

Міністерство освіти і науки України
Ministry of Education and Science of Ukraine
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Nizhyn Mykola Gogol State University

**РОЗВИТОК ОСВІТИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОСТОРИ: НАЦІОНАЛЬНІ
ВИКЛИКИ ТА ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ ПЕРСПЕКТИВИ**
Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції
2-3 листопада 2023 року
м. Ніжин, Україна

**EDUCATION DEVELOPMENT IN THE EUROPEAN AREA: NATIONAL
CHALLENGES AND TRANSNATIONAL PERSPECTIVES**
Materials I International scientific and practical online conference
November 2-3th, 2023
Nizhyn, Ukraine

НАШІ ПАРТНЕРИ / OUR PARTNERS

**Вулвергемптонський університет (Велика Британія)
University of Wolverhampton (UK)**

**Університет прикладних наук Оснабрюка (Німеччина)
Osnabruck University of Applied Sciences (Germany)**

**Телавський державний університет імені Я. Гогешвілі (Грузія)
Ya. Gogebashvili Telavi State University (Georgia)**

**Державна Академія прикладних наук у
м. Хелм (Польща)**

**Pedagogical University named after the Commission
of National Education in Krakow**

**Інститут педагогіки НАПН України
Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of
Ukraine**

**Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Kamianets-Podilskyi Ivan Ogiienko National University**

**Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького**

**Bogdan Khmelnitsky Melitopol State Pedagogical University
Полтавський національний педагогічний університет імені
В.Г. Короленка**

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

**Житомирський державний університет імені Івана Франка Zhytomyr
Ivan Franko State University**

**Університет Григорія Сковороди в Переяславі
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav**

**Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича Yuriy
Fedkovych Chernivtsi National University**

**Київський Університет імені Бориса Грінченка
Borys Grinchenko Kyiv University**

**Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»**

HOCHSCHULE OSNABRÜCK
UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Міністерство освіти і науки України
Ministry of Education and Science of Ukraine
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Nizhyn Mykola Gogol State University

**РОЗВИТОК ОСВІТИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОСТОРИ:
НАЦІОНАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ ПЕРСПЕКТИВИ**
Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції
2-3 листопада 2023 року
м. Ніжин, Україна

**EDUCATION DEVELOPMENT IN THE EUROPEAN AREA:
NATIONAL CHALLENGES AND TRANSNATIONAL PERSPECTIVES**
Materials I International scientific and practical online conference
November 2-3th, 2023
Nizhyn, Ukraine

Рекомендовано Вченою радою
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(НДУ ім. М. Гоголя)
Протокол № 5 від 16.11.2023 р.

Редакційна колегія:

Новгородська Юлія Григорівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Самойленко Олена Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Р16   **Розвиток освіти в європейському просторі: національні виклики та транснаціональні перспективи.** Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції, м. Ніжин, 2–3 листопада 2023 року / За заг. ред. Самойленко О. В. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 405 с.

Збірник містить матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції проведеної 2-3 листопада 2023 р. в Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя. У збірнику матеріалів конференції друкуються тези наукового характеру та дискусійні публікації з професійної тематики, у яких відображені результати роздумів, міркувань, наукових пошуків вітчизняних та зарубіжних викладачів, здобувачів різного рівня вищої освіти, керівників та вчителів закладів освіти, присвячені дослідженню актуальних проблем розвитку освіти в європейському просторі.

Збірник видано в авторській редакції мовою оригіналу. За точність викладеного матеріалу, достовірність фактів, цитат, власних імен, посилань на джерела та інших відомостей відповідають автори публікацій.

УДК 378(082)

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1.

ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ВИЩІЙ ОСВІТІ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Загородня Алла	
СУЧАСНІ ЗАКЛАДИ ОСВІТИ ЯК СКЛАДНО ОРГАНІЗОВАНА СИСТЕМА.....	15
Кріпак Тетяна	
СПЕЦИФІКА СУЧАСНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ	17
Онищенко Наталія	
ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ВИЩІЙ ОСВІТІ.....	26
Пархоменко Олександр	
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ВИКОНАВСЬКО-СЦЕНІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ХОРЕОГРАФА У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ МИСТЕЦЬКОГО СПРЯМУВАННЯ.....	31
Пономаренко Ольга	
МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ВИКЛАДАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: НА ПРИКЛАДІ ChatGPT.....	32
Прядко Олена	
ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНО КОМФОРТНИХ УМОВ НАВЧАННЯ СТУДЕНТА НА ЗАНЯТТІ З ПОСТАНОВКИ ГОЛОСУ	34
Тезікова Світлана	
ЦЕНТРИ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТАХ: ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПРОЄКТУ ЕРАЗМУС+ «ЦЕНТРИ СЕРТИФІКАЦІЇ ВИКЛАДАЧІВ: ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ДОСКОНАЛОСТІ ВИКЛАДАННЯ».....	35
Фу Хун	
ДЕФІНІТИВНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «ДИСКУРСИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ	37
Шульга Олексій	
ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИХОВАННЯ СПОРТИВНО ОБДАРОВАНОЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ	39

СЕКЦІЯ 2.

МІЖКУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ ТА ІНКЛЮЗІЯ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ОСВІТІ

Бейгер Галина, Клименко Леся	
ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІВ В КОНТЕКСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ПІДХОДУ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ.....	41
Борисюк Світлана, Уварова Вікторія	
ДО ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ.....	43
Гордієнко Тетяна	
ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО РОБОТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ...45	45

Здоровець Тетяна ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДТРИМКИ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	47
Іванюк Вікторія ПЛАНУВАННЯ РОБОТИ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ: ОПТИМІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ З ВЕДЕННЯ ДОКУМЕНТАЦІЇ.....	49
Іщук Олена СТРУКТУРА ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО РОБОТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ	51
Лясковська Маргарита ВИКОРИСТАННЯ КАРТОК PECS В РОБОТІ З ДІТЬМИ ІЗ РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ	52
Опришко Сергій СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ СУПРОВІД ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ ДОЗВІЛЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	54
Остапчук Людмила ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ.....	56
Супряга Світлана ЕМОЦІЙНА КУЛЬТУРА МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА.....	57
Шитік Юлія, Філоненко Олена ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ.....	59
Shakhrat Tetiana THE PHILOSOPHICAL ASPECT OF PARTICIPATORY EDUCATION IN THE REALITIES OF INCLUSIVE EDUCATION IN UKRAINE.....	61

СЕКЦІЯ 3.

МОДЕРНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ОСВІТНИХ СИСТЕМ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ

Бесараб Алла КАТЕГОРІАЛЬНО-ПОНЯТІЙНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФЕНОМЕНУ СОВІСТІ....	64
Гарабазій Ірина, Черкашина Крістіна РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ.....	66
Даниленко Ольга НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У НОВОМУ КОНТЕКСТІ	67
Карповець Уляна ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО СУПРОВОДУ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЯК НАУКОВО- ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	73
Коваль Олена КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПАРАЛЕЛІ ШКІЛЬНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ТА ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ.....	75

Кривонос Сергій АНАЛІЗ РІВНЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕЛЕКТРОННИМИ ПРИСТРОЯМИ ДЛЯ НАВЧАННЯ УЧНІВ	76
Литовко Людмила ФЕНОМЕН ПОНЯТТЯ «НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ТРАДИЦІЇ».....	78
Ляшенко Тетяна РОЗВИТОК ТЕХНІЧНИХ НАВИЧОК УЧНІВ-ПАНІСТІВ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ВИКОНАВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ.....	79
Майстат Марія РИЗИК ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ	81
Пихтіна Ніна ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ У ГРІ	82
Постригач Надія КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ АВТОНОМІЇ ВЧИТЕЛЯ У РОЗВИТКУ ТА АДАПТАЦІЇ КУРИКУЛУМУ	85
Скуратовська Леся ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ІНТЕРНЕТ-СЕРВІСІВ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ У 5 КЛАСІ.....	87
Шкуров Євген УНІВЕРСИТЕТ У СТАЛОМУ РОЗВИТКУ МІСТА.....	89
Юрчишина Ірина МЕТОДИ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ РІЗНИХ РЕЖИМІВ НАВЧАННЯ	91

СЕКЦІЯ 4. **ТРАНСФОРМАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПІДХОДІВ У** **ЕРУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ**

Біліченко Роман, Соловей Максим ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМИ GRAN1 ДЛЯ ГРАФІЧНОГО РОЗВ'ЯЗАННЯ РІВНЯНЬ З МОДУЛЕМ	94
Головін Віктор ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ.....	97
Лучанінова Ольга АДАПТАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ	98
Нортенко Євгенія ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСВІТИ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ	100
Різник Альона ПРОЄКТ «ОНОВЛЕНА ІНФОРМАТИКА – ІТСТУДІЇ» ЯК НОВИЙ ПІДХІД ВИВЧЕННЯ ШКІЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	102
Стрільчук Ірина ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	104

Ткаченко Лариса РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ	106
Трифонов Олена, Садовий Микола РЕАЛІЗАЦІЯ МОДЕЛІ BYOD НАВЧАННЯ У ЕРУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ	107
Шаркова Наталія, Шаркова Світлана ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ЗМІН У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ НА ДРУГОМУ ТА ТРЕТЬОМУ ОСВІТНІХ РІВНЯХ У ЕРУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ	109
Яременко Наталія ВІД ДИТЯЧОЇ МРІЇ – ДО СПРАВИ ЖИТТЯ.....	111
Яремчук Наталія ПРИНЦИПИ ПРОЕКТУВАННЯ ЦИФРОВОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ПРОФЕСІЙНІЙ ДИСТАНЦІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	115
Kapiton Alla INFORMATIZATION OF EDUCATION AS A COMPREHENSIVE WORK TO BUILD A SYSTEM OF DIGITAL SOLUTIONS.....	117
Musikhina Iryna ERA OF DIGITALIZATION: TRANSFORMATION OF PEDAGOGICAL APPROACHES	118

СЕКЦІЯ 5.

УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ СТВОРЕННЯ, ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Багмут Яна, Новгородська Юлія ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	120
Баранков Олег МЕТОДИЧНА МОДЕЛЬ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ З НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ.....	122
Воляннюк Андрій ПОТЕНЦІАЛ ПРОАКТИВНОГО СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ	124
Гурин Людмила ФОРМИ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	126
Дмитренко Костянтин ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ.....	128
Дмитрів Юлія ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ДЛЯ ДОМАШНЬОГО НАВЧАННЯ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ В США	130
Коваленко Олександра, Ткаченко Марина ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА УЧНІВ ТА ЇХ ЗАПОБІГАННЯ.....	132
Ліхута Валерія ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ	134

Лук'яненко Микола УПРАВЛІНСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ КЕРІВНИКА – ЗАПОРУКА УСПІШНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	136
Пісоцька Людмила ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТНО-РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ВІКОВОЇ ГРУПИ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	138
Процько Інна СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ	140
Рубан Тетяна ІННОВАЦІЙНИЙ ЗАКЛАД ОСВІТИ ЯК СУБ'ЄКТ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙ	142
Самойленко Олена ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ	144
Сич Надія ЕТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МЕНЕДЖЕРА ОСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ	148
Хлебик Світлана ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ЯК НЕОБХІДНОЇ СКЛАДОВОЇ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ ОСВІТИ.....	151
Zou Ruowei DEFINITIVE ANALYSIS OF THE CONCEPT «RESEARCH COMPETENCE OF FUTURE MANAGERS» IN THE FIELD OF EDUCATION.....	153

СЕКЦІЯ 6.1

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Білан Наталія ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ...	156
Бобро Артур ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В СУЧАСНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ НА ЗАСАДАХ ПЕДАГОГІКИ ПАРТНЕРСТВА	158
Бутенко Світлана, Дубровська Лариса ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ РОЛІ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ У РОЗВИТКУ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	160
Возняк Інна ВИКОРИСТАННЯ КОМІКСІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	163
Дацько Олена ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЧИТАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	165
Демченко Наталія, Андрущенко Юлія МАТЕМАТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ (ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ).....	168
Дешко Ольга СТРУКТУРНО-КОМПОНЕНТНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ.....	171

Зеленько Олена ВИКОРИСТАННЯ ОСВІТНИХ ІНСТРУМЕНТІВ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	173
Іванова Лідія ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОДУКТІВ МЕДІА НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ	176
Ікальчик Антоніна ОРГАНІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧКІВ ОСВІТИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ШЛЯХОМ УПРОВАДЖЕННЯ МЕТОДІВ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ	177
Корзун О. В., Дубровська Л.О. КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	180
Котельницька Ірина РОБОТА ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ПО СТВОРЕННЮ УМОВ ДЛЯ ПОВНОЦІННОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ В УМОВАХ НУШ.....	182
Мовчан Вікторія РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР.....	185
Павлова Анна РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ.....	187
Сидоренко Катерина, Карапузова Наталія ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ОСВІТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАННІ МАТЕМАТИКИ ПЕРШОКЛАСНИКІВ	190
Слепченко Оксана УПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ	191
Стрілець Алла ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ	193
Ярош Ольга ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ САМОКОНТРОЛЮ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	195

СЕКЦІЯ 6.2

МОЛОДІ НАУКОВЦІ ПРО СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Андрущенко Наталія ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ	198
Блищук Антоніна ІНТЕГРАЦІЯ МЕДІАОСВІТИ В НАВЧАЛЬНИЙ ПРЕДМЕТ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	200
Болотненко Анна ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	204

Бондаренко Анастасія, Науменко Інна ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	206
Ведмідь Валентина СОЦІАЛЬНОГО, ПСИХІЧНОГО ТА ДУХОВНОГО ЗДОРОВ'Я УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	212
Вертюх Наталія РОЗВИТОК МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	215
Гальченко Катерина УМОВИ ЗАСТОСУВАННЯ ІГОР У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА.....	217
Гнілуша Анастасія ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ.....	219
Головка Катерина ДІАГНОСТИКА РІВНІВ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	220
Дейнека Віталіна ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ОПОВІДАНЬ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ	222
Десятник Вікторія БУЛІНГ ЯК ПОРУШЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ЗАХИСТУ	224
Дирда Альона ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	226
Дирда Ангеліна РОЛЬ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	228
Єдин Юлія ВИХОВАННЯ (ГРОМАДСЬКОЇ СВІДОМОСТІ) ПАТРІОТИЗМУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПОЗАУРОЧНІЙ ВИХОВНІЙ РОБОТІ.....	230
Зайкова Жанна ВИКОРИСТАННЯ ЦЕГЛИНОК LEGO ЯК ЗАСОБУ НАВЧАННЯ В УМОВАХ НУШ НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ З ЯДС.....	231
Зверєва Катерина ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	235
Зеленська Наталія ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	236
Іванчук Юлія РОЛЬ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ У ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	238
Калініченко Альона ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ МОРАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	240

Камінський Євгеній РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ РОБОТИ НАД ПЕРЕКАЗОМ	242
Кірпота Юлія ФОРМУВАННЯ КРАЄЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	244
Коваленко Тетяна ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ.....	246
Король Марина ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ.....	248
Костирко Ганна МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ГРИ У ВИХОВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	251
Кратко Ірина СУЧАСНА ДЕМОКРАТИЧНА ШКОЛА ЯК ПРОСТІР РОЗВИТКУ ТА СПІВПРАЦІ	253
Криворотта Яна ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»	255
Кривохижа Владислава ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ МУЛЬТИПЛІКАЦІЙНИХ ФІЛЬМІВ ТА КОМІЧНИХ ЖАНРІВ МОВЛЕННЯ.....	257
Кривунь Тетяна ТЕХНОЛОГІЇ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРИ САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	259
Крих Аліна ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ТА СІМ'Ї – ГОЛОВНА УМОВА ФОРМУВАННЯ МЕДІАБЕЗПЕКИ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	261
Купка Ольга ТИПОЛОГІЯ ВПРАВ ІЗ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНИХ УМІНЬ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З ВИКОРИСТАННЯМ НАВЧАЛЬНОГО ДІАЛОГУ	265
Лобода Вікторія ВЗАЄМОДІЯ БАТЬКІВ ТА ВЧИТЕЛЯ В КОНТЕКСТІ ПІДТРИМКИ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ОСВІТНІХ ПОТРЕБ ДІТЕЙ.....	266
Малько Людмила ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО СПРИЙНЯТТЯ ПРИРОДИ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	268
Мархай Ольга СТВОРЕННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ	270

Мовчан Лідія РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	273
Мохір Ганна ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ДОСВІДУ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	275
Охріменко Ірина ОСНОВНІ ШЛЯХИ СПІВПРАЦІ ШКОЛИ З БАТЬКАМИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	277
Пашенко Ольга ПРОБЛЕМА МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У СУЧАСНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	279
Погребна Оксана ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ОБРАЗНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	282
Пристапа Анна ВИХОВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	284
Проха Анастасія ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА УРОКАХ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ	285
Проценко Олена ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ПОЗАУРОЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	287
Радус Аліна ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	289
Савчин Юлія СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ LEGO-КОНСТРУЮВАННЯ.....	292
Скорбач Вікторія ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	295
Смітюх Наталія ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕМПАТІЇ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	297
Супрун Юлія, Гібалова Наталія КЛАСИФІКАЦІЯ ЕЛЕКТРОННИХ ОСВІТНІХ РЕСУРСІВ ДЛЯ НАВЧАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ МАТЕМАТИКИ.....	298
Тарасенко Юлія ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ НА УРОКАХ З ЯДС У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	301
Топіха Тамара ПРОЄКТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ОДНА ІЗ УМОВ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ ДО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ. ВИКОРИСТАННЯ ПРОЄКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	306

Труш Яна ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ПРОЄКТУВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА РОЗВИТКУ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА	308
Тютюнник Вікторія НАРОДНА ГРА ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ РОЗУМОВОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	309
Федоренко Дар'я ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДО НАВЧАННЯ У ДІТЕЙ ЧЕРЕЗ ПОЗАУРОЧНІ ЗАХОДИ З УЧАСТЮ БАТЬКІВ	310
Шиманська Катерина ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ.....	312
Шпак Оксана ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З УЧНЯМИ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА НЕТРАДИЦІЙНИХ УРОКАХ.....	314
Шупик Ольга СТРУКТУРА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	316
Юрченко Юлія МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	319
Ющенко Наталія ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»	321

СЕКЦІЯ 7.

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ: НАЦІОНАЛЬНА СПЕЦИФІКА ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Башавець Наталія, Лавренчук Іван ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ТРЕНЕРА-ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	324
Грона Наталія СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА.....	326
Гурман Лілія ЧИННИКИ КАР'ЄРНОГО ЗРОСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ.....	328
Дворник Юрій ГУМАНІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВІДКРИТОГО МИСТЕЦЬКО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ	330
Кавунник Олена МИСТЕЦЬКО-ОСВІТНІ ТРАДИЦІЇ НІЖИНСЬКОЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ: ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ПРОСТІР	331
Кривуш Маргарита ПРОБЛЕМА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	335
Криловець Микола КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ.....	337

Криловець Микола РОЛЬ ПОЛЬОВИХ ПРАКТИК У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ.....	339
Куц Людмила, Новгородський Руслан СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ ЯК ФОРМА РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	341
Максименко Віра ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ У СТУДЕНТІВ ХОРЕОГРАФІВ ВІЗ НА УРОКАХ НАРОДНО-СЦЕНІЧНОГО ТАНЦЮ.....	343
Мельниченко Анна ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК ЧИННИК УДОСКОНАЛЕННЯ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	345
Ніжинець Софія, Новгородська Юлія СТРУКТУРА ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ КЕРІВНИКА ОРКЕСТРУ	346
Паламар Світлана КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНО-МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	348
Полюхович Галина ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ: ТЕХНОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ.....	351
Проніков Олександр МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У ВІТЧИЗНЯНІЙ СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ	353
Пронікова Ірина ЕКОНОМІЧНІ ЗНАННЯ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ	354
Спіліоті Олена ПРОБЛЕМА АКТИВІЗАЦІЇ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ МУЗИЧНО-ТЕОРЕТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН.....	356
Суржук Тетяна, Походзіло А. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ	359
Хитра Вікторія ІННОВАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	361
Mai Zhenlung FEATURES OF THE PROFESSIONAL TRAINING SYSTEM IN PEDAGOGICAL UNIVERSITIES OF THE PRC	363

СЕКЦІЯ 8.

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Алатиренко Мирослава ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ВИКЛИКИ НАСЛІДКІВ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ У ОСВІТНЬО-РОЗВИВАЮЧІЙ РОБОТІ ПОЗАШКІЛЛЯ	367
Батенко Аліна ТРАНСФОРМАЦІЙНИЙ СТИЛЬ ЛІДЕРСТВА: ГЕНДЕРНИЙ РАКУРС	369
Бахієв Еміралі ШЛЯХИ АКТУАЛІЗАЦІЇ МОТИВАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ СВІТИ	372

Бобро Лілія РОЗВИТОК УМІННЯ ДОЛАТИ СТРАХ У ДІТЕЙ П'ЯТИ–СЕМИ РОКІВ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	373
Воляннюк Наталія, Ложкін Георгій РЕСУРСНА СИСТЕМА СУБ'ЄКТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	375
Горянська Анжела ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ВНУТРІШНІЙ РЕСУРС ПОДОЛАННЯ ЕМОЦІОГЕННИХ СИТУАЦІЙ.....	376
Дубова Галина, Рязанцева Оксана РОЛЬ ВИКЛАДАЧА У ПСИХОЛОГІЧНІЙ ПІДТРИМЦІ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	378
Здоровець Тетяна ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ЗБЕРЕЖЕННЯ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я УСІХ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ	380
Клименко Дарина ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	382
Клипа Наталія ПСИХОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА: ДОСВІД УЧАСТІ В ТРЕНІНГАХ ЦЕНТРУ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ	385
Король Володимир ПРОБЛЕМА ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ.....	386
Мордовець Світлана ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ	388
Нечипоренко Дарина СТАНОВЛЕННЯ САМООЦІНКИ І СВІДОМОГО «Я» В МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ	390
Охріменко Вікторія РОЗВИТОК ОСВІТИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОСТОРИ: НАЦІОНАЛЬНІ ВИКЛИКИ.....	392
Тимошенко Олексій ЖИТТЄВИЙ ПРОСТІР УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	394
Токар Ірина, Бобро Артур ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	396
Щербина Юлія ПСИХОЛОГІЧНА СЛУЖБА ТА ЇЇ НАПРЯМКИ РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	398
Shchotka Oksana PSYCHOLOGICAL RECOVERY AND PERSONAL GROWTH OF STUDENTS DURING THE WAR.....	399
Vertel Anton THE ROLE OF PLAYING IN PSYCHOANALYTIC PEDAGOGY OF DONALD WINNICOTT	401
Задніченко Тетяна СУЧАСНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ МОВНО- ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	402

СЕКЦІЯ 1.
**ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ВИЩІЙ ОСВІТІ ДЛЯ
РЕАЛІЗАЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ**

**СУЧАСНІ ЗАКЛАДИ ОСВІТИ ЯК
СКЛАДНО ОРГАНІЗОВАНА СИСТЕМА**

Загородня Алла – докторка педагогічних наук, професорка, головна наукова співробітниця відділу історії та філософії освіти Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, Україна

Методологія управління освітою, так само, як і методологія педагогіки, методологія розвитку ЗСО, методологія культурології, методологія дидактики, розвивається за законами, закономірностями, тенденціями розвитку наукових знань у галузях їх розгляду. Тому опорні заклади освіти як об'єкт пізнання, дослідження та управління доцільно розглядати цілісно, на основі ядра теорій системології, синергетики, тектології, кібернетики, управління освітою та ядра теорій інших галузей наук, функційно пов'язаних із сферою освіти. Звісно, це не просто завдання для дослідника, яке потребувало насамперед чіткого визначення сутності самого опорного закладу освіти. Наприклад, заклади освіти є не просто системами, як зазвичай констатують більшість дослідників і практиків, уточнюючи, що це соціально-педагогічна, або освітня, або відкрита, або соціоекономічна та соціокультурна система.

Зазначимо, що заклади освіти є складними, самоорганізованими і саморегульованими системи, яким притаманні багаторівнева структура, наявність автономних і варіабельних підсистем, масова стохастична (випадкова) детермінація, наявність ієрархічних рівнів управління та зворотних зв'язків, ускладнення закладу освіти як організації в процесі цивілізаційного розвитку, незворотність процесів розвитку, відкритість, нелінійність (багатоваріантна спрямованість розвитку), динамічна нестабільність [2, с. 174].

Варто зазначити і те, що методологічне знання в дескриптивній формі є науково-пізнавальним описом предмета дослідження – організаційно-педагогічних засад та аналізу економічного забезпечення функціонування опорних закладів освіти як центрів децентралізованого управління в об'єднаних територіальних громадах. Воно охоплює: теоретичне пояснення суті об'єкта дослідження – державно-громадського управління опорними закладами освіти, феномену механізмів управління, теоретичне обґрунтування методологічних джерел, загальнофілософської, конкретно наукової характеристики базових і похідних понять, раціональний добір методів, методик і технік дослідження, відповідних об'єкту та предмету дослідження [2, с. 174].

Мета нашого фундаментального дослідження полягала в науковому обґрунтуванні організаційно-педагогічних і економічних засад функціонування опорних закладів освіти та розвитку державно-громадської взаємодії суб'єктів управління в умовах децентралізації та об'єднаних територіальних громад як таких.

Оскільки відомо, що система освіти та заклади загальної середньої освіти як складові соціальної сфери знаходяться у тісному взаємозв'язку і, є «<...> головним

чинником цивілізаційного і технологічного прогресу» [1, С. 4], тобто перетворюючим фактором впливу на неї та духовну сферу суспільства. Саме тому вони (система освіти та закладу загальної середньої освіти) виступають одночасно і як об'єкт, і як суб'єкт керування відповідно до багатогранних аспектів соціального розвитку суспільства. Отже, кожний історичний етап і відображає актуальні потреби й цінності, стратегічні цілі розвитку суспільства в цілому та кожної людини зокрема, а певні вимоги до діяльності суб'єктів у всіх сферах суспільства, зазвичай вносить свої кон'юнктурні корективи до стилю керівництва, розроблення моделей керування соціально-виробничими системами й результатів управлінської діяльності тощо. Тому, з урахуванням названих особливостей, ми можемо стверджувати, що «для будь-якої цивілізації притаманними є школа, як мінісупільство, і менеджмент як універсальний феномен, пов'язаний із розробкою й удосконаленням виробництва, засобами комунікації та зв'язку, механізмами отримання інформації та реагування на неї, процесами становлення й розвитку цивілізації та людини» [2, С. 180].

Одним із ключових елементів і цивілізації, і суспільства, і школи є людина, для якої, якщо зробити ретроспективний екскурс, ще за часів Сократа було вперше створено афінське демократичне суспільство і первісні прообрази шкіл – філософські школи. Для філософських шкіл характерними були вільні бесіди філософів із учнями та їх послідовникам, дебати, навчальні заняття, публічні лекції, а пізніше створений був «Ліцей» [2, С. 180].

Школа, як мінісупільство віддзеркалює цивілізацію у якому функціонує його світогляд, культура, цінності, традиції, вірування тощо. За визначенням Т. Парсонса, «суспільство – це система відносин між людьми, в основі якої лежать норми та цінності», школа – як мінісупільство – це система довірчих, партнерських взаємовідносин між усіма зацікавленими в якісній освіті, в основі так само лежать норми та цінності та культура. Таким чином, школа має постійно та вчасно реагувати на виклики суспільства й за типом, змістом, формою, технікою та технологіями відповідати типу його цивілізаційного розвитку про що свідчить демократичне, інформаційне, цифрове сьогодення в країні.

Список використаних джерел

1. Національна доктрина розвитку освіти. Освіта України. 2002. № 33. С. 4.
2. Kalinina L., Lisova N., Zagorodnaja A., Binic'ka O.. Conceptual model of the modern multi-vector people-centered development of the educational institution as a complexly organized system. Transformational processes of the social and humanitarian sphere of modern Ukraine in the conditions of war. Challenges, problems and prospects. Ružomberok, VERBUM – Vydavateľstvo KU. 2023. С. 171-202. URL: <https://doi.org/10.54937/2023.9788056110096><http://nauksgf.wunu.edu.ua/index.php/npsgf/article/view/271> <https://lib.iitta.gov.ua/734512/>

СПЕЦИФІКА СУЧАСНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ

Кріпак Тетяна – здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету, Україна

В нашій країні відбуваються кардинальні зміни як і в усіх галузях життя суспільства політичній, економічній, соціальній. Йдуть пошуки нових форм та механізмів управління, здійснюється поступовий перехід до ринкових відносин, приватної власності, комерційних структур, інтеграції виробництва, з'являються нові галузі науки і культури, впроваджуються прогресивні технології, удосконалюються старі.

Освіта - це складна соціально-педагогічна система, що виконує замовлення суспільства. В умовах змін, що відбуваються в освітній системі України, відчувається необхідність трансформацій систем освіти. Нагальним завданням є пошук нових, відкритих і демократичних моделей управління галуззю.

Об'єкт дослідження- діюча система освіти міста.

Предмет дослідження- процес трансформації системи освіти міста як засіб створення мережі закладів освіти, що буде відповідати запитам громади.

Мета дослідження- обґрунтувати теоретико-методичні засади необхідності трансформації діючої системи та створення нової моделі системи освіти міста.

Відповідно до мети та предмета визначено такі основні **завдання дослідження:**

- З'ясувати поняття «система освіти»;
- Проаналізувати діюче законодавство, яке регламентує процес трансформації системи освіти;
- Спрогнозувати можливу модель системи освіти на регіональному рівні;
- Описати переваги переходу до трансформованої моделі системи освіти.

Перші уявлення про поняття «система» формували ще античні філософи Евклід, Платон, Арістотель. Саме вони висували ідею тлумачення систем як упорядкованості та цілісності буття

Концепція теорії систем в 40-і роки минулого століття була сформульована Л. фон Берталанфі. Він розглядав систему як комплекс елементів, що знаходяться у процесі взаємодії.

Згідно із визначенням В. І. Вернадського система – це сукупність різних функціональних одиниць (біологічних, людських, інформаційних тощо), які пов'язані із середовищем і слугують для досягнення певної загальної мети шляхом дії над матеріалами, енергією, біологічними явищами та керування ними.

Термін «система» академічний тлумачний словник української мови трактує як порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням та взаємним зв'язком частин чого-небудь. Сукупність господарчих одиниць, установ, об'єднаних організаційно.

Для уточнення терміну «Система освіти» звернемося до науковців.

Е. Тоффлер говорячи про трансформації в освіті, підтверджує думку про те, що освіта – це система, яка має власну структуру і постійно змінюється.

Н. Ракова у своїх роботах визначає систему освіти як комплекс навчально-виховних закладів, зв'язок між ними і ті загальні принципи, на основі яких ці заклади будуються і працюють.

С. Гончаренко говорячи про освіту визначає її як «як соціокультурний інститут, який сприяє економічному, соціальному, культурному функціонуванню і вдосконаленню суспільства, виражений у системі, що включає освітні установи, органи управління ними, освітні стандарти, які забезпечують їх функціонування та розвиток».

С.Сисоева у своїх дослідженнях робить висновок, що освіта є складним соціальним організмом, який функціонує відповідно до законів природи й суспільства і відносить систему освіти до складних соціальних систем. На її думку, освіта, як система, має взаємозв'язок з іншими соціальними підсистемами – економічною, політичною, культурною.

Закон України «Про освіту» закріплює поняття «система освіти» як «сукупність складників освіти, рівнів і ступенів освіти, кваліфікацій, освітніх програм, стандартів освіти, ліцензійних умов, закладів освіти та інших суб'єктів освітньої діяльності, учасників освітнього процесу, органів управління у сфері освіти, а також нормативно-правових актів, що регулюють відносини між ними».

Дослідження в галузі менеджменту освіти викладено в працях вітчизняних науковців (Карамушка Л.М. [4], Коломінський Н.Л. [5], Даниленко Л.І. [6], Лозниця В.С. [7], Мармаза О.І. [8]). Наукові доробки зарубіжних авторів (Девид Макклелланд [9], Фредерик Уинслоу Тейлор [10]) стали фундаментом для нашого дослідження.

Підвалинами для дослідження є загальнодержавні нормативні документи, які відображають стратегію розвитку освіти в Україні, регламентують функціонування системи освіти (Закон України «Про освіту» [1], «Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики» [2], «Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018» [3]).

Мета й завдання дослідження обумовлюють використання таких методів:

- методу аналізу діючих в Україні низки нормативно-правових актів, що регламентують діяльність закладів освіти;
- методу теоретичного аналізу наукової літератури;
- методу моделювання та прогнозування, який буде використано для розробки рекомендацій щодо трансформації системи освіти;
- методу роздаткового опитування та анкетування;
- методу спостереження та експерименту.

Аналіз діючих в Україні низки нормативно-правових актів відноситься до методів, що застосовується на емпіричному і теоретичному рівнях дослідження. Аналіз, як метод пізнання, надав можливість ознайомитися з діючою в Україні системою освіти, виявити властивості системи та основні засади її трансформації.

Метод теоретичного аналізу наукової літератури за темою дослідження використовувався для вивчення сутності досліджуваного явища, поглибленого вивчення причинно-наслідкових зв'язків процесу трансформації.

Моделювання, як метод наукового дослідження, дав можливість замінити конкретний об'єкт дослідження на інший, подібний до нього (модель). Як модель було обрано одну з моделей систем освіти інших країн, досліджено, а результати дослідження перенесено на реальний об'єкт дослідження.

Прогнозування – це особливий вид розумової діяльності, якій на основі ретроспективного аналізу, критичної оцінки сучасних трендів розвитку об'єкта, що

досліджується, та його системних взаємозв'язків та в межах компетенції аналітика дозволяє сформулювати та обґрунтувати судження певного ступеня достовірності про майбутній розвиток об'єкта чи варіанти його поведінки (11). Цей метод використано для прогнозування можливої моделі системи освіти міста.

Метод **спостереження** використовувався для збору і узагальнення первинної інформації. Цей метод слугує джерелом побудови гіпотез. При застосуванні цього методу:

1. Метою спостереження визначено: ознайомлення з діючою системою освіти і виявлення недоліків у її функціонуванні, у комунікації та взаємодії між ланками системи.

2. В дослідженні об'єктом спостереження було обрано діючу систему освіти міста, колективи закладів освіти, учнівську і батьківську громадськість. Предметом спостереження виступали форми поведінки учасників освітнього процесу в процесі взаємодії та комунікацій між складовими системи освіти.

3. Критерії спостереження обрані описові. Опису були піддані доступні спостереженню акти дій об'єктів, реакція аудиторії на проведені заходи з трансформації системи.

4. Результати спостереження реєструвались в протоколах, інформаціях, проміжних звітах.

5. Обробка та інтерпретація інформації здійснена у вигляді підсумкового звіту.

Опитування здійснювалося практично на усіх етапах дослідження з використанням опитувальних листів та анкет. Під час опитування проводилися поодинокі та групові інтерв'ю учасників освітнього процесу, керівників закладів освіти, управлінців.

Експеримент проведено за схемою «до– після».

В роботі використано декілька напрямів дослідження: системний підхід, структурно-функціональний, структурно- діяльнісний, історичний, термінологічний аналіз, моделювання.

Мета і завдання системного підходу - комплексне дослідження об'єкта як цілісної множини елементів в сукупності і відношень, зв'язків між ними. Цей підхід сприяє формуванню відповідного адекватного формулювання суті досліджуваних проблем у конкретних науках і вибору ефективних шляхів їх вирішення. Використання підходу виправдано тим, що існує необхідність дослідити та описати діючу систему освіти, її складові та їх взаємозв'язок.

Сутність структурно-функціонального підходу полягає у виділенні в системі структурних елементів і визначення їхньої ролі у системі (8). Цей підхід дає можливість описання ролі, функцій кожного елемента системи освіти в Україні та на регіональному рівні.

Системно-діяльнісний підхід указує на певний компонентний склад людської діяльності і створює можливість дослідити сферу людської діяльності (8). Завдяки цьому підходу досліджено і описано роль та вплив учасників освітнього процесу на функціонування системи освіти та її трансформацію, роль керівника закладу освіти, органів управління освітою в процесі трансформації системи.

Історичний підхід. Вивчення історичного досвіду, аналіз та оцінювання історичних подій, попередніх теорій, становлення та розвитку. Дає можливість дослідити-

ти виникнення, формування, розвиток, трансформацію системи освіти в Україні і подій у хронологічній послідовності з метою виявлення внутрішніх і зовнішніх зв'язків, закономірностей та суперечностей.

Термінологічний аналіз. Визначення основних понять та термінів з теми дослідження. Визначення понять формулюється базуючись на тлумачних та професійних словниках, наукових дослідженнях з аналогічних тем.

Метод моделювання використано для розроблення концептуальної моделі системи освіти після трансформації.

Відповідно до Закону України «Про освіту» в нашій державі склалася мережа освітніх закладів і певна структура управління ними. Система освіти міста Кривого Рогу складається із дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних, професійно-технічних та вищих закладів освіти.

Перспективи розвитку освітньої галузі визначено в Стратегічному плані розвитку міста Кривого Рогу та Програмі розвитку освіти міста.

Наразі, відповідно до освітньої реформи, в Україні та місті змінюється типологія закладів середньої освіти. У подальшому замість шкіл будуть:

- початкова школа (1-4 класи)
- гімназії (5-9 класи)
- академічний ліцей (10-12 класи)

Профільну освіту випускники гімназій зможуть отримати:

- в академічному ліцеї
- професійному ліцеї (раніше – професійно-технічне училище)
- коледжі (раніше - технікум або училище)

Після академічного, професійного ліцею чи коледжу випускники можуть вступати до вищих навчальних закладів – університетів, інститутів, академій.

Реформа спрямована на підвищення якості освіти, а над реалізацією її основних положень зараз працюють усі заклади освіти міста.

Зараз у місті проводиться аналіз стану освіти за всіма рівнями та можливості побудови єдиної наскрізної системи освіти спрямованої на потреби містоутворюючих підприємств у кваліфікованих кадрах.

Потреба в трансформації освіти, удосконалення менеджменту в освітній системі в рамках загальнодержавної реформи освіти стала відчуватися особливо гостро, що й підкреслює актуальність даного дослідження.

Як результат, трансформації в освітній галузі та мережі закладів освіти міста, удосконалення взаємодії саме в питаннях професіоналізації управлінської діяльності у галузі мають призвести до:

1. Створення системи збору та планування «запитів» на персонал (кваліфікація, профілі, компетентність, лідерські якості тощо) з бізнесу та соціальної сфери
2. Створення ефективної системи взаємодії «міська влада-бізнес-департамент освіти і науки-Міносвіти» щодо управління освітою для задоволення потреб бізнесу та соціальної сфери у фахівцях
3. Підвищення ефективності роботи мережі шкіл м. Кривого Рогу (наразі наповнюються школи учнями міста від 20% до 70% проектної потужності)
4. Модернізація навчання та підвищення престижу університетів Кривого Рогу (2014 р. – 42 тис. студентів, 2020 р. – 29 тис. студентів)

5. «Омолодження» складу вчителів у школах та викладачів у ВНЗ (середній вік – 50+)

6. Створення кластерів технічної, медичної, гуманітарної та іншої освіти з концентрацією фінансових та інтелектуальних ресурсів.

Ідея полягає в тому, що школи (відповідно до спеціалізації класів) повинні бути спільно з профільними ВНЗ і підприємствами.

Наприклад, в школах, які спеціалізуються на «виробництві, металургії», повинні бути заняття з викладачами металургійних спеціальностей ВНЗ і реальними працівниками металургійних підприємств.

Також для того, щоб в цих школах і ВНЗ навчальні лабораторії були оснащені обладнанням, яке фактично використовується на підприємствах, а програма навчання в профільних класах шкіл співвідносилася з програмою навчання у ВНЗ за цими спеціальностями і відповідала реальній ситуації на підприємствах (щоб не було необхідності перекваліфіковуватися при вступі до вишу і на роботі)

1. Запровадження ефективної профорієнтації дітей вже в початковій школі (гімназії) для подальшого переходу учнів після закінчення навчання до коледжів або академічних ліцеїв відповідно до запиту бізнесу на певні професії

2. Управління (спільно з Міністерством освіти України) системи державного замовлення на кількість студентів у вищих навчальних закладах, їх спеціальності та програми підготовки відповідно до реальних потреб підприємств, закладів, установ міста.

3. Впровадження сучасних методів і технологій навчання в школах і ВНЗ, в тому числі дистанційного навчання

4. Підтримка і розвиток науки, в тому числі для вирішення прикладних завдань підприємств для отримання фінансування на розвиток

5. Залучення провідних вчених і викладачів до Кривого Рогу для проведення лекцій у ліцеях та університетах нашого міста

6. Залучення кращих школярів та студентів з міст і сіл субрегіону на навчання до Кривого Рогу (західна частина Дніпропетровської області, Кіровоградська, Херсонська, Миколаївська області)

7. Залучення до розробки та реалізації проекту експертів з регіонів, в яких подібні проекти вже успішно реалізовані

8. Співпраця навчальних закладів (шкіл, університетів) Кривого Рогу з провідними навчальними закладами світу та профільними асоціаціями (наприклад, Фондом підтримки будівельної галузі Баварії) для впровадження кращих освітніх практик у нашому місті, отримання випускниками сертифікатів та дипломів європейського зразка

9. Відкриття філій зарубіжних університетів у Кривому Розі

Департаментом освіти і науки виконкому міської ради спільно з депутатським корпусом міської ради проводиться системна комплексна робота щодо реалізації освітньої реформи. Розпорядженням міського голови було створено робочу групу з розробки Плану реорганізації закладів загальної середньої освіти та створення Мапи академічних ліцеїв. Проведено ряд нарад, колегій, засідань робочої групи та постійної комісії, консультацій, анкетувань, діалогів тощо.

Робочою групою складено **Прогнозні розрахунки** щодо перспектив відкриття 10-х класів на базі академічних ліцеїв за умови переходу 60-65% випускників 9 класів до 10 класу ліцею (табл.1)

Таблиця 1

Прогнозні розрахунки щодо перспектив відкриття 10-х класів

Клас	Кількість учнів 9-х класів	60-65%	Кількість 10-х класів	Рік переходу в 10 клас
9	5652	3674	121	2020-2021
8	5928	3853	128	2021-2022
7	6481	4213	140-26 ліцеїв	2022-2023
6	6709	4361	145	2023-2024
5	7228	4698	156 -39ліцеїв	2024-2025
4	7081	4603	153	2025-2026
3	7074	4598	153	2026-2027
2	7656	4976	165	2027-2028
1	7566	4918	163	2028-2029
0	7566	4918	163	2029-2030

Джерело: складено автором на основі аналізу даних по місту Кривий Ріг

Аналіз набору учнів до 10-х класів свідчить про поступове зменшення кількості випускників 9-х класів, які продовжують навчання в 10 класі. Так у 2008 році 70%, у 2014-65%, у 2020-63%, у 2021-41% учнів продовжили навчання в 10 класі.

У листопаді 2021 року робочою групою проведено анкетування учнів 9 класів щодо подальшого вибору закладів для отримання повної загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році (табл. 2).

Таблиця 2

Результати анкетування учнів 9-х класів

Район	Кількість учнів	Подальше навчання в 2022/2023 н.р. (орієнтовно)			Не визначилися
		ЗЗСО	ЗПТО	ЗФПО	
Довгинцівський	922	389	201	258	74
Інгулецький	544	249	104	151	40
Металургійний	731	369	110	212	40
Покровський	1148	453	160	441	94
Саксаганський	1302	688	112	405	97
Тернівський	790	359	109	254	68
Центрально-Міський	748	390	101	207	50
Всього по місту	6185	2897	897	1928	463
		46,8%	14,5%	31,2%	7,5%

Джерело: складено автором на основі аналізу анкетування по місту Кривий Ріг

Для успішного вибору закладів, які можуть бути трансформовані в ліцеї, було проведено оцінювання їх спроможності за 17 критеріями та здійснено ранжування по кількості отриманих балів. Оцінено:

- Педагогічний склад (віко-вий, якісний та критерій активності, залучення колективом додаткового фінансування);
- Безпека закладу;
- Обладнання;
- Наповнюваність;
- Індекс спроможності закладу;
- Якість надання освітніх послуг (участь і результативність участі в олімпіадах, конкурсах, результати ЗНО);
- Спортивна інфраструктура закладу;
- Технічний стан будівлі;
- Проведені енергоефективні заходи;
- Витрати минулих 10 років на утримання закладу.

Кожен критерій мав опис за 5-10 бальною шкалою. Як приклад, якісний критерій педагогічного складу працівників закладу оцінювався наявним категоріям і педагогічним званням у педагогів (табл.3).

Таблиця 3

Якісний критерій педагогічного складу працівників закладу

Вимога	5 б.	4 б.	3 б.	2 б.	1 б.
Якісний склад педагогічних працівників	60% мають кваліфікаційну категорію «спеціаліст вищої категорії» 40% – інші категорії	50% мають кваліфікаційну категорію «спеціаліст вищої категорії» 50% – інші категорії	40% мають кваліфікаційну категорію «спеціаліст вищої категорії» 60% – інші категорії	30% мають кваліфікаційну категорію «спеціаліст вищої категорії» 70% – інші категорії	20% мають кваліфікаційну категорію «спеціаліст вищої категорії» 80% – інші категорії

Джерело: складено автором на основі роботи робочої групи

За підсумками ранжування закладів було створено та затверджено сесією міської ради План заходів з перепрофілювання закладів загальної середньої освіти до 2024 року. Відповідно до Плану з 139 шкіл (функціонувало станом на 01.09.2019) до 2024 року в місті має функціонувати 129 (табл.4)

Таблиця 4

Прогнозна Мережа закладів освіти м. Кривого Рогу у 2024 році

Всього	Початкова школа	НРЦ	Гімназія + початкова школа	Ліцей	Ліцей + гімназія	Початкова +гімназія + ліцей
129	30	2	76	4	16	1
				21		

Джерело: складено автором на основі роботи робочої групи

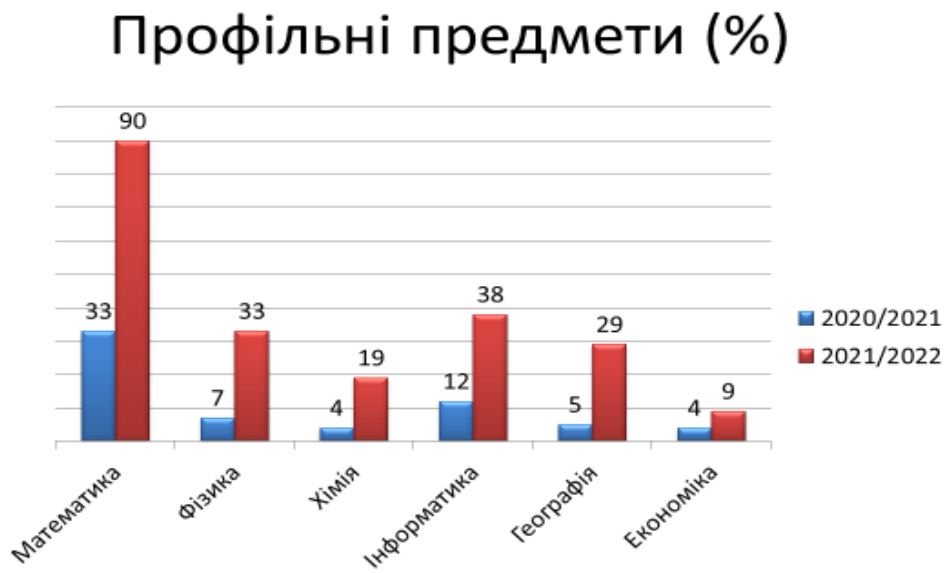
Результатом діяльності з трансформації системи освіти міста стало:

1. Перепрофілювання у 2020 році 38 комунальних закладів загальної середньої освіти, у 2021 – 6, і у 2022 році 71-го закладу.

2. Створення мережі Академічних ліцеїв (рис.1).
3. Збільшення кількості профільних класів з вивчення предметів природничо-математичного напрямку (рис.2).

Рис.1 Мережа Академічних ліцеїв
Джерело: складено автором на основі роботи робочої групи

Рис. 2 Відкриття профільних класів

Джерело: складено автором на основі аналізу відкриття профільних класів
Позитивні моменти трансформації мережі:

- Відокремлення старшої школи;

- Багатопрофільність, подолання монопрофільності;
- Підвищення рівня свідомості випускників;
- Відбір для навчання в ліцеях учнів, які в подальшому спрямовуються для навчання у вищих навчальних закладах;
- Відповідність системи закладів освіти потребам та запитам регіону(за умови проведення аналітичної роботи та грамотного прогнозування.

Сьогодні діюча мережа закладів освіти це 375 закладів, серед яких:

- 152 - дошкільної освіти;
- 26 ліцеїв;
- 114- гімназій і шкіл;
- 42- позашкільної освіти;
- 13- професійно-технічної освіти;
- 25- фахової перед вищої і вищої освіти;
- 3-комунальні установи з напрямків освітньої діяльності.

Усі ланки освіти співпрацюють між собою та підприємствами міста щодо проведення профорієнтаційної роботи задля забезпечення потреб міста у професіоналах різних професій та рівня кваліфікації, проте, попри системну роботу в цьому напрямку, відбувається відтік молоді з нашого міста. Тому ми шукаємо нові формати побудови взаємодії між заінтересованими сторонами процесу й напрацьовуємо нові практики регіонального управління освітньою системою в нових умовах.

Список використаних джерел

1. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Дата оновлення 27.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. К. «К.І.С.», 2003. 296 с. URL: https://www.irf.ua/files/ukr/programs_edu_ep_409_ua_ref_strategy.pdf
3. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 URL: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2019/12/PISA_2018_Report_UKR.pdf
4. Карамушка Л.М. Діяльність менеджера щодо формування сприятливого соціально-педагогічного клімату в колективах установ освіти. *Психологічні основи менеджменту освіти* : Програма / За ред. Н.Л. Коломінського. К. : Укр. ін-т підвищ. квал. керівних кадрів освіти, 1994. С. 20-22.
5. Коломінський Н.Л. Психологія менеджменту в освіті (соціально-психологічний аспект) : Моногр. К. : МАУП, 2000. 286 с.
6. Лозниця В.С. Психологія менеджменту : навч. посіб.. К. : КНЕУ, 1997. С. 155-199.
7. Мармаза О.І. М 38 Менеджмент освітньої організації. Х.: ТОВ «Щедра садиба», 2017. 126 с.
8. Освітній менеджмент: Навч. посіб. / за ред. Л.Даниленко, Л.Карамушки. К. : Шкільний світ, 2003. 295 с.
9. Шейко В.М., Кушніренко Н.М. Організація і методика науково-дослідницької діяльності: Підручник. : Знання-Прес, 2002. 234 с.

10. Девід Макклелланд. Мотивація людини. URL: http://loveread.me/read_book.php?id=92610&p=6

11. Фредерік Уїнслоу Тейлор. Принципи наукового менеджменту. URL: <https://www.litmir.me/br/?b=569683&p=1>

11. Кубіній Н.Ю., Федорович О.А., Росада Т.М., Клованич. Сучасні методи прогнозного аналізу розвитку економічної системи. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/14663/1/%D0%A1%D0%A3%D0%A7%D0%90%D0%A1%D0%9D%D0%86%20%D0%9C%D0%95%D0%A2%D0%9E%D0%94%D0%98%20%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%93%D0%9D%D0%9E%D0%97%D0%9D%D0%9E%D0%93%D0%9E%20%D0%90%D0%9D%D0%90%D0%9B%D0%86%D0%97%D0%A3%20%D0%A0%D0%9E%D0%97%D0%92%D0%98%D0%A2%D0%9A%D0%A3%20%D0%95%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%9E%D0%9C%D0%86%D0%A7%D0%9D%D0%9E%D0%87%20%D0%A1%D0%98%D0%A1%D0%A2%D0%95%D0%9C%D0%98.pdf>

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ВИЩІЙ ОСВІТІ

Онищенко Наталія – докторка педагогічних наук, професорка кафедри освітології та педагогічної інноватики Університету Григорія Сковороди в Переяславі, Україна

В умовах входження України в європейський освітній простір важливим завданням є забезпечення якості підготовки спеціалістів на рівні міжнародних стандартів, яке можливе за умови впровадження інноваційних технологій навчання. У нормативних документах, зокрема в Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року зазначено, що випускник нової української школи – це цілісна всебічно розвинена особистість, здатна до критичного мислення; патріот з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами, здатний приймати відповідальні рішення, поважає гідність і права людини; інноватор, здатний змінювати навколишній світ, розвивати економіку за принципами сталого розвитку, конкурувати на ринку праці, навчатися впродовж життя. У Стандарті вищої освіти України для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 013 Початкова освіта (2021 р.) наголошується на тому, що вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти після закінчення навчання у ЗВО повинен володіти такими фаховими компетентностями як здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, використовувати відкриті ресурси, інформаційно-комунікаційні та цифрові технології, оперувати ними в професійній діяльності; здатність до проєктування осередків навчання, виховання й розвитку здобувачів початкової освіти [5, с. 8].

Нормативна база інноваційної діяльності засвідчує необхідність формування у студентів і учнів поваги до національних і загальнолюдських цінностей, педагогічної й технологічної культури, критичності й самокритичності, відповідальності й організованості. За таких обставин надзвичайно зростає роль учителя, який формує вказані якості в сучасному суспільстві, акцентується увага на розширенні його

функцій у освітньому процесі, змісті й технологіях професійної підготовки майбутніх педагогів.

На сучасному етапі розвитку вищої освіти інноваційні технології досліджуються і розробляються у теоретичному й дидактичному аспектах (І. Богданов, Р. Гуревич, І. Дичківська, М. Кадемія, В. Лозова, М. Марко, Н. Мачинська, О. Пометун, І. Романюк, Г. Топчій, В. Уманець, В. Химинець, Т. Цимбал, F. Bodendorf, J. Kettunen, F. Lockwood, K. Harry та ін.).

Заклади вищої освіти України впроваджують інноваційні технології навчання, популярними серед яких є кредитно-модульна система організації навчання, технології проблемного навчання, інтерактивні, ігрові, інформаційні, проєктні технології, дистанційне навчання тощо. Цілі й завдання, які стоять перед освітянами сьогодні, вимагають упровадження не лише нових педагогічних технологій, методів і прийомів, а й форм організації навчання. Нові форми навчання розвивають і нові відношення між викладачем і студентом, нові суб'єкт-суб'єктні стосунки. Саме групова форма роботи, що набула популярності у вищій школі, сприяє особистісно орієнтованому навчанню.

Педагогічна технологія – продумана в деталях модель спільної педагогічної діяльності з проєктування, організації і проведення навчального прогресу з обов'язковим застосуванням комфортних умов для викладача і студентів. Від стосунків між викладачами і студентами, які формуються на заняттях в університеті, залежить реалізація конкретних навчальних цілей. Викладачам педагогіки необхідно не лише створювати ці відносини на практичних заняттях та лекціях, але й навчити сучасних студентів, майбутніх вчителів і викладачів, вмінню налагоджувати взаємовідносини між учнями. Безумовно, мало лише декларувати демократичний стиль спілкування у навчальному процесі, потрібно впроваджувати на заняттях такі методи і прийоми, які б допомагали студенту навчатись спілкуванню з аудиторією.

На наш погляд, формуванню комунікативних умінь, створенню доброзичливої атмосфери у спілкуванні на практично-семінарському занятті допомагають тренінгові технології. Популярним сьогодні є такий засіб тренінгу як сторітеллінг, який вже понад сотню років відомий у Великій Британії та США. Це усний переказ відомої казки, анекдота, пригоди, у якому версія оповідача відрізняється від оригіналу. Вважається, що така інтерпретація відомого сюжету стимулює уяву, формує основи літературного смаку, виконує важливу роль у становленні особистості студентів та їх соціальної адаптації. Тренінг допомагає в організації і проведенні освітнього процесу, створює комфортні умови для співпраці викладачів і студентів, виявляє майстерність педагогів.

Технологія «портфоліо» – метод навчання, оцінювання і атестації, який широко застосовується у США у процесі підготовки майбутніх вчителів. Найчастіше у практиці підготовки майбутніх викладачів використовують «робочий портфоліо»: студент збирає матеріал для атестації, викладач має можливість оцінити рівень професійного зростання студента за певний час. Залучення студентів до атестації й оцінювання розвиває почуття власної відповідальності за цей процес. Велика роль у застосуванні методу портфоліо у вищій школі належить викладачеві, який виконує роль фасилітатора (помічника). Саме він допомагає у розвитку самооцінки та самоаналізу студентів, рефлексивному обговоренню продуктів їхньої

діяльності. Від роботи викладача, його вміння позитивно ставитися до помилок студентів, толерантно спілкуватися з ними залежить результат методу [4].

Проектна технологія – це педагогічна технологія, спрямована на здобуття знань у тісному зв'язку з реальною життєвою практикою, формування і розвиток специфічних вмінь та навичок завдяки системній організації проблемно-орієнтованого пошуку. Проектна технологія передбачає системне і послідовне моделювання вирішення проблемних ситуацій, які потребують від учасників навчального процесу пошукових зусиль, спрямованих на дослідження та розробку оптимальних шляхів створення проектів, їх захист і аналіз результатів. Використання зазначеної технології стимулює викладача до вирішення проблем, які потребують певної суми знань; розвиває критичне мислення; розвиває навички роботи з інформацією; допомагає вирішувати пізнавальні й творчі завдання у співпраці зі студентами. Проектування – комплексна діяльність, якій властиві ознаки дидактики: учасники проектування ніби автоматично засвоюють нові поняття, нові уявлення про різні сфери життя, виробничі, особистісні, соціально-політичні відносини між людьми, нове розуміння тих змін, яких потребує життя; проектування виступає як принципово інша суб'єктна, а не об'єктна форма участі у соціальній діяльності; проектування – це специфічний індивідуально-творчий процес, який потребує від кожного нових рішень, і водночас – це процес колективної творчості викладача і студентів.

Актуальними також є так звані Інтернет-проекти, які спрямовані на підвищення рівня мовленнєвих навичок студентів та допомагають навчитись отримувати значний обсяг інформації. Існують два види проектів: www-проекти та E-mail-проекти. Планування, проведення та результати суттєво відрізняються між собою. Перші спрямовані на розвиток умінь знаходити інформацію в Інтернеті та презентувати результати власного пошуку, а E-mail-проекти підвищують рівень писемної комунікації.

Ігрові технології, на думку М. Марко, виступають «навчально-методичним інструментарієм», який сприяє: «трансляції» раніше набутих теоретичних знань та їх трансформації в систему практичних умінь і навичок; «аналізу моделей реальності на зразках професійних дій із різних рольових й особистісних позицій» та підготовці до майбутньої професійної діяльності [2, с. 40]. В освітньому процесі ЗВО доцільно використовувати ділові ігри (відтворення предметної та соціальної специфіки певної діяльності), рольові ігри (розігрування певних життєвих ролей), ток-шоу-технології (структуровані дискусії, в яких беруть участь усі учасники), розв'язання професійних дилем, ігри-вправи (ребуси, вікторини); ігри-змагання між студентськими командами, бліц-ігри, квести (ігри-мандрівки, уявні подорожі), веб-квести, онлайн-ігри тощо.

Використання інформаційних технологій (мультимедіа, гіпертексту, віртуальної реальності, Інтернет-технологій) під час лекційних занять робить лекції виразними й унаочненими, дозволяє слухати їх у будь-який час і на будь-якій відстані. Практичні заняття у дистанційній освіті можна проводити у форматі відеоконференцій. Викладач може оцінити засвоєння матеріалу студентом за ступенем активності учасника дискусії. Це сприяє кращій взаємодії між студентами, а викладач виступає в ролі рівноправного партнера. Консультації під час дистанційного навчання є однією з форм керівництва роботою студентів і надання їм допомоги в

самостійному вивченні навчальних дисциплін. Також у дистанційному навчанні позитивно зарекомендував себе тестовий контроль, оскільки тести добре пристосовані для самоконтролю і дієві для індивідуальних занять. У цілому під час дистанційного навчання майбутніх учителів найбільш активно використовуються такі інноваційні технології: мережева технологія (реалізується з використанням локальних та глобальних мереж і дозволяє забезпечити інтерактивну взаємодію всіх суб'єктів навчального процесу), кейс-технологія (навчальний матеріал завчасно підбирається та компонується викладачем у спеціальний набір та надсилається студентам для самостійного вивчення), телевізійно-супутникова технологія (передбачає трансляцію занять на телебаченні і через YouTube).

Науковці у системі підготовки майбутніх учителів рекомендують використовувати платформи і мобільні додатки, які допомагають урізноманітнити заняття та зробити їх більш цікавими (Kahoot, Learning App.org, Popplet, Tagul тощо) [3]. Якість навчання значно підвищиться за умови впровадження таких технологій як e-learning (електронне навчання), m-learning (мобільне навчання), blended-learning (змішане навчання), flipped-learning (перевернуте навчання), ubiquitous learning (всепроникаюче навчання) [1, с. 11].

Зазначимо, що аналіз інноваційних технологій навчання показав, що із розмаїття відомих науці сучасних технологій використовується лише незначна частина. Серед цих технологій ще менше таких, які були б максимально особистісно орієнтованими. Хоча сучасна педагогічна технологія повинна гарантувати досягнення певного рівня виховання, бути ефективною за результатами, оптимальною щодо термінів впровадження, витрат сил і засобів.

Тому враховуючи зарубіжні і національні тенденції розвитку вищої освіти в Університеті Григорія Сковороди в Переяславі у навчальні плани факультетів введено освітні компоненти «Нові педагогічні технології», «Педагогічні та управлінські технології», «Технології соціально-педагогічної діяльності», «Сучасні освітні технології», «Сучасні виховні технології», «Використання музичних технологій в роботі з дітьми з особливими потребами», «Методика виховної роботи», «Інформаційно-комунікаційні технології у науковій діяльності», «Сучасні технології навчання і виховання», «Цифрові інструменти в освітній діяльності викладача», що читаються викладачами кафедри освітології та педагогічної інноватики.

Зазначимо, що у процесі викладання в Університеті Григорія Сковороди в Переяславі використовуються інноваційні технології навчання та організації освітнього процесу (бінарні, інтегровані, індивідуально-орієнтовані, коучингові та консалтингові освітні технології; соціологічні та статистичні методи, платформи для дистанційного навчання MOODLE, Google Classroom, електронні підручники, аудіо- та відеоматеріали, мобільні технології (Viber, WhatsApp), хмарні технології (GOOGLE-диск), онлайн-дошки, сайти-конструктори навчальних завдань, заняття на платформах ZOOM, MS Teams, мультимедійні презентації, створені в програмі Microsoft PowerPoint, мережева технологія, кейс-технологія, телевізійно-супутникова технологія (канал YouTube), цифрові технології тощо). Як навчальні ресурси широко використовуються сервіси Google Apps, Office 365, сховища файлів, електронна література, веб-додатки і системи підтримки дистанційного навчання Moodle та Blackboard. Їх мета полягає в ознайомленні студентів із широким

спектром напрацьованих наукою і практикою інноваційних педагогічних технологій; наданні допомоги студентам в оволодінні навичками і досвідом здійснювати педагогічну діяльність у різноманітних концептуальних системах, забезпеченні усвідомлення ними перспективних тенденцій розвитку сучасної педагогічної науки; здобутті навичок приймати найбільш ефективні рішення в майбутній практичній діяльності, творчо підходити до педагогічної праці в контексті застосування інноваційних технологій у своїй професійній діяльності.

Отже, технологізація освітнього процесу вищої школи базується на відмові від невизначеності у побудові педагогічного процесу і переході до вмотивованості її учасників; продуманості кожного елементу, етапу технології; максимальній спрямованості на ефективний результат. Технологічна переорієнтація педагогічної науки надає змогу вдосконалити освітню систему шляхом застосування у певній послідовності інноваційних методів і прийомів навчання й виховання. Можна відмітити, що під час упровадження інноваційних технологій в педагогічний процес освітньої системи закладів вищої освіти спостерігається зростання педагогічної майстерності та фахової компетентності майбутніх учителів – учасників інноваційних процесів, покращення якісних показників навчальних досягнень студентів. Водночас модернізується регіональна система освіти в цілому, простежується розвиток закладів вищої освіти на основі пошуку, розроблення, освоєння та реалізації інноваційних педагогічних технологій; забезпечується науково-методичний супровід розвитку навчального закладу.

Список використаних джерел

1. Гуревич Р., Кадемія М., Уманець В. Інноваційні технології у закладах вищої освіти. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*. 2018. № 51. С. 11-15. URL: <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2018-51-11-15>
2. Марко М. М. Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування навчально-ігрових технологій у професійній діяльності: дис... канд. пед. наук: 13.00.04; 015 / Мукач. пед. ун-т. Мукачєво, 2018. 272 с.
3. Москалюк М. М., Москалюк Н. М., Прокопів І. Б., Кравець М. Я., Ярема А. Р. Актуальність застосування STEM-технологій в навчальному процесі. *Actual priorities of modern science, education and practice: Proceedings of the XII International Scientific and Practical Conference (March 29 – April 01 2022, Paris, France)*. France, Paris, 2022. С. 591-596. DOI 10.46299/ISG.2022.1.12.
4. Прокопів Л. Інноваційні технології навчання і виховання у ВНЗ: навч.-метод. посіб. Івано-Франківськ, 2017. 166 с.
5. Стандарт вищої освіти України для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 013 Початкова освіта; затверджено та введено в дію Наказом Міністерства освіти і науки України від 23.03.2021 р. № 357. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/013-Pochatk.osvita-bakalavr.28.07.pdf>

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ВИКОНАВСЬКО-СЦЕНІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ХОРЕОГРАФА У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ МИСТЕЦЬКОГО СПРЯМУВАННЯ

Пархоменко Олександр – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музичної педагогіки та хореографії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

На сучасному етапі дефініцією мети хореографічної освіти у вищих мистецьких закладах України є певні ключові аспекти, які спрямовані на забезпечення того, щоб випускники вищих закладів були добре підготовленими професіоналами та мали змогу реалізувати себе в галузі хореографічного мистецтва як виконавці та творчі особистості, відповідно до нинішніх потреб вітчизняних і закордонних роботодавців (стейкхолдерів) на сьогоденному ринку праці.

Прерогативи хореографічної освіти виходять далеко за межі розваги. Танцювальне мистецтво має добре відомі психомоторні, емоційні та когнітивні переваги для навчання, здобувач отримуючи професійну підготовку, формує виконавсько-сценічну майстерність через розвиток творчого потенціалу, підтримку активного життєвого стилю, фізичної сили й витривалості, креативні здібності та артистичні вияви.

Вивчення освітнього компонента «Виконавсько-сценічна майстерність хореографа» має на меті розвивати у здобувачів ключові компетенції й навички, які є важливими для сучасного фахівця у галузі хореографічного мистецтва, який володіє комплексом навичок і вмінь, що необхідні для успішного виступу на професійному рівні, включаючи в себе такі суттєві складові:

– **Технічна майстерність.** Сценічна хореографія вимагає від хореографів вищого рівня технічної майстерності в різних танцювальних стилях і жанрах, таких як класичний балет, український, народно-сценічний, бальний, сучасний танець. Здобувачі повинні розвивати та вдосконалювати свою техніку рухів, координацію та гнучкість.

– **Творчий потенціал.** Хореографи повинні володіти здатністю до творчості та відчувати та розвивати власну хореографічну ідею. Вони повинні бути здатні створювати оригінальні танцювальні номери та концепції творчих проєктів.

– **Артистизм і виразність рухів.** Важливо розвивати артистичні якості, здатність виразно відтворювати емоції й ідеї через танець. Це включає в себе міміку, музичну інтерпретацію та виразність рухів.

– **Педагогічні аспекти.** Здобувачі, повинні володіти навичками викладання, керування групою, розуміння педагогічних методів та психології викладання.

– **Підготовка до вистав і режисура.** Освоєння процесу підготовки до виступу, включаючи режисуру, організацію репетицій, костюми, декорації та інші аспекти сценічної продукції.

– **Комунікативні навички.** Важливо взаємодіяти з іншими членами групи, викладачами та іншими співпрацівниками для успішного створення танцювальних номерів і проєктів.

Зрозуміло, що навички й компетенції хореографа залежать від конкретної спеціалізації та вимог конкретного вищого навчального закладу, проте узагальнено

вищеописані аспекти представляють сутність виконавсько-сценічної майстерності хореографа у вищій мистецькій освіті у якості хореографа, постановника, виконавця.

У широкому спектрі, виконавсько-сценічна діяльність є результатом комплексного навчання, яке охоплює різні аспекти освіти та фахових навичок. Освітня траєкторія артиста включає в себе вивчення різних фахових компонентів, таких як акторська майстерність, музична освіта, танцювальні навички та інші аспекти, необхідні для виконавського мистецтва. Ця комплексна підготовка допомагає здобувачам розвивати свій талант і стати професійними виконавцями на сцені, надаючи їм необхідні знання та навички для дивовижного виступу перед глядачами [1, с.56].

На думку педагогів-хореографів, виконавсько-сценічна майстерність є творчим продуктом у формі сценічного перформансу, віддзеркалюючи сутність вищого мистецького навчання в галузі хореографічного мистецтва. Науковці вважають, що здобувачі, навчаючись і практикуючись створюють не просто технічно правильні виступи, але і виражають власну творчу інтерпретацію через сценічний перформанс. Цей підхід підкреслює важливість виразності та індивідуальності в мистецькому виконанні.

Отже, на нашу думку, викладені положення висвітлюють теоретичні аспекти формування процесу виконавсько-сценічної майстерності хореографа через призму сценічного перформансу, стає моментом вираження та спілкування з глядачами, де виконавець втілює власну творчість та хореографічну інтерпретацію; є митцем, який формує свої власні ідеї та емоції через рухи та виразне виконання на сцені, роблячи виконавську-сценічну майстерність справжнім мистецтвом.

Список використаних джерел

1. Пархоменко О. М. Формування балетмейстерських умінь майбутніх учителів хореографії у процесі фахової підготовки: дис. . . канд. пед. наук. Ніжин, 2016. 250 с.

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ВИКЛАДАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: НА ПРИКЛАДІ ChatGPT

Пономаренко Ольга – кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри германської філології та методики викладання іноземних мов Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Сучасний світ переживає бурхливий розвиток технологій, включаючи штучний інтелект (ШІ). Однією з галузей, яка вигідно користується цими досягненнями, є освіта, зокрема вивчення іноземних мов [1, 2]. У цій публікації ми розглянемо можливості використання штучного інтелекту, а саме моделі ChatGPT, у викладанні англійської мови.

ChatGPT – це чат-бот зі штучним інтелектом, що базується на моделі комп'ютеризованої нейронної мережі, яка була навчена на базі 570 ГБ (близько 300 мільярдів слів) даних до вересня 2021 року. Ці дані включають веб-сайти, книги, статті, форуми та багато інших джерел, що дозволяє інструменту створювати текстові відповіді, які точно імітують людську мову. На відміну від нейронної мережі

нашого мозку, яка схильна забувати, мережа ChatGPT генерує миттєві та детальні відповіді на задані запити [3].

ChatGPT може бути використаний для розвитку комунікативної компетентності у різних видах мовленнєвої діяльності, зокрема у говорінні. Учні мають змогу вести розмову зі ШІ у реальному часі в режимі стимул-реакція. Проте зараз ChatGPT є текстовим інструментом і не може допомогти в оцінці навичок усного мовлення учнів. Іншим обмеженням чат-боту є також те, що він може генерувати відповіді, які звучать правдоподібно, але є неточними, заплутаними або застарілими [3].

Учні також мають змогу використовувати ChatGPT для вдосконалення навичок письма, редагування письмових робіт, виправлення мовних помилок тощо. Вчителі можуть запропонувати завдання, наприклад, написати есе на певну тему, та використати ШІ для оцінки якості написаного та виділення місць для покращення.

Також ChatGPT слугує мовним ресурсом. Він може пояснювати граматичні правила, пропонувати підбірку лексичних одиниць (ЛО) відповідно до теми і заданого рівня, а також ввести ці ЛО в контекст. Ця допомога особливо корисна для вчителів-початківців, які хочуть доступно пояснити граматичні поняття або ввести учням нові ЛО. ШІ може також допомогти з перекладом текстів з рідної мови учнів на англійську або навпаки, що сприяє зрозумінню та вивченню нової лексики.

ChatGPT може надати допомогу у плануванні уроків англійської мови. Вчителям потрібно лише ввести тему уроку, а модель ШІ згенерує етапи роботи над темою, різноманітні вправи, тексти для читання, питання для обговорення тощо. ШІ може переглядати та надавати відгуки про плани уроків та їх відповідність цілям навчання. Проте варто пам'ятати, що ChatGPT не може створювати зображення, а також аудіо- чи відео-матеріали, які часто використовуються на уроках іноземної мови.

Вчителі можуть використовувати штучний інтелект для створення тестів і контрольних завдань для поточного та підсумкового оцінювання учнів. ChatGPT здатен адаптувати складність завдань відповідно до заданих вчителем критеріїв, таким чином, забезпечуючи диференційований підхід по оцінюванню.

Таким чином, використання ChatGPT та інших інструментів штучного інтелекту може значно полегшити навчання та викладання англійської мови. Проте важливо пам'ятати, що успішне впровадження цих технологій вимагає грамотного підходу та контролю з боку вчителя. ШІ має служити інструментом, який допомагає вчителю та учням досягти кращих результатів у навчанні.

Список використаних джерел

1. Мельник А. Використання чат-боту ChatGPT у практичній мовній підготовці майбутніх викладачів англійської мови. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. 2023. № 21 (177). С. 100 – 107. <https://doi.org/10.58407/visnik.232117>
2. Олувафемі Аїотунде О., Джаміль Д. І., Кавус Н. Вплив штучного інтелекту на опанування іноземних мов з використанням систем управління навчанням: систематичний огляд літератури. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2023. № 95(3). С. 215–228. <https://doi.org/10.33407/itlt.v95i3.5233>
3. ChatGPT. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/ChatGPT> (date of access: 01.11.2023).

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНО КОМФОРТНИХ УМОВ НАВЧАННЯ СТУДЕНТА НА ЗАНЯТТІ З ПОСТАНОВКИ ГОЛОСУ

Прядко Олена – кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри музичного мистецтва Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Україна

Постановка співацького голосу є складним процесом формування комплексу вокально-технічних, художньо-виконавських, оцінювально-аналізувальних умінь та навичок, пристосування голосу студента до використання у професійній діяльності. Розвиток вокального потенціалу майбутнього вчителя музичного мистецтва передбачає максимальне розширення звуковисотного діапазону, розкриття усіх акустичних характеристик співацького голосу, відшукання його тембральної своєрідності, відпрацювання навичок виразного вокального мовлення. Навчальна дисципліна «Постановка голосу» входить до блоку обов'язкових освітніх компонентів професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва, оскільки розмовний та співацький голос педагога-музиканта є його основним робочим інструментом в ході викладання музичного мистецтва у школі. Професійне володіння співацьким голосом, вміння педагога здійснювати ілюстрування музичних творів у власному виконанні є невід'ємною фаховою компетентністю майбутнього педагога-музиканта.

Для ефективного проведення занять з формування співацьких умінь та навичок між студентом та педагогом мають встановитися довірливі професійні відносини. Лише за умови наявності відчуття психологічної захищеності, убезпеченості від неконструктивної критики студент може впевнено почуватися на занятті, експериментувати, пропонувати власні шляхи розв'язання навчальних завдань. Відчуття спокою, впевненості у собі сприяють активній роботі усіх частин голосотвірної системи, дозволяють утримувати виконавський апарат в активному стані, вокальні м'язи в тонусі тривалий час. Підтримка педагога в момент виконавської невдачі, сприяння в усвідомленні причин її виникнення допомагають студенту не втратити віри у власні сили, продовжувати активний рух до вершин виконавської майстерності. І. Колодуб зазначає, що спілкування між викладачем вокалу та вихованцем вимагає вияву зрілої позиції педагога, його ініціативності, вміння спрямовувати хід діалогу, залишаючись при цьому терплячим, справедливим, відкритим назустріч молодому партнеру [2, с. 62].

Спів є складним психофізіологічним процесом, який вимагає затрат великої кількості фізичної та психологічної енергії для подолання інертності психіки, пасивності вокально-виконавського апарату. Для того аби у вокаліста було достатньо сил для виконання вокально-педагогічних завдань, подолання складних виконавських технічних труднощів його емоційний стан має бути стабільним, навички емоційної саморегуляції добре розвиненими. Завдання педагога надавати студенту постійну підтримку, ставитися з розумінням до тих ситуацій, коли він зазнає невдачі, допомагати вибудовувати стратегію подолання виконавських труднощів. В. Бриліна зазначає: «Педагогічна підтримка передбачає спільне зі студентом визначення його особистісних інтересів, цілей, можливостей і шляхів подолання перешкод, які заважають досягати бажаних результатів у спілкуванні, самовихованні й навчанні» [1, с. 21].

Важливим завданням педагога є озброїти студента ефективними прийомами боротьби з надмірним хвилюванням під час публічного виступу, сприяти вихованню його емоційної стійкості в емоціогенних умовах співу перед слухацькою аудиторією, вмінню опиратися стресу. Для зниження рівня стресу студент має виступати перед слухачами лише за умови доброї відпрацьованості музичного матеріалу, готовності долати вокально-технічні труднощі, що дозволяє досягти відчуття виконавської свободи, впевненого втілення індивідуального інтерпретаторського задуму.

Отже, важливим завданням педагога в ході фахової вокальної підготовки майбутнього педагога-музиканта є створення на занятті з постановки голосу довірливої, психологічно комфортної атмосфери, що допомагає студенту розкрити власний вокальний потенціал, відпрацювати тонку взаємозкоординованість у роботі усіх елементів голосотвірної системи, досягнути виконавської свободи.

Список використаних джерел

1. Бриліна В.Л., Ставінська Л.М. Вокальна професійна підготовка вчителя музики: методичний посібник для викладачів та студентів вищих педагогічних і мистецьких закладів. Вінниця : Нова Книга, 2013. 96 с.
2. Колодуб І. Питання теорії вокального мистецтва. Харків : Видавництво «Промінь», 1995. 129 с.

ЦЕНТРИ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТАХ: ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПРОЄКТУ ЕРАЗМУС+ «ЦЕНТРИ СЕРТИФІКАЦІЇ ВИКЛАДАЧІВ: ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ДОСКОНАЛОСТІ ВИКЛАДАННЯ»

Тезікова Світлана – кандидатка педагогічних наук, професорка кафедри германської філології та методики викладання іноземних мов Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Сучасний етап розвитку вищої освіти характеризується швидкими темпами введення інновацій, запровадженням нових технологій навчання, мобільністю учасників освітнього процесу. Центральною фігурою в цих процесах і надалі залишається викладач. Саме від його професійної компетентності, готовності до дій у швидкозмінному середовищі та викладацької досконалості, багато в чому залежать результати університетської освіти та темпи її реформування.

Проєкт Еразмус + рівня КА2 (розвиток потенціалу вищої освіти) *Центри сертифікації викладачів: інноваційні підходи до досконалості викладання* (реєстраційний номер 619227-ЕРР-1-2020-1-UA-ЕРРКА2-СВНЕ-JP) має на меті сприяння модернізації вищої освіти України, запроваджуючи університетські центри підвищення кваліфікації для просування європейських освітніх інновацій шляхом професійної сертифікації викладачів університетів. Проєкт виконується консорціумом у складі національних та європейських університетів. Одним із завдань проєкту є відкриття центрів професійного розвитку з подальшим об'єднанням їх у мережу, що дозволить розвивати академічні зв'язки, обговорювати актуальні проблеми вищої освіти та створювати оптимальні умови для професійного розвитку педагогічного персоналу.

Центри професійного розвитку мають давню традицію у західноєвропейських та американських університетах. Нагадаємо, що Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя співпрацює з Центром педагогічної майстерності Університету штату Айова (США) з початку нульових: запровадження інформаційних технологій у підготовку вчителів та підходи до професійного розвитку персоналу [2; 3].

У проєкті Еразмус+ набутий раніше досвід стало можливим доповнити досвідом центрів професійного розвитку в чотирьох європейських університетах-партнерах.

В Університеті Вітовта Великого (Литва) ми мали можливість вивчити нормативні документи, які регламентують професійний розвиток викладачів на національному та інституційному рівнях, познайомитися з напрямками діяльності Центру професійного розвитку (Professional Competence Development Centre), його структурою, програмами підвищення кваліфікації та механізмами фінансування.

Центр викладання і навчання (Center for Teaching and Learning in Higher Education) Байротського університету (Німеччина) реалізує програми підвищення кваліфікації за трьома рівнями: для викладачів, які щойно розпочали професійну кар'єру, для викладачів, які удосконалюють певні компетентності та для тих колег, які самі можуть бути тренерами та репрезентувати інноваційні педагогічні технології або авторські програми. Слухачами Центру можуть бути не лише викладачі цього університету, а також колеги з інших установ. Центральним напрямом діяльності Центру є впровадження інформаційних та комунікаційних технологій в освітній процес і тому, колеги продемонстрували лабораторії, де розробляються онлайн курси (МООС), познайомили з програмою підготовки студентів-тьюторів, які готуються допомагати викладачам використовувати різні інструменти та ресурси при викладанні університетських дисциплін.

Колеги з Університету Версаль-Сен-Кантен-ан-Івлін (Франція) продемонстрували моделі професійного розвитку через дослідницькі проєкти у професійному партнерстві з науковими установами та загальноосвітніми закладами, міждисциплінарні програми підготовки на третьому (докторському) рівні вищої освіти.

Досвід професійного розвитку викладачів Вроцлавської політехніки (Польща) пов'язаний з проєктним менеджментом, що є актуальним з огляду на те, що будь-який Центр буде ефективним за умови правильного менеджменту.

Знайомство з досвідом роботи Центрів професійного розвитку європейських університетів дозволило розробити концепцію розвитку викладацької досконалості, проаналізувати наявний досвід [1] та відкрити такі центри в університетах-партнерах в Україні.

Список використаних джерел

1. Вдосконалення викладання у вищій освіті: теорія та практика : монографія / за ред. С. Калашнікової. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2023. 255 с. DOI: <https://doi.org/10.31874/TE.2023>
2. Тезікова С.В. Реформа і оновлення педагогічної освіти (досвід спільного україно-американського проєкту між університетами). *Післядипломна освіта в Україні*. 2006. № 2(9). С.16-18.
3. Тезікова С.В. Центр порівняльних педагогічних досліджень та міжнародного співробітництва: досвід та перспективи. *Порівняльно-педагогічні студії*. 2009. №1. С.18-22.

ДЕФІНІТИВНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «ДИСКУРСИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ

Фу Хун – здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

У зв'язку з модернізацією вищої освіти в напрямку удосконалення її якості та інтегрування в міжнародний освітній простір, реалізацією в освітньому процесі компетентнісного підходу особливої значущості набуває проблема розвитку професійної компетентності менеджерів у сфері освіти та її складової – дискурсивної.

Стандарт вищої освіти за спеціальністю 073 Менеджмент галузі знань для магістерського рівня (2018) наголошує на підготовці фахівців, здатних до сприятливої міжособистісної взаємодії з представниками інших професійних груп; до мотивації персоналу у напрямку розвитку підприємства або структурного підрозділу, який він очолює; здатних до попередження конфліктів у колективі в процесі управління [3]. Це, у свою чергу, обумовлює необхідність формування у менеджерів у процесі їх професійної підготовки активізації творчого потенціалу, розвитку здатності до комунікативної та мовної компетентної поведінки в умовах конкурентного середовища, систематичного поповнення й удосконалення знань для оптимального управління персоналом і ресурсами.

Проблему комунікативної компетентності майбутніх менеджерів у процесі професійної підготовки аналізували вчені Г.Бороздіна, Ю.Жуков, М.Дороніна, М.Каган, В.Казміренко, В.Кричевський, І.Трубавіна, В.Черевко, Н.Хрящева, Т.Чмут, Г.Чайка.

Вивчення праць учених Н.Бершадської [1], Є.Хачатрян [7], Д.Ципіної [6] дало змогу дійти висновку: дискурсивна компетентність – провідний фактор, який інтегрує у систему суб'єктні особистісні характеристики управлінця, який повинен здійснювати ефективну комунікацію у колективі, який він очолює. Феномен «дискурсивна компетентність» потрібно розглядати у співвідношенні з такими категоріями як «компетентність», «комунікативна компетентність», «дискурс».

А. Болотова, Ю. Жуков, Л. Петровська та ін. тлумачать комунікативну компетентність інтегрованою якістю, яка виражається у здатності особистості до планування й здійснення ефективних комунікативних дій з застосуванням власних внутрішніх і зовнішніх ресурсів; здатністю до встановлення й підтримки необхідних контактів з іншими, є комплексом знань, умінь, навичок, які характеризуються ефективним спілкуванням; умінням зміни глибини й кола спілкування, розуміння партнерів зі спілкування [4, с. 139].

Є.Хачатрян [7, с.9] вважає, що в межах комунікативної компетентності можна виокремити особливий вид компетентності, який є дискурсивною компетентністю.

Н.Горобченко тлумачить феномен дискурсу реалізацією особистісних думок в мові, які сприяють високій мотивації спілкування, що передбачає особистісну потребу самовираження [2, с.95],

На думку Н.Горобченко, дискурсивна компетентність як особливість мовної особистості є найвищим мотиваційно-прагматичним рівнем опанування мовою [там само].

Н.Бершадська дискурсивну компетентність пов'язує зі здатністю мовної особистості до побудови, сприйняття, інтерпретування цілісних монологічних, діалогічних усних дискурсів з урахуванням комунікативного наміру під час ділового спілкування, зважаючи на особливості семантико-прагматичної та граматичної організації та поєднання лінгвістичних та екстралінгвістичних чинників [1, с. 6].

Д.Ципіна дискурсивну компетентність менеджера пов'язує з компетентним управлінням міжособистісною мовленнєвою діяльністю [5, с. 114].

Дискурсивна компетентність менеджера як компонент комунікативної компетентності передбачає його вміння будувати цілісні, логічно пов'язані висловлювання в усній і письмовій мові з застосуванням різноманітних функціональних стилів; характеризується вдалим добором лінгвістичних засобів з урахуванням типів висловлювань.

Опанування дискурсивної компетентності менеджером допомагає йому вибирати і використовувати адекватні мовні форми і засоби залежно від мети і ситуації спілкування, від соціальної ролі учасників комунікації, тобто від того, хто є партнером по спілкуванню.

Розвиток у майбутніх фахівців управлінської сфери дискурсивної компетентності необхідний у контексті важливості управління діалогами, проведенням нарад, виступів з промовами, організацією професійного дискурсу, що сприятиме підвищенню якості роботи установ та підрозділів, які вони очолюють.

Список використаних джерел

1. Бершадська Н. С. Методика формування англомовної усної дискурсивної компетентності у студентів мовних спеціальностей: автореф. дис.... канд. пед. наук. спец.: 13.00.02. Одеса, 2011. 24 с.
2. Н. Горобченко. Особливості формування дискурсивної компетентності школярів в умовах змішаного навчання. Режисюра уроку. 2021. №5. С. 94-97.
3. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 073 «Менеджмент». URL: [https://mon.gov.ua > media > vishcha-osvita](https://mon.gov.ua/media/vishcha-osvita).
4. Тур О. Теоретичні і методичні засади формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності: дис. ... доктора пед. наук. спец.: 13.0004. Харків, 2019. 511 с.
5. Хачатрян Є. Л. Формування міжкультурної дискурсивної компетентності майбутніх фахівців з економіки в процесі вивчення гуманітарних дисциплін: автореф. дис.... канд. пед. наук. спец.: 13.00.04. Кропивницький, 2020. 24 с.
6. Ципіна Д. С. Формування дискурсивної компетентності майбутніх менеджерів: лінгвістичний аспект. *Наукові праці ДонНТУ. Серія: «Педагогіка, психологія і соціологія»*. № 1 (20), 2017. С. 112-117.
7. Черевко В. П. Формування комунікативної компетентності майбутнього менеджера у процесі професійної підготовки: автореф. дис. ... канд. псих. наук. спец: 19.00.07. Київ, 2001. 23 с.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИХОВАННЯ СПОРТИВНО ОБДАРОВАНОЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ

Шульга Олексій – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри педагогіки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Останнім часом у світі спостерігається підвищення уваги до питання виявлення та розвитку обдарованої молоді. Через стрімкі зміни в суспільстві зростає потреба в усебічно розвинених і талановитих людях. Фізкультурна освіта й спорт на часі займають вагомe місце в навчанні й житті сучасних школярів.

Проблема виявлення й розвитку обдарованої учнівської молоді у сучасній науці розроблена на достатньому рівні, але в процесі навчання обдарованих дітей все ще проявляються деякі недоліки професійної підготовки педагогів у сфері відповідної діяльності. Прискорений розвиток обдарованих дітей часто викликає негативне ставлення вчителя та виявляє його невідповідність до специфічної роботи з обдарованою особистістю.

Сучасна школа в Україні та Польщі велику кількість уваги приділяє обдарованим дітям різних напрямлень і їх всебічному розвитку. Дітей навчають слідкувати за своїм психологічним і фізичним здоров'ям. Обдарована учнівська молодь добре знає про користь занять фізкультурою та спортом і готова вчитись самостійно. Тобто, зараз навчання можна організувати таким чином, що єдиним джерелом знань виступатиме не лише педагог, а й комп'ютер, радіо, телевізор, тощо. Подібні інтерактивні технології стали поширеними наприкінці ХХ століття і знаходяться на піку популярності до нашого часу. Завдяки таким формам навчання діти навчилися осмислювати отриману інформацію, аналізувати її й застосовувати на практиці.

Для підтримки спортивно обдарованої молоді в Україні та Польщі проводяться різні заходи та запроваджуються нові методи. Також ми можемо спостерігати як в сучасних школах проходять практичну апробацію різноманітні програми підтримки спортивно обдарованих дітей. Такі програми включають в себе різні форми збагачення навчання для розвитку емоційних, когнітивних і фізичних якостей дитини. Серед таких форм можемо виділити: 1) створення спеціальних клубів для заняття спортом; 2) спеціальні, частково індивідуальні програми збагачення уроків фізкультури; 3) висувні програми державного характеру, тощо. Незважаючи на те, що методи підтримки в країнах дещо відрізняються, у школах створюються окремі заходи, які є важливими для розвитку спортивної обдарованості учнівської молоді [4].

Можемо окреслити вимоги, які повинні мати спортивні програми, щоб запропонувати обдарованим дітям належне заохочення. Серед них:

1. Діти повинні мати змогу спробувати різні методи й форми заохочення від свого оточення. Тут важливі різні ігрові матеріали, різні види дозвілля чи подорожі. Тобто, набуття ігрового досвіду з різних спортивних ігор є ідеальним засобом для творчого розвитку спортивно обдарованих школярів.

2. Для самостійної роботи дітям необхідно надати базові прийоми. Заняття мають бути побудовані таким чином, щоб ситуації «говорили» дітям, що робити.

Учитель лише дає ідею та правила гри. Тобто жодних спеціальних тактичних порад чи будь-якого зворотного зв'язку.

3. Навчання буде набагато ефективнішим, якщо дітям подобається те, що вони роблять. Мотивація – найбільш вдалий спосіб виховання обдарованої дитини [2].

Інноваційні педагогічні технології для роботи зі спортивно обдарованою учнівською молоддю можна поділити на:

- традиційні;
- альтернативні;
- предметні;
- особистісно-орієнтовані;
- вдосконалювально-розвиваючі [1].

Для підтримки обдарованих дітей різних напрямлень в Україні існує багато локальних програм, які створюють для окремих регіонів, шкіл, тощо. Серед них виділимо програми «Одаровані діти», «Обдарована дитина» та інші. На державному рівні дане питання регулюється Указом Президента України «Про додаткові заходи щодо державної підтримки обдарованої молоді», «Державною цільовою програмою роботи з обдарованою молоддю», тощо. Всі зазначені документи пропонують різні форми й методи навчання обдарованих дітей і заохочують до застосування різних інноваційних технологій.

У Польщі також існують програми підтримки обдарованих дітей, які були створені для вдосконалення форм, методів і підходів до виховання обдарованих школярів. Програми WARS і SAWA пропонують стратегії для покращення умов для навчання й розвитку обдарованої молоді.

Інноваційні педагогічні технології, спрямовані на досягнення певної мети, дають позитивний результат за умови спільної роботи педагогів і їх учнів, що направлена на впровадження нововведень у зміст, методи, форми та засоби навчально-виховної роботи.

Список використаних джерел

1. Волощук І.С. Організація навчання обдарованих і талановитих школярів / І.С. Волощук, В.П. Шепотько. 2006. №2. С.27-54.
2. Копшова Л. Застосування особистісно – орієнтованого підходу на уроках фізичної культури і в позаурочних формах навчання. 2009. №2 С. 17- 21.
3. Лавренова М. В., Лавренова Н. В. Обдаровані діти Закарпаття: навчання і розвиток. *Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції «Обдаровані діти - інтелектуальний потенціал держави»*, Інститут обдарованої дитини НАПН України національний центр Мала академія України», 11-17 липня 2016 року м. Чорноморськ, С. 187-190.
4. Присяжнюк С.І. Фізичне виховання молоді. К. : Центр учбової літератури, 2008. 504 с.

СЕКЦІЯ 2.

МІЖКУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ ТА ІНКЛЮЗІЯ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТІ

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІВ В КОНТЕКСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ПІДХОДУ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Бейгер Галина – докторка педагогіки, Академія прикладних наук у Хелмі, Польща

Клименко Леся – здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Аналіз вітчизняного і зарубіжного досвіду засвідчує, що розвиток інклюзивної освіти пройшов декілька етапів: від подолання негативних суспільних стереотипів і формування громадянської позиції, спрямованої на реалізацію права на освіту дітей з інвалідністю, до розробки нормативно-правових актів та організаційно-методичних засад реалізації такого права. Тільки після цих етапів й відбувся перехід до практичної реалізації концептуальних ідей інклюзивної освіти [3]. Тому досвід реалізації інклюзивної освіти передбачає, перш за все, створення інклюзивної культури закладу [2].

Інклюзивна культура в аспекті професійної педагогічної діяльності є складовою педагогічної культури вчителя і визначається вченими як «інтегративна особистісна якість, що сприяє засвоєнню цінностей і технологій інклюзивної освіти, інтегрує систему знань, умінь, соціально-особистісних і професійних компетентностей, які дозволяють педагогу ефективно працювати в умовах інклюзії» [3].

Проблему підготовки педагогів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами розглядали дослідники М. Буйняк, В. Гладуш, В. Коваленко, А. Колупаєва, Н. Софій, О. Таранченко та інші. Науковці відзначають, що суттєвою проблемою інклюзивного навчання є психологічна, методична невідповідність педагогів, що перешкоджає ефективному здійсненню професійної діяльності та створенню інклюзивного освітнього середовища [1]. Тому формування інклюзивної компетентності фахівців є пріоритетним завданням як в Україні, так і за її межами. Головним викликом у підготовці педагогів є переосмислення інклюзивних компетентностей, орієнтація на індивідуальні особистісні потреби вихованців та партнерську взаємодію з ними.

Проектна форма професійного навчання викладачів є пріоритетом для всіх країн-членів Європейського Агентства [8]. Проект «Професійне навчання вчителя для інклюзії» [9] спрямовано на вивчення ключових аспектів цієї теми. Основна увага приділяється підвищенню кваліфікації вчителів. До неї належать початкова освіта викладачів, спонукання, постійний професійний розвиток та навчання педагогів.

Інший проект Європейського агентства «Розширення можливостей вчителів для сприяння інклюзивній освіті» [10] надає можливості вчителям просувати інклюзивну освіту у своїй професійній сфері. «Згідно з результатами проекту, на освіту вчителів дедалі більше впливають зміни в системах вищої освіти в Європі. У більшості європейських країн говорять про необхідність вищого рівня кваліфікації для підготовки викладачів інклюзивних шкіл», - зазнає менеджерка проекту Антоуола Кефалліноу [10].

Навчання з інклюзивної освіти, зазвичай, у Європі трьома способами[4]:

- «Дискретні» курси або окремі програми, розроблені фахівцями (від викладачів наперед вимагається пройти один або кілька курсів, орієнтованих на спеціальну/ інклюзивну освіту);
- «Інтегровані» курси, розроблені завдяки співпраці між викладачами загальноосвітніх та спеціальних навчальних закладів;
- «Об'єднані» курси – це спільна робота фахівців країн ЄС. Вони містять досвід кожної окремої країни і розраховані для початкового рівня викладачів, які будуть працювати з учнями з особливими освітніми потребами [4].

Європейське агентство[4] з особливих потреб та інклюзивної освіти розробило профіль вчителів інклюзивних закладів і виокремило чотири основні цінності в їхній професійній діяльності:

1. Прийняття різноманітності учнів як цінності і як ресурсу та переваги для освіти.
2. Підтримка всіх учнів (педагоги демонструють очікування щодо досягнень усіх учнів).
3. Робота в команді.
4. Постійний персональний і професійний розвиток педагогів.

В Україні проблема підготовки педагогічних кадрів для роботи в інклюзивних закладах освіти (і позашкільної освіти) також є важливим напрямом освітньої державної політики загалом. Підтвердженням цього є низка нормативно-правових документів (Закони України «Про освіту»[6], «Про вищу освіту», Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, Примірне положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти та ін.) [7], у яких на законодавчому рівні затверджено право на здобуття освіти дітьми з особливими освітніми потребами та визначено способи і шляхи його реалізації [5].

Отже, аналіз досліджень професійної підготовки та супроводу в інклюзивній системі освіти вказує на те, що усі країни прагнуть працювати сьогодні над створенням інклюзивних освітніх систем. І життєво важливим компонентом у цьому є підготовка педагогів до впровадження інклюзивної освіти.

Список використаних джерел

1. Буйняк М. Г. Формування психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.08. Київ, 2019. 322 с.
2. Головіна О. Професійна підтримка вчителів в інклюзії: європейський досвід. 2020. URL: <https://nus.org.ua/articles/profesijna-pidtrymka-vchyteliv-v-inklyuziyi-yevropejskyj-dosvid/>
3. Миронова С. П. Педагогіка інклюзивної освіти : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка, 2016. 164 с.
4. Навчання вчителів з інклюзивного навчання. URL: <https://www.european-agency.org/sites/default/files/te4i-synthesis-report-en.pdf>

5. Концепція розвитку інклюзивної освіти. Загальні положення. URL: <https://studfiles.net/preview/5242153/page:16/>

6. Про освіту: Закон України від 30.03.2020 р. № 1369-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

7. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.2021 р. № 957. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text>.

8. Професійна підтримка вчителів в інклюзії: європейський досвід URL: <https://nus.org.ua/articles/profesijna-pidtrymka-vchyteliv-v-inklyuziyi-yevropejskyj-dosvid/>

9. Проєкт «Професійне навчання вчителя для інклюзії» URL: <https://www.european-agency.org/activities/TPL4I>

10. Проєкт «Розширення можливостей вчителів для сприяння інклюзивній освіті, URL: <https://www.european-agency.org/resources/publications/empowering-teachers-promote-inclusive-education>

ДО ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Борисюк Світлана – кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Уварова Валентина – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

У сьогоднішньому світі проблема інклюзії, загалом, та інклюзивної освіти, зокрема, потребують нагального вирішення як у науковому аспекті, так і у соціально-педагогічній практиці. Саме визначення суті поняття «особливі освітні потреби» та його прояви у освітніх труднощах конкретної особи - це поєднує і взаємодоповнює теорію та практику сучасної інклюзивної освіти. Тому поставлене для теоретичного розгляду питання є актуальним.

Враховуючи актуальність проблеми, її розробленість в теорії та практиці інклюзивного підходу, протиріччя між потенційними можливостями осіб з особливими потребами і станом навчально-виховної роботи у різних закладах освіти визначило мету нашого наукового пошуку.

Інклюзивне навчання – це система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників [2].

У класифікації ЮНЕСКО виокремлено такі категорії дітей з особливими освітніми потребами: діти з емоційними та поведінковими порушеннями; діти з порушеннями мови та спілкування; діти із затримкою/обмеженням інтелектуального розвитку; діти з фізичними/нейромоторними порушеннями; діти з пору-

шенням зору; діти з порушенням слуху; діти з труднощами у навчанні [7]. Такий перелік доповнюється соціальними умовами, які можуть спричинити виключеннями дітей різного віку з освітнього процесу. А саме, серед них основними визначаються такі: діти вулиці; діти, що ростуть в несприятливому середовищі; діти хворі на СНІД; діти, які належать до груп етнічних меншин; діти з поведінковими порушеннями [7].

Звертаючись до сучасної нормативно-правової бази в Україні, варто зазначити, що Кабінетом Міністрів України розроблена Постанова про затвердження переліку деяких категорій осіб з особливими освітніми потребами де висвітлена така класифікація дітей з ООП: особи з порушеннями зору, слуху, опорно-рухового апарата; хворобами нервової системи; затримкою психічного розвитку, інтелектуальними порушеннями, складними порушеннями мовлення (у тому числі з дислексією); іншими складними порушеннями розвитку (у тому числі з розладами спектру аутизму); особи, яким встановлено електрокардіо-стимулятор або інший електронний імплантат чи пристрій; особи, які мають захворювання, що можуть бути перешкодою для проходження зовнішнього незалежного оцінювання, визначені МОН спільно з МОЗ; особи, які мають захворювання, що потребують постійного медичного нагляду, або періодичного здійснення індивідуальних медичних процедур із забезпечення життєдіяльності людини та/або контролю за її станом; особи, які потребують відновлення стану здоров'я у закладах загальної середньої освіти санаторного типу; особи, які опинились у складних життєвих обставинах, влаштовані до дитячих будинків сімейного типу, соціально-реабілітаційних центрів, перебувають у школах соціальної реабілітації; особи, які проживають на тимчасово окупованій території, або у населених пунктах, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження або у населених пунктах, що розташовані на лінії зіткнення; особи, які мають статус внутрішньо переміщених; діти-біженці та діти, які потребують додаткового та тимчасового захисту; особи, які здобувають спеціалізовану освіту та/або можуть прискорено опанувати зміст навчальних предметів одного чи декількох класів, освітніх рівнів; особи, які здобувають(ли) повну загальну середню освіту мовою, що не належить до слов'янської групи мов, або базову чи профільну середню освіту мовою корінних народів (особи з особливими мовними освітніми потребами) [6].

Важливим питанням є визначення певних категорій (типів) особливих освітніх потреб (труднощів) осіб різного віку та особливості їх прояву, а саме: інтелектуальні; навчальні; функціональні; фізичні; соціоадаптаційні/ (особистісні, середовищні труднощі); соціокультурні [4].

Отже, результати наукових досліджень інклюзивної освіти та аналізу документальної бази використовують у своїй практичній діяльності організатори інклюзивного середовища, враховуючи інноваційні педагогічні технології, індивідуально-особистісний підхід до осіб з особливими освітніми потребами.

Список використаних джерел

1. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими потребами та організація їх навчання : навч.-метод. посіб. Київ, 2010. 260 с.

2. Про освіту : Закон України від 30.03.2020 р. № 1369-IX.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

3. Порядок зарахування осіб з особливими освітніми потребами до спеціальних закладів загальної середньої освіти, їх відрахування, переведення до іншого закладу освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.08.2018 р. № 831. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0945-18>.

4. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.07.2021 р. № 765. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/765-2021-%D0%BF#Text>

5. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.2021 р. № 957. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text>

6. Про деякі категорії осіб з особливими освітніми потребами: Постанова КМУ № 952 від 14.11.2018 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/62484/

7. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навч. посіб. Київ : ТОВ «Агенство «Україна», 2019. 300 с.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ДО РОБОТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

Гордієнко Тетяна – кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Інклюзивна освіта є однією з тих концепцій, яка вимагає зміни усталених уявлень, що формувалися протягом багатьох десятиліть в усіх учасників системи освіти. Розгляд освіти через призму інклюзивності означає зміну уявлень про те, що проблемою є дитина, і перехід до розуміння того, що змін потребує сама система освіти.

Мотивація вчителя щодо інклюзії і переконаність у її правильності як засобу та мети навчання дітей з особливими освітніми потребами, а також рефлексія власного досвіду буде сприяти підвищенню його компетентності. Аналіз літературних джерел і власні наукові дослідження дали можливість визначити такі компоненти професійно-особистісної підготовки майбутнього вчителя до роботи в умовах інклюзивної освіти:

- *особистісний* – рефлексивна установка, мотиваційна спрямованість свідомості, волі і відчуттів педагога на інклюзивну освіту дітей;

- *мотиваційний* – сукупність стійких мотивів до роботи в умовах інклюзивної освіти, спрямованість на визнання кожної дитини суб'єктом навчально-вихованої діяльності;

- *креативний* – творча активність і особистісні якості педагога, які дозволяють створювати нові матеріальні і духовні цінності, а також розвивати творчий

потенціал дітей з особливостями психофізичного розвитку, враховуючи їхні можливості;

- *діяльнісний* – система професійно-педагогічних знань про проблему.

Основними умовами становлення професійно-особистісної підготовки майбутнього вчителя до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами є: рефлексія вчителя та внутрішня мотивація до здійснення інклюзивної освіти; орієнтація на особистісну індивідуальність кожного вихованця, забезпечення диференційного та індивідуальнотворчого підходу; інформаційне забезпечення підготовки педагога у вузі, застосування комунікаційних технологій, інтернет-ресурсів, модульна побудова процесу формування підготовки, що передбачає переведення студентів з пасивного виконавця в активного суб'єкта саморозвитку; включення студентів в науково-дослідну роботу через залучення до проектної діяльності і участі в міжвузівських студентських олімпіадах; використання проблемних, інтерактивних, дискусійних, інноваційних методів.

Важливими аспектом у процесі підготовки майбутніх вчителів до роботи в інклюзивних умовах є формування у них професійно-ціннісних орієнтацій, професійно-особистісних якостей, умінь та компетенцій.

Професійно-ціннісні орієнтації вчителя, який працює з дітьми з особливими освітніми потребами – це спрямованість на розвиток особистості в цілому, а не тільки на отримання освітнього результату; усвідомлення своєї відповідальності за дітей.

Професійно-особистісними уміннями вчителя є: креативність, творчий підхід до вирішення проблем; уміння дотримуватися конфіденційності службової інформації та особистісних таємниць вихованця.

Щоб навчання в інклюзивних класах відбувалося успішно, педагог повинен оволодіти спеціальними знаннями і навичками: ознайомитися з анамнезом, мати уявлення про основні види порушень психофізичного розвитку дитини; вивчати стан уваги, стомлюваності, темп роботи кожної дитини; враховувати стан слуху, зору, загальної та дрібної моторики дитини; навчатися спостерігати за дітьми та оцінювати їх розвиток під час занять; навчитися адаптувати навчальні плани, методиками, наочний матеріал та середовище до спеціальних потреб дітей; формувати у дітей досвід відносин у соціумі, навичок адаптації до середовища; ставитися з повагою до дітей.

Таким чином, ефективне інклюзивне навчання можливе лише за умови спеціальної підготовки і перепідготовки педагогічних кадрів. Метою такої підготовки є оволодіння педагогами загальноосвітніх шкіл основними методиками, засобами та прийомами навчання, які використовуються в інклюзивному середовищі.

Список використаних джерел

1. Гордієнко Т.В., Білоусова Н.В. Педагогічні умови ефективності комплексної диференційованої системи корекції розвитку молодших школярів з особливими освітніми потребами *Vzdelávanie a spoločnosť VI. Medzinárodný nekonferenčný zborník. Prešovská univerzita v Prešove. PREŠOV, Slovak Republic 2021 p.100-109.*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДТРИМКИ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Здоровець Тетяна – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Події в нашій країні, викликані воєнною агресією росії проти України, вплинула на всі сфери життя, у тому числі і на освіту. Нині усім учасникам освітнього процесу, а особливо дітям з особливими освітніми потребами, необхідна вчасна психолого-педагогічна підтримка і допомога, щоб вистояти і зберегти своє емоційне і психічне здоров'я.

Психологічна підтримка, корекційний супровід і навчання як реалізації права особистості на рівний доступ до освіти сприяли розроблені МОН України нормативних документів, що надають загальні рекомендації закладам загальної середньої освіти щодо організації освітнього процесу в умовах воєнного стану в країні. Також важливим є узагальнення позитивного досвіду навчання учнів з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти на основі використання спеціальних методів і технологій навчання, використовуючи вагомі психокорекційні техніки і прийоми [1; 2].

Організація навчання учнів у безпечному освітньому просторі. Відповідно рекомендацій МОН України (лист від 06.03.2022 № 1/3371-22) для забезпечення всіх учасників освітнього процесу під час правового режиму воєнного стану освітній процес треба організовувати залежно від ситуації.

В умовах війни освітній процес важливо адаптувати так, щоб навчання не перевантажувало дітей. Важливою умовою навчання є створення безпечного освітнього середовища, яке стане дуже актуальним з початком нового навчального року.

Діти з особливими освітніми потребами мають обмежені можливості пізнавальної діяльності, не можуть швидко і правильно реагувати та обробляти інформацію з навколишнього середовища. Через це важливим є застосування необхідної підтримки і допомоги таким дітям під час війни, враховуючи максимально їхні інтелектуальні можливості для мінімізації в них наслідків психологічної травми [4; 5].

Категорія учнів з ООП є неоднорідною групою. Своєрідність розвитку дітей зазначеної категорії обумовлена особливостями їхньої вищої нервової діяльності, що характеризуються розбалансованістю процесів збудження та гальмування, порушенням взаємодії першої і другої сигнальних систем. У структурі психіки таких дітей насамперед відзначається недорозвинення пізнавальних інтересів і зниження пізнавальної активності, що обумовлено уповільненням темпу психічних процесів. Емоції, воля, поведінка, у деяких випадках і фізичний розвиток набувають певних специфічних ознак, хоча найбільш порушеним є процес мислення, і перш за все, здатність до абстрагування й узагальнення. Унаслідок чого формування знань та уявлень про довкілля відбувається надто повільно [6].

Розвиток усіх психічних процесів у дітей зазначеної категорії відрізняється якісною своєрідністю, при цьому порушенням виявляється вже перший щабель пізнання – відчуття й сприймання. Неточність і слабкість диференціювання зоро-

вих, слухових, кінестетичних, тактильних, нюхових і смакових відчуттів призводять до труднощів орієнтування учнів у довкіллі.

У процесі засвоєння окремих навчальних предметів це проявляється в уповільненому темпі опанування та розуміння навчального матеріалу.

У школярів з особливими освітніми потребами відмічаються особливості в розвитку мовленнєвої діяльності, що, у свою чергу, проявляється в системному недорозвиненні всіх сторін мовлення: фонетичної, лексичної, граматичної. Однак у повсякденній практиці учні зазначеної категорії здатні підтримати розмову на теми, близькі їхньому особистісному досвіду, використовуючи при цьому нескладні конструкції речень.

Психологічні особливості учнів з ООП проявляються і в порушенні емоційної сфери. Залежно від ступеня враження інтелектуальної сфери, діти поведуться по-різному, виявляючи свої емоції. Розвиток емоцій дітей з особливими освітніми потребами значною мірою визначається правильною організацією всього їхнього життя, наявністю спеціального, систематичного педагогічного впливу, реалізованого батьками в сім'ї та педагогами в навчальному закладі.

Вольова сфера учнів характеризується слабкістю власних намірів і спонукань, значною навіюваністю. Такі школярі вважають за краще обирати шлях, який не потребує вольових зусиль, а внаслідок непосильності пропонованих вимог у деяких з них розвиваються такі негативні риси особистості, як негативізм і впертість. Своєрідність перебігу психічних процесів і особливості вольової сфери школярів з ООП негативно впливають на характер їхньої діяльності, особливо на процеси до-вольності, що виявляється в недорозвиненні мотиваційної сфери, слабкості спонукань, недостатності ініціативи [5; 6]. Ці ознаки особливо яскраво проявляються в навчальній діяльності, оскільки учні розпочинають її виконання без необхідного попереднього орієнтування в завданні і не співставляють хід її виконання з кінцевою метою. Разом з тим, у процесі здійснення тривалої, систематичної та спеціально організованої роботи, спрямованої на навчання цієї групи школярів цілепокладанню, плануванню і контролю, їм стають доступними різні види діяльності: предметно-практична, сенсорно-пізнавальна, комунікативна, образотворча, конструктивна, ігрова тощо.

Висновки. В умовах військового стану в країні кожному педагогу необхідно знати основні напрями врегулювання психоемоційного стану дітей, що спрямовані на зменшення стресу і надання їм позитивних життєвих стратегій, які підтримують їхню життєдіяльність. Зазначимо, що обставини, пов'язані з війною, можуть викликати в дітей появу різних реакцій на стресові обставини (порушення режиму сну та харчування, дратівливість, тривожність тощо).

Психолого-педагогічні умови підтримки емоційного благополуччя дітей у кризовій ситуації полягають у створенні безпечного фізичного та емоційного середовища через спілкування з дитиною, рутини, активності, які допомагають із саморегуляцією, сприятимуть зменшенню стресу, підтримці її життєдіяльності і здатності адаптуватися в мінливих умовах соціального життя.

Список використаних джерел

1. Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної освіти (затв. Наказом МОН України від 08.09.2020 №1115). URL:

<https://mon.gov.ua/ua/npa/deyakipitannya-organizaciyi-distancijnogo-navchannya-zareyestrovano-v-ministerstvi-yusticiyiukrayini-94735224-vid-28-veresnya-2020-roku>

2. Про організацію освітнього процесу. Лист МОН № 1/3371-22 від 06.03.22 р. URL: [https:// mon.gov.ua/ua](https://mon.gov.ua/ua)

3. Прохоренко Л. І. (2022). Наука і освіта в умовах війни: Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 4(1). URL: <https://doi.org/10.37472/v.naes>

4. Психолого-педагогічний супровід навчання дітей з інтелектуальними порушеннями: навч.-метод. Посіб. / О. В. Чеботарьова та ін. Харків. Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2020. 256с.

5. Чеботарьова О. В. (2022). Навчання та підтримка дітей з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах війни: поради педагогам. *Особлива дитина: навчання та виховання*. №3, 2022. URL: <https://lib.iitta.gov.ua>

6. Чеботарьова О. В. Учні початкових класів із порушеннями інтелектуального розвитку: навчання та розвиток: навчально-методичний посібник / О. В. Чеботарьова, І. В. Гладченко. Харків: Вид-во «Ранок», 2020. 128 с.

ПЛАНУВАННЯ РОБОТИ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ: ОПТИМІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ З ВЕДЕННЯ ДОКУМЕНТАЦІЇ

Іванюк Вікторія – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Наразі питання щодо документації асистента вчителя в інклюзивному класі не унормоване в українському законодавстві. У зв'язку з цим на підставі Наказу Міністерства освіти і науки від 25.06.2018 № 676 року «Про затвердження інструкції з діловодства у закладах загальної середньої освіти» заклад освіти затверджує свій перелік документації, зокрема й для асистента вчителя, враховуючи його посадові обов'язки. Такий підхід максимально розширює повноваження й індивідуалізує потреби закладу освіти в документуванні інформації, пов'язаної з прийняттям управлінських рішень, й забезпечує освітян від надмірних вимог щодо обов'язкового ведення документів, що втратили актуальність.

Річний план роботи асистента вчителя – документ, який передбачає усі види робіт, що визначені посадовою інструкцією, опис змісту діяльності і терміни виконання, особливості взаємодії з учителями інклюзивного класу та розподіл функцій між педагогами.

Список здобувачів освіти з особливими освітніми потребами включає дітей супровід яких здійснює асистент учителя. Передусім бажано вказувати відомості про: висновок інклюзивно-ресурсного центру про комплексне вивчення дитини з особливим освітніми потребами, психолого-педагогічний висновок, освітню програму, за якою рекомендовано будувати освітній процес, вид корекційних занять, кількість годин, та особу, яка їх проводить.

За посадовими обов'язками асистент учителя: консультує батьків учнів з особливими освітніми потребами, організовує просвітницькі заходи та бере в них активну участь. Тому доцільно фіксувати такий вид діяльності у *Журналі обліку консультацій та просвітницьких заходів* у вигляді окремих таблиць.

Індивідуальна програма розвитку (ІПР) – це письмовий документ, який загалом є «контрактом» між педагогічним колективом і батьками дитини з особливими освітніми потребами. ІПР – основний документ, своєрідний річний план роботи асистента вчителя. Складають ІПР на кожну дитину з особливими освітніми потребами впродовж 2-х тижнів від початку навчання («Примірне положення про команду психолого-педагогічного супроводу», наказ Міністерства освіти і науки від 08.06.2018 № 609).

ІПР розробляється на 1 рік командою психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі освіти, з обов'язковим її переглядом двічі на рік. Проте, кожен з членів команди психолого-педагогічного супроводу може, в будь-який момент, ініціювати провести збори, з метою коригування ІПР.

Передусім однією з важливих функцій, які виконує асистента вчителя, є ведення *щоденника спостережень за дитиною з особливими освітніми потребами*: спостереження за дитиною з метою вивчення її індивідуальних особливостей, схильностей, інтересів та потреб; оцінка (спільно з учителем) рівня досягнення кінцевих цілей, передбачених ІПР.

Для збору інформації доречно вести *Журнал спостережень*. Слід зауважити, що зміст журналу може змінюватись залежно від цілей спостереження. Для кожної дитини рекомендовано вести індивідуальний журнал спостереження.

Оскільки допомога асистента вчителя може бути необхідна не на всіх уроках, у зведеній таблиці (розкладу та видів діяльності) можна відзначати, на яких саме уроках асистент учителя має активно працювати в класі, а на яких може займатись адаптацією матеріалів та заповненням необхідних документів.

Асистент учителя не лише записує розклад уроків, але й планує свою присутність на них.

В разі відсутності дитини з особливими освітніми потребами у закладі освіти з поважних причин, асистент учителя заповнює журнал обліку робочого часу.

У *щоденному плані роботи* асистент учителя зазначає: дату й клас, прізвище та ім'я учня з особливими освітніми потребами, індивідуальний супровід дитини, відвідування уроків у класі, адаптація навчальних матеріалів, робота з батьками та педагогами, корекційно-розвивальна робота.

Журнал обліку методичної роботи - головними ознаками професійної майстерності педагога є бездоганне вміння організувати освітній процес, формувати у здобувачів освіти позитивні риси особистості, розвивати їхні творчі здібності та нахили.

Список використаних джерел

1. Спільне викладання в інклюзивному класі: метод. матеріали. / укладач Н. З. Софій. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 70 с.
2. Чайковський М. Інклюзивна компетентність як складова професійної компетентності суб'єктів навчально-виховного процесу. URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/23642/1/4-15-21.pdf> (дата звернення: 20.10.2023).

СТРУКТУРА ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО РОБОТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Іщук Олена – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

У відповідності з нормативно-правовою базою політика нашої держави щодо включення в освітній процес дітей з особливими освітніми потребами визначається Конституцією України (ст. 46, 53, 49), Законом України «Про сприяння соціальному становленню і розвитку молоді в Україні», Національною програмою «Діти України», Законом України «Про охорону дитинства» (ст. 24-34), державною Національною програмою «Освіта (Україна XXI століття)» та іншими нормативними документами.

Психолого-педагогічні дослідження доводять, що категорія готовності до професійної діяльності є системною якістю особистості, яка формується у процесі професійної підготовки у закладі вищої освіти.

Г. Алексєєва вказує на доцільність її розгляду як інтегрального цілого, оскільки характеризується наявністю загальних та специфічних компонентів, що відображають особливості того чи того виду діяльності [1].

С. Альохіна готовність педагогів до роботи в умовах інклюзивної освіти визначає як сукупність двох різновидів – професійний та психологічний. За своєю структурою перший з них охоплює володіння педагогічними технологіями, знання основ психології та корекційної педагогіки; інформаційну обізнаність, другий – емоційне прийняття дітей із різними типами порушень, спроможність залучати дітей із різними типами порушень до діяльності та задоволеність особистою педагогічною діяльністю [3].

І. Оралканова готовність майбутніх учителів початкових класів до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища також розподіляє на два різновиди – психологічну і професійну. До структури психологічної готовності належать мотивація, ціннісна орієнтація особистості, емпатія, толерантність, педагогічний оптимізм. Професійна готовність представлена двома комплексами – дидактичних знань та методичних умінь [4].

Ю. Шуміловська визначає структуру готовності майбутніх учителів до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища, яка складається з 4-х компонентів: *мотиваційний* – сукупність стійких мотивів до роботи в умовах інклюзивної освіти, спрямованість на здійснення ефективного процесу навчання і виховання, визнання кожної дитини суб'єктом навчально-вихованої діяльності; *когнітивний* – система знань і уявлень про проблему інвалідності, особливості психофізичного розвитку осіб з обмеженими можливостями здоров'я й особливості побудови освітнього процесу, у якому вони беруть участь; *креативний* – відображає творчу активність і особистісні якості педагога, які дозволяють створювати нові матеріальні та духовні цінності, а також розвивати творчий потенціал дітей із особливостями психофізичного розвитку; *діяльнісний* – складається зі способів і прийомів реалізації професійно-педагогічних знань у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами і передбачає формування у майбутніх педагогів відповідних професійних компетенцій [3].

О. Мартинчук визначає такі самі компоненти, проте дослідниця замість компетенцій у структурі цього явища вживає і конкретизує такі компетентності, як *дидактична* (готовність визначати загальні і конкретні завдання розвитку, навчання і виховання дітей із особливими потребами в загальноосвітньому просторі, здатність урахувати у навчально-виховному процесі психологічні, вікові, індивідуальні особливості вихованців), *виховна* (здатність аналізувати і давати психолого-педагогічне трактування поведінки, вчинків, реакцій вихованців, готовність використовувати адекватні віковим, компенсаторним і психологічним можливостям способи), *комунікативна* (встановлення з дитиною довірчих відносин, запобігання і вирішення конфліктних ситуацій, що виникають між вихованцями, установами позитивного контакту з батьками), *методична* (готовність до планування, проектування, реалізації і діагностики навчального процесу та фахового коригування результатів навчання) і *трансформаційна* (відбір і перетворення навчального, дидактичного та методичного матеріалу) [3].

Виходячи із зазначеного вище, можемо відмітити, що структуру готовності майбутніх учителів до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища, більшість дослідників традиційно визначають на підставі мотиваційної, когнітивної та діяльнісної сфер особистості.

Список використаних джерел

1. Бобро А.А., Дубровська Л.О., Бобро Л.В., Мовчан В.О. Готовність майбутнього вчителя початкових класів до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища. *Наукові записки НДУ ім. М. В. Гоголя. Серія «Психолого-педагогічні науки»*. Ніжин: Ніжин. держ. ун-т ім. Миколи Гоголя, 2019. № 2. С. 104-112.
2. Демченко І. І. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти: автореф. дис. д. пед. наук: 13.00.04; 13.00.03. Умань, 2016. 46 с.
3. Демченко І. І. Готовність учителя початкових класів до роботи в умовах інклюзивної освіти: структура та діагностика: навч.-метод. посіб. Умань: Видавець «Сочінський М.М.», 2014. 160 с.
4. Колупаєва А.А. Інклюзивна школа: Особливості організації та управління: Навч-метод. посібник: колектив. моногр. Київ. 2010. 245 с.

ВИКОРИСТАННЯ КАРТОК PECS В РОБОТІ З ДІТЬМИ ІЗ РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ

Лясковська Маргарита – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Аутизм є стійким і стабільним захворюванням, його симптоматика залишається у хворого на все життя, її вираженість залежить лише від своєчасної корекції захворювання. Досить часто аутисти ведуть практично повноцінне життя, не відчуваючи серйозних труднощів. Щоб лікарі поставили відповідний діагноз, необхідно, щоб в картині захворювання були присутні як мінімум три складових:

- відсутність інтересу до оточуючих людей;
- проблеми зі спілкуванням і взаємодією з іншими, невротичні реакції на «соціальні» ситуації - істерики, паніка;
- стереотипна поведінка, дивні інтереси (наприклад, діти воліють грати з явно неігровими предметами: черевиками, обривками газет, шнурками тощо).

Під аутизмом розуміється важке порушення психічного розвитку, яке характеризується вираженим і всебічним дефіцитом соціальної взаємодії і спілкування, а також обмеженими інтересами і повторюваними діями. Серед характерних ознак раннього дитячого аутизму велике місце займають порушення мовлення, і як результат – несформованість комунікативної поведінки.

Проблемою аутизму займалися такі автори, як: Т. Л. Лещинська, К. С. Лебединська, О. С. Нікольська, С. а. Морозова, і. в. Ковалець, Г. Є. Большакова та ін.

Існує безліч методик розвитку комунікації та міжособистісного спілкування немовленнєвих дітей, такі як: метод емоційного розгальмовування мовного розвитку Е.Ф. Соботович (стимулювання мовлення за допомогою музики); методика використання звуконаслідувань О.А. Румянцевої і Н.Е.Старосільської – «переклад» звуками української мови немовних звучань; сеанси холдинг-терапії М. М. Ліблінг – включає в себе повторювані процедури утримання дитини на руках у батьків до його повного розслаблення (фізичного та емоційного). Однією з ефективних є методика альтернативної системи комунікації та розвитку мовлення за допомогою карток (PECS). PECS (Picture Exchange Communication System), або комунікаційна система обміну зображеннями була розроблена в кінці 80-х рр.. доктором Ендрю Бонді і його помічником Лорі Фрост з програми виправлення аутизму в місті Делавер (штат Нью-Джерсі).

Метою програми PECS є спонукати дитину спонтанно розпочати комунікаційну взаємодію. В основі методу лежить той факт, що привід для спілкування повинен передувати фактичній мовленнєвій діяльності. Метод починається з визначення потенційних стимулів (того, що дитина любить і хоче).

Як правило, з цією системою починають знайомити дітей молодше п'яти років; проводять її у вигляді тренінгу, який можна проводити як в освітньому закладі, так і вдома. З метою успішного оволодіння альтернативною комунікативною системою обміну зображеннями послідовно проводяться наступні шість етапів навчання.

Стадія первинного навчання - здійснюється фізичний обмін картинки на предмет. Необхідно дві людини: той, у кого просять і той, хто допомагає дитині зробити дію (підказує). На заняттях це досягається залученням другого педагога, а вдома займаються два члени сім'ї. Заздалегідь робиться список стимулів, вибираються позитивні і негативні стимули. Педагог привертає увагу дитини на улюблений предмет і здійснює його обмін на картку (зображення цього предмета).

Друга стадія навчання - навчання дитини віддавати картку, якщо людина не поруч (спонтанні дії). Необхідно зробити книгу з набором карток і комунікаційне поле (книгу), на яке дитина буде викладати картки, вивчені раніше. Як тільки дитина навчилася самостійно віддавати картку, починати працювати на дистанції, яку в подальшому поступово збільшують.

Третя стадія навчання - вибір двох-трьох різних картинок, навчання розпізнавати, що зображено на картці. Результати записуються: чи дійсно дитина хотіла

той предмет, який він просив за допомогою картки. Помилка на цій стадії - це помилка розпізнавання. Зазвичай на цій стадії починають вводити дієслова і складати короткі фрази з 2 слів (вводиться предикативний словник).

Четверта стадія навчання - навчання складати речення з карток. Використовується смужка в книзі для складання речень «я хочу (предмет) «або» дай мені (предмет)», також використовується техніка «зворотного ланцюжка». Дитину вчать просити конкретні специфічні предмети (Я хочу червоне яблуко).

П'ята стадія навчання-навчання відповідати на прості запитання за допомогою карток. Навчання відповіді на питання «Що ти хочеш?», «Що ти бачиш?». Дорослий задає питання перед тим, як дитина починає складати речення.

Шоста стадія навчання-навчання робити коментарі за допомогою карток. Учень повинен адекватно відповідати на поставлені у випадковому порядку питання: «Що б ти хотів?», «Що ти бачиш?», «Що там у тебе?».

Таким чином, аутизм розглядають як варіант важкого порушеного розвитку, що відхиляється від нормативного, який проявляється в різних формах, при різних рівнях інтелектуального і мовленнєвого розвитку. Корекцію мовленнєвих розладів у дітей з подібним ходом розвитку слід починати якомога раніше, тому що потрібно дуже тривалий період систематичної роботи цілої команди фахівців.

Список використаних джерел

1. Островська К. О. Засади комплексної психолого-педагогічної допомоги дітям з аутизмом. Львів : Тріада плюс, 2012. 520 с.

СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ СУПРОВІД ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Опришко Сергій – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

У сучасних умовах розвитку нашого суспільства, якщо узагальнити теоретико-методологічні, історичні та практичні напрацювання з питань трансформації культурно-дозвіллевих практик на основі культурологічних, історичних, психолого-педагогічних досліджень, можна здійснити аналіз технологій культурно-дозвіллевої діяльності та обґрунтувати доцільність їхнього використання в українських реаліях [3] для роботи з особами різного віку, які мають особливі потреби [2].

Основними завданнями організації культурно-дозвіллевої діяльності, її мета полягає у розвитку здібностей дітей та молоді у різних сферах освіти, науки, культури, фізичної культури і спорту, мистецької освіти, технічної та декоративно-ужиткової творчості, здобуття профільних знань, вмінь і навичок, необхідних для їх соціалізації та адаптації, подальшої їх самореалізації та професійної діяльності [3].

Організація культурно-дозвіллевої діяльності в умовах закладу позашкільної освіти у сучасних реаліях має важливу місію - соціальну адаптацію дітей з особливими потребами. У цьому контексті необхідно зазначити про те, що поліваріативність, відсутність чіткої регламентації у сфері позашкільної освіти створюють під-

стави для ефективного вирішення соціально-педагогічних задач у межах зазначеної сфери, де практикується соціально-культурний супровід усіх вихованців закладів позашкільної освіти, а особливо- дітей з особливими освітніми потребами.

Соціально-культурний супровід розглядається дослідниками як створення в закладах освіти умов для ефективної, спрямованої та активної самореалізації дітей різного віку в освітньому процесі, а, надалі, використання отриманих навичок та позитивного досвіду у майбутньому – соціальній та міжособистісній сфері, трудовій та культурній діяльності з урахуванням їхніх психофізичних можливостей, інтересів та уподобань [1]. Тому соціально-культурний супровід на основі отриманого досвіду має надати особі допомогу на шляху самостійного вибору соціально-культурної позиції, можливість впевнено висловлювати свою думку, бути активним, мати власну позицію. Варто відзначити важливість умови активного включення педагога в освітній процес, щоб мобілізувати внутрішні резерви дитини для того, щоб вона сама змогла впоратися зі своїми труднощами у майбутньому. Тому педагог має розвивати у вихованця (особливо, в дитини з особливими потребами) можливість аналізувати причини своїх труднощів, мотивувати його знаходити способи вирішення проблем, укріплення віри в себе.

Соціально-культурний супровід вихованця у закладах позашкільної освіти базується на таких загальних принципах: - принцип педагогізації, націлений на «вчити вчитися»;

- принцип особистісно-орієнтованого підходу;
- принцип орієнтації на культурно-ціннісні відносини та організацію культури і творчості в окремих групах та спільнотах, пронизаний гуманістичним підходом до побудови міжособистісних відносин у процесі дозвілля і творчості;
- принцип єдності і наступності соціально-педагогічного та національно-етнічного, культурно-історичного досвіду, традицій та інновацій (формування моральних та естетичних норм поведінки);
- принцип національно-етнічної обрядовості передбачає використання національних традицій, особливості народної творчості, фольклору, національних промислів і ремесел;
- принцип врахування регіональної політики в соціально-культурній сфері (децентралізація) [1].

Підготувати педагога, який успішно реалізує у своїй професійній діяльності перелічені вище принципи, є важливим завданням професійної педагогічної підготовки фахівців.

Список використаних джерел

1. Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат. Матеріали III Всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції з міжнародною участю, 23–24 квітня 2023 р. URL:file:///C:/Users/User/Desktop/!!!!/Tezu_Inklyz_osvita.pdf
2. Концепція розвитку інклюзивної освіти. Загальні положення. URL: <https://studfiles.net/preview/5242153/page:16/>
3. Культурно-дозвіллева діяльність у сучасному світі : кол. монографія. Київ : Видавництво Ліра-К, 2017. 328 с

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ

Остапчук Людмила – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 06.01 Спеціальна освіта. Логопедія Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, Україна

Соціалізація дітей з різними порушеннями мовлення та формування їх комунікативних умінь є одним із найважливіших завдань сучасної спеціальної педагогіки. Це обумовлено тим, що саме стан комунікативних умінь визначає, здебільшого, загальну успішність пізнавального і особистісного розвитку дитини та, в той же час, особливого значення набуває проблема вивчення особливостей формування комунікативних умінь дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення. Саме потреба у спілкуванні, що виникає в онтогенезі та стимулює мовний та загально психічний розвиток дитини, сприяє активізації пізнавальних і розумових процесів, формує особистість дитини загалом.

У дітей, що мають порушення мовлення, відзначаються значні труднощі та відхилення у становленні в комунікації, що засвідчується в працях сучасних вчених зі спеціальних психолого-педагогічних досліджень, а саме, Бабич Н., Брушневської І., Гаркуши Ю., Грибова О., Мартиненко І. та ін.

В своєму дослідженні І. Брушневська і Ю.Рібцун Ю. доводять, що створення повноцінного комунікативно-розвивального середовища є необхідною умовою формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення [1].

Н.Бабич, розглядаючи комунікативну діяльність в контексті соціального розвитку дитини, коли іде перетворення індивіда на соціальну істоту шляхом залучення його до взаємодії з оточуючими і середовищем засобами спілкування, зазначає, що «з позицій особистісно-орієнтованого підходу й у відповідності з вимогами суспільства, комунікативна корекція розглядається як складна діяльність, що забезпечує особистісне становлення дитини, її соціальну компетентність та емоційно-комунікативну сферу» [2].

Спираючись на дослідження Є.Соботович, яка вважала, що необхідною умовою мовленнєвої діяльності є формування дій породження та розуміння мовленнєвого висловлювання, вважаємо наголосити, що формування комунікативного спілкування дітей із загальним недорозвитком мовлення пов'язане з аналітико-синтетичною діяльністю мовленнєво-слухового та мовленнєво-рухового апаратів, а також великий вплив на формування комунікативного спілкування мають загальні психічні механізми, такі як мислення, сприймання, пам'ять тощо, а порушення будь-якої ланки цих механізмів негативно вплине на подальші модифікації у мовленні дитини [4].

Важливим напрямом під час взаємодії дітей з однолітками педагогам слід поставити за мету вироблення навичок пізнавальної самостійності Сформованість таких навичок може свідчити про сформовану потребу у комунікації дітей з загальним недорозвиненням мовлення. Особливий акцент слід зробити на позитивну налаштованість дітей у виконанні запланованих мовно-пізнавальних завдань, формуванні емоційної стійкості у різних комунікативних ситуаціях, здатності керувати

власними емоціями в процесі розв'язання комунікативно-конфліктних ситуаціях тощо.

Отже, у формуванні комунікативного спілкування дітей із загальним недорозвитком мовлення за мету ставимо формування стійкої системи пізнавальних навичок, мовленнєвих знань, комунікативного досвіду тощо. У розширенні комунікативної взаємодії, умінні аналізувати власні та чужі дії, важливим компонентом є перенесення набутих раніше навичок в ситуації, що виникають під час власної взаємодії.

Список використаних джерел

1. Брушневська І. М., Рібцун Ю. В. Комунікативний компонент мовленнєвої діяльності у дітей: діагностичний комплекс. Запоріжжя : ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2020. 124 с.
2. Бабич Н.М. Формування комунікативних навичок у старших дошкільників з порушеннями зору та інтелекту: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03. Київ. 2016. 22 с.
3. Мартиненко І.В. Методика формування комунікативних вмінь у дітей старшого дошкільного віку із порушеннями мовленнєвого розвитку. *Логопедія*. №2. 2012. 44-48.
4. Трофименко Л. І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ: Програмно-методичний комплекс. Київ : Актуальна освіта, 2007. 120 с.

ЕМОЦІЙНА КУЛЬТУРА МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

Супряга Світлана – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 06.01 Спеціальна освіта. Логопедія Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, Україна

Сучасний етап стратегії освіти характеризується зміною освітніх вимог до виховання підрастаючого покоління, що реалізується у форматі соціокультурного розвитку. Культурна стратегія освіти, а саме, виховання людини культури, емоційно зрілої людини, виховання вільної, духовної, гуманної особистості, спрямування сучасної освіти на компетентнісну парадигму, окреслена в Законі України «Про культуру», Концепції державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання» (на період до 2025 року) тощо.

На думку українського вченого Г.Ващенко розумові і емоційні процеси тісно пов'язані між собою, а впливаючи на інтелект не можна не впливати на почуття дітей. Процес емоційного виховання він радив поєднувати з розвитком волі і характеру, наголошуючи, що «уміння володіти собою, проявляти стриманість в емоційних проявах та розсудливість – це є ознаки розвиненої особистості, у якої інтелект тісно пов'язаний з почуттями» [4].

На необхідності формування емоційної культури акцентували увагу Т.Шульга, А. Дзунда, В.Літвінова та ін. Вони акцентують увагу на впливі мистецтв на

емоційну сферу дитини та доводять, що саме через мистецьку діяльність формується культура почуттів, емоцій, ціннісних орієнтацій особистості, а також формується духовна, емоційна культура, що зумовлює творчу активність дитини [2].

У молодших школярів із затримкою психічного розвитку поряд з порушеннями когнітивної сфери характерними є порушення емоційно-особистісного недорозвинення. Вступ до школи, який є найбільш складним та важким періодом для будь якої дитини, зокрема для дитини з особливими освітніми потребами, особливо викриває порушення в емоційній незрілості. Емоції регулюють активність дитини, впливають на ефективність пізнання оточуючого світу, виступають основою пізнавальної діяльності, що є найважливішим компонентом у пізнанні навколишнього світу.

Затримка психічного розвитку проявляється у зниженні якості повноцінного функціонування як всього психічного апарату, так і емоційної сфери зокрема. Емоційні порушення дітей з затримкою психічного розвитку пов'язані з психічним розвитком і проявляються в певних характерних проявах емоційно-особистісного недорозвинення. До таких проявів можемо віднести невербальні емоційні прояви: неадекватна емоційна реакція, незацікавленість дитини при взаємодії з іншими, відчуття сорому і почуття вини тощо. Така особливість поведінки дітей з ЗПР визначається нездатність учнів керувати своїми діями, власними почуттями, емоціями, передбачати і оцінювати наслідки власних дій.

В своєму дослідженні І. Богданцева доводить, що прояви афекту в дітей з затримкою психічного розвитку згаджуються при ефективному вихованні самоконтролю, саморегуляції та через активний розвиток позитивних комунікаційних установок [1]. Дітей з високим афективних збудженнями характеризує постійне переважає психічних станів, а саме, імпульсивність, плаксивість, схильність до фізичної або вербальної агресії, конфліктність, відмова від контакту з дорослими та ін.

Формування емоційної культури дитини молодшого шкільного віку з затримкою психічного розвитку відбувається на базі зародження і розвитку у неї рефлексії, емоційного передчуття, становлення внутрішнього плану дій, довільної поведінки, зміни в орієнтації на соціальні норми, що спричинене включенням у нові соціальні стосунки.

Отже, у дитини з затримкою психічного розвитку відсутній досвід ефективного емоційного спілкування, вона не має таких новоутворень в емоційній сфері та відчуває сильні труднощі під час їх формування. Тому при основній лінії розвитку пізнавальної сфери дитини з ЗПР має бути розгорнута програма формування емоційної культури особистості через обрання ефективних методів, форм та прийомів формування її емоційного сприймання.

Список використаних джерел

1. Богданцева І. П. Рівень сформованості емоційної сфери молодших школярів із затримкою психічного розвитку.. Миколаїв, 2009. Т. 112, вип. 99. С. 154–159.
2. Дзундза А., Літвінова В. Розвиток емоційно-почуттєвої сфери учнів як психолого-педагогічна проблема. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2 (55). 2013.
3. Кононко О. Найголовніше «погода» вдома, або як сформувати емоційну сприйнятливості і чутливість. *Спеціалізований журнал «Вихователь-методист дошкільного закладу»*. Вип.5, 2017. С. 32–40.

4. Хрестоматія з педагогіки вищої школи : навч. посіб. / за заг. ред. В. І. Лозової ; [уклад.: В. І. Лозова, А. В. Троцько, О. М. Іонова, С. Т. Золотухіна]. Харків : Апостроф, 2011. 407 с.

5. Чумакова А. Виховання емоційної культури молодших школярів засобами музикотерапії у позашкільних навчальних закладах: дис.... канд. пед. наук. 13.00.07 – теорія і методика виховання. К., 2019. 315 с.

6. Шульга Т. В. Е. Емоційна культура сучасного фахівця дошкільної освіти. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2019. Вип. 52. С. 36-52.

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

Шитік Юлія – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв спеціальності 013 Початкова освіта Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Філоненко Олена – кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Отримання якісної освіти – це право кожної дитини. У Конвенції про права дитини і Конвенції про права осіб з інвалідністю чітко виражена мета забезпечення якісної освіти для всіх і важливість забезпечення необхідної цілісної підтримки для розвитку потенціалу кожної дитини. Якісної освіти можна досягти тільки тоді, коли кожна дитина (в тому числі найбільш вразливі і виключені діти) відвідує школу і отримує інклюзивну якісну освіту, яка забезпечує їх навичками, необхідними для життя.

Одним із основних принципів міжнародних стандартів є право дітей з особливими освітніми потребами (ООП) на інтеграцію в суспільство, основою чого є забезпечення таким дітям доступу до якісної освіти. [2, с. 310].

В Україні процес інклюзивного навчання здійснюється шляхом організації спеціальних класів, включенням дітей з особливими освітніми потребами до звичайних класів та навчання дітей за індивідуальною формою. Окрім того, продовжують свою діяльність спеціальні школи. Тобто заклади освіти є відкритими для навчання всіх дітей, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, соціальних чи інших особливостей. [3, с. 184].

В основу інклюзивної освіти покладена ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію дітей; забезпечує рівноцінне ставлення до всіх людей, але створює спеціальні умови для дітей з ООП.

Протягом останнього десятиліття науковці В. Бондар, А. Колупаєва, Т. Євтухова, В. Ляшенко, І. Іванова, О. Столяренко, А. Шевчук, О. Савченко та інші досліджували проблему залучення дітей з особливими потребами до навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, їх реабілітації та соціалізації до суспільних норм.

Значний вплив на розвиток системи спеціальних навчальних закладів, удосконалення їх структури, розробку методик ранньої діагностики психічного розвитку дітей мали праці психологів Л. Виготського, О. Венгер, О. Запорожця, О. Киричука,

Г. Костюка, Б. Корсунської, С. Максименка, Н. Морозової, В. Синьова, П. Таланчука, В. Тарасун, М. Ярмаченка та інших.

В них обґрунтовано принципові положення щодо особливостей розвитку психічних процесів у дітей різного віку, ролі корекційного виховання у підготовці до шкільного навчання, механізмів формування їх соціально-комунікативної активності. В дослідженнях вчених вивчалася історія становлення і розвитку окремих напрямків спеціальної освіти дітей шкільного віку з різними психофізичними порушеннями. [7, с. 57].

Сучасне суспільство визнає, що саме інклюзія є більш гуманною та ефективною освітньою системою, яка здатна задовольнити потреби всіх категорій дітей, незалежно від рівня психофізичного розвитку, та сприяє створенню інклюзивного суспільства, яке б повною мірою сприймало таких учнів, визнавало їхні права на освіту, особистісний розвиток, професійну діяльність, участь у суспільному житті.

Інклюзивна школа – заклад освіти, який адаптує навчальні програми та плани, фізичне середовище, методи та форми навчання, вміє використовувати існуючі в громаді ресурси, залучає батьків, співпрацює з фахівцями для надання спеціальних послуг відповідно до різних освітніх потреб дітей, створює позитивний клімат у шкільному середовищі тощо.

Інклюзивне освітнє середовище в освітній організації передбачає: підвищення рівня психологічної готовності всіх дітей (з нормотиповим розвитком і обмеженими можливостями здоров'я) і їхніх батьків до спільного навчання; створення безбар'єрного та безпечного освітнього простору для ефективної адаптації всіх дітей; вдосконалення професійної майстерності та психологічної готовності педагогів до роботи з дітьми з ООП та їхніми батьками; адаптацію освітньої програми (програм), навчального навантаження, засобів і методів навчання до вікових, типологічних індивідуальних потреб і можливостей дитини; - комплексний супровід дітей з ООП та інших категорій в освітній організації; формування психологічних і педагогічних компетентностей у батьків дітей з особливими освітніми потребами щодо питань їхнього розвитку, виховання і навчання; залучення їх до співпраці з освітньою організацією; - пошук і використання всіх можливих ресурсів для забезпечення необхідних умов реалізації інклюзивної практики (мережева взаємодія з освітніми, громадськими організаціями, залучення фахівців різного профілю, використання державної підтримки та ресурсів некомерційних організацій і т.д.) [1].

Інклюзивна освіта – прогресивний спосіб навчання, який має великі перспективи в сучасному суспільстві. Побудова ефективною системи інклюзивної освіти в Україні можлива на основі взаємодії різних факторів, насамперед посилення фінансування освіти, удосконалення її нормативно-правового забезпечення, поліпшення методичного та кадрового забезпечення інклюзивної освіти.

Список використаних джерел

1. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі: практ. посіб. Тім Лорман, Джоан Деппелер, Девід Харві; пер. з англ. Київ: СПД-ФО Парашин І. С., 2010. 296 с
2. Колупаєва А. А. Педагогічні технології інклюзивного навчання : навч.-метод. посіб. Київ: АТОПОЛ, 2015. С.136.

3. Конвенція про права осіб з інвалідністю. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71. (дата звернення 05.10.2023)

4. Чайковський М. Є. Соціально-педагогічна робота з молоддю з особливими потребами в інклюзивному освітньому просторі : монографія. Київ : Університет «Україна», 2015. С. 435.

THE PHILOSOPHICAL ASPECT OF PARTICIPATORY EDUCATION IN THE REALITIES OF INCLUSIVE EDUCATION IN UKRAINE

Shakhrai Tetiana – candidate of Historical Sciences, Head of the Laboratory of National and Patriotic Education and International Relations of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, NIZHYN AGROTECHNICAL INSTITUTE, Ukraine

Participatory education and inclusive education are two important aspects of modern education, and they may have a certain relationship in the context of the development of educational systems, including Ukraine.

<i>Participatory education</i>	<i>Inclusive education</i>
Emphasizes the active participation of students in the learning process and decision-making about their learning.	Strives to ensure access to quality education for all, regardless of their individual ability, physical characteristics or personal characteristics.
It promotes the development of self-organization skills, critical thinking, group work, and taking responsibility for one's own learning.	It takes into account the needs of students with various types of disabilities and provides support for their full participation in learning and school life.
Formation of active citizenship and responsibility to society.	Building a more equal and just society.

Table 1: Comparative characteristics of participatory and inclusive education.

The philosophical foundations that underpin the concepts of participatory and inclusive education reflect deeply held beliefs about education, society, and individuals.

<i>Participatory education</i>	<i>Inclusive education</i>
Humanism: based on humanistic beliefs about the importance of the individual, his or her uniqueness, potential and rights to self-realization	Natural rights and dignity: based on the principles of the natural rights and dignity of every human being, regardless of their individual characteristics.
Democracy: based on the principles of democracy and the belief that students should have the right to participate in decisions about their learning and school life.	Equity and justice: recognizes the importance of equal opportunity for all students to receive a quality education.

Constructivism: This philosophical framework assumes that learners actively construct their knowledge through personal experience, observation, and interaction with others.	Diversitet and pluralism: It values diversity and heterogeneity and promotes interaction between different groups and individuals.
Collaborative pedagogy: supports the idea of joint work between teachers and students, as well as between students themselves.	Civic participation: promotes civil society and civic engagement through access to education and civic values training.
Inclusion: It is important to consider all students, ensuring their participation and engagement regardless of their needs and abilities.	Preventing discrimination: actively combats all forms of discrimination and strives to create an environment where all students feel free and accepted.

Table 2: Philosophical foundations of participatory and inclusive education.

Participatory methodology is recognized in progressive pedagogy, including developmental, democratic pedagogy and active learning. John Dewey is known as a scientist and educator who developed the ideas of active learning, learning through doing, and the importance of practical application of knowledge. He emphasized the role of the school as a social institution and the importance of the connection between learning and real life [1].

Rudolf Steiner's *The Study of Man*, the founder of anthroposophical pedagogy, developed the Waldorf pedagogy, which takes into account the individual needs of each student and emphasizes the balanced development of body, soul and spirit, which can be important in the context of inclusive education [2].

Constructivism in philosophy and psychology emphasizes the active role of the individual in building knowledge through their own experience and interaction with the environment. Jean Piaget, the founder of constructivism, emphasized the importance of active learning and the use of real-life situations in the process of acquiring knowledge. Thus, in his scientific works, which are important for the development of modern pedagogy and education, «*Psychology of Intellectual Development*», «*Mental Development of the Child*», the scientist emphasized the active role of the student in the learning process, put emphasis on the development of thinking and mental skills, and used interaction with real situations to learn knowledge.

The participatory methodology, through the prism of critical pedagogy, promotes the development of analytical thinking, analysis, discussion and solution of inclusion issues in education. Paulo Freire, a Brazilian philosopher and educator, founder of the critical pedagogy movement, emphasized the role of education in the fight against social injustice. His works, such as «*Pedagogy of the Oppressed*» and «*Pedagogy of Hope*», view education as a means of liberation and a positive influence on society. They also expand on the concept of critical pedagogy in the context of democracy and social responsibility, which was explored in the study «*Life Practices*.» The issues of active citizenship and the development of critical thinking in education are also emphasized in the «*Pedagogy of Disobedience*.»

It is worth emphasizing that the future of inclusive education in Ukraine involves expanding opportunities for all students to receive quality education and actively participate in the learning process. When considering the prospects and future development of inclusive education in Ukraine, i.e. the creation of the least restrictive and most inclusive educational environment, and, therefore, the possibilities for further development of participatory practices in education, several important trends and opportunities can be identified: expanding access to inclusive education; professional training of teachers; participation of participants in the educational process; use of technology; increased funding; research and monitoring.

References

1. John Dewey. Democracy and education: an introduction to the philosophy of education. 1916, The Macmillan company. 434 p.
2. Rudolf Steiner Pr. Study of Man. First American Edition. Evolving Lens Bookseller, 1947. 191 p.
3. Piaget Jean. Psychologie et pédagogie. Paris, 1969. 248 p.
4. Paulo Freire. Pedagogy of the Oppressed. London, 1970. 181 p.

СЕКЦІЯ 3.

МОДЕРНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ОСВІТНИХ СИСТЕМ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТИВ

КАТЕГОРІАЛЬНО-ПОНЯТІЙНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФЕНОМЕНУ СОВІСТІ

Бесараб Алла – здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Означена для аналізу категоріально-понятійна характеристика феномену совісті є актуальна з огляду на гігантські цивілізаційні виклики, що постали сьогодні перед сучасними людьми політичними, національними, релігійними непорозуміннями, насиллям, війнами та необхідністю в універсальному регуляторі людських стосунків та поведінки, а, відповідно, і окреслених проблем.

У контексті нашого наукового дослідження проблеми виховання зачатків совісті у дітей 5–6 років, такий категоріально-понятійний аналіз слугуватиме відправним етапом, оскільки узагальнення наукових пошуків і здійснення аналізу змісту категорій і понять, що складають змістову основу для розуміння феномену совісті, забезпечить відповідне концептуальне та змістове підґрунтя для пошуку шляхів виховання совісті у дітей.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень та різноспрямованої словниково-довідникової літератури показав існування широкого масиву визначень і тлумачень понять, що визначають сутність заявленої проблеми, а сплетіння думок, філософських міркувань, витоків виникнення окресленого феномену в релігійній і художній літературі демонструє широке різноманіття філософських, наукових, психолого-педагогічних підходів до трактувань сутності категоріально-понятійних конструктів.

Визначальним є значення слова «совість» у перекладі з старослов'янської та грецької мов як згоди з собою, душевного спокою, усвідомленої співучасті. У довідковій літературі совість визначається як почуття моральної відповідальності за свою поведінку перед оточуючими людьми.

Совість розглядали давньогрецькі мислителі і філософи минулого як феномен особистісного зростання (Арістотель, Платон), теологами як «голос Бога». У більшості трактувань філософів, феномен совісті підпорядковується соціальній сфері і пов'язується з регулюючим впливом оточуючого середовища через відповідні почуття страху і сорому.

У філософських працях 18–20 ст. совість визначається як категорія етики і пов'язується зі здатністю особистості здійснювати моральний самоконтроль, що є складовою її моральної самосвідомості. Розуміння сутності цих філософських категорій пов'язують з відповідними морально-етичними субстанціями «мораль і моральність», «добро і свобода» (Г. Гегель, І. Кант).

Означені категорії знаходять подальший розвиток у теорії моралі, що розвивається під впливом соціального середовища (Г. Спенсер) та відображаються у

тлумаченні совісті як суспільного обов'язку, що є внутрішнім переконанням і мотивом поведінки (Ф. Ніцше).

Цікавими для дослідження нашої проблеми є тлумачення совісті з позицій психоаналізу як морального обмеження, нагляду, суду і цензора над діями і думками людини (З. Фрейд, К. Юнг); внутрішньо етичної інстанції (Е. Фром, П. Сартр). Представники зарубіжної психологічної науки визначали совість з гуманістичних позицій у контексті розвитку моральної свідомості (А. Маслоу), як поєднання поваги і самоповаги.

У працях науковців радянської пори, совість трактується у соціоцентричному контексті як складне утворення духовного життя людини, виражене у формуванні морального ставлення і морального почуття [2, с. 132]. В якості аксіологічного феномену, совість розглядають як моральний центр особистості, а її моральність як внутрішній регулятор поведінки особистості (К. Альбуханова-Славська, Б. Братусь). Поняття «совість» трактують як форму раціонального усвідомлення морального значення дій та їх емоційної оцінки, пов'язують її з саморефлексією поведінки у просторі добра і зла [2, с. 134].

У сучасних психологічних дослідженнях совість кваліфікується як моральна якість особистості, пов'язана із суб'єктивним усвідомленням особистістю свого обов'язку і відповідальності перед суспільством (І. Кон, О. Титаренко). Розглядаючи совість в якості історичного продукту, О. Титаренко визначає її як надважливий глибинний інтуїтивно-чуттєвий механізм моральної поведінки і вказує на складність цього феномену [2, с. 135].

Окремі науковці (В. Комаров, М. Савчин) підходять до вивчення феномену совісті у рамках соціальної і педагогічної психології та розглядають її як міру значущості для особистості моральної цінності в ситуації морального вибору і пов'язують це з важливими структурними компонентами совісті: честю, обов'язком, гідністю, справедливістю [3].

Вдосконалюючи тлумачення поняття совісті, І. Бех надає перевагу її психологічній природі та відповідній емоційно-когнітивній структурі, основою якої є самоконтроль, уміння планувати дії, поводитися організовано, виявляти наполегливість, утримуватися від імпульсивних проявів, сформованості стійких моральних рис особистості. Ці психологічні дослідження складають теоретико-методологічну основу для комплексного аналізу проблеми совісті [3].

Таким чином, аналіз підходів провідних філософів, психологів і педагогів до трактування феномену совісті, засвідчив, що проблема вивчалася здебільшого опосередковано, фрагментарно. Внаслідок цього має місце відсутність єдиної наукової інтерпретації поняття «совість». Водночас, проаналізований нами науковий доробок може слугувати теоретико-методологічною основою визначення змісту і структури совісті.

Список використаних джерел

1. Аніщук А. М., Бойко В. В. Розвиток почуття совісті у старших дошкільників як регулятора міжособистісних взаємин: метод. посібн. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 135 с.

2. Кононко О. Совість: феноменологія, вектори дослідження, особливості розвитку в ранньому онтогенезі. *Соціально-моральний розвиток і виховання дітей дошкільного віку*: колективна монографія / укл.: О. Л. Кононко, Н. П. Пихтіна, С. І. Матвієнко, А. М. Аніщук, Л. В. Бобро, О. В. Лісовець / за заг. ред. О. Л. Кононко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2020. С. 121 – 168.

3. Кононко О. Феномен совісті: суть, специфіка та типологія прояву у дошкільному дитинстві. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-032-2-25>

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Гарабазій Ірина – директорка ліцею №24 Мелітопольської міської ради Запорізької області, Україна

Черкашина Крістіна – викладачка-стажистка кафедри початкової і спеціальної освіти Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, Україна

Війна... Цього страшного слова бояться всі покоління людства, бо що може бути ще страшніше? Вона несе з собою страждання, горе, розпач, втрати... І найжахливіше в цьому те, що ця подія торкається всіх сфер нашого з вами життя, а особливо знаходить свій відбиток в освіті. Під час війни навчання має багато особливостей, відбуваються зміни і в організації самого освітнього процесу, спричинені повітряними тривогами та постійними ракетними обстрілами.

Слід наголосити, що учасники освітнього процесу вимушені пристосовуватись до нинішніх умов навчання, незважаючи на те, де вони зараз перебувають: чи то на підконтрольній території України, чи за кордоном, чи вдома в тимчасово окупованих населених пунктах. Життя продовжується, а разом із ним залишається потреба в здобутті української освіти.

Зазначимо, що розвиток професійної компетентності педагогічних працівників стає в наш час неабияк актуальним, адже бути компетентним означає бути здатним мобілізувати в певній ситуації набуті знання, вміння, навички й досвід. Професійна компетентність передбачає постійну самоосвіту, участь у програмах підвищення кваліфікації, фахових конкурсах та будь-яких інших видах і формах професійного зростання, а заклади освіти, у яких працюють педагоги, у свою чергу сприяють цьому. Найбільш ефективною формою професійного розвитку є щоденна діяльність учителя, систематичне розв'язування педагогічних задач, удосконалення своєї майстерності.

Інструментами розвитку педагогічних працівників стає особиста мотивація, навчання впродовж життя, апробація набутого досвіду та саморефлексія, яка передбачає самоаналіз і побудову власної траєкторії професійного розвитку з урахуванням викликів сьогодення.

Водночас треба підкреслити, що ми стали свідками прецеденту, коли каталізатором якісних змін у розвитку професійних компетентностей педагогічних працівників є карантин у зв'язку з COVID-19 та воєнний стан в Україні, унаслідок

яких відбулося значне підвищення рівня інформаційної і цифрової компетентності освітянської спільноти, адже сервіси Google for Education, Google Classroom тощо стали невід'ємною складовою освітнього процесу.

Педагогіка партнерства набула нових рис, зокрема через спілкування учасників освітнього процесу за допомогою додатків Google Meet, Zoom, Skype, Telegram, Viber тощо.

Адаптацією до викликів війни та водночас професійним розвитком учителів була активна участь у розробці освітніх матеріалів для міської платформи дистанційного навчання учнів 1-11 класів «Освіта. Онлайн» з предметів інваріантної складової. Робота у творчих групах для створення єдиного продукту спонукала освітян до саморозвитку, опанування нових сервісів та ресурсів, самовдосконалення. Плідна співпраця дала позитивний результат через обмін досвідом між колегами різних закладів освіти Мелітополя.

Отже, з 24 лютого 2022 року змінилася траєкторія руху України, зазнали змін запити суспільства, що засвідчило потребу утвердження сталого розвитку професійної компетентності вчителів задля інноваційного неперервного освітнього процесу, адаптованого до сучасних реалій. Саме об'єднані спільною метою освітяни стануть рушійною силою відродження Української Держави. Ураховуючи це, необхідно впроваджувати в освітній процес й імплементувати кращі взірці закордонного європейського досвіду, застосовувати можливості інформаційно-комунікаційних технологій для підвищення якості навчання та забезпечення комфортного освітнього середовища навіть в умовах війни.

НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У НОВОМУ КОНТЕКСТІ

Даниленко Ольга – вчителька англійської мови, заступниця директора з навчально-виховної роботи Ніжинської гімназії №3 Ніжинської міської ради Чернігівської області, Україна

Реформування сучасної національної системи освіти, яке обумовлене стрімкими змінами у соціальному та культурному житті українського суспільства ХХІ століття, ставить перед школою як базовою ланкою освітньої системи особливі завдання, які визначаються попитом суспільства на формування самодостатньої, гармонійної й творчої особистості в стінах закладів загальної середньої освіти.

Вимоги до якісних характеристик особистості достатньо високі – від конструювання власних знань до формування навичок критичного й творчого мислення, так званого «високоорганізованого мислення». Це зумовлює необхідність перегляду усталених канонів вітчизняної педагогічної теорії та проведення кардинальних трансформацій у навчально-виховному процесі. Такі трансформації пов'язують з наповненням педагогічного процесу новими творчими формами та методами навчання.

Стаття «Навчання англійської мови у новому контексті» присвячена впровадженню інноваційного досвіду Британської Ради в освітній процес українських шкіл в рамках реформи Нової української школи.

Діяльність Британської Ради в Україні у сфері шкільної освіти спрямована на створення можливостей для вдосконалення професійної майстерності вчителів англійської мови та методистів, а також впровадження британського досвіду та інновацій у цій галузі.

У 2017 році Міністерство освіти і науки України розпочало реформу освіти із пілотування 1-х класів НУШ. Паралельно з цією подією відбулося навчання українських педагогів, які згодом стали тренерами та фасилітаторами вчителів англійської мови. Основною метою тренерів було спочатку навчити вчителів базовим принципам та ефективним європейським інноваціям відмінним від багаторічної системи радянської освіти, підготувати до трансформації, сприйняття змін у підходах до викладання з подальшою фасилітацією колег. Тому, тренери Британської Ради отримали назву «Шкільні вчителі – агенти змін». У ході навчання вчителів з'ясувалося, що не всі вчителі готові прийняти зміни, а головне - змінюватися самі.

Міністерство освіти і науки України здійснило дослідно-експериментальну роботу всеукраїнського рівня за темою «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації нового Державного стандарту початкової загальної освіти» (наказ МОН від 13.07.2017 № 1028 «Про проведення всеукраїнського експерименту на базі загальноосвітніх навчальних закладів»). У 2017-2019 роках Міністерство освіти і науки України разом із міжнародними та вітчизняними партнерами здійснили низку взаємопов'язаних проектів, які були спрямовані на очну та дистанційну підготовку вчителів 100 пілотних шкіл до навчання іноземної мови у новому контексті. Британська Рада в Україні опікувалась учителями англійської мови. У тренувальних заходах загальною тривалістю 88 годин взяли участь та отримали сертифікати 164 вчителів пілотних шкіл та 25 методистів закладів післядипломної педагогічної освіти. Підготовлено також 17 майстер-тренерів та 120 вчителів-агентів змін, які потім тренували понад 17 тис. учителів з усіх областей України, які розпочали навчання першокласників у 2018-2019 навчальному році. Для здійснення програми Британська Рада в Україні підготувала 119 тренерів-агентів змін, 15 майстер тренерів і 23 методиста закладів післядипломної педагогічної освіти. Задля забезпечення наступності та сталості у навчанні англійської мови у початковій школі Міністерство освіти і науки України та Британська Рада в Україні розробило Типову програму «Навчання англійської мови у новому контексті (початкова школа 1-4 класи)» підвищення кваліфікації вчителів іноземних мов (англійська мова) закладів загальної середньої освіти відповідно до Концепції «Нова українська школа» з фокусом на навчання мови у 3 – 4-их класах.

Британська Рада в Україні запропонувала оновлену модель підвищення кваліфікації вчителів англійської мови закладів загальної середньої освіти, яку було впроваджено у період із жовтня 2020 року по березень 2021 року в рамках проєкту «Професійний розвиток вчителя іноземної мови». Міністерство освіти і науки України та Британська Рада в Україні здійснили наступний етап «Навчання англійської мови у новому контексті: базова середня школа 5-6 класи» підвищення кваліфікації вчителів англійської мови закладів загальної середньої освіти та методистів обласних закладів післядипломної педагогічної освіти, головною метою якого є

забезпечення наступності та сталості у навчанні іноземних мов відповідно до Концепції «Нова українська школа».

Курс професійної підготовки вчителів англійської мови «Викладання англійської у новому контексті: базова середня освіта, 7-9 класи» розроблений на підтримку реформи «Нова українська школа» та успішно пройшов пілотування у березні 2023 року на міжнародній платформі для вчителів Online Teacher Community.

Із липня по вересень 2023 дві когорти вчителів із 1622 учасників успішно завершили своє навчання на курсі.

Курс триває тридцять годин (п'ять тижнів) та передбачає змішаний режим навчання, що поєднує різні елементи синхронної та асинхронної онлайн-взаємодії. Основний фокус курсу – це розвиток навичок дистанційного викладання, поглиблення розуміння цифрової грамотності та нових технологій. Включає такі теми, як:

- цифрова грамотність;
- організація інтерактивного навчання онлайн;
- збереження найкращих практик і досягнень у використанні цифрових технологій у навчанні офлайн або змішаному навчанні;
- підтримка розвитку автономії учнів.

Курс складається з чотирьох однотижневих модулів та фінальної пленарної сесії для презентації групових проєктів.

Окрім цього, учасники матимуть доступ до: збірки відеоуроків; бібліотеки ресурсів із посиланнями на відповідні статті, відео та навчальні матеріали; бібліотеки цифрових інструментів з анотованими посиланнями на безкоштовні цифрові інструменти, а також відеоінструкції, які показують, як їх використовувати; три додаткові модулі самостійного доступу, які є необов'язковими, і учасники можуть вибрати, який їх цікавить.

Після успішного проходження курсів учителі отримують сертифікати підвищення кваліфікації на 60 (для 1-4 класів), 45 (для 5-6 класів) і 30 годин (для 7-9 класів).

Роль тренера та фасилітатора у сприянні розвитку інноваційного потенціалу педагога в умовах реалізації концепції «Нова українська школа»

Передусім, хочу подякувати і висловити глибоку шану мужнім учителям України, які почали реалізовувати основні завдання реформування освіти у найтяжчі для усього людства часи, коли 2019-2021 роки припали на розповсюдження коронавірусної пандемії Covid-19 та SARS, і продовжують підвищувати рівень професійної майстерності під час повномасштабного вторгнення РФ в Україну, героїчно боронячи освітянський фронт. Розумію як це важко, бо живу і працюю в місті Ніжині Чернігівської області, жодного дня не залишавши кордонів України з 2019 року.

Перші п'ятиденні тренінги проводилися очно у 2018 році на базі ЧОШПО для вчителів, яких потрібно було підготувати до викладання англійської мови в 1-4-х класах НУШ. Учителі отримали багато корисних порад, сучасних технік та методів навчання. Загальна тривалість підготовки слухачів до викладання у 1-2 класах початкової школи склала 50 годин (з онлайн курсів для теоретичної підготовки (20 години) і очних тренінгів з відпрацювання практичних навичок (30 години)). Тривалість Програми підготовки вчителів іноземної мови (англійської) для роботи в

умовах реформування галузі освіти відповідно до Концепції «Нова українська школа» (3-4ий класи) складала 30 годин очних занять. Кожен навчальний модуль містив відповідні теми навчальних занять, які проводилися виключно у тренінговій формі та мали практичне спрямування. Проходження навчання за кожним навчальним модулем завершувалося відповідним тестуванням, за результатами яких формувалося особисте портфоліо слухача. Після успішного виконання обов'язкової очної та дистанційної складової Програми в повному обсязі кожен слухач отримав відповідний сертифікат. За умови успішного проходження всіх навчальних модулів запланованих суб'єктом підвищення кваліфікації педагогічних працівників відповідно до навчальної програми підвищення кваліфікації вчителів іноземних мов (англійської) слухачі отримали свідоцтво про підвищення кваліфікації.

Від тренінгів «агенти змін» перейшли до фасилітації вчителів, які вже отримали базові навички роботи в початковій школі і вже могли проходити курси самостійно опрацьовуючи модулі програм підвищення кваліфікації, розроблених методистами Британської Ради.

Із 2019 року і дотепер курси підвищення кваліфікації вчителів, які викладають англійську мову у 5-6х класах та здійснюватимуть викладання цього предмету в 7-9х класах НУШ відбуваються онлайн із використанням Міжнародної платформи ОТС.

Модель опанування такими курсами передбачає два компоненти, теоретичний і практичний:

- теоретичний – навчання вчителів на онлайн-курсі «Навчання англійської мови у новому контексті: базова середня освіта». Курс складається з 5 модулів та охоплює такі теми:

- розуміння учнів, їхніх потреб та навчальних уподобань;
- планування уроків для досягнення конкретних обов'язкових результатів навчання;
- оцінювання учнів, ключові вміння 21-го століття;
- ефективне управління діяльністю на уроці;
- практичний – опанування ресурсів платформи Online Teacher Community, участь у дискусіях, форумах, семінарах-практикумах та застосування набутих знань та умінь у класі. Кожен вчитель мав на онлайн-платформі власне портфоліо.

Тренери проводили семінари-практикуми для вчителів на платформі Online Teacher Community кожного місяця з листопада 2020 до березня 2021 р. Метою застосування саме такого формату є навчання через рефлексію, зворотний зв'язок, обмін досвідом та моделювання різних ситуацій. За підтримки тренерів вчителі опанували комунікативні методи, застосували набуті знання й уміння у власній практиці навчання, аналізуючи власну діяльність і діяльність учнів.

Крім того, вчителі під час програми мають опанувати вміння користування електронними ресурсами, які зібрані на освітній платформі [NUS-English.com.ua](https://www.nus-english.com.ua)

Зокрема для вчителів англійської мови базової школи зібрані матеріали за такими напрямками: «Розуміння учнів», «Мотивація учнів», «Планування уроків у новому контексті», «Управління процесом учіння», «Дистанційне навчання», «Ключові вміння 21-го століття», «Оцінювання для учіння».

Пройшовши довгий шлях навчання, працюючи тренером та фасилітатором вчителів англійської мови із 2018 року, усе більше розумію основну місію покладену на «агентів змін» Британською Радою та Міністерством освіти і науки України.

Визначення фасилітатора за Вікіпедією: Фасилітатор – це особа, яка допомагає групі людей краще працювати разом, розуміти їхні спільні цілі та планувати, як досягти цих цілей під час зустрічей чи дискусій. Роблячи це, ведучий залишається «нейтральним», тобто не займає певної позиції в обговоренні. Фасилітатор може застосовувати деякі інструменти допомогти групі досягти консенсусу щодо будь-яких розбіжностей, які існують раніше або виникають під час зустрічі, щоб мати міцну основу для майбутніх дій.

Кембриджський словник освіти дорослих тлумачить слово «Фасилітатор» так: Фасилітатор – це той, хто допомагає людині чи організації зробити щось легше або знайти відповідь на проблему, обговорюючи речі та пропонуючи шляхи виконання завдань.

Роль фасилітатора: посередник, і стимулюючий. Останній повинен переконатися, що зустріч проходить добре як місія. Систематично він працює з методами та/або інструментами, адаптованими до потреб відповідного робочого часу, щоб: кожен учасник приєднався та поважав один одного; зустріч організовується заради цілей, яких потрібно досягти.

Характеристики фасилітатора, які роблять фасилітатора ефективним.

Неупереджена перспектива

Немає нічого гіршого за упередженого ведучого, який доводить дискусію до запланованого кінця. Це може бути складним моментом, якщо фасилітатор веде зустріч, де учасники почуватимуться некомфортно або, можливо, навіть під загрозою, якщо висловлять думку, відмінну від думки лідера групи. Якщо питання, що обговорюється, є делікатним, складним або гострим, єдиним способом уникнути того, щоб зустріч перетворилася на марну трату часу, може стати неупереджений фасилітатор, який веде обговорення.

Найкращі зустрічі – це ті, на яких учасники відчуваються комфортно, знаючи, що їхні думки вітаються та заохочуються. Неупереджений лідер створює нейтральну зону, де можна ділитися альтернативними точками зору та обговорювати їх у шанобливій манері. Це ключ до конструктивної та продуктивної дискусії.

Чутливість до почуттів окремих людей

Створення та підтримка атмосфери довіри та поваги вимагає усвідомлення того, як люди реагують як на обговорювані теми, так і на думки та реакцію інших. Більшість людей не висловлюють свого дискомфорту, образи чи навіть гніву; замість цього вони мовчки виходять з дискусії, а часто й з групи. Відчуття того, як люди відчуваються, і розуміння того, як реагувати на конкретну ситуацію, є надзвичайно важливою навичкою фасилітації.

Чутливість до почуттів групи

У будь-якій групі ціле більше, ніж сума частин, і групова «хімія» загалом відображає спільні почуття: завзяття, неспокій, гнів, нудьгу, ентузіазм, підозрілість або навіть дурість. Сприйняття динаміки групи та реагування на неї є важливими для вмілої фасилітації.

Уміння слухати

Один із способів, як фасилітатор навчиться відчувати почуття людей, – це уважно прислухатися до явного значення слів, а також до їхнього тону та неявного значення. Хороший фасилітатор практикує

«активне слухання», за допомогою якого він або вона може повторювати, підсумовувати або прямо відповідати на те, що сказав доповідач, щоб переконатися, що сенс мовця правильно зрозумілий групою. Це дуже важливо, особливо якщо оратор був нечітким або група починає оборонятися. Найкращою зброєю фасилітатора залишається задавати багато питань.

Такт

Іноді фасилітатор змушений робити незручні дії або говорити незграбні речі заради блага групи. Уміння робити це обережно та дипломатично має вирішальне значення. Прикладами цього є: групове обговорення, в якому домінує одна особа; або група мовчазних учасників. Фасилітатор, використовуючи м'який такт, знайде спосіб залучити команду, щоб кожен міг взяти участь і отримати максимум від сеансу.

Прихильність до співпраці

Спільне навчання іноді може здаватися розчаровуючим і неефективним, і в такі моменти кожен фасилітатор відчуває спокусу взяти на себе звичну роль традиційного вчителя та керувати, а не сприяти. Проте щире переконання щодо розширення можливостей кооперативного навчання допоможе фасилітатору протистояти домінуючій ролі. Так само хороший фасилітатор готовий поділитися фасилітацією з іншими в групі. Метою завжди є проведення найкращої та найефективнішої дискусії. З цією метою хороший фасилітатор знає, як відповідно загартувати свою роль.

Відчуття часу

Ведучому необхідно розвинути «шосте почуття» щодо часу: коли завершити обговорення, коли змінити тему, коли перервати того, хто говорив занадто довго, коли дозволити обговоренню продовжити відведений час, і коли дозволити тиші тривати ще трохи.

Винахідливість і креативність

Кожна група така ж різна, як і залучені люди. Незважаючи на добре спланований порядок денний, іноді дискусії розвиваються не так, як очікувалося. З цією метою хороший фасилітатор здатний мислити на ногах. Це може означати зміну напрямку в середині потоку, використання інших творчих підходів для залучення групи або розваги ідей від групи щодо того, як змінити порядок денний. У хороших фасилітаторів завжди є хитрощі в рукаві, які допоможуть групі просуватися вперед, не зважаючи на загальну мету зустрічі.

Почуття гумору

Як і в більшості людських зусиль, навіть найсерйозніших, оцінка фасилітатором іронії життя, здатність посміятися над собою та поділитися сміхом інших покращує досвід для всіх.

Враховуючи власний досвід фасилітації можу зазначити, що для більшості вчителів англійської мови інноваціями були: таксономія Блума, піраміда Абрахама

Маслоу, перехід від моделі учительства до дитиноцентризму, очікувані результати учнів, рефлексія та зворотній зв'язок.

Список використаних джерел

1. Викладання англійської у новому контексті | British Council Україна
2. programa navchannya angliyskoyi movy u novomu konteksti pochatkova shkola 1-4 klasy.pdf (britishcouncil.org.ua)
3. Кембриджський словник. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/>
4. Використання досвіду для зростання. URL: <https://tinyurl.com/y27mp49j>
5. Даниленко О.Ю., Методичні рекомендації «Критичне та творче мислення в рамках моделі проблемного навчання із застосуванням таксономії Блума на уроках англійської мови».

ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО СУПРОВОДУ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЯК НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Карповець Уляна – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, Україна

Організація науково-методичного супроводу професійної діяльності вчителів початкових класів є важливою науково-педагогічною проблемою, адже вона полягає в забезпеченні якості навчання та виховання учнів початкових класів. Вона включає в себе низку науково-методичних підходів, які полягають у підвищенні рівня професійної компетентності вчителів, та удосконаленні ефективності їхньої роботи.

Основні аспекти проблеми організації науково-методичного супроводу професійної діяльності вчителів початкових класів містять в собі:

1. Розроблення науково-методичних матеріалів, до яких можуть входити наукові та методичні посібники, професійні рекомендації, освітні програми, конспекти уроків тощо. Зазначені матеріали повинні відповідати сучасним освітнім стандартам і враховувати фізіологічні, психологічні та педагогічні особливості дітей молодшого шкільного віку.

2. Постійний супровід педагогів у ході самоосвіти, який передбачає проведення майстер-класів, тренінгів, практикумів, семінарів, конференцій, під яких учителям початкових класів надаватимуться нові знання, досвід і методичні рекомендації. Також важливо забезпечити постійний доступ педагогам до сучасної наукової та методичної літератури, електронних платформ та інших засобів самоосвіти.

3. Безперервний моніторинг якості освітнього процесу. Науково-методичний супровід має містити певну систему спостережень та оцінку робіт учителів задля виявлення або запобігання помилок в освітньому процесі в майбутньому.

4. Створення доступу для проведення наукових досліджень у галузі початкової освіти. Це може включати дослідження ефективності різноманітних

педагогічних технологій, впровадження інновацій в освітній процес, аналіз результатів навчання та виховання тощо.

5. Співпраця з колегами не тільки на рівні закладу освіти, але й поза його межами. Вчителям початкових класів варто надавати можливість ділитися власним досвідом і навчальними матеріалами зі своїми колегами. Обмін досвідом можна здійснювати за допомогою педагогічних рад, методичних об'єднань, різного рівня та виду конференцій.

Виділяють два види науково-методичного супроводу – внутрішній та зовнішній.

Схема 1. Види науково-методичного супроводу

Отже, проблема організації науково-методичного супроводу професійної діяльності вчителів початкових класів є сучасною та дуже важливою в контексті освіти, оскільки вона допомагає педагогічним працівникам покращити якість освітнього процесу та підвищити ефективність навчання й виховання в умовах постійних змін і розвитку.

Список використаних джерел

1. Григораш В.В. Педагогічні ради, майстер-класи, тренінги. Київ: Основа. 2013. 224 с.
2. Стратегія розвитку на 2022-2024 роки Центру професійного розвитку педагогічних працівників м. Києва. Київ, 2022. URL: <http://surl.li/mlzem> (дата звернення: 24.10.2023).

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПАРАЛЕЛІ ШКІЛЬНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ТА ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

Коваль Олена – кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри музичної педагогіки та хореографії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Сучасна мистецька освіта ввібрала в себе кращі надбання багатьох поколінь освітян. Вона є віддзеркаленням і результатом діяльності музикантів-педагогів, вчених-теоретиків, вчителів-практиків, вона органічно поєднує в собі досвід, традиції та інновації.

Втім, як наголошує Г. Падалка, «попри певні успіхи, теорія мистецької освіти, не лишається застиглою, незмінною», адже «сучасність висуває нові завдання з удосконалення підходів до теоретичного осмислення мистецько-педагогічної дійсності, актуалізує потреби у дослідженні нових питань» [1]. Процес удосконалення та модернізації не зупиняється, він відбувається безперервно і це є характерною ознакою сталого розвитку як зарубіжної, так і вітчизняної мистецької освіти, це є рух до все нових і нових висот, це постійні якісні зміни.

Сьогодні можна знайти багато спільного в західноєвропейських та вітчизняних системах масової мистецької освіти. І тут можна говорити як про їх взаємовплив, так і про схоже бачення кінцевої мети та подібність підходів у вирішенні педагогічних проблем. І Західна Європа, і Україна мають багату культурну та освітню спадщину. Гуманістичні ідеї закладені в концепціях мистецької освіти вказують на близькість їх ціннісних орієнтирів. Найважливішим декларується в них формування високих духовних запитів і естетичних смаків, ґрунтовне ознайомлення молодого покоління з кращими досягненнями культури.

Підвалини такого розуміння заклали педагоги-гуманісти ще на початку ХХ століття. Схожість бачення виявлялася і в запропонованих ними методиках та методичних системах, і в підходах до навчання, і в принципах на яких вони будувалися.

Для порівняння можна взяти систему масового музичного виховання, розроблену Золтаном Кодаєм і методики музичного виховання Миколи Леонтовича чи Кирила Стеценка. Можна побачити близькість ідей музикантів-педагогів, хоча вони й були розділені кордонами. Вони вбачали, що головним видом музичних занять у школі має бути спів, зокрема хоровий. Педагоги вважали, що саме через спів найбільш природньо виховується музичний слух, музична сприйнятливість, розвивається музичне мислення.

На їх думку людський голос – це найцінніший і найдоступніший інструмент. У своїй діяльності композитори-педагоги активно використовували музичний фольклор, вважаючи, що саме народна пісня є найбільшим багатством, яка прививає молодому поколінню любов до музики і виступає найціннішим дидактичним матеріалом.

Ці ідеї імплементовані в сучасні концепції мистецької освіти України і Західної Європи. Вони показують свою дієвість і підтверджують далекоглядність їх авторів – видатних композиторів і педагогів-музикантів.

Свого часу з'явилися ідеї інших видатних музикантів та педагогів, які незалежно один від одного їх висловлювали і реалізовували на практиці. Сьогодні можна

говорити про близькість їх підходів до розуміння мети та завдань музичного виховання. Мова йде про систему музичного виховання, запропоновану Е. Жак-Далькромом та методику музичного виховання, розроблену В. Верховинцем. Щодо освітніх паралелей, то вони простежуються в акцентуванні уваги на ритм та рух. Їм надавалася визначальна роль. Зокрема В. Верховинець наголошував, що джерелом виховного впливу на всебічний розвиток дитини є єдність слова, співу і руху. У Далькромза це була евритміка, у Верховинця – дитячі ігри, рухи під музику та театралізація.

Варто зазначити, що ці ідеї сьогодні втілені в освітні програми та методики і поширені по всьому світу. Така їх життєздатність та затребуваність обумовлена гуманістичною спрямованістю, глибоким розумінням природи музичного мистецтва, любов'ю до дітей, величезним талантом музиканта та педагога.

Сьогодні мистецька освіта України є складовою європейської освіти. Процеси інтеграції посилюються. При цьому освітні системи зберігають свою самобутність, адже в них поряд з інноваційним органічно поєднується традиційне. В новому – відображений унікальний досвід багатьох поколінь вітчизняних та зарубіжних музикантів-педагогів, яких завжди об'єднувало спільне бажання виховувати молоде покоління за законами краси.

Список використаних джерел

1. Падалка Г. М. Мистецька освіта: сучасні проблеми розвитку. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5722/Padalka.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
2. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти: Навч. метод. посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 640 с.

АНАЛІЗ РІВНЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕЛЕКТРОННИМИ ПРИСТРОЯМИ ДЛЯ НАВЧАННЯ УЧНІВ

Кривонос Сергій – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету соціально-педагогічних наук та іноземної філології Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, м. Харків, Україна

В умовах сьогодення дистанційна взаємодія між учителем та учнями здебільшого безперервно відбувається за допомогою електронних засобів комунікації, зокрема персональних комп'ютерів, ноутбуків, планшетів або мобільних телефонів. Їх функціональні можливості для використання в освітньому процесі дещо відрізняються, що вимагає інноваційних методик для організації віддаленого навчання.

Важливим завданням дослідно-експериментальної роботи було встановити рівень забезпеченості учнів такими засобами комунікації, як-от: комп'ютер\ноутбук, планшет або мобільний телефон, які вони використовують під час навчання й визначити перелік програмного забезпечення, яке можливо використовувати на тому чи іншому пристрої у межах навчальної програми з інформатики для старшої школи.

Для нашого дослідження була важливою думка респондентів як з міських, так і сільських закладів загальної середньої освіти.

Ми провели анонімне опитування серед учнів 9-11 класів п'яти шкіл міста Харків та трьох шкіл Харківської області. На запропоновані запитання дали відповідь 243 особи (181 учень з міських шкіл, 62 учня – сільських), що становить 0,52% від загальної кількості учнів 9-11 класів у Харківській області згідно статистичних даних [1], представлених на сайті Державної служби статистики України. Учням пропонувалося дати відповіді на такі запитання: «Чи використовуєте Ви під час навчання персональний комп'ютер або ноутбук?», «Чи використовуєте Ви під час навчання планшет?», «Чи використовуєте Ви під час навчання смартфон?»

Результати опитування подані на рисунку (див. рис. 1).

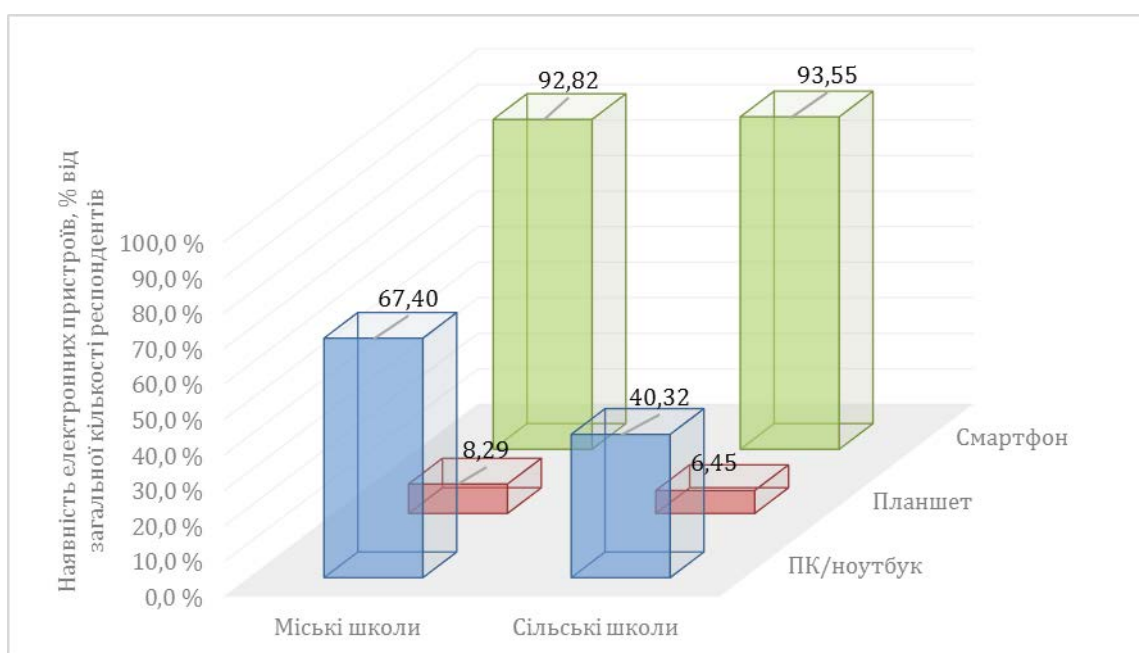

Рис. 1. Забезпечення електронними пристроями учнів міських та сільських шкіл

Проаналізувавши відповіді, з'ясувалося, що комп'ютер або ноутбук мають близько 67% учнів міських і лише 40% учнів сільських шкіл. Планшет має несуттєву кількість респондентів як у місті, так і у селі. Натомість кількість учнів, що мають смартфони досягає 93% для всіх учнів шкіл як у місті, так і сільській місцевості. Статистична похибка дослідження не перевищує 5%.

Проведене опитування свідчить, що не всі учні мають необхідний рівень забезпечення електронними пристроями для опанування матеріалів уроків у старшій школі, особливо це стосується шкіл у сільській місцевості. Тож доцільність адаптації навчальних програм під використання наявних електронних пристроїв, а саме мобільних телефонів, не викликає сумнівів.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України : веб-сайт. URL: [https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2023/osv/osv_rik/zso22 ue.xlsx](https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2023/osv/osv_rik/zso22_ue.xlsx)

ФЕНОМЕН ПОНЯТТЯ «НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ТРАДИЦІЇ»

Литовко Людмила – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Поняття «традиції» походить від латинського *traditio*, що в перекладі означає - передача. Кожне покоління входить у життя через освіту, виховання, соціалізацію, самопізнання і самотворення індивідууму як особистості. Передусім, саме шляхом передачі соціального досвіду від старших до прийдешніх поколінь традиції забезпечують засвоєння найвищих національних, культурних і матеріальних, нагромаджених віками цінностей, норм, правил, ідеалів, відображають наступність соціального досвіду. Традиції, спрямовані на розширення знань про свій народ, уможливають реальний особистий вибір у житті, праці, моралі, у сучасному естетично-творчому, побутовому відродженні національного менталітету. Отже, традиції поєднують способом передачі найцінніші моральні й матеріальні здобутки українського народу минулих епох і теперішнього часу.

Для усвідомлення теоретичних основ феномена «традиції», ми ознайомилися з найбільш важливими їх ознаками з наукової довідкової літератури і виявили найхарактерніші для нашого дослідження аспекти цього поняття.

У філософській енциклопедії підкреслюється, що традиційними стають норми поведінки, народний досвід, ідеї, погляди, смаки, звичаї, обряди, свята та інші форми соціальних і культурних явищ. У філософському словникові вони визначаються як елементи соціально-культурної спадщини, що історично склалися і передаються від покоління до покоління. У педагогічному словнику виділяються традиції в сім'ї і традиції шкільні. Традиції в сім'ї розглядаються як «сукупність звичаїв і норм поведінки, прийнятих у сім'ї, що передаються від старшого покоління молодшому». Традиції шкільні - це «звичаї, порядки, правила поведінки, що склалися в школі, які зберігає колектив та які передаються від одного покоління учнів до іншого». Таким чином, як підкреслюється в етнографії, «традиції - це процес позабіологічної передачі від покоління до покоління усталених культурно-побутових особливостей», соціальних і культурних явищ, що історично склалися. Таким чином, традиції складаються в суспільному житті певного народу, в сім'ї, школі, побуті, праці, моралі, мистецтві тощо.

О.Вишневський доводить, що виховний досвід народу закріплюється в традиціях, які «є виявом його історичної пам'яті, його самовизначення та оберегом культури, мови, релігії, звичаїв тощо». Розглядаючи сутність традицій, він наголошує, що «у кожній країні найголовнішим педагогом є народ, який сотні років нагромаджує педагогічний досвід, формує правила виховання», при цьому піддає різкій критиці сучасне українське виховання. Сприймаючи основні думки О.Вишневського, погоджуючись, що у вихованні на традиціях мають місце значні недоліки, все ж не поділяємо його висновку про те, що «між українською традицією і сучасним вихованням - в сім'ї і школі - виникла духовна прірва».

М. Грушевський першим розгорнув концепцію вселюдського значення національних традицій. За висновком видатного діяча української культури, національна творчість і надбання українського народу «не має суперника серед народів

Європи». В багатотомній фундаментальній «Історії України - Руси» М.С.Грушевський стверджував, що український народ «у творах свого духа зложив пророчисті свідчення своїх визначних культурних прикмет, багатих здібностей і здобутків довгого історичного життя».

Отже, традиції - це філософське, соціально-психологічне і педагогічне явище. Вони усталено відображають наступність соціального досвіду українського народу, є формою функціонування суспільних відносин і взаємин між людьми певної національності, забезпечують їх закріплення, розвиток і передачу новим поколінням у процесі загальноприйнятих видів суспільної діяльності.

Список використаних джерел

1. Мірчук Н. Світогляд українського народу. Прага, 2000. 241 с.
2. Огієнко І. Українська культура: Коротка історія культурного життя українського народу. Репринтне відтворення вид. 1918 р. К.: «Абрис», 2002. 272 с.

РОЗВИТОК ТЕХНІЧНИХ НАВИЧОК УЧНІВ-ПАНІСТІВ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ВИКОНАВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Ляшенко Тетяна – кандидатка мистецтвознавства, доцентка кафедри інструментально-виконавської підготовки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Серед різноманітних проблем в галузі культури та мистецтва сьогодення, актуальними є питання ефективної підготовки та удосконалення ланки музичного навчання. У зв'язку з постійною реорганізацією системи музичної освіти України, виникає гостра потреба у використанні інноваційних методів та підходів щодо засвоєння знань і умінь студентською та учнівською молоддю. Однією з найголовніших форм музичного навчання є індивідуальні заняття викладання основного музичного інструменту.

Численні методичні розробки, доповіді та інші навчальні рекомендації є основним підґрунтям для підвищення професійного рівню викладацького складу і відповідно рівню знань особистості. Ріст музично-виконавських навичок, умінь, удосконалення творчих здібностей надає своєрідного поштовху для духовного становлення та творчої самореалізації особистості. Це насамперед стосується питань технічного розвитку у класі основного музичного інструмента.

Питання технічної підготовки та удосконалення виконавського апарату є найважливішою складовою у процесі навчальної роботи. Практика засвідчує, що частині учнівської молоді важко дається оволодіння музичним інструментом і як наслідок навчання інструментальному виконавству відбувається у повільному темпі. Формування технічних вмінь розглядається як важливий елемент підготовки в класі, який здійснюється з урахуванням індивідуальних особливостей, у методичному сенсі вірно підбраному репертуарі, активній педагогічній позиції викладача тощо.

Технічні навички та вміння потрібно розвивати вже з першого півріччя навчання гри на музичному інструменті. Підґрунтям підвищення та удосконалення

технічного рівню завжди вважалося розучування гам та різноманітних технічних вправ. В подальшому більш складніші завдання ставляться перед викладачем у процесі опанування творів віртуозного характеру. Адже, формування технічних, виконавських навичок гри на музичному інструменті сприяє всебічному музичному розвитку особистості і передбачає систематизоване вивчення творів різних жанрів, стилів і форм.

Одним з складних етапів технічного розвитку, являється робота над удосконаленням так званої великої техніки. Рекомендується розпочинати технічну підготовку з виконання три нотних акордів, а саме з тризвуків та їх обернень. Початок гри повних акордів з чотирьох звуків залежить від росту руки. Починати грати такі акорди потрібно при першій можливості, не чекаючи того часу, коли рука почне легко обіймати октаву. Обережна гра широких акордів стимулює розвиток піаністичного апарату. Наполеглива робота над акордами і арпеджіо у класі фортепіано, організовує рухи і дає можливість досягти учню наприкінці його навчання у школі свободу і впевненість виконання у досить швидкому темпі. Головна вимога до акордової техніки - одночасність видобутку звуків акордів.

Існує кілька методичних прийомів, щодо виконання акордової техніки. Класичні способи вилучення акордів – «від клавіші» та « на клавіші». Сурова рівна гра акордів вимагає вертикального удару руки, пальці якої уже перед початком падіння жорстко закріплені у потрібній позиції. Акорд потрібно брати рукою легкою зверху вниз у напрямку від п'ятого пальця до першого. Рука починає свій «політ» у м'яко зібраному положенні, з вільно зближеними пальцями, розкриваючи ми і міцно ставлячи ми на свої місця у останній момент торкання клавіатури. Цей прийом попереджує руку від затиску небезпека, якого завжди підстерігає піаніста при грі акордових епізодів.

Головні вимоги при виконанні акордів складають уміння якісно урівняти звуки акордів, зробити їх однаковими по силі і тембру. Вирівнювання акордів досягається шляхом роботи над вільним володінням апаратом та слуховою увагою. Перший піаністичний прийом, це прийом падіння і відчуття повної маси руки. Надалі ці прийоми можна застосовувати у розучуванні різножанрових творів. Хоча у кожному прийомі їх видобуванні й удосконаленні є свої нюанси та різні підходи.

Перед удосконаленням акордової техніки, потрібно пройти підготовчий етап, що складає виконання широких інтервалів. Здебільшого такими інтервалами являються сексти. Секста має досить помірний розмір, і навіть учень з маленькою рукою може зберегти відчуття цупкого виконання. Закріплювати рухи потрібно повторюючи на місці сексти (репетиційне виконання) а не секстові гами.

Особлива категорія складності у виконанні великої техніки є октавна гра. Октави потрібно вивчати систематично і досконало. Октавна техніка є найбільш небезпечним видом великої техніки. Професійне захворювання рук є результатом не грамотної роботи над октавами у класі. До даного захворювання схильні не тільки учні без виконавського досвіду, але й і віртуози. Для деяких учнів октавна техніка не складна і дається легко при виконанні. Втім будь який учень у процесі опанування октавами повинен пройти більш тривалу і ґрунтовну підготовку.

Значно складним є виконання ламаних октав. На початковому етапі корисно виконувати тільки октавні тремоло, для маленьких рук секстові. Ламані октави

грають боковим переміщенням кісті. Інший вид, а саме, октави з акордовим наповненням значно складніший у виконанні.

Підсумуємо, зазначимо, техніка – це швидкість руху пальців, зручність у виконанні, гнучкість і пластичність виконавського апарату. Техніка це чисте, якісне й упевнене виконання творів віртуозного характеру. Використовуючи всі можливості для технічного вдосконалення, закладаються підвалини у розвитку майбутнього піаніста, де він вибирає свій шлях до оволодіння всебічною виконавською майстерністю. Отже, професійна технічна підготовка – це одна з головних умов формування виконавської культури особистості, яка являє собою найвищий щабель творчої роботи, перетворюючи втілення знань у процес музично-виконавської діяльності.

РИЗИК ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Майстат Марія – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Зміна в сучасному світі стала постійною, і це особливо сприяє системі освіти. Заклади освіти повинні постійно адаптуватися до нових викликів і змінюватися, щоб залишитися конкурентоспроможними. Один із ключових факторів, які впливають на конкурентоспроможність закладів освіти, це ризик.

Складність і багатоаспектність ризику обумовлює існування варіативності трактувань цього поняття. Зокрема, в «Економічному енциклопедичному словнику» ризик визначено як «непередбачуваність і можливість настання подій із негативними наслідками (зазнати збитків, втратити вигоду тощо), зумовлених певними діями або рішеннями, які матимуть місце в майбутньому» [2, с. 244].

Ряд вітчизняних науковців розглядають освітній ризик як «подію в закладі освіти у разі настання якої можливі три результати: негативний (збиток), нульовий і позитивний (виграш, вигода, прибуток)» [1, с. 202].

Ризик в освіті може бути внутрішнім і зовнішнім. Внутрішній ризик включає в себе фактори, які контролюються самим закладом освіти, такі як управління, фінанси, якість викладання та звітність. Зовнішній ризик включає в себе зміни в законодавстві, конкуренцію з іншими закладами освіти, зміни в суспільних очікуваннях і технологічний прогрес [3].

Важливо розуміти, як ризик впливати на конкурентоспроможність закладу освіти. Більшість науковців виділяють такі ключові аспекти [3]:

✓ *Якість навчання і дослідження.* Ризики впливають на якість навчання і дослідження. Фінансові обмеження або втрата талановитих викладачів можуть вплинути на рівень освіти, який дає заклад. Розробка стратегій для зменшення цих ризиків може підвищити конкурентоспроможність.

✓ *Фінансова стійкість.* Фінансовий ризик може загрожувати існуванню закладу освіти. Раціональне фінансове управління та резерви можуть зменшити цей ризик і допомогти зберегти стійкість.

✓ *Зміни в конкурентному середовищі.* Зростання окремих конкурентів або зміни в попиті на освітні послуги можуть вплинути на конкурентоспроможність. Аналіз і розробка ринку стратегій адаптації можуть допомогти закладу освіти залишитися конкурентоспроможним.

✓ *Зміни в законодавстві і регулюванні.* Зміни в правовому середовищі можуть вплинути на функціонування закладу освіти, включаючи фінанси і програми навчання. Співпраця зі спеціалістами в області вимог юриспруденції і дотримання може зменшити цей ризик.

✓ *Технологічні зміни.* Розвиток технологій може змінити спосіб навчання та конкурентне середовище. Заклади освіти повинні вкладати зусилля в інновації та впровадження сучасних технологій, щоб залишитися конкурентоспроможними.

Для зменшення ризиків і підвищення конкурентоспроможності заклади освіти повинні розвивати стратегії управління ризиками, вдосконалювати фінансове управління, стежити за змінами в соціальних і технологічних трендах, співпрацювати зі стейкхолдерами та постійно оцінювати свою діяльність.

Таким чином, ризик – це невід’ємний аспект управління закладами освіти. Ідентифікація, аналіз та керування ризиками є безлічі завдань для забезпечення конкурентоспроможності закладу освіти в сучасному конкурентному середовищі. Здатність реагувати на ризики та використовувати їх для покращення може бути статистичним ключовим фактором у досягненні успіху в освіті.

Список використаних джерел

1. Вітлінський В. В., Великоіваненко Г. І. Ризикологія в економіці та підприємстві : монографія. К. : КНЕУ, 2004. 480 с.
2. Мочерний С. В. Економічний енциклопедичний словник : [У 2 т. Т.2] / С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, О. А. Устенко, С. І. Юрій. Львів : Світ, 2009. 568 с.
3. Рачинська А. В. Сутність та класифікація ризиків на залізничному транспорті. *Ефективна економіка.* № 11, 2016. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5267>

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ У ГРІ

Пихтіна Ніна – кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри дошкільної освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Науковцями і практиками різних історичних епох наголошувалось на потужних природовідповідних механізмах й освітньому потенціалі гри як засобу стимулювання і розвитку пізнавальних психічних процесів, соціалізації особистості, цілісного формування складових її всебічного розвитку, готовності до майбутньої самореалізації у різних видах діяльності, власному житті.

Наукові зарубіжні й вітчизняні дослідження останніх десятиліть (О.Рома, Х. Дженсен, А. Пайл), демонструють широкі можливості гри у розвитку і навчанні особистості, її підготовки до навчання впродовж життя та сформованості таких умінь і способів мислення, які допоможуть людині успішно навігувати у світі невизначеності і створювати можливості для виживання в них [1; 3; 4].

Пошук нових потенційних можливостей ігрової активності дітей у контексті викликів і реалій сьогодення, приводить до окреслення нових профілів ігрової взаємодії педагога з дітьми дошкільного віку.

Так, розробники парціальної програми «Творці майбутнього» з метою реалізації основних завдань Базового компоненту щодо всебічного розвитку дошкільників, розкриття їх внутрішнього потенціалу та самореалізації у майбутньому дорослому житті через гру, здійснили переосмислення концепту гри, обґрунтувавши цілісний погляд та системний підхід до окреслення й аналізу її основних характеристик [1].

Науковці спільноти The LEGO Foudation розглядають гру не як окремий вид діяльності, а на основі наскрізного підходу, як активність дітей, представлену п'ятьма характеристиками, що забезпечує нове розширене розуміння і тлумачення сутності гри та її можливостей у взаємодії педагога з дітьми [2; 3]. Проаналізуємо ці характеристики.

1. *Гра радісна.* Це означає, що гра має викликати у дітей позитивні емоції: задоволення, насолоди, захоплення, піднесення, радості та мотивувати дошкільників до активності, активізувати їх наполегливість та пов'язані з нею пізнавальні психічні процеси.

2. *Гра значуща.* Це означає, що у грі дитина найбільше здатна поєднувати реальний досвід, нову інформацію з попереднім, що допомагає зрозуміти й усвідомити її важливість та актуальність. Саме значущість гри забезпечує поєднання у свідомості дитини нових інсайтів з попереднім досвідом на основі її пізнавальної діяльності.

3. *Гра соціальна.* Це означає, що саме у взаємодії з іншими, відбувається розвиток необхідних для цього соціальних навичок. Саме через гру, безпосередню взаємодію і спілкування, діти отримують задоволення від стосунків та поглиблюють його. Соціальна взаємодія дитини в грі у ранньому і дошкільному віці – основа для навчання людини упродовж життя.

4. *Гра мотивуюча.* Це означає, що вона є тим безпечним середовищем, яке природньо заохочує дитину спрямовувати власну активність, випробовувати власні ідеї й експериментувати, не боятися, виявляти власну агентність. Досліджуючи явища та перевіряючи власні гіпотези у грі, діти краще пізнають і розуміють навколишній світ, розвивають власне критичне мислення та наукову грамотність.

5. *Гра активна.* Це означає залученість дитини фізично і ментально до свідомого розуміння навколишньої дійсності. Її активне включення до пізнавальної активності через гру дозволяє краще засвоювати нову інформацію [1; 4].

За оцінкою О.Роми, І.Звоник, Г.Малевич, гра є тим середовищем і механізмом, який дозволяє ефективно зреалізувати педагогу цілісний процес всебічного розвитку дошкільника відповідно до сучасних глибинних змін в освіті. Науковці радять дотримуватись цілісного погляду та системного підходу до всебічного

розвитку дошкільника у єдності фізичної, соціальної, когнітивної, емоційної, креативної сфер [1].

Згідно емпіричних даних нейронауки, взаємопов'язаність і взаємодія вказаних сфер, забезпечують комплексність розвитку умінь і навичок дитини. Їх розвиток в одній сфері зумовлює та стимулює відповідні процеси в іншій сфері. На взаємодію означених сфер націлене соціально-емоційне навчання в грі – інноваційна технологія, заґрунтована наступними основами розвитку дитини: самоусвідомлення, самоконтроль, суспільна свідомість, соціальні навички, відповідальне прийняття рішень [3].

Розвиток *самоусвідомлення* допомагає дитині розпізнавати і розуміти власні емоції та їх вплив на поведінку; оцінювати власні позитивні якості, бути впевненим у собі та оптимістично налаштуватися на самовдосконалення.

Сформований *самоконтроль* допомагає дитині регулювати власні емоції, думки, поведінку в різних життєвих ситуаціях; контролювати імпульсивність, долати стрес; ставити цілі та їх досягати.

Розвиненість *суспільної свідомості* допомагає дитині розуміти соціальні та етичні норми поведінки; розуміти значущість родини, освітнього закладу, суспільства; виявляти емпатію і толерантно сприймати точки зору людей – носіїв іншого етносу та культури.

Сформованість *соціальних навичок* допомагає дитині встановлювати й підтримувати конструктивні взаємини з різними людьми, уміння спілкуватися, уважно слухати, конструктивно співпрацювати та вирішувати конфлікти, просити чи надавати допомогу за необхідності.

Відповідальне прийняття рішень допомагає дитині робити вибір особливостей особистої поведінки та взаємодії з іншими відповідно до діючих етичних і соціальних норм і правил безпеки; усвідомлювати наслідки різних вчинків з врахуванням благополуччя власного та інших людей [3; 4].

Адаптована до вказаних аспектів соціально-емоційного навчання дошкільників засобами гри програма «Веселі друзі», допоможе педагогу розвивати відповідні вміння і компетентності у дітей.

Таким чином, відчуття дитиною власної агентності, радість, значущість, соціальна взаємодія, мотивація й активна залученість – важливі складові взаємодії дитини з однолітками і дорослими у грі. Окреслені й проаналізовані її основні п'ять характеристик складають відповідне концептуальне підґрунтя для розуміння сутності та особливостей ігрової взаємодії педагога з дітьми, їх соціально-емоційного навчання в грі як сучасної інноваційної технології.

Список використаних джерел

1. Програма всебічного розвитку дитини від 2 до 6 років та методичні рекомендації «Творці майбутнього» /О.Ю. Рома, І.Ю. Звоник, Г.В. Малевич. – the LEGO® Foundation, 2021. 100 с.

2. Біла книга «Навчання через гру та діяльнісний підхід: огляд доказів». Дж.М.Зош, Ем.Дж.Хопкінс, Х.Дженсен, Кл.Лю, Д.Ніл, К.Пірш-Пасек, С.Ліннет Соліс, Д.Вайтбрейд. LEGO-Торгова марка LEGO Group. 2017. 39 с.

https://drive.google.com/drive/folders/1aBKGkGI607NUMD_LLQpIP5UV6OR_Z_om?fbclid=IwAR2OVqC6KrL_TgYKRvV22yQrVp_ZGaYFVyN9ifgEjwQBaOHnJ2pofKFoaTE (Дата звернення 13.10.23).

3. Біла книга «Фасилітація гри: мистецтво та наука про залучення дітей дошкільного віку до навчання через гру». Ханна Дженсен, Ангела Пайл, Дженіфер М. Зош, Хасін Б. Ібрагім, Алехандра Сарагоса Шерман, Жиркі Ріунамо та Бриджіт К. Хамре-LEGO-Торгова марка LEGO Group. 2019. 23 с.

https://www.legofoundation.com/media/3296/wp_%D1%84%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F-%D0%B3%D1%80%D0%B8_2019_ukrainian-version-2.pdf (Дата звернення 13.10.23).

4. Гра по-новому, навчання по-іншому : методичний посібник / упор. О. Рома – The LEGO Foundation. Київ, 2018. 44 с.

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/nova-ukrainska-shkola/LEGO/po-novomu-navchannya-po-inshomu.pdf> (Дата звернення 13.10.23).

КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ АВТОНОМІЇ ВЧИТЕЛЯ У РОЗВИТКУ ТА АДАПТАЦІЇ КУРИКУЛУМУ

Постригач Надія – докторка педагогічних наук, старша дослідниця Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, Україна

Сьогодні в країнах ЄС з централізованою системою управління спостерігається тенденція до переходу на нові, більш гнучкі рекомендації, що стосуються формування змісту освіти. У ряді країн учителям і школам надається досить велика свобода в розробці змісту освіти на локальному рівні [1, с. 347]. Контент-аналіз концептуальних аспектів щодо автономії вчителів демонструє різноманітні визначення цього поняття. За словами Сміта (Smith, 2003), у випадку викладання та вивчення мови «дефініції, як правило, відстоюють один аспект до виключення ін-ших, від автономії вчителя як узагальненого «права на свободу від контролю», до здатності вчителів брати участь у самостійному викладанні, до автономії вчителя як учня» [2, с. 247].

Одним з важливих аспектів автономії шкіл і вчителів може бути підвищення відповідальності за розробку курикулуму. Зокрема, Міністерство освіти Ізраїлю вжило цілеспрямованих заходів, щоб заохотити школи до більшої автономії в усіх аспектах шкільного життя. Йдеться про перехід від централізованого підходу до розвитку курикулуму в Ізраїлі до більшого залучення учителів у процес розвитку в якості партнерів. Примітно, що зростаюча тенденція покладати все більше відповідальності за розробку курикулуму на школи та вчителів не обмежується Ізраїлем. Зокрема, Зільберштейн (Silberstein, 1984–1985) стверджує, що різні підходи до педагогічної освіти із розширеними можливостями аналізу та розробки навчального плану призведуть до кращої підготовки вчителів, які зможуть мати знання та навички, необхідні для ведення постійного діалогу про курикулум між собою, а також з експертами з розробки навчальних програм. У цьому сенсі вчителі стануть більш автономними та почуватимуться більш впевненими у прийнятті навчальних рішень [4, с. 86; 5, с. 42].

Вебб (Webb, 2002) здійснив інтерпретаційне тематичне дослідження з 5 вчителями та директором державної школи у Вашингтоні (США), щоб дослідити, як вчителі використовують автономію. Виявилось, що учителі використовували свою автономію, щоб внести зміни в централізований навчальний план після визначення академічних та емоційних потреб своїх учнів [6, с. 47–62]. Однак, Öztürk (2012) стверджує, що вчитель, який є одним із найважливіших елементів, які відіграють роль у реалізації цільових підходів до навчальних програм, має обмежені повноваження щодо регулювання освітнього процесу. В іншому своєму дослідженні Öztürk (2011) перерахував виміри автономії вчителя як планування та впровадження освіти, участь у прийнятті важливих рішень щодо освіти та управління школою, а також розвиток професійних знань і кваліфікації вчителів [3, с. 222–223]. Тому, незважаючи на зростаючу популярність досліджень автономії вчителів, все ще існує потреба дослідити, який механізм або контекст створюється автономією, коли вчителі використовують або адаптують курикулум. Зокрема, турецькі вчителі вважають, що вони не мають права голосу щодо цілей і змісту навчального плану, тому потребують більшої автономії, незважаючи на високі бали в плануванні та реалізації навчання. В ідеалі вчителі очікують, що навчальний план детально представлятиме всі етапи навчання і забезпечуватиме можливості адаптації з гнучкістю. Ця особливість розкривається незалежно від того, наскільки централізованою є країна, в якій вони живуть, незалежно від того, наскільки обмежена їхня автономія, вчителі вносять адаптації, сподіваючись на гнучкий навчальний план [7, с. 1270].

Таким чином, здійснений контент-аналіз концептуальних аспектів щодо автономії вчителів у розвитку та адаптації курикулуму засвідчив про наявність різних підходів до педагогічної освіти із розширеними можливостями аналізу та розробки навчального плану; перехід від централізованого підходу до розвитку курикулуму до більшого залучення учителів у процес розвитку в якості партнерів; можливість внесення змін в централізований навчальний план після визначення академічних та емоційних потреб учнів; підвищення рівня відповідальності за розробку курикулуму з боку шкіл та вчителів; збільшення автономії учителів у розробці змісту освіти на локальному рівні тощо.

Список використаних джерел

3. Ярова О. Б. Школо-базований менеджмент як інструмент демократизації європейської початкової освіти. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Бердянськ : ФО-П Ткачук О. В., 2016. Вип. 1. С. 342–349.
4. Wilches J. U. Teacher Autonomy: A Critical Review of the Research and Concept beyond Applied Linguistics. *Íkala, revista de lenguaje y cultura*. 2007. 12 (18). Pp. 245–275. URL:<https://www.redalyc.org/pdf/2550/255020488010.pdf>.
5. Göloğlu D. C., Kızıllhan P. The Examination Of The Relationship Between Teachers' Commitment To The Curriculum And Teacher Autonomy Behaviors. *Psycho-Educational Research Reviews*. 2021. 10 (3). Pp. 221–238.
6. Tamir P. Teachers' Autonomy in a Centrally Developed and Controlled Curriculum: An Israeli View. *Scottish Educational Review*. 1986. 18 (2). Pp. 86–92. URL:<https://doi.org/10.1163/27730840-01802005>.

7. Silberstein M., Ben-Peretz M. The Concept of Teacher Autonomy in Curriculum Materials: An Operative Interpretation. *Journal of Curriculum and Supervision*. 1987. 3 (1). Pp. 29–44. https://files.ascd.org/staticfiles/ascd/pdf/journals/jcs/jcs_1987_fall_silberstein.pdf.

8. Webb P., Taylor. Teacher power: The exercise of professional autonomy in an era of strict accountability. *Teacher Development*. 2002. 6 (1). Pp. 47–62. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13664530200200156>.

9. Tokgöz Can M. & Bümen N. T. Turkish teachers' autonomy in using and adapting curriculum: A mixed methods study. *Issues in Educational Research*. 2021. 31 (4). Pp. 1270–1292. URL: <http://www.iier.org.au/iier31/tokgoz-can.pdf>.

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ІНТЕРНЕТ-СЕРВІСІВ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ У 5 КЛАСІ

Скуратовська Леся – вчителька вищої категорії, старша вчителька середньої загальноосвітньої школи №166 м. Києва, Україна

Сучасна освіта в умовах війни спирається на інформатизацію освітнього простору та дистанційне навчання школярів. Освітній процес на уроках інформатики важко уявити сьогодні без цифрових сервісів та застосунків, особливо на уроках інформатики, які спрямовані на формування умінь створювати індивідуально або в групі інформаційні продукти з використанням різних цифрових пристроїв та інформаційних технологій.

На уроках інформатики для 5 класу можна використовувати різні популярні інтернет-сервіси для покращення навчання і залучення учнів до предмету. Ось декілька прикладів:

1. **Scratch** - це інтерактивна платформа для навчання програмуванню. Учні можуть створювати анімації, ігри та інтерактивні проекти, використовуючи блоки для програмування.

2. **Code.org** - цей ресурс надає безліч уроків з програмування для дітей різного віку. Він пропонує інтерактивні завдання та проекти для вивчення програмування.

3. **Khan Academy** - пропонує безкоштовні уроки з різних предметів, включаючи інформатику та програмування. Для учнів 5 класу може бути корисним для вивчення розділу «Алгоритми та програми».

4. **Tinkercad** - це онлайн-сервіс для проектування 3D-моделей. Він може бути корисним для вивчення основ комп'ютерного-підтриманого дизайну і створення власних 3D-моделей.

5. **Minecraft: Education Edition** - ця версія популярної гри Minecraft розроблена спеціально для навчальних цілей і може бути використана для навчання та створення власних віртуальних світів.

6. **Canva** - графічний онлайн-редактор. Можна використовувати для створення інфографіки, коміксів, постерів на уроках.

7. **LearningApps** - дозволяє створювати інтерактивні вправи, тести, кросворди для перевірки знань.

8. **Wizer** - онлайн-сервіс для створення навчальних матеріалів з візуалізацією інформації.

9. **Padlet** - віртуальна дошка, на якій учні можуть спільно працювати над проектом.

10. **Wordart** – веб-сервіс, який дозволяє створити хмару слів з тексту, який вводить користувач самостійно або з веб-сторінки за адресою.

Хмара може мати різну форму і колір, де кожне слово являє собою гіперпосилання для пошуку у Google. WordArt підтримує кирилицю і це забезпечує можливості використання даного сервісу на уроці інформатики у 5 класі. Учасники освітнього процесу у хмару можуть записати тему уроку, створити опорний конспект, прочитати в «хмарі» головне питання, на яке необхідно знайти відповідь протягом уроку, скласти речення, використовуючи якомога більше слів з хмари; перетворити нудний текст в цікаву головоломку; повторити основні поняття теми, що вивчається. Крім цього сервіс надає можливості поділитися створеним зображенням із використанням посилання. Додатковим бонусом є те, що можна отримати ще й код для вбудовування хмари на сторінки сайтів, блогів. Можна зберегти виконану роботу у растровому або векторному форматі зображень або просто роздрукувати на папері.

11. **Loupe**- це сервіс, який складається з трьох онлайн-інструментів: **Loupe Collage** – для створення колажів, **Loupe Card** – для генерування листівок, **Loupe Waldo** – для створення онлайн-гри на уважність, у якій необхідно відшукати певне зображення на створеному колажі.

Що пропонує даний сервіс:

- безкоштовну реєстрацію;
- забезпечує можливості для створення фотоколажів у вигляді різних малюнків;
- генерує засоби для створення своїх колекцій зображень;
- формує малюнки з фотографій своїх рідних, близьких та друзів;
- зберігає власні проекти;
- публікує у блозі, соцмережах, здійснює розсилку електронною поштою;
- виготовляє фотографії творчих завдань для учнів;
- не потребує спеціальних знань, простий у використанні;
- пропонує варіативність створення творчих робіт (різноманітні форми);
- надає можливість працювати на інтерактивній дошці;
- здійснює інтерактивність: при наведенні миші потрібне зображення збільшується.

Усі створені колажі, які генеруються за допомогою Loupe, формуються за одним і тим же принципом: величезна кількість фотографій заповнюють якусь форму, наприклад, утворюють квітку, фрукт, предмет тощо.

Ці сервіси допомагають зробити уроки інформатики більш інтерактивними та захоплюючими для учнів, розвивають їхні навички програмування, логічного мислення та творчого підходу до розв'язання завдань.

Отже, використання зазначених сервісів сприяє формуванню інформаційно-комунікаційної компетентності, а саме уміння:

- розв'язувати проблеми з використанням цифрових пристроїв, інформаційно-комунікаційних технологій для власного і суспільного розвитку та добробуту;

- знаходити, подавати, перетворювати, аналізувати, узагальнювати й систематизувати дані з використанням цифрових пристроїв і програм для розв'язання життєвих задач;
- застосовувати алгоритмічний підхід та обчислювальне мислення для планування, розроблення і налагодження програмних проєктів для ефективного розв'язання задач і творчого самовираження.

Список використаних джерел

1. Жук Ю.О. Особистісний простір учня в комп'ютерно-орієнтованому навчальному середовищі. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2012. № 3 (29).
2. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / Під заг. ред. Бібік Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
3. Нова українська школа. Концепція. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 17.10.2023).
4. Близнюк Т. Цифрові інструменти для онлайн і офлайн навчання: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2021. 64 с

УНІВЕРСИТЕТ У СТАЛОМУ РОЗВИТКУ МІСТА

Шкуров Євген – кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики та реклами Державного торговельно-економічного університету, м. Київ, Україна

В Європі спостерігається збільшення соціальних розбіжностей і демографічні зміни, що тиснуть на соціальні системи. При цьому університети виступають як відкриті та інклюзивні структури, що сприяє зменшенню соціальних розбіжностей, особливо у великих містах. Вища освіта є ключовим фактором соціально-економічної мобільності, адже університети можуть бути платформами для культурної та соціальної інтеграції, особливо для мігрантів, що є ключовим для сталого розвитку міст великих міст Європи. Університети мають ще більше зосередитись на питаннях інклюзивності, щоб зменшити соціальні розбіжності. Університети часто є основними механізмами соціальної мобільності, тож мають працювати над практичними курсами та базами практики, що сприятимуть інтеграції мігрантів та внутрішньо переміщених осіб у соціальне життя міста.

Університети часто співпрацюють з місцевими органами влади, підприємствами та НГО для реалізації проєктів, які цікаві для місцевої спільноти, від соціальних до екологічних. Це забезпечує інтеграцію інноваційних педагогічних методів і технологій в локус міста, що збагачує місцеві громади та соціальну структуру регіону. При цьому, сучасні університети виходять за рамки географічних меж, пропонуючи онлайн-курси, дистанційну освіту та міжнародні наукові партнерства. Європейська система вищої освіти та науки, особливо в контексті «Universities without walls. A Vision for 2030» вимагає гармонізації академічних стандартів, підтримки мультилінгвальності та адаптації до швидко змінюваних політичних реалій,

таких як Brexit, пандемія COVID-19, та геополітичні напруження. Цифрові технології надають університетам можливість стати глобальними центрами знань.

Університети не лише є частиною міської інфраструктури, але й активно її формують. Вони стають каталізаторами розвитку культурних та освітніх ініціатив. В еру переходу до «суспільства знань», роль університетів у сталому розвитку міст стає все більш значущою. Як зазначено в документі «Universities without Walls» керівництво університетів повинно впроваджувати стратегічні плани, спрямовані на подальший розвиток, реагуючи на «економічні, політичні та екологічні тиски» (EUA Council, 2021). «Universities without Walls» висвітлює ключові виклики та тренди, що впливають на університети в Європі та в усьому світі, зокрема в питаннях екологічної, економічної та соціальної стійкості, цифрової трансформації та політичних розвитків.

Комплексність та швидкість змін, які впливають на університети, постійно зростає. Університети стають «епіцентром людської креативності і навчання, критично важливими для нашої планети» (EUA Council, 2021). Це зобов'язує їх бути динамічними, відкритими, і здатними на глибоку взаємодію з іншими частинами суспільства. Технологічні розвитки не тільки змінюють життя і викликають перебої на ринках праці, але і «змінюють спосіб роботи університетів та їхніх партнерів» (Challenges and Trends, n.d.). Роль університетів у створенні нових технологій та соціальних інновацій є центральним елементом їхньої діяльності. Університети відіграють ключову роль у формуванні спеціалістів та інновацій, що можуть адаптуватися до цих змін.

Університети відіграють важливу роль у сталому розвитку міст, будучи центрами освіти, інновацій та соціального прогресу. Виклики, які стоять перед ними, потребують адаптивних змін, але також надають можливості для позитивного впливу на міське середовище. Університети можуть бути платформами для глобальної інтеграції та співпраці, що робить міста більш відкритими та конкурентними на міжнародному рівні. Співпраця між університетами, міською владою, бізнесом та НГО може сприяти сталому розвитку міст. Рішенню проблем соціальної мобільності озробка курсів на тему соціальної мобільності, програм стажування та наукових проєктів з фокусом на місцеві проблеми.

Список використаних джерел

1. Бабаєв, В.М., Стадник, Г.В., & Момот, Т.В. Цифрова трансформація в сфері вищої освіти в умовах глобалізації. *Комунальне господарство міст. Економічні науки*. 2019. № 2. С. 2-9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kgm_econ_2019_2_3
2. Євроосвіта: центр міжнародних проєктів. URL: <https://euroosvita.net/index.php/?category=1&id=7784>
3. Ховрак І. В. Забезпечення збалансованого регіонального розвитку на засадах соціальної відповідальності закладів вищої освіти. Кременчук. 2020. 719 с. URL: <https://snu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/05/Hovrak-I.V.-Dysertatsiya.pdf>
4. Шкуров Є.В., Єнін М., Коломієць Т., Лаундра К. Глобалізаційні процеси в сучасному місті. *Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право*. Київ, 2021. № 3(51). С.19-30. URL: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2021.3\(51\).246412](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2021.3(51).246412)

5. Siemens G. Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age. International Journal of Instructional Technology and Distance Learning. 2005. Vol. 2. URL: https://jotamac.typepad.com/jotamacs_weblog/files/connectivism.pdf

6. Universities without walls. A vision for 2030. 2021. URL: <https://eua.eu/downloads/publications/universities%20without%20walls%20%20a%20vision%20for%202030.pdf>

МЕТОДИ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ РІЗНИХ РЕЖИМІВ НАВЧАННЯ

Юрчишина Ірина – заступниця директора Гніванської дитячої музичної школи, м. Гнівань Вінницької області, Україна

Технологія класно-фіксованої системи протягом століть виявлялася найбільш ефективною для масової передачі знань, умінь, навичок учням. Сучасні зміни в суспільному житті вимагають розробки нових способів навчання, педагогічних технологій, що стосуються індивідуального розвитку особистості, творчої ініціативи, навичок індивідуального пересування в інформаційному просторі, формування в учнів універсальних умінь ставити і розв'язувати завдання для себе.

Викладачі мають зібрати достатню кількість інформації, щоб допомогти учням зрозуміти та інтерпретувати критерії досягнення певної мети чи рівня. Сучасний викладач повинен не тільки володіти знаннями у сфері міжнародних інформаційних технологій, а й бути фахівцем щодо їх застосування у своїй професійній діяльності [1]. Можна з упевненістю сказати, що система освіти в подальшому буде характеризуватися стрімким розвитком і різних режимів навчання, де використовуватимуться елементи впровадження технологій, інтерактивних елементів, а також застосунків для дистанційної подачі інформації.

На сучасному етапі політико-економічної ситуації як у світі так і в Україні знання іноземної мови є одним з найважливіших критеріїв оцінки професіоналізму майбутнього фахівця, якому в процесі професійної діяльності необхідно працювати з учнями. Враховуючи те, що іноземна мова – це інструмент майбутньої фахової діяльності, педагоги базової школи ставлять завдання формувати не тільки мовні і мовленнєві вміння і навички в учнів, а й розвинути зацікавлення до навчання за допомогою різних методик проведення занять.

Для дослідження теоретичних засад застосування сучасних методів навчання англійської мови було використано аналіз та узагальнення як наукові дослідницькі методи. На практиці буває важко визначити чіткі межі між різними методами навчання: вони перетинаються, доповнюють один одного, складаються в комплексний «пакет», систему прийомів, за допомогою яких педагог і учні реалізують поставлені цілі.

Вибір методів навчання зумовлений:

- цілями навчання;
- змістом навчального матеріалу та специфікою предметної області;
- темпом та терміном процесу навчання;

- стилем навчання та рівнем педагогічної майстерності педагога;
- дидактичним та матеріально-технічним забезпеченням процесу навчання;
- рівнем підготовки учнів.

Кожен з методів навчання має певні переваги і недоліки. Ефективність їх застосування визначається специфікою конкретного процесу навчання. Універсальних рекомендацій щодо складу і застосування методів навчання не існує. Педагог самостійно приймає рішення про використання того чи іншого методу на основі свого власного досвіду, врахування особливостей учнівської аудиторії з метою максимальної ефективності процесу навчання.

Ефективним прийомом удосконалення іноземної мови під час різнопланового навчання (очного і дистанційного) можна вважати тематичні презентації. Візуальне сприйняття інформації краще сприймається учнями, і краще запам'ятовується матеріал. З цього також можемо визначити, що оптимально для даних занять використовувати презентації різних типів, впливає одразу на декілька видів пам'яті: зорову, слухову, емоційну і моторну. Під час організації заняття з використанням презентації навчальний матеріал представляється наочно та доступно. Наступним видом заняття для покращення вивчення англійської мови доречно вважати – тренінг. Тренінг – це форма інтерактивного навчання, метою якої є розвиток навичок міжособистісного спілкування. Великою перевагою тренінгу вважається те, що всі учасники активно включені у процес навчання. Викладач, котрий проводить тренінг, повинен володіти психолого-педагогічними знаннями та вміння доцільно використовувати їх у процесі навчання, знати методiku отримання інформації, вміння збирати її та представляти учасникам. Плюсом даних занять є те, що їх можна проводити онлайн і офлайн.

Робота (а саме обговорення) у групах проводиться зазвичай за конкретною темою та націлена на знаходження правильного рішення і досягнення кращого взаєморозуміння. Групові дискусії сприяють кращому засвоєнню матеріалу. Актуальною та результативною вважається така форма роботи, як веб-квест. Веб-квест – це такий вид пошукової діяльності, за якого учні добувають необхідну інформацію в Інтернет-мережі за вказаними адресами. Квести сприяють розвитку критичного мислення та синтезу отриманої інформації. Представлення результатів виконання умов веб-квесту може відбуватися за допомогою усного звіту, створення презентації, написання есе, створення веб-сторінки тощо. Найбільш розповсюдженими платформами для такого формату навчання є Moodle, LOTUS Learning Space, Teams, Sakai, eFront [2]. Також одним із методів, який сприяє розвитку мовної компетенції та має високий рівень мотивації як учнів так і студентів, є гра. Серед ігрових видів діяльності можна виокремити ділові ігри, проектування, індивідуальні та інноваційні ігри, моделювання ситуацій, пошуково-апробаційні, проблемно-орієнтовані та керівні ігри.

Підсумовуючи можемо зазначити, що робота вчителя англійської мови: презентації, ділові ігри тощо проводиться у безпосередньому контакті з учнями або ж якщо це дистанційні заняття, то віртуальному просторі. При цьому застосовуючи цікаві підходи до зацікавлення у вивченні англійської мови. Формат навчання переважно змішаний та характеризується як доволі клопіткий, проте, за хорошої

фахової підготовки вчитель легко може застосовувати різні прийоми для зацікавлення у предметі.

Список використани джерел

1. Подзигун О. А., Петрова А. І., Клос Н. С. Використання проблемно орієнтованого навчання засобами інформаційно-комунікаційних технологій у формуванні іншомовної компетентності майбутніх фахівців. *Інформаційно Комунікаційні Технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи*. Збірник наукових праць. Випуск 5. /За ред. М. М. Козяра, Н. Г. Ничкало. Львів: ЛБУ БЖД, 2017. 269-272.

2. Доценко С. О., Прокопенко А. І. Цифрова грамотність майбутніх учителів у контексті STEM-освіти. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів : теорія і практика : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції* (Харків, 10 квітня 2018 р.). Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. Харків : «Стиль-Издат», 2018. 476 с., С. 298-300.

СЕКЦІЯ 4. ТРАНСФОРМАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПІДХОДІВ У ЕРУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМИ GRAN1 ДЛЯ ГРАФІЧНОГО РОЗВ'ЯЗАННЯ РІВНЯНЬ З МОДУЛЕМ

Біліченко Роман – кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри математичного аналізу та оптимізації Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, Україна

Соловей Максим – здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Математика) Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, Україна

Навички розв'язування різного роду рівнянь формуються у здобувачів освіти, починаючи з 2 класу, протягом всього періоду навчання. Головна задача при цьому навчити сприймати методи розв'язання рівнянь, як інструмент дослідження математичної моделі реальних процесів. Але в процесі навчання математики методи розв'язання ускладнюються, рівняння, виходячи на вищі рівні абстракції, стають ніби відірваними від реальних практичних задач. Часто це призводить до зниження мотивації в учнів. Тому і підходи до вивчення нових, складніших, методів вимагають педагогічної трансформації. В наш час цифровізації освіти було б неправильно не використати прикладні математичні програми, як потужний засіб розв'язування рівнянь.

Як показує досвід, розв'язання рівнянь з модулем викликає багато проблем, питань та незрозумілих моментів. Дуже дієвим методом буде наочно показати, які перетворення будуть відбуватись на кожному етапі. Графічне розв'язання допомагає учням не втрачати з поля зору область допустимих значень.

Продемонструємо ключові підходи до реалізації графічного методу за допомогою програми Gran1. Це програмне забезпечення є українським цілком безкоштовним продуктом. Програма є зручною та простою у використанні, оснащена досить зручним інтерфейсом, який можна освоїти без глибоких знань інформатики чи програмування. Вона цілком доступна для здобувачів освіти середньої школи (детальніше див. [1], [2]).

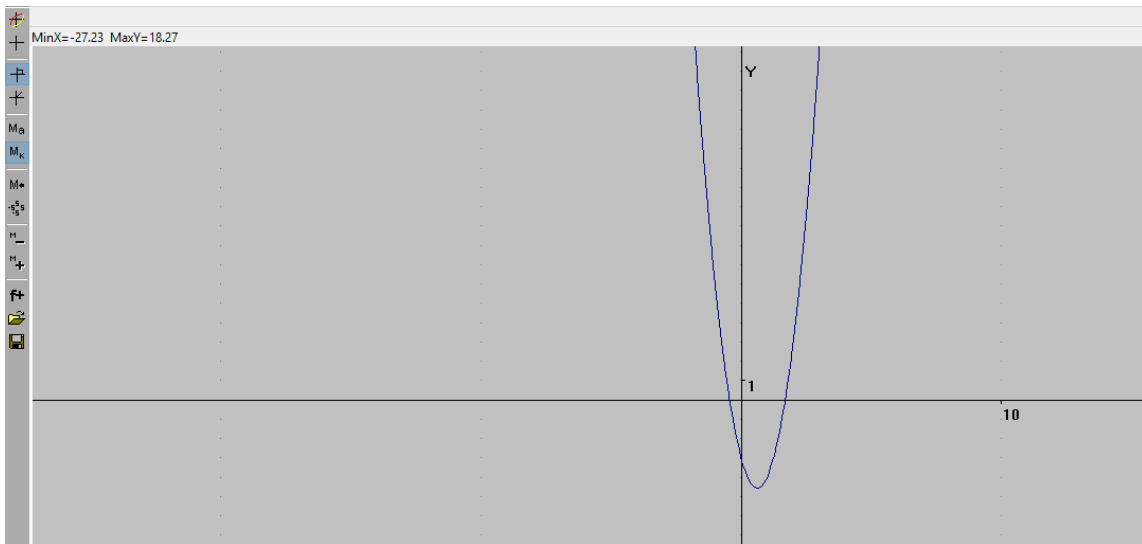
Нижче наведемо декілька ключових прикладів, які містять підходи щодо урізноманітнення уроків математики на вказану тему.

Приклад 1. Розв'язати рівняння:

$$4x^2 - 5|x| - 3 = 0.$$

Спочатку побудуємо графік $4x^2 - 5|x| - 3 = 0$, $4x^2 - 5x - 3 = 0$, для цього в програмі GRAN1 потрібно ввести наступний вираз залежності $Y(X)=4*(X^2)-5*X-3$.

Тепер для того, щоб наочно побачити зміни в графіку побудуємо графік $4x^2 - 5|x| - 3 = 0$ для цього вводим в програмі наступний вираз залежності $Y(X) = 4 * (X^2) - 5 * Abs(X) - 3$.

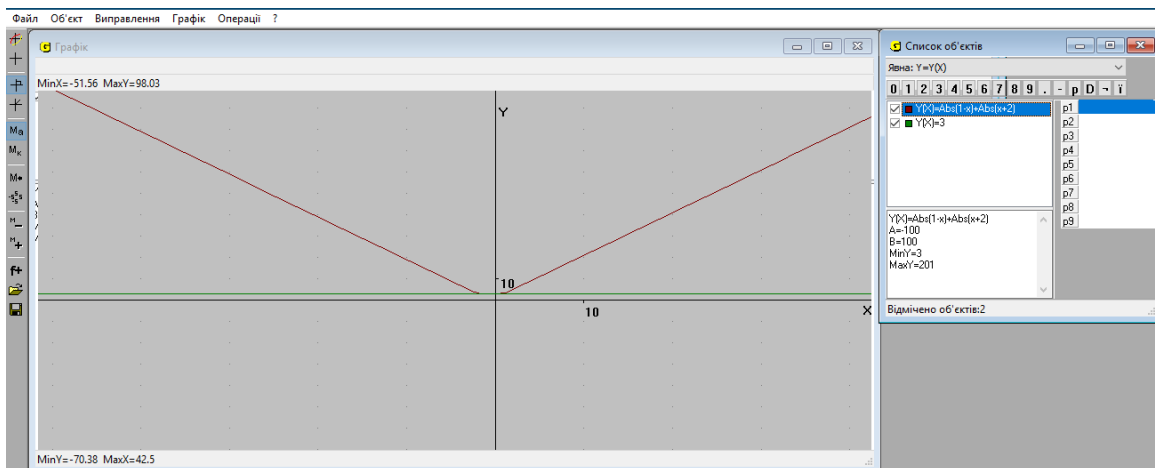
Бачимо, що всі значення, де $x < 0$ прибираємо, де $x \geq 0$ залишаємо і симетрично відображаємо відносно осі Oy. Тоді відповідь – це точки перетину з віссю Ox.

Приклад 2. Розв'язати рівняння:

$$|1 - x| + |x + 2| = 3.$$

Для того, щоб розв'язати такого виду рівняння, побудуємо графік лівої та правої частини в одній координатній площині. Вводим в програмі наступний вираз залежності $Y(X) = Abs(1 - x) + Abs(x + 2)$.

Для побудови правої частини вводим в програмі такий вираз залежності $Y(X) = 3$.

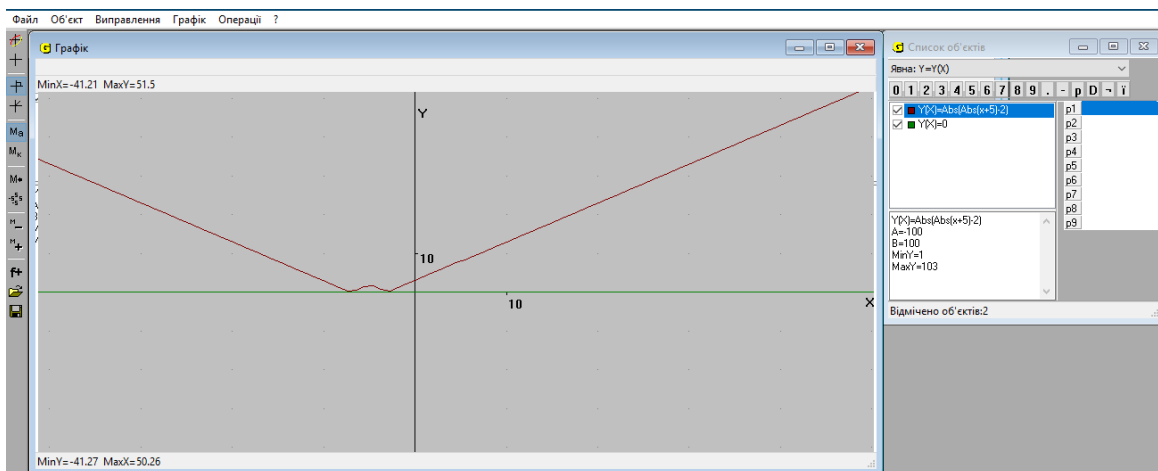

Бачимо, що розв'язком рівняння буде проміжок $x \in [-2; 1] \cap x \in [-2; 1]$.

Приклад 3. Розв'язати рівняння:

$$||x + 5| - 2| = 0.$$

Ліва частина будується за допомогою такого виразу залежності $Y(x) = \text{Abs}(\text{Abs}(x + 5) - 2)$, а права частина $Y(X) = 0$. Ці два графіки перетинаються в точках: $x = -3$ та $x = -7$, що є розв'язками.

Список використаних джерел

1. Друшляк М.Г. Шкільний курс алгебри з комп'ютерною підтримкою: Навч. посібник. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2019. – 118 с.
2. Програмні засоби кафедри теоретичних основ інформатики Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ktoi.fi.npu.edu.ua/zavantazhyty/category/4-prohramni-zasoby> (Дата звернення 16.10.2023).

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ

Головін Віктор – учитель фізики Ніжинської гімназії № 3 Ніжинської міської ради Чернігівської області, Україна

У сучасному світі штучний інтелект (ШІ) стає невід’ємною частиною повсякденного життя. Він змінює наше сприйняття світу, спосіб, яким ми працюємо, систему освіти. Ось деякі способи, якими ШІ використовується в освіті.

Індивідуалізація навчання. Однією з головних переваг використання ШІ в школі є можливість індивідуалізувати навчання. Вчителі можуть використовувати інтелектуальні системи для аналізу індивідуальних здібностей кожного учня та розробки навчальних програм, які відповідають їхнім потребам. Це допомагає кожному учню навчатися власним темпом і відповідно до його індивідуальних здібностей.

Автоматизація оцінювання. Ще однією корисною функцією ШІ є автоматизація процесу оцінювання. Інтелектуальні системи можуть швидко та об’єктивно оцінювати завдання, тести та проекти. Це робить оцінювання більш справедливим, забезпечуючи швидку та об’єктивну оцінку робіт учнів і дозволяє вчителям зосередитися на навчанні, а не на великій кількості рутинних завдань.

Віртуальні викладачі і чат-боти. Віртуальні викладачі можуть надавати інструкції, проводити навчальні заняття та оцінювати роботу учнів. Вони дозволяють учням навчатися в будь-який час та в будь-якому місці, що зручно використовувати для дистанційної освіти. Чат-боти здатні взаємодіяти з користувачами через текстовий або голосовий чат. Вони можуть відповідати на запитання, надавати інформацію та вирішувати завдання, надавати рекомендації.

Робота з великими обсягами даних. Сучасні технології ШІ дозволяють збирати та аналізувати великі обсяги даних. Це допомагає вчителям та адміністрації шкільної освіти краще управляти освітнім процесом, виявляти тенденції та вдосконалювати навчальні програми.

Симуляції та віртуальна реальність (VR). Симуляції і віртуальна реальність відтворюють або імітують реальні об’єкти, середовища або процеси, дозволяючи користувачам взаємодіяти з ними. Симуляція використовується для тренування, навчання та оцінки навичок у безпечному та контрольованому середовищі. Наприклад, фізичні експерименти дозволяють учням навчатися в небезпечному оточенні та без використання складних приладів. VR дозволяє імітувати реальність з різними рівнями, включаючи системи з використанням шоломів VR.

Звісно, використання ШІ в освіті не є безпроблемним. Є питання щодо приватності даних учнів, а також соціальних та етичних аспектів використання цих технологій. Однак з правильними підходами і регулюваннями, ШІ може стати потужним інструментом для покращення навчання та розвитку учнів.

Отже, використання штучного інтелекту в сучасних школах відкриває перед нами безліч можливостей для зміни і удосконалення освітнього процесу. Важливо ретельно планувати та впроваджувати ці технології, забезпечуючи якість та безпеку навчання. ШІ може допомогти підготувати молоде покоління до складних викликів майбутнього та розвинути їхні потенційні можливості.

Список використаних джерел

1. Олександр Елькін. Віртуальне вчительство: чи замінить штучний інтелект людей у школах? [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://nus.org.ua/view/virtualne-vchytelstvo-chy-zaminyt-shtuchnyj-intelekt-lyudej-u-shkolah/> (Дата звернення 10.10.2023).

2. Чи замінить штучний інтелект людину: навички майбутнього. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://osvita.ua/vnz/90333/#google_vignette (Дата звернення 10.10.2023).

3. Юссі Хюверінен. Майбутнє персоналізації: Як штучний інтелект і машинне навчання трансформують цифровий маркетинг. [Електронний ресурс]. – <https://www.ranktracker.com/uk/blog/the-future-of-personalization-how-ai-and-machine-learning-are-transforming-digital-marketing/> (Дата звернення 12.10.2023).

4. Чи замінить штучний інтелект людину: навички майбутнього. [Електронний ресурс]. – <https://osvita.ua/vnz/90333/> (Дата звернення 18.10.2023).

5. Ольга Головіна. Штучний інтелект. Як він вплине на освіту. [Електронний ресурс]. – <https://nus.org.ua/articles/shtuchnyj-intelekt-yak-vin-vplyne-na-osvitu/> (Дата звернення 12.10.2023).

АДАПТАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Лучанінова Ольга – докторка педагогічних наук, професорка кафедри інженерної педагогіки Українського державного університету науки і технологій, Навчально-наукового інституту «Інститут промислових та бізнес технологій», Україна

Кожна розвинена країна має план розвитку цифрового суспільства. В Україні презентують інерційний і цільовий плани. Останній в умовах війни достатньо важко реалізувати. Звичайно, що увагу треба приділяти внутрішньому ринку споживачів, мотивації до застосування в повсякденному житті цифрових технологій із врахуванням нового бачення або адаптації педагогічних підходів до вищої освіти.

Освітній простір університету змінюється: цифровізація змінює обличчя університетів, які вже відрізняються цифровим наповненням, бо це допомагає у конкуренції за студентів. Сьогодні мало мати цифрові технології й оснащення навчальних платформ. Треба, щоб учасники освітнього процесу могли цим користуватися, тому тільки цифрової грамотності замало. Необхідна глибока цифрова взаємодія в діючій мережі - основного каналу комунікації університету й тих, хто співпрацює – стейкхолдери, наукові установи, IT-компанії.

В. Гужва (2019), досліджуючи цифровий університет, висуває ідею побудови єдиного інформаційного простору університету шляхом цифрової трансформації навчальних та фінансово-господарських процесів в університеті [1]. А в близькому майбутньому – об'єднання інформаційного простору з партнерами щодо співпраці, обміну досвідом тощо.

У цьому контексті своєчасним і важливим є пілотний проект «Bootcamp» для керівництва й викладачів вищої школи, який націлений на форування нових принципів та підходів для сучасної освіти – гнучкі фінансові можливості університетів, справжня автономія, також європейські стандарти менеджменту у вищій освіті. Зміни у вищій освіті – це цілеспрямована співпраця з бізнесом (бізнес-компанії уточ-

нують, які компетентності актуальні), ІТ-компанії мають приходити в університет за новими технологіями. Наразі такі компанії створюють у себе центри розвитку талантів, співпрацюючи з певними закладами вищої освіти. Адаптація педагогічних підходів є важливим пазлом цього процесу.

Штучний інтелект, хмарні рішення, інтернет речей – все це потребує фахівців, яких треба навчати за новими освітніми програмами з гнучкими, адаптованими педагогічними підходами. Наразі деякі наукові підходи із досліджень переходять на службу безпосередньо в освітній процес, стають гнучкими до реалій майбутньої професійної діяльності здобувачів вищої освіти. Подамо адаптаційне бачення деяких із них в освіті (таблиця 1).

Таблиця 1

Адаптація педагогічних підходів у вищій освіті

Підходи	Нове бачення	Нові skills
Компетентністний підхід	Досягнення інтегральних результатів; нова система цінностей, самонавчання (нові знання); особистісна компетентність; компетентне орієнтування в інформаційних потоках; досвід самостійних дій у нестандартних ситуаціях; активні самостійні дії студента як результат освіти	<i>Інноваційність</i> : розвиток різноманітних форм мислення, творчих здібностей, високих соціально-адаптаційних можливостей; вміння працювати у Microsoft Office, на освітніх платформах, з додатками Google, пошуковими системами, базами даних володіти мовою програмування
Особистісно-орієнтований підхід	Студентоцентризм: процес психолого-педагогічної допомоги студенту в становленні його суб'єктивності, культурної ідентифікації, соціалізації, життєвому самовизначенні. самостійно та творчо розв'язувати проблеми, шукати нову інформацію й робити висновки	Володіння механізмом адаптації, саморегуляції, самозахисту, самовиховання; самостійне прийняття рішень, відповідальність за них.
трансдисциплінарний підхід	Сукупність дисциплін як наукових комплексів. Об'єднання знань і досвіду з різних дисциплін для виявлення нових знань і нового власного досвіду студента Проектна діяльність, дипломне дослідження	Креативність: образне мислення; логічне мислення (уміння порівнювати, доводити, аналізувати, узагальнювати); творчі здібності; конструктивне мислення Трансдисциплінарне мислення

Діяльнісний підхід	організація освітнього процесу, де студент займається активною, продуктивною, самостійною пізнавальною діяльністю	Навчитися вчитися протягом життя Організаційні навички Особистісні компетентності
Підхід партисипативного дизайну як перспективний в освіті	«спільне творення» або «спільний дизайн». Він охоплює методи, корисні як для початкового, так і для всіх наступних етапів реалізації проєкту	Навички співпраці, співтворчості, проєктування

Нові skills дають можливість трансформуватися внутрішньо й адаптуватися зовнішньо до змін і вимог в освіті й професійній діяльності, це вміння навчатися потрібному, що відповідає потребам особистості й суспільства [2]. Підходи як наукова позиція, з якої розглядається об'єкт впливу, навчання тощо, сприяють розвитку гнучких skills.

Отже, процес трансформації педагогічних підходів у вищій освіті націлений на пріоритет індивідуальності, самоцінності студента як суб'єкта освітнього процесу; освітні технології й методи спрямовані на формування й розвиток у студентів гнучких навичок, які сьогодні є більш затребувані роботодавцями. В умовах цифровізації викладач має враховувати індивідуальний досвід студента, його потреби в самореалізації, самовизначенні, саморозвитку.

Список використаних джерел

1. Гужва В.М. (2019) Цифрова трансформація університетів / В. М. Гужва // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2019. – № 21. – С. 597-604. Відновлено з: <http://srd.pgasa.dp.ua:8080/handle/123456789/2448>
2. Лучанінова, О. П. (2023). Трансдисциплінарний підхід до підвищення кваліфікації викладачів вищої школи в умовах воєнного стану і повоєнного періоду. *Імідж сучасного педагога*, (5(212)), 54–62. [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-5\(212\)-54-62](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-5(212)-54-62)

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСВІТИ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Нортенко Євгенія – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Анотація. *Аналізується вплив цифровізації на освіту. Розглядається вплив цифрової трансформації освіти на учасників освітнього процесу.*

Ключові слова: *освіта, освітній процес, цифрова трансформація освіти, цифрова дидактика, інформатизація освіти, адаптивне навчання.*

Сучасні дослідження у галузі освіти виявляють глобальний вплив сучасних технологій на педагогічний процес [5]. Цифрова трансформація акцентує увагу на нових тенденціях у педагогіці та психології, які спрямовані на міждисциплінарний підхід і важливість розвитку гнучких навичок, як в учнів, так і у педагогів [1].

Актуальність та важливість дослідження цифрової трансформації освітнього процесу виникли внаслідок потреби адаптації всіх компонентів освітнього середовища до вимог цифрової економіки та суспільства, які стали ключовими в сучасному світі.

Однозначно, створення цифрового освітнього простору – це складне завдання, яке потребує наукового обґрунтування, заснованого на новому напрямку педагогічної науки - *цифровій дидактиці*. Цифрова дидактика - це галузь педагогіки, яка вивчає організацію навчального процесу у цифровому освітньому середовищі [4, С. 22].

На сьогоднішній день, методологія інформатизації освіти розвиватися та проводяться дослідження, пов'язані з її цифровою трансформацією. Наприклад, в роботі А. Черепи, В. Воронкова та О. Черепи досліджується зв'язок суспільних трансформацій з напрямками цифрової трансформації освітнього процесу [6].

Ще одним з перспективних напрямків дослідження та використання стає адаптивне навчання. Дослідження змісту адаптивного навчання в контексті цифрової трансформації виконано А. А. А. Ахмедом і А. Ганапаті [2].

Цифрова трансформація освіти справді може мати безліч переваг, які можуть значно покращити навчальний процес і зробити його більш доступним та ефективним. Ось деякі з цих переваг: розвиток навичок самостійного навчання, мобільність та адаптивність, мотивація до самоосвіти, персоналізоване навчання, інтегративність та співпраця, індивідуальна освітня траєкторія, комфортні умови навчання [3].

Але багато науковців досліджують і суттєві проблеми цифрової трансформації освіти. Проблеми, висвітлені О. Кіндратцем є важливими і вимагають уваги при розвитку та впровадженні цифрових технологій в освітній процес. Давайте розглянемо кожну з них більш детально:

- **Навантаження на викладачів** (зростаюче навантаження педагогів через цифрову трансформацію освіти. Проблема – неадекватна грошова компенсація за нову роботу).

- **Соціалізація та соціальний контроль** (цифрова трансформація може обмежити соціальне спілкування здобувачів освіти, особливо в початковій школі, що може вплинути на розвиток їхніх соціальних навичок та емпатії).

- **Поєднання соціально-гуманітарних дисциплін із цифровими технологіями** (постійний пошук балансу між гуманітарними дисциплінами і цифровими технологіями важливий для якісної освіти) [3].

Усі ці проблеми показують, що цифрова трансформація освіти повинна бути ретельно спроектованою та збалансованою, з урахуванням потреб всіх учасників освітнього процесу.

Отже, важливо враховувати, що цифрова трансформація освіти повинна проводитися ретельно та з урахуванням потреб учасників освітнього процесу, а також застосовувати кращі практики та методи, щоб забезпечити якісне навчання та розвиток. Важливо розуміти, що цифрова трансформація освіти має свої переваги та недоліки, але все ж таки, вона дозволяє нам розвивати навички самостійного нав-

чання, бути більш адаптивними та мобільними, мотивує нас до саморозвитку і дає можливість навчатися в зручний спосіб.

Список використаних джерел

1. Graesser, A. C., Sabatini, J. P., & Li, H. (2022). Educational Psychology Is Evolving to Accommodate Technology, Multiple Disciplines, and Twenty-First-Century Skills. *Annual Review of Psychology*, 73(1), 547–574. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-020821-113042>
2. Кіндратець О. Проблеми цифрової трансформації освіти: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Освіта як чинник формування креативних компетентностей в умовах цифрового суспільства», 2019. С. 59–60.
3. Кучерак І. В. Цифровізація та її вплив на освітній простір у контексті формування ключових компетентностей. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 22. Т. 2. С. 91–94.
4. Крупський, Я. В. Тлумачний словник з інформаційно-педагогічних технологій: словник / Я. В. Крупський, В. М. Михалевич. – Вінниця: ВНТУ, 2010. 72 с.
5. Сисоєва С. Цифровізація неперервної професійної освіти. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*, 2021, № 4, С. 24–32. <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2021.4.3>
6. Цифрова трансформація залізничного транспорту як фактор його інноваційного розвитку. *Вісник економіки транспорту і промисловості*, (68). <https://doi.org/10.18664/338.47:338.45.v0i68.189068>

ПРОЄКТ «ОНОВЛЕНА ІНФОРМАТИКА – ІТ-СТУДІЇ» ЯК НОВИЙ ПІДХІД ВИВЧЕННЯ ШКІЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Різник Альона – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Україна

Штучний інтелект, Інтернет речей, віртуальна реальність, хмарні обчислення, блокчейн, великі дані та робототехніка – це вже наша нова реальність. Все починається зі школи, тому чудовим рішенням стало переосмислення шкільного предмету та оновити зміст шкільної інформатики.

Основною метою проекту зі зміни курсу інформатики у 2022–2023 навчальному році стало проведення пілотування оновлених цифрових освітніх матеріалів. Проєкт створено за ініціативи Міністерства цифрової трансформації України і Міністерства освіти та науки України за підтримки програми EU4DigitalUA, що фінансується ЄС. [2]

ІТ-студії містять цифрові освітні ресурси для учнів від 1 по 11 клас і можуть використовуватись для формування різноманітних траєкторій вивчення інформатики.

ІТ-студії містять 5 змістових ліній:

- Цифрова грамотність

- Медіаторчість
- Обчислювальне мислення та програмування
- Аналіз даних та моделювання
- Цифрове громадянство

Цифрові освітні ресурси ІТ-студій структуровано за цими 5 змістовими лініями, а також циклами навчання, утворюючи навчальний поступ як за роками навчання, так і складністю змістового наповнення й набутих учнями знань, умінь та компетентностей.

Залежно від укладеної освітньої програми закладу освіти, а також обраної учителем модельної навчальної програми, можна компонувати різноманітні навчальні траєкторії із матеріалів, запропонованих в ІТ-студіях. Ці навчальні матеріали призначені для індивідуального опрацювання учнями під керівництвом учителя або самостійно. Вони складаються з послідовного викладу матеріалу та навчальних завдань, спрямованих на набуття компетентностей, передбачених Державними стандартами освіти.

Окремі модулі змістових ліній можна комбінувати в довільній послідовності, проте кожен навчальний рік рекомендують розпочинати зі змістової лінії Цифрова грамотність, у межах якої учні розвивають свої вміння роботи з різними цифровими пристроями та програмами.

Усі матеріали ІТ-студій розміщено на електронній платформі. Можливості платформи дозволяють формувати навчальну траєкторію з модулів різних змістових ліній різних циклів освіти, проте в більшості випадків достатньо буде залишатись у межах відповідного циклу освіти.

Кількість годин на кожен із модулів змістової лінії визначає вчитель. Також учитель може регулювати кількість навчальних годин, відведених на кожне із запропонованих в ІТ-студіях занять.

Директору потрібно зареєструвати свій навчальний заклад та додати вчителів. Якщо у школі з'явиться інший учитель інформатики – директор зможе легко оновити інформацію. У разі відпустки директора зареєструвати навчальний заклад може його заступник за умов наявності доручення та КЕПу школи. [1]

Учитель самостійно розподіляє запропоновані в заняттях діяльності для очної, дистанційної синхронної та асинхронної роботи, залежно від умов здійснення освітнього процесу. До прикладу, запропоновані в заняттях різноманітні завдання, які передбачають обговорення та дискусії, можуть реалізовуватись як під час очної роботи з класом (робота у великій чи малих групах, парах), так і дистанційної організації цієї роботи: в онлайн-конференції (спільній кімнаті чи окремих за групами), а також на форумі чи в коментарях системи електронного навчання.

Список використаних джерел

1. Дія. Освіта Оновлена інформатика – ІТ-студії. URL: <https://it-osvita.diia.gov.ua/>
2. «Оновлена інформатика – ІТ-студії для кожного школяра»: МОН і мінцифра за підтримки ЄС запустили проєкт переосмислення шкільної дисципліни. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/onovlena-informatika-it-studiyi-dlya-kozhnogo-shkolyara-mon-i-mincifra-za-pidtrimki-yes-zapustili-proyekt-pereosmislennya-shkilnoyi-disciplini>

ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Стрільчук Ірина – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Інформаційні технології – це технології, що тією чи іншою мірою реалізують інформаційні процеси: збирання, накопичення, зберігання, передавання, опрацювання та представлення (відображення) інформації. За словником, «інформаційна технологія – сукупність інформаційних процесів з використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують швидкий пошук інформації, доступ до джерел інформації». Дуже схоже визначення дає і англо-український тлумачний словник з обчислювальної техніки, Інтернету і програмування. Жалдак М.І. звертає увагу на соціальну роль інформаційних технологій і визначає їх як сукупність методів і технічних засобів збирання, організації, зберігання, опрацювання, передачі й подання інформації, що розширює знання людей і розвиває їхні можливості щодо управління технічними і соціальними проблемами.

За визначенням Смірнова О.В. нова інформаційна технологія (НІТ) це технологія опрацювання, передавання, розповсюдження і представлення інформації за допомогою ЕОМ, створення обчислювальних і програмних засобів [87, С. 59], а Гомуліна Н.М. визначає нові інформаційні технології в освіті як освітні технології з використанням комп'ютерів.

В останні кілька десятиліть у педагогічній науці активно використовується термін «педагогічна технологія». Савченко О.Я. визначає педагогічну технологію як науково обґрунтовану педагогічну (дидактичну) систему, яка гарантує досягнення певної навчальної мети через чітко визначену послідовність дій, спроектованих на розв'язання проміжних цілей і наперед визначений кінцевий результат. Пехота О.М. підкреслює, що педагогічна технологія включає в себе дві групи питань, перша з яких пов'язана із застосуванням технічних засобів у навчальному процесі, друга – з його організацією.

Слово «комунікаційні» терміну «інформаційно-комунікаційні технології» підкреслює підвищення в останні роки ролі комп'ютерних мереж у забезпеченні реалізації інформаційних процесів. За визначенням Морзе Н.В. «Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) – інформаційні технології на базі персональних комп'ютерів, комп'ютерних мереж і засобів зв'язку, для яких характерна наявність доброзичливого середовища роботи користувача. А слово «навчання» вказує на галузь застосування – освіта.

Отже, інформаційно-комунікаційні технології навчання (ІКТН) – це сукупність методів і технічних засобів застосування інформаційних технологій на основі комп'ютерних мереж і засобів зв'язку для забезпечення ефективного процесу навчання.

У 1997 році Інститут UNESCO з інформаційних технологій у освіті (ІІТЕ) спільно з Міжнародною федерацією з опрацювання інформації (ІFІP) та Інститутом нових технологій у освіті (ІNТ) розробили рекомендації з вивчення інформатики в

початковій школі [30]. Документ призначений для тих, хто вже використовує інформаційні технології в освіті, і тих, хто тільки збирається це зробити. У ньому розглядаються проблеми, досягнення і перспективи використання інформаційних і комунікаційних технологій у початковій освіті. Зупинимось на основних положеннях цього документа.

Використання ІКТ потребує створення нової освітньої парадигми. Загально-визнано, що учень повинен бути активним учасником навчального процесу. Засобами інформаційних і комунікаційних технологій реально помістити цей принцип дидактики в основу всього навчального процесу в початковій школі. У результаті повинні змінитися відносини учень-учитель, учень-учень, учень-навколишнє середовище, учень-джерело інформації. Головним завданням навчання стає не передача учневі певної суми знань, а формування умінь здобувати і опрацьовувати нові дані, формування навичок мислення високого рівня: аналізувати, синтезувати, оцінювати.

Згідно зі статистичними даними, близько 80% навчальних занять у початковій школі організовуються за системою: учитель розповідає – учень уважно слухає. Така система вимагає певних психологічних властивостей дітей. Такі діти максимально засвоюють зміст отриманих від учителя повідомлень і стають «відмінниками». Але таких дітей не більше двадцяти відсотків. Інші – не можуть сприймати повідомлення в такому вигляді і приречені стати «учнями з низьким рівнем навчальних досягнень». Ці учні орієнтовані на засвоєння знань через емпіричну практичну діяльність. І на допомогу їм повинні прийти технології, засновані на дослідницькій діяльності, в ході якої відбувається пошук рішень і висування та підтвердження гіпотез. Ця технологія повинна реалізуватися з використанням методів наукових досліджень адаптованих до можливостей учнів початкової школи: спостережень, вимірювань, експериментів, дослідів, опитувань тощо.

З точки зору дидактики використання ІКТ надає учителю можливості:

- зробити навчання більш інтенсивним і, головне, ефективним за рахунок реалізації переваг мультимедіа навчальних систем у наочному поданні навчального матеріалу;

- індивідуалізувати навчання для максимальної кількості дітей з різними стилями навчання і різними можливостями сприйняття, включаючи «тугодумів», дітей, соціально занедбаних, дітей із спеціальними потребами і дітей, що живуть у віддалених районах;

- створювати сприятливу атмосферу для спілкування, обміну і взаємодії як окремих учнів, так і груп дітей, що навчаються в різних освітніх системах при збереженні національних і культурних особливостей країни.

ІКТ – це не тільки і не стільки об'єкт для вивчення в школі, ІКТ – це інструмент для створення навчального середовища в класі. Однак ІКТ – це ще і шанс створити вдома для школяра багате навчальне середовище, яке зможе відволікти його від проблем вулиці.

Список використаних джерел

1. Андрусич Олексій. Комп'ютерна підтримка курсу «Сходінки до інформатики»: зроблено перший крок. *Інформатика та інформаційні технології в закладах освіти*. 2016. № 1, С. 109-116.

РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Ткаченко Лариса – кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри освітології та педагогічної інноватики Університету Григорія Сковороди в Переяславі, Україна

Розвиток цифрової компетентності майбутніх педагогів є важливим завданням, оскільки сучасна освіта вимагає глибокого розуміння та ефективного використання цифрових технологій. Також це є важливим елементом підвищення якості освіти та відповідає потребам суспільства. До особливостей цього процесу можна віднести: інтеграцію цифрових технологій в освітній процес, розробку онлайн-курсів, цифрову грамотність, адаптацію до змін, інтерактивність та залучення, співпрацю та комунікацію, оцінку та звітність.

Цифрову компетентність майбутніх педагогів слід розглядати як складний та комплексний феномен, що охоплює різні аспекти їхньої професійно-педагогічної діяльності, що включає:

- пошук, вивчення, аналіз, створення, систематизацію та архівування інформаційних об'єктів для забезпечення освітнього процесу (текстових, образотворчих, аудіо та відео), які знаходять застосування в авторських навчально-методичних комплексах з дисциплін, що викладаються;
- взаємодія з суб'єктами освітнього процесу (студентами, колегами, соціальними партнерами), що виражається у використанні різних форм комунікації (ЕІОС освітньої організації, корпоративна пошта, чати, блоги, форуми, соціальні мережі);
- ефективне використання програмних продуктів та технічних засобів, пов'язаних зі специфікою навчальних дисциплін, що викладаються.

Цифрова компетентність майбутнього викладача вимагає нових взаємин з інформаційними технологіями та вміння критично оцінювати отриману інформацію, тому «цифрові компетенції вимагають високого рівня володіння інформаційно-комунікаційними технологіями» [1, с. 126].

О. Сисоєва та К. Гринчишина під цифровою компетентністю викладача розуміють «опанування вміннями використовувати цифрові технології в освітньому процесі, які мають переваги перед традиційним навчанням» [3, с. 356].

Цифрові навички є необхідними для підготовки сучасних педагогів та для досягнення успішної освітньої діяльності. Якісна підготовка педагогів у цьому напрямку дозволяє досягати багатьох важливих цілей:

1. *Посилення взаємодії зі студентами.* Завдяки цифровим інструментам викладачі можуть ефективно комунікувати зі студентами, надавати додатковий підтримку та створювати зручні способи звертання за допомогою онлайн-платформ і електронної пошти.
2. *Посилення залучення студентів до навчання.* Викладачі можуть використовувати цифрові технології для створення інтерактивних завдань, ігор та інших форм навчання, які сприяють активній участі студентів та покращенню їхнього розуміння матеріалу.
3. *Індивідуалізація навчання.* Цифрові інструменти дозволяють адаптувати навчання до індивідуальних потреб студентів, надаючи можливість вивчати матеріал у власному темпі та з фокусом на конкретних інтересах.

4. *Забезпечення доступу до різноманітних ресурсів.* Педагоги можуть використовувати цифрові ресурси для надання студентам доступу до широкого спектру інформації, матеріалів та досліджень, що сприяє розвитку критичного мислення та дослідницьких навичок.

5. *Здатність адаптуватися до змін.* Сучасні технології швидко змінюються, тому викладачам необхідно бути готовими до навчання та адаптації до нових інструментів та технологій.

Розвиток цифрових навичок та компетентності у педагогів та студентів є ключовим для сучасної освіти, яка повинна відповідати вимогам цифрового суспільства та готувати майбутніх педагогів до успішної кар'єри в цьому середовищі.

До загальних компонентів цифрової компетентності майбутніх педагогів відносяться такі необхідні знання як: психолого-педагогічні основи та методика застосування технічних засобів навчання, інформаційно-комунікаційних ресурсів, дистанційних освітніх технологій та електронного навчання.

А також необхідні вміння: використовувати педагогічно обґрунтовані форми, методи та прийоми організації діяльності студентів, застосовувати сучасні технічні засоби навчання та освітні технології, у тому числі при необхідності здійснювати електронне навчання, використовувати дистанційні освітні технології, інформаційно-комунікаційні технології, електронні освітні та інформаційні ресурси [2, с. 78-82].

Отже, цифрова компетентність є важливим фактором у підготовці майбутніх педагогів до реалізації свого професійного самовизначення. Саме тому у сучасному цифровому світі, надзвичайно важливо розвивати цифрові компетентності у студентів, оскільки це допомагає їм бути більш підготовленими до викликів сучасного ринку праці та досягати успіху у своїй професійній діяльності.

Список використаних джерел

1. Браславська О., Озерова Л. Формування цифрової компетентності майбутніх педагогів у закладах вищої освіти. *Проблеми підготовки сучасного вчителя* : зб. наук. пр. 2022. № 1(25). С. 126-135.

2. Вербівський Д. С., Карплюк С.О., Фонарюк О.В. Цифрова компетентність майбутніх педагогів професійного навчання. *Наукові записки. Серія : Педагогічні науки.* Кропивницький : РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2021. Вип. 198. С. 78-82.

3. Сисоєва О.А., Гринчишина К.А. Формування цифрової інформаційної компетентності у майбутніх вчителів технологій засобами мультимедіа. *Актуальні проблеми математики, фізики і технологічної освіти*: зб. наук. пр. Вінниця, 2010. Вип. 7. С. 356-358.

РЕАЛІЗАЦІЯ МОДЕЛІ ВУОД НАВЧАННЯ У ЕРУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Трифорова Олена – докторка педагогічних наук, професорка, в.о.зав. кафедри математики та цифрових технологій Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

Садовий Микола – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри математики та цифрових технологій Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

У сучасному світі, де цифрові технології відіграють ключову роль в усіх сферах життя, освіта не може залишитися осторонь. З одного боку, цифрові технології надають неймовірні можливості для покращення процесів навчання та підвищення доступності знань. З іншого боку, вони створюють нові виклики та питання щодо того, як найкраще впроваджувати ці технології в освітній процес.

Тенденції розвитку освіти на сучасному етапі становлення України в значній мірі визначаються принципами інтеграції в європейський і світовий пізнавальний простір. У цьому випадку інтеграційний процес полягає в адаптації освітніх європейських норм і стандартів до української реальності. Структурні перетворення національної системи вищої освіти спрямовані на забезпечення мобільності, працевлаштування та конкурентоспроможності фахівців із вищою освітою, зокрема майбутніх фахівців цифрових технологій. Доступність і якість навчання стають необхідною нормою сучасної школи [2].

Національна стратегія розвитку освіти в Україні має постійне продовження в урядових постановах, розпорядженнях та ін. Зокрема, Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. №1467-р (зі змінами і доповненнями від 07 квітня 2023 р. №311) «Про схвалення Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації» окреслюються критерії критичного осмислення досягнутого та зосередження зусиль і ресурсів на розв'язанні найбільш гострих проблем, які стримують розвиток, не дають можливості забезпечити нову якість освіти, адекватну нинішній історичній епосі [1, с. 7].

Одна з інноваційних моделей навчання, яка має забезпечити нову якість освіти, на нашу думку, є BYOD (Bring Your Own Device). Вона передбачає «принеси свій власний пристрій» для використання. маючи доступ до корпоративної інформації і додатків установи, організації, закладу.

Практика показала, що особливо ефективно модель зарекомендувала себе в освітніх закладах України, коли дозволяється суб'єктам навчання використовувати власні персональні пристрої, такі як смартфони, планшети та ноутбуки для безпосередньої освіти. При цьому значно змінюється традиційна структура ІТ. Впродовж останніх 5 років на спеціальності 015 Професійна освіта (Цифрові технології) на кафедрі математики та цифрових технологій ЦДУ ім. В.Винниченка склалася система, за якою викладачі та студенти в повному обсязі використовують модель BYOD. Тут навчання є гостро особистісно-орієнтованим. Крім цього, програмне забезпечення є доступним, а мережеві ресурси дозволяють групову роботу над проектом за активною участю великої кількості суб'єктів навчання. На рис. 1 приведена структурно-логічна схема BYOD моделі навчання, яка є узагальненням власного досвіду.

Рис. 1. Структурно-логічна схема BYOD моделі навчання

Приведені у схемі можливості свідчать про доцільність, використання сучасних мобільних пристроїв для комунікації в освіті.

Модель BYOD навчання відображає реальні умови навчання, де студенти часто користуються власними пристроями. Особливо часто цей досвід реалізується в європейських країнах.

Поряд із позитивними ознаками реалізація BYOD моделі навчання не позбавлена проблем, зокрема з безпекою даних, різноманітність пристроїв, які можуть внести недорозуміння в корпоративні мережі і стати перепорою в отриманні здобувачами якісних знань за умови відсутності необхідного захисного пристрою. Тому успішна реалізація BYOD моделі навчання вимагає обґрунтування політики безпеки та детального планування, зокрема, й освітнього процесу. В цілому, в цифрову еру BYOD модель навчання має стати важливим інструментом для покращення якості навчання та підготовки студентів до життя в сучасному інформаційному суспільстві.

Список використаних джерел

1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки: схвал. Указом Президента України від 25 червня 2013 р. № 344/2013. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (дата звернення: 01.10.2023).
2. Садовий М.І., Трифонова О.М. Методичні проблеми створення засобів діагностики знань студентів. Зб. наук. пр. «Педагогічні науки» (ХДУ). Херсон, 2016. Вип. LXXI, т. 1. С. 64–70.
3. Трифонова О.М. Методична система розвитку інформаційно-цифрової компетентності майбутніх фахівців комп'ютерних технологій у навчанні фізики і технічних дисциплін у закладах вищої освіти: монографія / О.М. Трифонова; Міністерство освіти і науки України; Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. Кропивницький: ПП «Ексклюзив-Систем», 2019. 508 с.

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ЗМІН У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ НА ДРУГОМУ ТА ТРЕТЬОМУ ОСВІТНІХ РІВНЯХ У ЕРУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Шаркова Наталія – кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри перекладу та іноземних мов Українського державного університету науки і технологій, Україна

Шаркова Світлана – кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри перекладу та іноземних мов, позаштатна співробітниця кафедри соціальних та поведінкових наук Санта Фе коледжу (Флорида, США)

З огляду на активні процеси цифровізації сучасного суспільства педагоги підкреслюють важливість формування низки вмінь та навичок, необхідних для студентів другого та третього рівнів вищої освіти. На сьогодні існує великий запит щодо вмінь (1) пошуку інформації (зокрема іноземною мовою) в мережі Інтернет; (2) дотримання правил академічної доброчесності; (3) подання заявок на участь у конференціях, семінарах, вебінарах тощо; (4) оформлення результатів власного дослідження іноземною мовою у публікаціях тез доповідей, статті, глави у монографії тощо.

Метою даної публікації є аналіз різних видів учбової діяльності, які допоможуть сформувавши необхідні для сучасного студента вміння та навички.

На початку зазначимо, що за результатами опитування студенти вишів посилалися на труднощі визначення та перекладу ключових слів, які були необхідні під час пошуку інформації за своїм фахом. У цьому випадку ми пропонуємо кожному студенту скласти перелік важливих понять і надати їм визначення як рідною, так і іноземною мовами. Виконане завдання має нагадувати тезаурус, у якому всі поняття логічно пов'язані між собою і вкладаються у певну систему.

Наступним кроком є формування власного термінологічного словника, що складається з ключових термінів та словосполучень. Для їх перекладу можна звернутися до онлайн-перекладачів. При цьому рекомендуємо попрацювати з кількома додатками та перекладацькими сервісами, а потім порівняти якість отриманих варіантів із запропонованим у друкованих словниках перекладом.

Студентам треба пам'ятати, що аналіз матеріалу, знайденого онлайн, має бути комплексним. Зокрема важливо звертати увагу на надійність джерела, якісний склад авторів, видавництво та рік публікації тощо.

Особливої уваги потребує обговорення зі студентами питань академічної доброчесності. Наприклад, доцільним є порівняння текстів із ознаками плагіату та навіть порушення питання самоплагіату [3]. Професійні асоціації (АРА, АТА) регулярно вносять зміни щодо деталей інформації, на які обов'язково треба посылатись. На противагу новаторським дослідженням, загальновідомі факти не потребують посилок. Розроблена низка доволі цікавих вправ на перефразування [2], оформлення цитат, бібліографічних посилок. Останні можуть відрізнятися залежно від видання, а також від державного стандарту ДСТУ.

В разі висловлення студентами бажання взяти участь у конференції доцільно розглянути чисельні види конференцій, різноманітні структури та формати участі. Так, наприклад, при оформленні заявки учасник вказує формат доповіді: усний виступ, стендова доповідь, лекція, майстер-клас тощо. Важливо передбачати запит цільової аудиторії, який має свою специфіку для студентських конференцій, наукових читань, міжнародних науково-практичних конференцій тощо.

При оформленні результатів власного дослідження та редагуванні публікацій необхідно дотримуватися низки правил, таких як дотримання структури наукового тексту за жанром, утворення параграфів, організації переходу між ними через створення метатекстуальних зв'язків [2]. Загальні вимоги до оформлення наукових текстів детально проаналізовані І.С. Баховим [1, с. 45-46]. Запропоновані ним вправи сприяють кращому розумінню особливостей оформлення думки письмово. Наголошується різниця між формальним стилем письма і розмовною мовою, аналітичним письмом з описовим, стилістичними особливостями висловлення думки [3], забезпечення логічних зв'язків у тексті [1].

Безсумнівно, вдосконалення навичок академічного письма є надзвичайно важливим, тож у навчальних програмах із іноземної мови на другому та третьому освітніх рівнях треба це враховувати та вносити відповідні зміни. Такий підхід сприятиме формуванню системного наукового підходу у здобувача освіти. Розвиток його професійної етики та загального культурного світогляду закладе міцний фундамент до участі в міжнародних наукових програмах чи проектах, що сприятиме його становленню як активного суб'єкта міжнародної наукової діяльності.

Список використаних джерел

1. Бахов І.С. English for Post-Graduate Students. Англійська мова для аспірантів та здобувачів: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2008. 276 с.
2. Яхонтова Т.В. Основи англомовного наукового письма: навчальний посібник для студентів, аспірантів і науковців. Львів: ПАІС, 2003. 218 с.
3. Sowton C. 50 steps to improving your academic writing: Study book/ Sowton Chris Garnet Education, 2012. 271 с.

ВІД ДИТЯЧОЇ МРІЇ – ДО СПРАВИ ЖИТТЯ

Яременко Наталія – вчителька інформатики Ніжинської гімназії № 3 Ніжинської міської ради Чернігівської області, Україна

«Те, що здавалося нездійсненним протягом століть, що вчора було лише зухвалою мрією, сьогодні стає реальним завданням, а завтра – звершенням.»

Сергій Корольов

«Не зупиняючись, вперед!» – цей девіз завжди супроводжував видатного конструктора Сергія Павловича Корольова, нашого знаного земляка, адже мрія про підкорення неба зародилася в засновника практичної космонавтики ще в дитинстві, яке він провів в нашому славетному Ніжині. Сергій Корольов – це людина, яка змогла зробити неможливе і практично «виштовхнула» людство у нову епоху, нові реалії. Йому випала непроста доля, тернистий життєвий шлях, який починався на українській землі, з дитячої мрії, із захоплення від дивовижного польоту аероплана, за яким хлопчина спостерігав з плечей свого дідуся, ніжинського козака. Корольов не дожив до втілення багатьох своїх ідей, але його невичерпна енергія, якою він заряджав оточуючих, надихнула і згуртувала навколо себе величезну кількість людей, які підкорили й продовжують освоювати повітряний простір і Космос.

«Не зупиняючись, вперед!» – мотивуюче гасло і для юних ніжинських винахідників у досягненні науково-технічних та інженерних висот. Вдячних нащадків Корольова приклад видатного конструктора постійно спонукає на прийняття інноваційних інженерних рішень та розв'язання карколомних STEM-завдань. Вони мріють, творять, експериментують! Змагаються і перемагають!

Приклад нашого знаного земляка надихає його ніжинських послідовників, юних винахідників та допитливих експериментаторів на досягнення чемпіонських титулів у ракетомодельованні, на виконання складних інженерних та дослідницьких завдань, подолання науково-технічних викликів, успішне оволодіння різними гранями наукового пошуку. Корольов є взірцем для них і у тому, як потрібно йти за своєю мрією, працювати, щоби змінювати світ навколо себе. Юнаки розв'язують творчі, технічні завдання, які мають на меті виявити власну думку майбутніх інженерів та конструкторів з приводу вдосконалення існуючих конструкцій, створення нових технологічних рішень у виготовленні моделей. Так народжуються і перевіряються практикою нові ідеї, власні винаходи.

Яскравим представником ніжинської STEM-спільноти є випускник Ніжинської гімназії № 3 Крисько Артем (вчителі інформатики Яременко Н. Г., Галян М. С.).

Електронікою та програмуванням Артем Крисько захоплюється з 10-ти років. Вдома хлопець облаштував власну майстерню, де весь свій вільний час приділяє різним дослідницьким проектам та науковим розробкам різної складності. Крім комп'ютера тут чимало обладнання – від базового мультиметра до осцилографів, ESR-тестерів та лабораторних блоків живлення. В електроніці він починав з елементарних схем зі світлодіодами та кнопками, а тепер без проблем може відтворити винаходи відомого вченого Ніколи Тесли. Серед його конструкцій: годинник, зібраний з 384 світлодіодів, напівмостовий трансформатор Тесла з аудіомодуляцією, який генерує майже 600 000 вольт тощо. Він самостійно опанував кілька платформ для розробки програмного забезпечення для керування пристроями та системами.

Проте тільки в 9 класі Артем наважився представити свої винаходи широкому загалу. У листопаді 2023 року Національний центр аерокосмічної освіти молоді імені О. М. Макарова (Дніпро) проводив **Всеукраїнський конкурс комп'ютерної графіки «Україна космічна»**. Свою роботу в напрямку «Космічна техніка. Моделювання», яка називалася «Спогади про Буран», відправив й Артем. У графічному зображенні, створеному за допомогою об'єктно-орієнтованої програми «Blender 3D», Артем втілює ідею комп'ютерної моделі відомого космічного апарату – орбітального корабля багаторазового використання «Буран», що був призначений для вирішення низки завдань за програмою «Енергія» – «Буран» 1988 року. Саме для перевезення різних частин ракети-носія «Енергія» і космічного корабля «Буран» на космодром «Байконур» було розроблено найбільший у світі транспортний літак АН-225 «Мрія». Із розпадом Радянського Союзу цей масштабний і пафосний проєкт, що вважався черговим переворотом в історії освоєння космосу, було закрито. Зате українська «Мрія», створена в рамках цієї програми, аж до повномасштабного вторгнення продовжувала дивувати світ своїми досягненнями. Саме цю історію взяв за основу своєї роботи Артем – і судді віддали йому друге місце у напрямку! Цікаво, що під час роботи над проєктом, Артем використав світлини, які надали йому ніжинські спортсмени-ракетомоделісти, чемпіони світового та європейського рівнів, що неодноразово були на міжнародних змаганнях з ракетомоделювання на Байконурі й на власні очі бачили тоді ще існуючий «Буран». Приємно, що на їхню думку модель в Артема вийшла дуже схожою з прототипом. Тому він вирішив проєкт «Спогади про Буран» також показати й на Міжнародному відкритому конкурсі із Web-дизайну та комп'ютерної графіки серед студентів та учнів (м. Вінниця, лютий, 2023) в номінації «Краща 3D-графіка» зимового бліц-конкурсу 2023 року на тему «Майбутнє моєї країни» у віковій категорії 12-14 років, де він виборов III місце. Артем вірить, що відроджену «Мрію» ми ще обов'язково побачимо в мирному небі України. А задум відтворити її засобами комп'ютерного 3D-моделювання в нього вже на стадії втілення.

Своїми розробками юний патріот хоче принести користь своїй країні, особливо в скрутні часи. Актуальність його проєкту «Демонстраційна електро-механічна модель системи виявлення та знешкодження повітряних цілей типу БПЛА «ANTI SHANED» очевидна. Сьогодні Україна чи не щодня потерпає від нищівних повітряних атак, які наносяться країною-агресором. Нашим військовим дуже необхідні нові високотехнологічні можливості з протидії загрози з неба. Тому метою проєкту було створення демонстраційної версії сучасної ППО, яка б дозволяла

наочно ознайомитися з основами роботи інформаційних систем контролю над повітряним простором та засобами реагування на ворожі цілі. Для цього був застосований мехатронний підхід до проектування керованих технічних комплексів, який полягає у синергетичному об'єднанні вузлів точної механіки з електронними, електротехнічними і комп'ютерними компонентами.

Модель посіла I місце у номінації «Комп'ютерні технології» та II місце у номінації «Технічна творчість» на XXI Всеукраїнській конференції-конкурсі науково-дослідних робіт «Зоряний шлях» (НЦАОМ імені О. М. Макарова м. Дніпро, 17-21.04.2023), II місце на XXII Всеукраїнському чемпіонаті з інформаційних технологій «Екософт-2023» та вивела Артема у суперфіналі XIV національного туру Міжнародного конкурсу комп'ютерних проєктів «INFOMATRIX»-2023 (НЕНЦ, Київ, лютий-квітень, 2023). У складі збірної команди України посів II місце (Срібна медаль) на Міжнародному етапі «INFOMATRIX»-2023 р. (Мексика, червень, 2023).

Аби досягнути такого результату, Артем пройшов великий шлях від ідеї до втілення, від поневірянь до впевненості, від невдач до успіху! Це й постійні удосконалення проєкту, щоденна наполеглива праця над моделлю, а головне непереборне бажання представити свою країну на всеукраїнському та світовому рівні якнайкраще!

Участь гімназистів у розробці та втіленні науково-дослідницьких проєктів формує в них навички наукового мислення, сприяє оволодінню ними методами набуття знань з фундаментальних і спеціальних дисциплін; слугує фактором усебічного розвитку їх творчих та інтелектуальних якостей, сприяє вихованню соціально активної особистості, допомагає розумно, раціонально використовувати час; учить зібраності, цілеспрямованості, відповідальності; розвиває мислення, формує вміння логічної аргументації, сприяє оволодінню методами пізнання; надає можливість оволодіти навичками самостійної пізнавальної діяльності, методами розв'язання наукових, науково-технічних та інших завдань. Наукові дослідження формують самостійність, креативність, аналітичне мислення здобувачів освіти, створюють додаткове середовище для їх самореалізації. А STEM-підхід здійснює формування особистості, підготовленої до життя й активної суспільно-корисної діяльності в умовах сучасного високотехнологічного, інформаційного суспільства. І обов'язково націлює учнів на перспективу, на набуття практичного досвіду. Виконуючи завдання, кожен юнак має усвідомлювати, де це йому знадобиться в житті й у трудовій діяльності. Наші майбутні інженери-конструктори опановують великий обсяг теоретичних знань, отримують практичні навички використання сучасних матеріалів, вчать виконувати теслярні, слюсарні, електротехнічні роботи, математичні розрахунки та креслення, освоюють найбільш перспективні технології проектування за допомогою комп'ютеру, 3D-моделювання та 3D-друк.

Моделювання є невід'ємною частиною STEM. Самостійне створення моделей дає можливість учням краще зрозуміти основні властивості предметів і процесів, формує в учнів дослідницькі навички. Артем також був учасником Всеукраїнського STEM-тижня в рамках Всеукраїнського фестивалю «STEM-весна»-2024 (квітень). Взнявши участь у заході-презентації «Мій успішний STEM-проєкт» юний винахідник представив своїм однокласникам свій «ANTI SHANED». Виступ Артема був англійською мовою (вчитель Даниленко О. Ю.), адже він під час заходу ділився зі своїми товаришами досвідом втілення дослідницьких проєктів та успіш-

ного захисту їх на конкурсах Всеукраїнського та Міжнародного рівня. За підсумками заходу всі одностайно дійшли висновку, що за комп'ютерними технологіями та моделюванням майбутнє, і найкращим помічником у їх опануванні є STEM-навчання! За підсумками Всеукраїнського STEM-тижня учасники заходу отримали сертифікати ІМЗО.

За високі досягнення Криську Артему місцева влада призначила стипендію обдарованій учнівській та студентській молоді Ніжинської територіальної громади на II півріччя 2023 року. В подальших планах Артема зібрати безпілотного робота для розмінування та обстеження місцевості. Мабуть, він і буде наступним проєктом на INFOMATRIX-2024.

Пишаємось нашим випускником та бажаємо йому подальших успіхів та перемог! Впевнені, що в майбутньому він буде відомим конструктором, і ми про нього ще обов'язково почуємо.

Шлях до перемоги довгий і важкий, вимагає від майбутніх інженерів-конструкторів наполегливості, терпіння, ініціативи. Привчаючи своїх учнів до працелюбства, виховуючи в них почуття відповідальності за доручену справу, стимулюючи їх до постійного розвитку та самовдосконалення, ніжинські педагоги часто наводять їм у приклад мудрі вислови «батька космонавтики» Сергія Корольова: «Хто хоче працювати – шукає засоби, хто не хоче – причини». Ніжинським прихильникам науки та техніки дуже приємно, що їх називають нащадками видатного земляка. Водночас це порівняння є й надто відповідальним, адже воно постійно спонукає бути гідним його науково-технічної та інженерно-конструкторської спадщини. Тому, як заповідав Великий конструктор, STEMівці з Ніжина разом із своїми наставниками намагаються використовувати «кожну хвилину для справи», щоденно доводячи, що їх успіх – це символ сучасності, спрямований на здійснення зоряних мрій. «Немає перешкод людській думці», – казав С. П. Корольов. Спостерігаючи за вільним польотом сміливих думок його юних послідовників, дивуючись плодам їх кропіткої праці, що досягають переможних висот на конкурсах, конференціях та чемпіонатах, неможна щоразу не упевнюватися в переконанні, що в Україні надійне майбутнє. «І дорога до зірок відкрита!»

Список використаних джерел

1. «Anti-Shahed» від 15-річного ніжинця: інтерв'ю з призером міжнародного конкурсу – Артемом Криськом
2. Клімов А. А. Жертовний шлях до мрії : Сергій Павлович Корольов / А. А. Клімов // Україна. Видатні постаті : [енциклопедія] / А. А. Клімов. Харків : Ранок : Веста, 2008. С. 108-109. (Дитяча енциклопедія).
3. Липецький О. П. Метод проєктів в організації дослідницької діяльності як чинник розвитку творчих здібностей учнів / О. П. Липецький // Позашкільна освіта та виховання. 2008. № 2. С. 33–37.
4. Полісун Н. І. Як стати дослідником / Н. І. Полісун. Посібник для вчителів. К.: ТОВ «Інформаційні системи», 2010. 223 с.

ПРИНЦИПИ ПРОЕКТУВАННЯ ЦИФРОВОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ПРОФЕСІЙНІЙ ДИСТАНЦІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Яремчук Наталія – кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри початкової та дошкільної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка, Україна

Сучасні тенденції цифрової трансформації освіти відображають інноваційне формотворення педагогічних систем, явищ та процесів, які знаково розкривають нововведення цифрових технологій, інструментів і ресурсів, а також глибинні перетворення особистісно-професійного концепту «цифрової людини» у відкритих можливостях цифрового суспільства. Відповідні процеси діджиталізації впливають на структурно-функціональні особливості педагогічної освіти, зокрема, архітектури професійної дистанційної підготовки вчителів початкової школи як цифрової еко-системи. Особливість даного концепту у межовості його представлення та характері синхронізації змін у відповідній єдності Е-дистанційних контурів професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи та проєкції цифрового освітнього середовища.

Професійна дистанційна підготовка вчителів початкових класів є новою дефініцією у науковому педагогічному дискурсі і трактується як комплексна система психолого-педагогічних заходів, які спрямовані на формування готовності до педагогічної діяльності засобами електронних/ цифрових технологій навчання в умовах опосередкованої активної комунікативної суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу та персоналізації освітнього середовища [5, с. 149]. Еволюція цифрової інфраструктури в освіті дозволяє розширити можливості Е-дистанційного навчання у контексті цифрового освітнього середовища, що детермінується сукупністю умов, педагогічних впливів, установок, засобів, ресурсів та просторово-предметного оточення задля особистісно-професійного розвитку особистості у відповідності до поставленої мети, у контексті інформаційно-змістових та організаційно-діяльнісних чинників, які зумовлюють дії суб'єкта до саморозвитку, самовизначення, самореалізації.

Проєктування цифрового освітнього середовища передбачає структурне представлення системи компонентів, які функціонально окреслюють мету, зміст, організацію управління, навчально-методичний та програмово-технічний супровід, результативність, та взаємозв'язків між ними, в освітній взаємодії суб'єктів.

Виокремлення принципів проєктування цифрового освітнього середовища у професійній підготовці майбутніх вчителів початкової школи вимагає аналізу забезпечуючих концептуальних аспектів, які розкривають методологічні орієнтири: відкритості освіти в умовах інформатизації, що передбачає свободу і доступність вибору викладачів і студентів, гнучкість та екстериторіальність навчання [1]; суб'єктності у відповідності до середовищного підходу (можливості автономної взаємодії із зовнішнім соціокультурним, природним та інформаційним середовищем); інноваційності як безперервного процесу оновлення цифрових технологій та інструментів до них (телекомунікаційні технології, вебтехнології (відоконференції, форуми тощо), хмарні технології, технології «великих даних», соціальні мережі, масові

відкриті онлайн-курси, технології штучного інтелекту, технології цифрового сліду, блокчейн (технології розподіленого реєстру), чат-боти, імерсивні технології навчання (віртуальна та доповнена реальність), робототехнічні системи тощо); адаптивності навчання (врахування індивідуальних особливостей до організації навчальної діяльності, що передбачає проектування моделі персонального освітнього середовища та індивідуальної освітньої траєкторії студента).

Вихідні принципи проектування освітнього цифрового середовища доречно констатувати як традиційні (науковості, детермінізму, систематичності, доступності, динамічності, прогностичності, варіативності та диференціації навчання, інтеграції теорії і практики, міжпредметних зв'язків, свідомості та активності, культурологічності) [3] та авторські, які інтерпретують вихідні концептуальні положення відповідної педагогічної системи, зокрема, методологічні принципи акмеології (суб'єкта діяльності, оптимальності); принципи взаємодії (співбуттєвості суб'єктів освітнього середовища, принцип участі в проектуванні всіх суб'єктів освітнього середовища професійної підготовки) [4].

Оскільки цілевизначальним компонентом цифрового освітнього середовища професійної дистанційної підготовки майбутнього педагога є технологічний супровід, то вихідні принципи передбачають особливості сприймання інформації в умовах цифрового контенту, організації Е-навчання та побудови комунікативної онлайн взаємодії. Для цього важливе врахування: візуалізації, цілісності, доступності, структурованості та оптимальності інформації, відповідності інформації до технічної можливості цифрових інструментів, урізноманітнення цифрового контенту (за принципами сприймання інформації для аудіалів, візуалів, кінестетиків) та взаємодоповненості, мобільності, гнучкості та адаптивності, вибірковості, модульності, інтегративності, інтерактивності, партнерської взаємодії, суб'єктності, активності у взаємодії із середовищем, багатоаспектності (відповідно до складності системи), креативності, оригінальності, навчально-методичного супроводу, змінності ролі педагога (від викладача до тьютора, модератора, фасилітатора), адресності масштабній аудиторії слухачів, відсутності обмеження в часі та просторі, асинхронності, економічності, екологічності та безпеки, академічної доброчесності; безперебійності інтернет послуги, забезпечення програмного оновлення, універсальності дизайну, оперування даними навчальної аналітики.

Технології дистанційного навчання (адаптивного, синхронного й асинхронного навчання, мобільного, змішаного навчання, «перевернутого класу», віртуального класу, а також онлайн-курси, вебінари тощо) в умовах цифрового освітнього середовища мають інноваційний навчально-методичний супровід, що передбачає особливості подальших педагогічних досліджень професійної дистанційної підготовки вчителів початкової школи.

Список використаних джерел

1. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти: монографія. Київ : Атіка, 2008. 684 с.
2. Трубачева, С., Замаскіна, П. Проектування освітнього середовища гімназії з урахуванням особливостей дистанційного навчання. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2020. № 2 (47). С. 195–199.

3. Трубачева С., Мушка О.. Традиції та інновації у проєктуванні освітнього середовища сучасної гімназії. Український педагогічний журнал. 2021. № 4. С. 142-148.

4. Ярошинська О. О. Принципи проєктування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Наукові записки. Бердянський державний педагогічний університет. 2014. Вип. 3. С. 312–318.

5. Яремчук Н. Я. Професійна дистанційна підготовка вчителя початкової школи: характеристика базових понять. Освітні обрії. 2022. №1(54). С. 145-151.

INFORMATIZATION OF EDUCATION AS A COMPREHENSIVE WORK TO BUILD A SYSTEM OF DIGITAL SOLUTIONS

Kapiton Alla – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Computer and Information Technologies and Systems, National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

Today, it can be confidently asserted that digital technologies have changed the life of society and significantly influenced various areas of social development, in particular, education and science. Digitization of all spheres of life is the main trend in the development of human civilization, which allows for the formation of a modern society and better management mechanisms, expands access to health care, education and banking, increases the quality and coverage of public services, expands the way people cooperate, and also enables take advantage of a greater variety of products at lower prices.

It should be noted that modern living and working conditions of people are increasingly connected with the use of modern technologies and processes of digitalization of society. This applies to science, production, education and economy, where the use of cloud services can ensure efficiency and availability of the necessary resources and tools for the organization of training, scientific research and collaboration between teachers and students.

Digital transformation in all spheres, in particular science, production, education and economy, is considered as complex work on building an ecosystem of digital solutions in these spheres, including the creation of a safe innovation environment, ensuring the necessary digital infrastructure of institutions and institutions, increasing the level of digital competence, digital transformation of processes and services, as well as automation of data collection and analysis.

The study analyzes the peculiarities of the impact of digital technologies on the process of modernization of modern social processes on the example of the implementation and application of innovation parks, in particular with the help of technical, technological and software tools, various cloud services, an overview of the functionality of innovation parks, the process of their design, implementation and application for organization of scientific, industrial, financial, educational and economic activities. The paper analyzes and presents the results of the analysis of the experience of their application.

Digitization is not limited to the exclusive use of technology; it is characterized by a change in culture, integrated into all areas of work, and a transformation in the management of various teams. Minimization of costs (digitalization of documents, which leads to overall optimization of the process), increased efficiency and productivity, faster,

more effective decision-making in real time, reduction of time and costs for product development, increased product quality and quick response to changing market conditions, diversification production of a growing number of products on numerous production sites are not the only advantages of digitization.

One of the main challenges of digitization is ensuring the security and protection of data privacy, because with the growth of volumes of digital information, the probability of its misuse increases. Therefore, it is important to ensure an adequate level of protection of digital information and implement effective cyber security measures. In this context, there is a need for constant improvement of tools and technologies that allow more efficient organization of scientific, production, financial, educational and economic processes. One of these tools is cloud services, which provide the ability to store, process and distribute data in the cloud, which makes it possible to ensure high mobility and availability of information for users in any place and at any time. These and other technical and software tools are widely used in many processes that take place in the life of innovation parks.

References

1. Hafiak, A., Borodina, O., Alyoshin, S. and Nosach, O. (2018), «The information society and informatization development problems of economy», *Mizhnarodnyi zhurnal tekhniki ta tekhnologii*, 2018, 7(4.8), pp. 364 – 369.
2. Melnyk, M., Korcelli-Olejniczak, E., Chorna, N. and Popadynets, N. «Development of Regional IT clusters in Ukraine: institutional and investment dimensions», *Ekonomichni annaly-XXI*, 2018, pp. 19-25.

ERA OF DIGITALIZATION: TRANSFORMATION OF PEDAGOGICAL APPROACHES

Musikhina Iryna - graduate of the first (bachelor) level of higher education at Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Ukraine

Modern realities have a significant impact on all aspects of life, including education. The digitalization of the educational environment is increasingly affecting the state and level of education. Pedagogical approaches are transforming in the context of the digital era.

The creation of individual learning tasks based on the capabilities, needs, and interests of students indicates the personalization of learning. Analyzing this data allows the teacher to track student progress, and build a program and tasks that will maximize personal development. Another great advantage of this approach is the support and development of inclusive education.

Advanced technology enables individual students to enhance their autonomy by reducing their reliance on constant direct teacher intervention. Consequently, students have the flexibility to select a comfortable pace of learning, promoting a more personalized educational experience. This approach prevents a student from impeding the learning progress of the entire group, subsequently lowering anxiety levels, which holds notable importance in the realm of education. Implementation of technologies in special

education allows simplifying the communication and improves the academic skills of students with disabilities [2].

Computer-Assisted Learning (CALL) and Mobile-Assisted Language Learning (MALL) technologies are becoming increasingly popular, prioritizing such important modern skills as problem solving, critical thinking, creativity, and communication. Students do not only actively collaborate, they learn to solve problems together and find compromises. The use of digital technologies also teaches students to use them responsibly and safely. This includes the skills of searching for, evaluating and processing information, critically evaluating sources, and ethically using information from the web.

With a plethora of technology-based options and functionalities, CALL provides learners with a high degree of autonomy, making it an environment that is ripe for capitalizing on learners' individuality [3, p.17].

On the other hand, gamification of education is actively developing. Teachers become greater facilitators of learning. Gamification in education involves integrating elements of game design into an educational environment. The primary objective is typically to enhance engagement in the learning process [1]. This attracts students' attention to learning and promotes a better understanding of the material, increases concentration.

It is worth summarizing that with the help of modern technologies, education that takes into account the individual characteristics of students improves the dynamics of learning. By contributing to the comprehensive development of students, digitalization provides maximum opportunities for improving the learning process and developing inclusion. It should be noted that the development of this era is sure to introduce positive changes in the life of mankind, including the field of education.

References:

1. Blankman R. Gamification in Education: The Fun of Learning. URL: <https://www.hmhco.com/blog/what-is-gamification-in-education>
2. Joshi S. The Role Of Technology In Education, Post Pandemic. URL: <https://elearningindustry.com/the-role-of-technology-in-education-post-pandemic>
3. Pawlak, M., Mystkowska-Wiertelak, A., Bielak, J. Autonomy in second language learning: Managing the resources. Springer Nature. 2016. P.225

СЕКЦІЯ 5.

УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ СТВОРЕННЯ, ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Багмут Яна – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Новгородська Юлія – кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

В сучасному світі, де швидкі зміни в технологіях, економіці та соціокультурному середовищі нещадно перетворюють умови існування, конкурентоспроможність закладу загальної середньої освіти (ЗЗСО) стає ключовим показником його успіху та впливу на майбутнє своїх випускників. Зазначений пріоритет націлений на комплексне розглядання факторів, які визначають конкурентоспроможність шкіл. Від педагогічного персоналу та актуальності навчальних програм до впровадження сучасних технологій та сприяння партнерським відносинам з батьками та громадою – ці елементи взаємодіють, формуючи образ та ефективність навчального закладу в глобальному освітньому ландшафті. У даній статті ми розглянемо ключові фактори, що визначають конкурентоспроможність ЗЗСО, та їх вплив на якість освіти та підготовку молодого покоління до викликів сьогодення.

Перш ніж аналізувати фактори конкурентоспроможності закладів загальної середньої освіти, розглянемо, що таке термін «фактор» в загальному розумінні. Фактор (від лат. factor – той, що робить, виробляє) – рушійна сила, причина якогось процесу або явища; істотна обставина в якомусь процесі або явищі [2, с. 33]. Іншими словами, фактор – це обставина або причина, яка впливає на конкретний результат або наслідок. Таким чином, можна стверджувати, що факторами конкурентоспроможності є різноманітні причини та умови, які частково або повністю визначають рівень і характер конкурентоспроможності підприємства.

Різні вчені, враховуючи свої наукові погляди та спеціалізацію в галузі маркетингових досліджень, аргументують різноманітний спектр факторів, що впливають на конкурентоспроможність підприємств. Наприклад, І.З. Должанський [3, с. 47] розділяє всю групу факторів на зовнішні та внутрішні, що стало загальноприйнятим явищем як у вітчизняній, так і у зарубіжній науковій літературі.

Та, якщо внутрішні фактори мають безпосередній вплив на конкурентоспроможність, то вплив зовнішніх факторів, відзначається тим, що не завжди проявляється негайно або не є відразу очевидним. Під зовнішніми факторами або під факторами зовнішнього середовища розуміють сукупність активних господарюючих суб'єктів, економічних, суспільних і природних умов, національних і міждержавних інституційних структур, зовнішніх умов і чинників, що діють в оточенні підприємства [1, с. 19].

Слід зазначити, що інтенсивність впливу зовнішніх факторів не залежить від активності організації, а визначається станом зовнішнього середовища. Фактори зовнішнього середовища мають різне походження, оскільки представляють собою прояв систем різного рівня.

Проаналізувавши наукову літературу щодо досліджуваної проблеми, вважаємо прийнятною класифікацію факторів, запропоновану І.З. Должанським. Учений пропонує об'єднати усі фактори у дві групи [3]:

- зовнішні фактори;
- демографічні зміни: зміни в чисельності та структурі населення можуть впливати на попит на освітні послуги та конкуренцію між школами.
- економічна ситуація: економічні умови в регіоні можуть впливати на фінансові можливості сімей і, відповідно, на їхні вибори щодо освіти для дітей.
- технологічні зміни: інновації в освітній технології можуть стати чинником конкурентоспроможності, забезпечуючи більш ефективний та сучасний навчальний процес.
- зміни в законодавстві: реформи в освітньому секторі та зміни в законодавстві можуть впливати на умови функціонування та конкурентну позицію шкіл.
- внутрішні фактори;
- якість педагогічного персоналу: кваліфікація та професійна компетентність вчителів можуть значно впливати на рівень надання освітніх послуг.
- навчальна програма: актуальність та адаптованість навчальних програм до потреб сучасного ринку праці.
- інфраструктура та матеріально-технічна база: забезпеченість сучасним обладнанням та комфортні умови для навчання.
- ефективне управління: якість управління школою, включаючи планування, фінансовий контроль та маркетинг.
- взаємодія з громадою: активна співпраця з батьками та громадськістю, що сприяє підтримці та залученню ресурсів.

конкурентоспроможність закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) – це складний та багатогранний процес, який визначається впливом різноманітних факторів. зовнішні та внутрішні аспекти взаємодіють, формуючи унікальний образ кожного навчального закладу. таким чином, врахування і оптимізація зовнішніх і внутрішніх факторів дає можливість спрогнозувати план дій на випадок непередбачуваних обставин, сприяє забезпеченню та підвищенню конкурентоспроможності ЗЗСО на ринку освітніх послуг.

Список використаних джерел

1. Білецький Є. О Економіка підприємства : навч. посібник. Суми. : ДВНЗ «АБС НБУ». 2014. 154 с.
2. Вертелева О.С. Фактори міжнародної конкурентоспроможності України *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2016. № 3. С. 33–48.
3. Должанський І. З., Загорна Т.О. Конкурентоспроможність підприємства : навч. посібник. К. : Центр навчальної літератури. 2006. 384 с.

МЕТОДИЧНА МОДЕЛЬ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ З НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

Баранков Олег – кандидат педагогічних наук, доцент, заступник директора з навчально-виховної роботи Ніжинської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 7 Ніжинської міської ради Чернігівської області, Україна

У червні 2022 року Міністерством освіти і науки була затверджена Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України (далі – Концепція) та заходи щодо її реалізації до 2025 року. Цим документом визначено стратегію цілеспрямованого процесу виховання дітей та молоді, яка реалізується шляхом комплексної співпраці органів влади, закладів освіти, громадських об'єднань та інших інститутів. Тож, розглянемо, яку методичну модель з національно-патріотичного виховання дітей та молоді пропонується закладам загальної середньої освіти щодо формування нового громадянина-патріота, який діє на основі національних та європейських цінностей.

Метою національно-патріотичного виховання є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей Українського народу, національної самобутності.

Національно-патріотичне виховання дітей має мати випереджувальний характер, ґрунтуватися на духовно-моральних засадах, відповідати віковим і сенситивним періодам розвитку й особистісним характеристикам дітей. В умовах війни найбільш актуальними складовими національно-патріотичного виховання є: громадянсько-патріотичне; духовно-моральне; військово-патріотичне; екологічне.

Відповідно до Концепції національно-патріотичне виховання реалізується через систему таких виховних завдань: утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України; виховання поваги до Конституції України, законів України, державної символіки; підвищення престижу військової служби, культивування ставлення до військовослужбовця як до захисника України, героя; усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю; сприяння набуттю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, вміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватись законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів; виховання екологічної культури особистості, усвідомлення себе частиною природи, почуття відповідальності за неї як за національне багатство, основи життя на землі; формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій; утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства; культивування кращих

рис української ментальності – працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, відповідального ставлення до природи; формування мовленнєвої культури; спонування зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму; розвиток духовності і моральності у суспільстві, утвердження традиційних сімейних цінностей.

Зміст і форми національно-патріотичного виховання:

1. Розробка методичних рекомендацій із національно-патріотичного виховання молодших школярів у позаурочній роботі, зокрема, на теми: «Мій родовід», «Моя сім'я в історії рідного міста», «Моє місто в історії моєї країни» тощо.

2. Проведення тематичних заходів, присвячених героїчним подвигам українських воїнів, боротьбі за територіальну цілісність і незалежність України (наприклад, до Дня пам'яті Героїв Круг, до Дня героїв Небесної Сотні; до Дня захисника та захисниць України тощо).

3. Організація екскурсій в інші регіони країни із метою відвідування визначних історичних місць, ознайомлення з пам'ятками української історії та культури.

4. Проведення виховних годин у форматі зустрічей із волонтерами, учасниками АТО, ООС та війни, яку РФ розв'язала і веде проти України. Організація майстер-класів за участю дітей і батьків із виготовлення сувенірів для бійців ЗСУ тощо.

5. Використання в урочний та позаурочний час українських народних рухливих ігор.

6. Реалізація виховних проєктів, присвячених творам українських дитячих письменників і композиторів, організація виставок творчих робіт учнів.

Окрема увага приділяється організації інформаційно-просвітницької роботи. Зокрема йдеться про проведення тижнів правової освіти та різноманітних заходів до Дня української писемності та мови.

Системна організація військово-патріотичного виховання має бути спрямована на підготовку підростаючого покоління до оволодіння початковою військовою підготовкою, формування психологічної, фізичної та морально-духовної готовності до служби в армії. Робота у цьому напрямі має проводитись спільними зусиллями органів влади, закладів освіти, сім'ї, громадських об'єднань та Збройних Сил України.

Очікувані результати виховної діяльності. Передбачається, що реалізація запропонованої методичної моделі з національно-патріотичного виховання дітей та молоді у закладах загальної середньої освіти дає можливість спрямовувати виховну роботу на формування в дітей та молоді любові до Батьківщини, загальнолюдських якостей; популяризувати культурне розмаїття, історичну спадщину країни, рідного краю; формувати історичну пам'ять підростаючого покоління; забезпечити духовну єдність поколінь; сприяти формуванню духовно-моральних взаємин між усіма учасниками освітнього процесу, толерантного ставлення до представників інших народів, культур і традицій, до однолітків, батьків, інших людей; вихованню пошани та любові до культурного спадку свого народу та мистецтва, культивуванню кращих рис української ментальності: працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, відповідального ставлення до природи.

Список використаних джерел

1. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/.
2. Кралюк, П.М. Козацька міфологія України: творці та епігони [Текст] / П.М. Кралюк; худож.-оформлювач О.А.Гугалова. Харків : ЛА „Час читати», 2016. 394 с.: іл. ISBN 978-617-7176-10-6.
3. Мельничук, Ю.Л. Козацько-лицарське виховання учнівської і студентської молоді [Текст] / Ю.Л.Мельничук; К.: ПП «Золоті ворота», 2012. 298 с. ISBN 978-966-2506-03-7.
4. Оришко С. Структура і зміст патріотичного виховання учнівської молоді / С. Оришко // Наук. вісн. Чернівець. ун-ту / Чернівець. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2006. Вип. 308 : Педагогіка та психологія. С. 87–94
5. Старів, С. Страта голодом [Текст] / С.Старів;Пер. з англ. за ред. Р.Доценка. Київ: Вид центр „Просвіта», 2002. 272 с. ISBN 966-7551-65-2.
6. Традиції та звичаї українців [Текст] / упоряд. І.Квасниця. Київ : Гнозис, 2007. 408 с. (Родинна книга) ISBN 978-966-8840-38-8.
7. Шевчук О. Національно-патріотичне виховання особистості у навчальному закладі як стратегічне завдання школи: здобутки, пошуки та перспективи [Електронний ресурс] / О.Шевчук, Л. Наглюк. Режим доступу : <http://www.osvitarda.gov.ua/63/nacionaljno-patriotichne-vikhovannja-osobistosti-u-navchalnomu-zakladi-jak-strategichne-zavdannya-shkoli-zdobutki-poshuki-ta-perspektivi>.

ПОТЕНЦІАЛ ПРОАКТИВНОГО СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Волянюк Андрій – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри психології та педагогіки Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Україна

Залежно від характеру системи – об’єкту впливу у соціальних науках виокремлюються два види управління: соціо-технічне, що має місце в системі «людина-техніка», і соціальне, спрямоване на забезпечення узгодженості діяльності людей, їх груп і в цілому організації для досягнення намічених суспільно значущих цілей та завдань. Управління в яких би системах і на яких би рівнях воно не розглядалося, є переважно функцією людини, яка виступає як суб’єкт управління. Але, з іншого боку, управління є такою функцією, яка здійснюється насамперед по відношенню до людини, тобто вона по суті виступає і як об’єкт управління. Відповідно, на ефективність функціонування будь-якої системи істотно впливає так званий «людський фактор». Відповідно задля того, щоб управлінський вплив був максимально ефективним необхідно постійно узгоджувати методи і засоби управлінських впливів із психологічними характеристиками людини, вивчати межі можливого й у рамках цього визначати нові цілі, тобто виявляти ознаки проактивності.

Науковці, які вивчають активні системи, термін «проактивність» у своїх роботах зазвичай вживають для опису такої поведінки систем, організацій,

популяцій, яка дозволяє спрогнозувати можливі дії і вплинути на них і на себе, попереджаючи ці дії [2]. В управлінській діяльності керівника неможливо віднайти такі ситуації, в яких проактивність не відіграла б істотної ролі. Адже, проактивність має універсальне значення для всіх складових елементів ефективної системи управління. Ця її універсальність, пов'язана з тим, що для керівника найбільш типовим є не лише відображення теперішнього, не тільки збереження минулого, але й активне моделювання (випередження) перспективи майбутнього. Проактивність в цьому випадку виявляється альтернативою «реактивного реагування» на зміни зовнішнього і внутрішнього середовища, без їх прогнозу та можливості впливу на них. Згідно принципу Парето, 20 % прихованих і явних загроз перетворюється на 80 % критичних ситуацій, що несуть негативні наслідки для організації. Природним є прагнення виявити дані загрози і запобігти їх здійсненню. В більшості випадків в результаті проактивності керівників, проблеми стають відомими завчасно, що дозволяє спланувати і здійснити заходи щодо їх усунення [3].

Проактивне стратегічне управління, спрямоване в першу чергу на прогнозування перебігу подій, на їх контроль та трансформацію, а не на локалізацію існуючих проблем, що виникають і перманентно супроводжують діяльність організації. Проактивне стратегічне управління дозволяє не лише передбачати, але й формувати події, враховувати наявні, задіяні ресурси і можливості, оцінювати здатності їх використання під впливом об'єктивних та суб'єктивних чинників середовища. Проактивне стратегічне управління здатне забезпечити адаптацію організації будь-якого типу (державна, неприбуткова, бізнесова) до викликів.

Слушною є думка дослідниці О.М. Єрмакової, яка розглядає систему проактивного стратегічного управління як певну філософію або ідеологію бізнесу і менеджменту, що ґрунтується на поєднанні інтуїції та мистецтва, високого професіоналізму і творчості менеджерів, залученні всіх працівників до реалізації стратегії [1].

Отже, не тільки наявні ресурси і можливості для досягнення поставлених цілей, але й проактивне стратегічне управління всередині організації визначають ефективність її функціонування та розвитку.

Список використаних джерел

1. Єрмакова О.М. Стратегічне управління підприємством: сутність та особливості. Науковий вісник Полісся. 4 (4), 2015. С.92-96.
2. Райко Д.В. Electronic National Technical University. Kharkiv Polytechnic Institute. Institutional Repository (eNTUKHPIIR). Режим доступу: <https://core.ac.uk/reader/50572690>
3. Толпежніков Р.О. Управління змінами сукупного потенціалу підприємства. Ефективна економіка. №3. 2015. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4930>

ФОРМИ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Гурин Людмила – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Управління інноваційної діяльністю в закладі освіти передбачає певну поетапність:

- визначення стратегічної мети інноваційної діяльності, яка лежить в основі розробки інших елементів системи управління інноваційним потенціалом (завдання, функції, принципи, організаційні механізми);
- системний аналіз фактичних та потенційних можливостей закладу щодо реалізації інноваційної діяльності, оптимізації за розміром і часом;
- встановлення періоду досягнення поставлених цілей, оцінювання шансів втіснення у визначені часові рамки;
- проектування механізму щодо організації управління інноваційним потенціалом (утворення команди, розмежування повноважень, встановлення центрів відповідальності);
- впровадження реальних інноваційних заходів в рамках означених напрямів інноваційної діяльності закладу;
- здійснення оцінки поточного рівня інноваційного потенціалу;
- вибір стратегії розвитку інноваційного потенціалу;
- характеристика отриманих результатів реалізації інноваційного потенціалу закладу та планування заходів щодо подальших змін [1, с. 59].

Технологія управління інноваційною діяльністю в закладах освіти характеризується різноманітністю форм управлінської діяльності керівників. Існують різні підходи щодо їх класифікації. Зокрема, В.М. Малихіна пропонує таку сукупність форм управління інноваційною діяльністю ЗЗСО, як: дорадчо-адміністративні, проектно-цільові, системно-модульні та системно-регіональні [2].

Дорадчо-адміністративні форми управління ЗЗСО спрямовані на формування високого рівня виконавської дисципліни суб'єктів педагогічного процесу. Персональної відповідальності підлеглих за реалізацію завдань та заходів; чітке визначення термінів виконання відповідних завдань, що прописані в нормативних документах. Серед таких форм достатньо авторитетними є: консультації з фахівцями, рішення зборів трудового колективу закладу освіти, методичної ради з навчальної дисципліни та профспілкового комітету школи. Вагоме значення у менеджменті освітніх інновацій відводиться моніторингу, який передбачає ухвалення управлінських рішень керівником ЗЗСО, що забезпечують погодження дій та взаємин між усіма учасниками педагогічного процесу [2].

Проектно-цільова форма управління інноваційною діяльністю втілюється шляхом впливу керівника закладу на розробку і впровадження інноваційних освітніх програм і проектів загальнодержавного й міжнародного рівнів, галузевого й регіонального, внутрішньошкільного (програма розвитку закладу освіти). Розробка кожної програми передбачає:

- вивчення стану проблеми, провідних передумов її програмного врегулювання;
- визначення основної мети та основних завдань програми;
- виявлення місця програми в загальній системі освітньої галузі;
- встановлення цільових показників, які показують кінцеві результати впровадження програми;
- проектування шляхів досягнення цілей програми;
- отримання інформації про ресурсне забезпечення щодо виконання програми та терміни її реалізації;
- оцінювання продуктивності результатів втілення програми [2].

Щодо інноваційних проектів, то в практиці діяльності ЗЗСО мають місце три типи проектів:

- соціальний, який розробляється відповідно сучасним умовам освітнього процесу та вимогам суспільства;
- психолого-педагогічний, що відтворює провідні напрями діяльності керівника та підлеглих у їх співпраці;
- особистісний, що характеризується розробкою власного проекту розвитку особистості керівника.

У процесі розробки проекту керівник та педагогічні працівники повинні бути проінформовані про попередній стан об'єкта; зовнішні фактори, що впливають на динаміку розвитку об'єкта; закономірності, що обумовлюють його активність [3].

Системно-модульна форма управлінської діяльності керівника ЗЗСО характеризується його впливом на розробку модульної структури управління соціальними системами, суть якої полягає в проектуванні відокремлених структурних одиниць, що здатні втілювати основні завдання самостійно. Дана модель є демократичною, оскільки складові, які в ній функціонують, є самокерованими (адміністратори програм і проектів, диспетчери програм, учителі-експериментатори, творчі педагогічні майстерні [3, с.87].

Системно-регіональна форма управлінської діяльності полягає в реалізації керівником управлінських функцій через його вплив на розробку та презентування оригінальної, притаманної лише даному регіону, моделі управління. Така модель проектується відповідно до соціально-економічної структури регіону, його традицій та особливостей; має бути націлена на задоволення потреб населення у різних видах освіти, побудованої за принципами гуманізації та врахування культурної самобутності кожної людини.

Таким чином, ефективне використання керівником ЗЗСО охарактеризованих форм управління інноваційною діяльністю потребує від нього досконалого володіння управлінськими функціями, інноваційними технологіями управління. Він повинен стратегічно мислити, мати особисту точку зору щодо інноваційного розвитку закладу і прогнозувати шляхи реалізації запланованого.

Список використаних джерел

1. Боковець В.В., Швед В.В., Акулов М.Г. Формування інноваційної політики підприємств харчової промисловості Вінницької області: колективна монографія. Вінниця: ВФЕУ, 2012. 281 с.

2. Малихіна В.М. Організаційно-методичне забезпечення управління інноваційною діяльністю загальноосвітніх навчальних закладів в умовах великого міста: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки, Київ, 2005. 24 с.

3. Модернізація освітнього процесу в ліцеї економічного профілю: навч.-метод. посібник / За ред. Л.І.Даниленко, Ю.В.Шукевича. К.: Логос, 2004. 130 с.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Дмитренко Костянтин – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент, факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Прискорений рівень розвитку економіки обумовлює актуальність проблеми отримання достовірної інформації щодо вартісної оцінки потенційних кандидатів на будь-які вакантні посади на ринку праці, результатом чого є збільшення попиту на кваліфікованих працівників і гострий дефіцит спеціалістів із деяких галузей. Як відомо, людські ресурси мають певну вартість, якщо вони здатні приносити в майбутньому дохід, або надавати якісні послуги. Таким чином, вартість персоналу (людських ресурсів), як і будь-яких інших ресурсів є сьогоднішня вартість очікуваних від них майбутніх послуг, і, відповідно, прибутків організації. Наявність в своєму розпорядженні індивідуальних вартісних оцінок окремих працівників, дає можливість визначити вартість кадрового потенціалу окремих підрозділів (департаментів) й організації в цілому [1, с. 78-84].

Одним із найважливіших в управлінні будь-якою організацією, освітньою в тому числі, є системний підхід, заснований на системному аналізі. У відповідності до процесу управління персоналом, він передбачає дослідження системи управління загалом, вивчення складових її компонентів: цілей, функцій, організаційної структури, основних категорій працівників, технічних засобів, методів управління людськими ресурсами тощо. Тому, застосування системного підходу в аналізі кадрового потенціалу передбачає, передусім, широке застосування методу декомпозиції, що дозволяє розподілити складні явища на більш прості, що полегшує процес. Зокрема, система управління персоналом може бути поділена на підсистеми, підсистеми – на функції, функції – на процедури, процедури – на операції, операції – на елементи. Після розподілу передбачається вивчення кожної частини окремо, а потім їх моделювання та синтез [3].

Із методом декомпозиції тісно пов'язаний метод послідовної підстановки, що дозволяє, зокрема, вивчити вплив на функціонування персоналу кожного фактору окремо, виключаючи вплив інших факторів. У результаті чинники ранжируються і відбираються найістотніші з них.

Метод порівнянь дає можливість, наприклад, аналізувати управління персоналом з урахуванням фактору часу. При цьому порівнюється бажаний стан

підсистеми в майбутньому з нормативним станом або її станом у минулому періоді. У результаті виключається непорівнянність та розширюються можливості для порівнянь.

Метод структуризації цілей передбачає кількісне та якісне обґрунтування цілей підсистеми управління персоналом з точки зору їх відповідності цілям організації. Цей метод охоплює аналіз цілей, їх ранжування та розгортання до системи (побудова «дерева цілей»).

Експортно-аналітичний метод передбачає залучення висококваліфікованих фахівців (експертів) у галузі менеджменту.

Метод основних компонентів дозволяє відобразити в одному показнику (головному компоненті) властивості багатьох показників, що характеризують певне явище.

Дослідницький метод пов'язаний із системним та ситуаційним аналізом. Він базується на досвіді попереднього періоду цієї (або іншої аналогічної) системи управління.

Метод колективного блокноту («банку ідей») ґрунтується на застосуванні «мозкового штурму» (мозкової атаки) і дозволяє поєднувати незалежне висування ідей з їхньою колективною оцінкою та спільним пошуком шляхів найбільш ефективного використання кадрового потенціалу [3].

Також аналіз кадрового потенціалу організації безпосередньо пов'язаний із мотивацією та стимулюванням трудової діяльності, плануванням ділової кар'єри співробітників, роботою з кадровим резервом, з підбором персоналу, його перепідготовкою та підвищенням кваліфікації.

Ефективність освітньої організації визначається насамперед не продуктивністю устаткування, або використанням матеріально-технічної бази, а рівнем професіоналізму його співробітників. Кадровий потенціал – це основне багатство закладу освіти, тому його формуванню має приділятися ключова увага в процесі управління. Від цього, безпосередньо, залежатиме конкурентоспроможність закладу освіти на ринку освітніх послуг [4].

Також, при формуванні кадрового потенціалу закладу освіти важливу роль відіграє принцип орієнтації на його професійне ядро. Ядром кадрового потенціалу є сукупність професійних компетентностей співробітників закладу освіти, що дозволяють здійснювати його діяльність максимально ефективно, забезпечують стратегічну перевагу на ринку освітніх послуг. Ця перевага виникає завдяки тому, що заклад освіти починає значно випереджати конкурентів за ступенем модернізації та якістю наданих освітніх послуг. Мова йде про формування унікального кадрового складу закладу освіти, який за своїм професійним і творчим потенціалом значно випереджає потенціал конкурентів, що дозволяє колективу не тільки швидко долати труднощі, що виникають, а й підвищувати рівень якості освітніх послуг у довгостроковій перспективі. На формування кадрового потенціалу впливає ціла система зовнішніх і внутрішніх факторів. У нашому розумінні це фактори формування та використання кадрового потенціалу організації – зовнішні та внутрішні умови середовища, в яких здійснюється професійна діяльність персоналу.

Таким чином, у сучасних умовах головний потенціал організації, у тому числі й освітньої – це кадри, а за її межами – споживачі освітніх послуг. Через ефективно

діючу систему управління кадрами необхідно повернути свідомість кожного найманого працівника до споживача, а не до керівника; до кінцевого результату діяльності закладу освіти, а не до марнотратства; до ініціативного висококваліфікованого професіонала, а не до бездумно-безликого виконавця. Будь-які зміни на ринку освітніх послуг чи робочої сили повинні знаходити негайне відображення у процесах формування кадрів організації та їх ефективному використанні [2, с. 44-54].

Список використаних джерел

1. Прядко В.В., Пірен М.І. Ефективна кадрова політика – найважливіша державотворча цінність для реалізації реформ в Україні. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2015. № 3. С. 78-84.

2. Сторожилова У.Л. Розвиток сучасного менеджменту в Україні/ У.Л. Сторожилова, Д.Г. Йолкин// Економіка та управління підприємством. 2013. № 4. С. 44-54

3. Управління розвитком персоналу: Навчальний посібник/ Т. П. Збрицька, Г. О. Савченко, М. С. Татаревська. За заг. ред. М. С. Татаревської. Одеса: Атлант, 2013. 427 с.

4. Dombrovska, S., Shvedun, V., Streltsov, V., & Husarov, K. (2018). The prospects of integration of the advertising market of Ukraine into the global advertising business. *Problems and Perspectives in Management*, 16(2), 321.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ДЛЯ ДОМАШНЬОГО НАВЧАННЯ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ В США

Дмитрів Юлія – здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Львівського національного університету імені Івана Франка, Україна

Все більшої популярності серед батьків у Сполучених Штатах Америки, з огляду на різні причини, зокрема релігійні погляди сім'ї, побоювання батьків про несприятливе соціальне середовище, незадоволення якістю освіти в державних школах, обдарованість, набувають індивідуальні форми освіти, серед яких – домашня (сімейна).

Домашня форма навчання, яка характеризується достатньою гнучкістю та персоналізованістю, дозволяє забезпечити оптимальні умови для організації навчання обдарованих дітей. Іноді батьки повністю залучають дитину до домашнього навчання, однак є частина сімей, для яких домашня форма освіти стає доповненням до формальної освіти [3].

Перед початком впровадження домашнього навчання батьки повинні визначити своє власне ставлення до домашньої освіти та зрозуміти фокус обдарованості своєї дитини.

Американські дослідники виділяють наступні передумови щодо впровадження домашньої форми навчання для обдарованих дітей [1]:

- формування особистої філософії батьків (власні уявлення батьків про освіту, навчання та формування позитивних очікувань від домашньої освіти);

- виокремлення сильних сторін, потреб, інтересів та стилів навчання дитини (ретельне спостереження за дитиною з огляду на те, що не всі обдаровані діти є обдарованими в усіх предметних галузях, і не всі обдаровані діти навчаються за однаковою програмою);

- постановка короткострокових та довгострокових освітніх цілей (як формулювання мети уроку, покращення конкретних навичок, так і виконання проекту, оволодіння іноземною мовою тощо);

- вивчення батьками особливостей закону конкретного штату з питання домашнього навчання (деякі штати вимагають, щоб студенти, які навчаються вдома, зареєструвалися та склали кінцеві тести з багатьох предметних галузей).

Наступний етап (після опрацювання передумов) включає необхідність оцінки та адаптації навчальних програм для домашніх школярів. Для батьків доступні різні варіанти форм навчання та різні джерела знань, зокрема: курси розроблені, у відповідності до навчальних підручників або робочих зошитів, платформи з онлайн-навчання, а також відеолекції та документальні фільми.

До основних аспектів, які слід враховувати при виборі навчальної програми для домашніх обдарованих школярів належать:

- якість і достовірність інформації та спосіб її подання (використання схвалених на національному рівні навчальних програм);

- пошук матеріалів, які сприяють критичному та дивергентному мисленню (прискорення та поглиблення певної предметної області);

- застосування еkleктичного підходу, який доповнюватиме індивідуальний стиль навчання дитини;

- адаптивність (дозволяє батькам інтегрувати різноманітність навчального досвіду в основну навчальну систему) [1].

За результатами американського наукового дослідження домашнє навчання обдарованих школярів характеризується певними особливостями взаємовідносин батьки-діти, батьки-батьки [2, с. 121].

Твердження «батьки знають краще» описує інтерпретацію батьками обдарованості своєї дитини, прийняття ними рішення про вибір домашнього навчання, а також вільний вибір програм і навчальних планів. Батьки, приймаючи кожне з цих рішень, зосереджуються на інтересах і потребах своєї дитини.

На підставі наукових досліджень було встановлено негативні фактори домашнього навчання. Серед них батьки і діти відзначили відчуття певної ізоляції. Діти стверджують, що відчуття ізоляції в умовах домашньої навчання посилювалося. Таку тенденцію батьки пояснювали проблемами асинхронного розвитку їх дітей. Самі ж батьки зазначили, що почуваються відокремленими від батьків, чий діти відвідують традиційні школи, та від інших батьків, які перебувають у спільноті домашньої школи через релігійні погляди. Часто причиною відстороненості від решти батьків хоумскулерів є особливі здібності їх дитини та нерелігійні мотиви вибору домашнього навчання.

Описуючи багато аспектів домашнього навчання, батьки вказували про випадки та ситуації, які ставали для них справжніми викликами, серед яких вони називали: перехідний період від традиційної до домашньої школи, гіперзосередженість на сім'ї, брак ресурсів, стрес-фактори та низьку мотивацію.

Через характер домашнього навчання батьки, які перебувають удома впродовж дня, несуть ще більшу відповідальність за свою дитину, в тому числі під час навчання. Батьки, а особливо матері, відповідають за більшу частину організації, координації та реалізації навчальної програми домашнього навчання. Матері також взяли на себе відповідальність за організацію позакласних заходів, пошук соціального середовища для своєї дитини, виконання регулярних домашніх обов'язків тощо.

Отже, процес домашнього навчання обдарованих дітей вимагає батьківських зусиль, а також різноманітних ресурсів, які зможуть унаочнити та збагатити навчальний процес. Батьки під час домашнього навчання стають педагогами для своїх дітей, однак варто зауважити, що батьки обдарованих дітей потребують ще більшого часового ресурсу та спостережливості для виявлення сильних сторін своїх дітей.

Список використаних джерел:

1. Boone, S. Homeschooling Curriculum for the Gifted Child, 2006. URL: <https://www.davidsongifted.org/gifted-blog/homeschooling-curriculum-for-the-gifted-child/>
2. Jennifer L. Jolly, Michael S. Matthews and J. Nester Homeschooling the Gifted A Parent's Perspective / Gifted Child Quarterly, 2013. №57(2). P. 121-134
3. Hood L. Effectiveness and Implications of Homeschooling for Gifted Students. Chapter in book «Fundamentals of Gifted Education: Considering multiple perspectives», 2012.

ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА УЧНІВ ТА ЇХ ЗАПОБІГАННЯ

Коваленко Олександра – здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти механіко-математичного факультету спеціальності 014 Середня освіта Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, Україна

Ткаченко Марина – кандидатка фізико-математичних наук, доцентка кафедри математичного аналізу та оптимізації Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, Україна

Гендерна нерівність в освіті виникає, коли учні й учениці мають різні можливості та результати навчання через свою стать. Подолання гендерної нерівності в освіті є важливим й необхідним завданням для педагогів, батьків та громадянства в цілому.

Згідно з даними наукових досліджень, діти дошкільного віку вже володіють багатьма стереотипами, наслідуючи, в першу чергу, батьківські моделі статевої поведінки, а також стевотипізовану поведінку героїв дитячих телепередач, книг, журналів тощо [1, с. 43]. У книгах чи підручниках можна натрапити на чимало стереотипних установ. Це велика проблема, адже діти все, що бачать тачують, засвоюють дуже швидко і, крім того, ще не здатні критично мислити.

В середній школі також зустрічається велика кількість стереотипів, пов'язаних з розподілом праці на чоловічу та жіночу. Приклади орієнтованих на стать моделей поведінки та навчання наводяться в [3]: різний підхід в навчанні дівчат та

хлопців на уроках праці та фізичної культури, залежність зовнішнього вигляду та поведінки школярів від їх статі.

Наразі міф про поділ професій на чоловічу та жіночу розвіюють наші воїни-жінки на фронті, які пліч-о-пліч з чоловіками боронять нашу країну. Проте нерівне сприйняття гендерної ролі жінки та чоловіка спостерігається й досі та виражається, зокрема, у відсутності жіночої воєнної форми, взуття, постачання засобів гігієни та у багатьох інших недоліках, які не продумані через стереотип – жінці місце на кухні, а чоловіки є захисниками. Сьогодні наша країна доводить протилежне.

Закладання основ гендерної нерівності у шкільному віці призводить до подальшого дискомфорту в дорослому житті. Тому пропонуємо звернути увагу на наведені нижче рекомендації щодо формування гендерночутливого освітнього середовища у закладах освіти.

1. Використання інноваційних педагогічних технологій, форм та методів навчання/виховання, що сприяють створенню та підтримці атмосфери взаємоповаги, взаємодії та колегіальності, унеможливають дискримінаційне (несправедливе, упереджене) ставлення один до одного всіх суб'єктів навчально-виховного процесу [2, с. 10]. Повага до інших, толерантність є одним із засобів запобігання гендерної дискримінації та насильства.

2. Залучення учнів та учениць до спільної справи, яка буде об'єднувати кожного в один організм, охоплений однією ідеєю, де кожен учень виконує роботу для досягнення спільної мети. Сюди можна віднести й відомі методи навчання, такі як метод проєктів, групові форми навчання, результатом яких є не тільки освоєння нових знань, а й спільна праця учнів незалежно від статі, яка навчає також прислухатися до думок усіх учасників такого проєкту.

Зокрема, на уроках математики можна дати такі роботи, які спрямовані на статистичні дослідження гендерної рівності або нерівності серед політичних лідерів або керівництва різних країн, порівняти дані країн Європи та, наприклад, країн Близького Сходу. Зібрати та проаналізувати дані у порівнянні з минулими роками, зробити висновки з отриманих результатів. Пропонуємо до розгляду в проєктній діяльності учнів також аналогічні гендерні дослідження серед учасників волонтерського руху, військового керівництва країни, складу органів місцевого самоврядування, тощо.

3. Залучення усіх членів родини до виховного процесу в закладах дошкільної та загальної середньої освіти; проведення для батьків та законних представників дитини просвітницьких заходів, присвячених гендерним питанням (привернення уваги до нав'язування гендерних стереотипів через інформаційне оточення, дитячу літературу, гендерно марковані іграшки та одяг, ознайомлення із різноманітними проявами сексизму, тощо) [2, с. 10].

4. Проведення в класах виховних годин, де буде надана школярам інформація про можливості професійного визначення відповідно до особистісних здібностей та інтересів, не обмежуючи себе стереотипними рамками чоловічих або жіночих професій.

Підсумовуючи вищезазначене, ми стверджуємо, що вплив гендерних стереотипів на навчання учнів є серйозною проблемою, але спільними зусиллями освітніх установ, батьків та суспільства можна знизити цей вплив та створити більш

рівноправні та інклюзивні освітні середовища, де кожна дитина та підліток може розвиватися відповідно до своїх інтересів та здібностей, незалежно від своєї статі.

Список використаних джерел

1. Говорун Т. Як навчати школярів долати гендерні стереотипи. Київ, 2011. 43 с.
2. Ларін Д.І. Стратегія упровадження гендерної рівності та недискримінації у сфері освіти. Київ, 2020. 10 с.
3. Федотова В. Гендерні стереотипи, з якими під час навчання стикаються всі.
URL: <https://adukar.com/by/news/roditelyam/gendernye-stereotipy-s-kotorymi-vo-vremya-uchyoby-stalkivayutsya-vse>.

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Ліхута Валерія – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Організаційна культура закладу освіти є могутнім стратегічним інструментом, який орієнтує педагогічних працівників на загально організаційні цілі, мобілізує їх ініціативу та покращує їх взаємовідносини. Керівник повинен створити таку організаційну культуру, яку б сприймали й підтримували усі співробітники.

У ході наукового пошуку ми з'ясували існування чотирьох підходів до формування організаційної культури:

- 1) внутрішній, що ґрунтується на виборі місії, соціальний зміст якої спрямований на внутрішнє середовище організації;
- 2) когнітивний, що передбачає розвиток та навчання персоналу;
- 3) символічний підхід, який характеризується наданням першочергового значення зовнішнім проявам організаційної культури;
- 4) стимулюючий підхід, що передбачає моделювання системи мотивації персоналу [2].

Організаційна культура будь-якого закладу освіти проходить певні етапи свого становлення та розвитку. Заслуговує на увагу поетапність формування та розвитку організаційної культури освітніх організацій, запропонована вітчизняними науковцями [1]. За їх переконанням даний процес відбувається в чотири етапи.

На **першому етапі** – моніторинг організаційної культури ЗЗСО – проводиться визначення «реального» стану розвитку організаційної культури. Для цього педагогічний колектив на чолі з керівництвом вивчають специфіку ринку освітніх послуг, визначають умови функціонування закладу; оцінюють поточний стан організаційної культури та її вплив на рівень конкурентоспроможності закладу. На підставі отриманої інформації ухвалюється рішення про необхідність внесення змін в організаційну культуру ЗЗСО. Підставами для цього можуть бути:

- зниження інноваційної активності;
- затухання ефективності управління;

- невідповідність реальної організаційної культури функціонуючій структурі закладу освіти;
- введення нових освітніх послуг;
- запровадження нового стилю поведінки закладу на ринку освітніх послуг;
- прийняття нової маркетингової стратегії [1].

Другий етап – визначення базових цінностей, норм та правил бажаної поведінки – характеризується визначенням «бажаного» типу організаційної культури; утворенням ініціативної групи працівників, яких не задовольняє існуючий стан організаційної культури. Вони презентують свою модель освітньої організації, яка іншими членами колективу може повністю підтримуватися або частково не сприйматися. Іноді виникають непорозуміння, що призводять до конфліктних ситуацій й утворення несприятливого психологічного клімату. З метою переконання членів колективу у доцільності зміни типу організаційної культури ініціативна група має визначити цінності, норми й правила, які є негативними на час існування закладу освіти, і ті, які будуть доцільними в майбутньому [1].

Третій етап – впровадження нових моделей організаційної поведінки – характеризується вибором нової стратегії та тактики діяльності закладу освіти, яка має бути узгоджена з місією та загальною метою освітньої установи. На даному етапі відбувається налагодження стосунків між прибічниками та противниками ідеї змін; виробляються нові традиції, які спонукають усіх працівників до організаційної єдності та згуртованості; здійснюється чітке усвідомлення змісту обраного типу організаційної культури; розробка детального плану заходів щодо реалізації змін [1].

На **четвертому етапі** здійснюється розробка, апробація, упровадження та перевірка ефективності технології розвитку організаційної культури ЗЗСО. Здійснюються формальні зміни згідно нової стратегії; удосконалюються та модифікуються форми, методи та засоби реалізації визначених цінностей, установок та норм; розробляються нові, які забезпечать конкурентоспроможність закладу на ринку освітніх послуг.

Отже, процес формування організаційної культури закладу освіти представляє собою комплекс 4 взаємопов'язаних етапів діяльності, кожен з яких має свою специфіку та свій інструментарій управління.

Список використаних джерел

1. Психологічні детермінанти розвитку організаційної культури: Монографія / Л.М. Карамушка, О.В. Креденцер, К.В. Терещенко [та ін.] ; за ред. Л.М. Карамушки. К.: Педагогічна думка, 2015. 288 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/10087/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F_%D0%BB%D0%B0%D0%B1_%D0%BE%D1%80%D0%B3_%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB_2015-2.pdf
2. Харчишина О. В., Формування організаційної культури підприємства. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/8459/1/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8%20%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D1%89%D0%B0%202011.pdf>

УПРАВЛІНСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ КЕРІВНИКА – ЗАПОРУКА УСПІШНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Лук'яненко Микола – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Сформованість належного рівня управлінської компетентності забезпечує ефективне здійснення керівником управлінської діяльності в закладі загальної середньої освіти. Сучасний погляд науковців на тлумачення поняття «компетентність» є різноплановим і єдиного підходу до його визначення немає. Як правило, компетентність – це здатність особистості ухвалювати обґрунтовані рішення та нести відповідальність за їх реалізацію у різних сферах діяльності людини (соціальній, професійно-трудовай, сімейно-побутовій тощо). Компетентність керівника закладу освіти можна розглядати, як його готовність до управління освітнім процесом з двох позицій. Відповідно, перша позиція компетентності керівника закладу освіти передбачає теоретичну готовність, яка визначається співвідношенням ідеальної моделі знань і реального їх рівня. Складовими можна визначити різні напрями теоретичної підготовки: директивно-методологічний, нормативно-законодавчий, загальнотеоретичний і методичний, організаційно-педагогічний.

Щодо другої позиції, то вона полягає в трактуванні компетентності як процесуальної готовності, що передбачає сформованість у керівника загальних умінь та навичок здійснювати функції управління освітнім процесом (діагностично-прогностичні, організаційно-регулятивні, контрольні-оцінювальні) [2].

За інших підходів, компетентність керівника закладу освіти можна розглядати, як усвідомлення особистих ролей у колективі, що забезпечує успіх обраних управлінських команд і успіх управлінської справи взагалі [2].

Таким чином, можна дати визначення поняття «управлінська компетентність» – це інтегральна особистісна здатність керівника, що відображає єдність його теоретичної та практичної готовності до ефективного здійснення різноманітних управлінських функцій (інформаційно-аналітичної, мотиваційно-цільової, планово-прогностичної, організаційної, контрольної-регулятивної та ін.). Інший підхід визначає управлінську компетентність, як інтегральну характеристику ділових, особистісних і моральних якостей, що відображає рівень знань, умінь, досвіду, мотивації, здібностей і готовності до певної управлінської діяльності, що є закономірним результатом взаємодії особистості, індивіда і суб'єкта діяльності з навколишнім професійно організованим середовищем, що існує в певних соціальних, економічних, історичних та інших умовах [3, с. 489-494].

Нам імпонує визначення управлінської компетентності, як рівня професійної майстерності керівника закладу освіти, що має прояв у сучасних творчих формах функціонального здійснення управлінської діяльності та базується на глибоких науково-теоретичних знаннях щодо управління системою здоров'язбереження та вимагає прояву інтелектуальних, психологічних та особистісних якостей і властивостей особистості.

Управлінська компетентність керівника закладу загальної середньої освіти має прояв у таких основних ознаках:

- оперативність і мобільність управлінських знань, розуміння їх значення для практики керівництва, що вимагає постійного оновлення змісту знань, його поповнення новими науковими даними, оперативними відомостями про стан керованого об'єкта;
- гнучкість методів управлінських рішень, алгоритмів розв'язання завдань, тобто здатність керівника не лише знати сутність управлінської проблеми, але й вирішувати її практично, причому оптимальним способом;
- критичність мислення, що надає можливість обирати оптимальні рішення, аргументувати вибір, відкидати помилкові шляхи;
- наявність достатнього для управління досвіду керівництва (керівник систематично аналізує свій досвід й, виходячи з нього, ухвалює обґрунтовані, найбільш оптимальні в конкретній ситуації, рішення).

Вагомого значення набувають дослідження науковців, де визначено структуру професійно-управлінської компетенції, складовими якої є: професійно-управлінський, загально-педагогічний, адміністративно-господарський, дидактично-виховний компонент, науково-методичний, соціально-комунікативний та представницький компоненти [1, с. 125-129].

Професійно-управлінський компонент передбачає наявність знань, щодо: сучасної теорії управління закладами освіти; нормативних документів у галузі загальної середньої освіти та в управлінні системою здоров'язбереження; технології реалізації функцій управління, принципів, методів за підсистемами, якими керує особа. Наявність умінь: будувати та реалізовувати в практичній діяльності структуру управління системою здоров'язбереження (управлінський процес); забезпечувати системний підхід в її управлінні; здійснювати регулювання між підсистемами, орієнтуючи особисту діяльність на одержання позитивного результату в здоров'язбережувальній діяльності; використовувати технологію управлінських функцій у циклі певних дій, операцій, правил, способів; будувати та здійснювати систему здоров'язбережувальної роботи в закладі освіти.

Адміністративно-господарський компонент передбачає наявність знань щодо змісту та оформлення фінансово-облікової документації; нормативних вимог до матеріально-технічного та кадрового забезпечення здоров'язбережувальної діяльності закладу освіти. Необхідні уміння: вести облікову документацію; облаштовувати приміщення для проведення різних форм позакласної роботи зі здоров'язбереження.

Науково-методичний компонент – це наявність знань, щодо системного підходу до підвищення кваліфікації, навчання та розвитку педагогічних працівників, здійснення різних форм методичної та наукової роботи в закладі освіти; узагальнення та використання перспективного педагогічного досвіду. Керівник закладу освіти повинен вміти: організовувати систему науково-методичної роботи з проблем здоров'язбереження в закладі освіти та за його межами; аналізувати різні форми організації позакласної роботи з проблем здоров'язбереження; розробляти технологію моделювання, корекції перспективного педагогічного досвіду.

Соціально-комунікативний та представницький компоненти передбачають знання: теоретичних засад соціальних зв'язків у системі позакласної роботи між

закладами освіти, позашкільними закладами; методичних засад реалізації комунікативної та соціально-комунікативної функцій у закладах освіти; психології міжособистісного спілкування з дітьми та дорослими. Вміння: спілкуватися зі суб'єктами управлінської діяльності; налагоджувати партнерські стосунки з ними; встановлювати ділові контакти з різними соціальними структурами, організаціями та економічними об'єднаннями з метою покращання стану організації позакласної роботи з проблем здоров'язбереження [1, с. 125-129].

Отже, головним критерієм ефективності управління системою здоров'язбереження в закладі загальної середньої освіти є рівень професійно-управлінської компетентності керівника, що складається із взаємопов'язаних компонентів: професійно-управлінського, адміністративно-господарського, науково-методичного, соціально-комунікативного та представницького.

Список використаної літератури

1. Денисенко Н.Ф. Управління системою фізичного виховання дітей у дошкільних навчальних закладах. Запоріжжя: «ЛПС Лтд», 2001. 308 с.
2. Лаврук В. Діагностика управлінської компетентності директора школи / В. Лаврук. К. : Шк. світ, 2008. 128 с.
3. Янчук С.В. До розробки еталонної моделі професійної управлінської компетентності директора загальноосвітнього навчального закладу у сфері стратегічного управління розвитком освітньої системи / С.В. Янчук // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : Зб. наук. пр. Київ-Запоріжжя : Ін-т педагогіки і психології професійної освіти АПН України, ЗОППО, 2006. Вип. 40. С. 489-494.

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТНО-РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ВІКОВОЇ ГРУПИ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Пісоцька Людмила – старша викладачка кафедри дошкільної освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Великий вплив на розвиток дітей дошкільного віку мають дорослі, які їх оточують, виховують та навчають, засоби масової інформації, до яких активно дотичні дошкільнята, великою мірою середовище, в якому перебувають діти. Саме тому створення належного розвивального середовища в ЗДО, зокрема у віковій групі, є одним із основних завдань всього педагогічного колективу. Оснащене відповідним чином приміщення групової кімнати сприяє активності дитини, її ініціативності, особистісному зростанню, визначає основні змістові та потенційні напрями розвитку.

Однозначного підходу до питання розвивального предметного середовища не існує. Як зазначає Т. Поніманська, розвивальне середовище – комплекс психолого-педагогічних, санітарно-гігієнічних, естетичних та інших умов, що забезпечують організацію життєдіяльності дошкільнят у закладі дошкільної освіти. Тому предметне розвивальне середовище має відповідати віковим особливостям дітей. У

дошкільній установі воно визначається сукупністю взаємопов'язаних складових, серед яких: продукти діяльності фахівців (митців-художників, конструкторів, майстрів-оздоблювачів та інших); результати діяльності педагогічних працівників дошкільної установи та батьків з організації та оформлення побуту; результати діяльності дітей в облаштуванні інтер'єру під керівництвом вихователя; природні, соціальні та культурні компоненти [1, с.402].

На думку К. Крутій, предметно-розвивальне середовище – це комплекс природних, комфортних, раціонально організованих обставин, насичених різноманітними сенсорними, дидактичними та ігровими матеріалами, під час добору яких педагоги приймають до уваги пізнавальні запити та інтереси дошкільнят. Тому директору ЗДО варто пам'ятати, що однією з вагомих умов впливу середовища на розвиток дитини є участь дорослого. В сучасній дошкільній установі працює безліч фахівців, окрім вихователів. Це й музичні керівники, інструктори з фізичного виховання, спеціалісти з образотворчої діяльності, викладачі іноземної мови, практичні психологи, логопеди, медичні працівники, фахівці комп'ютерної грамотності та інші. Кожен з них організовує педагогічний процес в освітньому просторі ЗДО. Для того, щоб діяльність була злагодженою, професійною потрібно, щоб кожен із фахівців усвідомив велику відповідальність за певний напрям роботи, а також був готовим до співпраці зі своїми колегами.

За облаштування вікової групи першочергово відповідають вихователі, за оформлення музичного осередку відповідальність несе музичний керівник, що стосується організації осередку для забезпечення рухової активності, то зобов'язання покладається на інструктора з фізичного виховання дошкільнят. Якщо говорити про створення системи умов для розвитку, навчання і виховання дітей дошкільного віку, то головну роль у цьому забезпеченні відіграє методист ЗДО. Він є координатором створення розвивального середовища. Наприклад, складає графіки відвідування дітьми різних груп приміщень загального користування. Якщо в штаті установи є практичний психолог він відповідає за створення умов для розвитку та забезпечення психологічного комфорту вихованців. Може допомогти вихователю в облаштуванні «куточку самоти». Медичний працівник першочерговий фахівець у плані створення умов для охорони життя і зміцнення здоров'я вихованців та консультант, в плані забезпечення санітарно-гігієнічних норм. Завдання директора ЗДО – нести відповідальність за цілісність, гармонійність такого середовища, його матеріально-технічну базу, розподіл необхідних засобів. Лише узгодженість в роботі різних фахівців дошкільної установи сприяє створенню належного предметно-розвивального середовища в ній [2, с.196].

Як зазначають О. Пісоцький та Л. Пісоцька для того, щоб розвивальне середовище забезпечувало розвиток, навчання і виховання дітей вікових груп, сприяло формуванню самостійної діяльності, становленням гармонійних стосунків у різних підсистемах і, одночасно, мало спрямування на інші освітні завдання – воно має змінюватися із урахуванням віку дітей, практичного досвіду, індивідуальних вподобань. Своєчасна зміна предметного середовища (іграшки, різноманітні матеріали, предмети, посібники, атрибути, інструментарії тощо) спрямовують дітей на здатність самостійно здійснювати вибір, активність, можливість досліджувати, відтворювати дійсність. Це не означає, що в середовищі кожної вікової групи має

бути перенасичення різноманітними засобами, а навпаки його облаштування має бути естетично оформлене, не містити зайвих елементів, гармонійно поєднуватися між собою [3, с.20].

Таким чином, питання предметного розвивального середовища ЗДО й вікових груп є на часі актуальним. Для того, щоб середовище виконувало відповідну функціональну роль (розвиток, виховання, навчання, оздоровлення) та забезпечувало можливості його реалізації необхідно, щоб питання його створення (оновлення, зміни) було проблемою колективною. Лише спільними зусиллями, інтересом до важливої справи можна досягти високих результатів, основним з яких є емоційне благополуччя дитини, її активність, бажання перебувати в такому середовищі, брати участь у різних видах діяльності та отримувати задоволення.

Список використаних джерел

1. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: підручник. 2-ге вид. К.: Академвидав, 2013. 464 с.
2. Крутій К. Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу: Монографія: У 2-х ч. Частина перша. Концепції, проектування, технології створення. Запоріжжя: ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2009. 320 с.
3. Пісоцька Л. М. Пісоцький О. П. Освітнє середовище закладу дошкільної освіти: навч. посіб. для студентів спеціальності «Дошкільна освіта». Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2018. 114 с.

СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Процько Інна – директорка Талалаївського ліцею Талалаївської сільської ради Ніжинського району Чернігівської області, Україна

Освіта, як і всі сфери життя суспільства, зазнала сильних змін під час дії воєнного стану. В умовах реалізації Концепції Нової української школи важливе значення набуває освітній менеджмент, який забезпечує якісні зміни в організації освітнього процесу і створює передумови для реалізації інноваційних перетворень. Завданням кожного закладу є розбудова здорової та безпечної школи, надання якісних освітніх послуг. Першочергово це питання стосується учнів початкової школи. Учасники освітнього процесу потребують такого стану освітнього середовища, в якому вони відчуватимуть фізичну, психологічну, інформаційну та соціальну безпеку, комфорт і благополуччя [2].

Відповідно до абзацу 10 частини 3 статті 26 Закону України «Про освіту» керівник закладу освіти в межах наданих йому повноважень забезпечує створення у закладі освіти безпечною освітнього середовища, вільного від насильства та булінгу (цькування) [1].

Державна служба якості освіти закликає звернути підвищену увагу на створення безпечною освітнього середовища в умовах воєнного стану. Разом з тим ми розуміємо, що його розбудова – це багатокомпонентна структурована система

дій. Нині заклад освіти орієнтується на кардинально нові підходи. Що це означає для керівника? Підготовка до нового навчального року в ліцеї починається з облаштування та перевірки стану укриття, уточнення схем евакуації учасників освітнього процесу до укриття, розроблення та затвердження алгоритму дій працівників і учнів закладу під час евакуації, відпрацювання правила поведінки під час повітряних тривог, евакуації, перебування у сховищі чи укритті, ухвалення рішення щодо організації освітнього процесу у змішаному форматі відповідно до безпекової ситуації, формування гнучкого розкладу занять. Адміністрація та працівники закладу постійно створюють безпечний фізичний простір для перебування учнів початкової школи, продовжують працювати в електронних журналах і з платформами, на яких розміщено навчальні матеріали, опановують ефективні стратегії роботи з учнями під час уроків, адаптують календарно-тематичні плани.

Педагоги, які мають педагогічне навантаження у 1-4 класах проходять систематичне навчання з мінної безпеки, надання першої домедичної та психологічної допомоги, проводять постійне інформування учнів та перевірку розуміння учнями протоколів безпеки щодо дій під час повітряних тривог та проведення евакуації, перебування в укритті, поведінки під час уроків онлайн. У вересні запланована та проведена акція спільно з безпековими службами «Запобігти. Врятувати. Допомогти».

Особиста стійкість учителів та вміння надати необхідну підтримку учням під час надзвичайних ситуацій воєнного характеру надважливі в умовах воєнного стану. Емоційний стан педагогів важливий як для якості викладання, так і для якості результатів навчання учнів. Тому актуальним є забезпечення педагогів постійною психологічною підтримкою, пошук можливостей для проходження курсів, участь у тренінгах, навчання технікам управління стресом, саморегуляції тощо.

2023-2024 навчальний рік характеризується збільшенням кількості дітей, родини яких змушені були переселитися на більш безпечні території. Тому, окрім традиційних адаптаційних практик для учнів при переході між ланками освіти з підтримки їхнього психологічного здоров'я, варто дуже уважно поставитися до адаптації дітей ВПО до нового для них освітнього середовища, переглянути антибулінгові політики у закладі. Педагоги початкової школи приділяють значну увагу діагностиці навчальних втрат у новоприбулих учнів, адже може скластися ситуація, коли діти не мали змоги навчатися протягом кількох місяців з початку війни. Цілком можливо, що такі учні потребуватимуть додаткових консультацій для надолуження прогалів у знаннях [4].

Ухвалення концепції Нової української школи перенесло поняття «педагогіка партнерства» зі світоглядних обширів у нормативну площину. Батьки учнів, як учасник освітнього процесу, зацікавлені в існуванні максимально безпечного освітнього середовища, здатного створити належні і безпечні умови навчання, виховання, розвитку дітей; для досягнення цих цілей мають долучатися та активно сприяти формуванню у дітей навичок та основних засад безпечного способу життя. Важливо спільно з батьками також домовитися про додатковий зміст шкільного наплічника, окрім навчальних матеріалів. Наприклад, вода, перекус, необхідні ліки з інструкцією щодо того, як і коли їх потрібно приймати, запискою з прізвиськом дитини, батьків, контактними телефонами, адресою [3].

Технічне забезпечення дистанційного навчання залишається однією з важливих умов його якості. Водночас саме цієї умови найскладніше дотриматися в закладі освіти, оскільки вона здебільшого залежить від батьків дітей та засновника. В час війни кожен заклад освіти має бути готовим для швидкого переходу до дистанційного або змішаного навчання. Саме така готовність стане запорукою успішності роботи шкіл.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII.
2. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Інноваційні трансформації в сучасній освіті: виклики, реалії, стратегії : зб. матеріалів IV Всеукр. відкр. наук.-практ. онлайн-форуму, Київ, 27 жовт. 2022 р./ за заг. ред. І. М. Савченко, В. В. Ємець. Київ: Національний центр «Мала академія наук України», 2022. 588 с.
4. URL:https://lib.iitta.gov.ua/733715/1/%D0%95%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BD_%D0%91%D0%BB%D0%BE%D0%BA_%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8_%D0%A4%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BC.pdf
5. Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі: указ Президента України від 25 травня 2020 року № 195/2020.
6. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
7. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність: Науково-методичний збірник/ за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці «Букрек». 2022. 140 с.
8. URL:<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpnevakonferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Naukmetod.zbirnykOsv.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu-%20Innovatsiyna.ta.projektna.diyalnist.pdf>

ІННОВАЦІЙНИЙ ЗАКЛАД ОСВІТИ ЯК СУБ'ЄКТ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙ

Рубан Тетяна – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

На сьогодні в освітній галузі є багато суттєвих проблем, вирішення яких можливе з допомогою розвитку інноваційної діяльності, а саме інноваційного потенціалу. Проблема формування інновацій полягає в тому, що інноваційний потенціал постійно збагачується, але при цьому існує низький рівень ефективності його використання.

У сучасних умовах щодо модернізації системи освіти важлива роль належить інноваційним закладам освіти. Це такі установи, які «орієнтовані на зміни в

процесах управління, змісті й результатах розвитку та виховання дітей, стилю педагогічної взаємодії від прямого впливу до співробітництва й співтворчості й передбачає перегляд існуючих підходів, освоєння нових сфер і технологій діяльності» [1, с.87].

Під інноваційним закладом будемо розуміти соціально-педагогічну систему, яка безперервно модернізує свою структуру та функції, оперативно реагує на нововведення, передбачаючи та прогножуючи при цьому розвиток можливостей для вирішення освітніх завдань у процесі суспільних перетворень.

Ми погоджуємося з думкою Н. Побірченко про те, що основними складовими інноваційної школи є:

- цілеспрямована дослідницька діяльність педагогічних працівників;
- висока якість життєдіяльності, ніж у масовій школі;
- нове окреслення філософії школи;
- реалізація системних інновацій у практику роботи закладу освіти;
- сприятливі умови для навчання та розвитку учнів;
- верифікація (результативність інновацій) та її тиражування [2, с.35].

У контексті нашого дослідження заслуговують на увагу праці С. Семенюк та С.Шпилик, в яких визначено типові ознаки інноваційного освітнього закладу, а саме:

- спроектованість інноваційного змісту життєдіяльності закладу освіти;
- впровадження інноваційної діяльності;
- сформованість інноваційного клімату в педагогічному колективі;
- наявність колективу, який постійно апробує та впроваджує інновації [3]

Значна роль в діяльності інноваційного освітнього закладу належить інноваційному колективу (на мікрорівні), який впроваджує нові методи, форми та засоби навчання, та професійно-педагогічній громаді (на макрорівні), яка об'єднує інноваційні заклади, що дозволяє об'єктивно оцінити суть і ефективність цих нововведень, та визначати впровадження інноваційного освітнього розвитку [3].

На основі вивчення наукових розвідок нами встановлені такі типи інноваційних закладів освіти, як: пасивні, репродуктивно-адаптивні, активно-адаптивні, системно-інноваційні.

Пасивними називаються заклади, які не виявляють активності щодо впровадження нововведень і роблять це лише за розпорядженням управлінської освіти. *Репродуктивно-адаптивні* заклади впроваджують деякі нововведення, не маючи інноваційного потенціалу, тобто при цьому змінюється лише деякі складові педагогічного процесу. *Активно-репродуктивними* називаються заклади, які оперативно реагують на нові тенденції в освітній галузі, впроваджуючи інноваційні проекти, які є не до кінця обґрунтованими. Педагогічні колективи таких закладів надають перевагу кількості нововведень, що негативно впливає на якість та результативність інноваційної діяльності. *Заклади освіти системно-інноваційного типу* характеризуються моделюванням власної стратегії розвитку та місії, згідно яких відбувається організація інноваційної діяльності. Педагоги таких закладів прагнуть до проведення науково-експериментальної та методичної роботи, підвищують професійну кваліфікацію шляхом участі в різних формах роботи; складають власну базу інновацій. Заклади такого типу застосовують сукупність різноманітних технологій

менеджменту, проектування, експертизи, моніторингу, що дає їм змогу уникнути стихійності та підвищити ефективність інноваційної діяльності [1, с.89].

Отже, інноваційним закладом освіти ми можемо назвати заклад, в якому задіяний весь колектив, котрий впроваджує нововведення, спираючись на постійну творчу ініціативу, підвищення кваліфікації, проведення науково-експериментальних досліджень, розробку механізмів, які забезпечують його конкурентоспроможність на ринку освітніх послуг.

Список використаних джерел

1. Коновальчук І.І. Технологія організації інноваційної діяльності закладів дошкільної освіти. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. Випуск 4 (95). 2018. С.85-91.

2. Побірченко Н. Змістовий аспект поняття «авторська школа». *Вісник Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка*. 2007. Вип. 36. С. 33–37.

3. Семенюк С.Б., Шпилик С.В. Освітні заклади як особливі суб'єкти інноваційного розвитку суспільства. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/21030/2/TRM_2017_Semeniuk_S_B-Osvitni_zaklady_yak_185-194pdf (Дата звернення 10.10.23)

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

Самойленко Олена – кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

В умовах реформування та розвитку системи освіти в Україні особливої актуальності набуває проблема виникнення конфліктів та пошук шляхів до їх розв'язання в процесі управління освітнім закладом. Керівник закладу, як менеджер освіти, має бути обізнаним щодо сутності, змісту конфліктів, їх структури, чинників, що їх викликають, вікової специфіки конфліктності, що дозволить йому обрати адекватні способи та засоби роботи з ними.

Управління конфліктами можна розглядати у двох аспектах: внутрішньому та зовнішньому. Внутрішній – полягає в управлінні власною поведінкою в конфліктній взаємодії. Зовнішній аспект управління конфліктами відображає організаційно-технологічні сторони цього складного процесу, у якому суб'єктом управління може бути керівник (менеджер), лідер чи посередник (медіатор). Як відомо, поняття «управління» має широку сферу застосування: «управління суспільством», «управління закладом освіти», «управління технічними системами» і т. п. По відношенню до соціальних систем, управління є цілеспрямований процес їх оптимізації відповідно до об'єктивних законів.

Управління конфліктом – це здатність керівника побачити конфліктну ситуацію, осмислити її та здійснити попереджувальні дії щодо її вирішення [2, с. 177-182]. За значенням для організації конфлікти поділяються на конструктивні та деструктивні. Конструктивний конфлікт виникає, коли опоненти не виходять за

рамки етичних норм, ділових відносин і розумних аргументів. Причинами такого конфлікту є зазвичай недоліки в організації роботи закладу й в процесі управління. Деструктивний конфлікт виникає, коли сторони не хочуть враховувати інтересів одна одної і наполягають на виконанні тільки своїх умов, або коли опоненти використовують неетичні методи боротьби, утискають інтереси або принижують гідність іншої сторони. Тому основна мета управління конфліктами в організації полягає в запобіганні деструктивним конфліктам та сприянні адекватному вирішенню конструктивних.

У залежності від ефективності процесу управління, наслідки конфлікту можуть бути функціональними чи дисфункціональними. Функціональні – призводять до підвищення ефективності організації, а дисфункціональні – до зменшення особистої задоволеності, зростання ворожості в міжособистісних і міжгрупових відносинах, послаблення згуртованості колективу і т. п., що визначає ймовірність виникнення подальших конфліктів. За ефективного управління конфліктом його наслідки грають позитивну роль, тобто, сприяють подальшому досягненню цілей організації. Застосування конкретного методу або їх сукупності вимагає з'ясування причин, що призвели до деструктивного конфлікту.

Науковці виділяють різноманітні ефективні методи управління конфліктами: структурні, міжособистісні, внутрішньо-особистісні, персональні, перемовини і т. д. Структурні методи – це методи з профілактики та усунення організаційних конфліктів, які виникають через неправильний розподіл повноважень, низький рівень організації праці, недостатню систему мотивації. У межах цих методів виділяють форми управління конфліктами: 1) пояснення вимог до роботи; 2) використання координаційних та інтегруючих механізмів; 3) встановлення загальної організаційної і комплексної мети; 4) використання системи винагород (заохочень). Один з найбільш розповсюджених координаційних механізмів – ланцюг команд. На думку Макса Вебера, встановлення чіткої ієрархії повноважень призводить до того, що підлеглий чудово знає, чийм рішенням він повинен підкорятися [5, с. 79-83].

Робота з конфліктами, природно, не вичерпується перерахованими методами. У залежності від ситуації, можуть використовуватися й інші ефективні методи управління конфліктами. У практиці управління конфліктами виокремлюють три напрями: відхід від конфлікту, придушення конфлікту і власне управління конфліктом. Кожний із названих напрямів реалізується за допомогою спеціальних методів.

Існують різні підходи щодо визначення етапів перебігу конфлікту:

1. Ситуація, що передує конфлікту, є вирішальною для з'ясування причин.
2. Одна зі сторін, що бере участь, ініціює конфлікт, висуваючи ряд вимог або претензій, з метою домогтися поступок або позитивної реакції. Тобто конфлікт завжди починається із чітко вираженого виклику.
3. Початкова реакція виклику (оборонна (ухиляння) або наступальна).
4. Врегулювання конфлікту.
5. Початок кінця.
6. Підбиття підсумків [3].

На наш погляд, можна додати ще сьомий етап – післяконфліктний.

Інший підхід передбачає 4 етапи розвитку конфліктної ситуації:

1. Латентна фаза – виникнення конфліктної ситуації.
2. Демонстративна фаза – усвідомлення ситуації як конфліктної, хоча б одним із її учасників.
3. Агресивна фаза – стадія конфліктної поведінки чи взаємодії.
4. Батальна фаза – передбачений характером взаємодії результат, чи вирішення конфлікту [6].

Вихід із конфлікту, як правило, розглядається як підсумкове резюме отриманих винагород та понесених втрат і передбачає два можливих типи наслідків: взаємний і односторонній вииграш, пов'язаний із набагато більшим потенційним ризиком, що передбачає, в більшості випадків, відкриття конфронтації сторін. Тобто, стратегія поведінки в конфлікті розглядається як орієнтація особистості по відношенню до конфлікту, установка на певні форми поведінки в ситуації конфлікту.

Існує безліч описів різних стилів поведінки в конфлікті – як у вітчизняній, так і в зарубіжній психології. Відомий американський психолог, соціолог, філософ Т. Кеннет вважав, що суспільству не слід уникати конфліктів або розв'язувати їх будь-якою ціною, а потрібно навчитися ними управляти. Спільно з Р. Кілменом він запропонував двомірну модель (Томаса-Кілмена), яка відображає методи регулювання і стилі поведінки людей в конфліктній ситуації, вимірами якої є: кооперація – поведінка особистості, заснована на увазі до інтересів інших людей; напористість – поведінка, що передбачає ігнорування цілей оточуючих і захист власних інтересів. У своєму опитувальнику по виявленню типових форм поведінки К. Томас і Р. Кілмен визначають п'ять можливих стилів поведінки в конфліктних ситуаціях:

- співпраця – спільне вироблення рішення, що задовольняє інтереси всіх сторін, що вимагає інтеграції позицій суб'єктів взаємодії;
- компроміс – врегулювання розбіжностей через взаємні поступки;
- уникнення (ігнорування, догляд) - ухилення від конфлікту, прагнення вийти з конфлікту, не вирішуючи його;
- пристосування (відступ) – зниження своїх прагнень і прийняття позиції опонента;
- суперництво (конкуренція) – відкрита боротьба за свої інтереси, жорстке відстоювання своєї позиції.

Також у вказаному опитувальнику подано 12 характеристик поведінки індивіда в конфліктній ситуації. У різних поєднаннях вони згруповані в 30 пар, у кожній з яких респонденту пропонується вибрати те судження, яке є найбільш типовим для характеристики його поведінки. За таких форм поведінки, як конкуренція, пристосування і компроміс у вииграші виявляється один із учасників, інший програє, або йдучи на компромісні поступки, обидва програють і тільки в ситуації співробітництва у вииграші виявляються обидві сторони. При аналізі конфліктів на основі аналізованої моделі важливо пам'ятати, що рівень спрямованості на власні інтереси чи інтереси суперника залежить від трьох обставин: змісту предмету конфлікту; цінності міжособистісних відносин; індивідуально-психологічних особливостей особистості [8].

Особливе місце в оцінці моделей і стратегій поведінки особистості в конфлікті займає цінність для неї міжособистісних відносин з протилежною стороною.

Якщо одного з суперників міжособистісні стосунки з іншим (дружба, любов, товариство, партнерство) не становлять жодної цінності, то їх поведінка у конфлікті відрізнятиметься деструктивним змістом або крайніми позиціями у стратегії (примус, боротьба, суперництво). І, навпаки, цінність міжособистісних відносин для суб'єкта конфліктної взаємодії, як правило, є суттєвою причиною конструктивної поведінки у конфлікті чи спрямованістю такої поведінки на компроміс, співпрацю, поступку.

Отже, управління конфліктом – це цілеспрямований, обумовлений об'єктивними законами вплив на його динаміку у сфері розвитку чи руйнації тієї соціальної системи, до якої має відношення даний конфлікт. Виникнення конфліктів в закладах освіти зумовлено рядом об'єктивних (обмеженість матеріальних ресурсів, специфіка управління в освітній галузі та ін.) і суб'єктивних чинників (стиль поведінки в конфліктній ситуації, конфліктологічна компетентність керівників, педагогів, вихователів та ін.). Таким чином, основна мета управління конфліктами в закладі освіти полягає в тому, щоб запобігати й усувати деструктивні конфлікти з урахуванням вказаних чинників і сприяти адекватному вирішенню конструктивних [7]. Яким буде конфлікт у кожній конкретній ситуації (чи переважатимуть у ньому негативні аспекти, чи він відіграватиме позитивну роль) значною мірою залежить від того, наскільки керівник закладу освіти усвідомлює значущість конфлікту й наскільки здатний керувати ним.

Список використаних джерел

1. Актуальні проблеми управління закладами освіти в контексті стратегії модернізації освітньої галузі: колективна монографія / за загальною редакцією В. П. Кравця. Г. М. Мешко. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. 310 с.
2. Біловодська О. А., Кириченко Т. В. Управління конфліктами в системі управління людським потенціалом підприємств. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 10. С. 177–182.
3. Конфліктологія: Конспект лекцій. Для підготовки магістрів усіх форм навчання / В. Я. Галаган, В. Ф. Орлов, О. М. Отич. К.: ДЕТУТ, 2008. 293 с.
4. Москаленко А. В. Управління конфліктами в педагогічному колективі закладу освіти : кваліфікац. робота на здобуття освіт. ступеня магістр : спец. 073 Менеджмент / А. В. Москаленко ; Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, каф. наук. основ упр. Харків, 2022. 81 с.
5. Новікова Н. Управління конфліктами в організації: підходи до вирішення та профілактики. *Галицький економічний вісник*. 2013. №2 (41). С. 79-83.
6. Петрінко В. С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с.
7. https://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/stud_almanah/72.pdf (Дата звернення 15.10.23).
8. <http://psychologis.com.ua> (Дата звернення 15.10.23).

ЕТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МЕНЕДЖЕРА ОСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ

Сич Надія – здобувачка освіти другого (магістерського) рівня спеціальності 073 Менеджмент факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

В умовах входження України в Європейський простір вищої освіти Законом України «Про вищу освіту» (2017) створено засади для впровадження та реалізації компетентнісної моделі освіти, результатом якої є сформованість професійної компетентності випускників вищих навчальних закладів. Провідна роль у формуванні нової генерації управлінських кадрів належить саме вищій освіті. Професійно-етична компетентність майбутніх менеджерів, як складова професійної компетентності, має виступати показником їхньої моральності, внутрішньої культури, здатності приймати адекватні управлінські рішення та діяти відповідно до норм професійної етики; вмінням не лише успішно виконувати посадові обов'язки, але й будувати відносини належного професійного рівня, усвідомлювати значення своєї професії, власне місця в ній.

Науковим підґрунтям для розв'язання проблеми впровадження компетентнісного підходу у процес професійної підготовки майбутніх фахівців є праці Н. Гузій, Г. Дмитренка, І. Зимньої, Е. Зеєра, І. Драч, О. Новікова, В. Рябченка, І. Степаненко та ін.

Різні аспекти проблеми формування професійно-етичної компетентності майбутніх фахівців різних профілів знайшли відображення у роботах Г. Андрєєвої, В. Гриців, В. Лашкул, Н. Петренко, Н. Султанової, Л. Хоружої та ін. Розкриттю філософсько-методологічних проблем формування етичної складової професійної діяльності присвячено наукові праці Н. Бойченко, А. Гусейнова, В. Малахова, В. Мовчан, Г. Хлистуна та ін.

Проте аналіз психолого-педагогічних досліджень дав змогу встановити, що проблема формування етичної компетентності майбутніх менеджерів освітніх закладів потребує подальших поглиблених досліджень.

Досліджуючи компетентнісний підхід у контексті професійної діяльності, І. Драч визначає, що його основними ознаками є поєднання особистісної та діяльнісної орієнтації в освітньому процесі; акцентування уваги на результатах освіти, якими є не лише сума засвоєних знань, умінь та навичок, а здатність людини діяти в різноманітних проблемних професійних та соціальних ситуаціях. Компетентнісно орієнтована освіта спрямована на формування здатності або готовності особистості мобілізувати всі свої ресурси (системно організовані знання, уміння й навички, здібності й психічні якості), які необхідні для вирішення різноманітних проблем [4]. Цілком погоджуємося з позицією І. Драч, що компетентнісно орієнтована освіта спрямована на підвищення якості навчання, системності професійної підготовки випускників, формування їх готовності успішно вирішувати основні завдання професійної та соціальної діяльності [4].

За твердженням О. Гринвальд, «етична компетентність» майбутнього фахівця – це інтегрована характеристика особистості, що представляє сукупність знань, умінь, навичок, мотиваційно-ціннісної орієнтації і особистісних якостей,

що сприяють здійсненню професійної діяльності відповідно до норм і вимог професійної етики [6, с. 180].

С. Шульпін розглядає «етичну компетентність» вчителя як складне індивідуально-психологічне утворення на основі інтеграції теоретичних знань, практичних умінь в області етики, певного набору особистісних якостей, що обумовлює готовність до етично адекватної поведінки в ситуаціях морального вибору.

Л. Хоружа також визначає «етичну компетентність» фахівця як складне індивідуально-психологічне утворення, яке інтегрує в собі професійні теоретичні знання, ціннісні орієнтації, особистісні якості та практичні вміння педагога у сфері професійної етики, що забезпечує вибір ним свідомої етичної поведінки згідно професійно-педагогічних норм [6, с. 180].

Ми погоджуємось з визначенням «етичної компетентності» майбутнього менеджера О. Слободянюк: «це здатність інтегрувати ціннісні орієнтири, теоретичні знання, практичні вміння та особистісні якості менеджера, що забезпечує здійснення управлінської діяльності на засадах професійної етики» [4, с. 32].

Аналіз сучасних наукових праць дав можливість визначити, що етична компетентність майбутніх менеджерів може бути представлена як сукупність чотирьох компонентів:

1) *Мотиваційно-ціннісний компонент* пов'язаний з усвідомленням важливості мотиваційно-ціннісних аспектів управлінської діяльності, які мають слугувати її підґрунтям;

2) *Когнітивний компонент* охоплює сферу формування моральної свідомості особистості через систему етичних знань для сприйняття значення і змісту цінностей, взірців, принципів поведінки та спілкування;

3) *Діяльнісний компонент* виявляється у сформованості у студентів умінь до здійснення управлінської діяльності на засадах професійної етики, налагоджувати комунікативні контакти з партнерами з урахуванням ділової етики та культури професійного спілкування;

4) *Особистісний компонент* передбачає сформованість у студентів морально-особистісних якостей та якостей, необхідних для успішної професійної діяльності: організованості, активності, інтелектуальної мобільності, комунікабельності, емоційної стійкості, толерантності, прагнення до самоаналізу і самовдосконалення.

Прикладом етичної компетентності можуть бути такі здатності:

- усвідомлення гуманістичних цінностей, інваріантного характеру норм, принципів педагогічної етики;
- розуміння морального змісту педагогічної професії; необхідності розвитку культурних потреб та інтересів;
- здійснення етичної рефлексії власних учинків,
- виявлення сутності моральних колізій у різних педагогічних ситуаціях, прогнозування результатів своїх дій;
- уміння розв'язувати конфлікти, розуміти почуття та потреби вихованців;

– реалізація у професійній поведінці стратегії й тактики етично адекватного спілкування з різними учасниками навчально-виховного процесу [2, с. 311].

Отже, етичну компетентність майбутніх менеджерів освітніх закладів необхідно визначати як здатність інтегрувати ціннісні орієнтири, теоретичні знання, практичні уміння та особистісні якості менеджера, що забезпечує здійснення управлінської діяльності на засадах професійної етики. Основними її компонентами є: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний та особистісний.

Процес формування етичної компетентності майбутніх менеджерів освітніх закладів визнається як цілеспрямований й систематичний вплив на мотиваційну, когнітивну та діяльнісну сфери магістрів, метою якого є становлення такої особистості, яка усвідомлює значення етичної складової своїх професійних обов'язків, має розвинуті морально-особистісні якості та практичні вміння у сфері професійної етики, що забезпечують вибір свідомої етичної поведінки відповідно до етичних норм.

Список використаних джерел

1. Безлюдна Н., Дудник Н. Портфоліо як засіб формування професійно-етичної компетентності майбутнього менеджера освіти. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2019. Вип. 2. С. 29-35.

2. Дудник Н. Зміст та структура професійно-етичної компетентності майбутніх менеджерів освіти. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2017. Вип. 27. С. 208-314.

3. Мармаза О. І. Менеджмент освітньої організації. Х. : ТОВ «Щедра садиба», 2017. 126 с.

4. Слободянюк О. М. Професійно-етична компетентність менеджера: значення у професійній діяльності та умови формування у ВНЗ. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота*. 2014. Вип. 33. С. 179-182.

5. Слободянюк О. М. Формування професійно-етичної компетентності майбутніх менеджерів економічного профілю у процесі вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук : 13.00.04 - теорія і методика професійної освіти / Слободянюк Олена Михайлівна; Ін-т вищої освіти НАПН України. Київ, 2017. 20 с.

6. Хоружа Л. Л. Теоретичні засади формування етичної компетентності майбутніх учителів початкових класів: автореф. дис. на здобуття ступеня д-ра пед. наук: 13.00.04 - теорія та методика професійної освіти / Л.Л.Хоружа; Інститут педагогіки АПН України. К., 2004. 45 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ЯК НЕОБХІДНОЇ СКЛАДОВОЇ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ ОСВІТИ

Хлебнік Світлана – кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Виклики, які постали перед освітньою сферою в ХХІ ст., а саме: рівний доступ до якісної освіти, навчання упродовж життя, рух до суспільства знань - потребують нових підходів до управління галуззю. Це підвищує відповідальність керівників за стан розвитку освіти в кожному конкретному регіоні, посилює вимоги до їх професійної компетентності.

Специфіка управлінської діяльності менеджера освіти в умовах сьогодення визначається модифікацією і появою нових функцій управління: стратегічної, представницької, соціально - психологічної, інноваційної тощо. Особливу увагу викликає до себе проблема професійної етики управління закладами освіти, оскільки саме вона є визначальним фактором якості системи освіти загалом. Таким чином, професійна компетентність керівника стає його провідною якісною характеристикою, а рівень його професійної компетентності як особистості значною мірою визначає напрямки та ефективність розвитку освітньої галузі.

Функціонування закладу освіти значною мірою залежить від прийнятих норм і правил взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу. Зокрема-між педагогами, які постійно спілкуються, обмінюються досвідом роботи, інформацією, вміннями та навичками. Етика визначає сутність моральних норм (манери поведінки, відносин, принципів і правил спілкування), за якими зобов'язані діяти всі учасники освітнього процесу, передовсім педагоги і учні.

Дослідженням питання етики управління закладами освіти займалися Г. В. Дерябіна, Л. М. Карамушка, Н. Л. Коломінський, В. І. Маслов, М. І. Рудакевич та інші. Необхідно зазначити, що професійною етикою вважають теорію професійної моралі, яка розкриває відношення людини до свого професійного обов'язку. Що стосується етики управління - це правила, засновані на знаннях і навичках етики, що характеризуються поважним ставленням керівника до підлеглих, а також до оточення. Вчені вважають, що управління - діяльність, спрямована на розробку рішень та їх дотримання згідно мети, аналізу і підведення підсумків на основі достовірної інформації [1, с. 118-121].

Варто зазначити, що для стійкої і процвітаючої сфери потрібна система, яку вчені називають менеджментом. У широкому значенні, менеджментом освітньої сфери є сукупність принципів, методів, управлінських рішень, прийомів управління навчально-виховним, навчально-пізнавальним та самоосвітнім процесом у навчальному закладі з метою забезпечення його функціонування і розвитку.

Як і кожна сфера життя, управління закладом освіти має свої особливості, а саме: професійні особливості - наявність знань у освітній сфері, вміння планувати і координувати дії, аналізувати ситуацію для прийняття певного рішення тощо; індивідуальні особливості - організаторські здібності особи, критичне мислення, компетентність, лояльність та інше; специфічні особливості - аналітичне мислення, спостережливість, відповідальність, професіоналізм, особистісні цінності тощо

Підґрунттям техніки управлінської діяльності закладу освіти, що гармонізує її з потребами та інтересами людей, суспільства, мають стати моральні цінності й етичні принципи. Під час управлінських стосунків керівника закладу освіти з підлеглими вони набувають статусу головних параметрів управління, що визначають його сформованість і культуру

Щодо специфічних особливостей, на нашу думку, до них варто віднести рівень культури та моралі, етичні норми та принципи.

Спостерігаючи і порівнюючи освітній процес з іншими сферами діяльності можна виділити певні його властивості, такі як:

- постійна підготовка та вдосконалення працівників;
- орієнтація на якість;
- застосування у практиці закордонних методів управління та багато інших [3, с.38-39];
- формування висококультурного та етичного середовища.

В умовах зростання конкурентності між закладами освіти важливим критерієм професіоналізму менеджера освіти є здатність справляти своїм зовнішнім виглядом позитивне враження на оточуючих. У сучасних умовах національного відродження актуальною стає проблема формування іміджу керівника освітньої установи на традиціях української національної культури.. Важливим є і культура дизайну робочого кабінету керівника з використанням традиційного українського оздоблення. Багатство української культури спонукає менеджера освіти до творчих дій, дає можливість удосконалювати особистісні якості, створюючи не лише власний імідж, але й закладу освіти загалом.

Таким чином, дослідивши дане питання необхідно зазначити, що професійна етика управління закладами освіти - це прийоми, методи, правила, які забезпечують вдосконалення та стабільність освітньої сфери. Формування етичної компетентності майбутніх менеджерів освіти ми розуміємо як науково обґрунтовану та цілеспрямовану систему організації педагогічного процесу на засадах інтеграції теоретичних знань, практичних умінь і навичок у сфері професійної етики, зосереджену на стимулюванні активної діяльності студентів з оволодіння загальнолюдськими та професійними нормами моральності, формування внутрішньої системи моральних та етичних регуляторів поведінки майбутнього менеджера освіти.

Список використаних джерел

1. Безлюдна Н. В., Дудник Н. В. Формування професійно-етичної компетентності майбутніх менеджерів освіти методом проектів.: Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Вип 2, ч.2. 2020. С. 6-12
2. Дрозд П.Г. Роль керівника в системі управління закладами шкільної освіти. Київ: Вісник НТУУ «КПІ», вип.1. 2013. с. 118-126
3. Мармаза О.І. Менеджмент освітньої організації. Харків: ТОВ «Щедра садиба», 2017, с.126
4. Управління процесами створення, функціонування та реформування освітнього середовища в сучасних умовах.

DEFINITIVE ANALYSIS OF THE CONCEPT «RESEARCH COMPETENCE OF FUTURE MANAGERS» IN THE FIELD OF EDUCATION

Zou Ruowei – graduate student of the Department of Pedagogy, Primary Education, Psychology and Management, Nizhyn State University named after Nikolai Gogol

Modern educational management increasingly requires a research approach.

The professional standard of higher education in the field of 07 «Management and Administration» of specialty 073 «Management» emphasizes the need to develop specialists who are able to identify and solve complex problems and tasks in the field of management or during training, which are expressed in conducting research, implementing innovations and involving uncertainty conditions and requirements [5].

Future managers in the field of education must, while studying at a higher educational institution, master the skills of planning and conducting scientific research, demonstrating the results of scientific work and preparing them for publication; be able to plan and teach special educational disciplines in higher educational institutions; build and explore conceptual, mathematical and computer models; objects and processes in the field of management; identify and classify new tasks in the field of management, describe, analyze and evaluate relevant objects, phenomena and processes, select the optimal methods for their research.

A modern manager in the educational field must have the skills to assess external and internal situations, solve problems, and develop management solutions.

V. Bolotov, I. Zimnyaya, A. Khutorskoy consider research competence to be one of the key ones. A. Khutorskoy considers research competence to be an integral part of cognitive competence, which consists of elements of methodological, super-subject, logical activity, methods of organizing goal setting, planning, analysis, reflection; it is included as an integral part of the competence of personal self-improvement, which is aimed at mastering the methods of intellectual and spiritual development [2, p. 56].

Representatives of the systems approach V. Adolf, A. Derkach, T. Smolina consider research competence to be a component of its professional competence. According to B. Gershunsky, V. Laptev, research competence is an element of general and professional education [ibid].

According to S. Osipova, research competence is an integral personal quality that presupposes the readiness and ability to independently master and obtain a system of new knowledge through the transfer of semantic context from functional activity to transformative activity, relying on existing knowledge, skills, habits and methods of activity [ibid.].

For V. Nagaev, the research competence of a manager is an integrative structure, which consists of motivational needs, interests, goals and the value of research activities; systematicity, flexibility of knowledge, its scientific nature and search orientation; cognitive activity, creative activity, leadership abilities, art of management; ability for self-development, abilities and skills of self-government and reflective activity, creative orientation of the individual [4, p.69].

D. Kember, D. Leung consider the process of developing research competence to be a complex process that involves a number of aspects, including the individual's

cognitive and metacognitive abilities, the learning environment and support, and the educational program [6].

T. Tang sees the process of developing research competence in the relationship between research skills and academic performance [8].

M. Koro-Ljungberg, A. Buss believes that developing qualitative research skills requires the development of a wide range of skills and qualities, such as flexibility, critical thinking and reflection [7].

The research competence of educational managers has a significant impact on their work. In particular, educational managers must have the following types of research skills: identify a problem, formulate a hypothesis, select and analyze the necessary data for research, select appropriate methods for conducting research and processing data, record intermediate and final results of research, discuss and interpret research results, use them in practice.

It has been established that most scientists consider research skills to be a system of intellectual and practical skills of a person necessary for him to independently carry out research. N. Golovan considers intellectual skills to be the basis of research activities, and practical ones, according to the scientist, help in mastering certain methods of search activity, which contributes to new knowledge, facts, and patterns [, p. 58].

E. Grechanik classifies research skills into the following three groups:

- methodological (general theoretical): the ability to analyze theoretical phenomena; summarize the research problem; apply theoretical knowledge in practice; find a scientific solution to a problem;
- methodological: conducting an experiment; use of scientific research methods; building a system of operations and research;
- technological: skills in using bibliographic catalogs; working with equipment during research; illustrating the results obtained in diagrams, tables, drawings; citing scientific sources; registration of a list of scientific sources and research work [, p. 217].

Consequently, as a result of analyzing approaches to determining the research competence of a future education manager, we came to the conclusion: there is no unambiguous interpretation of the phenomenon under study.

By research competence of a future education manager we will understand an integrative quality of a person, which presupposes the ability to collect, analyze, evaluate and interpret information to solve problems or make decisions when faced with a problem, the readiness and ability of an individual to carry out research activities in a particular area.

In general, the analysis allows us to conclude that the research competence of an education manager, as an integrative quality of a person, has the property of integrity; is much broader than the concepts of «knowledge», «ability», «skills», since it includes the orientation of the individual (motivation, value orientations), his abilities, personal qualities; manifests itself in the ability to conduct research; has a complex structure: its components have the properties of integrativeness and interdependence.

References

1. Arkhylova M. V. Doslidnytska kompetentnist maibutnikh inzheneriv-pedahohiv. [Pre-research competence of future engineer-educators]. Materialy V

mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Profesiine stanovlennia osobystosti: problemy i perspektyvy», m. Khmelnytskyi, 22–24 zhovtnia, 2009 r. Khmelnytskyi, 2009. P. 144–148.

2. Holovan M. S. Sutnist ta zmist poniattia «doslidnytska kompetentnist» [The essence and content of the concept of «research competence»]. / M. S. Holovan, V. V. Yatsenko. Teoriia ta metodyka navchannia fundamentalnykh dystsyplin u vyshchii shkoli: zbirnyk naukovykh prats. Vypusk VII. Kryvyi Rih: Vydavnychi viddil NMetAU, 2012. P. 55-62.

3. Hrechanyk O., Hryhorash O. Formuvannia naukovo-doslidnytskoi kompetentnosti maibutnikh menedzheriv osvity. [Formation of scientific and research competence of future managers of education]. Trends in the development of modern scientific: Abstracts of XXXI International Scientific and Practical Conference. Vancouver, Canada, June 22 – 25, 2021. P. 216-218.

4. Nahaev V. M. Formuvannia doslidnytskoi kompetentnosti maibutnikh ahrarnykh menedzheriv: dydaktychnyi aspekt. [Formation of research competence of future agricultural managers: didactic aspect]. *Bulletin of the Petro Vasylenko Kharkiv National Technical University of Agriculture*. 2018. Vyp. 191. P. 66–76.

5. Standart vyshchoi osvity za spetsialnistiu 073 «Menedzhment». [Standard of higher education in specialty 073 «Management»]. URL: [https://mon.gov.ua > media > vishcha-osvita](https://mon.gov.ua/media/vishcha-osvita) > (data zvernennia: 30.09.2023).

6. Kember, D., & Leung, D. Y. (2020). Development of research skills: A systematic review of the research literature. *Studies in Higher Education*, 45(4). P. 734-747.

7. Koro-Ljungberg, M., & Buss, A. (2019). Developing qualitative research skills: A narrative review. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 32(9). P. 1053-1065.

8. Tang, T. (2019). The relationship between research skills and academic performance: A meta-analysis. *Studies in Higher Education*, 44(8). P. 1409-1422.

СЕКЦІЯ 6.1
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Білан Наталія – вчителька початкових класів Ніжинської гімназії №3 Ніжинської міської ради Чернігівської області, Україна

В Україні триває процес реформування освітньої системи, спрямований на розвиток та набуття особистістю якісних здатностей, приведення вітчизняних критеріїв і стандартів освіти у відповідність до європейських вимог.

Початкова школа являє собою фундамент освіти, оскільки саме в цей період відбувається формування особистості молодшого школяра, її активний різносторонній розвиток. Тому до початкової ланки освіти висуваються посилені вимоги з метою ефективного реалізації освітнього процесу, а саме забезпечення умов для навчання учнів, опанування ними ключовими та предметними компетентностями, прояв їхніх здібностей у різних видах діяльності [4].

Тому, нині перед початковою школою особливо гостро стоїть питання формування природничих компетентностей молодших школярів, вироблення засад формування у них наукових понять, розвитку дослідницьких умінь і вмій спостерігати, які складають передумови ефективного пропедевтики природничих знань.

Згідно із сучасними науковими уявленнями предметна природознавча компетентність визначається як особистісне утворення, що характеризує здатність учня розв'язувати доступні соціально і особистісно значущі практичні та пізнавальні проблемні задачі, пов'язані з реальними об'єктами природи у сфері відносин «людина – природа» [3].

Варто зазначити, що формування природознавчої компетентності молодшого школяра є метою природничої освітньої галузі – змістової компоненти Державного стандарту початкової освіти. Воно здійснюється шляхом засвоєння учнями системи інтегрованих знань про природу, способів навчально-пізнавальної діяльності, розвитку ціннісних орієнтацій у різних сферах життєдіяльності та природоохоронної практики [3].

Організація та проведення навчально-виховного процесу в початковій школі відіграє важливу роль у формуванні природознавчої компетентності молодших школярів.

Михалюк О.В. у своїй праці [2] надає практичні рекомендації щодо формування природознавчої компетентності в початковій школі:

- Фенологічні спостереження
- Дидактичні ігри
- Проектна діяльність
- Екскурсії
- Досліди
- Позаурочна діяльність

З метою визначення рівнів сформованості природничої компетентності молодших школярів науковці Грошовенко О., Казьмірчук Н., Вікарчук Н. [1] визначили критерії та показники даної інтегрованої якості, які зазначені в (табл. 1).

Таблиця 1.

Критерії	Показники
Змістовний	Володіння системою понять у межах, визначених навчальною програмою; системне оволодіння природознавчими поняттями.
Ціннісний	Чіткі пізнавальні мотиви щодо оволодіння природознавчими матеріалом; ціннісне ставлення до природи;
Діяльнісний	Здатність застосовувати знання у відмінних від навчання ситуаціях; Уміння застосовувати знання під час проведення дослідження, елементарного експерименту, спостереження, практичної діяльності; наявність конкретних еколого-збережувальних дій і вчинків у природі.

Серед умов формування природознавчої компетентності молодших школярів виділяємо: цілепокладання та проектування уроку щодо формування окремих компетенцій та їхніх елементів; використання специфічних методів і прийомів роботи, спрямованих на забезпечення компетентнісного результату навчання; приділення спеціальної уваги формуванню ціннісно-мотиваційного компонента природознавчої компетентності з постановкою відповідних завдань; обов'язкове врахування в процесі навчання вікових особливостей, індивідуальних стилів навчання різних учнів, необхідність створення сприятливого навчального середовища, психологічної атмосфери уроку [1].

Природнича компетентність формується на основі ціннісного ставлення до природи і не є абстрактною, вона конкретна і виховується в результаті безпосереднього спостереження за природними об'єктами. Особливо важливим є проведення спостереження в початковій школі, які переплітаються з науковістю, доступністю і цікавістю [4].

Отже, природознавча компетентність – особистісне утворення, що характеризує здатність учня розв'язувати доступні соціально й особистісно значущі практичні та пізнавальні проблемні задачі, пов'язані з реальними об'єктами природи у сфері відносин «людина – природа». Формування природничої компетентності школярів молодших класів на уроках природознавства відбувається більш успішно, якщо забезпечити такі педагогічні умови: проблемне навчання, що активізує пізнавальні інтереси молодших школярів; навчальні ігри еколого-естетичної спрямованості; інтегровані уроки, що сприяють формуванню предметних і міжпредметних ключових компетенцій.

Успішне формуванню природознавчої компетентності в молодших школярів здійснюється, на нашу думку, якщо вчитель зацікавлює, створює ситуації, які учнів вражають, заохочує спостерігати, досліджувати, пізнавати, використовувати набуті знання у своєму повсякденному житті.

Список використаних джерел

1. Грошовенко Ольга, Казьмірчук Наталя, Вікарчук Наталя Формування природничих компетентностей молодших школярів засобами проектної діяльності. Режим доступу: <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/224198/225817>.
2. Практичний poradnik «Формування природознавчої компетентності у молодших школярів». Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/prakticnij-poradnik-formuvanna-prirodnavcoi-kompetentnosti-u-molodsih-skolariv-282662.html>.
3. Типова освітня програма. 1-2 класи [Електронний ресурс] / авт. кол. під кер. Савченко О. Я. Режим доступу : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf>.
4. Формування природничої компетентності молодших школярів засобами навчального проєктування. Режим доступу: <https://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6411/Kozub%20Natalia.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В СУЧАСНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ НА ЗАСАДАХ ПЕДАГОГІКИ ПАРТНЕРСТВА

Бобро Артур – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

На сучасному етапі розвитку системи освіти в Україні продовжують відбуватися реформи і зміни відповідно до процесів у розвитку суспільства та умов, що змінюються так швидко. Але незмінною метою розвитку демократичного суспільства залишається самореалізація особистості, утвердження права людини на вільний вибір форм, змісту, режиму освіти; дотримання загальнолюдських цінностей. Відповідно основною формою взаємодії учасників освітнього процесу для реалізації зазначених ідей і принципів є партнерство.

Педагогіка партнерства – це ключовий компонент формули Нової української школи, це взаємна повага до особистості, це педагогіка з особистісно орієнтованим навчанням у центрі якого – дитина. Нова українська школа визначає головним завданням педагогіки партнерства – подолання інертності мислення та перехід на якісно новий рівень побудови взаємовідносин між учасниками освітнього процесу [1].

Інертність мислення учасників освітнього процесу може проявлятися через консерватизм, небажання якісно змінювати підходи до організації освітнього процесу (дитиноцентричний підхід); вибрати педагогічно доцільні методи і форми роботи (активне включення батьків у освітній процес) тощо.

Наявний педагогічний досвід забезпечує впевненість вчителів початкових класів у вирішенні завдань, а нова форма організації освітнього процесу викликає певний страх, не бажання вийти із зони комфорту, яка вже сформувалась у професійній діяльності. Партнерство у початковій школі має базуватися на засадах рівності, добровільності, порозуміння та взаємодопомоги. Права та обов'язки учнів, вчителів та батьків треба чітко формулювати, а головне – усвідомлювати і відстоювати. В основі педагогіки партнерства – спілкування, співпраця та взаємодія між

учителем, учнем і батьками. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними й зацікавленими спільниками, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат [1].

Нова українська школа функціонує на засадах особистісно орієнтованої моделі освіти. У рамках цієї моделі школа має максимально враховувати здібності, потреби та інтереси кожної дитини, на практиці реалізуючи принцип дитиноцентризму. Дитиноцентризм як особистісно орієнтована модель навчання та виховання передбачає стимулювання активності учнів в освітньому процесі, орієнтацію на їх інтереси та досвід; забезпечення свободи і права дитини в усіх проявах її діяльності, урахування її вікових та індивідуальних особливостей, забезпечення морально-психологічного комфорту дитини [1].

Згідно з сучасним підходом до організації освітнього процесу у початковій школі, можна констатувати, що класом мають управляти не видумані кимось правила, а розроблені і прийняті самими дітьми, в разі потреби можуть змінюватися. Такі корективи можуть вноситись за різних умов – вплив соціо-культурних подій у суспільстві; процес дорослішання зумовлює зміну інтересів, потреб; розвиток інформаційнокомунікаційних технологій і так далі. Даний процес постійно рухається [3].

У Концепції «Нова українська школа» зазначено 10 причин, чому важливо впроваджувати і організовувати роботу опираючись на принципи педагогіки партнерства в системі освіти, які, на наш погляд, є дуже важливими у початкових класах закладів загальної середньої освіти [2]:

1. Включення батьків до організації та здійснення освітнього процесу закладу освіти є вкрай важливим внеском у створення розвивального середовища. Це сприяє спільному баченню траєкторії розвитку дитини, чіткому усвідомленню прав та обов'язків учасників освітнього процесу, дає можливість мінімізувати непорозуміння, які виникають у процесі взаємодії.

2. Спільне вирішення проблем, що об'єднує і згуртовує шкільний та батьківський колективи.

3. У процесі спілкування, яке ініціюють усі сторони (школа, батьки, діти), формується порозуміння та довіра між усіма учасниками й учасницями освітнього процесу.

4. У форматі постійної партнерської взаємодії між учасниками освітнього процесу є можливість оперативно реагувати на актуальні виклики та проблеми.

5. У взаємодії батьків, дітей і вчителів початкових класів відбувається швидший обмін ідеями, кращим набутих досвідом та практиками.

6. Колективна співпраця приносить позитивні результати, всі учасники й учасниці стають активніші, коли бачать, що досягають результатів, разом змінюють освітнє середовище, від їх роботи покращується атмосфера в громаді.

7. Співпраця педагогів з дітьми на засадах педагогіки партнерства сприяє більш ближчим і довірливим стосункам, так як враховується думка, позиція, інтереси усіх сторін у поєднанні з відповідальністю.

8. Педагогіка партнерства сприяє створенню атмосфери, у якій найкраще розкривається потенціал кожного учня й учениці, формуються відповідальність, ініціативність, креативність, а це – одні з надважливих навичок у сучасному світі.

9. Партнерство зменшує рівень стресу, сприяє створенню психологічно комфортного середовища, в якому працювати приємніше та ефективніше.

10. Партнерський формат стосунків між усіма учасниками й учасницями освітнього процесу готує молодь до професійної діяльності та ролі активних громадян у суспільстві, учні початкових класів набувають навичок ефективної соціальної, толерантної взаємодії у майбутньому.

Отже, важливим завданням перед системою вищої освіти в нашій державі, постає підготовка майбутнього вчителя початкової школи, який має бути готовий і компетентний організувати освітній процес на засадах педагогіки партнерства. Здатність до організації партнерської взаємодії ми розглядаємо як спроможність вчителя до побудови взаємин з суб'єктами освітнього процесу на засадах рівності, взаємної узгодженості дій в умовах спільної діяльності, умовах, що швидко змінюються з метою досягнення спільного результату.

Список використаних джерел

1. Ковальчук В.А. Педагогіка партнерства у професійній діяльності вчителя: навч. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2023. 100 с.
2. Концепція НУШ. URL: [mon.gov.ua https://mon.gov.ua > storage > app > media > п.](https://mon.gov.ua/storage/app/media/p.) (дата звернення: 18.10.2023).
3. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. К : Літера ЛТД. 2018. 160 с.

ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ РОЛІ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ У РОЗВИТКУ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Бутенко Світлана – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Дубровська Лариса – кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Патріотичне виховання займає вагоме та пріоритетне місце у всебічному розвитку учнів у цілій системі виховання. Формування патріотичних почуттів, любові до свого рідного народу, розуміння та сприймання громадського обов'язку, готовності працювати над питанням відстоювання інтересів держави.

Історична складова становлення виховання патріотичних почуттів бере початок вже чимало століть назад. Адже варто зауважити, що коли з'явилася наша рідна мова, почалися формуватися традиції, вже з того часу ми можемо говорити, про частковий розвиток виховання патріотичних почуттів із врахуванням даних засобів. Розвиток вітчизняної історії, української літератури, рідної природи, української культурно-духовної спадщини в основному сприяє становленню патріотичних почуттів у людей. Вище згадані засоби патріотичного виховання формувалися, як ми бачимо, з перших днів становлення нашого українського народу [13].

Зокрема почуття відповідальності, прагнення до раціоналізації й удосконалення відданості, взаємодопомоги та взаємопошани формується під час роботи на патріотизмом кожної особистості.

У вітчизняній педагогіці проблеми патріотизму школярів досліджували М. Баранець, О. Захаренко, М. Башмет, А. Бондар, А. Дем'янчук, Т. Шашло, В. Бондар, І. Зязюн, О. Мороз., М. Терентій., В. Фарфоровський, І. Ткаченко, О. Рудницька, В. Новосельський, М. Шкіль, М. Ярмаченко та ін [5]. За останній період з проблеми патріотизму та розвитку патріотичних почуттів школярів, формування його в учнів захищено ряд дисертаційних робіт (В. Гуменюк, В. Кіндрат, В. Каюков, М. Павленко В. Коваль,) [2].

Досить змістовним та актуальним на сьогодні є дослідження В. Каюкова, який теоретично обґрунтував та експериментально апробував оригінальну систему засобів розвитку патріотизму в цілому та патріотичних почуттів на основі героїчних традицій та вчинках українського козацтва [3].

Вивченням питання щодо виховання патріотичних почуттів у дітей і молоді також надавали першочергового значення відомі педагогічні науковці: С.Русова, Г.Ващенко, І.Огієнко, О.Духнович, Я.Ряппо, К.Ушинський, Г.Сковорода, В.Сухомлинський та ін. [17]. Проблема формування патріотичних почуттів в учнів окреслює національну самосвідомість, що розглядається в контексті загального процесу виховання учнів молодшого шкільного віку. Такі науковці як В.Борисов, Т.Бондаренко, Т.Гавлітіна, М.Стельмахович, О.Вишневський, О.Стьопіна, О.Коркишко, К.Чорна, Б.Ступарик та ін. [12].

На даний час, вивчення питання розвитку патріотичних почуттів в учнів молодшого шкільного віку стоїть гостро та досить актуально, адже сьогоднішні події досить сильно впливають на стан дитини, її формування та становлення [8]. Моральне становлення в суспільстві, у сім'ї, школі, організовує своєрідний процес виховання особистості, але за рахунок тривожності та нестабільності дитини завдання педагогів розробляти відповідні форми і методи патріотичного розвитку почуттів, фрагментарність розробленості всієї системи виховання та педагогічних технологій, що застосовуються під час роботи з учнями молодшого шкільного віку [10].

Як ми бачимо, проблемою патріотичного виховання почуттів переймалося чимала кількість науковці. І саме даній проблемі приділяють належну увагу. Наприклад праця В.Янів. «Українська вдача і наш виховний ідеал» наголошував на тому, що патріотичне виховання в школах має бути націлене на почуття та державність країни, а не на її політику, ідеологію та конфесійність [1].

До уваги також варто взяти «Концепцію громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності». У даній концепції зазначено, що виховання громадянина має бути спрямоване передусім на розвиток патріотичних почуттів, а саме- любові до свого народу та України. Ця концепція покладена в основу Концепції Нової української школи на яку спираються всі навчальні заклади нашої країни [9].

Учні молодшого шкільного віку мають здібність творчо та активно сприймати подану інформацію, тому виховуючи патріотизм, педагоги органічно розкривають в учнів національну самосвідомість громадянина, що базується на національній ідентичності [6].

Розвиваючи в учнів молодшого шкільного віку патріотичні почуття дитина:

- вбирає в себе віру в духовні сили своєї нації, її майбутнє;
- стверджує волю до праці на користь народу;
- створює вміння осмислювати моральні та культурні цінності, історію, звичаї, обряди, символіку;
- окреслює систему вчинків, які мотивуються любов'ю, вірою, волею, осмисленням відповідальності перед своєю нацією [4].

Отже, історичне становлення патріотичних почуттів у дітей молодшого шкільного віку можна прослідкувати через праці видатних діячів, що формували патріотичні почуття і переконання у процесі залучення молоді до культурної спадщини свого рідного народу шляхом різноманітних видів мистецтва.

Список використаних джерел

1. Артеменко Л.М. Специфіка патріотичного виховання молодших школярів у процесі краєзнавчої роботи / Л.М.Артеменко // Педагогічна освіта на зламі століть: досвід минулого – погляд у майбутнє: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 95-річчю кафедри педагогіки (19-20 жовтня 2017р., м.Ніжин) / З заг.ред.Є.І.Коваленко. – Ніжин: Видавець ІПП Лисенко М.М., 2017. – С.20-22.
2. Артеменко Леся Сучасне розуміння патріотичного виховання / Л.Артеменко // Педагогічний альманах : збірник праць молодих науковців [Електронне видання] / відп. ред. Є. І. Коваленко. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. – Вип. 1. – с. 9-13.
3. Аспекти громадянського виховання учнів молодшого шкільного віку <http://repository.rshu.edu.ua/id/eprint/1784/>
4. Бех І. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді / І. Бех, К. Чорна // Світ виховання. – 2007. – № 1 (20). – С. 23–34.
5. Гнатюк В. Управління системою національного виховання учнів початкових класів. Початкова школа. 2000. №4. С. 3
6. Гуцан Л.А. Виховання в учнів молодшого шкільного віку позитивного ставлення до народних традицій в урочний та позаурочний час //Матеріали міжнародної науково - практичної конференції „Соціально -педагогічні основи діяльності сучасного позашкільного навчального закладу». Київ: РНЦ „ДНІТ», 2003. С. 187-191.
7. Журба К. Теоретичні основи національно-патріотичного виховання школярів / К. Журба, О. Докукіна // Гірська школа Українських Карпат. 2013. No 8-9. С. 235-239.
8. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української держави. Педагог. газета. 2000. № 6 (72). Червень. С.3-8.
9. Концепція національно-патріотичного виховання учнів та молоді // Основи захисту Вітчизни. 2010. № 1. С. 9-13.
10. Мартюк І. В. Національне виховання: теорія і методологія / І. В. Мартюк. К., 2005. 102 с.
11. Паршук С.М. Історія розвитку ідей народного виховання // Науковий вісник Миколаївського державного університету: Зб. наук. пр. Вип. 5. Миколаїв: МДУ, 2003. С. 329-334.

12. Паршук С.М. Місце народної творчості у вихованні молодших школярів // Пріоритетні напрямки розвитку професійної освіти: Матеріали Міжнар. науково-практ. конф., 10-11 жовтня 2002. Ч. 2. Одеса: ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2002. Вип. 10. – С. 55-59.

13. Петренко О., Дежнюк Г. Національно-патріотичне виховання учнівської молоді // Позакласний час. 2005. №3-4. С. 28-29.

ВИКОРИСТАННЯ КОМІКСІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Возняк Інна – кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

У умовах інтеграції України у світовий освітній простір та постійного вдосконалення національної системи освіти виникає потреба суспільства у компетентних фахівцях, які є конкурентноспроможними на ринку праці, здатними до постійного самовдосконалення та саморозвитку, адаптивно гнучкими до ринкових змін, швидкого розв'язання складних професійних ситуацій.

Професійний стандарт вищої освіти за спеціальністю 013 Початкова освіта наголошує на важливості формування у випускників умінь добору, інтерпретації, застосування даних із застосуванням методів наукової діяльності; використання методів та прийомів навчання, інновацій, міжпредметних зв'язків та інтегрування змісту різних освітніх галузей у типових та нестандартних ситуаціях професійної діяльності у закладі початкової освіти, умінь оцінки результативності їх застосування.

Це актуалізує необхідність пошуку викладачами ЗВО таких технологій для формування у майбутніх учителів ключових умінь та навичок, які є необхідними для успішної життєдіяльності в ХХІ столітті. З цих позицій актуалізується проблема візуалізації навчального матеріалу, яка не лише сприяє інтенсифікації освітнього процесу, а й стимулює розвиток мислення та уяви, сприяє розвитку творчих здібностей та підвищенню інтересу до навчання у студентів.

Одним із варіантів візуалізації навчального матеріалу, який доцільно застосовувати на заняттях з теорії та методики навчання мовно-літературної освітньої галузі, є комікси. Проте для того, щоб вони стали ефективним засобом навчання, необхідно створити методику їх використання в освітньому процесі ЗВО.

Застосування коміксів у професійній підготовці вчителів початкових класів, які мають навчити учнів працювати з медіатекстами, вимагає вироблення критеріїв їх добору, зокрема: навчальний потенціал вербальних та зображувальних одиниць, їх актуальність, інформативність, адаптованість, доступність, наповненість дидактично важливими мовними одиницями, урахування психологічних особливостей реципієнтів, стилістична й жанрова довершеність, пошуковий і дослідницький потенціал, спроможність тексту спонукати реципієнтів до словесної творчості [3].

Водночас доцільним є добір коміксів за творами дитячої літератури у взаємозв'язках із художнім текстом, на основі якого вони створені, врахування рівня

обізнаності здобувачів з відображеними у творі подіями, рівня розвитку в них критичного мислення, досвіду естетичного сприйняття коміксів тощо.

Окрім того, на нашу думку, комікси можна використовувати з метою донесення навчальної інформації як засіб її адаптації до особливостей «кліпового» мислення сучасної молоді.

Отже, за допомогою коміксу у майбутніх учителів розвиваються уміння висловлювати свої думки, почуття, відбувається глибше засвоєння інформації з запропонованих тем курсу, здатність аналізу літературного твору, персонажів, уміння продуктивної взаємодії з іншими, формуються здатності до мовленнєво-творчої діяльності. Завдання на створення власних коміків, коміксів до певних епізодів твору, доповнення (продовження) діалогу коміксу, рецензування діалогів у коміксах, створення власних діалогів, відновлення спотворених речень і текстів, удосконалення текстів з невиправданими повтореннями одних і тих самих слів; сприяють розвитку уяви, критичного мислення, збагаченню словникового запасу здобувачів, надають можливість висловити свою точку зору та виразити себе.

Пропонуємо рекомендації щодо використання коміксів на заняттях з курсу «Теорія та методика навчання мовно-літературної освітньої галузі у початковій школі»:

- сюжет коміксу повинен відповідати темі, що вивчається, творам, які прочитали студенти;
- заняття з дидактичними коміксами варто проводити нечасто;
- періодично обговорювати зі здобувачами історії, представлені на попередніх заняттях, де використовувались комікси;
- наприкінці заняття студенти повинні представити кілька завдань для використання змісту коміксу у початкових класах;
- прийом створення коміксів можна використовувати при організації самостійної творчої роботи майбутніх учителів як індивідуальної, так і групової;
- інформувати здобувачів щодо програм для створення коміксів, які можуть бути помічниками для роботи на заняттях: Toondoo (<http://www.toondoo.com/>); Pixton (<http://www.pixton.com/>).

Комікс допомагає студентам виділяти головне з тексту, розставляти правильно акценти при сприйнятті мальованих образів. У процесі підготовки вчителів початкової школи комікс можна адекватно використовувати для ілюстративного та короткого пояснювального етапу заняття. Освітня функція коміксу дозволяє використовувати його як додаткове джерело знань з навчального предмета та для самореалізації студентів, наприклад у науково-дослідній діяльності [2].

Крім того, ця оригінальна технологія успішно використовується у підготовці до екзаменів з курсу і є засобом подолання пізнавальних бар'єрів з питань, що вивчаються, залучаючи тим самим невмотивованого студента до активної навчальної взаємодії.

Проведений аналіз наукових джерел дозволяє стверджувати, що освітній комікс – це інноваційний вид навчальної діяльності, який використовується поряд з традиційними способами навчання для розвитку активної мисленнєво-творчої діяльності здобувачів вищої освіти за допомогою пошуку та вирішення проблемних

ситуацій, поданих у вигляді доступних для розуміння ілюстрацій. Основна освітня цінність коміксу полягає у встановленні позитивної мотивації у сучасних студентів, у можливості самостійного пошуку інформації, у збереженні позитивного психо-емоційного стану організму в процесі сприйняття нової інформації, є інструментом інтенсифікації та підвищення якості навчання за рахунок підтримки та реалізації певних видів навчальної діяльності [1]. Використання медіатехнологій дозволяє сформулювати особливі навички, що сприяють розвитку ключових компетенцій, уміння орієнтуватися у джерелах інформації, освоїти прийоми роботи з текстом за допомогою сучасних медіазасобів.

Список використаних джерел:

1. Ісаєва О. Креолізований текст на уроках світової літератури як фактор активізації читацької діяльності. [URL:media.ippo.kubg.edu.ua/wp.../isaeva_kreolizovanyj_tekst.doc](http://media.ippo.kubg.edu.ua/wp.../isaeva_kreolizovanyj_tekst.doc)
2. Лілік О. О. Особливості використання креолізованих текстів у професійній підготовці майбутніх учителів української літератури. Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент. 2018. Випуск 13. С. 71-84.
3. Чикалова Т. Г. Дидактичні можливості використання коміксів на уроках у початковій школі. Інноваційна педагогіка. 2020. Випуск 20. Т. 3. С. 52-55.

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЧИТАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Дацько Олена – вчителька початкових класів Ніжинської ЗОШ І–ІІІ ст. № 7 Ніжинської міської ради Чернігівської області, Україна

Сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної активної взаємодії всіх здобувачів освіти. Тому це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і учень, і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, й рефлексують з приводу того, що вони знають, уміють і здійснюють [4].

Дане дослідження є спробою пошуку та застосування оптимальних технологій інтерактивного навчання на уроках української мови та читання із метою формування творчої, високоосвіченої та соціально адаптованої особистості учня другого класу.

Елементи інтерактивного навчання наявні в методиці навчання В. О. Сухомлинського. Сучасними дослідженнями технологій інтерактивного навчання займалися О. Л. Пишко, С. Г. Крамаренко, О. В. Липчанко-Ковачик, І. М. Мельничук, О. І. Пометун.

Основним способом розвитку творчих здібностей учнів вважаємо діалог – «учитель–учень», діалог «учень–учень», діалог «учень–учитель». [4] Застосовуючи інтерактивні методи навчання, учитель має моделювати реальні життєві ситуації,

організовувати опрацювання учнями матеріалу у парах, малих групах, використовувати рольові ігри, організовувати опрацювання проблемних і дискусійних питань у групах чи загальному колі. Це, сприяє формуванню в учнів умінь і навичок, формуванню в них системи цінностей, створенню атмосфери співробітництва, творчої взаємодії в навчанні. [1]

Зупинимося коротко на характеристиці окремих інтерактивних методів, що є ефективними на уроках української мови в початковій школі. У класифікації В. Мельника [3] виокремлюються три групи: 1) превентивні інтеракції (створення груп, робота в малих групах, розподіл ролей, навчаючи – вчуся).

– Створення груп (ажурна пилка) дозволяє працювати разом, щоб вивчити значну кількість інформації за короткий проміжок часу, а також заохочує допомагати один одному вчитися навчаючи. Робота з твором Василя Сухомлинського «Красиві слова і красиве діло». Учні діляться на домашню та експертну групи. Кожна експертна група повинна вислухати всіх представників домашніх груп і проаналізувати матеріал в цілому. Після завершення роботи, учні повинні повернутися у домашні групи і поділитися отриманою інформацією. Важливо, щоб учні ставили не лише буквальні запитання (Що? Де? Коли?), а й запитання, які стосуються ідей, що не лежать на поверхні (Чому? Що буде далі? Що дає підстави так уважати? Що вас здивувало?).

– Робота в малих групах допомагає учням набути навичок спілкування й співпраці. Це один із найбільш ефективних методів, адже за організації групової роботи відбувається обмін думками, результатом якого є оптимальне спільне вирішення поставленої проблеми. Зокрема, на уроці з теми «Розвиток мовлення. Загадка» на етапі ознайомлення з новим матеріалом можна об'єднати учнів у п'ять груп. Кожна із груп отримує завдання самостійно скласти загадки за допомогою карток із зображенням предметів. Протягом 5–10 хвилин групи виконують завдання та представляють результати класу.

– Розподіл ролей (рольова гра) учасники розігрують у ролях визначену вчителем проблему або ситуацію. Розігрування конкретної життєвої ситуації за ролями сприяє розвитку уяви і навичок критичного мислення, вивченню нового матеріалу. Прикладом рольових ігор може бути інсценізація лінгвістичної казки «Наголос» під час вивчення теми «Склад. Наголос. Наголошені й ненаголошені склади».

– Навчаючи – вчуся надає учням можливість взяти участь у навчанні, тобто поясненні нового матеріалу. Цей метод можна використовувати при ознайомленні з Орфографічним словником та Тлумачним словником.

2) імітаційні інтеракції (імітаційні ігри (інсценування), мозковий штурм, мікрофон).

– Імітаційні ігри (інсценування) розвивають в учнів уяву, навички критичного мислення, сприяють застосуванню на практиці вмінь, стимулюють прояви самостійності, їхні творчі можливості. Наприклад, під час вивчення теми «Абетка. Казки народні й авторські. «Лисичка і журавель» (за Іваном Франком) можна імітувати умови життя головних героїв.

– Мозковий штурм – це ефективний метод колективного обговорення, пошук рішень, що спонукає учнів проявляти уяву та творчість, що досягається на основі

вільного вираження думок усіх учасників і допомагає знаходити кілька рішень з конкретної теми. Наприклад, під час проведення уроку на тему «Повторюємо текст» для мозкового штурму пропонуємо запитання: «Навіщо потрібний текст? Що ви знаєте про текст?»

– Мікрофон – цей метод дає можливість кожному учневі швидко і лаконічно, імітуючи «говоріння в мікрофон», висловлювати власну думку чи позицію. Можна запропонувати учням запитання на зразок: «Назвіть дійових осіб казки. У якій послідовності відбувалися події в казці? Чого вчить ця казка? Якими словами починається казка? Якими закінчується? Який уривок казки зображений на малюнку?»

3) неімітаційні інтеракції (коло ідей, займи позицію, метод прес, метод акваріум).

– Коло ідей – ефективність цього методу полягає у вирішенні суперечливих питань зі створенням можливості учням висловити власну позицію. Наприклад, при вивченні теми: «Перенос слів із рядка в рядок» класі учні висловлюють свою думку щодо того, як необхідно поділяти слова на склади. Обов'язково обґрунтовувати свою думку.

– Займи позицію – цей метод дає можливість виявити різні позиції учнів щодо певної проблеми або суперечливого питання. Наприклад, на уроці з теми «Апостроф. Розрізнення слів з апострофом» можна запропонувати учням слова: «сім'я, подвір'я, ім'я, кетяг, м'ята ...». Чи всі слова пишуться з апострофом? Далі учням пропонується обрати одне із тверджень – «Так, згоден/згодна», «Ні, не згоден/не згодна», «Це складне для мене питання» та обговорити власну позицію в утвореній групі, висловити власні аргументи.

– Прес використовую у випадках, коли виникають суперечливі думки з певної проблеми і потрібно зайняти й аргументувати чітко визначену позицію щодо її розв'язання. При вивченні теми «Казки народів світу «Учений кіт» (за мотивами італійської народної казки). «Принц уважав, що у нього вчений кіт». Позиція (висловіть свою думку, поясніть, у чому полягає ваша точка зору): «Я вважаю, що...». Обґрунтування «...тому що...» (наведіть причину виникнення цієї точки зору). Приклад «...наприклад...» (наведіть факти на доказ вашої думки, вони підсилять вашу позицію). Висновки «Отже, я вважаю...» (узагальніть свою думку, про те, що необхідно робити).

– метод «Акваріум», одна з груп сідає в центрі класу, утворивши внутрішнє коло. Учасники цієї групи починають обговорювати запропоновану проблему, а всі інші спостерігають за обговоренням. На цю роботу відводиться 3–5 хв., після чого група займає свої місця, а вчитель пропонує класу відповісти на запитання: Чи погоджуєтесь ви з думкою групи? Чи достатньо вона аргументована? Який з аргументів найбільш переконливий? Після цього місце в «Акваріумі» займає інша група та обговорює наступну ситуацію. Такий метод застосовую, наприклад, при вивченні теми «Мова і мовлення. Усне і писемне мовлення». Щоб визначити значення найважливішого засобу спілкування між людьми – мови, навчитися розрізняти усне та писемне мовлення.

Перспективи подальшого дослідження у цьому напрямку вбачаємо у розробці технологій інтерактивного навчання, використання та застосування їх на уроках української мови та літератури у початковій школі.

Список використаних джерел

1. Крамаренко, С. Г. Інтерактивні техніки навчання як засіб розвитку творчого потенціалу учнів / С. Г. Крамаренко // Відкритий урок. 2002. № 5–6. С. 7–11.
2. Липчанко–Ковачик О. В. Наукові основи використання інтерактивних технологій у школі / О. В. Липчанко–Ковачик // *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. 2013. Випуск 28, С. 94–97.
3. Мельничук І.М. Науково–методичні засади впровадження інтерактивних технологій у вищій школі / І.М.Мельничук // *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова. Сер. № 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2008. Вип. 11. С. 183–190.
4. Пишко О. Л. Інтерактивні методи навчання як спосіб розвитку творчих здібностей учнів на уроках історії та правознавства / О. Л. Пишко // Народна освіта. Електронне наукове фахове видання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2257
5. Пометун О. Активні й інтерактивні методи навчання: до питання про диференціацію понять / О. Пометун // Шлях освіти. 2004. № 3. С.10–16.

МАТЕМАТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ (ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ)

Демченко Наталія – кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Андрущенко Юлія – здобувачка освіти другого (магістерського) рівня спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Державний стандарт початкової освіти (який набув чинності 2018 року) метою математичної освітньої галузі визначає формування математичної та інших ключових компетентностей; розвиток мислення, здатності розпізнавати й моделювати процеси та ситуації з повсякденного життя, які можна розв’язувати із застосуванням математичних методів, а також здатності робити усвідомлений вибір.

Відповідно під час вивчення математики в початковій школі учні зосереджуються на досягненні таких результатів навчання:

- 1) досліджують ситуації й визначають проблеми, які можна розв’язувати із застосуванням математичних методів;
- 2) моделюють процеси й ситуації, розробляють стратегії (плани) дій для розв’язування різноманітних задач;
- 3) критично оцінюють дані, процес і результат розв’язання навчальних і практичних задач;
- 4) застосовують досвід математичної діяльності для пізнання навколишнього світу [4, с. 7].

С. Раков вважає, що математична компетентність визначається рівнями навчальних досягнень, для яких суттєвим є набуття математичних умінь, до яких належать: уміння математичного мислення, аргументування, математичного моделювання; уміння постановки та розв'язування математичних задач, презентації даних; уміння оперування математичними конструкціями; уміння математичних спілкувань; уміння використання математичних інструментів.

Поняття «математична компетентність» розглядається ученим як в однині, так і в множині.

М. Головань визначає математичну компетентність як «інтегративне утворення особистості, що поєднує в собі математичні знання, уміння, навички, досвід математичної діяльності, особистісні якості, які обумовлюють прагнення, готовність і здатність розв'язувати проблеми та завдання, що виникають в реальних життєвих ситуаціях і потребують математичних методів розв'язування, усвідомлюючи при цьому значущість предмета і результату діяльності» [2].

Дослідження наукових праць (Я. Гаєвець, Н. Глузман, М. Головань, Н. Деньга, О. Овчарук, О. Онопрієнко, Н. Сірант, О. Яценко) дає змогу стверджувати про різноманітність та різноплановість компонентів у структурі математичної компетентності.

На сучасному рівні розвитку науки і практики освіти початкового навчання визначається, що зміст математичної компетентності складають:

I. Процедурна компетентність – уміння розв'язувати типові математичні задачі;

Напрямами набуття є:

- Уміння застосовувати у практичній діяльності алгоритм розв'язання типових задач;
- Уміння систематизувати типові задачі, знаходити критерії зведення задач до типових;
- Уміння розпізнавати типові задачі або зводити їх до типових;
- Уміння використовувати різні джерела для пошуку алгоритму розв'язання типових задач.

II. Логічна компетентність – володіння дедуктивним методом доведення та спростування тверджень;

Напрямами набуття є:

- Володіння і використання у практичній діяльності понятійним апаратом дедуктивних теорій;
- Уміння відтворювати дедуктивні доведення теорем і доведення правильності процедур розв'язку типових задач;
- Уміння здійснювати дедуктивні обґрунтування правильності розв'язання задач та шукати логічні помилки;
- Уміння використовувати математичну та логічну символіку на практиці.

III. Технологічна компетентність – володіння сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями підтримки математичної діяльності, тобто математичними пакетами (Gran, 2D, 3D, таблиці Excel);

Необхідна для:

- Уміння оцінювати похибки при використанні наближених обчислень;

- Уміння будувати комп'ютерні моделі для предметної області задачі з метою їх евристичного, наближеного або точного розв'язання.

Дослідницька компетентність – володіння методами дослідження практичних і прикладних задач математичними методами;

Напрямки набуття:

- Уміння формулювати математичні задачі;
- Уміння будувати аналітичні моделі задач;
- Уміння висловлювати та перевіряти справедливості гіпотез спираючись на відомі методи або власний досвід;
- Уміння інтерпретувати результати, отримані формальними методами;
- Уміння систематизувати отримані результати.

Методологічна компетентність – уміння оцінювати доцільність використання математичних методів та засобів ІКТ для розв'язання практичних та прикладних задач.

Необхідна для:

- Аналізу ефективності розв'язання задач математичними методами;
- Рефлексії власного досвіду розв'язування задач та подолання перешкод.

На нашу думку, необхідно зазначити, що математична компетентність учня складається з сукупності окремих компетентностей [2, с. 36].

До складових математичної компетентності відносять:

1) *обчислювальна* (готовність учня застосовувати обчислювальні вміння на практиці, форми роботи на уроках: вправа мікрофон, вдала риболовля, лісова стежина);

2) *інформаційно-графічна* (утворює готовність застосовувати вміння і навички, способи діяльності пов'язані з графічною діяльністю), форми роботи на уроках: гра «Хто швидше?», практичні заняття (визначення часу за годинником, побудова кола без циркуля);

3) *логічна* (забезпечується здатністю учня виконувати логічні операції у процесі розв'язування рівнянь, розгадування ребусів і головоломок, розрізнення істинних і хибних тверджень);

4) *геометрична* (виявляється у володінні просторовою уявою), форми роботи на уроках обчислення периметру, площі класної кімнати, клумби, під час вивчення теореми Піфагора).

На думку О. Онопрієнко, процес формування математичної компетентності учнів початкової школи на уроках математики має відбуватися за певним алгоритмом: 1) зв'язок навчання з життям (поєднання вивчення основ наук з різними видами праці, цінність для колективу, суспільства); 2) мотивація на актуалізацію теми; 3) формування системи знань, отриманих через розв'язання проблемних ситуацій та узагальнення фактичного матеріалу; 4) формування особистої відповідальності за рівень знань та самоосвітньої діяльності; 5) моніторинг, корекція розвитку особистості через виховання та самовиховання; 6) формування вміння використовувати знання й особистий досвід через розв'язування ситуативних задач [6, с. 217].

Отже, математичну компетентність учня початкових класів необхідно визначати як здатність учня початкової школи створювати математичні моделі об'єктів,

явищ, процесів навколишнього світу, застосовувати досвід математичної діяльності під час розв'язування навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих завдань. Формування математичної компетентності у дітей молодшого шкільного віку спонукає до розвитку операційно-алгоритмічного мислення, яке в епоху комп'ютерів відіграє особливо важливу роль для розвитку пізнавальних інтересів учнів, їх просторової уяви, раціоналізаторських здібностей.

Список використаних джерел

1. Гаєвець Я. Математична компетентність здобувачів початкової освіти. *Актуальні питання природничо-математичної освіти* : збірник наукових праць / МОН України, СумДПУ імені А. С. Макаренка ; [ред. рада: М. І Бурда, М. Гарнер, О. І. Мельников та ін.]. Суми : СумДУ імені А. С. Макаренка, 2022. Вип. 2 (20). С. 82-87.
2. Головань М. С. Математична компетентність: сутність та структура. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету*. 2014, №1. С. 35-39.
3. Деньга Н. М., Широкова, К. А. Формування математичної компетентності учнів початкових класів за допомогою інструментів дистанційного навчання. *Імідж сучасного педагога*. 1 (196), 2023, С. 88-94.
4. Рекомендації щодо формування математичної компетентності учнів на рівні початкової освіти. URL: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2022/09/Methodychni_matematychna.pdf.
5. Онопрієнко О. В. *Сучасна початкова освіта: вектори розвитку. Спеціальний випуск, присвячений 80-річчю університету: збірник наукових праць*. Бердянськ. 2012, С. 214-221.
6. Сірант Н. П., Яценко О. В. Підготовка майбутнього вчителя початкової освіти до формування математичної компетентності молодших школярів. *Актуальні питання сучасної педагогіки* (м. Ужгород, 11-12 грудня 2015 р.). Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2015. С. 72.

СТРУКТУРНО-КОМПОНЕНТНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Дешко Ольга – вчителька початкових класів Ніжинської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №15 Ніжинської міської ради Чернігівської області, Україна

У сучасному світі здійснюється інтенсивний пошук базових, ключових компетенцій людини ХХІ ст., які дозволяють їй успішно вирішувати свої життєві проблеми. Серед цих компетенцій особливе місце займає самостійність, активність, яка є одночасно і основою, і умовою та показником розвитку усіх інших компетенцій: креативності, критичного мислення, комунікативності, командності.

Для поглиблення сутності пізнавальної активності виявимо її структуру. Під структурою в даному дослідженні будемо розуміти (лат. Structure - будова, розташування, порядок) сукупність внутрішніх зв'язків, будову, внутрішній устрій об'єкта [5, с. 421].

У психолого-педагогічних дослідженнях у структурі пізнавальної активності вчені виділяють різну кількість компонентів. Зокрема, в структурі розглянутого феномена К. Єгоров виділяє три компоненти [2]: мотиваційний (реалізується через пізнавальну потребу, ініціативу, самоактуалізацію і самореалізацію); емоційно-вольовий (що передбачає морально-вольову мобілізованість, прагнення реалізувати пізнавальні можливості); поведінковий (наявність інтенсивної цілеспрямованої пізнавальної діяльності, що стала звичною формою поведінки).

К. Одарчук виокремила такі структурні компоненти пізнавальної активності: емоційно-вольовий (ініціативність, наполегливість, прагнення подолати труднощі в пізнанні), мотиваційний (розуміння значущості навчання, інтерес до навчання, прагнення до самостійної діяльності та до вдосконалення знань і умінь тощо), змістово-процесуальний (наявність сукупності відповідних знань, умінь і навичок, ключових і предметних компетентностей тощо) та компонент соціальної орієнтації [4, с. 6].

С. Мелехіна до поданої структури пізнавальної активності додає когнітивний компонент (засвоєння і усвідомленість знань, прагнення до самопізнання і самовизначення) [3, с.11].

Т. Янікова розширює структуру пізнавальної активності: мотиваційний, орієнтаційний, змістовно-організаційний, емоційний і оцінний компоненти. Змістовне наповнення цих компонентів автор характеризує так: мотиваційний компонент пов'язаний з мотивами, які стимулюють учнів до активної пізнавальної діяльності; орієнтаційний компонент націлений на те, що учень повинен ясно уявити цілі і завдання майбутньої роботи, визначити способи досягнення мети і оцінки результатів; змістовно-організаційний компонент визначає зміст навчального матеріалу, методи, форми навчання; емоційний компонент передбачає реалізацію цілеспрямованого емоційного впливу на школярів з метою розвитку певних особистісних якостей і формування у них пізнавальної активності; оцінний компонент визначає адекватну оцінку і аналіз результатів діяльності учнів [6].

Н. Грицай у пізнавальній активності як складному особистісному утворенні, інтегрованій якості особистості, виділяє такі компоненти: мотиваційний, змістово-операційний та емоційно-вольовий. Ці складові реалізуються через ставлення до позакласної діяльності, пізнавальний інтерес, ініціативу, ефективно оволодіння знаннями і способами діяльності, самостійність, цілеспрямованість та наполегливість у навчанні, впевненість у собі, прагнення до самовдосконалення, інтелектуальну рефлексію особистості [1, с. 8].

Представлені вченими структури пізнавальної активності, на наш погляд, не суперечить, а доповнюють одна одну. Також, з нашої точки зору, виділення емоційно-вольового компонента є зайвим, так як мотивація поведінки тісно пов'язана з емоціями і принципово неможлива поза межами емоційно-ціннісної сфери особистості.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив виявити феномен пізнавальної активності як інтегративної якості особистості, що виявляється у прагненні до пізнання, що визначає стійкий інтерес до пошуку нових знань, готовність до пошукової діяльності, ініціативності і самостійності в ній, включає мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний компоненти.

Список використаних джерел

1. Грицай Н. Б. Активізація пізнавальної діяльності учнів основної школи у позакласній роботі з біології: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2008. 23 с.
2. Єгоров К. М. Теоретичні основи формування пізнавальної активності студентів в недержавних навчальних закладах в умовах вищої професійної освіти. Вісник Поморського університету. 2007. №8. С. 173-176.
3. Мелехина С. І. Розвиток пізнавальної активності школярів у процесі навчальної проектної діяльності (на прикладі навчання технології): автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.01. Ярославль, 2005. 23 с.
4. Одарчук К. М. Розвиток пізнавальної активності старшокласників у процесі навчання фізики на рівні стандарту: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02. Кіровоград, 2015. 22 с.
5. Філософський енциклопедичний словник / Ред.-упоряд. Е.Ф. Губський та ін. М.: ИНФРА-М, 2007. 576 с.
6. Яніково Т. А. Розвиток пізнавальної активності учнів 5-9 класів у процесі дистанційного навчання. Сучасні проблеми науки та освіти. 2014 року, №5.

ВИКОРИСТАННЯ ОСВІТНИХ ІНСТРУМЕНТІВ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Зеленько Олена – вчителька початкових класів, вчителька-методистка вищої категорії Ніжинської гімназії №3 Ніжинської міської ради Чернігівської області, Україна

На сучасному етапі розвитку демократичних засад в українському суспільстві, побудови громадянського суспільства в Україні надзвичайно важливо всіляко сприяти виробленню в людей уміння критично мислити, об'єктивно оцінювати різноманітні явища, процеси, події. Аналіз наукової літератури та досвід роботи дає нам змогу під критичним мисленням розуміти складний процес творчого переосмислення отриманої інформації, який ґрунтується на усвідомленому сприйнятті власної розумової діяльності в інтелектуальному середовищі [1].

У пріоритеті завдань нової української школи – навчити учнів різного віку навичкам критичного мислення. А для нас, вчителів початкової школи, навчити маленьких учнів аналізувати, оцінювати, бачити проблему, робити вибір і приймати рішення стало справжнім викликом. Говорячи про початкову школу нам, вчителям початкової школи, необхідно навчатися знаходити і правильно застосувати способи розвитку критичного мислення під час уроків у початковій школі [3].

У моделі випускника школи як освітнього ідеалу ХХІ століття, представленій у Концепції реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа», у першу чергу виділена така характеристика як цілісна, всебічно розвинена особистість, здатна до критичного мислення.

Критичне мислення – інноваційний психолого-педагогічний концепт, який сформувався у другій половині ХХ століття як відповідь на виклики інформаційного суспільства, як результат усвідомлення, що людина, вихована на знаннєвій

освітній парадигмі, не може бути творцем ані свого власного життя, ані суспільного прогресу. За влучним визначенням українського дослідника Олександра Тягла, критичне мислення необхідне як знаряддя дослідницького пошуку. Будучи таким, воно є силою вивільнення в освіті й потужним ресурсом особистого та громадянського життя [4, с.4].

Освітній інструмент – це застосунок, програма або сервіс, за допомогою якого реалізується певна взаємодія між учасниками освітнього процесу та вчителем [2].

Інструменти для розвитку критичного мислення:

1. Лупа – це презумпція хибності. Усе почуте, прочитане чи навіть побачене варто піддавати сумніву.

2. Дзеркало знадобиться, щоб пам'ятати, що ми бачимо світ через власне відображення. Вивчайте когнітивні викривлення і не давайте їм заманити вас у пастку.

3. Ваги потрібні, щоб ставати на бік опонента. Цей метод добре використовувати у командній роботі, зокрема у компаніях. Щоб потренуватися, сформууйте команди з протилежними точками зору на певне питання і влаштуйте дебати. Дітям треба відстояти не власну позицію, а довести правильність їх точки зору

Таким чином, технологія формування та розвитку критичного мислення є однією з інноваційних педагогічних технологій, що відповідає вимогам Національної доктрини розвитку освіти України щодо переходу до нового типу гуманістично-інноваційної освіти, увага переноситься на процес набуття школярами знань, умінь, навичок, життєвого досвіду. Які трансформуються в компетенції.

7 головних принципів критичного мислення [2]:

- ✓ усвідомленість;
- ✓ самостійність;
- ✓ рефлексивність (самоаналіз);
- ✓ цілеспрямованість;
- ✓ обґрунтованість;
- ✓ контрольованість;
- ✓ самоорганізованість.

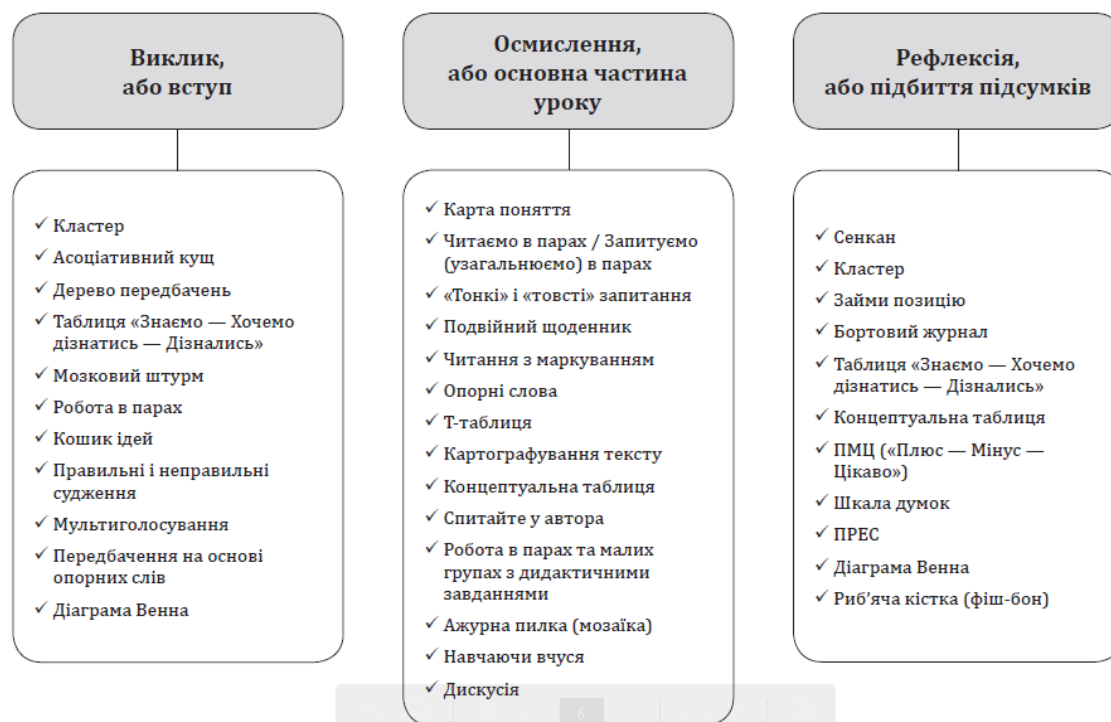
Системне запровадження цієї технології в школі призводить до того, що усі учні поступово опановують її не тільки як навчальну технологію, вміння самостійно вчитися, критично мислити, але і використовувати свої знання у повсякденному житті. А саме початкова має модель випускника, який [4]:

- ✓ Критично мислить
- ✓ Всезнайко
- ✓ Дослідник
- ✓ Вміє працювати в парі та групі
- ✓ Шукач нового
- ✓ Працює з інформацією
- ✓ Ставить запитання

Найпоширеніші методи розвитку критичного мислення подано у схемі 1. [5].

Методи розвитку критичного мислення

Отже, технологія розвитку критичного мислення дозволяє одночасно і більш ефективно формувати в здобувачів освіти низку ключових компетентностей. Перш за все – «уміння вчитись», тобто вміння самостійно здобувати знання у будь-якому вимірі «простору навчання». Вони вчаться організовувати свою роботу з розв'язання актуальних проблем і досягнення потрібного результату, набувають навичок самоконтролю, самооцінки, самовдосконалення. Співпраця дітей між собою та з учителем сприяє формуванню соціальної компетентності демократичної природи. Здобувачі освіти навчаються спільно визначати проблеми і мету діяльності, ефективно співпрацювати, бути ініціативними і відповідальними за прийняття рішень, обґрунтовано долати суперечки.

Список використаних джерел

1. Застосування технології розвитку критичного мислення під час вивчення навчальних дисциплін у початковій школі. Режим доступу: <https://naurok.com.ua/dopovid-zastosuvannya-tehnologi-rozvitku-kritichnogo-mislennya-pid-chas-vivchennya-navchalnih-disciplin-u-pochatkoviy-shkoli-326301.html>.
2. Інструменти розвитку критичного мислення у молодших школярів. Режим доступу <https://vseosvita.ua/news/instrumenty-rozvytku-krytychnoho-myslennia-u-molodshykh-shkoliariv-52372.html>.
3. Розвиток критичного мислення у процесі навчання дітей та молоді. Режим доступу https://imso.zippo.net.ua/wp-content/uploads/2018/03/2018_03_29_2_Bohan.pdf.
4. Розвиток критичного мислення молодших школярів в умовах Нової української школи : методичний посібник. автор-уклад. Н. Б. Ларіонова. Харків : «Друкарня Мадрид», 2019. 64 с.
5. Як розвивати критичне мислення в учнів (з прикладом уроку). Режим доступу <https://nus.org.ua/articles/krytychne-myslennya-2/>.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОДУКТІВ МЕДІА НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

Іванова Лідія – кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри теорії і методик початкової освіти Рівненського державного педагогічного університету, Україна

Сучасні інформаційні технології, утворюючи особливий простір, зумовлюють нові підходи до навчального процесу навчання літературного читання. Процес навчання читання також змінюється з розвитком ІКТ та відповідних технологічних засобів. Сьогодні паперовий і цифровий тексти співіснують, що дає змогу школярам працювати з різними цифровими пристроями. Тому у процесі формування розуміння прочитаного в учнів початкової школи необхідно враховувати відповідні тенденції.

Сучасний учень (за вимогами нової програми НУШ) визначає та обговорює цілі, основні ідеї та окремі деталі усної інформації; пояснює зміст і форму текстів, зокрема медіатекстів, пов'язує, зіставляє із життєвим досвідом, враховує думки інших осіб, обирає вербальні та невербальні засоби спілкування, доречно використовує їх для спілкування та створення простих медіатекстів відповідно до комунікативної мети; вимовляє з правильною інтонацією різні за метою висловлювання речення; використовує у власному мовленні засоби художньої виразності у творах різних жанрів, висловлює власне ставлення до творів, літературних персонажів, об'єктів мистецтва і навколишнього світу, наводить прості аргументи щодо власних думок, використовуючи текст, власний досвід та інші джерела; описує враження від змісту і форми тощо [4].

Дослідники К. Горська, В.Іванов розглядають медіа як канали поширення інформації (смартфон, планшет, комп'ютер, ридер); інструменти (текст, відео, аудіо, графіка); середовище (газета, радіо, телебачення, Інтернет) [1]. У наукових джерелах медіа розглядають також і як джерело отримання інформації, і як засіб навчання, який допомагає формувати навички когнітивної, пошукової та творчої діяльності особистості, зокрема на позначення дидактичних засобів, які передають певну інформацію через слова, зображення і звуки, а також дають змогу виконувати певні дії інтелектуального характеру; різних форм, девайсів та систем, що представляють масові комунікації як єдине ціле (газети, журнали, радіостанції, телеканали, веб-сайти) [3, с. 145].

Тож за критерієм щодо процесів роботи з медіатекстами і медіапродуктами виокремлюють такі вправи, які можна використати на уроках літературного читання вправи на відбір медіапродукту (наприклад, із запропонованих світлин оберіть ту, яка відповідає тексту); вправи на добір медіа продуктів (наприклад, доберіть медіапродукт, який допоможе вам в опрацюванні української народної пісні); вправи на аналіз медіапродуктів (наприклад, відповідь на запитання); вправи на інтерпретацію (наприклад, як ви розумієте інформацію, розкажіть, як її могли зрозуміти ваші товариші); вправи на критичну оцінку (наприклад, намалюйте рівень води у склянці, який показує рівень небезпеки (безпеки) даної медіаінформації); вправи на створення медіапродуктів (наприклад, створіть аудіозапис-враження від книги) [2, с. 28-29].

Отже, завдання учителя полягає не в дослідженні медіаресурсів, або медіаконтентів, а в створенні умов навчання ефективного використання медіаконтентів, зокрема на уроках літературного читання для формування умінь грамотного поводження учнів в інформаційному середовищі.

Список використаних джерел

1. Горська, К. О. Медіаконтент цифрової доби: трансформації та функціонування : дис. д-ра наук з соц. комун.: 27.00.01. Київ, 2016. 416 с.
2. Куцурба В.В. Формування медіакомпетентності молодших школярів засобом технології BYOD. Кривий Ріг : КДПУ, 2019. 124 с.
3. Петрик, Л.В. Класифікація медіазасобів у науково-педагогічній літературі. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Іншомовна освіта педагога: виклики, перспективи, проблеми, 2015. С. 143-150.
4. Нова українська школа. Медіаграмотність. З чого почати. [URL:https://nus.org.ua/articles/mediagramotnist-z-chogo-pochaty/](https://nus.org.ua/articles/mediagramotnist-z-chogo-pochaty/) (дата звернення: 28.10.2022).

ОРГАНІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧКІВ ОСВІТИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ШЛЯХОМ УПРОВАДЖЕННЯ МЕТОДІВ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ

Ікальчик Антоніна – заступниця директора з навчально-виховної роботи, вчителька початкових класів Ніжинської гімназії №3 Ніжинської міської ради Чернігівської області, Україна

Сучасні реалії української школи вимагають від педагога нових форм і методів роботи, оскільки новою є мета шкільної освіти в цілому. Головними завданнями на сьогодні є формування навичок XXI століття, здібностей, що допоможуть учням досягти життєвого успіху в глобалізованому інформаційному світі. Всесвітній економічний форум визначає такими здібностями інноваційність та творчість, критичне мислення й уміння вирішувати складні проблеми; навички співробітництва та комунікації [2, с.1]. Саме розвиток критичного мислення має бути започаткований в 1-4-х класах як потужний рушій формування наскрізної і предметних компетентностей, визначених Державним стандартом початкової освіти[1, п.7].

Актуальність проблеми зумовлена сучасними тенденціями на ринку праці. Школа має формувати особистість, що здатна здобувати життєвий успіх, опираючись на власні уміння. А життєві компетентності учня – це запорука його успішного входження в соціум, результативної побудови в ньому економічних, політичних та культурних відносин у майбутньому.

Практична значущість проблеми. У XXI столітті вагомішим є не сукупність теоретичних знань особистості, а вміння гнучко використовувати їх на практиці, адаптуватися до мінливих умов реальності. Тобто набір таких компетентностей, що допомагають особистості успішно й продуктивно розв'язувати життєві проблеми.

Інноваційна значущість полягає в організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти, що виховує всебічно розвинену особистість з високим

духовним потенціалом, спроможну самостійно робити свій життєвий вибір. Тому змістовим наповненням системи формування компетентностей мають бути такі методи й форми організації освітнього процесу, за яких у центрі – самостійна творча та творчо-пошукова діяльність здобувача освіти. За таких умов вчитель має бути партнером, що подає приклад, мотивує, спрямовує й надихає на життєтворчість.

В умовах агресії російської федерації проти українського народу освітній процес залежить від безпекової ситуації в кожному населеному пункті. Почасти традиційна інституційна (очна) форма навчання замінюється на онлайн- чи змішаний формат. За таких обставин чи не найефективнішим стає інтерактивне навчання.

Інтерактивне навчання – це навчання, яке відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учасників навчального процесу. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і учень, і вчитель є рівноправними суб'єктами навчального процесу, розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, уміють здійснювати [3, с.1]. Організація інтерактивного навчання – це створення, моделювання таких життєвих ситуацій, які дозволяють в ігровій формі, у парі, в групі чи в команді знаходити спільне розв'язання проблеми. Найпоширенішими й ефективними технологіями інтерактивного навчання, що можуть бути успішно запроваджені на онлайн- і офлайн-уроках є мозковий штурм, коло ідей, крісло автора, мікрофон, робота в групах тощо.

Варто зазначити, що ефективно використовувати на уроках методи інтерактивного навчання може лише педагог, котрий попередньо пройшов курси/підготовку/навчання з особистісно-орієнтованих технологій, володіє широким спектром онлайн-інструментів для дистанційної роботи, готовий систематично впроваджувати активне навчання, відкритий до соціокультурного діалогу «педагог-дитина», здатний ризикнути тишею та догматичною дисципліною на уроках. Слід взяти до уваги, що впровадження інтерактивного навчання має бути поступовим, адже такі заняття потребують залучення всіх учнів, з різним рівнем сформованих компетентностей. А, значить, вчитель має демонструвати толерантність, бути терплячим, створювати ситуації успіху, заохочувати до роботи всіх учнів. Крім того, необхідно ще й постійно контролювати процес, виправляти недоліки, підтримувати й спрямовувати учнів на досягнення поставлених цілей.

Інтерактив-взаємодія, діалогове навчання, за якого учень не боїться вилучувати власну думку, навіть, якщо вона є хибною, учасники обговорюють сказане, а не особистість; це навчання, що привчає дітей уважно слухати, погоджуватися чи не погоджуватися, наводити обґрунтовані докази. Таким чином виховується одна з важливих компетентностей - соціокультурна.

Інтерактивне навчання почасти викликає певні проблеми в учнів: страх висловити власну думку на увесь клас чи невміння її сформулювати; невміння слухати думку інших, об'єктивно оцінити її; неготовність змінити власну позицію в ході обговорення того чи іншого питання; відсутність таких навичок як гнучкість, мобільність; відсутність активності слабких учнів та гіперактивність «лідерів» під час роботи в групах.

Тільки вміле впровадження інтерактивних методів навчання привчає дітей до культури спілкування, формує вміння приймати спільне рішення, формує навичку

бути відповідальною частиною команди. Особистісний сенс навчання для здобувача освіти перетворюється з понять «вивчити», «запам'ятати» на «обдумати», «обговорити», «знайти рішення», «застосувати».

Сучасні педагоги-практики відзначають, «що використання інтерактивних методів навчання накладає вето на позицію «я вчитель (тобто я вище), а ви учні (тобто ви нижче)», сьогодні нами керує взаємонавчання - учителя в учнів, учнів у вчителя. Адже рівень кваліфікованості педагога залежить від рівня освіченості його учнів» [4, с. 2]. З цією думкою важко не погодитися, адже одним із головних критеріїв ефективності роботи педагога є досягнення його учнів.

«Використовання інтерактивних технологій, як вважають науковці, викладачі, методисти, можуть сприяти інтересу та мотивації до вивчення певного предмету, збільшувати рівень активності та вміння до самостійної роботи, забезпечувати розвиток навичок аналізу, критичного мислення, стимулювати появу комунікацій» [5, с. 374]. Використання інтерактивних технологій під час дистанційного навчання дає змогу значно ефективніше засвоювати нові знання, привчає здобувачів освіти правильно та впевнено висловлювати власну думку, аргументувати її, і, чи не найголовніше, слухати та чути інших. Така спільна діяльність на онлайн - уроках демонструє учням, що кожен з них робить власний внесок у спільну справу, кожен учасник важливий, а в процесі обміну думками відбувається набуття нових знань, знаходяться способи вирішення проблем.

Висновки: Як показує практика, методів інтерактивного навчання є багато, їх можна доповнювати і комбінувати. Педагогам варто освоювати та впроваджувати їх, створюючи позитивну атмосферу плідної співпраці, налаштовуючи здобувачів освіти на позитивний емоційний тон у процесі формування наскрізних та предметних компетентностей.

Суб'єктам підвищення кваліфікації доречно провадити навчання педагогічних працівників, включаючи в програму курсів підвищення кваліфікації теми: інтерактивні методи навчання офлайн; інтерактивні методи роботи з онлайн - інструментами на дистанційних уроках; інтерактивні технології при змішаному форматі навчання.

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт початкової освіти (Постанова КМУ від 24 липня 2018 року №688) - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>
2. <https://eduhub.in.ua/news/navichki-xxi-stolittya>
3. <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
4. О. Іванова-Комарщук. Корисність інтерактивних методів навчання// «Відкритий урок: розробки, технології, досвід». Освіта.ua. 07.02.2010
5. І. Бочар, О. Бочкор. Особливості інтерактивних технологій в умовах дистанційного навчання. Тернопіль, 2022. <http://dspace.tnpu.edu.ua/>

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Корзун Олеся – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Дубровська Лариса – кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

На сьогодні значення професійне мовлення майбутніх учителів початкових класів та його підвищення – одне з актуальних завдань сучасної вищої школи педагогічного профілю. Мовленнєві вміння і навички відображають рівень сформованості комунікативних дій і є критерієм розвиненого мовлення людини, тобто складають комунікативну компетенцію майбутнього спеціаліста. Відповідно до цього фахова початкова освіта вимагає оновлення й модернізації змісту культуро мовної підготовки вчителів початкових класів, формування мовної культурної компетентності в процесі професійного становлення особистості майбутнього спеціаліста, переосмислення самої структури професійної підготовки. Адже педагог-початківець долучається до формування громадянина, сприяє розвитку морально-етичних, естетичних цінностей, допомагає пізнати навколишній світ, формує національно-мовну особистість молодшого школяра.

Проблема формування культури педагогічного спілкування є актуальною, оскільки саме від рівня розвитку комунікативних здібностей залежить становлення професійно комунікативної компетентності майбутнього фахівця.

Відтак у процесі професійної діяльності педагогам доводиться виявляти готовність до комунікативної взаємодії, спілкуватися з великою кількістю людей. Однак майбутні педагоги часто відчують труднощі у сфері комунікативної взаємодії, що актуалізує проблему формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя початкових класів, від рівня сформованості якого великою мірою залежить успіх професійної діяльності. З метою попередження цих труднощів формування комунікативної компетентності майбутнього педагога має стати цілеспрямованим і спеціально організованим.

У педагогічній науці накопичено значний досвід підготовки майбутнього педагога до комунікативної діяльності. Зокрема, сутність педагогічної взаємодії розглядали І. Бех, А. Бойко, А. Бодальов, С. Гончаренко, В. Кан-Калик, В. Сухомлинський, О. Федій та ін., поняття і сутність педагогічної комунікації вивчали Н. Бутенко, О. Жирун, М. Заброцький, С. Левченко та ін., структуру комунікативної компетентності майбутнього педагога досліджували Н. Бібік, Н. Волкова, Ю. Вторнікова, С. Петрушин, О. Савченко та ін., формуванню комунікативної культури педагога присвячені роботи Н. Гез, Т. Голанд, Т. Гоффманн, М. Лазарева та ін., технології розвитку комунікативних умінь педагога та їхні структурні компоненти окреслювали А. Дубаков, Г. Бушуєва, А. Капська, О. Мерзлякова, Д. Хумест та ін.

Компетентнісно зорієнтована педагогічна освіта спрямована на комплексне засвоєння студентами необхідних професійно-педагогічних знань і способів практич-

ної діяльності, що забезпечують успішне функціонування в основних сферах їх професійної діяльності. Наявність у людини комунікативної компетенції розкриває перед нею широкий спектр можливостей для активної взаємодії з іншими людьми в різних сферах професійнопедагогічної діяльності. Компетентнісний підхід в освіті сприяє максимальному входженню студента-випускника в сферу професійної діяльності і розглядається як можливий варіант розв'язання проблеми, що виникла як результат протиріччя між необхідністю забезпечити якісну професійно-педагогічну освіту та неможливістю розв'язання цього завдання повною мірою традиційними засобами.

Поняття комунікативна компетенція запропонував американський лінгвіст Д. Хаймс (1972), який стверджував, що для мовленнєвого спілкування недостатньо знати тільки мовні знання і правила. Для цього необхідне також знання культурних та соціально важливих обставин. Учений розглядав комунікативну компетенцію як інтегративне утворення, що містить як лінгвістичні, так і соціокультурні компоненти. Одиницями комунікативної компетенції дослідник назвав одиниці мови і мовлення, які використовуються учасниками спілкування відповідно до змісту висловлювання в різних сферах і ситуаціях спілкування [1, с. 98].

Термін «комунікативна компетенція» був уперше використаний Д. Хаймсом у 1966 р. Учений розробив теорію навчання мови і трактував комунікативну компетенцію як внутрішнє знання ситуативної доцільності мови [3].

Під поняттям «комунікативної компетентності майбутніх педагогів початкової школи» розуміється цілеспрямований процес вироблення та засвоєння цінностей, теоретичних знань, вироблення комунікативних умінь і навичок, набуття позитивного комунікативного досвіду в процесі систематичного вирішення комунікативних завдань під час педагогічної практики та аудиторних занять. Сформованість комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи у процесі педагогічної практики визначаємо як системне утворення, що поєднує особистісні якості, культуру спілкування, здатність до реалізації комунікативної взаємодії з суб'єктами навчально-виховного процесу (учнями, їхніми батьками, колегами).

Ф. Бацевич пояснює поняття комунікативної компетенції як «сукупність знань і умінь учасників міжкультурної комунікації, інтеракції в цілому, у спілкуванні в різноманітних умовах (ситуаціях) із різними комунікантами; набір комунікативних стратегій разом із володінням комунікативними правилами, постулатами, максимами і конвенціями спілкування» [3, с. 76].

Щодо проблеми комунікативної компетентності майбутніх педагогів початкової школи, слід зазначити, що Державний стандарт початкової загальної освіти вимагає професійної підготовки майбутніх педагогів на основі комунікативно-діяльнісного підходу [1]. Майбутній педагог повинен оволодіти фундаментальними педагогічними і психологічними знаннями, які є основою методик викладання усіх навчальних дисциплін у початковій школі; цільовим, змістовим, операційно-дійовим, емоційно-вольовим, контрольнорегулюючим та оцінно-результативним компонентами навчального процесу; знати психолого-педагогічні особливості розвитку особистості молодшого школяра; розуміти закономірності функціонування навчально-виховного процесу; оволодіти новою методологією та методикою лінгвістичної освіти; не лише засвоїти необхідний обсяг лінгвістичних знань та вмінь, але й розуміти їх внутрішню логіку та між предметні взаємозв'язки; оволодіти вмін-

нями професійної самоосвіти та самовдосконалення, педагогічного спілкування і рефлексії тощо.

Виділяють такі складові комунікативної компетенції: знання про мовленнєві поняття і комунікативні вміння репродуктивного і продуктивного рівнів. Це вміння усвідомлено відбирати мовні засоби для здійснення спілкування відповідно до мовної ситуації; адекватно розуміти усну й писемну мову та відтворювати її зміст у необхідному обсязі, створювати власні висловлювання різної жанрово-стилістичної й типологічної належності [5].

Процес формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів початкової школи є складною динамічною системою, яка охоплює низку взаємопов'язаних компонентів, серед яких: мотиваційний, когнітивний, операційно-технологічний, особистісний і рефлексивний. Виділені компоненти є провідними у процесі формування цієї якості і відображають специфіку комунікативної підготовки майбутніх вчителів початкової школи.

Отже, комунікативна компетентність є важливою складовою професійної підготовки сучасного педагога. Від рівня розвитку комунікативних здібностей педагога і його компетентності в сфері спілкування залежать легкість і простота встановлення контакту з учнями та їх батьками, вміння спілкуватися і взаємодія у колективі, а також ефективність цього спілкування з точки зору досягнення педагогічних цілей.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>
2. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. К. : Довіра, 2017. – 205 с.
3. Кравцова І. А. Особливості формування комунікативної компетенції [Електронний ресурс]. Режим доступу: <file:///C:/Users/Admin%20PC/Downloads/3174>
4. Нова українська школа [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://mon.gov.ua/2016/12/05/konczepczyia.pdf>
5. Семенюк О. А., Паращук В. Ю. Основи теорії мовної комунікації: навч. посіб. К.: ВЦ «Академія», 2014. 240с.
6. Хоружа Л.Л. Етична компетентність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика: [монографія] / Л.Л. Хоружа. К.: «Преса України», 2018. 319 с.

РОБОТА ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ПО СТВОРЕННЮ УМОВ ДЛЯ ПОВНОЦІННОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ В УМОВАХ НУШ

Котельницька Ірина – вчителька початкових класів Ніжинської гімназії №3 Ніжинської міської ради Чернігівської області, Україна

«Нова українська школа – це освіта нових сенсів, дитиноцентризму і поваги до кожної людини. НУШ – це цікава, практикоорієнтована, безпечна і дружня до дитини школа. А для батьків вона – відкрита, чесна і націлена на співпрацю».

Головна ідея Нової української школи – навчання, побудоване на компетентностях, і ми, вчителі початкової школи, повинні зробити так, щоб у новій українській школі було приємно навчатись, і школа давала учням не тільки знання, а й вміння застосовувати їх у житті [1].

Основними серед ключових компонентів формули НУШ є:

- новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації дитини в суспільстві;
- наскрізний процес виховання, спрямований на формування соціально-моральних цінностей;
- педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками [2].

Тому, щоб працювати у майбутньому, людині необхідні будуть абсолютно нові знання та навички. Тому завданням сучасної школи є виховання компетентної особистості, яка володіє не тільки знаннями, професіоналізмом, великими, моральними якостями, але й уміє діяти адекватно у відповідних ситуаціях, застосовуючи знання і беручи на себе відповідальність за дану діяльність. Щоб стати компетентним в якомусь виді діяльності в майбутньому, треба сформувати «загальні компетенції» в школі, в різних видах діяльності, живучи повноцінним життям [3].

Початкова освіта є фундаментом для здобуття знань в основній і старшій школі. На нашу думку, мета НУШ полягає в тому, щоб виховати дитину, яка вмінє самостійно та творчо працювати і жити. Цього досягти значно складніше, ніж навчити читати, писати, лічити та розв'язувати задачі. Починаючи з першого класу, привчаємо дітей до інноваційних технологій, розвиваємо критичне мислення, їх пізнавальну активність, впевненість у своїх знаннях та силах. Нова школа працюватиме на засадах «педагогіки партнерства», мал.1 [1].

мал.1.

Основні принципи цього підходу [2] це:

- Повага до особистості;
- Доброзичливість і позитивне ставлення;
- Довіра у відносинах;
- Діалог – взаємодія – взаємоповага;
- Розподілене лідерство;
- Принципи соціального партнерства.
- Дитиноцентризм.

Таким чином, у рамках особистісно орієнтованої моделі освіти школа враховує здібності, потреби і інтереси кожної дитини.

- Сучасне освітнє середовище, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології навчання учнів, освітян і батьків у закладі освіти та поза його межами.
- Нова структура школи, що сприятиме засвоєнню нового змісту і формуванню життєвих компетентностей;

На нашу думку, дитиноцентризм – (максимальне наближення навчання і виховання конкретної дитини до її сутності, здібності і життєвих планів) – є важливою умовою повноцінного розвитку учнів в умовах НУШ [2].

Ідеї дитиноцентризму:

- Орієнтування на інтереси та досвід учнів, створення навчального середовища, яке б перетворило навчання на яскравий елемент життя дитини;
- Практична спрямованість навчальної діяльності, взаємозв'язок особистого розвитку дитини з її практичним досвідом;
- Відмова від спрямування навчально-виховного процесу на середнього школяра і обов'язкове врахування інтересів кожної дитини;
- Виховання вільної незалежної особистості;
- Забезпечення свобод і прав дитини в усіх проявах її діяльності, урахування її вікових та індивідуальних особливостей, забезпечення морально-психологічного комфорту дитини.

Напрямки дитиноцентризму [2]:

- Свобода педагогічної творчості;
- Активність учнів у навчально-виховному процесі;
- Інтереси учнів, створення навчального середовища, яке б перетворило навчання на яскравий елемент життя дитини;
- Практична спрямованість навчальної діяльності;
- Обов'язкове врахування інтересів кожної дитини;
- Забезпечення свободи і права дитини в усіх проявах її діяльності;
- Стимулювання інтелектуальних здібностей дитини;
- Поєднання зв'язків мовленнєвої, розумової, трудової діяльності молодших школярів.

Ще одним важливим аспектом створення умов для повноцінного розвитку учнів в умовах НУШ є взаємодія вчителя і вихователя ГПД, адже головна мета ГПД: створення умов для повноцінного розвитку особистості молодших школярів, тому спільне планування виховної роботи в класі, колективні творчі справи, свята, відвідування бібліотек, виставок, прогулянки, екскурсії, поїздки та подорожі, виставки творчих робіт, спільне оформлення класної кімнати, участь у обладнанні кабінету –

все це допомагає визначити спільні педагогічно доцільні засоби впливу на дітей і формує дружний дитячий колектив. Вчитель і вихователь повинні бути єдиним цілим, доповнюючи один одного, допомагаючи дитині реалізувати свій пізнавальний, творчий потенціал, навчитися із користю використовувати свій вільний час [3].

Отже, початкова школа – це найважливіша ланка. Тут закладається майбутнє, тут ростуть діти, які повинні будуть через кілька років приймати важливі і відповідальні рішення, що впливають на долю країни. Маємо надію, що реформа «Нова українська школа» всіляко сприятиме появі саме таких дітей. Нова українська школа – це освіта нових сенсів, дитиноцентризму і поваги до кожної людини. НУШ – це цікава, практикоорієнтована, безпечна і дружня до дитини школа. А для батьків вона – відкрита, чесна і націлена на співпрацю.

Список використаних джерел

1. Жучкова С.А. Робота вчителів початкових класів по створенню умов для повноцінного розвитку учнів на шляху до Нової української школи. Режим доступу: <https://www.schoollife.org.ua/116-2019/> (Дата звернення 18.10.23)
2. Робота вч. пк по створенню умов для повноцінного розвитку учнів в умовах НУШ. Режим доступу: <https://www.slideshare.net/ssuser389ffd/2020-251092506>. (Дата звернення 18.10.23)
3. Співпраця вчителя та вихователя ГПД у НУШ. Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/embed/01003rp4-bb3e.docx.html> (Дата звернення 18.10.23)
4. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б. 1-2 клас. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.shyyan.pdf> (Дата звернення 18.10.23)

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР

Мовчан Вікторія – вчителька початкових класів Дружбинського ліцею Ічнянської міської ради, Україна

Пізнавальна активність учнів одне з найбільш актуальних питань сучасної української освіти. Школа відіграє важливу роль у формуванні нового активного покоління, готового до участі у соціальному та науково-технічному процесі. Сучасному суспільству потрібні люди, здатні самостійно розв'язувати важливі життєві питання, творчо підходити до своєї роботи, тобто не тільки пасивно сприймати зміни, які відбуваються у суспільстві, але й самим брати в них активну участь. Все це вимагає зміни змісту освіти, інтерактивного навчання.

Згідно наукового підходу Л. Данилова, основою пізнавальної активності є пізнавальний інтерес – особлива якість особистості, яка виражена в активній вибірковій діяльності щодо навколишнього світу. Систематично зміцнюючись і розвиваючись, пізнавальний інтерес, стає основою позитивного ставлення до навчання [4].

На думку В. Лозової, пізнавальний інтерес має пошуковий характер. Під його впливом у дитини постійно виникають питання, відповіді на які вона самостійно

активно шукає. При цьому пошукова діяльність здійснюється з захопленням, дитина відчуває емоційний підйом, радість від удачі знаходження відповіді.

Вище зазначений науковець зазначає, що пізнавальний інтерес позитивно впливає не тільки на процес і результат діяльності, а й на перебіг психічних процесів - мислення, уяви, пам'яті, уваги, які під впливом пізнавального інтересу набувають особливу активність і спрямованість [5].

Правильно побудована дидактична гра збагачує процес мислення індивідуальними почуттями, розвиває саморегуляцію, тренує волюві якості дитини. Не варто оцінювати дидактичну гру лише з позиції навченості дитини. Її цінність передусім у тому, що вона виконує роль емоційної розрядки, запобігає втомі дітей, знижує гіподинамію [1].

С. Галкін зазначає, що, добираючи дидактичну гру, надавач освітніх послуг має вибрати тему, визначити мету й завдання гри, підготувати й провести її. Успіх проведення гри залежить від дотримання ряду вимог:

- ігри повинні відповідати навчальній програмі;
- ігрові завдання мають відповідати розумовим можливостям дітей;
- відповідність гри має враховувати вікові особливості учнів;
- різноманітність ігор;
- залучення до ігор усього класу [2].

Щоб дидактична гра на уроці проходила ефективно і давала бажані результати, необхідно нею керувати й дотримуватись даних вимог. Згідно положень розкритих у працях В.Коваленка. В.Сухомлинського - дидактична гра має свою структуру. За їх баченням основними структурними компонентами дидактичної гри вважаються: ігрова задумка, правила, ігрові дії, пізнавальний зміст, результат гри [6].

Успіх дидактичних ігор значною мірою залежить від правильного використання в них ігрового обладнання, іграшок, геометричних фігур, природного матеріалу (шишок, плодів, насіння, листків) тощо. Підбиття підсумків гри в зв'язку з такою віковою особливістю дітей, як нетерплячість, бажання відразу дізнатися про результати діяльності, проводиться відразу після її закінчення. Це може бути підрахунок балів, визначення команди-переможниці, нагородження дітей, які показали результати тощо. При цьому слід тактовно підтримати й інших учасників гри [3].

Таким чином, на уроці доцільно використовувати такі дидактичні ігри, організація яких не потребує багато часу на приготування обладнання, запам'ятовування громіздких правил. Перевагу слід віддавати тим іграм, які передбачають участь у них більшості дітей класу, швидку відповідь, зосередження довільної уваги. Головними умовами ефективності застосування дидактичних ігор є органічне включення в освітній процес, захоплюючі назви, наявність ігрових елементів, зокрема зачинів, римування; обов'язковість правил, які не можна порушувати; використання лічилок; емоційне ставлення самого вчителя до ігрових дій (його слова й рухи цікаві, несподівані для дітей).

Список використаних джерел

1. Ватаманюк Г. Інтелектуальна гра як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності старших дошкільників та молодших школярів. Початкова школа. 2008. № 6. С.40-43.

2. Галкін С. Організація ігрової діяльності на уроці. Завуч. 2004. № 30 (216). С. 9.

3. Гончарова Н.О. Ігрові дидактичні матеріали як умова підвищення ефективності уроку. Проблеми освіти: наук. зб. Інститут іноваційних технологій і змісту освіти МОНМС України. К., 2012. Вип. 73. 247. 251 с.

4. Данилова Л. Розвивати пізнавальну активність учнів. Рідна школа. 2002. №6. С. 18-20.

5. Лозова В. І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів. Харків: ОВС, 2000. 164 с. (2-е вид., доп.).

6. Сопівник Р. В., Дубровська Л. О., Дубровський В. Л. Система дидактичних ігор як засіб ефективності навчально-виховного процесу у сучасній початковій школі. Психолого-педагогічні науки. 2016. № 4. С. 111–114.

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Павлова Анна – вчителька початкових класів Ніжинської гімназії №3 Ніжинської міської ради Чернігівської області, Україна

Сучасні діти та сьогоднішня вимогають від вчителя не лише володіти педагогічними технологіями, але й постійно рухатись вперед, вивчаючи нові та навчаючись разом зі своїми учнями. Час вимагає змін у всіх сферах життя людини. І освіта, а в першу чергу школа – одна з найпопулярніших сфер, якої ці зміни стосуються. І саме школі доручається важлива роль – формувати особистість здатну жити і працювати в реаліях сьогоднішнього дня. Впевнена, призначення вчителя початкових класів у тому, щоб перетворити навчання на радісне для дитини заняття і при цьому сформувати такі життєві компетентності, які допоможуть учню ефективно діяти за межами навчальних ситуацій, розв'язувати в повсякденному житті реальні проблеми.

Однією з технологій, що допомагає учню не тільки засвоїти певний обсяг знань, а й сприяє його розвитку особистісних якостей, є технологія формування та розвитку критичного мислення. Критичне мислення і вміння вирішувати проблеми відноситься до навичок ХХІ століття [1].

Навчити дітей 1-4 класів мислити критично означає, на нашу думку, правильно поставити запитання, направити увагу в правильне русло, вчити роботи висновки та знаходити рішення. Для того, щоб кожна дитина могла розвинути свої творчі можливості, необхідне розумне керівництво з боку вчителя [3].

Критичне мислення – це процес аналізу, узагальнення та оцінки інформації, який починається із залучення інформації й закінчується прийняттям рішення [4].

Тому, критичне мислення – педагогічний феномен, який дозволяє в умовах інформаційного суспільства з його надвисоким ступенем мінливості й непередбачуваності гармонізувати інтереси людини і суспільства, перетворити людину в суб'єкта, здатного будувати власне життя на засадах життєтворчості й забезпечувати прогресивний сталий розвиток суспільства на засадах демократії [5 с. 8].

У концепції Нової української школи вказано, що розвиток критичного мислення є одним із наскрізних завдань навчально-виховного процесу. Мислити критич-

но означає вільно використовувати розумові стратегії та операції високого рівня для формулювання обґрунтованих висновків і оцінок, прийняття рішення. [2].

Таким чином, критичне мислення [4] – це комплекс мисленнєвих операцій, що характеризується здатністю людини:

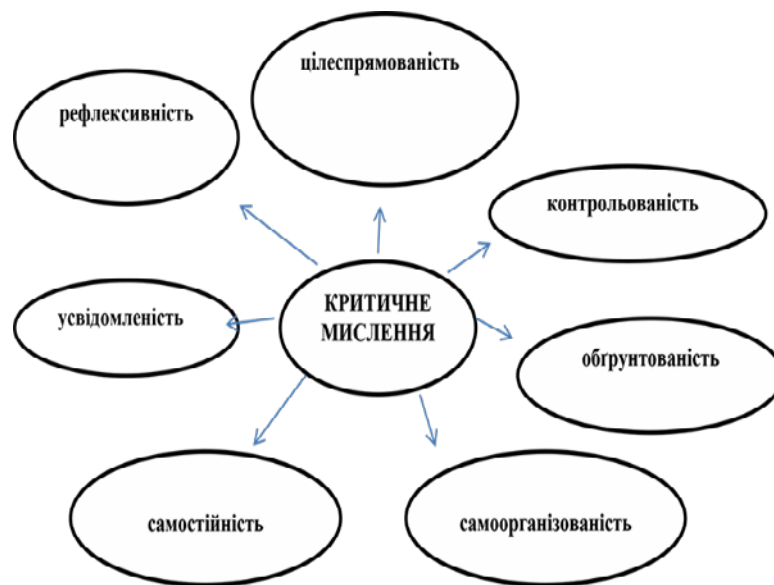
- аналізувати, порівнювати, синтезувати, оцінювати інформацію з будь-яких джерел;

- бачити проблеми, ставити запитання;

- висувати гіпотези, оцінювати альтернативи;

- робити свідомий вибір, приймати рішення та обґрунтовувати його.

Сутнісні характеристики критичного мислення [5. с. 9]:

Рис. 1

Досить ефективним для формування критичного мислення молодших школярів є методичні прийоми, які роблять навчальний процес більш творчим, вчать учнів мислити, виділяти головне, висловлювати й аргументувати власні думки [2].

Найчастіше на своїх уроках ми використовуємо такі [3]:

- Тонкі і товсті запитання
- Запитання до автора
- Асоціативній куш
- Сенкан
- Ромашка Блума
- Сторітелінг
- Читання з позначками, маркований текст
- Кошик ідей
- Капельюхи мислення
- Ментальна карта
- Діаграма Вена

На нашу думку, освітня технологія розвитку критичного мислення [1, с. 49] – в процесі навчання дитини – це сукупність різноманітних педагогічних прийомів, які спонукають учнів до дослідницької творчої активності, створюють умови для

усвідомлення ними матеріалу одержаних знань. Ця технологія допомагає готувати дітей нового покоління, які вміють розмірковувати, спілкуватися, чути та слухати інших. У її основу покладено ідеї Ж.Піаже та Л.Виготського щодо творчого співробітництва вчителя та учнів. При запровадженні цієї технології знання засвоюються набагато краще, адже інтерактивні методики розраховані не на запам'ятовування, а на вдумливий, творчий процес пізнання світу, на постановку проблеми та пошуки вирішення. Особливо хочеться підкреслити, що для впровадження роботи за цією технологією – це бажання вчителя працювати

Структура уроку розвитку критичного мислення [4]:

1. Виклик (актуалізація)
2. Усвідомлення змісту
3. Рефлексія

Тому, на кожний етап уроку з розвитку критичного мислення беремо лише по 1 методу! Адже інколи ми робимо велику помилку, коли хочемо наповнити урок усім, що знаємо. Ми міркуємо так, а що про нас подумують на показовому уроці, якщо ми лише 3 методи покажемо, адже ж ми знаємо 10, 20 методів. Дітям у такому випадку дуже складно орієнтуватися, що вони роблять; ми не встигаємо все заплановане провести, починаємо нервувати – і результат уроку може бути не такий, як ми очікували.

Що головне на уроці розвитку критичного мислення? Показати учнів, результат своєї роботи з ними: що ви навчили учнів аналізувати інформацію, оцінювати її, висловлювати власну думку, слухати інших, наводити аргументи, шукати докази, розв'язувати проблеми і приймати рішення, брати на себе відповідальність, толерантно відстоювати власну позицію. Це можна продемонструвати батьківській спільноті шляхом фото чи відео звітів у соціальних мережах, батьківських чатах тощо [3].

Отже, критичне мислення – це процес, в якому перший крок – ознайомлення з інформацією, а останній – прийняття рішення. Якщо людина самостійно аналізує інформацію, намагається знайти оптимальний шлях вирішення проблеми, бачить допущені помилки, свої та чужі, доводить аргументовано свою думку і може змінити її за умови доведення помилковості свого судження, то можна сказати, що людина мислить критично. І тоді успіх супроводжується відчуттям радості та задоволення від діяльності, сприяє формуванню предметних та наскрізних компетентностей.

Список використаних джерел

1. Вайнштейн М. Критичне мислення як основа демократичного навчання. Рідна школа. 2001. № 4. С. 49–52.
2. Давиденко О. М. Розвиток критичного мислення на уроках мови і літератури. Вивчаємо українську мову та літературу. 2005. № 2. С. 7–8.
3. Лабенко О. Розвиток критичного мислення в середніх загальноосвітніх закладах. Рідна школа. 2001. № 4. С. 68–71.
4. Пометун О. І. Технології розвитку критичного мислення учнів. Київ: Плеяда, 2006. 220 с.
5. Розвиток критичного мислення молодших школярів в умовах Нової української школи : методичний посібник / автор-уклад. Н. Б. Ларіонова. Харків : «Друкарня Мадрид», 2019. 64 с.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАННІ МАТЕМАТИКИ ПЕРШОКЛАСНИКІВ

Сидоренко Катерина – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогічної і мистецької освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Україна

Карапузова Наталія – кандидатка педагогічних наук, професорка кафедри початкової освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Україна

Мета навчання математики здобувачів початкової освіти спрямовується на всебічний розвиток особистості, її здібностей, можливостей та потреб [4]. Одним із шляхів, що забезпечують її реалізацію, є впровадження у процес навчання сучасних освітніх технологій – сукупності методів, прийомів та інструментів для одержання бажаного результату, які дозволяють зробити навчальний матеріал цікавішим та доступнішим для учнів [2].

Теоретичний аналіз психолого-педагогічної, методичної літератури та практики початкової школи дозволили виокремити сучасні технології навчання математики першокласників, а саме: STEM-технології (реалізація міжпредметних зв'язків, LEGO-конструювання, моделювання, використання елементів візуалізації); квест-технології; кейс-технології, здоров'язбережувальні технології; інформаційно-комунікаційні технології; проектні технології; технології рівневої диференціації, ігрові технології; технології інтегрованого навчання; групові технології тощо.

Кожна з технологій передбачає особливий вид навчальної діяльності учителя та пізнавальної діяльності учнів. Важливо, щоб учитель не лише вмів добирати, поєднувати та запроваджувати технології у процес навчання математичної освітньої галузі, а, головне, вмів адаптувати кожну з них до вікових особливостей пізнавальних процесів 6-7 річних дітей [1; 3].

Саме практика вказує на існування суперечності між потребою у всебічному розвитку сучасних першокласників, з їх особливостями перебігу пізнавальних процесів і недостатньою обґрунтованістю педагогічних умов використання освітніх технологій у процесі навчання математики.

На нашу думку, вибір технології та запровадження її у процес навчання математики учнів першого класу, має здійснюватися з дотриманням наступних педагогічних умов, які спрямовані на забезпечення їх ефективності: при побудові уроків математики у першому класі використовувати досвід дошкільних закладів; детермінування характеру та складності навчального матеріалу, наявність необхідних засобів та обладнання; створення на уроках математики сприятливого педагогічного середовища з урахуванням пізнавальних можливостей та індивідуальних особливостей здобувачів освіти.

Метою запровадження у процес навчання математики першокласників з використанням сучасних освітніх технологій означених педагогічних умов є підвищення рівня навчальних досягнень учнів з математичної освітньої галузі, їх мотивації до навчання, пізнавальної активності, формування організаційно-регулятивних умінь, що є основою компетентісно орієнтованого підходу в новій українській школі.

Список використаних джерел

1. Онопрієнко О. В. Навчання дітей «цифрового покоління»: особливості дидактичної взаємодії. *Історія та філософія освіти в незалежній Україні: здобутки і стратегії*: зб. тез Всеукраїнської наук.-практ. конф. з міжнар. участю. м. Київ, 20 травня 2020 р. Київ, 2020. С. 104-107.
2. Сучасні технології формування логіко-математичної компетентності в дітей дошкільного та молодшого шкільного віку / за заг. ред. Н. П. Тарнавської, Н. Ю. Рудницької, Ю. М. Мурашевич. Житомир: ФОП «Левковець», 2015. 430 с.
3. Скворцова С., Онопрієнко О. Нова українська школа: методика навчання математики у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах інтегративного і компетентнісного підходів : навч.-метод. посіб. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 352 с.
4. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти: 1-2 та 3-4 класи НУШ. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>

УПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Слепченко Оксана – вчителька початкових класів Ніжинської гімназії № 3 Ніжинської міської ради Чернігівської області, Україна

Сучасний етап розвитку системи освіти в Україні характеризується освітніми інноваціями, спрямованими на збереження досягнень минулого і, водночас, на модернізацію системи освіти відповідно до вимог часу, новітніх надбань науки, культури і соціальної практики. Характерною особливістю цього періоду розвитку педагогічної освіти є пошук нових змісту, форм, методів і засобів навчання; розгортання широкої експериментальної роботи, спрямованої на впровадження освітніх інновацій на засадах сучасної філософії освіти. І цей пошук спрямований на те, як мотивувати дитину до навчання, як привернути увагу дитини до вивчення різних навчальних дисциплін.

Зміни у суспільному житті і свідомості вимагають від педагогів визначити нову мету навчання та виховання – розвиток інноваційної особистості, здатної до життєтворчості та самореалізації у нових соціальних умовах незалежної України. У вирішенні цих проблем провідна роль відводиться вчителю. Необхідно переглянути його роботу, освоїти нові методи навчання сучасного молодшого школяра, поновому поглянути на саму побудову уроку, форму його проведення. Інноваційна діяльність становить основу та зміст освітніх процесів, її суть полягає в впровадженні новоутворень у традиційну систему [1].

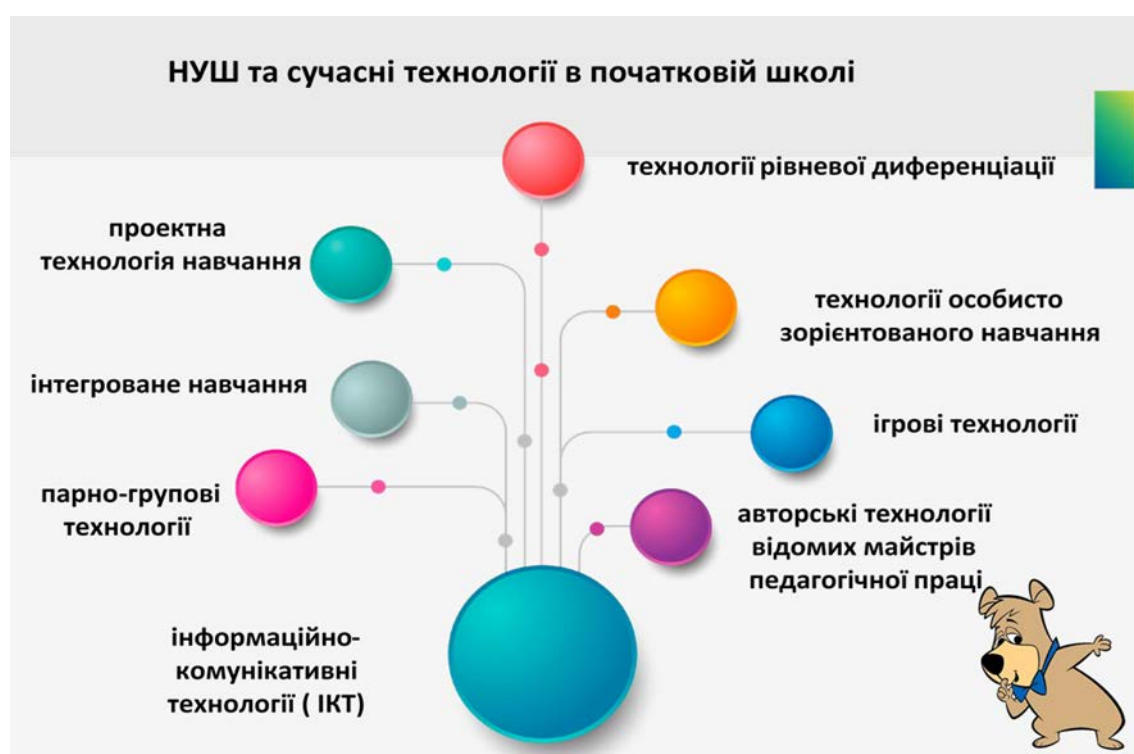
Основним принципом роботи вчителів початкової школи є використання сучасних досягнень вікової психології, інноваційних технологій навчання для успішного розвитку пізнавальних, інтелектуальних, творчих, фізичних здібностей школярів початкової школи за умови збереження та підвищення резервів їхнього фізичного, психічного та соціокультурного здоров'я. У впровадженні інноваційних

методів і технологій вчителі початкової школи, перш за все, керуються п'ятьма основними заповідями: любити, вірити, знати, поважати та розуміти дитину як основний об'єкт і суб'єкт навчальної діяльності [5].

У початковій школі серед технологій, які орієнтовані на особистість учня, виділяються такі [4]:

- ігрові технології;
- групові технології;
- технології розвивального навчання;
- комп'ютерні (інформаційні) технології;
- технології формування творчої особистості.

Узагальнена схема сучасних технологій, які впроваджуються в НУШ представлено на (мал.1):

Мал. 1

Інноваційне навчання – це зорієнтована на динамічні зміни в навколишньому світі навчальна та освітня діяльність, ґрунтована на розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностей, високих соціально адаптаційних можливостей особистості [1].

Учителі початкових класів активно впроваджують інноваційні технології: технологія розвивального навчання, інтерактивні методики, куди ми можемо віднести роботу в групах, метод проєктів, «розумовий штурм», «ажурна пилка», «кейс-метод», «акваріум», рольові та ділові ігри, «велике коло», «шкала думок», «бесіда за Сократом», «асоціативний куц», «відкритий мікрофон», вправи-енергізатори, групова дискусія, взаємне навчання); технологія проблемного навчання; методика ґрупування; блочний метод викладання матеріалу; кооперативна форма навчання [2].

Сучасний світ змінюється з кожним днем, стає все більш прогресивнішим і цивілізованішим, удосконалюються сучасні технології. Тому ми, вчителі, повинні змінювати підходи до викладання форм і методів навчання в початкових класах. Ми маємо не тільки встигати за сучасною ерою «комп'ютеризації і механізації», а в деякій мірі і випереджувати. Сучасний учень початкових класів повинен: звикати до більш самостійного здобуття знань, знаходити шляхи оволодіння необхідною інформациєю, прагнути до пізнавальної діяльності, вміти ставити і вирішувати нові й складні проблеми, володіти комп'ютером і користуватись інтернетом. Кожна дитина повинна «себе знайти» в сучасній школі. Якщо вона досконало не володіє або слабо володіє знаннями і вміннями з якогось предмету, то потрібно прививати любов до якогось виду діяльності. Вчитель повинен виявити і стимулювати творчі здібності учня [3].

Отже, розвиток освіти ХХІ століття спонукає до оновлення методів та прийомів навчання, запровадження в навчально-виховний процес інноваційних технологій, сучасних концепцій та способів формування в учнів предметних та життєвих компетенцій.

Таким чином, навчання, з використанням інноваційних технологій, сприяє формуванню ключових компетентностей учнів, стимулює активність і творчість, підвищує інтелект дитини, зміцнює її віру у власні здібності. Тому взаємоповага, взаєморозуміння, доброта, підтримка, сучасні інноваційні методи і прийоми – невід'ємні супутники наших уроків у початковій школі.

Список використаних джерел

1. Освітні технології: навч.-метод. посібн. О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін. За заг. ред. О.М. Пехоти. К.: А.С.К., 2001. 256 с.
2. Сиротинко Г.О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Харків. Видавнича група «Основа», 2003. 162 с
3. Телянчук В. П. Інноваційні технології в початковій школі. В. П. Телянчук, О. В. Лесіна. Х. : Видавнича група «Основа», 2008. 233 с.
4. Тетяна Фефілова, Юлія Саєнко. Використання сучасних інноваційних технологій у початковій школі. Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/5653/1/Fefilova.pdf>
5. Химинець В. В. Інновації у початковій школі. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 312 с.

ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ

Стрілець Алла – вчителька початкових класів Ніжинської гімназії № 14 Ніжинської міської ради Чернігівської області, Україна

Навчання й оцінювання – нероздільні процеси. Педагогічне оцінювання є одним із важливих елементів сучасного освітнього процесу. Від правильної організації оцінювання більшою мірою залежить ефективність управління навчальним процесом.

Формувальне оцінювання – інтерактивне оцінювання прогресу учнів, що дає змогу вчителю визначити потреби учнів та відповідним чином адаптувати процес навчання. В основі формувального оцінювання лежить рефлексія (від лат. *reflexio* – відображення) в освіті – усвідомлення учнем своєї навчальної діяльності, аналіз власних результатів навчання з метою підвищення їх ефективності. Рефлексія привчає учня до систематичного аналізу результатів власної діяльності, зокрема й не пов'язаної із навчанням у школі. Формувальне оцінювання – це цілеспрямований неперервний процес спостереження за навчанням учнів; воно є необхідною умовою інтерактивного навчання. Таке оцінювання підтримує впевненість здобувачів освіти в тому, що кожен із них - успішний та особливий, здатний покращити свої результати. Формувальне оцінювання має:

- орієнтуватися на досягнення певної цілі;
- зосереджуватися на навичках мислення вищого порядку;
- передбачати відповідальність учнів за індивідуальну діяльність;
- бути «вшитим» в урок.

Різні техніки формувального оцінювання допоможуть досягненню таких цілей: мотивувати та надихати учнів; формувати позитивну самооцінку; визначити рівень індивідуального та групового поступу в навчанні; діагностувати зони росту; ідентифікувати слабкі місця; виміряти емоційну атмосферу класу.

Техніки формувального оцінювання бувають:

- візуальні;
- письмові;
- усні;
- рухові;
- креативні.

До усних технік формувального оцінювання можна віднести: кубування, трихвилинну паузу, вимірювання температури, дві зірки й побажання, ППЗПП (Пригадай, Підсумуй, Запитай, Прокоментуй, Пов'яжи), чотири кути, список «Топ-10», шпаргалки. Найбільш поширеними письмовими техніками є вікторини, соціальні опитування, інтелект-карти, ЗХДД (Знаю, Хочу Дізнатись, Дізнався), есе, вхідні-вихідні квитки, журнал записів. Техніки із застосуванням карток, піктограм, сигналів рукою, шкалування – це візуальні техніки формувального оцінювання. До креативних технік належать ілюстрації, ескізи, скрайбінги, реклами, мультимедійні плакати, інфографіка, комікси. Творчим особистостям будуть до смаку техніки, які передбачають створення певного продукту. Також такі техніки зацікавлять тих учнів, у яких домінуючим є кінестетичний стиль навчання.

Техніка «Рюкзак»: зібрати досягнення, здобуті на уроці. Від учня до учня передається «рюкзак», у який кожен «кладе» свої досягнення.

Техніка «Дві зірки й побажання»: учитель пропонує перевірити роботу однокласника, вказавши на два позитивні моменти та один, який потребує доопрацювання.

Техніка «Шкала»: на полях зошита учень креслить шкалу і відзначає хрестиком, на якому рівні, на його думку, виконана робота. Внизу – не впорався, посередині – впорався, але виникли проблеми, вгорі – все вийшло.

Техніка «Тижневий звіт»: у кінці навчального тижня кожному учневі пропонується дати відповіді на запитання (Чому я навчився за тиждень? Що для мене залишилося нез'ясованим? Які запитання я б поставив учням?)

Список використаних джерел

1. Формувальне оцінювання: про його інструменти та користь від педагогічній з Канади [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nus.org.ua/articles/formuvalne-otsinyuvannya-pro-jogo-instrumenty-ta-koryst-vid-pedagogyni-z-kanady/>
2. Формувальне оцінювання: приклади форм, які заповнюють фінські вчителі [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nus.org.ua/articles/formuvalnogo-otsinyuvannya-pryklady-form-yaki-zapovnyuyut-uchyteli-dity-ta-yihni-batky/>
3. Савченко Л.С. Формувальне оцінювання навчальних досягнень у НУШ. [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://naurok.com.ua/formuvalne-otsinyuvannya-navchalnih-dosyaghen-uchniv-u-nush-prezentaciya-230469.html>
4. Оцінювання, що мотивує: формувальне, підсумкове, самостійне [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://osvitoria.media/experience/otsinyuvannya-shho-motyvuje-formuvalne-pidsumkove-samostijne/>

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ САМОКОНТРОЛЮ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Ярош Ольга – вчителька початкових класів Ніжинської гімназії № 10 Ніжинської міської ради; асистентка кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Одним з принципів реалізації Державної Національної програми «Освіта (Україна – XXI ст.)» є гуманізація освіти, що полягає в утвердженні людини як найвищої цінності, у найповнішому розкритті її особистісного потенціалу, який закладений із раннього дитинства та задоволенні різноманітних освітніх потреб [6].

У новій освітній парадигмі України головними пріоритетами є особистісно-орієнтовані підходи до навчання, самостійна діяльність та життєвий досвід учня. Особистість учня початкової школи має крім соціальних якостей і певні властивості суб'єктивного характеру, які однозначно визначають її власний простір, унікальність, здатність до самовизначення, реалізації індивідуальних якостей, самостійного розвитку.

Із метою досягнення навчальної самостійності, яскравої ініціативності та розвитку відповідальності молодшого школяра, необхідно навчити його контролювати свою навчальну діяльність, вміти встановлювати причини неуспішності у навчанні та мати навичку подолання труднощів, що виникають в освітньому процесі. Учень початкової школи, який тільки починає свій навчальний шлях, стає суб'єктом освітньої діяльності, з активною освітньо-творчою позицією, розвиває не лише свої потенційні можливості, а й пристосовується до нового середовища. У результаті цієї діяльності сам учень і його особистий розвиток істотно змінюються, тому формування навичок навчальної діяльності є пріоритетною метою початкової освіти.

Одним із найважливіших компонентів навчальної діяльності є відповідний вид контролю, а саме – самоконтроль, за якого, отримані учнем початкової школи

навчальні результати виявляються через рефлексію і оцінюються самим учнем у відповідності до індивідуально сформульованих цілей. На відміну від контролю, який здійснюється вчителем початкових класів з метою перевірки не тільки знань, умінь та навичок, а й компетенцій, а також отримання в перспективі можливості подальшого вивчення навчального матеріалу, дія самоконтролю здійснюється як тривалий процес формування, поетапного розвитку та становлення навчальної діяльності в початковій школі [4].

Розвиток самоконтролю у молодших школярів набуває особливого значення в контексті формування його як навички. У молодших школярів відсутнє вміння контролювати свою навчальну діяльність і знаходити різні способи попередження помилок, що може призвести до гальмування їх розвитку.

Роль і сутність контролю знань учнів розкрито в багатьох педагогічних працях педагогів-класиків: А.Ф. Дистервега, Я.А. Коменського, Н.І. Пирогова, К.Д. Ушинського, Д.Б. Ельконіна, В.В. Давидова та інших [5]. Актуальні питання сучасної педагогічної науки (сучасні психолого-педагогічні аспекти, підходи до організації контролю, формування самоконтролю, а також особливості саморегуляції та самоконтролю у молодших школярів із ЗПР висвітлені в наукових дослідженнях: Я.О. Ємець, В.В. Чередниченко, В.Б. Легін, Н.Ю. Романової, К.С. Довгополої, Л.В. Ілійчук, Л.І. Прохоренко, О.М. Ліба, Ю.В. Мельник та ін. Проте, слід зауважити, що проблема розвитку видів самоконтролю у молодших школярів, як цілісне явище складної системи, досліджено недостатньо повно, а саме: не схарактеризовано компоненти, що є складовими цілісної системи – здійснення самоконтролю на кожному з етапів навчальної діяльності, перспектива системи педагогічно ефективних умов розвитку самоконтролю та методика їх успішної реалізації [1, 2, 3]. Також не отримали ще належної уваги проблеми формування самоконтролю молодших школярів безпосередньо в процесі навчання та в методиці вивчення окремих предметів початкової школи. У деяких дослідженнях науковців питання самоконтролю розглядаються без урахування головного чинника його формування.

Головне завдання методики навчання у початковій школі – це попередження помилок у навчальній діяльності. Причиною переважної більшості помилок при вивченні математики, української мови та інших предметів у початковій школі є формальні знання молодших школярів. Щоденно учні виконують однотипову роботу з поданими в підручниках, або запропонованими вчителем завданнями та вправами, розв'язують готові чи однотипові приклади та завдання, причому, однаковими прийомами, протягом усього періоду навчання, що формує в учнів звичку механічного відтворення завченого. Таким чином, відбувається практично суцільний монолог. Недооцінка теоретичного обґрунтування вироблених дій учнів призводить до кількісних показників виконаних завдань, вправ, завдань та прикладів. У зв'язку з цим у структурі навчальної діяльності найважливіше місце займають дії самоконтролю зі специфічними функціями: види та дії самоконтролю спрямовано на саму навчальну діяльність, що закріплюють суб'єктивне ставлення учнів до себе і цієї діяльності, унаслідок чого спрямованість учнів до виконання навчальних дій носить опосередкований характер [4].

Шкільна практика показує дуже низький рівень розвитку самоконтролю в більшості молодших школярів. Серед випускників початкової школи виявлено ли-

ше близько десяти відсотків дітей, які мають достатній рівень самоконтролю в навчальній діяльності. Причину цього явища бачимо в тому, що, як компонент навчальної діяльності, контроль здійснюється лише вчителем, а учні звільняються від необхідності самостійно контролювати й оцінювати цю діяльність, оскільки їм бракує мотивації [3].

Таким чином, аналіз науково-педагогічної літератури та стан навчальної діяльності школярів вказує на наявність таких протиріччя:

- між зростанням значимості самоконтролю у навчальній діяльності молодших школярів і недостатньою розробленістю теоретико-методологічних засад самоконтролю учнів у його формування;
- між потребою у формуванні позитивної мотивації молодших школярів до самоконтролю та відсутністю відповідної сучасної педагогічної технології. Дані протиріччя, а також недостатня науково-методична розробленість проблеми розвитку самоконтролю у молодших школярів та зростання його ролі в освітньому процесі, вказують на надзвичайну актуальність вказаної проблеми, що потребує подальшого ґрунтовного дослідження.

Список використаних джерел

1. Ілійчук Л.В. Формування навичок самоконтролю молодших школярів у навчальному процесі початкової школи. Гірська школа Українських Карпат. 2015. №12-13. С. 155-159.
2. Прохоренко Л. І. Формування самоконтролю на уроках математики у молодших школярів із ЗПР: науково-методичний посібник / Л. І. Прохоренко; Національна академія педагогічних наук України, Інститут спеціальної педагогіки. Київ : Педагогічна думка, 2012. 47 с.
3. Романишин Р., Лагойда, І. Розвиток самоконтролю в учнів початкової школи на уроках математики. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: «Педагогічні науки».* (4). 2021. с. 108–103. <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2021-4-108-113> (Дата звернення 15.10.23)
4. Толмачова І. М. Теорія та методика навчання та виховання / І. М. Толмачова. Х.: Харк. нац. пед. ун-т імені Г.С. Сковороди, 2002. 102 с.
5. Формування самоконтролю у процесі навчання математиці у системі Д.Б. Ельконіна-В.В. Давидова у перших класах. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://referaty.net.ua/referaty/referat_66075.html (Дата звернення 14.10.23)
6. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text> (Дата звернення 17.10.23)

СЕКЦІЯ 6.2.

МОЛОДІ НАУКОВЦІ ПРО СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

Андрущенко Наталія – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Сучасна система освіти сьогодні спрямована на формування у школярів умінь та навичок до самостійного здобуття знань, їх практичного використання та розвитку здібностей кожного здобувача з урахуванням активного ставлення до освітнього процесу. Щоб сформувані ті ключові компетентності, які дадуть можливість особистості у майбутньому вирішувати складні проблеми, учителям потрібно використовувати інноваційні підходи та методики до організації освітнього процесу, які орієнтують на активне опанування учнями усіх елементів пізнавальної діяльності [1].

Із цих позицій актуалізується проблема формування критичного мислення у школярів початкових класів.

Окремі аспекти розвитку критичного мислення в учнів розглядали С. Векслер, А. Байрамова, А. Липкіної, Л. Рибак, В. Сінельнікова. Учені порушували питання про розвиток умінь самостійно осмислювати навчальний матеріал, виконувати нестандартні завдання, робити власні висновки, помічати як власні помилки, так і помилки своїх однолітків.

Ми розуміємо критичне мислення послідовними розумовими діями, що спрямовані на перевірку висловлювань, задля визначення їх невідповідності тим фактам, нормам і цінностям, які ми приймаємо [2].

Критичне мислення передбачає самостійну постановку питань і проблеми, а не відповіді на запитання учителя. Школяру потрібно мати критичне мислення, яке допомагатиме йому соціалізуватися, а на уроках читання аналізувати художні твори [там само].

Наведемо приклади використання різних методик та прийомів, що актуальні на будь-якому етапі уроку читання.

Доцільним буде прийом «складання кластера». Кластер (з англ. cluster) є групою подібних чи однакових елементів, які разом поєднані; але мають щось однорідне, є способом графічної організації інформації, який дає змогу унаочнити ті інтелектуальні процеси, які проходять під час занурення в певну тему. При створенні кластера потрібно:

- 1) Записати речення чи ключове слово, яке є квінтесенцією теми;
- 2) Доповнити речення чи слова, які стосуються даної теми, ідеями, фактами, образами.
- 3) Записані нові слова треба поєднати з ключовим поняттям прямими лініями. У результаті виникає структура, яка графічно відображає хід міркувань, показує інформаційне поле з теми. (рис. 1).

Рис. 1. Кластер до теми «Байкар Л. Глібов»

Рис. 2. Кластер до теми «Дивовижний світ міфології»

Метод передбачення є також ефективним на уроці читання з метою формування критичного мислення. Його можна використовувати: за назвою твору, або за загадкою.

Наприклад, за назвою твору (казка «Іжак та заєць») діти можуть визначити, про що буде й ньому йти мова. Або під час вивчення теми Леся Українка «Барвіночку мій хрещатий» за загадкою встановити тему вірша:

Лист зелений і міцний,
сніг для нього не страшний,
а коли весну стрічає,
сині очі розкриває (барвінок).

Сенкан – прийом розвитку критичного мислення, який має форму вільного вірша з п'яти рядків, що синтезує інформацію.

Прикладом сенкану до вірша Л. Костенко вірш «Білочка» є такий:

Білка.
Пишнохвоста, красива.
Стрибає, нашпилює, сушить.
Швидко пересувається по деревах.
Трудівниця.

Під час вивчення уривку з твору Д. Сронга «Гармидер у школі», «Дзвінок інспекторки» можна використати метод «Дискусійна шкала».

Чи отримає задоволення місіс Донован від свого візиту до школи?

Так Ні

Ефективним методом з метою розвитку критичного мислення є також «Коло ідей».

Наприклад, під час вивчення твору Ю. Ярмиша «Паличка-рятівниця» учні будуть вирішувати проблему, міркуючи: А якби Миколка залишив паличку у себе, що було б далі?

Під час аналізу твору С. Жупанина «Наталчина пригода» школярі обдумуватимуть: А якби Вова не дав дівчинці рукавичку, щоб сталося?

«Діаграма Вена» – успішний прийом розвитку критичного мислення здобувачів. Вона є технікою графічної подачі інформації, що з'ясовується під час обгово-

рення двох героїв, текстів, між якими є загальні та відмінні ознаки. Інформацію подають у формі двох чи декількох кіл, які накладаються одне на одне.

Наприклад, під час опанування оповідання Л. Сороки «В останній день літа» можна запропонувати створити таку діаграму (рис.3):

Рис. 3. Діаграма Вена до твору Л. Сороки «В останній день літа»

Отже, застосовуючи прийоми розвитку критичного мислення, у здобувачів пробуджується бажання до спільної організації класного життя, формується здатність до довільного регулювання власних дій, обґрунтування позиції і приймання думок інших, якщо вони більш обґрунтовані. Критичне мислення допомагає школярам осмислювати і набувати уміння: поваги до думок інших; уміння навичко активного слухання; уміння і навички викладу матеріалу у формі повідомлень.

Список використаних джерел

1. Кроуфорд Алан, Венди Е. Саул, Метьюз Самуел, Макінстер Джеймс. Технології розвитку критичного мислення учнів: переклад публікації проекту «Читання і письмо для критичного мислення». 2006. 303 с.

2. Луців С. Педагогічні умови формування критичного мислення учнів початкових класів на уроках української мови. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2016. Вип. 16. С. 347-352.

ІНТЕГРАЦІЯ МЕДІАОСВІТИ В НАВЧАЛЬНИЙ ПРЕДМЕТ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Блищук Антоніна – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Інформація в шкільних підручниках нині не задовольняє потреби сучасного уроку. Учні та педагоги активно використовують, крім підручників, інші джерела інформації. А формування інформаційної компетентності якраз і передбачає формування здібності та вміння самостійно шукати, аналізувати та відбирати необхідну інформацію за допомогою комунікативних інформаційних технологій.

У зв'язку з такою ситуацією виникла потреба у медіаосвіті – процесі формування медіаобізнаності, медіаграмотності та медіакомпетентності.

Медіакомпетентність набувається через медіаграмотність, яка, у свою чергу, досягається в процесі медіаосвіти або медіасамоосвіти. Формувати медіакомпетентність учнів слід починати вже з молодшого шкільного віку.

В НУШ одним з найбільш важливих досягнень у реформуванні змісту початкової освіти, на нашу думку, є введення в шкільну практику інтегрованого навчання, яке ґрунтується на компетентнісному підході. Медіаосвіта інтегрується у всі шкільні предмети. Великим потенціалом у формуванні медіакомпетентності молодших школярів володіє навчальний предмет «Я досліджую світ».

Мета статті – здійснити аналіз інтеграції медіаосвіти в навчальний предмет «Я досліджую світ» в сучасних освітніх стандартах.

Проблема інтеграції медіаосвіти в навчальний предмет «Я досліджую світ» науковцями малодосліджена. Переважають публікації практичного характеру, які розглядають приклади інтеграції текстів в освітній процес. Як приклад, можна навести працю О. Волощенко та О. Козак «Інтеграція медіаграмотності в навчальний предмет «Я досліджую світ»» [1]. Проблему інтеграції медіаосвіти в початковій школі та зокрема і процес вивчення дисципліни «ЯДС» досліджували також І. Старагіна, О. Волощенко, О. Мокрогуз, О. Ганик [1] та інші.

Головним освітнім стандартом НУШ є Державний стандарт початкової освіти, який визначає, якими знаннями та вміннями повинні володіти школярі після закінченню певного циклу навчання, окреслює засади та принципи навчально-виховного процесу [2] (Таблиця 1).

Таблиця 1

Медіаосвітній аспект в Державному стандарті початкової освіти

Розділ	Клас	Завдання
Пошук, подання, перетворення, аналіз, узагальнення та систематизація даних, критичне оцінювання інформації для розв'язання життєвих проблем	1-2	вміння розрізняти правдиві та неправдиві твердження, здобути з різних джерел
	3-4	вміння висловлювати припущення про достовірність інформації, отриманої з цифрових джерел, розрізняти факти і судження
Усвідомлення наслідків використання інформаційних технологій для себе, суспільства, навколишнього світу та сталого розвитку, дотримання етичних, міжкультурних і правових норм інформаційної взаємодії	1-2	Учень має навчитися дотримуватися правил та розповідати дорослим про проблеми, пов'язані з захистом власного інформаційного простору. Учні мають сформулювати повагу до приватності повідомлень, толерантно ставитися до відмінностей культур, традицій і різних думок. Учні мають зазначати власне авторство робіт, медіатекстів і поважати авторство інших осіб.
	3-4	Учні відповідально використовують технології для власної безпеки, регулюють власний час роботи з цифровими пристроями, обговорюють різні наслідки використання інформаційних технологій у школі, на вулиці, вдома тощо. Діти усвідомлюють відповідальність за свою діяльність в інтернеті; рекомендують цікаві та безпечні сайти своїм друзям. Знання про корисні та безпечні сайти мають бути розширені. Учні знайомляться з правилами використання власних і чужих творів та формують обов'язкову навичку дотримання цих правил

Складено автором на основі: [2], [3].

У типових освітніх програмах ці положення деталізуються (Таблиця 2).

Таблиця 2

Медіаосвітній аспект в типових навчальних програмах початкової школи

Програма	Медіакомпететність
Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 1-2 клас	вміння пояснювати та наводити приклади значення інформації для життя людини, себе особисто, приклади інформації різних видів: текстової, графічної, звукової тощо, розрізняти правдиву і неправдиву інформацію, припущення і фантазію, використовувати мережі для отримання інформації та спілкування під контролем дорослих
Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б. 1-2 клас	вміння робити висновок щодо виду інформації та способу її сприйняття, цікавитися походженням інформації, виокремлювати факти в текстах і повідомленнях, розпізнавати в тексті хибні чи правдиві висловлювання, розрізняти припущення і фантазію, правду і неправду в простих медіатекстах, робити власні припущення стосовно розвитку подій
Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 3-4 клас	розширює свої знання про значення інформації та розрізняє види інформації за способом подання, використовує мережі для отримання достовірної інформації та спілкування, висловлює припущення про достовірність інформації, взятої з цифрових та інших джерел, дотримується правил використання власних і чужих творів, виявляючи повагу до авторства інших осіб. У 4 класі медіаінформаційний аспект, що формувався в попередньому класі, продовжує поглиблюватись. Зокрема, учні мають уміти розрізняти факти і судження.
Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б. 3-4 клас	Учні продовжують формувати критичне мислення, результатом якого має стати вміння розрізняти істинні та хибні висловлювання, порівнювати тексти з хибною та правдивою інформацією, розпізнавати факти та судження в життєвих ситуаціях, розуміння того, що в інтернеті розміщують повідомлення люди з різними намірами, зокрема і з комерційною метою. Від учнів також очікують, що вони навчатись знаходити інформацію, ідентифікувати час її розміщення, визначати джерела, потрібні для її підтвердження чи спростування, а в разі сумніву шукати підтвердження з різних джерел. Учні наприкінці другого циклу матимуть сформовані навички, щоб цитувати та вказувати джерела запозичених ідей чи матеріалів, визначати, чи вказано автора, загалом шанувати права творців інформаційних продуктів

Складено автором на основі: [2], [5-8].

Вивчення сучасних освітніх стандартів показало, що цілі та завдання медіаосвіти, інтегрованої в навчальний предмет «Я досліджую світ» сформульовані з урахуванням світового та вітчизняного досвіду медіаосвіти та на основі ідеї, що при інтеграції медіаосвіти з курсом «ЯДС» має відбуватися подальший розвиток навчального предмета. Такий розвиток проявляється у двох формах. З одного боку, використання повідомлень масмедіа як засобів навчання спрямоване на підвищення міцності та усвідомленості знань, при цьому під усвідомленістю ми розуміням використання учнями знань для пояснення явищ навколишнього світу та для критичного аналізу повідомлень засобів масової інформації. З іншого боку, в результаті інтеграції медіаосвіти знання не постають перед учнями як «непорушна» істина, а як відображення реальності сучасною наукою.

Очевидно, що цілі як навчання «ЯДС» так і медіаосвіти в результаті інтеграції зазнають змін, і на перший план виходять систематизація (як головний атрибут інтеграції) та розвиток міждисциплінарного знання.

Отже, найважливішою метою навчання «ЯДС» та медіаосвіти стає формування свідомості та її світоглядного початку на основі забезпечення взаємного проникнення навчального та позашкільного потоків інформації та розвитку критичного мислення, яке неможливе без навчання сприйняттю та переробці інформації.

Таким чином, цілі інтегрованої в навчальний предмет «ЯДС» медіаосвіти полягають:

- 1) у формуванні у молодших школярів свідомості, що інтегрує і одночасно диференціює природниче, гуманітарне і тривіально-побутове знання;
- 2) у включенні до контексту навчального предмету «ЯДС» позашкільної інформації;
- 3) у навчанні роботі з інформаційними потоками;
- 4) у розвитку критичного мислення молодших школярів.

З урахуванням змісту шкільної освіти, а також знань та умінь, набутих школярами раніше, завдання медіаосвіти в курсі «ЯДС» полягають у вдосконаленні умінь:

- 1) пошуку інформації, зафіксованої на традиційних носіях та за допомогою засобів нових інформаційних технологій;
- 2) отримання смислів з отриманої інформації, їх інтерпретації та критичного аналізу;
- 3) створення нових смислів та їх подання у формі інформаційних повідомлень, адекватних завданням та умовам комунікації.

Інтеграція медіаосвіти у курсі «ЯДС» початкової школи передбачає наступне:

- 1) як механізм її реалізації використовується системний підхід до цільового, інформаційно-змістовного, процесуально-діяльного, інструментально-технологічного, контрольного-регуляторного компонентів процесу навчання, виховання та розвитку учнів: визначення пріоритетів відбору повідомлень засобів для включення до сучасної системи навчання предмету «ЯДС»; досягнення доцільного поєднання та співвідношення традиційних засобів та джерел інформації нового покоління; виявлення специфіки використання ЗМІ та запропоновано організаційні форми, методи та технології навчання, раціональне інформаційне середовище, необхідні та достатні для її формування технічні засоби;
- 2) досягнення ефективності новоствореної системи, що сприяє: усвідомленості та міцності знань, творчої активності учнів на уроках та позаурочних заняттях; вміння орієнтуватися у різноманітних потоках інформації, критично її оцінювати і грамотно відбирати на вирішення навчальних і життєвих завдань, що загалом послабить негативний ефект впливу засобів на навчання і формування особистості школярів; підвищення інформаційної культури учнів початкових класів та педагогічної майстерності вчителя за рахунок оволодіння технологіями варіативного та комплексного включення засобів масової інформації у контекст своєї діяльності.

Таким чином, зміст інтегрованої медіаосвіти в навчальному предметі «Я досліджую світ» визначається його цілями та завданнями. Специфіка інтеграції медіаосвіти і шкільного курсу «ЯДС» полягає в тому, що інтеграція проявляється у використанні медіаповідомлень як засобу навчання предмета і водночас як об'єкт вив-

чення. Такий підхід до інтеграції не вимагає будь-яких змін у власне предметному компоненті змісту навчання, але значно впливає на інші його складові, повідомляючи їм нове наповнення та нове звучання.

Список використаних джерел

1. Волощенко О., Козак О. Інтеграція медіаграмотності в навчальний предмет «Я досліджую світ». Навчально-методичний посібник. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2020. 36 с.
2. Державний стандарт початкової освіти. (Дата звернення 11.10.2023) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (Дата звернення 11.10.2023).
3. Мокрогуз О. П. Медіаграмотність в інтегрованому курсі «Я досліджую світ». Навчально-методичний посібник. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2020. 36 с.
4. Нова українська школа: організація медіаосвіти в початковій школі : навчально-методичний посібник / Старагіна І. П., Волошенюк О. В., Мокрогуз О. П., Ганик О. В. Київ : ПРОПАПІР, 2021. 160 с.
5. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 1-2 клас. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli> (Дата звернення 11.10.2023).
6. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 3-4 клас. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli> (Дата звернення 11.10.2023).
7. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б. 1-2 клас. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli> (Дата звернення 11.10.2023).
8. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б. 3-4 клас. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli> (Дата звернення 11.10.2023).

ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Болотненко Анна – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

До основних засобів навчально-пізнавальної діяльності можна віднести інтерактивні технології навчання, які допомагають учням ефективно опанувати систему творчих умінь та розвивати їх креативне мислення. Вище зазначене підштовхує до обґрунтування методологічних основ процесу формування творчих здібностей у початковій школі за допомогою використання інтерактивних технологій навчання.

Головною метою сучасної початкової школи можна вважати, забезпечення подальшого становлення дитячої особистості, виявлення та розвиток творчих здібностей учнів, формування бажання та вміння навчатись та пізнавати навколишній

світ, важливою умовою є індивідуальний підхід до кожного учня за допомогою різних форм та методів, які сприятимуть розширенню творчих здібностей, сформулюють бажання навчатись та пізнавати нове.

Технологія формування продуктивно-пізнавальної атмосфери полягає в творчому процесі, який бере початок із проблемної ситуації чи постановки запитання, чи суперечної ситуації. Основа творчої діяльності полягає в активності, яка допомагає покращувати саморозвиток та самовдосконалення учня. Прийшовши вперше до школи дитина зацікавлена в навчальній діяльності, та в неї виникає безліч питань, на які вона поки що немає відповіді. Завдання вчителя, зацікавити учня до розгадки поставлених питань та створити умови, які викличуть бажання дізнатись про інші можливі «цікавинки», які дитина може дізнатись в процесі навчання.

Психолого-педагогічна література дає визначення творчій особистості як індивіду, який має високий рівень знань, прагне пізнавати нове та оригінальне. Для такої особи, творча діяльність є важливою та необхідною, а стиль поведінки притаманний творчий. Головний показник даної особистості є наявність індивідуально-психологічних творчих здібностей, які відповідають вимогам творчої діяльності та відповідають певним умовам її вдалого виконання.

Завдання творчих здібностей тісно пов'язується із створенням чогось нового, за допомогою нових засобів діяльності. Важливо здійснювати контроль над здібностями, оскільки є деякі чинники, які здійснюють безпосередній вплив на їх розвиток: вплив зовнішніх умов середовища в якому росте дитина; методи освітнього процесу та їх характер.

Ефективною умовою для розвитку здібностей можна вважати сукупність взаємопов'язаних сторін до яких належить: зміст навчального матеріалу, підбір творчих завдань; грамотна організація навчально-пізнавального процесу навчання.

Відштовхуючись від практики можна зробити висновок, що міцними та усвідомленими знаннями відзначаються ті учні, які самостійно їх здобували. Оскільки створені умови для самостійного вирішення поставлених задач, сприяють до пошуку креативних шляхів вирішення даної ситуації та виведення самостійних висновків.

Під час вивчення нового матеріалу учням пропонують розв'язати поставлене завдання, що в свою чергу і стає предметом вивчення. Саме так відбувається створення проблемних ситуацій у навчальній діяльності.

Розвиток творчих здібностей в учнів початкової школи тісно пов'язується із технологією використання під час уроків навчальних та навчально-творчих завдань. Процес вирішення поставлених завдань вчителем перед учнем дає можливість створювати творчий продукт, до прикладу такий як: складений переказ, написаний вірш, казка чи створений малюнок, вибір тощо. Відповідно до особливостей кожного предмета, який вивчає учень, творчі завдання можуть відрізнятись за змістом, засобами використання під час творчих робіт, проте всі вони стимулюють розвиток творчих здібностей.

Сучасне освітнє середовище повинно відповідати новим стандартам, та бути спрямованим на розвиток творчих та духовних сутностей об'єктів навчального процесу. Метою навчального процесу можна вважати розвиток та збереження творчих здібностей кожного учня. Основною умовою розвитку творчих здібностей учнів початкової школи є уява та фантазія.

Для повноцінного розвитку творчих здібностей слід забезпечити навчальний процес такими формами роботи, які передбачають залучення здобувачів освіти до науково-пошукової форми роботи, з використанням набутих знань на практиці. Важливою умовою для розвитку творчих здібностей можна вважати організацію творчої атмосфери в навчальному класі та навчальному середовищі, яка позитивно впливатиме на появу нових цікавих та оригінальних ідей.

Список використаних джерел

1. Лоюк О. Модель розвитку творчої особистості молодшого школяра. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. 2017. Вип. 57. С. 195-202.
2. Малафійк І. В. Дидактика: навч. посіб. Київ: Кондор, 2005. 397 с.
3. Купцова Л., Сєдова О. Інтерактивні методи навчання у сучасній початковій школі: науково-практичний семінар для вчителів початкових класів. Початкова школа. 2019. № 3. С. 43–47.
4. Міненко А. О. Дослідження актуальних питань розвитку творчих здібностей молодших школярів в педагогічній діяльності учителя початкової школи. Наука і освіта. 2014. № 8. С. 119–123.

ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Бондаренко Анастасія, Науменко Інна, здобувачки другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

У статті розглядається сутність та особливості психологічного підґрунтя формування в молодших школярів критичного мислення, систематизовано і узагальнено педагогічні умови формування критичного мислення учнів початкових класів. Встановлено, що педагогічні умови у своїй побудові мають відображати зміст та структуру педагогічних технологій чи педагогічних моделей; завдяки педагогічним умовам реалізуються компоненти цих навчальних технологій чи моделей. Доведено, що застосування елементів технології формування критичного мислення у початкових класах сприяє тому, що кожен учень відчуває себе цікавою особистістю, у молодших школярів пробуджується прагнення до спільної організації шкільного життя, формується здатність доводити свою позицію і приймати думку іншого, якщо вона більш обґрунтована.

Ключові слова: критичне мислення, молодші школярі.

Постановка проблеми. Сучасна система освіти орієнтує вчителя на використання в роботі різноманітних технологій, які дають можливість оптимізувати, інтенсифікувати освітній процес. На сьогодні їх існує ціла низка, тому кожен педагог має змогу підібрати саме ті, які б сприяли ефективності навчання молодших школярів, розвивали в них пізнавальну активність, стимулювали продуктивне мислення, це зокрема критичне мислення. Формування та розвиток критичного мислення розви-

ває набагато більше, ніж просто вміння аналізувати або перевіряти інформацію, формує певний тип особистості.

Критичне мислення належить до тих наскрізних умінь, якими повинен оволодіти кожен учень поряд з десятьма ключовими компетентностями, покладеними в основу формування учня початкової школи як цілісної, усебічно розвиненої особистості.

Мета статті. Вивчення теоретичних засад формування критичного мислення; теоретичному обґрунтуванні умов, методів та прийомів, що сприяють формуванню критичного мислення учнів початкової школи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Науково-теоретичною основою формування критичного мислення молодших школярів є праці таких нацковців як К. Бабанов, О. Белкіна, Г. Мошковська, І. Зязюн, О. Пехота, О. Пометун, Л. Пироженко, І. Сущенко, О. Чуба та ін. Вони розглядали її у контексті оновлення змісту освіти і впровадження новітніх освітніх технологій. В свою чергу, зарубіжні автори (Д. Дьюї, К. Меридіт, Ж. Піаже, Д. Стіл, Ч. Темпл) розглядають процес надбання навичок критичного мислення як набуття компетентності і її реалізації з урахуванням системи вищих індивідуальних і суспільних цінностей та ідеалів.

Виклад основного матеріалу. У Державному стандарті початкової освіти [2] зазначено, що одним із наскрізних умінь, яким учні поступово та систематично оволодівають під час вивчення всіх освітніх галузей є критичне мислення.

У теоретичній науковій думці на проблему формування та розвитку критичного мислення мали великий вплив положення Л.С. Виготського про зону найближчого розвитку, який зазначав, що навчання будується не тільки на завершених фазах розвитку, але, перш за все, і на тих психічних функціях, які ще не дозріли, і рухає вперед їх формування, а також ідеї розвивального навчання Д.Б. Ельконіна та В.В. Давидова [3, с.52].

Автори концепції основ критичного мислення (В. Дюков, Л. Пилипчатіна, О. Пометун, І. Сущенко) визначають критичне мислення як здатність людини аналізувати інформацію, події і факти та критично їх оцінювати, формувати власну позицію з того чи іншого питання і захищати, обґрунтовувати її, знаходити нові ідеї. Це такий тип мислення, що характеризується зваженістю, логічністю і цілеспрямованістю, використанням спеціальних когнітивних умінь і навичок, які збільшують вірогідність отриманого результату розумової діяльності [10і, с. 27].

Таке мислення, на їх думку, є нестандартним і передбачає можливість бачити й оцінювати альтернативи, встановлювати пріоритети, визначати достовірність і доцільність інформації, приймати необхідні рішення, коригувати помилки, у тому числі і в процесі власного мислення [10і, с. 29].

В. Волкова вважає критичне мислення мисленням вищого порядку, яке спирається на інформацію, усвідомлене сприйняття власної інтелектуальної діяльності та діяльності інших [4, с. 27].

Отже, на основі здійсненого категорійного аналізу поняття «критичне мислення» ми сформулювали власне визначення цієї дефініції: це наукове мислення, спрямоване на прийняття людиною власного рішення шляхом використання інтелектуальних і комунікативних технік. Критичне мислення починається з постановки проблеми (судження)і, яку необхідно розв'язати; продовжується пошуком і ос-

мисленням інформації (аргументів); побудовою переконливої аргументації; закінчується прийняттям рішення (висновку) щодо розв'язання порушеної проблеми. На основі вивчення науково педагогічної літератури нами було визначено такі особливості критичного мислення молодших школярів: самостійність, аналітичність, логічність, соціальність.

Психологічним підґрунтям формування в молодших школярів критичного мислення є особливості їх розвитку та мислення взагалі. У психологічній та педагогічній літературі з проблем розвитку мислення й пізнавальної активності учнів початкових класів досить аргументовано робляться висновки про широкі можливості розвитку дитячого мислення в умовах шкільного навчання та виховання. Технологія формування та розвитку критичного мислення – система діяльності, що базується на дослідженні проблем та ситуацій на основі самостійного вибору, оцінки та визначення міри корисності інформації для особистих потреб і цілей. Критичне мислення є досить складним процесом творчої переробки інформації, пов'язаної з її усвідомленням, переосмисленням такої діяльності [3, с. 54].

До основних характеристик і принципів критичного мислення відносять: самостійність та індивідуальність; інформація є відправним, а не кінцевим пунктом критичного мислення; критичне мислення завжди починається з постановки й усвідомлення проблеми; критичне мислення прагне до переконливої аргументації; критичне мислення є, перш за все, мисленням соціальним. Критичне мислення є складним процесом, який починається з ознайомлення з інформацією, а завершується прийняттям певного рішення та складається з кількох послідовних етапів: сприйняття інформації з різних джерел; аналіз різних точок зору, вибір власної точки зору; зіставлення з іншими точками зору; добір аргументів на підтримку обраної позиції; прийняття рішення на основі доказів [6, с.67].

Існує чимало досліджень, автори яких тією чи іншою мірою обґрунтовують важливість та визначають можливості розвитку окремих ознак критичного мислення навіть у молодшому шкільному віці. Особливі ознаки критичного мислення молодших школярів:

- незалежність мислення;
- відносна самостійність думок;
- протистояння до навіювання думок, зразків поведінки, вимог інших;
- критичне ставлення до себе, виявлення власних помилок та адекватне ставлення до них;
- пошукова спрямованість мислення прагнення до знаходження кращих варіантів вирішення начальних завдань;
- у вміння брати участь в діалоговій взаємодії [3, с.54].

Для учнів початкової школи найбільш ефективним є використання елементів технології критичного мислення під час вивчення української мови та літературного читання. Важливо зазначити, що критичне мислення формується поступово, воно є результатом щоденної співпраці вчителя і учнів. Вчителю треба пам'ятати, що навчити молодших школярів мислити критично з першого заняття фактично неможливо. Тому дуже важливо систематизувати та узагальнити педагогічні умови формування критичного мислення, які стимулювали б учнів початкових класів до

критичного аналізу й раціонального прийняття рішень під час уроків літературного читання.

В педагогіці під умовами частіше за все розуміють фактори, обставини, сукупність заходів, від яких залежить ефективність функціонування педагогічної системи. Сучасна дидактика трактує поняття «умова» як сукупність факторів, компонентів навчального процесу, які забезпечують успішність навчання.

Отже, під педагогічними умовами розуміємо систему обставині, засобів і заходів, котрі сприяють ефективності планування, організації, здійснення та контролю за навчальною діяльністю учнів початкових класів. Провідні педагоги вважають, що педагогічні умови активізують навчальну діяльність молодших школярів одночасно забезпечують підвищення ефективності навчання, оптимізації процесу навчання [8, с. 348].

Як вказує І. Батруні, критичне мислення починається з постановки запитань і формулювання проблеми. Проблемою є ті судження (думки)і, що піддаються сумніву. Учитель, розробляючи конспект заняття, визначає у змісті навчального чи виховного матеріалу думки, до яких можна сформулювати проблемні питання. Також у процесі взаємодії з учнями, він може піддати сумнівам судження окремих дітей, створивши проблемну ситуацію, до розв'язання якої залучаються всі інші учні. Важливо також ініціювати потребу учнів у постановці запитань до вчителя і формулюванні проблеми, над розв'язанням якої всі будуть працювати [1, с. 10].

Пошук інформації. Початок розв'язання проблеми – це збирання інформації про неї. Критичне мислення можливе тоді, коли учень володіє певною інформацією. Знання створюють базу для критичного мислення. Для того, щоб учні висловлювали власні думки, їм потрібно переробити (проаналізувати, порівняти, узагальнити та ін.) значну кількість інформації (факти, ідеї, теорії, правила, життєвий досвід та ін.). На підставі чого учень зможе довести власну думку.

Чітка аргументація. Критичне мислення потребує переконливої аргументації. Одна проблема може мати декілька розв'язань. Тому правильність рішення має бути доведена переконливими чіткими аргументами (судженнями), сформульованими на основі інформації, якою оволодів учень.

Прийняття рішення. Завершується процес розвитку Критичне мислення прийняттям рішення (висновком) щодо оптимального розв'язання поставленої проблеми.

Рішення учня визначається не тільки запасом його знань і вмій, але й особистісними якостями, психічними установками і, значною мірою, його переконаннями, зокрема навичками рефлексивного ставлення до свого «Я», моральною і соціальною відповідальністю, повагою до індивідуальних особливостей інших учнів [1, с.11].

Самостійність. Мислення стає критичним тільки за тієї умови, якщо носить індивідуальний характер. Більшість молодших школярів отримали дошкільну освіту, постійно оволодівають новими знаннями у школі, з інтернет ресурсів; мають певний життєвий досвід. Тому учні початкових класів здатні на основі інформації, якою вони володіють, самостійно вирішувати визначену проблему. Критичне мислення не обов'язково має бути оригінальним. Учні можуть прийняти ідею або переконання іншої людини, тим самим погодитись із нею.

Аналітичність. Критичне мислення передбачає відбір інформації на основі використання інтелектуальних технік. Учитель має навчити учнів аналізувати, порівнювати, узагальнювати, оцінювати інформацію для того, щоб вони сформулювали власні думки (аргументи) і прийняли самостійне рішення.

Логічність. Аргументи і висновки учнів мають відповідати основним рисам логічного мислення (чіткість, послідовність, несуперечливість, доказовість). За таких умов учень може побудувати правильне міркування і розв'язати визначену проблему.

Соціальність. Критичне мислення є соціальним. Кожна думка перевіряється і поглиблюється, якщо вона обговорюється з іншими. У результаті чого уточнюється і поглиблюється власна позиція учня. Тому доводити істинність своєї думки учні повинні під час спілкування [1, с.13].

Критичне мислення формується та розвивається під час опрацювання інформації, розв'язання задачі, проблемі, оцінки ситуації, вибору раціональних способів діяльності. Тому такі уроки, де це постійно відбувається, створюють плідні умови для формування та розвитку критичного мислення. Якщо ж планувати етапи уроку з використанням на них відповідних специфічних форм та методів технології формування та розвитку критичного мислення, то результат буде ще більш високим [5, с. 316].

Наведемо декілька моделей використання технології критичного мислення як засобу розвитку обдарованості молодших школярів.

Модель 1. «Есе» (Етап рефлексії, актуалізації) – Есе як метод формування критичного мислення полягає у написанні тексту в довільному стилі.

Алгоритм «Есе»:

- Збирання інформації за проблемою.
- Аналіз інформації.
- Виявлення власної точки зору.
- Викладання власної точки зору.
- Есе може бути абсолютно вільним чи аргументованим (від 5 до 20 хвилин).

Модель 2. «Метод прес» (На будь якому етапі уроку).

Етапи методу прес:

- Висловлюю свою думку: «Я вважаю...»
- Пояснюю причину такої точки зору: «Тому що...»
- Наводимо приклад додаткових аргументів на підтримку своєї позиції: «...»

Наприклад...»

- Узагальнюємо, формуємо висновки: «Отже...» і, «Таким чином...»

Модель 3. «Письмо в малюнках».

Алгоритм роботи:

- Намагайся намалювати те, що хотів сказати при роботі над матеріалом.
- Власні враження, відношення до подій перенести на аркуш паперу. Отже, застосування технології критичного мислення під час вивчення навчальних дисциплін як на уроках, так і в позакласній роботі, створює додаткову мотивацію до навчання. Учні добре засвоюють матеріалі, тому що це їм цікаво [5, с.317].

Можливість формування критичного мислення у молодших школярів зумовлена також їх прагненням до самостійних дій. Д. Ельконін зазначав, що в цьому віці відбувається емансипація від дорослого, при якій дорослий виступає як зразок дій, і разом із тим у дітей виникає тенденція діяти самостійно, але як дорослий. Науковець

відзначав, що вже до 7 років у дітей формується здатність до критичної і, в цілому, адекватної самооцінки в конкретній сфері значимої діяльності (навчання). Проте самооцінка ж за індивідуально-психологічними характеристиками відстає від неї в плані критичності й адекватності [7, с. 146].

Для нашого дослідження важливим є вивчення педагогічних умов у контексті визначення особливостей формування критичного мислення учнів початкової школи на уроках літературного читання.

Аналіз психолого-педагогічної літератури, вивчення думок науковців дозволяють нам виділити першою методичною умовою розвитку критичного мислення в учнів початкової школи – стимулювання учнів до постановки запитань високого рівня складності, що програмують розвиток в учнів таких мисленнєвих операцій, як аналізі, синтезі, оцінювання, і до пошуку відповідей на ці запитання.

Другою умовою ефективного розвитку критичного мислення учнів є системне застосування методів і прийомів розвитку критичного мислення, що передбачають вирішення проблемних ситуацій, завдань.

Методика роботи учня над проблемним завданням полягає у розвитку в нього уміння побачити поставлену вчителем проблему, сформулювати її, знайти шляхи розв'язання та розв'язати ефективними прийомами.

Третьою умовою розвитку критичного мислення в учнів початкової школи є застосування триетапної структури уроку, яка складається з таких елементів:

1) етап актуалізації знань та мотивації навчальної діяльності учнів, що має на меті сконцентрувати увагу учнів на проблемі та викликати інтерес до обговорюваної теми;

2) етап сприймання й осмислення навчального матеріалу в процесі практичної діяльності передбачає представлення теми й очікуваних навчальних результатів, забезпечення розуміння учнями змісту їхньої діяльності, надання навчальної інформації, щоб на її основі виконувати практичні завдання;

3) етап консолідації знань, умінь і навичок – застосування знань, умінь, навичок відповідно до очікуваних результатів уроку, узагальнення вивченого, підбиття підсумків, оцінювання результатів уроку, рефлексія [6, с. 68].

Висновки. Таким чином, теоретичний аналіз сучасних концепцій модернізації Нової української школи виявив суспільну потребу в серйозній увазі до розвитку критичного мислення в учнів початкової школи. Критичне мислення молодших школярів – це самостійне, аналітичне, логічне і соціальне мислення, спрямоване на оптимальне розв'язання проблеми, вироблення учнями власного рішення. Воно має свою структуру (постановка проблеми, пошук інформації, чітка аргументація, прийняття рішення) і передбачає використання інтелектуальних і комунікативних технік. Робота вчителя початкової школи має бути спрямована на навчання учнів мислити, висловлювати і доводити власну думку, будувати конструктивні стосунки з іншими дітьми. За своєю сутністю технологія критичного мислення має інноваційний характер: вимагає від учнів застосовувати нові знання, спираючись на засвоєний раніше матеріал; виробляє вміння діяти і приймати рішення самостійно чи в складі команди та розв'язувати конфлікти; шукати, komponувати і застосовувати нову інформацію з різноманітних джерелі, використовуючи сучасні технології для виконання конкретних завдань; розвиває Критичне мислення і прагнення до творчості та саморозвитку; формує бажання і здатність самостійно вчитися.

Список використаних джерел

1. Батрун І. В. Технологія розвитку критичного мислення і сучасний освітній процес. Педагогічна майстерня. № 1. Січень. 2018. С. 9–16.
2. Державний стандарт початкової освіти №87. Київ: Кабінет Міністрів України, 2018. 37 с.
3. Дорожко І. В., Туріщева Л. М. Особливості розвитку критичного мислення молодших школярів у процесі відгадування загадок. Новий Колегіум. 2019. № 1. С. 52-56.
4. Інноваційні технології навчання від А до Я / упор. В. Волкова. Київ, 2011. 96 с.
5. Карпенко А. А. Технологія критичного мислення як засіб розвитку обдарованості молодших школярів. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. 2015. Вип. 125. С. 316-318.
6. Колток Л. Критичне мислення молодших школярів як психолого-педагогічний феномен. Молодь і ринок. №9 (176). 2019. С.66-70.
7. Кузьма-Качур М. І. Історико-педагогічний аналіз проблеми формування критичного мислення молодших школярів. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Педагогіка та психологія. 2019. Вип. 1. С. 145-148.
8. Луців С. Педагогічні умови формування критичного мислення учнів початкових класів на уроках української мови. Актуальні питання гуманітарних наук. 2016. Вип. 16. С. 347-352.
9. Нова українська школа. Порадник для вчителя. URL:<http://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf> (дата звернення: 14.05.20 21).
10. Пометун О., Пилипчатіна Л., Сущенко І., Основи критичного мислення. Навчальна програма курсу за вибором для учнів профільних класів соціальногуманітарного напрямку. Рідна школа. 2010. № 9. С. 24–36.
11. Тупік С. П. Методика й організація уроків української мови та літератури за технологією розвитку критичного мислення: Методична розробка (із досвіду роботи). Котовськ, 2012. URL: <http://www.nmc.od.ua/wp-content/uploads/2015/09/Тупік2012.pdf>
12. Шквир О. Критичне мислення молодших школярів: сутність і особливості. Молодь і ринок. 2019. № 4. С. 27-32.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ОПТИМІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОГО, СОЦІАЛЬНОГО, ПСИХІЧНОГО ТА ДУХОВНОГО ЗДОРОВ'Я УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Ведмідь Валентина – здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

У сучасних умовах розвитку вітчизняної школи стає очевидним, що успішне вирішення проблеми збереження та зміцнення здоров'я учнів багато в чому залежить від спільних зусиль медичних працівників і вчителів. Наразі існує актуальна потреба обґрунтування шляхів оптимізації і засобів вирішення цієї проблеми в рамках педагогічної науки [2, с. 136].

Загальною метою процесу створення педагогічних умов щодо збереження всіх складових здоров'я є забезпечення необхідних знань, умінь та навичок, що використовуються в повсякденному житті.

Дотримання педагогічних умов передбачає посилення уваги до фізичних особливостей школярів, їх соціалізації, психологічного стану та духовного розвитку. При цьому слід враховувати індивідуальні особливості кожного учня, здібності та можливості.

Завдання педагога полягає у формуванні певних етапів в освітньому процесі, в яких учні розрізнятимуть значущість та свідоме ставлення до кожної складової здоров'я і способи збереження [2, с. 256].

Сучасні науковці Е. Вайнер, К. Іванова, А. Куликов, Е. Ямбург виділяють наступні педагогічні умови, щодо оптимізації фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я учнів початкової школи:

- відповідність теорії до практичних вправ та мотивів учнів;
- свідоме ставлення учнів початкової школи до стану свого здоров'я та його складових;
- шкільний курс повинен забезпечити навчання без перевантажень;
- організація здоров'язбережувального середовища для закріплення учнями життєвих навичок, що сприяють фізичному, соціальному, психічному і духовному здоров'ю [6, с. 104];

Відповідність теорії до практичних вправ та мотиви учнів полягає в тому, що молодші школярі повинні усвідомлювати теоретичні та відповідні практичні знання про здоров'я та основні його складові.

На першому етапі навчання перед учителем постають такі умови мотивації учнів до збереження складових здоров'я:

- початкове ознайомлення з основними поняттями та уявленнями, спрямоване на формування елементарних знань про складові здорового способу життя: уявлення про елементарні правила збереження здоров'я; виконання норм здоров'язбереження (на рівні первісного вміння);
- мотивація до ведення здорового способу життя [4, с. 46].

Поступово, в процесі організованого навчання в учнів сформується знання про здоров'я та свідоме ставлення до його збереження.

Також завдання вчителя полягає у формуванні в учнів інтересу до проблеми оптимізації складових здоров'я, до прагнення вести здоровий спосіб життя, усвідомлення необхідності здобуття знань щодо корисних життєвих навичок, які сприяють фізичному, соціальному, психічному та духовному здоров'ю та їхньому формуванню. При цьому особливої уваги потребує врахування вікових та індивідуальних особливостей кожного учня. У подальшій роботі слід підбирати вже відповідні методи та форми з метою оптимізації фізичного, психічного та духовного здоров'я учнів початкової школи [6, с. 77].

Свідоме ставлення учнів до власного здоров'я формується за допомогою знань та умінь позитивно оцінювати власний стан здоров'я. Оцінка вважається найголовнішим у ставленні учня до фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я учнів початкової школи. Коли ж оцінка є позитивною, то особливо це впливає на духовний та психічний стан учня.

В такому випадку перед учнями повинен бути приклад в ролі якого постають батьки, вчителі та друзі. Насамперед відомо, що учні початкової школи завжди копіюють поведінку дорослих. І досить часто виникають проблеми з неналежною поведінкою дорослих та вчителів, які не в змозі створити умови для формування свідомого ставлення дитини до свого власного здоров'я [5, с. 106].

Особливу увагу необхідно звертати на використання прийомів та методів стимулювання залучення учнів до практичної діяльності. Підбирати їх слід відповідно до вікових та індивідуальних особливостей кожного учня та всього учнівського колективу.

Шкільний курс повинен забезпечити навчання без перевантажень. Шкільна програма повинна забезпечувати взаємозв'язок всіх предметів і значну увагу слід приділяти оптимізації всіх складових здоров'я учнів початкової школи.

Головним в цьому аспекті вважається профілактика втоми, перевтоми під час занять і створення відповідних умов.

Втома – тимчасове зниження працездатності організму або органу внаслідок інтенсивної або тривалої роботи, яке виявляється в зниженні кількісних і якісних показників діяльності та погіршенні координації робочих функцій. Ознаки втоми: відчуття знесилення; неухважність та погіршення концентрації; погіршення пам'яті; уповільнення процесів мислення, зменшення глибини та критичності мислення; зниження цікавості до роботи; підвищена дратівливість.

Перевтома – хронічний стан, який може перейти у захворювання, яке виявляється низкою ознак: ослаблення психічних функцій (мислення, сприймання, засвоєння, пам'ять, увага, головний біль, порушення нормального сну, безсоння, погіршення апетиту, апатія) [3, с. 41].

Перед педагогічним колективом постають досить складні завдання щодо вирішення цієї проблеми. Фізичні вправи мають не перевантажувати можливості учнів, поєднувати фізичне навантаження з психічним і духовним станом. Перш за все можливе використання таких вправ, які будуть відповідати цим вимогам, а також збагачуватимуть духовний світ дитини. Кожен учень буде вмотивований до навчання, уроки будуть цікавими для них.

Організація здоров'язберезувального освітнього середовища для закріплення життєвих навичок, що сприяють фізичному, соціальному, психічному і духовному здоров'ю передбачає використання молодшими школярами набутих знань, умінь та навичок здорового способу життя, тобто закріплення здоров'язберезувальних життєвих навичок у спеціально створеному здоров'язберезувальному освітньому середовищі [1, с. 63–66].

Особливе значення мають атмосфера в сім'ї, освітнє середовище та відносини в колективі. Правильно створене освітнє середовище надає можливість формуванню всіх складових здоров'я. Адже на сьогодні є загальнодоступною інформація про сприятливі умови щодо оптимізації та збереження фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я учнів початкової школи. У таких умовах діти мають можливість самостійно моделювати свою поведінку та діяльність, приймати рішення, діяти за внутрішнім переконанням, нести відповідальність за свої вчинки, набуваючи, таким чином, власного досвіду свідомого дотримання здорового способу життя.

Таким чином, оптимізація фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я учнів початкової школи залежить від педагогічних умов, які між собою поетапно пов'язані.

Список використаних джерел

1. Бережна Л. К. Програмно-цільовий підхід до організації роботи школи сприяння здоров'ю / Л. К. Бережна // Управління школою (Основа). 2007. № 19–21. С. 63–66.
2. Грибан В.Г. Валеологія: Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2005. с. 256.
3. Здоров'язберігаючі технології у навчально-виховний процес. Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/vprovadzenna-zdorovazberigaucich-tehnologij-u-navcalno-vihovnij-proces-5442.html> (Дата звернення 10.10.23).
4. Матвієнко Організаційно-педагогічні умови формування ціннісного ставлення до здоров'я у дітей молодшого шкільного віку /О. Матвієнко // Рідна школа. 2013. № 11. С. 45–48.
5. Мельник І. М. Аксиологічний аспект технології здорового способу життя молодших школярів / І. М. Мельник та ін. // Сучасні технології навчання в початковій освіті : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (13–14 квітня 2006 р.) / Редкол.: З. Сіверс, О. Кононко, Е. Белкіна та ін. К. : КМПУ ім. Б.Д. Грінченка, 2006. С. 105–108.
6. Оптимізація взаємодії школи і сім'ї – необхідна умова успішного виховання і навчання дітей» Режим доступу : http://osvita.ua/school/lessons_summary/upbring/49969/ (Дата звернення 10.10.23).

РОЗВИТОК МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Вертюх Наталія – здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня II курсу факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв спеціальності 013 Початкова освіта Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Перед учителем початкових класів стоїть завдання сформувати в учнів позитивну мотивацію до навчання, вміння отримувати задоволення від успіхів у навчальній діяльності.

Використання інформаційних технологій на уроках у початковій школі є одним із найсучасніших засобів розвитку особистості молодшого школяра, сприяє більш активному й свідомому засвоєнню учнями навчального матеріалу, формуванню ключових та предметних компетентностей, інформаційної культури.

Інформаційні технології, засновані на використанні сучасних комп'ютерних і мережевих засобів, складають термін «інформаційно-комунікаційні технології» (ІКТ). У науковій літературі цей термін пояснюють як «сукупність засобів, методів і прийомів збирання, зберігання, опрацювання, подання та передавання повідомлень, що розширює знання людей та розвиває їхні можливості щодо управління технічними та соціальними процесами» [4].

Значущість проблеми формування мотивації учіння молодших школярів окреслена у Концепції Нової української школи, Законі «Про освіту» (2017), Державному стандарті початкової освіти (2018). У цих документах зазначається, що формування мотивації є потрібною умовою життєдіяльності людини і пріоритетним напрямом розвитку гармонійної особистості. Мотивація учіння – це комплекс заохочувальних дій, які сприяють підвищенню зацікавленості школяра та покращенню його навчальних навичок.

Мотивації учіння дітей молодшого шкільного віку присвячені роботи таких психологів і педагогів, як М. Алексеева, Н. Варченко, Н. Данилов, С. Дрозденко, Л. Занков, Г. Щукіна, П. Якобсон та ін. Різноманітні аспекти застосування ІКТ у освітньому процесі висвітлювали в своїх працях вітчизняні науковці А. Вербицький, А. Верлань, Б. Гершунський, О. Гокунь, М. Жалдак, Ю. Машбиць, Н. Морзе, І. Роберт, О. Співаковський. Проблему формування інформаційної культури майбутніх учителів вивчали Н. Волкова, О. Гончарова, О. Значенко, О. Матвійчук, І. Смирнова та інші.

Психологи запевняють, що із сучасними дітьми необхідно домовлятися, постійно мотивувати до виконання певної роботи, розпочинати вмотивуванням не лише кожен урок, а й кожен етап уроку.

Аспект мотивації використання інформаційно-комунікаційних технологій полягає у:

- використанні вже набутого життєвого досвіду взаємодії дитини з комп'ютером чи телефоном;
- свободи у ступені вибору рівня складності завдань;
- розкриття практичної сутності навчального матеріалу;
- можливість пропонувати різні рішення, не переживаючи отримати за це низький бал;
- зосередження уваги на оригінальності і зацікавленості способом подання матеріалу чи завдання [1].

До сучасних ІКТ навчання відносяться Інтернет-технології, мультимедійні програмні засоби, офісне та спеціалізоване програмне забезпечення, електронні посібники та підручники. 1. Інтернет – це джерело інформації, корисної з точки зору навчальної діяльності, її аналізу та оцінювання. Інтерес більшості учнів до комп'ютера й Інтернету підвищує мотивацію навчання. 2. Мультимедійні програмні засоби дозволяють поєднувати текстову, графічну, анімаційну, відео- і звукову інформацію. Одночасне використання кількох каналів сприйняття навчальної інформації дозволяє підвищити рівень засвоєння навчального матеріалу. 3. Офісні програмні продукти (текстові та графічні редактори, програми підготовки презентацій, електронні таблиці тощо (тобто те, що входить в пакет програм комп'ютера) для підготовки навчально- методичного матеріалу (шаблонів, діаграм, таблиць, презентацій) та для подання учнями результатів виконання завдань в електронній формі. 4. Електронні підручники та посібники, є корисними для електронної методичної підтримки навчання [3].

Вчитель може використовувати ІКТ на усіх етапах уроку:

- 1) При поясненні нового матеріалу: презентації; інформаційні Інтернет - сайти; віртуальні екскурсії.

2) При відпрацюванні й закріпленні навичок: комп'ютерні навчальні програми; комп'ютерні тренажери; ребуси; комп'ютерні ігри; web-квести.

3) На етапі контролю знань: комп'ютерні тести (відкриті, закриті); кросворди (з автоматичною обробкою результату).

4) На етапі самостійної роботи учнів: цифрові енциклопедії; словники; довідники; таблиці; шаблони; електронні підручники; інтегровані завдання.

5) Задля дослідницької діяльності учнів: цифрові природничі лабораторії; Інтернет [2].

Завдяки інформаційно-комунікаційним технологіям молодші школярі у цікавій, ігровій формі удосконалюють свої знання з навчальних предметів, розвивають комунікативні здібності, логічну пам'ять, творчу уяву, креативне мислення.

Список використаних джерел:

1. Антонова О. Використання інформаційно-комунікативних технологій у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти. Київ : Генеза, 2019. 96 с.

2. Воротникова І. П. Упровадження інформаційно-комунікаційних технологій в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів : навчально-методичний посібник. Луганськ : СПД Резніков В. С., 2012. 228 с.

3. Гуревич Р. С. Теорія і практика в професійно-технічних закладах: Монографія. Вінниця: ТОВ «Планер», 2009. 410 с.

4. Жалдак М.І. Педагогічний потенціал комп'ютерно-орієнтованих систем навчання математики. *Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: збірник наукових праць*. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова. Вип. 7. 2003. 16 с.

УМОВИ ЗАСТОСУВАННЯ ІГОР У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Гальченко Катерина – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Ціннісні орієнтації є головними складниками структури внутрішнього світу особистості, які виражаються у змістовій спрямованості особистості й характеризуються її вибіркоким ставленням до навколишньої дійсності та загальною ціннісною спрямованістю діяльності пізнавального, духовно-практичного і предметно-перетворювального характеру, її вищими цілями життя [1].

Поняття «ціннісні орієнтації молодших школярів» науковці розуміють як відносно стійку систему спрямованості особистості, її освітніх потреб та інтересів з певною ієрархією, їх умінь та навичок у виборі тих цінностей у різноманітних життєвих ситуаціях, які для них є найбільш значущими і не суперечать із прийнятими сімейними ціннісними орієнтаціями, ціннісними орієнтаціями учасників освітнього процесу закладу освіти або громади. Ціннісні орієнтації у певний період онтогенезу учнів молодшого шкільного віку є внутрішнім компонентом свідомості та самосві-

домості, тому є важливим завданням, яке потрібно вирішити під час упровадження концепції НУШ [2].

Гра є найважливішим видом діяльності особистості, провідною діяльністю молодшого школяра, засобом його всебічного розвитку, важливим методом виховання та моральних якостей, який спрямовано на орієнтацію в дійсності предметного і соціального характеру, у якій дитиною відображається враження від пізнання навколишнього світу [1]. З огляду на це актуальним питанням є використання в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти ігор як засобу формування ціннісних орієнтацій особистості.

Ігрову діяльність у різні періоди досліджували науковці у галузі психології та педагогіки О. Запорожець, К. Ушинський, С. Русова, А. Макаренко, В. Сухомлинський, Н. Михайленко, Н. Короткової, О. Кошелівської та ін.

Гра сприяє активізації всіх складових особисті – волі, інтелекту, пізнання, почуттів, емоцій, потреб. Вагомою її специфічною рисою є позитивні емоції, які забезпечують пізнавальну активність, самовираження та саморозкриття дитини. Навіть ігри, які мають аналогічні правила, інформаційний ресурс, відрізняються за умови їхнього застосування з різною освітньою метою. Багатофункціональність гри передбачає багатоаспектний вплив на особистісний розвиток, на її творчі, мотиваційні, інтелектуальні, фізичні, емоційно-вольові можливості [3].

При доборі ігор, які повинні забезпечувати найбільш ефективне формування ціннісних орієнтацій молодших школярів, важливим є:

- соціальна обумовленість та практична спрямованість ігрової діяльності у процесі формування ціннісних орієнтацій здобувачів;
- урахування співвідношення індивідуальних та колективних педагогічних впливів на молодшого школяра у їх взаємозв'язку;
- розвиток індивідуальної та колективної активності морального спрямування під час діяльності учнів із застосуванням різних форм виховної роботи;
- урахування особливостей виховної роботи (терміну на виконання завдань, напрямів і меж її здійснення) [1].

Важливим у процесі формування ціннісних орієнтацій молодших школярів є використання різних видів ігор, постійне їх урізноманітнення і ускладнення відповідно до освітньої мети уроків чи виховних заходів.

Список використаних джерел:

1. Кудикіна Н. В. Теорія ігрової діяльності дітей: монографія. Київ, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. 235 с.
2. Про Основні орієнтири виховання учнів 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України: Наказ М-ва освіти і науки, молоді та спорту України від 31.10.2011 р. № 1243. URL: https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/24565/ (Дата звернення: 04.09.2023).
3. Рабійчук С. О. Місце ціннісних орієнтацій в цілісній системі виховання сучасних старшокласників. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2012. Вип. 1. URL: http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/2915/3/Vnadps_2012_1_15.pdf (Дата звернення: 12.09.2023).

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Гнілуша Анастасія – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Залучення учнів до науково-дослідницької діяльності в урочний та позаурочний час є одним зі способів організації навчання в початковій школі. Відкриття молодшим школярем суб'єктивно нових знань і способів дій, вибудовування ефективної міжособистісної взаємодії, вияв пізнавальної активності й самостійності в учінні, безпосередня й опосередкована взаємодія з учителем та іншими учнями, зосередження уваги на способах виконання дій у складі діяльності позитивно позначаються не лише на результативності навчання в початковій школі, а й на адаптації до якісно нового стану розвитку суспільства, в якому дитина зростає, відбувається її самореалізація й самоствердження, поступово розкривається її особистісний потенціал.

Мета нашого дослідження полягає у висвітленні проблеми визначення сутності науково-дослідницької діяльності молодших школярів.

Проблема організації науково-дослідницької діяльності учнів не є новою в педагогічній науці. Різні її аспекти були й залишаються предметом аналізу багатьох вітчизняних та зарубіжних учених.

Наукове осмислення поняття «науково-дослідницька діяльність» ґрунтується на ідеях Конфуція, Ф. Дістервега, О. Духновича, Сократа, Я. Коменського, Дж. Локка, Б. Райкова, Ж.-Ж. Руссо, С. Русової, В. Сухомлинського, К. Ушинського та ін., які в певні історичні періоди розвитку людства наголошували на необхідності організації навчання, спрямованого на відкриття суб'єктивно нових знань і способів діяльності.

Основою для зародження смислового поля поняття «науково-дослідницька діяльність» слугують праці педагогів і психологів, у яких розглянуто навчальну діяльність, її функції й структуру (П. Гальперин, В. Давидов, А. Маркова, Н. Талізінна), особливості організації наукової діяльності в початковій школі (Т. Байбара, Н. Бібік, М. Вашуленко, Т. Довга, Я. Кодлюк, О. Онопрієнко, О. Савченко, А. Цимбалару та ін.).

На формування смислового поля поняття «науково-дослідницька діяльність» суттєво вплинули роботи Т. Байбари, М. Кларіна, С. Омельчука, О. Пометун, О. Савенкова та інших психологів і педагогів, які долучилися до визначення сутності дослідницької діяльності учнів та становлення смислових полів понять «навчання як дослідження» (Аристотель, Ф. Бекон, Т. Гоббс, В. Далингер, А. Дістервег, Р. Декарт, Платон, Сократ та ін.), «дослідницький метод» (Г. Ващенко, І. Лернер, М. Махмутов, Б. Райков, К. Ягодовський та ін.), «дослідницький підхід» (І. Єрмакова, С. Максименко, С. Омельчук, Ю. Руденко, О. Савенков, П. Середенко, К. Ягодовський та ін.), «дослідницьке навчання» (М. Кларін), «дослідницький цикл навчання» (І. Гавриш), «навчання через дію, дослідження дій» (М. Мелманн, О. Пометун), «урок-дослідження» (В. Загвязинський, С. Омельчук, В. Пазинін та ін.).

Також розглянуто питання підготовки вчителів початкових класів до організації дослідницької роботи молодших школярів. Зазначене окреслено в роботах

Т. Байбари, С. Балашової, Н. Бібік, Т. Водолазької, О. Вознюка, О. Ліннік, О. Ткаченко, І. Трубник, Л. Хітяєвої та інших науковців.

Ефективність організації дослідницької діяльності учнів визначається сформованістю в педагогів дослідницької компетентності (К. Степанюк), дослідницької позиції (Л. Горбунова), дослідницьких умінь (В. Андрєєв, С. Бризгалова, В. Базелюк, І. Зимня, І. Раєвська, М. Фалько, О. Чугайнова).

Вашуленко О. В. визначає дослідницьку діяльність як «вид інтелектуально-творчої діяльності, здійснюваної на основі пошукової активності та дослідницької поведінки» [1]. Процес здійснення такої діяльності, на думку автора, включає аналіз навчальної ситуації (задачі, проблеми), прогнозування майбутніх та аналіз отриманих результатів, моделювання та реалізацію навчальних дій, а також корекцію дослідницької поведінки.

Отже, результати даного дослідження засвідчили увагу дослідників до різних аспектів організації науково-дослідницької діяльності в початковій школі, але водночас продемонстрували потребу в теоретичному й експериментальному обґрунтуванні процесу організації науково-дослідницької діяльності в початковій школі.

Теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури й наукових досліджень з проблеми розвитку науково-дослідницьких умінь у молодших школярів засвідчив багатоаспектність та важливість цього феномену. Аналіз ступеня проблеми в науковій літературі підтвердив його багатогранність та дозволив нам прослідкувати етимологію походження сутності «науково-дослідницька діяльність».

Таким чином, під «науково-дослідницькою діяльністю» молодших школярів необхідно розуміти інтелектуальну творчу діяльність, яка спрямована на отримання та використання нових знань; також це застосування знань заради практичних цілей та вирішення різноманітних задач розвитку суспільства, економіки та їх технологічної бази.

Список використаних джерел

1. Вашуленко О. В. Дослідницька діяльність молодших школярів на уроках літературного читання. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/721288/1/%D0%92%D0%B0%D1%88%D1%83%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9E.%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf>

ДІАГНОСТИКА РІВНІВ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Головко Катерина – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогічної і мистецької освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Україна

У Національній доктрині розвитку освіти (Україна XXI століття) зазначено, що пріоритетом розвитку освіти є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, які забезпечують даліше удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві.

Головною функцією освіти в усі часи розвитку людства була передача підрастаючому поколінню культурно-історичних надбань суспільства, а також формування активної особистості, яка була б здатна протягом життя не лише адаптуватися до швидких змін у професійній сфері та самостійно опановувати нові інформаційні технології, але й сприяти новим досягненням освіти, науки та культури. Водночас на сучасному етапі відбувається автоматизація та комп'ютеризація інформаційної діяльності, що виявляється у створенні нових програмних продуктів, покликаних полегшити роботу фахівця з інформацією. У зв'язку з цим актуальність проблеми формування інформаційної компетентності особистості обумовлена тим фактом, що вміння опановувати інформацію та орієнтуватися в її великій кількості стає невід'ємною рисою фахівця будь-якої сфери діяльності.

Необхідно зазначити, що на сучасному етапі розвиток досліджень сутності інформаційної компетентності фахівця має кілька напрямів: від професійної підготовки фахівців у вищій школі (А. Алексюк, В. Бондар, В. Олійник) до вивчення інформаційних технологій у навчальному процесі вищої школи (Р. Гуревич, В. Кухаренко, П. Стефаненко) та впровадженню комп'ютерних технологій в освітній процес вищих навчальних закладів (А. Верлань, М. Кадемія). Компетентнісний аналіз означеної проблеми здійснюють також такі українські вчені як Н. Баловсяк, Н. Болюбаш, Н. Глузман, М. Головань, Ю. Дорошенко, С. Калашнікова, Л. Петухова, А. Раков, С. Сисоєва.

Метою даної статті є визначення проблеми формування інформаційної компетентності в майбутніх учителів початкових класів.

Дефініція «інформаційна компетентність» широко розглядається на сучасному етапі розвитку педагогіки, але розглядають науковці її досить неоднозначно. В основу найбільш поширеного підходу до визначення інформаційної компетентності покладено поняття «інформація». Головним при цьому підході є вивчення процесу сприйняття інформації людиною, операції з інформацією у професійній діяльності фахівця.

І. Смирнова визначає інформаційну компетентність як нову грамотність яка передбачає вміння активної, самостійної обробки різної інформації людиною, прийняття принципово нових рішень у непередбачених ситуаціях з використанням технологічних засобів, а також навички комп'ютерного введення, оперування з екранними поданнями інформаційних об'єктів та моделей.

Інформаційна компетентність є як однією з ключових компетентностей, так і інтегративною якістю особистості, яка є результатом відображення процесів відбору, засвоєння, переробки, трансформації і генерування інформації в особливий тип предметно-специфічних знань, що дозволяє виробляти, приймати, прогнозувати і реалізовувати оптимальні рішення в різних сферах діяльності, – зазначає С. Трішина.

О. Іонова доводить, що інформаційна компетентність є інтегративною якістю особистості, системне утворення знань, умінь та здібності суб'єкта у сфері інформації та інформаційно-комунікаційних технологій та досвіду їх використання, а також здібність удосконалювати свої знання, вміння та приймати нові рішення у мінливих умовах або непередбачуваних ситуаціях з використанням нових технологічних засобів.

Отже, під інформаційною компетентністю необхідно розуміти якість особистості, яка представляє собою сукупність знань, умінь і ціннісного ставлення до ефективного здійснення інформаційної діяльності і використання нових інформаційних технологій для рішення соціально-значущих задач, які виникають у повсякденному житті людини в суспільстві (сюди відносяться загальноосвітні знання, уміння і мотивація здійснення інформаційної діяльності).

Інформаційну компетентність можна розглядати як рівень знань, умінь та навичок, що дозволяє оперативно орієнтуватися у інформаційному просторі, і водночас як здатність шукати, вибирати, інтерпретувати, систематизувати, критично оцінювати, аналізувати, структурувати, використовувати та зберігати отриману інформацію з позиції завдань, що вирішуються, а також як володіння сучасними засобами інформації та інформаційними технологіями.

Під час оцінювання професійних компетентностей вчителя початкових класів під час сертифікації Державною службою якості освіти України «професійна компетентність» визначається як це результат творчої професійної діяльності та інтегрований показник особистісно-діяльнісної сутності педагога. Поняття професійної компетентності виражає єдність теоретичної та практичної готовності вчителя здійснювати педагогічну діяльність і характеризує його професіоналізм [1]. А «інформаційно-цифрова компетентність» як вміння використовувати цифрові технології в освітньому процесі початкових класів ЗЗСО та володіння цифровим етикетом та комунікацією.

Список використаних джерел

1. Оцінювання професійних компетентностей вчителя початкових класів під час сертифікації. URL: <https://sqe.gov.ua/ocinyuvannya-15-profkompetentnostey-vchyteliiv-sertyfikaciya/>. (Дата звернення 11.10.23)

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ОПОВІДАНЬ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

Дейнека Віталіна – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Сучасні соціально-економічні умови життя вимагають від людини швидкої орієнтації та адаптації до постійно змінних умов, рухливості та гнучкості мислення, творчого підходу до вирішення великих та малих проблем. У багатьох професіях основна частина виконавчої діяльності перекладається на машини, частка розумової праці зростає. У даний час існує потреба в ініціативних, діяльних, творчих особистостях, які здатні до виходу за межі стандартного досвіду, шукають нові шляхи та методи в економіці, науці, техніці, управлінні.

Як показали результатами нашого дослідження, нині у педагогічній практиці рівень творчої пізнавальної активності учнів невеликий. Далеко не завжди у шко-

лярів виникає потреба в здобутті нових знань та в обґрунтуванні їх використання. У них не виробляються навички навчальної праці творчого характеру, стимулюється прагнення до пошуків, винахідництва, раціоналізаторства.

Досвід роботи низки вчителів початкових класів дав зрозуміти, що розвиток творчої пізнавальної активності молодших школярів має місце, але має епізодичний характер і частіше здійснюється педагогами інтуїтивно, без глибокого знання ними змісту та методики розвитку цієї властивості особистості.

У зв'язку з цим перебіг зростання пізнавальної активності молодших школярів буде продуктивним, якщо залучити цілу сукупність умов, через те що випадкові, відокремлені умови не можуть результативно вирішити ціль експерименту.

Ефективний процес формування пізнавальної активності учнів під час опрацювання оповідань на уроках літературного читання буде, якщо впровадити черговий ряд педагогічних умов:

- стимулювання до освітньо-пізнавальної діяльності позитивну мотивацію та цілеспрямованість;
- вдосконалювати експериментальний феномен в основі програми «Творча майстерня» у процесі розвитку компетентностей педагогів;
- використання різних видів самостійних робіт, шляхів індивідуалізації та диференціації для втілення оптимального рівня розвитку молодших здобувачів освіти в здійсненні навчального процесу.

Першою педагогічною умовою формування пізнавальної активності молодших школярів на уроках літературного читання під час вивчення оповідань вважається стимулювання цілеспрямованості та позитивної мотивації до навчально-пізнавальної діяльності. Вона вказує на розвиток освітніх спонукань, творче проєктування пізнавальної діяльності, організаційний хід, пріоритет пізнавальних інтересів який спрямований на удосконалення позитивної активності у досягненні успіху, а також спонукання здобувачів освіти до реалізації та постановки усіх цілей [14, с. 155].

Забезпечення позитивної мотивації освіти - одне із найпоширеніших завдань навчання, розвиток якої впливає на подолання учнями труднощів під час освітнього процесу, запаливши їх активність та інтерес.

Наступною педагогічною умовою формування пізнавальної активності здобувачів на уроках літературного читання під час вивчення оповідань є вдосконалення компетентності педагогів щодо розвитку досліджуваного феномена на основі програми «Творча майстерня». Саме вона утворена з метою організації освітніх семінарів; вивчення досвіду роботи педагогів-новаторів; показу уроків із використанням технологій розвитку активності учнів й забезпеченням викладачів спеціальною освітньо-методичною літературою.

Третьою педагогічною умовою розвитку пізнавальної активності учнів на уроках літературного читання під час вивчення оповідань вважаємо проходження навчання на оптимальному рівні розвитку учнів шляхом використання індивідуалізації та диференціації, різних видів самостійних робіт [10, с.4]. Вона передбачає ідею створення для кожного школяра таких умов, які б враховували його індивідуально-особистісні особливості, що сприяли забезпеченню опанування базового рівня основної програми з літературного читання, підвищенню освітнього рівня, захисту психологічного комфорту дітей.

Реалізація цієї умови передбачає не тільки ефективне та якісне засвоєння школярами навчального матеріалу, а й формування впевненості у самостійній праці, вияву підвищення інтересу до предмета й удосконалювати загальноосвітні та предметні навички [25, с.90].

Список використаних джерел:

1. Дейніченко Т. І. Диференціація навчання в процесі групової форми його організації (на прикладі предметів природничо-математичного циклу): автореф. дис.... канд. пед. наук. спец.: 13.00.09. Х., 2006. 21 с.
2. Кабанкова О. М. Формування пізнавальної самостійності студентів технічного університету в процесі вивчення іноземної мови: дис... канд. пед. наук. спец.: 13.00.09. Луцьк, Харків, 2018. 294 с.
3. Логачевська С. П. Методика диференційованого навчання. 150 фрагментів уроків мови і математики в 1-4-х класах з елементами диференціації. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2005. 240 с.

БУЛІНГ ЯК ПОРУШЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ЗАХИСТУ

Десятник Вікторія – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Останніми роками поширення явища шкільного булінгу набуває все більшої «популярності». Він відомий під багатьма відомими синонімами, включаючи цькування, залякування, знущання і був предметом багатьох публікацій у засобах масової інформації та фаховій літературі.

Булінг є соціальною проблемою в усьому світі протягом останніх 100 років. Згідно з опитуванням ЮНІСЕФ, 67% українських підлітків у віці 11-17 років стикалися із булінгом, 48% дітей нікому не розповідали про нього [1].

Закон України «Про освіту» визначає булінг як діяння (дії або бездіяльність), що полягає в психологічному, фізичному, економічному або сексуальному насильстві.

Серед типових ознак булінгу Закон визначає:

- повторюваність (систематичність);
- присутність кривдника (булер), потерпілого (жертва булінгу) та іноді свідків;
- дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страху, тривоги, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника, та/або спричинення його соціальної ізоляції.

Відповідальність за булінг передбачена Кодексом Законів України про адміністративні правопорушення [4].

Булінг (цькування) – це будь – які діяння, у тому числі з використанням засобів електронної комунікації, що вчиняють стосовно малолітньої чи неповнолітньої

особи та/або такою особою стосовно іншого учасника освітнього процесу, внаслідок яких може бути заподіяна або заподіюється шкода психічному чи фізичному здоров'ю потерпілого [5].

Булінг може набувати різних форм: фізичний булінг (удари, штовхання, ламання речей, крадіжки); вербальний (обзивання, глузування); соціальний булінг (розповсюдження пліток чи чуток); письмовий булінг (написання образливих записок та знаків); електронний булінг (використання електронної пошти, мобільних телефонів та соціальних мереж для поширення чуток та образливих коментарів) [2].

Жертви булінгу також мають свої риси: вони полохливі, вразливі, замкнуті й сором'язливі; вони часто тривожні, невпевнені в собі, нещасні й мають низьку самооцінку; вони схильні до депресії й частіше за своїх ровесників думають про самогубство з дорослими, ніж з однолітками; якщо це хлопчики, вони можуть бути фізично слабшими за своїх ровесників.

Варто підкреслити, що до заходів із запобігання та подолання негативного явища булінгу мають бути залучені всі учасники освітнього процесу, зокрема батьки, адміністрація школи, учні та вчителі. Обговорення питань запобігання булінгу можуть відбуватися під час навчальних занять та на перервах. Якщо дискусії про обговорення проблеми булінгу в школі будуть проводитися регулярно, то частота зменшиться адже стане частиною шкільного життя, оскільки заплановані дискусії гарантують, що тема насильства між учнями не залишиться поза увагою. Короткі, але часті обговорення набагато ефективніші, ніж рідкісні та довгі.

Мотивацією до булінгу стають заздрість, помста, відчуття неприязні, прагнення відновити справедливість; боротьба за владу; потреба підпорядкування лідерів, нейтралізації суперника, самоствердження тощо [3].

В ситуації булінгу завжди беруть участь три сторони. Психологи зазначають, що діти які ображали, потребують не менше уваги та допомоги, ніж діти, які страждають від булінгу. Тому усім учасникам освітнього процесу потрібно бути уважними один до одного, адже від цього залежить якість освіти дітей та навіть їх власне життя.

Список використаних джерел:

1. Булінг – важлива проблема для підлітків в Україні. ЮНІСЕФ розпочинає кампанію проти булінгу. *Педагогічний портал : освітня преса*. URL: <https://teenergizer.org/2017/09/buling-vazhлива-problema-dlya-ditej-yunisef-pochinaye-kampaniyu-proti-bulingu/> (Дата звернення 11.10.23)
2. Булінг: профілактика, попередження, методи боротьби. *Освітній проєкт «На урок»*. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-na-temu-buling-profilaktika-poperedzhennya-metodi-borotbi-153029.html> (Дата звернення 11.10.23)
3. Воронцова Е. Профілактика та подолання булінгу у закладах освіти. URL: <http://xn--d1acjtrgde.kiev.ua/2017/08/24/profilaktika-ta-podolannyabulinguu-zakladah-osviti/> (Дата звернення 11.10.23)
4. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (Дата звернення 11.10.23)
5. Що таке «булінг» і як з ним боротися. URL: <https://dublany.miskrada.org.ua/shcho-take-bulinh-i-yak-z-nym-borotysya-1560930611/> (Дата звернення 11.10.23)

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Дирда Альона – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Формування громадянської позиції у молодших школярів є надзвичайно важливим завданням для сучасного освітнього процесу. Громадянська позиція визначається як сукупність поглядів, цінностей та переконань, які впливають на відношення особи до суспільства, її бажання приймати активну участь у громадському житті та вирішувати соціальні проблеми. Особливості формування громадянської позиції у молодших школярів пов'язані з їхнім віком, розвитком та соціалізацією. На даному етапі освіти важливо створювати умови для поступового формування громадянської свідомості та активної участі у громадському житті.

Громадянське виховання молоді – це вимога часу; воно полягає у формуванні громадянської компетенції учнів (система громадянських знань, відносин до цивільних цінностей) і придбання громадянського досвіду (знання про громадянські цінності, життєдіяльності в умовах громадянського суспільства, звички громадянського поведінки), а також необхідністю включення в систему виховної роботи заходів, тематика яких пов'язана з принципами побудови демократичного суспільства. Виховання громадянськості – одна з умов підготовки покоління людей, здатних відродити суспільство і духовність нації, розвинути ідею державності, звернену до людини [1].

Давайте розглянемо деякі ключові особливості цього процесу:

- виховання цінностей - молодші школярі вчаться відбирати та приймати цінності через спілкування з батьками, вчителями та оточенням. Важливо стимулювати у них розвиток таких цінностей, як справедливість, толерантність, відповідальність і взаємодопомога.

- розвиток аналітичних навичок - навчання аналізуванню інформації та розуміння сутності громадських питань.

- формування усвідомленості громадянських прав і обов'язків – познайомити молодших школярів із основними правами та обов'язками громадян, щоб вони зрозуміли важливість участі у демократичних процесах та дотримання законів.

- приклад від дорослих - вчителі та батьки мають важливу роль у формуванні громадянської позиції молодших школярів [3].

Успішність виховних впливів з метою виховання громадянськості молодших школярів залежить від умілого використання педагогами традиційних та інтерактивних методів. Виділяють такі основні групи методів громадянського виховання молодших школярів:

- методи усвідомлення громадянських цінностей суспільства. Загальною особливістю методів цієї групи є вербальність, оскільки їх джерелом виступає слово;

- методи організації діяльності і формування досвіду громадянської поведінки. До цієї групи методів відносять: тренування, привчання, прогнозування, ситуації вільного вибору, які базуються на практичній діяльності вихованців;

– методи стимулювання діяльності й поведінки. У своїй сукупності ці методи покликані регулювати, коригувати і стимулювати діяльність та поведінку вихованців. Найефективнішими серед них вважається гра, змагання, заохочення і покарання [2].

Саме у сфері освіти має формуватися усвідомлення кожною людиною віри в те, що істинний смисл її життя – це якомога повніша самореалізація всіх її здібностей на користь людям. Найбільші можливості у здійсненні завдань громадянської компетентності містять програми предметів «Читання», «Я і Україна», «Літературне читання», «Основи здоров'я» та «Я у світі». Також можливість формувати громадянську компетентність учнів здійснюється впровадженням в навчально-виховний процес уроків-свят, уроків-громадянськості, уроків-екскурсій, інтегрованих занять і тощо. Успішність виховних впливів з метою виховання громадянськості молодшого школяра також залежить від умілого використання педагогом як традиційних, так і інтерактивних методів. Виконуючи вправи спрямовані на формування самоактивності і саморегуляції, в зв'язку з використанням методів формування свідомого громадянина, сприяє розвитку громадянської компетенції та формуванню активної громадянської позиції [3].

Таким чином, можемо підвести підсумки, формування громадянської позиції у молодших школярів є надзвичайно важливим завданням, яке вимагає уважної уваги та педагогічної майстерності. Особливості цього процесу визначаються розвитком, віком та соціалізацією дітей, а також впливом навколишнього середовища. Досягнення успіху у формуванні громадянської позиції у молодших школярів вимагає комплексного підходу та спільних зусиль батьків, вчителів та суспільства.

Список використаних джерел:

1. Непорада І. Формування громадянської компетентності молодших школярів засобами усної народної творчості. Витоки *педагогічної майстерності*. Вип. 31. 2023. С. 149-155 URL: <http://sources.pnpu.edu.ua/article/view/283374/279734> (дата звернення: 21.09.2023).
2. Далекогорій Я., Горват М., Форми та методи громадянської позиції молодших школярів. С. 119-122.
3. Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції. Мукачево: Вид-во МДУ. 2020. С. 119-121. URL: https://Profesiinyi_potentsial_maibutnikh_vchyteliv_inozemnoimovu_2020.pdf (дата звернення: 21.09.2023).
4. Цуркан Т, Попова У. Виховання громадянської добродіяльності у молодших школярів на уроках «Я досліджую світ». *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Вип. 75., Сер. 5, С. 200-203. URL: https://enpui.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/32384/Tsurkan_Popova_200-203.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Дата звернення: 21.09.2023).

РОЛЬ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Дирда Ангеліна – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта, факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Вплив ігрових технологій на розвиток творчих здібностей молодших школярів є актуальною та цікавою темою в сучасному світі, де комп'ютери, планшети та інші гаджети стали невід'ємною частиною життя дітей. Ігрові технології займають особливе місце в їхньому світі і можуть вплинути на розвиток їхньої творчості в різних аспектах.

Актуальність застосування ігор як засобу навчання молодших школярів визначається низкою причин. По-перше, ігрова діяльність зберігає своє важливе значення в молодшому шкільному віці, тому опора на ігрові форми та прийоми – це найбільш доцільний засіб створення психологічно комфортного освітнього середовища. По-друге, застосування ігрових технологій сприяє утриманню уваги, логічного мислення та підвищеного загального мовленнєвого рівня. По-третє, упровадження цієї технології дозволяє об'єднати мотив та зміст навчальної діяльності в єдине ціле [4].

До функцій ігрових технологій у роботі з молодшими школярами можна віднести такі: розважальна (отримання задоволення під час її проведення); комунікативна (оволодіння діалектикою спілкування, дати можливість спілкуватись у процесі проведення гри); самореалізації; ігротерапевтична (подолання різних труднощів, які виникають в інших видах життєдіяльності); діагностична (виявлення відхилень від нормативної поведінки, самопізнання в процесі гри); корекції (внесення позитивних змін у структуру особистісних показників); міжнаціональної комунікації (засвоєння юдиних для всіх людей соціально-культурних цінностей); соціалізації (включення в систему суспільних відносин, засвоєння норм людського життя) та ін [1].

На нашу думку ігри можуть сприяти розвитку творчого мислення у молодших школярів. Вони вимагають вирішення різноманітних завдань і проблем, що розвиває логічне та креативне мислення. Граючи в ігри, діти навчаються шукати альтернативні рішення, вдосконалювати свої аналітичні та проблемно розв'язувальні навички.

Крім того, ігри можуть сприяти розвитку художньої творчості. Багато ігор мають відмінну графіку та мистецьке оформлення, що може надихати дітей на створення власних малюнків, анімацій, арт-проектів тощо. Крім того, ігри можуть включати можливість створення власних рівнів, персонажів або історій, що розвиває фантазію та творчу уяву.

Також ігрові технології можуть сприяти розвитку співництва та комунікації серед дітей. Мультиплеєрні ігри дозволяють дітям об'єднуватися у команди, вирішувати завдання разом, обговорювати стратегії та спілкуватися. Це сприяє розвитку комунікативних навичок, співробітництва та взаєморозуміння.

Також варто зазначити недоліки впровадження гейміфікації в освітній процес, зокрема:

- нерозуміння цілей і завдань освітнього процесу;
- невміння впроваджувати ігрові механіки;
- наявність дефіциту в комунікації під час освітнього процесу;
- удосконалення підготовки вчителів початкової школи з використання інформаційних технологій та засобів;
- наявність часових витрат, пов'язаних із розробкою та впровадженням ігрової діяльності [2].

Важливо зазначити, що ігрові технології повинні використовуватися з розумінням і з обмеженнями. Надмірне використання гаджетів та ігор може призвести до проблем із здоров'ям та соціальною ізоляцією. Тому важливо збалансувати час, який діти проводять за іграми, з іншими видами діяльності, такими як спорт, мистецтво, читання та інші творчі заняття [3].

Таким чином, можемо підвести підсумки, що ігрові технології відіграють важливу роль у розвитку творчих здібностей молодших школярів, сприяючи їхньому креативному мисленню, художній творчості та соціальній взаємодії. Однак вони повинні бути використані з розумінням та з обмеженнями, щоб не нашкодити загальному розвитку дітей.

Список використаних джерел:

1. Панченко А. В. (2018). Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами ігрових технологій. *Актуальні проблеми психології в закладах освіти*, 8, 155–160. URL: <https://doi.org/10.31812/psychology.v0i0.7231> (дата звернення: 21.09.2023).
2. Карабін О. Й. Гейміфікація в освітньому процесі як засіб розвитку молодших школярів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: збірник наукових праць*. 2019. № 67, Т. 1. С. 44–47. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/14039/1/Karabeducational.pdf> (дата звернення: 21.09.2023).
3. Казакова Н. В. Використання ігрових технологій у позакласній виховній роботі початкової школи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: науковий журнал*. МОН України, Сумський держ. пед. ун-т ім. СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2019. № 9 (93). С. 76–86. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/8525/1/Kazakova.pdf> (дата звернення: 21.09.2023).
4. Попова О., Попова Л. Лінгвістичні ігри як засіб формування комунікативної компетентності учнів в умовах нової української школи. *Scientific papers of berdiansk state pedagogical university series pedagogical sciences*. 2021. Т. 1. С. 144–152. URL: <https://doi.org/10.31494/2412-9208-2021-1-1-144-152> (дата звернення: 23.09.2023).

ВИХОВАННЯ (ГРОМАДСЬКОЇ СВІДОМОСТІ) ПАТРІОТИЗМУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПОЗАУРОЧНІЙ ВИХОВНІЙ РОБОТІ

Єдин Юлія – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Фізичне виховання молодших школярів має свою специфіку, зумовлену анатомо-фізіологічними та психологічними особливостями, а також тим, що приходячи до школи, учні потрапляють у нові, незвичні умови, до яких їм необхідно адаптуватись.

З початком навчання значно зростає обсяг розумової праці дітей і одночасно обмежується їх рухова активність та можливість перебувати на свіжому повітрі. У зв'язку з цим правильне фізичне виховання в молодшому шкільному віці є не тільки необхідною умовою гармонійного розвитку особистості учня, а й дієвим фактором підвищення його розумової працездатності. Раціонально організовані заходи з фізичного виховання у режимі дня розширюють функціональні можливості організму дитини, підвищують продуктивність розумової праці, зменшують втомлюваність.

Школа, як один із осередків виховання дітей, повинна своєчасно і гнучко реагувати на процеси, що відбуваються у суспільстві і допомагати сім'ї та маленьким громадянам країни краще пізнати перевагу фізичного виховання в житті [1].

Результат фізичного виховання особистості виражається в оволодінні нею фізичною культурою, яка представляє собою сукупність досягнень людини в галузі її фізичного розвитку.

Фізичне виховання - система соціально-педагогічних заходів, спрямованих на зміцнення здоров'я, загартування організму, гармонійний розвиток форм, функцій і фізичних можливостей людини, формування життєво важливих рухових навичок та вмінь [2].

Час початкового навчання займає особливе значення щодо виникнення і розвитку в школяра інтересу до фізичної культури.

Виховує в молодших школярів позитивне ставлення до занять фізичними вправами особистий приклад вчителя. Разом з професійними якостями суттєве значення мають такі риси вчителя: підтягнутість, акуратність, спритність, краса рухів, вміння показати фізичну вправу та дохідливо пояснити її [4].

Фізичний розвиток та міцне здоров'я необхідне всім дітям, а це можливо досягти лише тоді, коли сформований у кожного з них стійкий інтерес до занять фізичною культурою.

У школі існують різноманітні форми фізичного виховання: уроки з фізичної культури, фізкультурно-оздоровчі заходи в режимі шкільного дня (руханки, ігри та вправи на перервах і в режимі продовженого дня), позакласна спортивно-масова робота (заняття в гуртках фізичної культури і спортивних секціях, спортивні змагання).

Позашкільні виховні заклади здійснюють спортивно-масову роботу за місцем проживання учнів, в дитячо-юнацьких спортивних школах, дитячих клубах, туристських станціях, спортивних товариствах. Самостійно учні займаються фізичними вправами вдома, на пришкольніх і дворових майданчиках, стадіонах, у парках тощо.

Позакласна робота з фізичного виховання учнів охоплює заняття фізкультурних гуртків і спортивних секцій, спортивні змагання, спартакіади школярів, фізкуль-

турні свята, туризм. Природні фактори є важливим засобом зміцнення здоров'я, загартування організму і підвищення працездатності дитини. Фізичне виховання має стати підґрунтям подальшого розвитку фізичного і духовного здоров'я, сприяти готовності до активного способу життя, професійної діяльності [4].

Велике значення для прищеплення інтересу до фізичної культури має сім'я. Інтерес виникає і стане стійким та дієвим, якщо батьки залучать дитину до занять фізичними вправами ще з дошкільного віку, створять для цього умови, покажуть особистий приклад.

Важливо залучати батьків до фізкультурно-оздоровчих заходів: «Веселі старти», «Козацькі забави», «Здорова сім'я – здорова держава», «Тато, мама, я – спортивна сім'я», «Рух заради здоров'я», «Спорт – здоров'я, спорт – це сила», «Спритні, дужі, небайдужі» [3]. Така робота сприяє вирішенню питання педагогічної освіченості батьків, залученню їх в активну, постійну та цілеспрямовану виховну діяльність у процесі фізичного виховання дітей.

Отже, важливим завданням початкової школи є зміцнення здоров'я і сприяння правильному фізичному розвитку учня. Успішне розв'язання цих завдань фізичного виховання молодших школярів можливе лише в тому разі, якщо воно стає частиною всього освітнього процесу школи, суспільства, сім'ї.

Список використаних джерел :

1. До проблеми фізичного виховання учнів молодшого шкільного віку в сім'ї. URL: <https://shag.com.ua/do-problemi-fizichnogo-vihovannya-uchniv-molodshogo-shkilenogo.html>
2. Роль фізичного виховання. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14498/>
3. Фізичне виховання. URL.: https://pidruchniki.com/1964010235035/pedagogika/fizichne_vihovannya
4. Фізичне виховання школярів: мета, завдання, зміст і форми. URL.: <https://studfile.net/preview/5188671/page:5/>

ВИКОРИСТАННЯ ЦЕГЛИНОК LEGO ЯК ЗАСОБУ НАВЧАННЯ В УМОВАХ НУШ НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ З ЯДС

Зайкова Жанна – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Білоусова Н.В. – кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Проблема активізації освоєння знань завжди була і залишається актуальною у навчальному процесі. Вимоги до результатів освіти, що висуваються до сучасного школяра, передбачають розвиток у нього якостей особистості, які відповідають

вимогам інформаційного суспільства, готового творчо мислити, вміти знаходити нестандартні рішення та винаходити, виявляти ініціативу у пізнанні [5].

Цеглинки LEGO є ефективним засобом навчання в умовах НУШ, які, на нашу думку, активізують молодших школярів до освоєння дисциплін природничого циклу, що в початковій школі викладаються в інтегрованому курсі «Я досліджую світ» в якому реалізується можливість інтеграції різних предметних змістів (наприклад, української мови, читання, математики, предметів природничого циклу) в рамках одного навчального курсу, що створює унікальну можливість для закладення основ формування мета предметних знань та освоєння універсальних способів діяльності [2].

Використання LEGO в освітньому процесі початкової школи досить новий напрямок в українській педагогіці, що ґрунтується на педагогіці гри. Незважаючи на новизну, цей напрямок вже активно досліджується як теоретиками так і практиками початкової освіти. У своїх працях можливості використання LEGO в освіті молодших школярів розглядають О. Борук, Н. Бібік, Ю. Демченко, О. Рома, А. Євсюкова, В. Близнюк, А. Костецька, Т. Форостюк, Р. Юськевич та інші науковці. Однак теоретичні та практичні аспекти використання цеглинок LEGO як засобу навчання в інтегрованому курсі з ЯДС потребують подальшої розробки та вдосконалення.

Мета цієї роботи – розглянути особливості використання цеглинок LEGO в інтегрованому курсі з ЯДС в умовах НУШ.

Завдяки величезній різноманітності технічних засобів у вчителя початкової школи в умовах НУШ сьогодні є можливість зробити пізнання навколишнього світу захоплюючим для дитини. Одним із способів організації активної діяльності учнів початкової школи на уроках інтегрованого курсу ЯДС є моделювання та конструювання об'єктів навколишнього світу [8]. Зокрема, моделювання є універсальною навчальною дією, яка здійснюється в рамках практично всіх навчальних предметів на початковому ступені освіти. Невичерпними можливостями в умовах НУШ для розвитку та навчання молодших школярів володіють цеглинки LEGO.

«Розгляньте цеглинку LEGO, цей твердий і яскравий шматочок пластмаси, який виводить із себе мільйони батьків, що люблять ходити по квартирі без взуття. Сам по собі окремих кубик здається загубленим і неживим або принаймні річчю, що чекає ще чогось. Лише вісім маленьких шипів угорі прямокутної деталі та три отвори внизу вказують на його дрімуючий потенціал. З'єднайте дві нерухомі і неживі цеглини одну з одною і перед вами раптово відкриється світ практично необмежених можливостей. З шести деталей можна скласти понад 915 мільйонів комбінацій» - писав професор LEGO з інновацій і технологій в Інституті розвитку менеджменту (IMD) Девід Робертсон [1].

І він був правий – LEGO відкриває можливості не тільки для гри, а ефективно використовується в освітньому процесі НУШ, зокрема в інтегрованому курсі «Я досліджую світ». Зміст програми курсу ЯДС дозволяє широко використовувати конструктор LEGO для конкретизації уявлень про живий і неживий світ нашої планети, про архітектурні споруди, транспорт, професії людей і правила дорожнього руху.

Метою використання цеглинок LEGO в освітньому процесі є розвиток фантазії, мислення та здібності дітей до моделювання через пізнавальний інтерес до лего-конструювання.

Завданнями освітньої діяльності з леґо-рішеннями є:

- формування стійкого інтересу до конструктивної діяльності, бажання творити, винаходити;
- розвиток фантазії, конструктивної уяви та вміння творчо використовувати набуті навички та створювати привабливу ігрову ситуацію, що сприяє виникненню у дітей власних задумів;
- виховання дружніх взаємин, розвиток самостійності під час роботи зі схемами [7].

Основним принципом роботи з леґо-інструментами має стати можливість проживання цікавого матеріалу дитиною. Дізнаючись про нове, діти вчать висловлювати своє ставлення до того, що відбувається.

При організації освітньої діяльності доцільно спиратися на такі принципи:

- принцип систематичності та послідовності відбивається у розвитку дітей у логіці «від простого до складного», «від близького до далекого», «від добре відомого до маловідомого та незнайомого»;
- принцип активності та свідомості вимагає активізації діяльності дітей, розвитку їх самостійності у процесі оволодіння всіма компонентами змісту навчання та виховання;
- принцип індивідуального підходу у поєднанні з принципом колективної організації дитячої діяльності активізує комунікативні якості дитини;
- принцип естетичного орієнтуру спрямований на загальнолюдські цінності, виховання людини, що мислить, відчуває, творить;
- принцип природної радості відбиває радість естетичного сприйняття, емоційної відкритості [4].

У ході створення моделей та конструкцій в процесі вивчення інтегрованого курсу з ЯДС учні створюють предмети навколишнього світу, вивчають та пояснюють властивості об'єктів та явищ в активній діяльності з різними матеріалами. Конструктор LEGO дозволяє молодшим школярам стати юними дослідниками та конструкторами. Основним принципом конструктивізму в розумінні LEGO є те, що діти навчаються найкраще, коли вони дізнаються про речі з безпосереднього досвіду й у значимому контексті. На відміну від простого запам'ятовування абстрактних принципів, практичне експериментування з конкретними матеріалами забезпечує більше залучення та краще запам'ятовування матеріалу, особливо, коли діти усвідомлюють важливість своєї роботи.

Робота з LEGO-конструкторами створює багатий ґрунт для проектно-дослідницької форми діяльності на уроках ЯДС, як найбільш відповідної цілям і завданням з формування особистості, що приймає самостійні творчі рішення і досягає оптимального результату у своїй роботі. Простота у побудові моделі в поєднанні з великими конструктивними можливостями LEGO дозволяє дітям наприкінці заняття побачити зроблену своїми руками модель, яка виконує поставлене ними самими завдання. Вивчаючи прості механізми, діти навчаються працювати руками (розвиток дрібних та точних рухів), розвивають елементарне конструкторське мислення, фантазію, вивчають принципи роботи багатьох механізмів.

Навчальне середовище LEGO дозволяє учням використовувати та розвивати навички конкретного пізнання, будувати нові знання на звичному фундаменті. У

ході інтегрованих занять підвищується комунікативна активність кожної дитини, відбувається розвиток її творчих здібностей. Підвищується мотивація до навчання [3].

Діти з великим інтересом конструюють та програмують моделі за даними схемами або вносять свої зміни та доповнення. Оскільки діти працюють у командах, їм легко впоратися із завданням.

У вивченні інтегрованого курсу ЯДС можна використовувати LEGO-конструювання на уроках пояснення нової теми, повторення та закріплення. Більш активно - на уроках і заняттях, які потребують колективної роботи учнів, наприклад, створення спільних проектів.

Використання ЛЕГО-підтримки процесу навчання дозволяє зробити висновок, що конструктор ЛЕГО служить зручним інструментом, що дозволяє легко долати ряд типових труднощів при вивченні навчального матеріалу учнями початкової школи.

Таким чином, використання педагогічної технології на основі леґо-конструктора дозволяє організувати процес освоєння учнями в у мовах НУШ метапредметних знань в процесі засвоєння інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Список використаних джерел

1. David C. Robertson, Bill Breen Brick by Brick: How LEGO Rewrote the Rules of Innovation and Conquered the Global Toy Industry. Random House Business Books, 2013 - 320 стор.

2. Колток Л., Стахів Л., Сторонська М. Інтегроване вивчення предметів у початковій школі : матеріали для практичних занять і самостійної роботи. Дрогобич : ДДПУ ім. І. Франка, 2023. 80 с.

3. Конструктори Лего (LEGO), як освітнє середовище в початковій школі. URL: <https://naurok.com.ua/vikoristannya-lego--tehnologiy-v-osvitnomu-prostor-i-novo-ukra-nsko-shkoli-123419.htm>

4. Нова українська школа: навчання через гру. LEGO-технологія в освітньому процесі. Методичний посібник. С.І. Войтенко, З.В. Декунова, А.М. Лавська, І.Д. Ягупа. Суми, НВВ КЗ СОППО. 112 с. URL: <http://surl.li/aazyb>

5. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проектна діяльність: Науково-методичний збірник/ за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці «Букрек». 2022. 140 с.

6. Рома О.Ю. Гра по-новому, навчання по-іншому : методичний посібник. Київ : the LEGO Foundation, 2018. 44 с.

7. Рома О.Ю. Шість цеглинок в освітньому просторі школи : методичний посібник. The LEGO Foundation, 2018. 32 с.

8. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 1-2 клас. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>

ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Зверєва Катерина – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Дитина, виходячи із сімейного середовища, потрапляє в певні соціальні інститути (дошкільна установа, школа, заклади вищої освіти), зустрічається із іншими нормами, цінностями, культурами й до цього вона має бути готова. Вона повинна адекватно, доброзичливо сприймати інших людей, реагувати на ту чи іншу ситуацію, на інші правила, на незвичні для неї події. Саме тому ще із молодшого шкільного віку необхідно виховувати у дітей толерантність, терпимість у ставленні до однолітків, старших, молодших.

Природу толерантності розглядали як зарубіжні, так і вітчизняні філософи, психологи, соціологи: А. Асмолов, М. Бахтін, М. Бердяєв, Р. Валітова, А. Камю, І. Кант, Л. Лекторський, Дж. Локк, В. Соловйов. Учені-педагоги розглядають особливості взаємодії суб'єктів у сучасному освітньому процесі та аспекти педагогіки толерантності: М. Андрєєв, В. Беліков, С. Бобоєва, В. Гуров, О. Клепцова, О. Морозова, Н. Родіонова, Т. Сущенко.

Існує багато різних визначень поняття «толерантність». Словники однозначно визначають пряме тлумачення /переклад – «толерантність-терпимість». Толерантність характеризується як здатність переносити несприятливий вплив яких-небудь факторів, поблажливість, терпимість до чийось думок, поглядів, вірувань тощо [2, с. 1254].

Виховання толерантності має здійснюватися за формулою: «батьки + діти + вчитель»«. Саме тому необхідна організована співпраця сім'ї та школи, якщо порушувати цю співпрацю, то, як наслідок, будуть втрачатися зв'язки «дорослі - діти», підвищуватиметься конфліктність у цих взаєминах [1, с. 8].

Ключову роль у формуванні толерантності дітей відіграє вчитель. Педагог стимулює активність дитини на надання допомоги і захисту іншої людини, і мотивом цієї допомоги може і повинно стати співчуття цій людині, розуміння його. Етичний захист дозволяє захистити особистість від проявів нетолерантності, запропонувати їй у важкий момент інший образ поведінки в ситуації, надати можливість зміцнити взаємини з оточуючими, знижує агресію, усуває образу, згладжує сварку, послаблює особистісну і ситуативну тривожність, знижує особистісні проблеми, ініціює активність і оптимістичність, розташовує до діалогу, співпраці, взаєморозумінню.

Метою освітнього процесу в початкових класах стає формування вміння конструктивно вести себе під час конфлікту, завершувати його справедливо і без насильства. Потрібно з перших днів навчання створювати умови для формування в класі атмосфери дружби, взаєморозуміння та підтримки, розвивати вміння діяти згідно отриманим моральним знанням в реальних життєвих ситуаціях.

Організація життєдіяльності молодших школярів створює ситуації, які спонукають толерантність і окремої дитини, і спільноти (групи, колективу), тобто, створюється образ життя, який продукує толерантність, знімає саму в ній необхідність.

Відбувається її самовиявлення, від якого, недалеко до сформованого і стійкого досвіду толерантності, що стає рисою особистості, параметром спільноти, досить серйозним, щоб виходити за межі даного місця і даного часу, в осередок і в майбутнє [4, с. 53].

Отже, виховання ціннісного ставлення до людини до рівня самостійного, усвідомленого прийняття рішення повинно стати перспективною метою у роботі з молодшими школярами і потребує розробки відповідних виховних методик і технологій.

Список використаних джерел:

1. Бережна Я. В. Показники та критерії толерантності у дітей молодшого шкільного віку. *Вісник Національного Університету оборони України: збірник наукових праць*. 2013. №4(35). С. 7-10.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови. /Гол. ред. В.Т. Бусел. Ірпінь: ВТР «Перун», 2002. 1254 с.
3. Заруцька С. М. Особливості організації навчально-виховного процесу щодо виховання толерантності в учнів початкової школи. *Збірник наукових матеріалів XL Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Стратегічні пріоритети в науці»*. Вінниця, 2020. Ч.4. С. 104.

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Зеленська Наталія – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Сучасна система освіти орієнтує вчителя на використання в роботі різноманітних технологій, які дають можливість оптимізувати, інтенсифікувати освітній процес. На сьогодні їх існує ціла низка, тому кожен педагог має змогу підібрати саме ті, які б сприяли ефективності навчання молодших школярів, розвивали в них пізнавальну активність, стимулювали продуктивне мислення, це зокрема критичне мислення. Формування та розвиток критичного мислення розвиває набагато більше, ніж просто вміння аналізувати або перевіряти інформацію, формує певний тип особистості.

До особливих ознак критичного мислення молодших школярів науковці відносять:

- незалежність мислення;
- відносна самостійність думок;
- протистояння до навіювання думок, зразків поведінки, вимог інших;
- Критичне ставлення до себе, виявлення власних помилок та адекватне ставлення до них;
- пошукова спрямованість мислення прагнення до знаходження кращих варіантів вирішення начальних завдань;
- у вміння брати участь в діалоговій взаємодії [2і, с.54].

Важливо зазначити, що Критичне мислення формується поступово, воно є результатом щоденної співпраці вчителя і учнів.

Як вказує І. Батруні, Критичне мислення починається з постановки запитань і формулювання проблеми. Проблемою є ті судження (думки)і, що піддаються сумніву. Учитель, розробляючи конспект заняття, визначає у змісті навчального чи виховного матеріалу думки, до яких можна сформулювати проблемні питання. Також у процесі взаємодії з учнями, він може піддати сумнівам судження окремих дітей, створивши проблемну ситуацію, до розв'язання якої залучаються всі інші учні. Важливо також ініціювати потребу учнів у постановці запитань до вчителя і формулюванні проблеми, над розв'язанням якої всі будуть працювати [1і, с.10].

Критичне мислення формується та розвивається під час опрацювання інформації, розв'язання задачі, проблеми, оцінки ситуації, вибору раціональних способів діяльності. Тому такі уроки, де це постійно відбувається, створюють плідні умови для формування та розвитку критичного мислення. Якщо ж планувати етапи уроку з використанням на них відповідних специфічних форм та методів технології формування та розвитку критичного мислення, то результат буде ще більш високим [3, с. 316].

Цікавими для аналізу є наведені А.А. Карпенко моделі використання технології критичного мислення як засобу розвитку обдарованості молодших школярів.

Модель 1. «Есе» (Етап рефлексії, актуалізації) – Есе як метод формування критичного мислення полягає у написанні тексту в довільному стилі.

Алгоритм «Есе»:

- Збирання інформації за проблемою.
- Аналіз інформації.
- Виявлення власної точки зору.
- Викладання власної точки зору.
- Есе може бути абсолютно вільним чи аргументованим (від 5 до 20 хвилин).

Модель 2. «Метод прес» (На будь якому етапі уроку).

Етапи методу прес:

- Висловлюю свою думку: «Я вважаю...»
- Пояснюю причину такої точки зору: «Тому що...»
- Наводимо приклад додаткових аргументів на підтримку своєї позиції: «...»

Наприклад...»

- Узагальнюємо, формуємо висновки: «Отже...»і, «Таким чином...»

Модель 3. «Письмо в малюнках».

Алгоритм роботи:

- Намагайся намалювати те, що хотів сказати при роботі над матеріалом.
- Власні враження, відношення до подій перенести на аркуш паперу [3, с. 317].

Отже, застосування технології формування критичного мислення молодших школярів створює додаткову мотивацію до навчання, учні краще засвоюють матеріалі, тому що це їм цікаво.

Список використаних джерел:

1. Батрун І. В. Технологія розвитку критичного мислення і сучасний освітній процес. *Педагогічна майстерня*. Січень. 2018. № 1. С. 9–16.

2. Дорожко І. В., Туріщева Л. М. Особливості розвитку критичного мислення молодших школярів у процесі відгадування загадок. *Новий Колегіум*. 2019. № 1. С. 52-56.

3. Карпенко А. А. Технологія критичного мислення як засіб розвитку обдарованості молодших школярів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки*. 2015. Вип. 125. С. 316-318.

РОЛЬ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ У ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Іванчук Юлія – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти Рівненського державного гуманітарного університету, Україна

Молодший шкільний вік є сенситивним періодом для формування основ екологічної культури, оскільки на цьому етапі розвиток дитини характеризується переважанням емоційно-чуттєвого способу освоєння довколишнього світу, активним формуванням властивостей та якостей, які закладають підвалини морально-екологічної позиції особистості.

У науковому доробку І. Андрусенко, Н. Бібик, Т. Байбари, В. Бондаря, Н. Давиденко, З. Запорожан, Н. Коваль, В. Крисаченко, Н. Матвєєвої, О. Онопрієнко, О. Пометун, Л. Пономаренко, Г. Пустовіта, О. Савченко аналізуються різні аспекти проблеми екологічного виховання, а також цілі, завдання екологічної освіти, розвиток екологічної свідомості та чуттєвості.

Екологічна освіта пов'язується не лише з кінцевим результатом – вихованням екологічної культури, а визначається як чинник соціального становлення молодших школярів, у результаті якого відбувається формування особистості, здатної до гармонійної участі у складній системі відносин «людина – суспільство – природа».

Формування екологічної культури, що визначає ставлення до довкілля, слід розглядати як складний комплексний процес, який великою мірою залежить від вікових особливостей та можливостей учнів.

Особливе значення у формуванні екологічної культури молодших школярів має позакласна робота, успіх якої досягається, якщо забезпечується формування екологічної свідомості, знань і досвіду діяльності щодо збереження природи; реалізація комплексних завдань екологічної освіти та виховання; дотримання краєзнавчого принципу.

Як показує досвід роботи вчителів початкових класів Михалинської філії опорного закладу Балашівський ліцей, вони послуговуються різноманітними підходами, методами та формами роботи, за допомогою яких здійснюється формування екологічних знань і цінностей молодших школярів, як-от: ігрові технології (пізнавальні ігри, квести, еколого-краєзнавчі ігри, КВК, конкурси, вікторини тощо); екологічні стежки; екскурсії; ековистави; екологічні свята; інформаційні технології (бесіда, доповідь, повідомлення, випуск стіннівки, відеокліп, презентація, читання літературних творів екологічного змісту тощо); інтегровані уроки; проєктні технології та науково-дослідна діяльність; батьківські лекторії, збори.

В основу побудови позакласних занять з екологічною спрямованістю покладені такі цільові установки: формування цілісного уявлення про природне та соціальне оточення як середовище життя, праці та відпочинку людини; розвиток вміння сприймати навколишній світ за допомогою органів чуття та пізнавального інтересу, аналізувати зміни у довколишньому середовищі та прогнозувати наслідки цих змін; навчання молодших школярів методам пізнання довкілля; виховання естетичного та морального ставлення до середовища життєдіяльності людини, вміння поводитися в ньому відповідно до загальнолюдських норм.

Дослідження оточуючої природи молодшими школярами у процесі позакласної роботи, екологічне краєзнавство дають можливість обговорювати соціальні ситуації з позиції нормативного ставлення дорослих і дітей до природи. Це дозволяє молодшим школярам опанувати наукові знання, завдяки яким у них змінюються поведінкові моделі та ставлення до екологічної ситуації в довкіллі.

Учителі організують екскурсії, екологічні стежки дослідницького характеру зі станціями: пізнавальна, еколого-краєзнавча, ігрова, творча, трудова, дослідна, які спрямовані на научіння молодших школярів на прикладі конкретних природних об'єктів, на розширення інтересу до природи, на «спілкування» з природою та виховання дбайливого ставлення до неї.

Молодші школярі не лише спостерігають за об'єктами живої та неживої природи, але й складають правила поведінки у природі. Вчителі влаштовують конкурси екологічних казок, де дітям пропонують підготувати ековиставу, розігравши українські народні казки на екологічний лад.

Відвідування парків, садів, заповідників, відеокліпи привчають молодших школярів спостерігати та сприймати екологічну інформацію, розширюють кругозір, активізують їхню увагу, розвивають мислення, прищеплюють інтерес до природи.

Завдяки пізнавальним ігровим технологіям: «Екологія довкілля», «Подорож до чарівного озера», «Рослини лісу», «Річки нашого краю», «Таємниці природи», вікторинам, КВК, декадам, молодші школярі набувають різноманітного досвіду взаємодії з природою, виконують цілком конкретну природоохоронну роботу, усвідомлюють різноманітні зв'язки між об'єктами та явищами, збагачують досвід позитивної взаємодії з довколишнім середовищем.

Для актуалізації знань, умінь і навичок молодших школярів, їх практичного застосування у взаємодії з оточенням учителі активно використовують також проєктну діяльність: «Природна аптека», «Бережи первоцвіти», «Дикі тварини», «Допоможи птахам», «Зелений патруль». Це дозволяє забезпечити практичну спрямованість освітнього процесу, розвиває дослідницькі навички та вміння дітей.

Читання літературних творів екологічного змісту сприяє відчуттю краси природи та творчому втіленню своїх вражень в усних оповіданнях і малюнках, посилює відчуття потреби молодших школярів у знаннях екологічного змісту. Посилюють бачення природи поетичні твори, які розкривають перед дітьми складні взаємозв'язки людини та природи.

Таким чином, виховання екологічної культури молодших школярів реалізується не через епізодичні заходи, а завдяки чіткій системі занять, позакласних заходів, колективних творчих справ та індивідуальної роботи.

Список використаних джерел

1. Давиденко Н. В. Розвиток екологічного виховання у дітей молодшого шкільного віку. Донецьк: ДОП, 2020. 158 с.
2. Пономаренко Л. В. Екологічне виховання молодших школярів у процесі навчання. Харків: Вид. група Основа, 2009. 144 с.

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ МОРАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Калініченко Альона – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Молодший шкільний вік вкрай важливий онтогенетичний етап розвитку особистості. Він характеризується засвоєнням головних базальних норм людської моральності. Варто зазначити, що ці норми часто засвоюються й застосовуються протягом всього подальшого життя людини. Тому основним завданням сучасного закладу загальної середньої освіти є виховання гармонійної, духовної, національно свідомої особистості й одним із актуальних напрямків виховного процесу виступає моральне виховання учнівської молоді [3].

Особливу роль у процесі морального виховання відіграє початкова школа. Це обумовлено специфічністю вікового періоду – молодший шкільний вік. Він є сензитивним для засвоєння та усвідомлення моральних знань та цінностей, для виховання духовно орієнтованої поведінки особистості та її мотивів [2].

Учені педагогічної галузі виявили такий факт, що різні вікові періоди життя людини характеризуються неоднаковими можливостями для морального виховання. Знання, уміння та навички, здобуті людиною в окремий період життя, в подальшому сприяють проектуванню у вихованні подальше зростання особистості.

У дослідженнях Р. Апресяна, Б. Братуся, І. Беха, І. Булаха, О. Дробницького, А. Гусейнова, О. Спіркіна, О. Титаренко та інших, що стосуються морального розвитку особистості, визначено, що до структури моральної свідомості віднесено моральні норми, правила, принципи, ідеали та моральні поняття добра, відповідальності, обов'язку, сенсу життя, що існують у окремому суспільстві. Сутнісний смисл моральної свідомості визначається як ціннісно-нормативні форми поведінки дітей, їх моральні позиції, які постійно наповнюють суспільні взаємини. Ядром моральної свідомості є узагальнені уявлення людини про добро і зло, вольові якості та відповідальність, про сенс життя, що дозволяють особистості розглядати дії та вчинки інших людей із різних позицій моральної модальності.

На думку О. Савченко, важливу увагу треба приділяти моральному вихованню саме у молодшому шкільному віці. Оскільки на цьому віковому етапі діти найбільшою мірою сприятливі до засвоєння моральних правил і норм. Молодший шкільний вік – це етап бурхливого розвитку дитини, що характеризується процесом навчання в початкових класах. В даний період дитина долає величезний шлях у власному індивідуальному розвитку [5].

Центральним новоутворенням молодшого школяра являється динаміка змін уявлення про свою особистість як суб'єкта моральної дії, аналіз своєї позиції, усвідомлення свого місця в суспільстві, бурхливий розвиток інтелектуальної і моральної сфери. Так, всі зазначені зміни у розвитку самосвідомості й особистості дають можливість говорити про необхідність їх дослідження саме у молодшому шкільному віці, де і лежать витoki цих процесів [5].

На думку М. Савчина, молодший шкільний вік характеризується тим, що в цей період відбувається закладення основ спрямованості спонукальної та мотиваційної сфери. Одним із важливих моральних мотивів поведінки школяра початкової школи, на думку вченого, є ідеал. Навіть попри те, що у межах вказаного вікового періоду він характеризується ще не високою конкретністю, нестійкістю і невисоким рівнем дієвості [6].

Згідно наукового підходу Р. Павелків, найважливішою ознакою розвитку моральної свідомості у молодшого школяра є поява рефлексивних процесів. Саме це новоутворення дозволить особистості дитини не тільки сприймати навколишній світ, але й усвідомлювати те, що вона відчуває, сприймає, пізнає. У період молодшого шкільного віку у свідомості дитини відбувається процес конкретизації уявлень про себе, свою соціальну роль, власну значущість у соціальному суспільстві, виокремлення уявлень про особливості стосунків з дорослими та однолітками, усвідомлення здатності до взаємодії з іншими людьми, фундаментом якої є дотримання моральних правил і норм [4].

Наукові здобутки І. Беха засвідчують, що учні молодших класів мають совість, яка виступає певним регулятором поведінки. До неї можна звертатися у ситуації скоєння учнем негативних вчинків. У молодших школярів починають з'являтися почуття гордості й сорому, залежно від вчиненої дії. У разі схвалення дорослим вчинків, молодші школярі задоволені собою і власними позитивними якостями [1].

Отже, підсумовуючи зазначене вище, ми бачимо що період початкових класів є дійсно важливим у моральному розвитку учнів. Важливо щоб даний процес супроводжували дорослі, бо в даний період закладається основа всіх моральних якостей дитини і у майбутньому це виступатиме показником розвитку не тільки дорослого, а і в цілому країни.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Психологічні джерела виховної майстерності: навч. посіб. Київ : Академвидав, 2009. 248 с.
2. Кириленко С. Виховання загальнолюдських цінностей, свідомої дисципліни та культури поведінки учнів (Спільна робота педагогічного колективу та батьків). *Початкова школа*. 2006. №10. С.44-47.
3. Концепція «Нова українська школа». Електронний ресурс. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainskashkola-compressed.pdf> (Дата звернення: 05.10. 2023 р.)
4. Павелків Р. В. Вікові особливості морального розвитку молодшого школяра. *Психологія: реальність і перспективи*. Збірник наукових праць РДГУ. 2017. Випуск 9. С. 5-12.

5. Савченко О. Я. Моральне виховання другокласників. Навчання і виховання учнів 2 класу: Метод. посіб. для вчителів; Упор. К., 2003. С. 10-32.

6. Савчин М. В. Психологічний аналіз проблеми моральної свідомості та самосвідомості особистості. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2005. № 4. С. 115-131.

РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ РОБОТИ НАД ПЕРЕКАЗОМ

Камінський Євгеній – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Розвиток зв'язного мовлення молодшого школяра як один із показників загального розвитку його особистості поряд з моральним, духовним, інтелектуальним розвитком є способом уведення учня в культуру, умовою його саморозвитку, його здатності спілкуватися, пізнавати нове, вбирати цінності культури. З іншого боку, мовна здатність є першоосновою будь-якої діяльності. Розвивати мовлення – значить систематично працювати над його змістом, послідовно вчити дітей побудові речень, вдумливого вибору відповідного слова та його форми, постійно працювати над грамотним оформленням думок.

Розвиток зв'язного мовлення учнів є одним з важливих завдань навчання української мови у початкових класах. Достатній рівень мовного розвитку дитини – запорука її успішного навчання. Сприйняття та відтворення текстових навчальних матеріалів, вміння давати розгорнуті відповіді на запитання, самостійно викладати свої судження – всі ці та інші навчальні дії вимагають достатнього рівня розвитку зв'язного мовлення [2].

Становленню мовної діяльності учнів завжди приділялася велика увага. У останні роки у методиці навчання мови зріс інтерес вчених-методистів та вчителів-практиків до проблем розвитку зв'язного усного та писемного мовлення учнів початкових класів. Цьому присвячені праці О.Чупріна [3], Р.Волкотруб [2], М.Вашуленка та ін. Однак, як показує практика, незважаючи на підвищений інтерес до проблеми, рівень мовного розвитку дітей молодшого шкільного віку не повною мірою відповідає сучасним потребам комунікації.

Аналіз навчально-методичної літератури показав, що щодо розвитку зв'язного мовлення молодших школярів є широке коло питань, що потребують додаткових методичних, психологічних та лінгвістичних досліджень, а також теоретичного та експериментального обґрунтування.

У методиці поняття «зв'язне мовлення» вживається у трьох значеннях:

- зв'язне мовлення – процес, діяльність того, хто говорить, пише (у такому, наприклад, слововживання: у процесі зв'язного мовлення учні опановують...);
- продукт, результат цієї діяльності, текст, висловлювання (у такому, наприклад, слововжитку: аналіз зв'язного мовлення (висловлювання учня);
- назва розділу роботи з розвитку мови [3, с.5].

Важливим при формуванні зв'язного мовлення молодших школярів на уроках рідної мови є створення текстів.

Практика показує, що при аналізі, переробці та створенні текстів учні початкових класів, як правило, спираються на власний, часто інтуїтивний, мовний досвід, а не знання про текст. Це викликає необхідність розробки спеціальної методичної системи розвитку зв'язного мовлення молодших школярів під час роботи над текстом.

Для того, щоб навчити молодших школярів створювати тексти, що забезпечують результативне спілкування, потрібно показати їм зразки подібних текстів, вивчити їхню структуру, мовні особливості, комунікативні можливості. У зв'язку з цим звертає на себе увагу висновок про необхідність використання під час навчання мови зразкових текстів, аналіз та засвоєння яких сприятимуть удосконаленню мови учнів [2].

Важливим засобом, що сприяє формуванню умінь та навичок побудови зв'язного мовлення поряд з іншими умовами та правильно підібраними навчальними текстами, є типологія вправ, що використовується в навчальному процесі, що спирається на сучасну концепцію навчання української мови, оскільки успіхи в мовному розвитку учнів багато в чому визначаються комплексом вправ, що використовуються вчителем, їх доречністю та доцільністю [там само]. Це: аудіювання, читання, переказ, усне чи письмове виклад чи твір.

Необхідно також приділяти час роботі над розвитком мовлення на кожному уроці та при виконанні різних видів завдань, тобто здійснювати комплексний похід. Перерахуємо види роботи, методи, засоби та технології у використанні для його реалізації:

- словниково-лексична робота на уроках української мови та читання;
- твір-опис;
- комплексний аналіз тексту;
- диктанти зі зміною диктованого матеріалу за змістом (творчі диктанти);
- технологія навчання за допомогою групової та самостійної роботи;
- інтегрований підхід до навчання;
- ігрова технологія;
- використання мультимедійних технологій та Інтернет-ресурсів [3, с.7].

Робота з розвитку мовлення передбачає поступове, цілеспрямоване ознайомлення учнів із текстом як мовною одиницею, усвідомлення його ознак. На початковому етапі навчання об'єктом практичних спостережень учнів стають такі ознаки тексту, як тематична єдність речень, основна думка та засоби її вираження, зв'язок заголовка з темою та основною думкою тексту, послідовність та зв'язок речень, наявність у тексті смислових елементів.

У системі навчання зв'язного мовлення діяльність учнів на уроці організується з урахуванням таких її структурних компонентів, як мотиваційний, виконавчий та контрольний. Опанування кожним умінням вимагає усвідомлення учнем операційної сторони своєї роботи. Тому увага учнів повинна постійно акцентуватися на аналізі здійснюваних дій. У ході заняття учням необхідно пропонувати розповідати, як вони виконали або виконуватимуть те чи інше завдання. Особливого значення у зв'язку з цим набуває навчання школярів контролю в процесі роботи над текстом та способами перевірки та вдосконалення складеного тексту [2].

Сюжетно-тематична організація занять та різноманітність у піднесенні навчального матеріалу сприяють розвитку зв'язного мовлення, підтримці позитивного емоційного стану дітей, інтересу та уваги, а, отже, кращої результативності в засвоєння знань. Позитивним моментом є і те, що завдання спрямовані на включення у роботу всіх аналізаторних систем. Неодноразовість використання наочного матеріалу з усіх лексичних тем сприяє переходу образів уявлень у образи-поняття, що важливо для наступних етапів навчання [3, с.3-6].

Основним завданням навчання української мови у початкових класах є такий розвиток зв'язного усного мовлення школярів, яке б забезпечило вивчення усіх шкільних предметів.

Список використаних джерел

1. Вокотруб Р.П. Розвиток усного мовлення учнів першого класу в процесі навчання грамоти : автореф. дис... канд. пед. наук. спец.: 13.00.02. Одеса, 2006. 21 с.
2. Галецька Ю.В. Дослідження стану сформованості зв'язного мовлення учнів молодших класів з інтелектуальними порушеннями. <http://orcid.org/0000-0001-8096-3242>. (дата звернення: 30.09.2023).
3. Чупріна О. В. Методика розвитку мовлення учнів початкових класів із застосуванням мультимедійних засобів: автореф. дис... канд. пед. наук. спец.: 13.00.02. Київ, 2019. 23 с.

ФОРМУВАННЯ КРАЄЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Кірпи́та Юлі́я – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Україна

Формування уявлень про свою малу батьківщину, про те місце, де ти виріс і знаходишся, слід починати саме з молодшого шкільного віку, оскільки в цей віковий період діти прагнуть відкривати в собі щось нове, активно розвиваються.

Педагогічні основи дослідження рідного краю започатковано в працях видатних педагогів: А. Дістервега, Я. Коменського, К. Ушинського, С. Русової, В. Сухомлинського та ін. Питання теорії і практики краєзнавчої роботи розглядаються в працях М. Антонєць, М. Біляшівського, Л. Вішнікіної, Н. Голоти, О. Даринського, П. Мостового, О. Музиченка, В. Обозного, В. Потапович, І. Пруса, І. Соколової, та ін.

Як справедливо стверджує сучасна дослідниця С. Ярошно, суверенній Україні потрібні громадяни, які мають глибоко усвідомлену життєву позицію. Виховати таких особистостей можна за умови розвитку національної освіти, в якій система виховання та навчання ґрунтується на ідеях народної філософії, засадах української етнопедагогіки, народознавства, родинного виховання, краєзнавства тощо [6].

Сучасному суспільству потрібні такі громадяни, які готові до правильної взаємодії з навколишнім світом, а також тяжіють до самоосвіти та саморозвитку, що втілюється у знаннях сьогодення та минулого свого народу, усвідомлення своєї

етнічної та культурної приналежності, знання історії свого народу, своєї малої батьківщини, виховання почуття боргу та відповідальності перед своєю країною.

Під краєзнавчою компетентністю систему знань, навичок, накопичений досвід особистості, умінь, які, у свою чергу, визначають успішність та ефективність пізнавально-краєзнавчої діяльності, яка є ціннісно-смысловим усвідомленням рідного краю розуміють (Л. Вішнікіна, І. Діброва, І. Рожі, О. Чала [1; 3; 5]).

Формування краєзнавчої компетентності є важливим аспектом у роботі сучасної початкової ланки освіти. Для успішності і результативності роботи за цим напрямом необхідно проводити її не лише у стінах школи, а й у сім'ї, адже велике значення для розвитку дитини відіграє її близьке оточення. Саме сім'я дає перший життєвий досвід, залучає до активної діяльності.

Важливим є і завдання вчителя початкових класів, який має познайомити дитину з рідним краєм, дати необхідні знання та пробудити інтерес до вивчення своєї місцевості. У зв'язку з цим у педагогіці ведеться інтенсивний пошук нових підходів до прищеплення школярам любові до рідного краю на основі краєзнавчих уявлень про яскраві події та факти.

Н. Голота та В. Потапович підкреслюють, що дієвою формою інтеграції шкільних предметів, формування екологічної компетентності, зв'язку з життям, посилення діяльнісної основи змісту є краєзнавчий принцип навчання, що дає можливість перетворювати теоретичні знання учнів на конкретні вміння та навички й цінності [2].

Н. Хавер зауважує, що краєзнавча компетентність сприяє здійсненню між-предметних зв'язків у навчанні та є передумовою розвитку багатогранної діяльності – освітньо-пізнавальної та пошуково-дослідної [4, с. 195].

В умовах початкової ланки освіти, на нашу думку, краєзнавчий матеріал – найкраще унаочнення під час вивчення переважної більшості тем з інтегрованого курсу «Я досліджую світ», з пропедевтики вивчення природничих наук та громадянської освіти. Завдяки його використанню активізується пізнавальна діяльність учнів, відбувається формування наукової картини світу, елементарних уявлень про об'єкти і явища природи, виховання поваги до рідного краю.

Отже, краєзнавча компетентність дітей молодшого шкільного віку – сукупність знань, умінь, навичок та досвіду, необхідних для продуктивної пізнавально-краєзнавчої діяльності, яка виявляється в усвідомленні цінностей рідного краю. Цілеспрямоване і систематичне формування цієї компетентності вчителем початкових класів забезпечить формування в учнів цілісної картини світу, виховати стійкий інтерес і дбайливе ставлення до природи рідного краю, прагнення пізнавати і охороняти традиції і звичаї свого народу.

Список використаних джерел

1. Вішнікіна Л. П. Діброва І. О. Ретроспектива розвитку компетентнісної географічної освіти. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2016. IV (43), Вип. 88. С. 37–40.
2. Голота Н., Потапович В. Особливості формування екологічної компетентності учнів початкової школи засобами краєзнавства. *Scientific Collection «Inter Conf»: with the Proceedings of the 5 th International Scientific and Practical Conference «Global and Regional Aspects of Sustainable Development»* (October 25-26, 2021). Copenhagen, Denmark: Berlitz Forlag, 2021. P. 61–68.

3. Рожі І. Г. Краєзнавчий принцип навчання як особлива форма зв'язку географії з життям. *Географія та екологія: наука і освіта* : матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю (14–15 квітня 2016 р.). Умань : ВПЦ «Візаві», 2016. С. 154–158

4. Хавер Н. П. Роль шкільного історико-краєзнавчого музею у виховній та освітній діяльності школи. *Мелітопольські краєзнавчі читання*. Мелітополь, 2012. С.195–205.

5. Чала О. В. Педагогічні умови формування краєзнавчої компетентності майбутніх географів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. Запоріжжя : КПУ, 2019. № 67. Т. 1. С. 77–81.

6. Ярохно С. А. Використання краєзнавчого матеріалу та формування національної свідомості молодших школярів на уроках та в позаурочний час. матеріали з досвіду роботи. Конотоп : *Відділ освіти Конотопської міської ради Сумської області*, 2016. URL : <https://naurok.com.ua/vikoristannya-kraeznavchogo-materialu-ta-formuvannya-nacionalno-svidomosti-molodshih-shkolyariv-na-urokah-ta-v-pozauruchnij-chas-348677.html>.

ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ

Коваленко Тетяна – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Концепція Нової школи визначає, що освітній процес повинен орієнтуватися на загальнолюдські цінності, зокрема морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей), соціально-політичні (свобода, демократія, культурне ізнаманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність) [3]. Основними вагомими завданнями НУШ є плекання української ідентичності, оскільки її майбутній випускник – це не лише усебічно розвинена, цілісна особистість, здатна до критичного мислення; а насамперед патріот з активною позицією, здатний брати відповідальність не лише за себе, а й за розвиток і добробут країни та всього людства. Отже, формування загальнолюдських цінностей у молодших школярів, є стрижневими, бо відповідають нагальним вимогам і викликам сучасності, та закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь не втрачають своєї актуальності [2].

Знайомство ж з інтерактивними технологіями навчання і виховання, розумне впровадження їх в педагогічну діяльність дає можливість викладачеві, учителю, наставнику повести дитину у світ критичного мислення, здобути вміння вирішувати складні проблеми шляхом аналізу обставин і відповідної інформації та засвоювати загальнолюдські цінності. Молодші школярі повинні вчитися зважувати і враховувати альтернативні думки, приймати виважені рішення, дискутувати, спілкуватися з

іншими людьми, поважаючи думку і культуру свого опонента, через призму власного світосприйняття.

Важливим складником системи формування нового змісту освіти є чітке бачення результатів педагогічного партнерства «учень – учитель», «учень – учень», «учень – учнівський колектив» в основі якого відповідні цінності, зазначенні в Концепції Нової української школи. Значущість будь-якого спілкування визначається фундаментальними, базовими механізмами особистості, її моральними цінностями. Саме у спілкуванні понад усе проявляються, збагачуються й розвиваються властивості особистості. Тому навчання, що побудовано на відкритому діалозі, рівноправному обміну думками, стає не лише джерелом нових знань, умінь і навичок, а й найважливішою формою засвоєння цінностей людської культури, формою розвитку особистості учнів. Це зумовлює потребу виховання моральних цінностей у молодших школярів тому, що саме в цей віковий період активно формуються основи світогляду, уявлення про людину і її життя як найвищу цінність [1]. Початкова школа стала об'єктом оновлення освітнього процесу на засадах дитиноцентризму, партнерства, врахування життєвих потреб дітей. Дитиноцентризм в новій українській школі розуміється як пріоритетний принцип освітнього процесу та як максимальне наближення навчання і виховання конкретної дитини до її сутності, здібностей і життєвих планів.

Основні напрями вирішення таких завдань безпосередньо пов'язані з упровадженням у навчальний процес інтерактивних методів. Багатий досвід, накопичений педагогічною теорією і практикою, такий напрям, як обґрунтування дидактичних засад застосування інтерактивних методів навчання молодших школярів, свідчить про те, що дані проблеми ще не знайшли достатнього осмислення й узагальнення в сучасній дидактиці. Аналіз літератури показав, що зусилля науковців спрямовуються переважно на визначення сутності інтерактивну, розробку різних видів таких методів, залишаючи поза увагою визначення дидактичних засад, їх ефективного використання у навчанні молодших школярів.

Інтерактивними сьогодні називають спеціальні засоби, що забезпечують безперервну діалогову взаємодію комп'ютера з користувачем. При збереженні кінцевої мети і основного змісту навчальної діяльності інтерактивне навчання міняє звичні форми на діалогові, що базуються на взаємопорозумінні та взаємодії. На інтерактивних уроках розвиток комунікативних умінь і навичок молодших школярів здійснюється як в спілкуванні мікрогрупи, так і в діалозі між групами. Ефективність роботи кожної групи залежить від того, наскільки вдасться реалізувати дві основні функції навчання в діалоговому режимі: вирішення навчальних завдань і вияв підтримки членів групи в ході спільної роботи.

Компетентнісний підхід вимагає забезпечити реальну активність Молодших школярів у освітньому процесі. Особистісна орієнтація освіти потребує змін у технологіях навчання, отже зростає вага тих технологій, які сприяють формуванню практичних навичок, пошуку й аналізу інформації, самоорганізації, становленню ціннісних орієнтацій. Проблемою сучасної школи є створення умов, за яких кожен учень мав би змогу навчатися самостійно, здобувати необхідну інформацію, використовуючи її для власного розвитку, самореалізації. Серед них найперспективнішими є інтерактивні технології («Мікрофон», «Мозковий штурм», «Ток – шоу»,

«Розігрування ситуації в ролях», «Акваріум» та інші). навчання у процесі реалізації компетентнісного підходу до навчання та виховання молодших школярів [4].

Отже, інтерактивні методи забезпечують формування навчального середовища, в якому теорія і практика застосовуються одночасно, а це надає змогу молодшим школярам: аналізувати навчальну інформацію, творчо підходити до засвоєння навчального матеріалу, що сприяє більшому засвоєнню знань; навчитись формувати власну думку; навчитись слухати інших; збагачувати власний соціальний досвід через включення в різні життєві ситуації; вчитись будувати конструктивні відносини в групі; розвивати навички проектної діяльності, самостійної роботи.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Молодший школяр як особистість. Навчання і виховання учнів 4 класу : метод. посіб. для вчителів. / Упоряд. О. Я. Савченко. К. : Початкова школа, 2005. С. 12–24.
2. Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/.
3. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
4. Пометун О. Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібн. К.: Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Король Марина – здобувачка освіти другого (магістерського) рівня спеціальності 013 «Початкова освіта» факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

На сучасному етапі розвитку суспільства активно розвиваються технології дистанційного навчання, які ґрунтуються на створенні інтерактивного навчального середовища. Швидкий розвиток нових інформаційних технологій спонукає до активного використання дистанційної освіти, оскільки вона передбачає можливість гнучко реагувати на потреби суспільства та особистості і є технологією особистісно-орієнтованого навчання.

Педагогічними умовами називають сукупність процесів, відносин, можливостей, що забезпечують успішне здійснення навчально-виховного процесу. Відповідно необхідно продумати процедури розв’язання організаційних проблем, що можуть виникнути у навчальному процесі, оскільки вчитель має бути і організатором дистанційного навчання, і адміністратором, і вихователем.

Отже, з чого почати:

1. Внести зміни до календарно-тематичного планування.

Учитель може використовувати свій звичний КТП як основу і водночас адаптувати та змінювати план, збільшуючи час, наприклад, на повторення матеріалів попереднього року та конкретизацію матеріалу після діагностування. Гнучкість – це найголовніше.

2. Єдина навчальна платформа.

Всім має бути комфортно і зрозуміло. Дієвим і, головне, позитивним для навчання буде спокій, співчуття, довірливий контакт, роз'яснення і за необхідності – настанови з вираженням упевненості в здатності дитини самотійно подолати труднощі. Доступний розклад, прості паролі, зручна онлайн платформа, зрозуміла інструкція для батьків і дітей.

Умови навчання включають в себе комплекс характерних особливостей навчального середовища (місце навчання, навчальна група, організаційні умови, психологічні умови тощо). Тому так потрібний індивідуальний підхід до кожної сім'ї, бо важливу роль відіграє ставлення учителя до дітей, їх батьків, його стиль управління навчанням.

Найважливішим завданням управління навчанням стає забезпечення взаємозв'язку зовнішніх і внутрішніх умов. Вони мають будуватися з урахуванням потреб учнів, їхніх індивідуальних і групових особливостей. Зовнішні умови мають сприяти створенню необхідних внутрішніх умов навчання: формуванню готовності учнів до навчання, належного ставлення.

- Використовувати лише діяльнісні методи навчання.

Наприклад, діалог у ігровій формі з використанням казковості. Саме живе спілкування, зворотній зв'язок це обов'язкове при дистанційному навчанні.

Стиль управління навчанням – демократичний і щоб те, що педагог говорить дитині, збігалось з тим, що він робить. Постійний діалог у формі гри, тому що, це найнеобхідніше при дистанційному навчанні. Вчимось давати простір для дитячої самотійності й активності і в той же час надавати необхідну допомогу та підтримку в процесі навчання; чергувати в діяльності дії обов'язкові («потрібно») й ті, що приносять задоволення («хочу») (звісно, якщо процес навчання не вдається побудувати таким чином, щоб «потрібно» і «хочу» збігалися).

Матеріал, який дитині потрібно запам'ятати, добре було б подавати в певному ритмі; широко використовувати рими. Вчитель має розмовляти чітко, пояснювати нові, незрозумілі для дитини поняття, його мовлення має бути правильним, емоційним. Він має спонукати дитину до розмов, розповідей за малюнком, реальних ситуацій тощо. Необхідно враховувати, що у дитини переважає мимовільна увага. Тому потрібно навчати прийомів дослідження предметів, порівнянню їх властивостей із засвоєними еталонами; стимулювати до розповідей та опису предметів, подій та ситуацій; обов'язково використовувати наочність (зрозумілу, яскраву, цікаву); вчити вголос розмірковувати в процесі розв'язання задач. Найкраще дистанційно працювати у групах виконуючі практичні завдання. Та творча діяльність має бути ефективною. Багато залежить від здатності викладача управляти спілкуванням, а також організувати комунікативну взаємодію і дружність в групі, ще й забезпечувати сприятливий психологічний клімат у процесі дистанційного навчання. Потрібно встигнути дати слово кожній дитині. Індивідуальні та групові особливості учнів мають обов'язково враховуватися під час організації дистанційного навчання (вибору форм, методів, змісту, засобів навчальної діяльності). Більшість умов є взаємозалежними. Мінімум теорії, щоб не переобтяжувати та максимум роботи, щоб зрозуміти і засвоїти та створити щось своє.

Вік учня визначає розвиток певних пізнавальних здібностей. Тому вибір тих чи інших форм і методів навчання визначають *вікові особливості* учнів початкових

класів. Важливо створити сприятливі умови навчання для учня з будь-яким типом темпераменту чи рисами характеру. *Мотивація* учнів прямо визначає результативність навчання. Потрібно створювати відповідні умови: використовувати цікавий, інформаційно насичений навчальний матеріал, засоби наочності, урізноманітнювати форми і методи організації навчання.

Дистанційне навчання стане успішним якщо в учнів буде звичка до спільної діяльності. Згуртованість, утім, не виникає сама собою і вимагає виконання спеціальних вправ, що налаштовують на взаємодію. Слід також пам'ятати, що для досягання згуртованості групи неабияке значення мають вправи, що вимагають кооперації (наприклад, усі разом складають картинку з розрізаних фрагментів). Головне в цих вправах – участь усіх і розподіл обов'язків, оперативність включення в групову роботу, зняття зайвого нервового напруження. Обов'язкове постійне відстеження вчителем динаміки навчальних досягнень. А для цього: По-перше, на заняттях за можливості має бути створене комфортне просторове середовище. По-друге, мають домінувати позитивні емоції (радість, задоволення, захоплення, зацікавленість тощо). По-третє, навчання має ґрунтуватися на демократичних принципах (свобода, рівність). Краще, коли з учнями обговорюють організаційні питання, враховують їхню думку якщо це третій, четвертий клас. У всіх учасників заняття має виникати відчуття єдності, спільності в досяганні загальної мети. Яке досягається через використання прислівника «МИ». Оцінювати кожен вчинок дітей з точки зору його корисності для спільної навчання.

- Співпраця з батьками.

Співпраця – важлива складова успіху в якості дистанційного навчання учнів. Втім потрібно пам'ятати, що співпраця не означає, що батьки опрацюють матеріал і виконають завдання разом з дітьми. Тут важливою є роль учителя. Батьки ж зі свого боку можуть мотивувати дітей, підтримувати їх та допомагати організувати самостійну роботу, створити умови для самоконтролю і самооцінювання, організовуватимуть навчання своїх дітей. Тому варто розповісти детально, як відбуватиметься навчання, узгодити розклад навчальних занять, роз'яснити, як працювати з навчальними платформами та платформами для організації відеоконференцій, як поводитися самим та допомогти дітям у випадку повітряної тривоги. Батькам також варто надати доступ до онлайн-платформи, через яку здійснюється дистанційне навчання.

Отже, організаційно-педагогічні умови дистанційного навчання учнів початкових класів в реальному житті доволі не прості. Зворотній зв'язок – це основа і найголовніша умова під час дистанційного навчання. Ніяких зауважень і рефлексія в кінці кожного уроку з правильним оцінюванням. Водночас необхідно постійне зростання компетентності працівників початкових класів, які працюють з дітьми дистанційно. Адже саме від їхнього професіоналізму, збагачення та оновлення знань, розвитку творчого мислення, формування загальної культури, сучасних підходів до професійної діяльності, орієнтації на глибокий аналіз і практичних узагальнень практик залежать враження дітей від навчання.

Список використаних джерел

1. Нова українська школа: порадник для вчителя / під заг. ред. Бібик Н. М. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

2. Формувальне оцінювання. URL: <https://sites.google.com/view/inf-nush/%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B5-%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%BD%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F?authuser=0>.

3. Якісне дистанційне навчання в умовах війни URL: <https://sqe.gov.ua/yakisne-distanciyne-navchannya-v-umovakh/>.

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ГРИ У ВИХОВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Костирко Ганна – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв спеціальності 013 Початкова освіта Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Сучасна педагогіка представлена ідеєю нової української школи, що, в свою чергу, вносить певні корективи у вже існуючі стереотипні уявлення про організацію та здійснення освітнього процесу закладів освіти України. Це новий погляд на роль педагога у класі, підходи до навчання та змісту освіти, цікаві види діяльності для здобувачів освіти, можливість батькам впливати на освітній процес, кадрова автономія закладів освіти. Нова українська школа – це ключова реформа Міністерства освіти і науки. «Основоположним твердженням НУШ є створення такої школи, в якій буде приємно навчатися і яка не лише дає знання, але й уміння використовувати їх у повсякденному житті. Важливу роль при цьому відіграє застосування педагогами різних видів інноваційних технологій, одним з яких є ігрові технології. Їх використання при здійсненні освітнього процесу у початкових класах має підґрунтя, адже відповідає природнім потребам дітей даної вікової категорії. Саме у грі вони не лише здобувають нові знання, проявляють активність, але й відбувається вільний розвиток їхньої особистості.

Гра в освітній діяльності – це можливість цікаво подати матеріал, одночасно розвиваючи пізнавальні здібності, дитячу уяву, емоційно-вольову сферу, формуючи психологічну гнучкість, збагачуючи словниковий запас. При здійсненні виховного впливу засобами гри варто звернути увагу на виявлення і різносторонній розвиток дитячої особистості, формування характеру та творчої індивідуальності. Гра є природною, тому і привабливою діяльністю для учнів початкових класів.

Щоб досягти бажаних результатів та ефективного використання гри, педагогу варто сприяти виконанню певних умов. Перш за все, це готовність учнів до участі у відповідній грі. Діти мають зрозуміти мету гри, засвоїти правила. Педагог повинен забезпечити кожного учасника відповідними матеріалами (якщо є потреба у його використанні), складну гру проводити поетапно, контролювати і вчасно вносити корективи у дії учасників. Дорослий має сприяти уникненню приниження гідності дитини. Якщо серед учасників є учень/учениця з особливими потребами, то варто вибрати ті ігри, які будуть можливі для виконання всіма учасниками, не створюю-

ючи нікому перешкод. З початком повномасштабного вторгнення, педагогу варто приділити особливу увагу при виборі ігор. З метою уникнення психологічного дискомфорту, вторинної травматизації слід відмовитися від ігор та матеріалів, використання яких супроводжується гучними звуками (повітряні кульки, барабани, сигнальні свистки та ін.), а також не допускати матеріалів військової тематики (танки, зброя, літаки, військове спорядження тощо). Адже, освітній процес має сприяти фізичному здоров'ю здобувачів освіти та їх психологічному благополуччю.

При організації ігрової діяльності педагог має передбачити ряд труднощів: занадто швидке протікання гри (коли здобувачі освіти йдуть найкоротшим шляхом) чи занадто затягується (якщо учасники не зрозуміли завдання чи воно виявилось для них складним), відмова від участі чи створення конфліктної ситуації. У будь-якому разі педагог має передбачити виникнення та способи залагодження даних ситуацій. За потреби мотивувати до діяльності, постійно підбадьорювати, переможців ігор-змагань вітати всім класом. Гра не лише створює позитивні емоції, але й сама потребує попереднього емоційного налаштування. Тому вчитель може «створити» його, пожартувавши (якщо яскраво виражаються негативні емоції), запропонувати релаксаційну, арт терапевтичну чи дихальну вправу.

Варто зазначити, що гра є найбільш доцільним методом у роботі з учнями початкових класів. З точки зору психології та педагогіки, правильно обрана, організована та проведена гра є засобом підвищення ефективності освітнього процесу та сприяє всебічному розвитку дитини. Цінність полягає в тому, що в ігровій діяльності освітня, розвиваюча й виховна функції діють у тісному взаємозв'язку. Гра, як метод навчання, організовує, розвиває учнів, розширює їхні можливості, виховує особистість. Гра сприятливо діє на розвиток психічних процесів, нових видів розумової діяльності, засвоєння нових знань та умінь молодших школярів, тому що в грі поетапне відпрацювання розумових дій відбувається постійно і ненав'язливо.

Вчитель має вчитися методиці проведенню ігор, організації даної діяльності, не розраховувати на стихійний її перебіг. Щоб у дітей виробився стійкий інтерес та бажання до участі, варто проводити систематично ігри, періодично змінюючи правила, ускладнюючи завдання сприяючи згуртуванню колективу, вихованню навичок толерантного та безконфліктного спілкування.

Список використаних джерел:

1. Історія української школи і педагогіки: хрестоматія. Упоряд. О. О. Любар; за ред. В. Г. Кременя. К: Знання, 2003. 776 с.
2. Українська педагогіка в персоналіях: у 2 кн. Кн. 1: Навч. Посібник / За ред. О. В. Сухомлинської. К.: Либідь, 2005. 624 с.
3. Три гри на розвиток взаємоповаги у дітей в початковій школі. URL.: <https://osvitoria.media/experience/try-gry-na-rozvytok-komandnoyi-roboty-dlya-pochatkovoyi-shkoly/>

СУЧАСНА ДЕМОКРАТИЧНА ШКОЛА ЯК ПРОСТІР РОЗВИТКУ ТА СПІВПРАЦІ

Кратко Ірина – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Сучасна демократична школа – це активні та відповідальні учні, мотивовані та прогресивні вчителі, відкрита адміністрація, зацікавлені та задіяні батьки, розуміюча громада. Демократії маємо постійно вчитися і навчати – щоденно, упродовж усього життя. Свідомими громадянами не народжуються, ними стають у процесі освіти та виховання.

Одним із найбільших викликів сучасної школи є створення демократичного середовища для навчання й виховання дітей на основі цінностей демократії і прав людини. В такому середовищі всі суб'єкти шкільного життя слухають і поважають один одного, а всі важливі рішення обговорюються і приймаються усіма сторонами, яких ці рішення стосуються. В такій школі можна сміливо говорити про виклики та труднощі, разом шукати шляхи виходу з проблематичних ситуацій.

Сьогодні світ спостерігає, як українці виборюють своє право бути вільними. Це, здавалося б, базове право людини у сучасній демократичній країні. Випробуванням та змінам піддаються усі сфери життя громадян, включаючи освіту.

Довгий час українська освітня система включала спадок радянського підходу. Це і розклад «від дзвінка до дзвінка», і непохитний авторитет «вождя-вчителя», і умовні знання, наприклад, англійської мови. З психологічної точки зору, такі речі сприяють придушенню особистості дитини, перетворюють її з творця на виконавця.

Концепція Нової української школи трактує, що громадянські компетентності – це усі форми поведінки, які потрібні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, на роботі. Уміння працювати з іншими на результат, попереджати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісів.

Вчителі свідомо надають перевагу активним та інтерактивним методам навчання, розвивають компетенції співпраці, критичного мислення, аналізу проблем під час викладання тем освіти для демократичного громадянства.

Учителі мають доступ до різноманітних курсів і навчальних програм, в тому числі недержавних, і реалізують здобуті знання. Налагоджено обмін досвідом у межах школи.

Учні та батьки мають вплив на те, які предмети вивчають діти в межах варіативної складової. Вони знають і розуміють критерії оцінювання і мають можливість спільного навчання.

Результатом в роботі педагогічного колективу стане рівень підготовленості випускників закладу в трьох площинах:

- здатності до аналізу політичних подій, проблем і протиріч та здатності пояснити мотиви особистих суджень;
- здатність до використання різноманітних підходів, методів підготовки власної участі у політичних процесах;
- здатності до демократичного прийняття рішень та дій.

Спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками – основне завдання сучасної школи, яка здійснює освітній процес на засадах педагогіки партнерства. Усі учасники освітнього процесу об'єднані спільними цілями та прагненнями; це однодумці, рівноправні учасниками освітнього процесу, які несуть відповідальність за результат.

Учитель виступає у новій ролі фасилітатора (той, хто підтримує дитину в її навчальній діяльності через педагогічну взаємодію, допомагає, надихає); ролі тьютора (той, хто індивідуально працює з інтересом дитини – виявляє освітні запити, проектує освітню діяльність організовує рефлексію).

У демократичній школі здійснюється:

I. Оновлення системи взаємин між учнем, батьками та вчителем – діалог, взаємодовіра, підтримка, приймання, активна співпраця, що позитивно вплинуть на шкільне освітнє середовище.

II. Оновлення методичного інструментарію вчителя – застосування методів навчання, заснованих на співпраці, активній участі дитини та її батьків у навчанні.

Освіта для демократичного громадянства є одним із основних напрямів розвитку освітньої політики більшості країн Європи, в тому числі й України. Основні її характеристики визначені нормативними та рекомендаційними документами Ради Європи та міжнародних організацій. Особливістю освіти демократичного громадянина є те, що в її основі лежить діяльнісний та конструктивістський підходи до процесу навчання, активне навчання, участь учнів у процесах прийняття рішень.

Отже, тільки сформувавши демократичну культуру поведінки в школі як учнів, так і вчителів, де буде заохочуватись ініціатива, власна думка, критичне ставлення до дійсності, існуватиме взаємоповага і відповідальність, можна йти до якісно нових вершин освіти.

Список використаних джерел

1. Демократична школа» Всеукраїнська програма освіти для демократичного громадянства. URL: <https://theewc.org/content/uploads/2020/02/Tool-for-Democratic-School-Development-web-Ukrainian.pdf>

2. Демократична школа. Європейський центр імені Вергеланда. URL: <http://surl.li/pmwe>

3. Концепція Нової української школи. URL: <http://surl.li/pmzu>

4. Цюняк О.П. Демократична школа – простір освітніх інноваційних можливостей URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/11855/1/%D0%A6%D1%8E%D0%BD%D1%8F%D0%BA%20%D0%9E.%D0%9F.%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf>

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

Криворотта Яна – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Концепція НУШ націлює на надання усім здобувачам можливостей для різнобічного розвитку, розкриття творчого потенціалу, який закладений у кожному від народження. Перед системою початкової освіти постає завдання навчання молодших школярів по-новому, формування у них способів діяльності, які вони будуть застосовувати для розв'язання будь-яких проблем [3].

Формування в учнів початкових класів навичок дослідницького пошуку є найважливішим завданням сучасної освіти. При цьому необхідно створити певні педагогічні умови для включення молодших школярів у активну дослідницьку діяльність, яка сприяє формуванню основ дослідницької компетентності.

Першою педагогічною умовою формування дослідницької компетентності здобувачів під час опанування інтегрованого курсу «Я досліджую світ» ми вважаємо збагачення змістовної частини курсу регіональним та проблемно-орієнтованим контекстом, який забезпечує розвиток дослідницьких способів пізнавальної діяльності, урахуватиме регіональну специфіку.

Збагачення змістовної частини навчання учнів початкових класів у процесі опанування курсу «Я досліджую світ» повинно відбуватися за рахунок використання вчителем завдань з регіональним компонентом, які орієнтовані на розвиток розумових операцій (аналіз, синтез, порівняння, зіставлення, узагальнення, систематизація та ін.); на структурування теоретичних знань (графіки, блок-схеми, діаграми та ін.); на розробку гіпотез щодо вирішення проблемної ситуації, подання результатів дослідницької діяльності у формі усного повідомлення, письмового тексту у супроводі електронної презентації. Усе це, на наш погляд, сприятиме ефективному формуванню дослідницької компетентності здобувачів.

Згідно з вимогами Державного стандарту початкової освіти під час вивчення курсу «Я досліджую світ» необхідно розширювати знання школярів щодо географії, етнографії, історії свого краю. Учні повинні знати історію «малої батьківщини» як частину національної історії, вивчати традиції населення рідного краю як частини національної спадщини, вивчати природу як складову природних багатств всієї території тощо.

Цінність збагачення змістовної частини курсу регіональним та проблемно-орієнтованим контекстом полягає в тому, щоб допомогти учневі вийти з предметного простору у діяльнісно-духовний простір. Це сприятиме особистісному всебічному та гармонійному розвитку, формуватиме її етичний, інтелектуальний потенціал, створюватиме умови для реалізації її можливостей, нахилів та інтересів.

Другою педагогічною умовою формування дослідницької компетентності здобувачів у процесі засвоєння курсу «Я досліджую світ», на наш погляд, є їх залучення до дослідницької діяльності.

За О.Обуховим, свідомо та цілеспрямована дослідницька активність є підґрунтям дослідницької поведінки. Дослідницька поведінка передбачає активність пошуку, яка сприяє процесам саморозвитку, самонавчання тощо. Дослідницька поведінка молодших школярів впливає на інші види діяльності, виконуючи необхідні функції у пізнавальних процесах учіння, оволодіння суспільним досвідом, процесах соціального та особистісного розвитку та характеризується діями щодо задоволення суб'єктних потреб у пізнавально-пошуковій активності [4].

Важливою у дослідницькій компетентності є дослідницька активність. О.Подд'яков вказує, успішне дослідження учня залежить від його дослідницької активності, яка передбачає прагнення подолати усі обмеження, які накладають на вибір, перегляд та побудову будь-якого складника діяльності [4]. Отже, дослідницьку активність розглядають мотиваційною готовністю та інтелектуальною здатністю особистості до пізнання через практичну взаємодію з реальністю, самостійну постановку різних цілей дослідження, пошук нових шляхів їх досягнення, одержання результатів та їх застосування для майбутнього пізнання. Водночас важливою характеристикою дослідницької компетентності здобувача вважають дослідницьку позицію, яку О.Обухов тлумачить виробленою здатністю осмислення проблеми; свідомою, активною і конструктивною реакцією на проблемну ситуацію, умінням будувати дослідницьке ставлення до себе, інших та до світу [4].

Третьою педагогічною умовою формування дослідницької компетентності молодших школярів під час вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ» є ефективний добір, системність, єдність, взаємозв'язок та взаємообумовленість методів, форм організації дослідницької діяльності.

Сформувані складники дослідницької компетентності молодших школярів під час опанування інтегрованого курсу «Я досліджую світ» неможливо лише за допомогою окремих методів та засобів, однієї педагогічної технології. Тому виникає необхідність у системному застосуванні методів, форм організації дослідницької діяльності, їх єдності, взаємозв'язку та взаємообумовленості за допомогою проєктної технології [1, с.351].

Метод навчання ми розуміємо способом цілеспрямованої взаємопов'язаної діяльності учителя та школярів, яка характеризується управлінськими діями учителя (стимулювання, організація, контроль, планування, коригування, аналіз та оцінка результатів), навчально-пізнавальними діями здобувачів, які передбачають вивчення та використання елементів змісту навчального предмета, самоуправління, що сприяє освіті, розвитку та вихованню особистості кожного. Реалізація можливостей кожного методу передбачає здійснення навчання, виховання та розвитку учнів, включаючи навчально-пізнавальну діяльність учнів під час засвоєння певного змісту навчального предмета та взаємодією учителя, школярів, колективу [5, с.42].

Аналіз науково-методичних джерел показав, що дослідницька компетентність молодших школярів під час вивчення курсу «ЯДС» може бути сформована лише на основі практичних дій [2, с.227].

Отже, педагогічні умови організації освітнього процесу, які сприяють ефективному формуванню дослідницької компетентності молодших школярів під час вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ» ми виокремили наступні:

- збагачення змістовної частини курсу регіональним та проблемно-орієнтованим контекстом, який забезпечує розвиток дослідницьких способів пізнавальної діяльності, урахуватиме регіональну специфіку;
- залучення здобувачів до дослідницької діяльності, яке буде забезпечувати формування умінь коректного здійснення різних процедур дослідницької діяльності, що становлять дослідницьку компетентність;
- вдалий добір та системність методів, форм організації дослідницької діяльності школярів, їх єдність, взаємозв'язок та взаємообумовленість.

Список використаних джерел

1. Варакута О. Формування дослідницької компетентності учнів у процесі вивчення географії. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/Conf_3 (дата звернення: 12.06.2023).
2. Грудинін Б. О. Теоретико-методичні засади розвитку дослідницької компетентності учнів ліцею у процесі навчання фізики: дис. ... доктора пед. наук. спец.: 13.00.02. К., 2019. 547 с. 17
3. Концепція НУШ. URL: mon.gov.ua <https://mon.gov.ua/storage/app/media/n> (дата звернення: 12.06.2023). 24
4. Методичні рекомендації щодо організації дослідницької діяльності учнів. 2020. URL: https://nenc.gov.ua/2020/07/metod_rek2020 (дата звернення: 12.06.2023).
5. Рославець Р., Пріма Д., Орлова С. Методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (природнича, соціальна і здоров'язбережувальна освітня галузь) у початковій школі: навч.-метод. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закладів ОПШ «Початкова освіта». Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2022. 181 с.44

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ МУЛЬТИПЛІКАЦІЙНИХ ФІЛЬМІВ ТА КОМІЧНИХ ЖАНРІВ МОВЛЕННЯ

Кривохижа Владислава – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Питання підготовки майбутнього вчителя початкової школи до організації продуктивного, психологічно комфортного наукового-навчального спілкування набувають в наші дні особливої значущості.

Мета початкової мовної освіти це формування національно свідомої, духовно багатой мовно-мовленнєвої особистості, яка володіє вміннями комунікативно доцільно використовувати мовні засоби в різних сферах і видах мовленнєвої діяльності. На це орієнтують законодавчі та нормативні документи (Національна стратегія розвитку освіти України на період до 2021 року, Концепція «Нова українська школа», Державний стандарт початкової освіти) [1].

Сучасні зміни зумовили переорієнтацію системи шкільної освіти на формування у здобувачів початкової освіти життєвих компетентностей, які дозволяють їм успішно навчатися, орієнтуватися в інформаційному просторі, виконувати важливі завдання, реагувати на потреби й виклики часу.

У процесі формування та розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, письмо, говоріння), що здійснюється на уроках літературного читання, збагачує словниковий запас, активізує мовно – мовленнєвий досвід дитини, розвиває уяву, позитивно впливає на бажання і потребу читати не тільки тексти підручників, а й дитячі художні книжки [2].

Отже, формування у молодших школярів комунікативної компетентності на уроках читання по суті залишається відкритою проблемою, що і визначає актуальність даної роботи.

Формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках літературного читання з використанням мультиплікаційних фільмів та комічних жанрів мовлення буде ефективним, якщо:

- розроблено спеціальну систему комунікативно зорієнтованих тренувальних завдань та вправ;
- вчитель сприятиме рівномірності усіх видів мовленнєвої діяльності: читанню, письму, слуханню-розумінню та говорінню;
- упроваджено технологію становлення маленького читача через читання-спілкування з ефективним добром анімаційних фільмів та гумористичних жанрів для уроків роботи з дитячою книжкою.

Аналіз науково-методичних та лінгвістичних джерел із теми дослідження дав змогу уточнити зміст ключових понять. Феномен «компетентність» ми розуміємо як комплекс взаємопов'язаних особистісних рис (знань, умінь, навичок, способів та суб'єктного досвіду) здобувача з урахуванням конкретних предметів та процесів дійсності, які важливі для реалізації його успішної продуктивної діяльності. Термін «комунікативна компетентність молодших школярів» учені визначають по-різному, що свідчить про багатоаспектність поняття. Нам імпонує визначення Г.Подановської, яка тлумачить це поняття як інтегральну якість особистості, що знаходить вияв у здатності до формування мотиваційно-ціннісної основи спілкування; оволодіння й застосування мовних знань, умінь та навичок; встановлення і підтримку контактів з іншими людьми з використанням різних способів взаємодії; ефективної роботи в групах; виконання різних соціальних ролей [3,ст.75].

Мультиплікація - художньо організована дійсність, у якій образно, з акцентуванням подано реальність через мовні доміанти та образотворче мистецтво.

Комічні жанри мовлення - професійні жанри гумористичного мовлення (жарт, анекдот, гумористична розповідь, байка, комічний афоризм та інші), які спрямовані на розвиток здатності бачення невідповідності у явищах дійсності та оцінки їх через сміх.

Отже, спираючись на ідеї вчених О.Васильєвої, М.Заушнікової, О.Корніяки, Г.Подановської, Н.Соняк, ми вважаємо феномен комунікативної компетентності складним інтегративним утворенням, яке має у своїй структурі такі складові: цілемотиваційний, комунікативно-когнітивний, практично-діяльнісний. Оскільки Г.Подановська розглядає комунікативну компетентність молодших школярів у поєд-

нанні з читацькою, то складовими цього поняття є ті, що відображають читацьку діяльність.

Узагальнення доробків лінгвістів, лінгводидактів, психологів та педагогів з питання формування комунікативної компетентності здобувачів початкової освіти спонукає до аналізу сучасного стану сформованості досліджуваної якості на уроках літературного читання, що й буде наступним етапом нашої роботи.

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт початкової освіти 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> 87.
2. Подановська Г. В. Формування комунікативної компетентності молодших школярів на основі взаємозв'язку уроків літературного читання та роботи з дитячою книжкою: дис. ... канд. пед. наук. спец.: 13.00.02. Тернопіль, 2021. 290 с.
3. Савченко О. Я. Методика читання у початкових класах: пос. для вчителя. Київ: Освіта, 2007. 334 с.

ТЕХНОЛОГІЇ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРИ САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Кривунь Тетяна – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Здатність налагоджувати стосунки з найближчим соціальним оточенням, а відтак ефективно взаємодіяти, спілкуватись і співпрацювати є передумовою суб'єктивного благополуччя особистості. Методика навчання української мови ставить перед собою завдання не лише розвиток окремих умінь у здобувачів початкової школи, реалізація яких проявлятиметься в навичках, а й формування учня у комплексному поєднанні умінь самопрезентації.

З цих позицій актуальним є формування умінь самопрезентації учнів початкових класів.

У сучасній науковій літературі є ряд робіт, присвячених аналізу форм, стратегій і тактики самопрезентації (Е. Гофман, М. Снайдер, М.Лірі, Р.Вікланд, Е. Джонес, Т.Пітман, Б. Шленкер, Р. Бауместер, Д. Майерс та ін.), однак майже відсутні дослідження процесу формування культури самопрезентації дітей молодшого шкільного віку.

Найоптимальнішим засобом у процесі формування культури самопрезентації молодших школярів на уроках літературного читання можна вважати технології інтерактивного навчання.

Інтерактивне навчання методисти тлумачать активною взаємодією, яка передбачає залучення всіх учасників до процесу пізнання через діалог між учителем та здобувачами з провідною роллю учителя [3, с.20].

Технологія інтерактивного навчання включає такі компоненти [там само, с. 25]:

- чітко окреслені цілі навчання;
- відібраний та структурований зміст навчання;
- інтерактивні форми, методи і прийоми, які сприяють організації навчання і стимулюють активну діяльність дітей;
- засоби навчання, які відповідні формам та методам, меті;
- розумові, навчальні дії та процедури як сукупність навчальних завдань;
- організаційні та психолого-педагогічні умови, які допомагають успішно проєктувати та реалізувати інтерактивне навчання.

Під час уроків літературного читання учитель повинен створювати умови для розвитку успішної самопрезентації, яка передбачає адекватні уявлення про себе, сформовані навички самоопису та самоподачі у комунікативному спілкуванні, вміння самовираження через обрану роль чи образ літературного героя [там само].

На уроці читання учитель повинен застосовувати інтерактивні технології як основу для театральних імпровізацій у вивченні деяких художніх творів; інтегруючи складові театралізованої діяльності до навчання; використовуючи розвивальні вправи. Зміст таких вправ повинен сприяти підвищенню інтересу здобувачів до самопрезентації; опанування знань учнів щодо різних аспектів власного Я у їх творчому втіленні; образів та літературних персонажів як носіїв особистісних цінностей, як зразків поведінки, проявів власного Я, взаємин людей, моделі їх поведінки; засобів зображення людей та характеру їх стосунків.

Можна використовувати різні технології інтерактивного навчання на уроках літературного читання: ігрові вправи, імпровізаційні ігри, діалоги літературних персонажів, бесіди, етюди [там само].

О.Савватєєв з метою формування культури самопрезентації радить використовувати соціально-психологічний тренінг, оскільки даний метод сприяє створенню ефективного іміджу [2].

І.Захарова пропонує ефективну форму навчання самопрезентації лінгво-комунікативний тренінг та засоби театральної педагогіки [1, с.86]. У своєму дослідженні автор визначає, що з метою розвитку успішної самопрезентації учнів важливе володіння вербальними засобами (консультування, резюме, репетиція, співбесіда). Доцільними також вчена вважає соціально значущі ситуації та комунікативно-вербальні ігри [там само].

Ефективним також з метою формування навичок культури самопрезентації є сукупність етюдів, вправ, під час виконання яких здобувачі на уроці зможуть опанування інформацію щодо емоційних, моральних, інтелектуальних, соціальних, фізичних аспектів власного Я. До прикладу у процесі гри «Пошук подібностей» учні можуть об'єднатися за подібними літературними уподобаннями у групи [там само].

Навички самопрезентації дітей будуть розвиватися на уроках читання з застосуванням імпровізаційних ігор та складових драматизації (самовияв моральних, інтелектуальних, емоційних якостей власного Я).

Окрім того ефективним методом у формуванні культури самопрезентації школярів можна назвати акторський тренінг.

Усі ці інтерактивні технології забезпечать формування самовираження, самоподачі, закріплення програмного літературного матеріалу та підвищать пізнавальний інтерес учнів до предмета.

Список використаних джерел

1. Брусенко А.С. Формування культури самопрезентації майбутніх соціальних педагогів засобами соціального театру у позааудиторній роботі: дис. ... канд. пед. наук. спец.: 13.00.05. Слов'янськ, 2018. 228 с.
2. Воропаєв Є. Психолого-педагогічні проблеми дитячого театрального співтовариства. Обдарована дитина. 2004. №4. С.48-54.
3. Інтерактивні технології навчання: електронний навчальний курс / Єрмоленко А.. Біла Церква: БІНПО, 2022. 37 с.

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ТА СІМ'Ї – ГОЛОВНА УМОВА ФОРМУВАННЯ МЕДІАБЕЗПЕКИ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Крих Аліна – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Людина в суспільстві є активним споживачем різноманітних інформації, потік якої постійно збільшується. В даний час особливого значення набуває інформаційна безпека дітей.

Нині поняття медіабезпеки має кілька аспектів. З одного боку, медіабезпека – це захищеність тих даних, які ми довіряємо Інтернету: документів, які надсилаємо поштою, банківських карток, якими розплачуємось в інтернет-магазинах, просто фотографій та відео, якими люблять обмінюватися в мережі сучасні школярі. З іншого боку, медіабезпека – це захищеність від психологічних загроз, здирства, кібербулінгу, шантажу, домагань та іншого тиску з боку людей з мережі. Медіаосвіта та медіабезпека – це ті аспекти освіти, на які за нинішніх умов важливо звернути увагу всім.

Сучасне підростаюче покоління все частіше називають медійним. Численні дослідження свідчать, що надмірне захоплення спілкуванням із засобами масової комунікації вкрай негативно позначається на зорі, психологічному та фізичному стані школярів. У зв'язку з цим значно актуалізується проблема розвитку медіаграмотності дітей із раннього віку. Ідеальний випадок, якщо дитина росте в сім'ї, де батьки педагогічно грамотні і правильно вибудовують виховний процес. Але далеко не всі сім'ї мають багаж необхідних педагогічних знань, у цьому випадку висока роль освітньої установи у формуванні медіаграмотності дітей та у підвищенні педагогічної грамотності їхніх батьків.

Проблеми медіаосвіти, розвитку медіаграмотності молодших школярів та взаємодії освітнього закладу з батьками у процесі формування медіабезпеки учнів

початкових класів розглядають у своїх працях такі науковці, як А. Федоров, О. Янкович, О. Волошенюк, О. Мокрогуз, А. Тадаєва, О. Вознесенська та інші. Однак, незважаючи на велику кількість публікацій, зміст та методологія партнерської взаємодії закладу загальної середньої освіти та сім'ї, як головної умови формування медіа-безпеки учнів початкових класів, потребує узагальнення та подальшої розробки.

Просвітництво дітей та їхніх батьків, навчання правил відбору інформації, формування вміння нею користуватися – основні напрямки діяльності освітян, які сприяють інформаційній безпеці дітей. Завдання педагогів – захистити дітей від інформації, що завдає шкоди їхньому здоров'ю та розвитку, допомогти їм стати повноцінними громадянами своєї країни – тими, хто може аналізувати та критично ставитися до інформаційної продукції [4].

Звичайно, особливе місце у навчанні дітей безпечній роботі в інтернеті приділяється школі. Але школа без допомоги батьків та самих учнів не зможе обійтися. Тому утворюється такий своєрідний триумвірат. У чому виражаються основні функції кожного з членів триумвірату. Розглянемо докладніше.

Головні завдання педагогів полягають у наступному:

- ознайомлення з пам'ятками для учнів початкової школи;
- проведення класних годин на тему Інтернет-безпеки (притому такі класні години повинні проводитись щорічно), можливе запрошення ІТ-фахівців (як правило, програмісти популярні серед молоді, і діти до них точно прислухаються) або психолога;

- урок інформатики повинен бути базою для ознайомлення та періодичного повторення безпечної роботи в Інтернеті на теоретичному та практичному рівнях [6];

- бажано, щоб робота з Інтернетом була присутня якнайчастіше на всіх уроках, щоб діти могли не тільки дізнатися правила безпечної роботи в Інтернеті, а й закріпити ці вміння на практиці;

- необхідно дитину вчити критично мислити (можливе проведення позакласного заходу спільно вчителями інформатики, на якому було б розглянуто певний сайт з погляду Інтернет-безпеки та викладу думки на ньому);

- Просвіта батьків щодо Інтернет-безпеки їхніх дітей.

Звичайно, всю інформацію про Інтернет-безпеку на всіх щаблях освіти і особливо в початковій школі необхідно подавати у невимушеному ігровому стилі. Це має відбуватися через те, що «суху» теорію малюки не зрозуміють, а підлітки просто проігнорують її. До того ж, ігрова форма краще засвоюється дітьми [7].

До функцій батьків необхідно віднести наступне:

- періодично переглядати історію в інтернеті;
- відвідувати соціальні акаунти дитини;
- активно цікавитися життям дитини;
- відвідування всією сім'єю додаткових курсів з Інтернет-безпеки;
- проводити бесіди з дитиною на різні теми.

Щоб уміти супроводжувати дітей у взаємодії з інтернет-ресурсами, батькам необхідно підвищувати власну комп'ютерну та інформаційну грамотність. Для дитини батько має бути другом, порадником, разом з ним пізнавати нові інтернет-ресурси, вміти створювати територію безпечного Інтернету. Спільна робота допо-

може не тільки згуртувати дітей та батьків, але й дасть змогу відчутти себе єдиним цілим, що є дуже важливим при вихованні дитини [3].

У результаті дитина повинна навчитися:

- ставити перед собою мету та питання пошуку необхідної інформації;
- вміти працювати в Інтернеті за певним алгоритмом, що виходить з цільової установки дитини, та не зіб'є її при пошуку інформації;
- вміти грамотно працювати в інтернеті - уникати сайтів, що викликають підозру;
- не використовувати персональні дані в логіні або паролі.

Захищеність дитини від загроз у мережі Інтернет має бути забезпечена при взаємодії сім'ї та школи [1].

Для організації профілактичної роботи з медіабезпеки з дітьми та батьками вчитель початкових класів має знати проблеми та небезпеки, які підстерігають користувача в мережі Інтернет, і бути готовим дати рекомендації щодо вирішення цих проблем.

В аспекті програмно-методичного забезпечення в освітньому закладі доцільно розробити програму (розділ або модуль комплексної програми з профілактики девіантної поведінки дітей), до якої включити теми з медіабезпеки, про безпечну поведінку в Інтернеті, такі ж програми виховної діяльності. Батьки спільно з вчителями можуть пропонувати дітям пізнавальні, цікаві та захоплюючі ресурси, відвідуючи які, вони навчатимуться, розвиватимуться.

Ефективною формою забезпечення медіабезпеки у освітньому закладі, який дозволяє задіяти усіх учасників навчального процесу (педагогів, батьків, дітей) є метод проектів. Використання методу проектів для забезпечення медіабезпеки дозволяє учасникам навчального процесу ознайомитися з основними причинами загроз, законодавчою базою для забезпечення інформаційної безпеки, а також організувати свою власну інформаційну діяльність, планувати результати та забезпечувати власну безпеку в Інтернеті.

Метою такого проекту є: привернути увагу учасників освітнього процесу до необхідності забезпечення безпеки особистої інформації, а також розробити заходи та рекомендації щодо підвищення рівня знань безпечного, етичного та відповідального використання мережі Інтернет [2].

Результати участі в таких проектах щодо кожного учасника навчального процесу можуть бути наступні:

для педагогів: підвищення компетентності в галузі створення безпечного інформаційного та освітнього середовищ та здоров'язберігаючого супроводу освітнього процесу; проект дозволяє вчителям урізноманітнити формат роботи з учнями та батьками усередині школи.

для учнів: навчатися розрізняти достовірну та ненадійну, безпечну та небезпечну інформацію; уникати нав'язаної інформації, яка здатна завдати шкоди здоров'ю, моральному та розумовому розвитку, честі, гідності та репутації; застосовувати ефективні методи самозахисту від шкідливої інформації та небажаних контактів у мережі Інтернет.

для батьків: отримують знання про види інформації, яка може завдати шкоди здоров'ю та розвитку їхньої дитини; навички профілактики та корекції адитивної

поведінки у дітей, пов'язаної з комп'ютерними технологіями та мережею Інтернет; інформацію про те, як здійснювати батьківський контроль в Інтернеті за допомогою різного програмного забезпечення; можливість отримати консультацію від педагогів-психологів, інженера ІКТ та інших спеціалістів.

Отже, найбільш ефективним способом організації медіабезпеки дітей в Інтернет-просторі є, звичайно, спільна діяльність сім'ї та школи. На жаль, нині більшість сімей стурбована вирішенням нагальних економічних питань, і проблеми виховання та особистісного розвитку дитини не є пріоритетними. Саме тому часто діти, не отримавши любові і розуміння в реальному світі, знаходять це у віртуальному просторі. Хоча саме спільна робота батьків та дитини дозволяє створити територію безпечного Інтернету, а також згуртувати їх та покращити їхню міжособистісну взаємодію. Таким чином, одним із головних завдань батьків та педагогів є правильне, грамотне та безпечне використання школярем корисних можливостей Інтернет-простору.

Організація виховної та позаурочної діяльності з боку освітньої установи, проведення спільного дозвілля дітей з батьками, розвиток альтернативних інтересів для дитини, довірчі дитячо-батьківські стосунки дозволять забезпечити дітей у просторі Інтернет.

Список використаних джерел

1. Антонова О. Нова українська школа: дидактичні основи формування медіаграмотності в учнів початкової школи. Навчально-методичний посібник для педагог. Працівників. Київ : Генеза, 2020. 96 с.

2. Бабко Т.М., Банах О.В., Вознюк А.В., Коломоєць Г.А., Кудрик Л.Г., Мельник О.М. Нова українська школа: організація взаємодії з батьками учнів початкової школи. Навчально-методичний посібник. К: Видавничий дім «Освіта», 2020. - 208 с.

3. Батьки, діти та медіа: путівник із батьківського посередництва / О. Волошенюк, О. Мокрогуз; За ред. В. Іванова, О. Волошенюк. К. : ЦВП, АУП, 2017. 79 с.

4. Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі. Київ: «Інтерсервіс», 2022. 51 с.

5. Практична медіаосвіта: медіаграмотність в освітньому просторі : навч.-метод. посібник / уклад. : В. В. Байдик, О. В. Проніна; за заг. ред. В. В. Байдик. Лисичанськ, 2021. 66 с.

6. Стрілець Н. М. Методика навчання інформатики (у початковій школі): навчально-методичний посібник. Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка, 2014. 240 с.

7. Янкович О. І. Медіаосвіта в загальноосвітній школі : навчально-методичний посібник. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. 160 с.

ТИПОЛОГІЯ ВПРАВ ІЗ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНИХ УМІНЬ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З ВИКОРИСТАННЯМ НАВЧАЛЬНОГО ДІАЛОГУ

Купка Ольга – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Проблема добору системи вправ для формування лексичних умінь школярів є однією із ключових і недостатньо розробленою у методиці навчання української мови.

Найбільш поширені в науці класифікації М.Вашуленка, І.Гудзика, О.Хорошківської [3] є дещо однобокими, оскільки, хоча й окреслюють спосіб діяльності школяра, проте характеризуються занадто загальним підходом (репродуктивні й продуктивні вправи) чи зовсім не відображають особливостей компетентісно зорієнтованих комунікативних завдань та належать до різних розділів навчання мови (вправи синтетичні, аналітичні, аналітико-синтетичні).

О.Заболотний пропонує таку класифікацію вправ на розвиток мовлення:

I. Аналіз готової інформації: спостереження за спеціально створеними завданнями та питаннями; аналіз та характеристика значущих елементів; порівняння істотних мовних явищ; аналіз тексту в контексті співвідношення застосованих у ньому мовних засобів, завдань, умов, змісту висловлювання.

II. Трансформація мовного матеріалу: синонімічні заміни пропонованих фактів мови; створення різноманітних мовленнєвих одиниць (за схемами, опорами, моделями); розповсюдження первинного матеріалу; скорочення побудови; редагування.

III. Створення висловлювання: добір засобів мови та типу мовлення відповідно до теми й ситуації висловлювання; конструювання елементів висловлювання з урахуванням запропонованої мовленнєвої ситуації; підготовка плану та матеріалу до твору з поданої теми; створення частин твору; твір на подану або самостійно сформульовану тему в певному стилі мовлення [там само].

Проте на формування лексичних умінь з використанням навчального діалогу цей перелік вправ не є системним, адже у ньому відсутня обґрунтована послідовність вправ і не відображено основні закономірності опанування мовлення.

Аналіз підходів науковців до різних типів мовленнєвих вправ засвідчив, що для учнів початкових класів доцільною є розробка спеціальних вправ з опертям сучасну систему початкової освіти.

Н.Сіранчук пропонує послідовність вправ, які спрямовані на формування лексичної компетентності молодших школярів за градаційним принципом:

- пропедевтичні вправи;
- ілюстративні вправи;
- вправи на закріплення;
- повторювально-узагальнювальні;
- творчі вправи [там само, с.146].

В.Новосьолова розробила власну методику формування лексичної компетентності учнів середньої школи, яка передбачає систему завдань, які націлюють на організацію їх діяльності у чотирьох напрямках: завдання на формування, закріплен-

ня, систематизацію, контроль знань з лексикології; завдання, які передбачають розвиток, контроль практичних навчально-мовних умінь; завдання, що орієнтовані на розвиток, контроль живого спілкування в різних ситуаціях мовлення [2].

Перераховані види вправ є системними і систематичними, їх учні виконують від теоретичних до практичних, від простих до складних, від репродуктивних до творчих, від уміння сприйняття й орієнтації в ситуації комунікації до втілення отриманих знань, сформованих комунікативних умінь у реальних ситуаціях комунікативної взаємодії [там само].

Серед дібраних авторкою оптимальних методів, які сприяють активному засвоєнню лексем, стійких навичок доцільного їх застосування згідно зі стилем, типом й ситуацією мовлення наведемо такі: теоретичні, теоретико-практичні, практичні; інформаційно-рецептивні (пояснювально-ілюстративні), репродуктивні, продуктивні, проблемні, частково-пошукові (евристичні), інтерактивні, дослідницькі; рефлексивний метод [там само].

О.Кучерук вважає доцільним у формуванні лексичної компетентності молодших школярів використання методу проєктів, оскільки це розширює словниковий запас здобувачів, їх пізнавально-мовленнєвий досвід, сприяючи розвитку організаційних та творчих здібностей, мотивації до влучно сказаного образного живого слова [1].

Отже, усі перераховані види вправ вважаємо ефективними у формуванні лексичних умінь молодших школярів з використанням навчального діалогу, що забезпечить активне функціонування мовної особистості, її лексикона, тезауруса й прагматикона.

Список використаних джерел

1. Кучерук О. Формування лексичної компетентності учнів у процесі навчання української мови з використанням методу проєктів. URL: <http://eprints.zu.edu.ua>. (дата звернення: 30.09.2023).
2. Новосьолова В.І. Формування лексичної компетентності учнів 5-7 класів у процесі вивчення лексикології. URL: [iitta.gov.ua https://lib.iitta.gov.ua](https://lib.iitta.gov.ua). (дата звернення: 30.09.2023).
3. Сіранчук Н.М. Формування лексичної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови: дис. ... доктора пед. наук. спец.: 13.00.02. Київ, 2018. 428 с.

ВЗАЄМОДІЯ БАТЬКІВ ТА ВЧИТЕЛЯ В КОНТЕКСТІ ПІДТРИМКИ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ОСВІТНІХ ПОТРЕБ ДІТЕЙ

Лобода Вікторія – здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям із особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у закладах загальної середньої освіти на основі застосування особистісно-

орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей. Інклюзивне навчання базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання [2].

Наукові погляди сьогодення базуються на переконанні, що батьки є першими та головними вчителями дитини. Тому соціальна підтримка таких сімей – це вирішення цілого комплексу проблем, пов'язаних з допомогою дитині: лікування, освіта, соціальна адаптація та інтеграція в суспільство. У процесі взаємодії школи та сім'ї дуже важливо враховувати інтереси, пріоритети та проблеми сімей. Батькам дітей, які мають особливі освітні потреби, необхідно тісно співпрацювати з педагогами та бути їхніми партнерами у розробці й реалізації навчальних планів [1].

Проблема роботи з дітьми та батьками, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, знаходиться в центрі уваги багатьох науковців: В. Андрущенко, Е. Андрєєвої, В. Бондаря, Т. Ілляшенко, А. Колупаєвої, Н. Сабат, М. Ярмаченка, Є. Ярської-Смирнової, та зумовлює необхідність її практичного спрямування.

Батьки, отримавши широкі можливості вибору освітнього простору, форми отримання освіти дитиною, визначення освітнього маршруту і програми навчання, отримують і велику відповідальність. Наскільки успішно дитина зможе навчатися в закладах освіти, залежить, в тому числі, і від рівня педагогічної компетентності батьків; від їх активності, від встановлення конструктивної взаємодії, співпраці між батьками і фахівцями освітніх закладів.

Співпраця визначає такий тип взаємодії, який спрямований на отримання результату, в максимально можливій мірі задовольняє потреби всіх учасників. Сьогодні найбільш актуальна модель співпраці з батьками може бути виражена у вигляді тріади «розуміння - підтримка-спільні дії» [3].

У своїй роботі вчитель разом з асистентом можуть поєднувати та практикувати різні форми роботи з батьками. Задля того щоб максимально відчувати та розуміти потреби батьків, оскільки деяким зручно спілкуватися в письмовій формі, а декому потрібні тільки особисті зустрічі. До прикладу:

бесіди, вони можуть бути як колективні, так й індивідуальні. Консультації, найкращим є індивідуальне консультування кожного з батьків, яке ставить за мету інформування батьків щодо психологічного розвитку їхньої дитини. На батьківських зборах можна використовувати такі форми, як тренінги, круглі столи, збори-ігри [4].

Отже, взаємодія батьків і вчителя є невід'ємною працею, ключовим завданням у організації та плануванні навчання для дітей з особливими потребами. Ця діяльність має бути спільно організована задля успішного і безпечного навчання учнів.

Список використаних джерел:

1. Гуменюк А.В. Взаємодія батьків та вчителів на шляху формування в дітей з особливими освітніми потребами готовності до життя в соціумі. URL: <https://conf.zippo.net.ua/?p=117> (Дата звернення 20.10.23)
2. Поради для вчителів початкової школи, які працюють з дітьми з особливими потребами. URL: <https://parostok.com.ua/navchalna-robota/porady-dlia-vchyteliv-pochatkovoї-shkoly/> (Дата звернення 11.10.23)

3. Готовність педагогів і батьків дітей з особливими освітніми потребами до взаємодії в умовах інклюзивної освіти. URL: <https://naurok.com.ua/gotovnist-pedagogiv-i-batkiv-ditey-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-do-vzaemodi-v-umovah-inklyuzivno-osviti-192067.html> (Дата звернення 14.10.23)

4. Практика взаємодії з батьками дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному просторі : метод. посіб. / уклад. : О. В. Коган та ін. Лисичанськ : ТОВ «ФОКСПРИНТ», 2021. 80 с.

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО СПРИЙНЯТТЯ ПРИРОДИ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Малько Людмила – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

В останні роки відбувається зміна у підході до розвитку особистості. Новий підхід в освіті, відмінний від традиційного, визнає недостатню увагу, яку приділяли моральним та етичним аспектам виховання, а також естетичному розвитку. Сучасна загальноосвітня школа не лише має забезпечувати всебічний розвиток учня, враховуючи його природні задатки і здібності, але також виховувати особистість з сформованою естетичною культурою, вираженням смаком, розвинутим почуттям прекрасного і здатністю керуватися естетичними принципами у житті.

Естетичне виховання учнів початкових класів має велике значення для розвитку в них почуття прекрасного та включає розвиток інтересу до природи, вміння розрізняти красу в природних явищах. Саме вчителю необхідно ставити перед учнями завдання, які активізують, конкретизують і полегшують сприймання, сприяють їх естетичному розвитку. Особливо важливо вирішувати ці завдання в початковій школі, де формуються основи як світогляду взагалі, так і естетичного сприйняття природи.

Багато вчених, таких як О. Леонтьєв, В. М'ясищев, С. Рубінштейн, П. Якобсон, досліджували формування ставлень дітей до світу та розвиток їхніх почуттів, потреб і інтересів. Дослідження ефективних методів розвитку естетичних почуттів та уявлень у дітей провели такі вчені, як Н. Ветлугіна, О. Дзержинська, Н. Кириченко, Т. Комарова, Л. Компанцева, В. Пабат, Н. Сакуліна та О. Фльоріна.

У державній національній програмі «Освіта» («Україна ХХІ століття») наголошено на важливості забезпечення високої художньо-естетичної освіченості і вихованості особистості а також необхідності формування екологічної культури людини, гармонії її відносин з природою [1]. Саме ці положення є ключовими для розробки провідними вченими педагогічних засад формування естетичного сприйняття природи в учнів, особливо у молодших школярів.

Основна мета естетичного виховання – зробити естетичне відчуття та смак невід'ємними компонентами будь-якої сфери діяльності людини. Через естетичне виховання школяр набуває можливість активно долучатися до різноманітних видів суспільної діяльності, враховуючи власні здібності. А успіх вчителя у навчанні і

вихованні залежить від правильного вибору методів і прийомів роботи, де значний акцент робиться на практичні та візуальні методи, а також їх комбінації.

Відомий український педагог В. О. Сухомлинський зазначав що, дитина за своєю природою – допитливий дослідник, відкривач світу. «Так нехай перед нею відкривається чудовий світ у живих фарбах, яскравих і трепетних звуках, у казці та грі, в особистій творчості, в красі, що надихає її серце, в прагненні робити добро людям. Через казку, фантазію, гру, через неповторну дитячу творчість – вірний шлях до серця дитини.. Я буду так вводити малюків у навколишній світ, щоб кожний наш крок був мандрівкою до джерела мислення й мови – до чудової краси природи» [3, с. 32].

Інноваційність В. О. Сухомлинського полягала в тому, що він встановив зв'язок не лише між «зовнішнім світом» і думками дитини, але й між природною красою і мисленням дитини.

Спираючись на вікові психофізіологічні особливості молодших школярів можна визначити декілька об'єктивних та суб'єктивних передумов формування в учнів повноцінного естетичного ставлення до природи.

До об'єктивних можна віднести: естетичні ознаки і властивості природи, які розкриваються в процесі всього періоду шкільного навчання; оцінка природи суспільством; багатогранна діяльність, яка може бути проведена в природньому середовищі.

З-поміж суб'єктивних передумов виділяються: розвиток у школярів здатності адекватно сприймати, переживати й осмислювати естетику природи; стимулювання зацікавленості, бажання переосмислювати образи природи самим і бажання оберігати природне середовище [2, с. 87].

Для поглиблення естетичного сприймання природи в початкових класах впроваджується докладне вивчення особливостей кожної пори року. Шляхом безпосереднього сприйняття палітри кольорів певного сезону виявляється унікальність і повторюваність природних явищ, встановлюється функціональний зв'язок між ними, а також відбувається формування естетичного сприйняття природи в молодших школярів. І одним з найважливіших методів роботи педагога в цьому напрямку є екскурсії в різні пори року, щоб учні могли безпосередньо сприймати й розуміти красу сезонних змін як природніх так і антропогенних ландшафтів.

Зазначимо, що для організації екскурсій «у природу», вчителі повинні дотримуватися дидактичних принципів навчання та враховувати певні навчальні вимоги.

Для того щоб світ рідної природи став ближчим та зрозумілішим для дітей, вчитель під час проведення екскурсії може робити літературні та мистецькі паузи: продекламувати описи природи Л. Українки, Т. Шевченка, В. Сосюри, В. Сухомлинського; переглянути на мобільному пристрої картини «Золота осінь», «Весна», І. Левітана, «Зима», «Осінь» І. Шишкіна; «Весна» Т. Яблонської, «Захід сонця» І. Айвазовського. Знайомство з такими творами сприяє розвитку естетичного смаку, підтримує бажання та розвиває навички дітей у розповіді про красу навколишнього світу, допомагає їм побачити подібні картини в реальному житті та зберегти цю красу.

Висновок. Отже, природа відіграє важливу роль у всебічному гармонійному розвитку особистості молодшого школяра. Естетичне виховання молодших шко-

лярів у спілкуванні з природою повинно зайняти провідне місце у загальній системі виховання. Під впливом естетичного ставлення до явищ природи у дітей формується розуміння того, що світ природи існує не тільки як об'єкт наукового вивчення та практичної діяльності людини, а й є джерелом естетичних емоцій і почуттів.

Список використаних джерел

1. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text>. (дата звернення 13.09.2023).
2. Дідич Г., Гейченко М. Природа як засіб музично-естетичного виховання молодших школярів. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки: збірник наукових праць*. 2010. Вип. 88. С. 84–88.
3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибр. твори: в 5-ти т. Київ: Рад. школа, 1977. Т. 3. С. 5–279.

СТВОРЕННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ

Мархай Ольга – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Останнім часом обґрунтовану тривогу викликає стан здоров'я учнів початкових класів, які розпочинають навчання у шестирічному віці. Діти, які приходять у перший клас, вже відзначаються різними відхиленнями у стані здоров'я – від функціональних розладів до хронічних захворювань. Дослідження показують також, що у захворюваності молодших школярів переважають хвороби опорно-рухового апарату, органів травлення, зору, нервово-психічні розлади.

Із сукупності факторів, що впливають на стан здоров'я школярів, найбільше виділяються ті, що пов'язані зі змістом та організацією освітнього процесу. Мінливість функціональних систем організму дитини забезпечує успішну адаптацію його до безлічі факторів зовнішнього середовища, що впливають на нього. Однак незавершеність розвитку фізіологічних функцій та регуляторних механізмів дітей часто обумовлюють неадекватне реагування на екстремальні та тривалі впливи: надмірні навчальні навантаження, недостатня рухова активність у режимі дня та ін. призводять до функціональних відхилень у стані здоров'я. Особливо впливає на здоров'я дітей дефіцит часу, відведений на засвоєння надмірно великого обсягу інформації [2].

Навчання – важка та універсальна праця, яка має бути організована в оптимальному режимі поєднання розумової активності та розвантаження, зміни видів діяльності, обліку індивідуальних особливостей учнів. У процесі навчання основне навантаження відчуває нервово-психічна сфера людини, її гормонально-активні системи, до рефлексорних змін залучаються дихання та серцево-судинна системи.

При неправильній організації освітнього процесу знижуються захисні та адаптивні можливості організму, відзначається зростання психоневрологічних відхилень.

Навчальне навантаження школярів визначається чинним навчальним планом та програмами. Разом з тим, значна тривалість самостійних навчальних занять часто обумовлена, як великим обсягом програмних завдань, так і відсутністю в учнів вміння правильно організувати свою діяльність. На цю особливість вказують фізіолого-гігієнічні дослідження та аналітичні довідки за матеріалами регіональних досліджень, де зазначено, що формуванню в учнів молодшого шкільного віку вміння правильно працювати з першого року вступу до школи недостатньо приділяють увагу. Виникненню втоми сприяє і такий компонент, як функціональна напруга: діти змушені проводити за навчальним столом третину доби. Охорона здоров'я дітей потребує суворого нормування різних видів їхньої діяльності та правильної організації режиму доби. Це не означає, що школярі взагалі не повинні стомлюватися. Навпаки, до певної межі напруги функціонального стану, тимчасового зниження повноцінності функцій – втома необхідна. Без цього не відбуватиметься вдосконалення функціональних систем, їх становлення на новий рівень регулювання, довготривалої адаптації учнів до розумових та фізичних навантажень. Важливо захистити учнів від надмірної втоми, раціонально організувати навчальне заняття, підвищити рухову активність та забезпечити активний відпочинок [1].

Дослідженнями встановлено, що чим вище навчальне навантаження, тим частіше серед учнів діагностуються відхилення у стані здоров'я. Сприяють цьому також інформаційні навантаження мозку разом із постійним дефіцитом часу. Просте збільшення навчального навантаження на день, тиждень, збільшення потоку інформації, швидше за все, не вирішують проблему ефективності освіти, але цілком очевидно, погіршують фізичне і часто психічне самопочуття школярів. Всі педагогічні новації та експерименти, засновані на простому збільшенні годин та інформації, загрожують погіршенням фізичного та психічного здоров'я дітей. Зміст навчального процесу у більшості шкіл також має достатньо факторів, які негативно впливають на стан здоров'я учнів.

Основними видами навчальної роботи учнів початкової школи є письмо та читання. Вказані види робіт вимагають підвищеної напруги кори головного мозку, зорового аналізатора, м'язів тіла, що утримують робочу позу. Під час письма особливо напружено працює опорно-руховий апарат руки (дрібні м'язи, зв'язки, суглоби), який ще не припинив свого розвитку. Зір дитини також напружується, тому що морфофункціональне дозрівання зорового аналізатора триває до 10-12 років. Тому тривалість безперервного письма для дітей першого класу не має перевищувати 3-5 хвилин [6, с. 42–50].

Процес читання для першокласників на початковому етапі навчання, коли звичка неміцна і володіння технікою недосконале, є напруженим і стомлюючим. Показники працездатності дітей після уроків читання нижчі, ніж після математики та української мови.

Робота з підручником відрізняється від читання художньої літератури: матеріал, поданий у підручнику, треба запам'ятати, іноді переказати, тому той самий текст доводиться перечитувати кілька разів. Як показали дослідження, школярі під час читання не влаштовують жодних перерв.

Тривалі одноманітні подразники викликають в учнів молодшого шкільного віку зміну процесів активізації гальмуванням, тому недоцільно у початковій школі робити подвоєні уроки з одного предмету. Необхідно мати на увазі, що труднощі предмета та його стомлюючий вплив не завжди збігаються. Так, математика належить до важких предметів, проте найбільш стомлюючими є уроки читання та музики [4, с. 157-161].

Дослідження гігієністів показали, що найсприятливіші умови до раціональної зміни розумової праці та фізичної навантаження створюються у групах продовженого дня. Порівняння стану здоров'я дітей, які відвідують та не відвідують групи продовженого дня, було на користь перших. Дотримання гігієнічних та педагогічних рекомендацій щодо проведення спортивних занять, прогулянок на свіжому повітрі з елементами фізичних вправ, рухливих ігор у певний час навчального дня дає позитивні результати. У дітей легше знімається втома, викликана навчальними заняттями, відзначається покращення стану здоров'я та успішність, швидше виробляються навички самостійної роботи [3].

Широка комп'ютеризація школи вимагає низки гігієнічних питань з охорони здоров'я учнів, які працюють із комп'ютерами. Із впровадженням в освітній процес засобів обчислювальної техніки пов'язано значне розумове, емоційне та статичне навантаження учнів. На основі вивчення впливу навчальних та позанавчальних занять з використанням комп'ютерів на здоров'я та працездатність учнів початкової школи виявлено залежність функціонального стану їх організму від комплексу факторів, що виникають у нових умовах навчального середовища: віку учнів, вихідного стану здоров'я та працездатності, тривалості та інтенсивності роботи та ін.

У покращенні здоров'я школярів велике значення мають рекреативні форми фізичної культури, які враховують індивідуальні особливості, інтереси, здібності та потреби учнів: фізичні вправи та рухливі ігри на подовжених змінах, щоденні фізкультурні заняття у групі продовженого дня, спортивні секції та гуртки. Кожен освітній заклад відповідно до власних умов має самостійно розробляти систему, організувати та забезпечувати проведення всіх форм фізкультурно-оздоровчих заходів [5, с. 44–47]. Одним із факторів, що сприяють зміцненню здоров'я та спонукають в учнів початкової школи інтерес до збереження власного здоров'я, має бути урок фізичної культури. Незважаючи на те, що навантаження на уроках оцінюється як високе та середнє, у більшості учнів ці уроки не викликають інтересу до фізичної культури, а це означає і відсутність потреби займатися фізичним самовдосконаленням. На жаль, у багатьох школах немає спортивних залів, а наявні значно перевантажені, обмежені можливості занять дітей плаванням, зимовими видами спорту, туризмом.

У повсякденному житті учнів мають місце такі фактори ризику, як скорочення денного відпочинку та нічного сну, щоденна тривала статична функціональна напруга, низька рухова активність, високі рівні стресових станів.

Таким чином, фактори ризику, пов'язані зі змістом та організацією освітнього процесу, відіграють важливу роль у змінах соматичного та психічного здоров'я молодших школярів. Розробка ефективних заходів, спрямованих на охорону та зміцнення здоров'я, дозволить реально управляти процесом здоров'язбереження учнів початкової школи в сучасних умовах.

Список використаних джерел

1. Ващенко О. Як створити школу сприяння здоров'ю / О. Ващенко, С. Свириденко. К.: Шкільний світ, 2008. 112 с.
2. Здоров'язберігаючі технології у навчальному закладі / упоряд. О. Колонькова, О. Литовченко. К.: Шкільний світ, 2009. 128 с.
3. Мазуренко Л. Формування навичок здорового способу життя у молодших школярів в позаурочний час. / Л. Мазуренко. К.: Шкільний світ, 2008. 128 с.
4. Мешко Г.М. Формування здоров'язбережувального освітнього середовища як аспект діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу / Мешко Г.М. *Науковий вісник Ужгородського університету «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2017. №1 (40). С. 157-161.
5. Сливка Л. Організація здоров'язберігаючого середовища молодшого школяра: теоретичні й практичні аспекти / Лариса Сливка // Гірська школа українських Карпат. 2014. № 11. С. 44–47.
6. Цимбалару А. Д. Педагогічні особливості організації освітнього середовища учнів першого класу: просторовопредметний і соціальний компоненти / А. Д. Цимбалару. *Наукові записки Малої академії наук України* : зб. наук. праць. К., 2013. С. 42–50.

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Мовчан Лідія – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Одне з найважливіших узгоджень в освіті є потреби на розвиток творчих здібностей учнів, які неможливі без використання новітніх методів, інтерактивних методів та технологій навчання. Державний стандарт початкової освіти метою і завдання навчання вбачає «всебічний розвиток дитини, її талант, здібностей, компетентностей та умінь відповідно до вікових та індивідуальних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості» [2].

Пошук шляхів та засобів розвитку творчих здібностей учнів у різних сферах діяльності постає як одна з найактуальніших проблем сучасної початкової школи. За роки навчання у початковій школі учні мають набути достатній особистий досвід культури спілкування і співпраці в різних видах діяльності, самовираження у творчих видах завдань [3].

Творчість - діяльність людини, спрямована на створення якісно нових, невідомих раніше духовних або матеріальних цінностей. Творчі здібності - це якості й властивості, які виявляються у синтезі мотиваційної, інтелектуальної сторін творчої діяльності, від яких залежить можливість та рівень успіху [1]. Кожна дитина повинна жити у світі краси, гри, казки, музики, малюнка, фантазії, творчості. Сучасний урок у педагогіці - це твір мистецтва, де уміло використовується всі

можливості для творчого розвитку особистості: творче спілкування; творчий пошук; творча активність; креативність, творча діяльність; творче мислення. Така модель допоможе при розвитку творчих здібностей. Для цього потрібно створити сприятливі умови для розкриття творчого потенціалу кожної дитини, ведучи її до власного успіху та саморозкриття.

Проблема розвитку творчих здібностей у дітей не може бути успішно вирішена без знань педагогіки та психології. Сучасна психологія виділяє такі знаки поняття особистості: світогляд творчої особистості; прогресивність творчої особистості; духовний світ творчої особистості; творча особистість індивідуальна; стремління творчої особистості [3].

Головна мета у забезпеченні розвитку пізнавальних можливостей школяра полягає у навчанні. Школяр повинен знати мету завдання, за допомогою яких за яких умов потрібно виконувати його, які засоби необхідно використовувати при цьому.

Для розвивального навчання можна реалізовувати такі типи уроків:

1. уроки, основою яких є виконання навчального завдання. Їх структура складається з таких компонентів: оцінювання можливостей учнів, створення ситуацій успіху через особистісну мотивацію;
2. уроки моделювання;
3. уроки контролю знань;
4. уроки оцінювання дій.

Використання технологій формування творчої особистості дає змогу кожному учневі працювати самостійно, опановувати прийоми розумовою діяльністю, розвивати свої творчі здібності.

Сьогодні головне завдання освітньої системи полягає в тому, щоб навчити особистість пізнавати, займатися пошуковою діяльністю, вчитися, співпрацювати з іншими під час пізнавального процесу. Новий підхід до навчання якраз і полягає у створенні можливостей для вільного доступу до різних інформаційних ресурсів, для організації освітніх мереж та спільнот. Тому сучасні засоби навчання повинні включати в себе традиційні та інноваційні технології.

Активне використання сучасних засобів навчання - невід'ємна частина навчального процесу в тих освітніх закладах, де працюють творчі особистості, закохані в свою професію вчителя.

Список використаних джерел:

1. Гуманізація процесу навчання в школі: Навчальний посібник / За ред. С.П.Бондаря.-2-ге вид, доповн.- К:Стислос, 2001.256 с.
2. Державний стандарт початкової освіти. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>
3. Зайченко О. Творчі здібності молодих школярів. Розвивальні заняття. Психолог.2014. №20. С. 12-20

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ДОСВІДУ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Мохір Ганна – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Проблема соціалізації особистості, що має довгу історію дослідження у соціології та соціальній психології на сучасному етапі визначається також предметом педагогіки. Теоретичне осмислення соціалізації як складової педагогічного процесу, вивчення форм, методів, засобів її практичної реалізації вимагають сучасного трактування категорій педагогіки до яких тепер приєднується і поняття «соціального досвіду» молодшого школяра.

Досить тривалий час вітчизняна педагогічна практика ігнорувала соціальний досвід дитини як джерело саморуху особистості у процесі виховання і навчання. І сам термін «соціальний досвід» до недавнього рідко використовувався у педагогіці і, до того ж, у значенні «життєвий досвід» (тобто стихійний), на відміну від досвіду, отриманого у спеціально організованому навчальному або виховному процесі.

Теоретичне осмислення соціалізації як складової педагогічного процесу, вивчення форм, методів, засобів її практичної реалізації, як педагогічної мети дедалі більше привертають увагу науковців. Помітний доробок щодо соціально-педагогічних аспектів проблеми належить таким дослідникам як Іван Бех, Василь Кремінь, Олена Кононко, Тамара Поніманська, Інна Печенко та інші.

Проте, як показав аналіз теорії і практики педагогічної науки, ще недостатньо досліджені проблеми формування соціального досвіду у дітей молодшого шкільного віку.

Як зазначає Поніманська Т. І., механізм соціального розвитку складають такі головні компоненти як когнітивний (здатність до пізнання людей, їх поведінки, взаємин) та поведінковий (мотиви і навички взаємодії у різних ситуаціях спільної діяльності) [4].

Особистість успішно розвивається і набуває необхідний досвід завдяки соціальному оточенню. Дослідники (І. Ящук та інші) підкреслюють, що соціальне середовище є ключовим фактором розвитку та набуття необхідного життєвого досвіду. Розвиток та діяльність людського суспільства по відношенню до індивіда є необхідною умовою його формування та розвитку. В його основі лежить взаємодія свідомості, духовного світу, способу життя, соціальності тощо. Це середовище, яке діє разом із цілеспрямованим виховним впливом на ефективне формування здібностей дітей та молоді. [8, с. 54]

Кваліфіковане, систематичне та цілеспрямоване розв'язування впливу суспільства на дітей – фактор формування їхнього життя. Вміння, навички та життєві компетенції, сукупність знань, яким володіє дитина про себе та інформації про навколишній світ формується двома шляхами: в результаті необмежуваної в результаті неконтрольованої взаємодії дитини з фізичним світом і людьми, які її оточують, та здатність дитини безконтрольно взаємодіяти з навколишнім світом формується в

результаті безконтрольної взаємодії дитини з фізичним світом і людьми, які її оточують.

Життєва компетентність – це знання, уміння, навички, життєвий досвід і життєтворчі здібності людини, необхідні для вирішення особистих завдань і продуктивна реалізація здійснення життя як особистого життєвого проекту. Життєва компетентність окреслює свідоме та несвідоме ставлення особистості до життя та виконання соціальних ролей, яке пов'язане із самовдосконаленням [5].

Елементами життєвої компетентності належить знання, навички, життєвий досвід, нахили та здібності, можуть поєднуватися в різних конфігураціях, щоб допомогти людям вирішувати конкретні виклики та проблеми, яке ставить перед ним життя. Водночас, в основі життєвої компетенції лежить здатність розвинути своє життя як проект, ставити цілі та досягти їх у межах особистих значущих параметрів свого життя. Вирішення цих завдань можливе за умови реалізації в освітній практиці вимог принципів індивідуалізації та диференціації навчання.

Початкова освіта спрямована на інтегрований розвиток через формування у дітей бажання і вміння вчитися, навичок читання і рахування, навичок здорового способу життя. Вона спрямована на всебічний розвиток дітей раннього віку. Діти повинні мати достатній особистий досвід у культурі спілкування і різного виду співпраці в діяльності, самовираження в різноманітних творчих видів завдань [3].

Соціалізація – це процес, який передбачає як засвоєння молодшим школярем соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, систему соціальних зв'язків, так і процес активного відтворення дитиною молодшого шкільного віку цих зв'язків за рахунок його активної діяльності, активного включення в соціальне середовище.

Соціальний досвід молодшого школяра формується в процесі соціалізації і оволодіння ним відбувається двома взаємопов'язаними шляхами:

по-перше, це стихійний шлях, оскільки дитина з перших кроків своє індивідуальне життя вибудовує у суспільно-історичному світі. Важливо, що дитина молодшого шкільного віку не просто вбирає впливи довкілля, а включається у спільні з іншими людьми акти поведінки, у яких засвоює соціальний досвід;

по-друге, оволодіння соціальним досвідом реалізується і як цілеспрямований нормативний спеціально організований суспільством процес, що відповідає соціально-економічній структурі, ідеології, культурі та меті виховання у даному суспільстві.

Отже, до умов формування соціального досвіду молодших школярів відносимо:

- раціональну організацію педагогічного середовища навчального закладу;
- доцільно організоване спілкування і співробітництво педагогів та молодших школярів;
- забезпечення засвоєння позитивного соціального досвіду кожним молодшим школярем.

Висновки. В молодших школярів соціальний досвід пов'язаний із життєвою компетентністю та полягає в тому, що визначається як комплексний процес, у якому учні набувають якостей, необхідних для життя в суспільстві, опановують соціальні види діяльності, щоб жити в суспільстві, вдосконалюють свої комунікативні навички.

Сама компетенція розглядається як виховний процес, що включає цілеспрямований і стихійний вплив усіх соціальних та виховних процесів у якому учні беруть активну участь.

Список використаних джерел:

1. Бех Т.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. К.: Либідь, 2003.
2. Горностай П. П. Життєва компетентність в умовах обмеженості життєвого світу. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство. К.: Контекст, 2012. С. 44–47.
3. Державний стандарт початкової загальної освіти: постанова КМУ № 87 від 21 лютого 2018 року Про затвердження Державного стандарту початкової освіти. URL:http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/59891/
4. Концепція нової української школи: розпорядження КМУ № 988-р від 14 грудня 2016 року Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/
5. Лисогор Л.П. Життєва компетентність як умова самореалізації особистості. Київ: Психолого-педагогічні проблеми сільської школи № 47. С. 143-147.
6. Ящук І.П. Формування життєво компетентної особистості: Науково-методичний посібник. Хмельницький: Видавництво Хмельницького гуманітарно-педагогічного інстит

ОСНОВНІ ШЛЯХИ СПІВПРАЦІ ШКОЛИ З БАТЬКАМИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Охріменко Ірина – здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Партнерські взаємини між учнем, учителем та батьками є однією з ключових засад якісного реформування української школи. І це не дивно, адже лише завдяки порозумінню, співпраці та підтримці кожного учасника навчального процесу можна досягти позитивного результату. Педагогіка партнерства є актуальною для всіх рівнів шкільної освіти (а не лише у межах НУШ).

Завдяки такому підходу батьки можуть повною мірою включитися до навчального процесу. Це дозволить визначити спільне бачення траєкторії розвитку дитини, чітко усвідомити права та обов'язки одне одного, мінімізувати загрозу виникнення непорозумінь. Партнерські взаємини між учителем та батьками дають можливість оперативно реагувати на актуальні виклики та проблеми, а саме відстежувати зміни у поведінці дитини, краще розуміти її вподобання та життєві орієнтири.

Метою соціально-педагогічного партнерства є інтеграція батьків в освітній процес шляхом створення необхідних і достатніх умов для залучення сім'ї до супроводу учня в освітньому процесі [2; с. 9].

Основні напрями роботи з батьками:

- Ведення характеристик сімей учня;
- Організація діагностичної роботи щодо вивчення сімей;
- Організація психолого-педагогічної освіти батьків;
- Робота психологічної служби школи;
- Упровадження системи масових заходів із батьками;
- Розширення сфери додаткових послуг [2; с. 22].

У роботі з батьками учнів вчителі використовують різноманітні її види й методи. Відвідування батьків удома. Допомогає встановити зв'язок з усією сім'єю, з'ясувати її загальну та педагогічну культуру, умови життя учня, його місце в сім'ї і ставлення до нього старших, ознайомитися з досвідом батьківського виховання, дати поради і домовитися про єдині вимоги до школяра.

Запрошення батьків до школи. У разі необхідності вчитель запрошує батьків окремих учнів до школи на розмову. Під час бесіди з ними дуже важливо дотримуватися педагогічного такту, створити атмосферу доброзичливості, довір'я.

День відкритих дверей для батьків у школі. Цей вид роботи поєднує школу, батьків, учнів, сприяє згуртуванню шкільного колективу. Цього дня в школі проводять батьківські збори, лекції, консультації, екскурсії по школі, організують виставки, вечори, читацькі конференції.

Класні батьківські збори. Є важливим колективним видом роботи класного керівника з батьками учнів, їх проводять 1-2 рази на семестр. Такі збори сприяють формуванню громадської думки батьків, об'єднанню їх в єдиний колектив [3].

Ефективним засобом взаємодії з батьками можуть бути тренінги, ділові ігри, індивідуальні консультації [1; с. 9-10].

Отже, взаємодія школи з батьками грає важливу роль в освітньому процесі та розвитку дитини. Для успішної роботи необхідно використовувати різні форми та методи роботи, залучати до діяльності всіх батьків та створювати середовище, яке позитивно вплине на розвиток учнів та зробить тісним взаємозв'язок із батьками.

Список використаних джерел:

1. Батьківські збори : шляхи до партнерства та співпраці : методичний посібник для вчителів початкових класів / уклад. : О. В. Пагава, Я. О. Чернишова. Харків «Друкарня Мадрид», 2018. 96 с.

2. Нова українська школа: організація взаємодії з батьками учнів початкової школи: навч.-метод. посіб. / Т.М. Бабко, О.В. Банах, А.В. Вознюк, Г.А. Коломоєць, Л.Г. Кудрик, О.М. Мельник. К. :Видавничий дім «Освіта» 2020. 208 с.

3. Посібник «Створення системи освітньої роботи з батьками». URL.: <https://naurok.com.ua/posibnik-stvorennya-sistemi-osvitno-roboti-z-batkami-219541.html>

ПРОБЛЕМА МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У СУЧАСНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Пашенко Ольга – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

На фоні занепаду моральних цінностей нашого суспільства найбільш актуальною проблемою сьогодення є моральне виховання дітей у початковій школі. Вивчаючи психологічні особливості молодших школярів учені приходять до висновку, що молодший шкільний вік є вирішальним у початку формування моральних цінностей особистості.

Провідним завданням нової української школи є виховання духовно-моральної особистості як повноцінного суб'єкта суспільних відносин. Зростання особистості учня початкової школи повинно базуватися на засвоєних цінностях морально-етичних та соціально-психологічних (ідейних).

Проблема морального виховання дітей повинна стати турботою всієї української спільноти через правильну взаємодію виховних інститутів, сім'ї і держави.

Ключові слова мораль, моральне виховання, моральні цінності, моральна свідомість, моральне переконання.

Мораль – це система поглядів і уявлень, норм, оцінок, що регулюють моральну поведінку людей у всіх сферах суспільного життя – у праці, побуті, політиці, науці, у сімейних, особистісних, колективних, міжнаціональних і міжнародних відносинах [1, с. 162].

В основу морального виховання покладені загально-людські морально-духовні цінності – це морально-духовні надбання, які визначають основу поведінки в життєдіяльності окремої людини та певних спільнот, і національні моральні цінності – це історично-зумовлені, створені конкретним народом погляди, переконання, ідеали, традиції, звичаї, обряди практичної дії, які ґрунтуються на загальнолюдських цінностях. На основі цих двох груп цінностей формуються якості особистості, що становлять зміст морального виховання: доброта, чесність, совість, повага до батьків, працелюбність, чуйність, дисциплінованість, милосердя, національна гідність, скромність, інтелігентність, справедливість, почуття материнства, екологічна і правова культура [1, с.162-163].

Основи моральних чеснот особистості закладаються у сім'ї на основі «соціального успадкування». Дії батьків повинні бути морально-доцільними, щоб сформувані благородні моральні цінності дітей [1, с.163].

Морально-етичне виховання школярів відображено в роботах В.О. Сухомлинського, А.С. Макаренка. Видатний практик і теоретик педагогічної ідеї В.О. Сухомлинський писав: «Навчання – це не механічне перекладання знань з голови вчителя в голову дитини, а складні моральні відносини, в яких провідною, визначальною рисою є виховання почуття честі, гідності і на цій основі бажання бути гідною людиною. Саме молодшим школярам В.О. Сухомлинський через літературні твори доносив сутність психологічних понять і цінностей таких як добро і

зло, любов до Батьківщини і родини, праця, пізнання та інше. Це спонукало дітей бути кращими, усвідомлено засвоювати цінності [2, с.1].

Моральність людини залежить від усвідомлення нею сутності своїх дій відповідно до моральних норм у суспільстві – формування моральної свідомості. На цьому ґрунтується громадянська відповідальність людини, її переконання [1, с.173].

Аналізуючи досвід педагогічної діяльності А.С. Макаренка щодо проблем морального виховання особистості сформовано критерії моральної поведінки такі як: розвинене почуття обов'язку, негативне ставлення до аморальних вчинків, здатність вихованців усвідомлювати і планувати власну поведінку [3, с.66-67].

К.Д. Ушинський зазначав: «Збудіть у людини щирий інтерес до всього корисного, найвищого і морального – і ви можете бути певні, що вона збереже назавжди людську гідність. У цьому і має полягати мета виховання і навчання» [1, с.166].

У моральному вихованні взаємодіють такі фактори: моральне середовище, усвідомлення учнем моральних відносин (моральна свідомість) і моральна діяльність. Школа залучає молодшого школяра в реальні моральні відносини, коректує їх. Для пізнання моральних норм учнями школа повинна бути високиморальним середовищем, що складається з традицій ранкових вітань, розпорядку дня, формування поведінки на уроках і перервах, порядку і дисципліни. Такі важливі якості як великодушність, підтримка, турбота і уважність повинні стати нормами відносин між дітьми. Одним із чинників морального вдосконалення школярів є особиста поведінка вчителя, як носія моральних відносин у школі [3, с.48].

Важливе систематичне отримання моральних знань. Необхідно, щоб діти опинились в життєвих ситуаціях з емоційними переживаннями отриманих знань, їх усвідомлення і закріплення [4, с.94].

Для засвоєння знань учнів про моральні цінності потрібно проводити роботу із узагальнення отриманих знань за допомогою класних керівників, практичних психологів, соціальних педагогів. В початкових класах це може бути розповідь, етична бесіда, Це виробляє в школярів прагнення до моральної діяльності. В етичній бесіді повинен панувати діалог, обмін думками [4, с.45].

Ефективність процесу морального виховання залежить від взаємодії всіх виховних інститутів насамперед школи та сім'ї. Необхідно систематично проводити моральну освіту дітей і дорослих, організовувати колективні і творчі справи, включати дітей у корисну діяльність за інтересами [5, с.50].

Важливу роль у формуванні моральних норм у молодших школярів відіграє моральний зміст навчальних предметів і планів, саме це створює тип мислення і свідомості учнів. У молодшому шкільному віці дитина намагається «відповідати очікуванням інших» і веде себе правильно для доброї оцінки оточуючих. Отже відбувається формування моральних почуттів і свідомості молодшого школяра [5, с.217].

В основу розвитку духовно моральної особистості в освітньому просторі нової української школи покладено дві групи цінностей: морально-етичні і соціально-політичні. При вихованні першої групи цінностей у молодших школярів необхідно враховувати вироблення власної ієрархії цінностей, засвоєння яких повинно відбуватись на інтелектуальному та емоційно-чуттєвому рівнях. Необхідно обговорити на уроці систему цінностей, з якими приходить дитина в школу, щоб виробити загальні для взаємодії вчителів, батьків та учнів. Ефективна також практика ран-

кових зустрічей, де учні опановують навички поваги, справедливості і відповідальності, здатності уникати конфліктів, уміння говорити і слухати [6, с. 31-32].

Соціально-політичні цінності нової української школи виховують у молодшого школяра почуття гідності, рівності, справедливості, чесності, довіри. [6, с.37].

На сучасному етапі розвитку початкової освіти все більше викликів пов'язано із подіями, що відбуваються в навколишньому середовищі. Епідемія ковід-19, війна в Україні внесли свої корективи у форми і методи навчального процесу, що потребує всебічної взаємодії виховних інститутів, школи, сім'ї і держави. Зокрема організоване дистанційне навчання як вимушена форма освіти. Ці зміни досить стресово впливають на учасників освітнього процесу. Вчитель перестає бути головним у формуванні моральних навичок молодших школярів. Діти все частіше намагаються знайти «всі відповіді» у інформаційному просторі інтернет, а не шляхом запитань і відповідей безпосередньо у вчителя. Втрачається інтерес і потреба у книгах. Відсутність живого діалогу з учителем, який повинен бути основним носієм моральних і виховних цінностей поглиблюється проблемою статусу «надавача освітніх послуг». Це нагадує більше ринкові відносини, ніж освітній процес. Сучасні електронні засоби – гаджети, ноутбуки, якими вимушено користується дитина, щоб пройти навчальні тести, зробити проекти, безкінечні пошуки інформації для вирішення домашніх завдань забирають по суті в них справжнє дитинство. Про подолання яких труднощів у процесі навчання ми говоримо, якщо всі готові відповіді на домашні завдання можна знайти в інтернеті. В результаті в молодшого школяра ще не сформовані, але вже втрачені такі моральні якості як працелюбність і чесність. В додачу до всього з інформаційного простору інтернет, без якого зараз не працює освіта в тому числі початкова, постійно ллється потік негативної, аморальної і вседозволеної інформації. Все це згубно діє на дитину в якій ще не сформовані моральна свідомість і моральні переконання.

Як говорить українське прислів'я: «Мудра людина вимагає всього від себе, а нікчемна – від інших». Ми, дорослі, батьки, педагоги, як приклад для наслідування молодших школярів – наших дітей, вихованців чи здобувачів освіти, повинні вимагати від себе головного – відповідальності за наші рішення, вчинки і дотримання моралі, а особливо «моральної безпеки» для дітей. На моє глибоке переконання, аналізуючи вплив на освіту у початкових класах електронних засобів: гаджетів, ноутбуків на моральну свідомість дітей необхідно заборонити на рівні держави, як гаранта безпеки, в тому числі інформаційної, їх використання до досягнення дитиною 16 річного віку, (старших класів – 10-11-дцятих), як це було раніше, коли моральна свідомість і переконання вже сформовані. Лише тоді ми зробимо крок до безпечної освіти і виховання морально багатих та інтелектуально-розвинених здобувачів освіти.

Список використаних джерел

1. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка родинного виховання: Навч. посіб. К. : Знання, 2006. 324с.
2. Савченко О. Модернізація початкової освіти: діалог з В.О. Сухомлинським. *«Початкова освіта»*, науково-методичний журнал. №9. 2018. С. 1-5.
3. Зміст виховання у сучасній школі: хрестоматія / уклад. Ю.Г.Новгородська. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2013. 384с.

4. Початкова освіта: історія., проблеми, перспективи. Матеріали III-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції. м. Ніжин, 23 жовтня 2020 р./ за заг. ред. Т.М. Турчин, упоряд. Т.В. Гордієнко. Ніжин НДУ ім. М.Гоголя, 2020. 186 с.

5. Початкова освіта: історія., проблеми, перспективи. Матеріали II –ї Всеукраїнської науково-практичної конференції. м. Ніжин, 17 жовтня 2019 р./ за заг. ред. Є.І. Коваленко, упоряд. Т.В. Гордієнко. Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя, 2019. 262 с.

6. Актуальні проблеми організації НУШ: навчально-методичний посібник для студентів 4 курсу факультету психології та соціальної роботи спеціальності 013 Початкова освіта / уклад. А.А. Бобро: Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2022. 124 с.

ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ОБРАЗНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Погребна Оксана – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна.

Одним з головних завдань, на досягнення якого повинно спрямовуватися вивчення української мови в початкових класах згідно з новим Державним стандартом початкової освіти 2018 р., є розвиток та вдосконалення здатності до мовленнєвої взаємодії та соціальної адаптації, опанування умінням моделювати мовну поведінку відповідно до мети спілкування. Саме тому важливим сьогодні є вирішення проблеми мовного розвитку молодшого школяра [1].

Формування образного мовлення у своїй роботі ми розуміємо можливістю навчання здобувачів здатності до визначення, використання та самостійного створення емоційно-експресивних засобів мовлення та образно-виражальних цілей. Образність мовлення школярів передбачає їхню здатність до відчуття яскравості й краси слова, сприймання настроїв та емоцій автора, добору образних засобів відповідно до мети висловлювання, створення тексту з певної теми з стилістично доцільним застосуванням образних засобів мови [2, с. 122].

З урахуванням ідей Н.Сіранчук, М.Поліковські ми визначили лінгводидактичну технологію розвитку образного мовлення учнів початкових класів, врахували розроблені ними принципи розвитку образного мовлення: взаємозв'язок всіх сторін мовлення під час навчання, мовленнєву спрямованість уроку, поєднання образного мовлення й образного мислення, використання емоційного фону і цілеспрямованого сприймання наочності з використанням необхідної лексики [3, с. 128].

Ми розробили технологію формування образного мовлення здобувачів початкової освіти на уроках української мови за підручником О.Большакової (30 уроків), яка охоплювала кілька етапів: пропедевтичний, ознайомлювальний та творчий. Кожен з етапів передбачав певну мету, завдання, систему вправ та методи навчання. Схарактеризуємо ці етапи.

На першому пропедевтичному етапі мета передбачала підготовку дітей до сприймання нового матеріалу, ознайомлення з виразниками образності синтаксичного типу (крилатими висловами, фразеологізмами, прислів'ями, приказками) та

метафорами, епітетами, порівняннями. Специфіка занять полягала у тому, що виразники образності здобувачі застосовували на інтуїтивному рівні. Підготовка учнів до засвоєння та осмислення виразників образності передбачала акцентування їхньої уваги на мові художніх творів; організацію спостережень за словами, які вживалися в переносному значенні. Значна частина роботи полягала у забезпеченні розуміння понять порівнянь, образних висловів, усвідомлення явища полісемії.

Другий ознайомлювальний етап технології формування образного мовлення учнів був спрямований на забезпечення їхнього розуміння та осмислення виразників образності як особливих лексичних художніх мовленнєвих засобів. Під час цього етапу діти знайомилися із шляхами утворення виразників образності, вчилися засвоювати зразки образного мовлення через наслідування, складали власні тексти за аналогією прикладів.

На цьому етапі ми розвивали наочно-образну основу мовлення через діяльність над конкретикою знань та уявлень щодо предметів і явищ довкілля та під час роботи над уточненням лексичного значення слів [4].

Головною метою третього творчого етапу технології формування образного мовлення школярів була реалізація обґрунтованих педагогічних умов розвитку досліджуваної якості, шляхів створення власних образних висловлювань та умінь їх використання у мовленні. Під час етапу ми приділяли велику увагу формуванню здатності до самостійної мовленнєвої творчості та вживання у мовленні засвоєних образних висловів. Регулярно було здійснено вихід на створення речень та власних текстів, у яких дитина могла самостійно обирати в усному й писемному мовленні мовленнєві засоби. Відбувався систематичний цілеспрямований процес формування умінь оцінки образності власного мовлення [2].

На цьому етапі під час уроків української мови діти продовжували працювати над синонімами, омонімами та антонімами. Ми широко використовували прислів'я, оскільки вони переважно побудовані на протиставлянні понять, які виражені антонімами («Високо літаєш, та низько впадеш», «Менше говори – більше роби» тощо). Окрім того школярі виконували вправи, у яких пояснювали семантику антонімів, добирали антоніми до поданих слів, складали речення із парами антонімів [2].

Отже, ми розробили технологію формування образного мовлення молодших школярів на уроках української мови за підручником О.Большакової (30 уроків), яка охоплювала кілька етапів: пропедевтичний, ознайомлювальний та творчий. Кожен з етапів передбачав певну мету, завдання, систему вправ та методи навчання.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.10.2023).
2. Петровська Т. В. Розвиток образного мовлення молодших школярів на уроках літературного читання: дис. канд. пед. наук. спец.: 13.00.02. Київ, 2014. 213 с.
3. Поліковські М. Особливості розвитку образного мовлення у молодших школярів зі зниженим зором: дис... канд. пед. наук. спец.: 016. Київ, 2021. 204 с.
4. Попович Н.Д. Лешко Х.Ю. Розвиток мовлення молодших школярів під час вивчення елементів синтаксису на уроках української мови в початковій школі. *Інноваційна педагогіка*. 2018. Вип. 7. Т. 1. С. 111-113.

ВИХОВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Приступа Анна – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Сьогодні Україна вибудовує свої перспективи на шляху розбудови демократичної правової держави, що збільшує міру свободи людини, але одночасно і підвищує міру її відповідальності за благополуччя суспільства і власне благополуччя.

Основним в системі духовно-моральних цінностей соціуму, виступає відповідальність, оскільки вона сприяє людині в освоєнні всіх інших цінностей. Саме міра сформованості свідомої особистої відповідальності є запорукою життєздатності як людини, так і суспільства [2].

Формування соціальної відповідальності у молодших школярів є одним із найбільш актуальних завдань сучасної початкової освіти, оскільки ця відповідальність визначає успішність учнів в їх повсякденному житті, адаптацію в навколишньому середовищі, й активно впливає на життєві події, засвоєння певних соціальних позицій, змінювати самого себе та навколишній світ.

У сучасному інформаційному просторі особливої уваги набувають питання формування соціальної відповідальності кожного громадянина починаючи з дитячого віку. Основою соціалізації є соціальне середовище, його компоненти: економічні, політичні, соціальні, духовні, які впливають на формування відповідних ціннісних орієнтацій та поведінки особистості.

Сформована соціальна відповідальність молодших школярів характеризує дитину як відкриту до спілкування, взаємодії з навколишнім світом, що володіє навичками соціальної поведінки, готова до сприймання соціальної інформації, та має бажання пізнати оточуючий світ [1].

Одним із важливих напрямів роботи закладу загальної середньої освіти є створення умов для формування соціальної відповідальності учнів, а отже, провідним завданням вчителів, соціальних педагогів і практичних психологів є створення умов для гармонійного розвитку школярів, виявлення здібностей, які свідчать про їх неповторність і унікальність, розкриття їх творчих задатків, тобто створення умов для інтелектуального, духовного і фізичного розвитку [1].

Формування соціальної відповідальності молодших школярів може відбуватися не тільки у процесі навчання, а й під впливом різних чинників політичних, релігійних, телебачення, Інтернету тощо.

Соціальна відповідальність школярів формується завдяки участі у трудових справах. Працюючи разом із класним керівником, батьками, вони прилучаються до життя суспільства, набувають життєвого досвіду, виробляють у собі вміння спілкуватися, доводити справу до кінця [3].

Основним етапом у формуванні соціальної відповідальності є саме молодший шкільний вік. У цьому віці закладається фундамент соціальної поведінки, починається формування громадської спрямованості особистості.

На завершення навчання в початковій школі учні вже набувають якийсь відсоток сформованості соціальної відповідальності, а саме поведінка у соціальному

середовищі, спілкування з оточуючими, вчать надавати допомогу та підтримку, нести відповідальність за свої вчинки.

У молодшому шкільному віці учні набувають соціальної активності та вміння нести відповідальність за неї. Соціальна активність характеризується не лише усвідомленням та прийняттям інтересів суспільства, а й умінням реалізовувати ці інтереси, активно взаємодіяти.

Список використаних джерел:

1. Коваленко В.В. Формування соціальної компетентності молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Посібник, 2017. 192 с.

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА УРОКАХ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Проха Анастасія – здобувачка освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 013 «Початкова освіта» факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

У багатьох галузях нашого життя використання штучного інтелекту останнім часом зробило переворот. Однак у сфері освіти штучний інтелект перебуває на початкових стадіях розвитку. Використання ШІ в професійній діяльності педагога відкриває безліч нових можливостей для поліпшення процесу навчання та навчання на основі індивідуальних потреб кожного здобувача освіти, особливо учнів початкових класів. Однак, разом з цими можливостями постають і виклики, які потребують уваги та обґрунтованих рішень. Перед освітянами стоїть завдання оволодіти новими навичками та розуміти, як оптимально використовувати штучний інтелект у своїй роботі.

Мета роботи - теоретично обґрунтувати особливості використання штучного інтелекту на уроках в початкових класах.

Штучний інтелект (ШІ) працює на основі алгоритмів, які дозволяють йому виконувати певні завдання. Одним з підходів є генеративні моделі, які використовують глибокі нейронні мережі, щоб згенерувати нові зображення, що відповідають певному запиту.

Штучний інтелект є корисним для вчителів, особливо початкових класів, які мають багато завдань та обов'язків. Оскільки завдяки використанню штучного інтелекту учителі мають можливість працювати більш ефективно та оптимізувати час на підготовку до уроків.

Найбільш просунутий на сьогодні чат-бот зі штучним інтелектом, розроблений компанією OpenAI-ChatGPT. Завдяки ChatGpt учителі початкових класів мають можливість створювати навчальні програми, прописати структуру уроку, згенерувати навчальні завдання. ChatGpt допомагає також спланувати конкретні активності та контент.

Для вчителів початкових класів ця можливість надзвичайно важлива. І саме для того, щоб учителі могли нарешті дозволити собі приділити більше часу учням,

було створено набір інноваційних інструментів на основі штучного інтелекту, який допомагає оптимізувати їх щоденну роботу.

Наведемо приклади можливостей застосування штучного інтелекту з метою зконструювати уроки в початкових класах.

1. Завдання та вправи (*тестові завдання* - штучний інтелект створить тестові завдання з однією правильною відповіддю на основі зазначеного джерела контенту);

2. Організація роботи (*чеклист* - штучний інтелект створить чеклист на задану тему);

3. Для уроку (*презентація* - штучний інтелект згенерує текст для слайдів презентації за вказаним джерелом інформації; *таблиця* - штучний інтелект створить таблицю на основі зазначеного джерела інформації; *флешкартки* - штучний інтелект створить флешкартки за вибраною темою).

4. З метою мотивації учнів (штучний інтелект допоможе знайти цікаві аргументи та *мотивувати до вивчення певної теми*; *ідеї проєктів* - штучний інтелект запропонує перелік ідей для проєктної роботи на будь-яку тему; *ідеї цікавих завдань* – штучний інтелект запропонує перелік ідей для цікавих завдань на будь-яку тему).

5. Робота з медіа (*генерація зображення* - ШІ згенерує зображення у притаманному стилі за заданою темою; *озвучення тексту* - штучний інтелект озвучить для вас вказаний текст; *текст із зображення* - AI трансформує скан-копію чи фото сторінки текст, який можна відредагувати; *текст із відео* - ШІ відтворить у текстовому форматі зміст відео за наданими посиланнями; *видалення фону зображення* – штучний інтелект допоможе видалити тло із будь-якого зображення).

6. Робота в чаті (*чат за змістом файлу* – штучний інтелект надасть відповіді щодо змісту текстового файлу; *чат за змістом відео* – штучний інтелект надасть відповіді щодо змісту YouTube-відео; *чат із видатним діячем* – штучний інтелект створить симуляцію розмови із видатним діячем).

7. Розумний пошук (*зображення за темою* – штучний інтелект створить добірку найбільш відповідних зображень за запитом; *YouTube-відео за темою* – штучний інтелект знайде корисне YouTube-відео за вашою темою; *добірка матеріалів за темою* – формує добірку цікавих та корисних матеріалів відповідно до запиту; *матеріали НУШ* - формує добірку цікавих та корисних матеріалів для роботи в класах НУШ).

8. Інші інструменти (*перекладач* - штучний інтелект допоможе зробити переклад потрібною мовою).

Одним із аспектів розвитку може стати створення індивідуальних траєкторій для навчання кожного учня. Для цього слід враховувати бажання, запити, інтереси учнів з одного боку.

Оцінку результатів навчання і визначення сфер для покращення можна проводити за рухом очей – чи вперше бачить текст школяр, скільки часу концентрується на завданні. Можна озброїти центри оцінювання такими програмами.

На даний час є технологія у вигляді чат-бот платформ, що можна використовувати для ефективнішого управління школою і побудови освітньої траєкторії. Вона може бути доповнена системою шкільного управління (school-management). Є готове рішення в Microsoft – Classroom Management. Хоча ці ресурси платні, є академічні ліцензії.

Штучний інтелект (ШІ) – це технологічний продукт, який стає все більш популярним в освіті. Він допомагає зробити процес навчання більш ефективним і цікавим.

Отже, основні властивості використання штучного інтелекту в початковій школі включають:

- *Навчання*: ШІ може вдосконалювати свої здібності, збираючи та аналізуючи дані, здійснюючи прогнози та підбираючи найбільш оптимальні рішення.

- *Розуміння мови*: ШІ може розуміти людську мову та взаємодіяти з людьми, включаючи голосові та текстові команди.

- *Сенсорна сприйнятливості*: ШІ може збирати та аналізувати інформацію з різних джерел, включаючи зображення, звук та сенсорні дані.

- *Можливість прийняття рішень*: ШІ може приймати рішення на основі зібраної інформації та розуміння контексту.

- *Креативність*: ШІ може генерувати нові ідеї та рішення, які раніше не були знайдені.

- *Швидкість та точність*.

Таким чином, можна зробити висновок, що використання штучного інтелекту на уроках в початкових класах дозволяє полегшити роботу вчителям. Завдяки йому вчитель зможе спокійно створювати та редагувати зображення; створювати музику; відео та анімації; створення художніх текстів; розробляти креативні завдання та проведення досліджень; спрощувати матеріали до уроків. В свою чергу це полягає на спрямування мотиваційно-цінності спрямованості на розвиток та оволодіння учнями знань та вмінь завдяки яскравому та цікавому оформленню.

Список використаних джерел

1. Гончарова І. П. Професійна діяльність педагога в умовах цифрового освітнього середовища: *Матеріали міжрегіонального науково-практичного семінару (27 квітня 2023 р.)*. Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти, м. Біла Церква, Україна, pp. 28-33.

2. Як вчителям застосовувати ChatGPT на уроках // *Освіта України*. URL: <https://ouk.com.ua/statti/iak-vchiteliam-zastosovyvati-chatgpt-na-yrokah>.

ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ПОЗАУРОЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Проценко Олена – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Толерантність розуміється як здатність людини (або групи) співіснувати з іншими людьми (спільнотами), яким притаманні інші менталітет, спосіб життя. Ця здатність формується у кожної людини як істоти соціальної, у кожної спільності, що незмінно «дотикається» з іншими спільнотами [1].

Науковці проблему толерантного виховання визначають як одну з актуальних та складних у сучасній педагогічній науці і пов'язують її зі значним збільшенням

акцій насильства, тероризму, загостреними міжрелігійними та міжнаціональними конфліктами; проникненням проявів нетерпимості до школи; підвищенням інтересу до проблем особистісного розвитку в дитячому віці; формуванням у школярів громадянської відповідальності та правової самосвідомості, духовності та культури, ініціативності, самостійності, толерантності тощо.

Педагогічні та дидактичні напрацювання у всіх ланках освіти повинні послужити успішному зростанню толерантної особистості. Великий потенціал у вихованні толерантності молодших школярів має позаурочна діяльність в школі.

Безпосередньо позаурочна діяльність, повинна орієнтуватись на розробку толерантного середовища, де комплексно взаємодіятимуть гуманні та моральні цінності.

На перший план у формуванні толерантності виходить моральна точка зору, і психологічна готовність дитини бути більш терпимою і поблажливою. Всі ці елементи не народжуються, а формуються та коригуються.

Освітній аспект проблеми виховання толерантності молодших школярів у позаурочній діяльності проглядається у таких напрямках: виховання толерантної поведінки як соціально важливої цінності, становлення толерантної свідомості; покращення толерантності у системі освіти.

Толерантність є одночасно метою міжособистісного спілкування, і засобом перетворення ситуації. Таким чином, основа гуманного ставлення до людей, здатність до співпереживання, до співчуття проявляється в різних життєвих ситуаціях. Тому вважається, що у дітей потрібно сформувати не лише уявлення про належну поведінку чи комунікативні навички, а насамперед моральні почуття. Тільки так можна навчити приймати та сприймати чужі труднощі та радості як свої [2].

Виховання толерантності у молодших школярів у позаурочній діяльності буде більш прогресивним, якщо вчасно виявити та реалізувати наступні організаційно-педагогічні умови:

- створення культурно-освітнього середовища та носіїв навичок толерантного співробітництва у дитячому колективі;
- застосування різноманітних форм організації толерантних взаємин;
- надання допомоги школярам у освоєнні вибудовувати діалог, міркувати, аналізувати себе та точку зору оточуючих;
- ресурси удосконалення педагогічної праці у вигляді уточнюючих технологій та умов [3].

Виховання толерантності має здійснюватися за формулою «батьки-діти-педагог». Дуже складно формувати толерантність у дітей, якщо цією якістю не володіють батьки. Важливо організувати спільне обговорення різних проблем із учнями та батьками. Перевиховати батьків педагог не зможе, але вплинути на характер взаємовідносин батьків з дітьми, відкоригувати їх дії по відношенню до дитини та до інших людей при проведенні спеціальної роботи можливо, якщо при цьому сам педагог є прикладом толерантного та поважного ставлення до батьків та дітям показує позитивний зразок гуманної взаємодії з сім'єю.

Отже, позаурочну діяльність молодших школярів слід розуміти як комплекс різних видів та форм діяльності, до якої включаються діти у вільний від навчальних занять час, що сприяє формуванню толерантної особистості.

Список використаних джерел:

1. Горват М. В. Педагогічні умови виховання толерантності у молодших школярів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота.* 2014. Вип. 34. С. 57-60
2. Піроженко Т.О. Реалії вибору дитиною соціально значущих цінностей: посібник / Т.О. Піроженко, Л.І. Соловійова, І.І. Карабаєва; за ред. Т.О. Піроженко. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2017. 64 с.
3. Сорокін І. І. Толерантність як одна з домінант педагогічної науки / І. І. Сорокін. *Науковий вісник Донбасу.* 2014. № 3.

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Радус Аліна – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Пізнавальна самостійність – це якість особистості, що включає у собі єдину систему прагнень, здібностей і умінь школяра самостійно здійснювати пізнавальну діяльність, зокрема, самостійно опановувати загальнонавчальними і спеціальними знаннями, вміннями і навичками з вирішення завдань, які є значимими для нього.

Пізнавальна самостійність школяра – показник зрілості його мислення, готовності до дорослого життя, вирішення проблем іншого рівня, ніж просто загальнонавчальні [2, с.106].

На уроках української мови учитель повинен створювати умови, щоб стимулювати систему самостійної роботи учнів.

Під час уроків рідної мови формується мислення, розвивається почуття любові до слова, осмислюються загальнолюдські цінності виховання особистості, за допомогою мови відбувається інтелектуальний розвиток дитини, засвоєння всіх інших навчальних дисциплін [там само].

Як і будь-який інший предмет у початковій школі, українська мова має свої специфічні навчальні вміння, в процесі оволодіння якими в учнів формується пізнавальна самостійність. До таких специфічних навчальних умінь належать:

- уміння побачити проблему в мовному матеріалі, визначити її характер;
- уміння підібрати мовні факти для вирішення проблеми та систематизувати їх;
- уміння побудувати доведення у процесі виконання завдання на основі знайдених фактів;
- уміння сформулювати висновки на основі вирішення проблеми;
- уміння сформулювати спосіб розв'язання, тобто визначити операції, здійснення яких у процесі вирішення проблеми призводить до висновку [там само].

Проте формування цих пошукових умінь, які передбачають дослідницьку діяльність учнів під час аналізу мовних явищ, можливе лише в тому випадку, коли під час уроків проводиться постійна робота з вирішення пізнавальних завдань.

Аналізуючи уроки української мови, ми орієнтувалися на необхідність враховувати:

- 1) навчальну мету;
- 2) які елементи пізнавальної освіти мають на увазі;
- 3) доцільність завдання;
- 4) змістовну сторону завдання;
- 5) самостійне чи колективне виконання завдання;
- 6) місце завдання навчальному процесі (вивчення нового матеріалу, повторення, закріплення, контроль знань);
- 7) співвідношення завдання зі шкільним підручником;
- 8) значення роботи над завданням для вдосконалення практичної підготовки учнів [2, с.108].

Незважаючи на різноманітність різних форм та методів роботи на уроці, розвиток пізнавальної самостійності досі залишається актуальною проблемою сучасної школи. На початковому щаблі навчання перед учителем незмінно виникають завдання: сформувати в учнів уміння ставити цілі та самостійно організовувати свою діяльність задля їх досягнення, оцінювати результати своїх дій. Найпростішим показником сформованості пізнавальної самостійності молодшого школяра вважають самостійну роботу як форму організації навчальної діяльності, яку він здійснює під прямим чи непрямим керівництвом вчителя, і під час якої частково чи повністю виконує різного виду завдання з метою розвитку знань, умінь, навичок та особистісних якостей [1]. При цьому важливо правильно діагностувати ознаки самостійної роботи учня: наявність певної задачі, яку необхідно розв'язати; прийняття школярем даної навчальної задачі; здійснення самостійних дій щодо пошуку рішення поставленого завдання; досягнення певного результату без безпосередньої участі вчителя; активність учня.

Важливу роль розвитку пізнавальної самостійності грає мотивація молодших школярів, яка може бути представлена і у вигляді нестандартних завдань, що використовуються на уроці рідної мови.

На уроках української мови пропонується такий вид самостійної роботи, як диктант з елементами творчості:

- творче списування (з дошки, таблиці) – простіший етап творчої роботи. Учням дається завдання списати, наприклад, склади, слова, але не механічно, а в певній послідовності, з певним елементом творчості;
- творчий диктант з розширенням і доповненням тексту, при проведенні якого учням пропонується дібрати потрібні слова і словосполучення, а також розширити та доповнити продиктований учителем текст;
- творчий диктант із заміною у тексті одних форм слів іншими;
- творчий диктант з моделюванням речень: учитель диктує речення, а учні спочатку записують, а потім моделюють їх, а пізніше записують під диктовку самі;
- складають за даними учителя речення.

Крім розглянутих завдань учням доцільно запропонувати такі види самостійних робіт:

- самостійні роботи за зразком – робота виконується за аналогією із запропонованим зразком;

- самостійні роботи із зазначенням їх виконання – робота виконується після інструкції вчителя;
- самостійні роботи варіативного характеру - є можливість вибору написання роботи.

Досвід організації та проведення самостійних робіт дозволив сформулювати умови, які сприяють їх ефективності:

- завдання для організації самостійної роботи повинні бути вибудовані в суворій системі відповідно до кінцевої мети вчителя;
- розробка планування завдань самостійної роботи як за формою, так і за змістом;
- рівень складності завдань має відповідати рівню навчальних можливостей учнів;
- дотримання оптимальної тривалості роботи (15-20 хв.);
- послідовне ускладнення змісту завдань;
- чітке формулювання цілей завдань та поєднання контролю із самоконтролем та оцінки із самооцінкою;
- стимулювання учнів до вибору завдань високого рівня складності;
- розумне поєднання самостійної роботи з іншими формами та методами навчання.

Про рівень сформованості пізнавальної самостійності школяра свідчать також особливості виконання їм домашньої роботи. Її учень виконує сам, без безпосереднього спостереження вчителя, хоча з його вказівкою, з його інструктажем. Тут важлива свідомість, активність та ініціативність молодшого школяра, який сам визначає час виконання, темп та ритм своєї роботи, рівень зануреності у проблему, освоєння прикордонних знань, на які вказівки вчителя не поширювалися.

Таким чином, тільки внаслідок цілеспрямованої роботи з формування пізнавальної самостійності на уроці у здобувачів значно підвищується якість навченості, спостерігається зростання пізнавальної активності та значно розширюються межі пошуку способів вирішення навчальних та позанавчальних завдань.

Список використаних джерел

1. Хом'юк І. В., Родюк Н. Ю., Хом'юк В. В. Шляхи формування пізнавальної самостійності молодших школярів на уроках математики. URL: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/29767> (дата звернення: 30.09.2023).
2. Чулак Л. Технології формування пізнавальної самостійності молодших школярів у контексті компетентнісного підходу. Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка. Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції, 3 грудня 2015 р. У 4 частинах. Суми: виданиче підприємство «Мрія», 2015. 2 ч. С. 104-109.

СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ LEGO-КОНСТРУЮВАННЯ

Савчин Юлія – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

В останні роки в освіті дедалі популярнішим стає LEGO-конструювання. Найважливішою інноваційною технологією, яку нині починають активно застосовувати у навчальному процесі, є LEGO-конструювання – це освітня технологія, що базується на використанні у навчальному процесі LEGO- конструкторів. Сучасні LEGO-конструктори знайомлять дітей не лише з початковим моделюванням технічного характеру, а й формують навички комп'ютерної грамотності при подальшому створенні програми моделі-робота [4].

Стандарт акцентує увагу на формування у здобувачів освіти навчальних дій, які визначаються як здібності учня до саморозвитку та самовдосконалення за допомогою свідомого та активного набуття нового досвіду. Кожен педагог намагається знайти прийоми та засоби, що дають можливість формувати в учнів регулятивні, пізнавальні та комунікативні навички.

Діяльність з LEGO-конструювання ґрунтується на принципах доступності, системності, колективності, патріотичній спрямованості, проєктності, діалогічності.

Принцип доступності здійснюється шляхом розподілу матеріалу протягом навчального року та всього курсу в цілому, молодші школярі на основі конструктора LEGO закріплюють та поглиблюють знання з вивчених предметів, знайомляться з науковими знаннями з урахуванням психофізичних та вікових особливостей.

Зв'язок занять з LEGO-конструювання з предметами, що вивчаються, допоможуть посилити міжпредметні зв'язки, розширити сферу отримуваної інформації, підкріпити мотивацію навчання.

Принцип системності передбачає вивчення матеріалу та побудову всього курсу від простого до складного. З кожним роком вивчення матеріал повторюється, але вже на новому, вищому рівні. Завдяки різноманіттю типів конструктора LEGO можливе поступове ускладнення завдань та способу конструювання (починаючи з показу за зразком за вчителем, потім робота за схемою, складання за вже готовим зразком, та самостійного творчого конструювання) [3].

Принцип діалогічності передбачає, що духовно-ціннісна орієнтація дітей та їх розвиток здійснюються в процесі такої взаємодії педагога та учнів у конструюванні, змістом якого є обмін естетичними цінностями, досвідом. Діалогічність вимагає щирості та взаємного розуміння, визнання та прийняття.

Принцип патріотичного спрямування передбачає забезпечення ідентифікації молодших школярів себе з Україною, українським народом, культурою, природою рідного краю. Принцип колективності передбачає виховання та освіту молодшого школяра у дитячо-дорослих колективах, дає досвід життя у суспільстві, досвід взаємодії з оточуючими.

Принцип проєктності передбачає послідовну орієнтацію всієї діяльності педагога на підготовку молодшого школяра до проєктної діяльності, розгортається

у логіці задум – реалізація – рефлексія. В умовах інформаційного суспільства, в якому стрімко старіють знання про світ, необхідно не так передавати учням суму тих чи інших знань, скільки навчити їх набувати ці знання самостійно, вміти користуватися набутими знаннями для вирішення нових пізнавальних та практичних завдань. При роботі над проектом з'являється можливість формування у школярів компетентності вирішення проблем, а також освоєння способів діяльності, що становлять комунікативну та інформаційну компетентності.

LEGO-конструювання є засобом, у якому відбувається синтез таких наук, як: фізика, математика та інформатика, а також навколишній світ та предмети художньо-естетичного характеру залежно від освітніх цілей та завдань.

Застосування LEGO-конструкторів під час уроків чи позаурочної діяльності дає можливість сформувати в учнів цілісну картину світу, познайомити їх із еволюційними тенденціями сучасної науки у різних сферах. Кожне заняття має бути спрямоване на отримання кінцевого продукту інтелектуальної діяльності учня і передбачає командну роботу з реалізації проекту [2].

Таким чином, LEGO-конструювання є ефективним та доступним для педагогів засобом навчання, що дає можливість для реалізації завдань освіти на етапі.

Робота з LEGO-конструкторами формує навички технічного планування та конструювання, розвиває комунікаційні та поведінкові навички, соціалізує та дисциплінує дитину.

Заняття повинні допомогти сформувати у дітей інформаційну компетентність, використовувати отримані знання щодо багатьох шкільних предметів, створити в урочній та позаурочній діяльності розвиваюче освітнє середовище, яке сприятиме підвищенню соціалізованого потенціалу та якості знань учнів молодших класів

Залучення дітей молодшого шкільного віку до досліджень у галузі LEGO-конструювання, обміну технічною інформацією та початковими інженерними знаннями, розвитку нових науково-технічних ідей дасть можливість створити такі умови, які підвищуватимуть якість освіти за рахунок використання в освітньому процесі нових педагогічних підходів та застосування нових комунікаційних та інформаційних технологій. Розуміння феномену технології, знання законів техніки дозволить дітям відповідати запитам часу, а також підвищить потенціал молодшого школяра, що соціалізує. Таким чином, LEGO-конструювання займає все більший простір у освітньому процесі початкової школи.

Основною формою роботи є гурткова робота. Форма гурткових занять з конструювання носить більш розкутий і вільний характер. Дітям дозволяється в процесі роботи відійти від свого робочого місця, самостійно взяти відсутній матеріал, підійти до товариша, уточнити щось, перейняти те чи інше конструктивне рішення [1].

У конструюванні виділяються два взаємозалежних етапи: народження задуму та його виконання. Творчість, зазвичай, більше пов'язана з задумом. Форми організації конструктивної діяльності:

- конструювання за зразком, правильно організоване навчання за допомогою зразків, під час якого діти дізнаються, навчаються визначати у будь-якому предметі;

- основні частини, встановлювати їхнє просторове розташування, виділяти деталі;

- конструювання за моделлю, як зразок пред'являють модель, в якій елементи, складові її, приховані від дитини, узагальнені уявлення про конструйований об'єкт;

- конструювання за умовами, основні завдання даної форми виражаються через умови і мають проблемний характер, при цьому способи вирішення не даються. Тим самим у дітей формується вміння аналізувати умови і вже на цій основі будувати свою практичну діяльність досить складної конструкції.

- конструювання за найпростішими та наочними схемами. Моделюючий характер самої діяльності найбільш успішно реалізується, якщо дітей навчати у наступній послідовності.

Конструювання за задумом у порівнянні з конструюванням за зразком – це творчий процес, під час якого діти мають можливість виявити самостійність. Кожна з перерахованих форм впливає на ті або інші здібності дітей, які в сукупності становлять основу формування їхньої творчості.

Серед технологій, що розвивають, LEGO-конструювання займає особливе місце. Для дитини молодшого шкільного віку LEGO-конструювання є відмінним засобом розвитку дрібної моторики, мовлення, мислення, уваги, уяви.

Для розвитку мови на заняттях доцільно проводити дидактичні ігри, серед яких найбільш ефективними є такі:

- для розвитку комунікативних функцій підходить гра «Чудовий мішечок»;

- для розвитку звуковимовних навичок можна використовувати такі ігри, як «Чудо-Дерево», «Веселий поїзд», «Будиночок для Лери та Ролана», «Парні звуки»;

- для формування навичок звукового аналізу слова підходять ігри: «Виклади кубиками схему слова», «Крототигр».

- для відпрацювання морфем підходять ігри: «Що спочатку?», «Знайди корінь серед кубиків»;

- для формування уявлень про дієслова, іменників, прислівників, прийменників та прикметників використовують ігри: «Комахи», «Село», «Подорож до країни Незнайка» та ін.;

- для розвитку описового оповідання підходять ігри: «Спеціальний транспорт», «Моя сім'я», «Моя батьківщина».

Таким чином, за допомогою LEGO-конструювання у дітей молодшого шкільного віку відбувається розвиток та збагачення словника, розширення кругозору, формування зв'язного мовлення тощо.

LEGO-конструювання вчить планувати свою діяльність, досліджувати проблему, аналізувати наявні ресурси, висувати ідеї, знаходити рішення та реалізовувати їх, розширює технічний та математичний словники.

LEGO формує навички командної роботи, що стимулюють творчі починання, вчить дітей радіти досягнутим успіхам своїм та успіхам своїх однолітків. На заняттях конструюванням дитина перетворюється на творця. Проте творить вона не як художник, а як архітектор (генерує ідеї та задуми, фантазує та будує плани) та будівельник (власноруч бере участь у втіленні в життя своїх фантазій).

Таким чином, LEGO-конструювання є актуальною технологією:

- дає можливість здійснення інтеграції освітніх галузей;
- дозволяє вчителю об'єднувати гру з експериментально-дослідницькою діяльністю.

- дає можливість вчителю поєднувати освіту, виховання та розвиток дітей молодшого шкільного віку в режимі ігрової діяльності

- дає можливість формуванню пізнавальної активності, становленню свідомості; розвитку уяви та творчої активності; комунікативної взаємодії.

Для ефективності реалізації програми занять із ЛЕГО-конструювання необхідно наступне забезпечення: набори конструкторів LEGO, персональний комп'ютер. В якості наочних посібників на заняттях використовуються моделі з різних конструкторів, іграшки, ілюстрації до казок, картинки із зображенням об'єктів реального світу, схеми майбутніх будівель, креслення, наочні дидактичні матеріали, фото- та відеоматеріали, тематичні презентації, ігрові вправи та дидактичні ігри з використанням конструкторів типу LEGO.

Список використаних джерел:

1. Лусс Т. В. Формування конструктивно-ігрової діяльності у дітей з відхиленнями в розвитку з допомогою ЛЕГО: посібник для педагога – дефектолога. М.; 2007. 132с.

2. Омельчук Г. Проектна діяльність: розвиток пізнавальної активності та реалізація творчого потенціалу учнів. Початкова освіта. 2013. № 7. С. 12–13.

3. Пеккер Т. В., Голота Н. М., Терещенко О. П., Резніченко І. Ю. Програма розвитку конструктивних здібностей дітей дошкільного віку «ЛЕГО – конструювання». Київ. 2010.

4. Рома О.Ю. - керівник проекту «Сприяння освіті», The LEGO Foundation/ Програма розвитку дитини від 2 до 6 років та методичні рекомендації «Безмежний світ гри з LEGO». К., 2016. 138 с.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Скорбач Вікторія – здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта Мелітопольського педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, Україна

Розвиток критичного мислення є дуже актуальним на сучасному етапі розвитку початкової освіти. Проблему розвитку критичного мислення висвітлено у працях видатних науковців: Н. Архипкіної, Дж. Дьюї, М. Ліпман, О. Пометун, Ю. Бабанського, І. Барташнікової, О. Барташнікова та інших.

Видатний педагог Дж. Дьюї наголошував на тому, що фундаментальна мета сучасної освіти полягає не у тому, щоб просто надавати інформацію учням, а у тому, щоб розвивати критичний спосіб мислення.

Мислення - це процес перетворення фактів, інформації, емоцій, які спрямовані на цілісне й упорядковане знання. Найбільш сприятливим періодом активного розвитку критичного мислення є молодший шкільний вік.

Критичне мислення - мислення вищого порядку, що спирається на інформацію, усвідомлене сприйняття власної інтелектуальної діяльності.

Одним із дієвих засобів розвитку критичного мислення молодших школярів є проведення інтегрованих уроків. Такі уроки спрямовані на вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, аналізувати, порівнювати, узагальнювати і обґрунтовувати висновки.

Для учителя початкових класів, який починає формувати критичне мислення учнів, доцільно застосувати на уроках чотири основні прості операції критичного мислення: порівняння (виявлення і пояснення подібного і відмінного, протилежного), аналіз (визначення частин цілого і структури), класифікація (віднесення до певної групи подій, явищ, які позначаються поняттями), власне ставлення: підтримка чи відмова.

Найбільш ефективними для розвитку критичного мислення є проблемне навчання. Завдання, які пробуджують «дослідницький рефлекс», у процесі застосування яких найчастіше ставляться запитання «Чому...?», «Як...?», «А як би...?», «А якщо...?», а також інтерактивні методи, метод проектів тощо.

Вправи «Асоціативний куц», «Гронування» спонукає до вільного й відкритого мислення. Створюючи асоціативний ряд молодші школярі встановлюють зв'язки між окремими поняттями, краще запам'ятовують навчальну інформацію. Вправа «Сенкан» сприяє переосмисленню отриманої інформації на уроці, вираженню своєї позиції щодо вивченої теми.

Таким чином, одним із інструментів формування в учнів навичок критичного мислення є постановка запитань. Відповідаючи на запитання, учні аналізують і інтерпретують інформацію, висувають ідеї, будують гіпотези, відстоюють власну точку зору. Для забезпечення цього процесу важливим є створення сприятливої атмосфери довіри і підтримки, де кожен учень має вільно розмірковувати і висловлюватись, бо кожна думка цінна.

Список використаних джерел

1. Вукіна Н.В., Дементієвська Н.П., Суценко І.М. Критичне мислення: як цьому навчати: Науково-методичний посібник / За наук. ред. О.І.Пометун. Харків, 2007. 190 с.
2. Макаренко В.М., Туманцова О.О. Як опанувати технологію формування критичного мислення. Х.: Вид. група «Основа». 2008.
3. Навчаємо мислити критично: пос. для вчителів / автори-укладачі О.І.Пометун, І.М. Суценко. Дніпро: ЛПРА. 2016. 144 с.
4. Нісімчук А.С., Падалка О.С., Шпак О.Т. Сучасні педагогічні технології: Навчальний посібник. К.: Видавничий центр «Просвіта». 2000. 368 с.
5. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. К.: А.П.Н., 2002.
6. Сиротенко Г.О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Х.: Вид. група «Основа». 2003. Бібліотека журналу «Управління школою». вип. 3.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕМПАТІЇ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Смітюх Наталія – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти Рівненського державного гуманітарного університету, Україна

Емпатія – це здатність розуміти та відчувати психічний стан іншої людини, співпереживати та розуміти емоції інших. Людина – це соціальна істота, а тому потребує спілкування, соціальної взаємодії, взаємодопомоги та співпереживання. Саме емпатія виступає важливим інструментом міжособистісної взаємодії та розуміння емоцій, почуттів один одного.

Молодший шкільний вік охоплює період від 6-7 до 9-11 років. В цей період завершується етап дитинства, новою і провідною діяльністю стає навчання. Відбувається психічний розвиток, встановлення стосунків між однолітками та дорослими, формуються нові психічні новоутворення, також відбувається активне пізнання навколишнього світу і самого себе. Головна особливість цього віку – це прийняття і усвідомлення внутрішньої позиції (самосвідомість), тому він ще називається зрілим дитинством. Розвиток самосвідомості відбувається з формуванням Я-образу та Я-концепції.

Діти молодшого шкільного віку – емоційні, чуйні, вразливі та імпульсивні. Емоційність – це характерна риса цього періоду. З віком емоційна поведінка змінюється, тобто прояв емоцій стає більш стриманим, відбувається розвиток здатності до саморегуляції, виникає інтерес як до власного внутрішнього світу, так і внутрішнього світу інших. Тому він вважається сприятливим для розвитку особистісно-сислової емпатії молодших школярів. Психологічним новоутворенням виступає пізнавальна рефлексія, а основним психологічним механізмом міжособистісного емоційного інтелекту – емпатія, яка забезпечує успішну соціальну взаємодію та спілкування [2].

Діти семи років втрачають дитячу безпосередність, набувають здатності до узагальненого переживання, переживання почуттів розумом, диференціації внутрішньої і зовнішньої сфер особистості. З віком почуття і переживання дітей стають більш диференційованими та складнішими, вони починають розуміти зміст почуттів, формується логіка почуттів; починають орієнтуватися у власних емоціях, переживання стають узагальненими, набувають смислу [1].

На думку Р. Павелківа, молодший шкільний вік є сприятливим періодом для розвитку моральних свідомості та самосвідомості, без яких неможливий розвиток емпатії. Він зазначає, що «вони починають функціонувати як цілісний конструкт, у якому когнітивно-ціннісні структури доповнюються емоційними елементами, що виявляється у здатності дітей проникати в емоційні стани учасників морального конфлікту, простежувати динаміку змін у настроях людей, прогнозувати її вплив на систему стосунків, включаючи чуттєві підстави в оцінку подій, позначати свої реальні чи можливі переживання [3].

Сензитивність цього періоду характеризується розвитком рефлексії, чутливістю та сприятливістю до впливу навколишнього середовища, операційним розвитком інтелекту, наявністю визначеної внутрішньої позиції, моральні уявлення набувають дієвого характеру [1].

У дітей молодшого шкільного віку розвиток емпатії пов'язаний з власним емоційним досвідом та зовнішнім контролем, а рефлексія власних емоцій є основою розуміння емоцій інших людей.

Наведемо ознаки сформованості емпатії у дітей молодшого шкільного віку: інтерес до емоційного стану іншої людини, розпізнавання і адекватне реагування на емоційний стан іншого, емоційно соціальна спрямованість власної поведінки.

На формування емпатійності впливає середовище, в якому перебуває дитина: друзі, однолітки, батьки, класний колектив тощо. Оскільки більшу частину часу дитина проводить у школі, то особистість вчителя відіграє надзвичайно важливу роль у цьому процесі.

Отже, емпатія особистості відображає зону морального розвитку особистості, її стосунки та взаємодію з оточуючими, залежить від рівня навчання, соціалізації та диференційованої соціальної взаємодії. Молодший шкільний вік є одним з найбільш важливих етапів соціального розвитку особистості, розвитку емпатійності та період розвитку саморегуляції, становлення міжособистісних стосунків, що забезпечується розумінням власного внутрішнього світу та внутрішнього світу однолітків та дорослих.

Список використаних джерел.

1. Вишнівська Н. В. Емпатія як складова вихованості милосердя молодших школярів шкіл-інтернатів: зміст та рівні сформованості. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр. Київ: Нац. акад. пед наук України, І-нт. Пробл. Виховання, 2013. Вип. 17(1). С.147-154.

2. Журавльова Л.П., Шпак М.М. Емпатія як психологічний механізм розвитку міжособистісного емоційного інтелекту. Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. 2015. № 3 (25). С. 85-88. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/19316/> (дата звернення: 21.10.2023).

3. Павелків Р. В. Вікова психологія: підручник. 2-е вид., стер. Київ: Кондор, 2015. 469 с.

КЛАСИФІКАЦІЯ ЕЛЕКТРОННИХ ОСВІТНІХ РЕСУРСІВ ДЛЯ НАВЧАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ МАТЕМАТИКИ

Супрун Юлія – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогічної і мистецької освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, Україна

Гібалова Наталія – кандидатка педагогічних наук, професорка кафедри початкової освіти Полтавського національного педагогічного університету ім. В.Г. Короленка, Україна

Сучасний світ характеризується стрімким розвитком інформаційних технологій і зростанням обсягів інформації, доступної кожному інтернет-користувачу. У сфері освіти цей процес також не залишається осторонь. Використання електронних освітніх ресурсів стає все більш популярним засобом навчання на всіх рівнях

освіти, включаючи початкову школу. Математика, як важлива складова базової освіти, також відзначається зростаючим попитом на електронні освітні ресурси для учнів початкових класів.

Електронні освітні ресурси - це спеціально створені веб-сайти, програми та інші цифрові засоби, призначені для навчання та підвищення рівня освітньої компетентності. Під електронно-освітніми ресурсами (ЕОР) розуміють навчальні й довідкові матеріали (сукупність відомостей, поданих у графічній, текстовій, числовій, звуковій, відео формі тощо) та засоби, що містять систематизовані відомості освітнього характеру, тобто цілісний, логічно завершений блок навчально-методичного призначення, представлений в електронній формі на носіях будь-якого типу або розміщений у комп'ютерних мережах, призначений для відтворення з використанням електронних цифрових засобів з навчальною метою [1].

ЕОР можуть включати в себе відеоуроки, інтерактивні завдання, тести, анімацію та інші матеріали, які спрямовані на покращення засвоєння знань.

Вчитель може використовувати різні форми роботи, застосовуючи ЕОР – це може бути фронтальна робота з класом, індивідуальне виконання завдань біля дошки або на планшетах, групова робота для реалізації змагальних ситуацій або проектної роботи. Використати електронних ресурсів можна на таких етапах уроку: набуття знань учнями, під час закріплення нового матеріалу, самостійної роботи. Якщо учні мають планшети (комп'ютери) вдома або в умовах дистанційного навчання – то для домашньої роботи.

Використання ЕОР дозволяє реалізувати умови для переходу до особистісно орієнтованого, компетентнісного та діяльнісного підходів у навчанні, вимагає від учителів змін у методиці навчання, стимулює педагогів до пошуку нових форм, методів та прийомів роботи.

Особливий акцент слід робити на тому, як діти впораються із завданнями, виконуючи їх на інтерактивній дошці. Інтерактивна дошка це обладнання, яке поєднує проєкційні технології та сенсорний екран. Вона не просто відтворює зображення, яке є на комп'ютері, але також дає можливість контролювати процес презентації, вносити зміни та корективи, позначати іншими кольорами та коментувати.

Використання електронних освітніх ресурсів у початковій школі має свої особливості, остання ця категорія учнів потребує особливого підходу та уваги до педагогічних аспектів навчання.

При використанні електронних освітніх ресурсів важливо відзначити наступні дидактичні аспекти:

1. Адаптація до віку та рівня учнів: матеріали повинні бути адаптовані до вікових та рівневих особливостей учнів початкових класів. Вони повинні бути доступними та зрозумілими для дітей.

2. Збалансований підхід: Важливо підтримувати збалансований підхід до навчання, поєднуючи використання електронних ресурсів з іншими методами, як інтерактивні уроки, робота в групах та практичні завдання [2].

3. Запобігання перевантаженню: Вчителі мають бути важливі до того, щоб не перевантажувати учням велику кількість інформації та завдань. Невірно обрані ресурси або важкі завдання можуть призвести до стресу та невдач у навчанні.

4. Оцінка та рефлексія: Важливо створити систему оцінювання, яка враховує результати навчання за допомогою електронних ресурсів та сприяє розвитку навичок самооцінки та рефлексії учнів.

Звичайно ж, не можна забувати і про здоров'язбережувальні технології у процесі використання електронно-освітніх ресурсів, особливо це стосується учнів початкової школи [3].

Таким чином, електронно-освітні ресурси у процесі навчання математичної освітньої галузі мають такі переваги:

- Візуалізація матеріалу: електронні освітні ресурси дозволяють візуалізувати матеріал, що робить процес навчання більш зрозумілим та цікавим для учнів. Відеоуроки та інтерактивні анімації можуть допомогти учням краще засвоїти навчальний матеріал.

- Індивідуалізація навчання: ЕОР дозволяють вчителям створювати індивідуальні навчальні підходи до кожного учня. За допомогою спеціалізованих платформ вчителі, аналізуючи потреби, можуть підбирати завдання, враховуючи рівень навчальних досягнень кожного учня.

- Можливість самостійної роботи: використання електронних ресурсів дає можливість учням працювати над завданнями самостійно, що розвиває їхню самодисципліну та навички математичних обчислень.

- Можливість кращого сприймання та засвоєння матеріалу: через дію на різні органи чуття дитини за допомогою зображення, звуку, анімації, інтерактивності, процес засвоєння навчального матеріалу відбувається значно легше та результативніше.

- Наявність онлайн-контролю та активного навчання: електронних ресурсів дозволяє вчителю відстежувати прогрес кожного учня та своєчасно втручатися, якщо виникають труднощі у засвоєнні матеріалу.

Висновки. Використання електронних освітніх ресурсів у початковій школі може стати засобом підвищення якості навчання математики. Проте важливо враховувати дидактичні особливості та особливості вікової групи учнів, а також пильно контролювати процес навчання та враховувати індивідуальні потреби кожного учня. Інтеграція електронних освітніх ресурсів у навчальний процес може позитивно вплинути на підготовку молодого покоління до вимог сучасного світу [4]. Огляд науково-методичної літератури стосовно даної проблеми показав доцільність, можливість та доступність використання ЕОР як ефективного засобу навчання основ математики дітей молодшого шкільного віку за умови дотримання відповідного комплексу умов їх проектування й використання.

Перспективи подальших наукових досліджень вбачаємо у використанні ЕОР у процесі вивчення інших навчальних дисциплін.

Список використаних джерел

1. Положення про електронно-освітні ресурси / <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12>

2. Білоусова Л.І., Олефіренко Н.В. Модель підготовки майбутнього вчителя початкової школи до проектування дидактичних електронних ресурсів. Інформаційні технології і засоби навчання. 2016. № 6 (56). С. 151–163. URL: <https://doi.org/10.33407/itlt.v56i6.1511>.

3. Починок Є.А., Бойко Ю.О. Здоров'язбережувальні технології у початковій школі: практичний poradnik для вчителів: методичний посібник для студентів психолого-педагогічного факультету. - Полтава: ПНПУ, 2021. с. 83

4. Воротникова І. П. Використання е-підручників і електронних засобів навчального призначення в умовах цифровізації загальної середньої освіти України. Інформаційні технології і засоби навчання. 2019. № 3 (71). С. 23–39. URL: <https://doi.org/10.33407/itlt.v71i3.2552>.

ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ НА УРОКАХ З ЯДС У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Тарасенко Юлія – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Однією з провідних сучасних технологій навчання, яка застосовується в НУШ на уроках з ЯДС у початковій школі, є технологія критичного мислення.

За допомогою цієї технології у молодших школярів розвиваються такі компетентності як здатність до комунікації, самонавчання, самостійності суджень та прийняття рішень. Уроки критичного мислення проходять активно у формі ігор, дослідів, експериментів, що дозволяє учням краще зрозуміти та запам'ятати навчальний матеріал, а також збагнути, як використовувати набуті знання у повсякденному житті.

Сучасна освітня технологія розвитку критичного мислення розв'язує такі завдання:

- освітньої мотивації: підвищення інтересу до процесу навчання та активного сприйняття навчального матеріалу;
- інформаційної грамотності: розвиток здатності до самостійної аналітичної та оцінювальної роботи з інформацією будь-якої складності;
- культури письма: формування навичок написання текстів різних жанрів;
- соціальної компетентності: формування комунікативних навичок та відповідальності за знання [8, с. 642].

Ю. Саєнко зазначає, що технологія «Критичного мислення» є системою методичних прийомів, призначених для використання їх в різних освітніх галузях, видах і формах навчання [8, с. 640]. Ця технологія дозволяє сформуванню таких вмінь як працювати з інформаційним потоком, який постійно оновлюється, вміння ясно та чітко висловлювати свої думки (усно чи письмово), впевнено та коректно по відношенню до оточуючих; вміння обґрунтовувати власну думку на основі осмислення різного досвіду, ідей та уявлень; вміння вирішувати проблеми; здатність самонавчання (академічна мобільність); вміння співпрацювати та працювати в групі; здатність вибудовувати конструктивні взаємини з іншими людьми [7, с.91].

На думку В. Гусевої, впровадження технології критичного мислення [3, с.116]:

- 1) сприяє розвитку навичок критичного мислення, як компонента майбутньої професійності;

- 2) формує позитивні цінності, навички і вміння під час прийняття рішення піклуватись не лише про себе;
- 3) формує вміння організовувати самостійну роботу;
- 4) вчить самостійно шукати потрібну інформацію, критично її «обробляти» і застосовувати в певних ситуаціях та за певних умов;
- 5) формує високу мотивацію до неперервної освіти;
- 6) створює атмосферу співпраці;
- 7) сприяє постійній, активній професійній взаємодії;
- 8) вчить робити власний вибір;
- 9) приймати відповідальні рішення;
- 10) бути позитивним лідером колективу.

В технології розвитку критичного мислення синтезовані ідеї та прийоми технологій колективних і групових способів навчання, також співпраці та розвивального навчання.

Технологія розвитку критичного мислення на уроках з ЯДС у початковій школі являє собою набір прийомів, застосування яких дозволяє побудувати освітній процес так, щоб забезпечити самостійну та усвідомлену діяльність учнів для досягнення навчальної мети, допомагає задіяти учнів до активного навчання, і тим самим підвищити якість знань.

Для формування критичного мислення вчитель з учнями повинен пройти через три стадії:

- виклику (пробудження інтересу);
- стадії реалізації змісту (осмислення матеріалу під час роботи);
- рефлексії (узагальнення, підведення підсумків).

Завдання фази виклику: актуалізувати в учнів знання та зв'язки з матеріалом, який вивчається; пробудити пізнавальний інтерес до матеріалу; допомогти учням самим визначити напрям при вивченні теми.

Завдання фази реалізації змісту: допомогти активно сприймати навчальний матеріал; допомогти співвіднести старі знання з новими.

Завдання фази рефлексії: допомогти самостійно узагальнити навчальний матеріал; допомогти самостійно визначити напрям подальшого вивчення матеріалу.

Спочатку учнів потрібно налаштувати на навчання і сприйняття нової інформації, згадати, що уже відомо по темі уроку, потім познайомитися з новою інформацією, і на стадії рефлексії закріпити їх, подумавши, для чого потрібні здобуті знання та як їх можна застосувати на практиці. Прийоми, які використовуються на етапі виклику, дозволяють учням побачити наявну інформацію, виявити протиріччя, незрозумілі моменти, які і визначають напрямки подальшого пошуку інформації. До цих методів належать: кластер, кошик ідей, асоціативний куц, мозковий штурм, дерево передбачень, робота в парах, правильні і неправильні судження, діаграма Венна, вільне письмо [6, с.373].

Після такого початку уроку вчитель підводить учнів до формулювання запитань, пошуку, осмислення матеріалу, відповідей на попередні запитання, визначення нових запитань і намагання відповісти на них. Ця друга фаза уроку є основним етапом уроку і називається фазою побудови знань. Дана фаза має на меті: порівняти очікування учнів із тим, що вивчається; переглянути очікування та висловити нові;

виявити основні моменти; відстежити процеси мислення (перебіг думок учнів); зробити висновки й узагальнення матеріалу; поєднати зміст уроку з особистим досвідом учнів; поставити запитання до вивченого на уроці матеріалу [5]. На цьому етапі використовуються такі методи як: дискусія, читання з маркуванням, «тонкі» і «товсті» запитання, карта поняття, читання в парах, навчаючи вчуся, концептуальна таблиця.

Коли учні зрозуміли ідеї уроку, до того як урок буде закінчено, необхідно переходити до наступної фази. Учитель спонукає учнів відрефлексувати те, про що дізналися, та запитати себе, що це означає для них, як це змінює їхні попередні уявлення, як вони зможуть це використовувати. Ця третя фаза уроку називається фазою консолідації і має на меті: узагальнити основні ідеї; інтерпретувати вивчене; обмінятися думками; виявити особисте ставлення; апробувати ці ідеї; оцінити, як відбувається процес навчання; поставити додаткові запитання [5, с. 12-13]. На етапі рефлексії доцільно використовувати наступні прийоми: сенкан, бортовий журнал, шкала думок, кластер, кубування, займи позицію, «плюс – мінус – цікаво».

I. Кашуб'як, визначаючи ефективні методи та прийоми технології розвитку критичного мислення в учнів початкових класів пропонує власну назву триетапної структури уроку [4, с.81]:

1. Етап актуалізації знань та мотивації навчальної діяльності учнів, що має на меті сконцентрувати увагу учнів на проблемі та викликати інтерес до обговорюваної проблеми.

2. Етап сприймання й осмислення навчального матеріалу в процесі практичної діяльності передбачає представлення теми й очікуваних навчальних результатів, забезпечення розуміння учнями змісту їхньої діяльності, надання навчальної інформації, щоб на її основі виконувати практичні завдання.

3. Етап консолідації знань, умінь і навичок – застосування знань, умінь, навичок, відповідно до очікуваних результатів уроку, узагальнення вивченого, підбиття підсумків, оцінювання результатів уроку, рефлексія.

За умови реалізації технології критичного мислення передбачаються такі результати:

- Учні переробляють нові знання на власні.
- Запам'ятовують матеріал, так як розуміють його.
- Активно обмінюються думками.
- Удосконалюють і поповнюють словниковий запас.
- Складається різноманітність міркувань.
- Вибір правильного варіанту.
- Застосування технологій розвитку критичного мислення під вивчення навчальних дисциплін створює додаткову мотивацію до навчання.
- Системне запровадження цієї технології призводить до того, що учні поступово опановують її не тільки як навчальну технологію, вміння самостійно вчитися, критично мислити, але і використовують свої знання у життя [2, с. 23-24].

Мислення є процесом опосередкованого і узагальненого відображення людиною предметів і явищ об'єктивної дійсності в їх істотних властивостях, зв'язках і відношеннях. Відмінність мислення від інших психічних процесів полягає в тому, що воно завжди спрямоване на розв'язування певної задачі.

Критичне мислення включає сприйняття ідей та аналіз висновків; зіставлення їх із протилежними точками зору; розробку системи доказів на підтримку відповідної точки зору та обрання позиції, заснованої на цих доказах. Критичне мислення є складовим процесом творчої інтеграції ідей та джерел, переоцінки та перебудови понять та інформації. Воно є активним та інтерактивним процесом пізнання, що відбувається водночас на багатьох рівнях.

Критичне мислення складний процес. Часто вважають, що його можуть досягнути лише учні старшого віку. Але це не так. Молодші учні цілком можуть бути залучені до критичного мислення на відповідному рівні. Вони радо беруть участь у вирішенні непростих завдань та демонструють високий рівень здатності до прийняття рішень.

Щоб добре управлятись з інформацією, учням треба вміти застосовувати низку практичних навичок мислення, що дозволяють їм ефективно переробляти інформацію у значущі ідеї, які потім можна використати на практиці. Іншими словами, вони мають стати тими, хто критично мислить та вчиться.

Ця методична система, впроваджена у навчальний процес, створює умови, які дозволять учителям керувати навчанням школярів. Вона дає вчителям можливість:

- активізувати мислення;
- формувати цілі навчання;
- залучати учнів до плідного обговорення;
- мотивувати навчання учнів;
- активно залучати учнів до навчального процесу;
- стимулювати зміни;
- показати різні точки зору;
- допомогти учням ставити власні запитання;
- забезпечувати обробку інформації;
- здобути критичне мислення.

Керуючи навчальним процесом, учитель, стає не лише каналом передачі інформації. Критичне мислення потребує здатності розуміти та вміння розмірковувати над тим, що людина знає, про що думає. За будь-яких умов учні мають навчитися усвідомлювати своє значення та розуміння. Часто вони недостатньо добре активізують свої попередні знання, що ускладнює осмислення сприйняття нової інформації. Недостатньо добре активізуючи попередні знання, учні можуть заплутатись у новому матеріалі, що ускладнює подальше навчання. Для того, щоб навчитися думати критично, учні мають усвідомити, що саме вони знають.

Рефлексія та критичний аналіз вимагають розважливого, творчого розгляду нового знання та можливостей його пристосування до вже відомого, а також того, як ці знання можна змінити, враховуючи нову інформацію. Це активний процес. Він потребує часу, уваги та прагнення до вдосконалення. Це, як правило, не виникає спонтанно. Учням треба дати достатньо часу для актуалізації попереднього знання та забезпечити їхню участь у систематичному процесі перевірки знань та переформування схем [1, с. 27-28].

Щоб стимулювати критичне мислення на уроках з ЯДС у початковій школі вчителіві необхідно:

- виділити час та забезпечити можливості для застосування критичного мислення;
- дозволити учням вільно розмірковувати;
- сприймати різноманітні ідеї та думки;
- сприяти активному залученню учнів до процесу навчання;
- створити для учнів сприятливу атмосферу, у якій неможливими стали б насмішки;
- висловити віру в здатність кожного учня продовжувати критичні судження;
- цінувати критичні міркування учнів.

Для того щоб почати ефективно практикувати критичне мислення, учні повинні на уроках з ЯДС у початковій школі:

- розвивати впевненість у собі, розуміння цінностей власних думок та ідей;
- брати активну участь у навчальному процесі;
- ставитися з повагою до різноманітних думок;

Отже, узагальнюючи проаналізовані нами дослідження можна говорити, що досить ефективним для формування критичного мислення молодших школярів є методи та методичні прийоми, які роблять навчальний процес більш творчим, вчать учнів мислити, виділяти головне, висловлювати й аргументувати власні думки.

Список використаних джерел

1. Байрамов А.С. Динаміка розвитку самостійності та критичності мислення у дітей молодшого шкільного віку: дис. док. соціол. наук. Баку, 1968. 560 с.
2. Гринус О.С. Використання елементів технології розвитку критичного мислення у початковій школі. Бібрський ОЗЗСО І-ІІІ ст. ім. Уляни Кравченко, 2020. 38 с.
3. Гусева В.О. Шляхи практичного розвитку критичного мислення учнів початкових класів. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2012. № 30. С.114-120.
4. Кашуб'як І. О. Розвиток критичного мислення молодших школярів під час узагальнення математичного матеріалу. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2019. Вип. 30. С. 80–86. Серія 17. Теорія і практика: навчання та виховання.
5. Кроуфорд А., Саул В. Технології розвитку критичного мислення учнів. Київ: Плеяди, 2006. 220 с.
6. Неділя Т.В., Кміть О.В. Критичне мислення як провідна технологія навчання в НУШ. Наукові перспективи: журнал. Київ. 2021. № 9 (15). С. 371-383.
7. Пометун О. Критичне мислення як педагогічний феномен. Український педагогічний журнал. 2018. № 2 С.89-98. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2018_214
8. Сасенко Ю. О. Впровадження технології критичного мислення під час вивчення навчальної дисципліни «Організація екологічного виховання в початковій школі» у майбутніх вчителів початкових класів. Молодий вчений. 2018. № 2 (2). С. 640-645.

ПРОЄКТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ОДНА ІЗ УМОВ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ ДО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ. ВИКОРИСТАННЯ ПРОЄКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Топіха Тамара – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Останнім часом метод проєктів набуває все ширшого використання у навчанні іноземних мов внаслідок раціонального поєднання теоретичних знань і їх практичного застосування для розв'язання конкретних проблем в діяльності учнів. Розвиток пізнавальних навичок учнів, умінь самостійно конструювати свої знання та орієнтуватися в інформаційному просторі, розвиток критичного мислення та формування навичок мислення високого рівня під час проєктної діяльності забезпечили велику популярність методу проєктів у викладанні іноземних мов [2, с.15].

Ідея включення проєктної діяльності в освітній процес була запропонована американським педагогом і філософом Джоном Дьюї більше століття тому. Вперше у вітчизняній педагогіці актуальність цієї проблеми вивчав О. Макаренко, який в результаті своєї новаторської педагогічної діяльності дійшов висновку про проєктування особистості як суб'єкта педагогічної праці. Таку думку не раз висловлював В. Сухомлинський, багатогранну педагогічну спадщину якого проймає ідея проєктування людини. Визначення суті проєктування як педагогічного явища є досить складним, бо надзвичайно складними і багатоцінними є система проєктування і сам педагогічний процес. Саме слово «проєкт» у перекладі з латинської мови означає «кинутий уперед, задум, план досягнення поставленої мети.» [1, с.42].

Проєкт – це особлива форма роботи, що має добре організовану власну структуру від початку до завершення. Через виконання серії тренувальних вправ та креативних завдань, що поступово ускладнюються і пов'язані між собою для формування проєкту як кінцевого продукту навчальної діяльності, учні можуть досягти справжнього відчуття творчого успіху. При вдалому завершенні проєкту як вчитель, так і учні мають чим пишатись, що показати батькам, товаришам по навчанню, колегам, як результат досягнутого прогресу [4, с 63].

Мета проєктного навчання:

1. Сприяти підвищенню особистої впевненості у кожного учасника проєкту.
2. Надихати на розвиток комунікативності та умінь співпрацювати.
3. Забезпечити механізм розвитку критичного мислення дитини, умінь шукати шляхи вирішення проблеми.
4. Розвивати в учнів дослідницькі умінь (виявлення проблем, збір інформації), спостережливість, умінь висувати гіпотези, узагальнювати, розвивати аналітичне мислення [1, с 18].

Великою перевагою проєктної діяльності є вміння, які набувають учні під час виконання поставлених перед ними завдань, а саме:

- планувати свою роботу, попередньо прораховуючи можливі результати;
- використовувати багато джерел інформації;

- самостійно збирати і накопичувати матеріал;
- аналізувати, співставляти факти, аргументувати свою думку;
- установлювати соціальні контакти (розподіляти обов'язки, взаємодіяти один з одним);
- створювати «кінцевий продукт» - матеріальний носій проектної діяльності (доповідь, фільм, колаж, листівку, календар, журнал, постер, лепбук);
- представляти створене перед аудиторією. [5,]

Метод проектів завжди орієнтований на самостійну діяльність учнів – індивідуальну, парну, групову, - яку вони здійснюють упродовж певного часу. Метод проектів припускає можливість вирішення деякої проблеми; у ньому передбачається, з одного боку, необхідність використання різноманітних методів, засобів навчання, а з іншого - інтегрування знань, умінь з різних галузей науки і мистецтва [6].

У своїй діяльності спостерігаю, що під час вивчення нової теми учні з нетерпінням чекають оголошення теми проекту, після діагностування організуються групи за інтересами, розподіляють обов'язки та починають працювати над проектом. Я вважаю, що метод проектів можна застосовувати навіть на початковому етапі вивчення англійської мови при опрацюванні таких тем як: «Моя сім'я», «Мій друг», «Мої шкільні предмети», «Їжа» тощо, тому що учні із задоволенням продукують листівки, постери, колажі, лепбуки тощо.

Мета проектної роботи полягає в можливості кожного учня проявити себе якнайкраще, продемонструвати свої здібності, використовуючи при цьому набуті знання і навички, навчитися слухати думки інших. На першому етапі провідна роль належить учителю - не ознайомлення з лексичним, граматичним матеріалом, мовленнєвими структурами. На другому - учні самостійно збирають інформацію. На третьому етапі вчитель виконує роль консультанта. Четвертий етап – презентація самого проекту [3, с. 42].

Практичні роботи, експерименти, творчі пошуки запалюють в очах учнів вогники зацікавленості, які не згасають протягом тривалого часу. Зміни видів діяльності, уміле керування навчальним процесом сприяють розвитку креативних здібностей [3, с. 27].

Список використаних джерел:

1. Метод проектів : особливості застосування в початковій школі : Посіб. для вчителів початкових класів, слухачів курсів підвищення кваліфікації, студентів педагогічних факультетів вищих навчальних закладів. К: Київський міський педагогічний університет ім. Б. Д. Грінченка, 2009. 42 с.
2. Навчаємо і виховуємо. Проектна діяльність у школі / О. Галицький. К.: Шк. світ, 2007. С. 79- 85.
3. Проекти в початковій школі: тематика та розробка занять / упоряд. О. Онопрієнко, О. Кондратюк. – К.: Шкільний світ, 2007. – 128 с.
4. Проектна діяльність у школі / упорядник М. Голубенко. К: Шкільний світ, 2007. 128 с.
5. Проектне навчання: коротко про головне. URL.: <https://nus.org.ua/view/proektne-navchannya-korotko-pro-golovne/>
6. Проектна діяльність на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ». URL.:<https://nuschool.com.ua/lessons/world/1-2klas/19.html>.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ПРОЄКТУВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА РОЗВИТКУ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Труш Яна – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Реформування початкової освіти в Україні вимагає суттєвих змін у процесі підготовки майбутнього вчителя до роботи в Новій українській школі. Вимоги до вчителя початкових класів стають все більш високими, професійні завдання ускладнюються, а перед закладами вищої освіти постають нові проблеми щодо формування основ професійно-педагогічної діяльності майбутніх учителів початкових класів. Це пов'язано з проблемою формування готовності майбутнього фахівця взаємодіяти з молодшими учнями в умовах реалізації Державного стандарту початкової освіти і заявлених вимог до організації освітнього середовища розвитку в початковій школі. Тому підготовка майбутніх учителів спеціальності 013 Початкова освіта у ЗВО набуває нового змісту, а саме: майбутні вчителі початкових класів мають бути підготовлені проєктувати освітнє середовище розвитку молодшого школяра. До того ж проблема формування цілісного освітнього простору у педагогічних ЗВО будь-якого типу є малодослідженою, бо вона не була актуальною в системі класичної, інформаційно-репродуктивної освіти. Отже, створення в освітньому процесі закладів вищої освіти організаційно-педагогічних умов, які забезпечать готовність майбутніх учителів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра, є надзвичайно актуальною проблемою.

Нова українська школа має стати середовищем розвитку молодшого школяра. Від правильно створеного освітнього середовища в школі залежить усебічний розвиток молодшого учня. Яким буде освітнє середовище, в повній мірі залежить від учителя початкових класів, від його знань, компетентності, креативності, професіоналізму, вміння проєктувати й організувати творче освітнє середовище.

Організаційно-методичні та наукові засади освітнього середовища, які відповідають завданням розвитку і самореалізації особистості, викладено у дослідженнях О.Савченко, Т.Сущенко, І.Беха, П.Вербицької, О.Киричука, І.Єрмакова, І.Зязюна, М. Наказного та інших. Так, на думку О. Савченко, освітнє середовище початкової школи – це предметно- просторове, психодидактичне й гігієнічне середовище, «у межах якого має панувати особлива атмосфера емоційного добробуту всіх вихованців, незалежно від рівня їх навчальних досягнень» [2, с.41- 49].

Дослідниця В.Балакірева вважає, що реалізація змін у підготовці сучасного вчителя можлива за умови зосередження уваги на формуванні професійної компетентності й постійного збагачення педагогічного досвіду [1, с. 340-351].

Успішно вирішити завдання підготовки майбутніх учителів початкових класів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра можна такими шляхами: по-перше, навчання у вищому закладі освіти; по-друге, набуття досвіду проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра під час педагогічної практики в закладах загальної середньої освіти; по-третє, самоосвіта у сфері здійснення проєктування освітнього середовища в початковій школі.

На даний час на допомогу вчителям активно розробляється проблематика освітнього середовища у контексті системи «дитина–освітнє середовище» такими науковцями: В. Ясвін, Н. Гонтаровською, В. Лозовою, І. Баєвою, А. Хуторським та іншими.

У «Професійному стандарті вчителя початкових класів» (2018) серед функцій педагога зазначається створення освітнього середовища розвитку. Професійний стандарт є своєрідною основою для створення відповідного стандарту вищої освіти. А тому напрямок діяльності вчителя, пов'язаний із проектуванням освітнього середовища розвитку молодшого школяра, є одним із пріоритетних у справі розбудови Нової української школи.

Список використаних джерел:

1. Балакірева В.А. Питання підготовки студентів до продуктивного навчання молодших школярів. Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. праць Криворізького пед. інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет». Кривий Ріг, 2014. Вип.42. С.340-351.
2. Савченко О.Я. Навчальне середовище як чинник стимулювання дослідницької діяльності молодших школярів. Наукові записки Малої академії наук України. 2012. № 1. С.41-49.

НАРОДНА ГРА ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ РОЗУМОВОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Тютюнник Вікторія – здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Україна

Ігри, вкорінені в культурному спадку народу, є надзвичайно важливим дидактико-виховним ресурсом. Вони втілюють у собі народні традиції, обряди та способи розваг, які сформувалися протягом століть і зосереджують у собі найцінніші аспекти національної спадщини. Народні ігри передаються від покоління до покоління і не втрачають своєї актуальності. Це свідчить про їх універсальність використання, зокрема, як засобу виховання розумової активності дітей молодшого шкільного віку.

Мета наукової розвідки полягає в обґрунтуванні актуальності використання народних ігор для виховання розумової активності учнів початкових класів.

Великого значення інтелектуальному розвитку в освітньому процесі надавали відомі європейські педагоги минулого: Платон, Аристотель, Я. Коменський, Й. Песталоцці, М. Пирогов, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. Сучасні вчені Г. Кіт та С. Сімоновська підкреслюють, що забезпечення розумового розвитку учнів як одна з найскладніших проблем стратегічного поступу сучасної школи має здійснюватись на основі інтеграції психологічних і педагогічних знань про взаємозв'язок навчання і розвитку, зв'язку пізнавальної і трудової активності дітей з їх культурним оточенням, спрямування педагогічного процесу на проектування особистості дитини, на перспективу її подальшого розвитку [1].

Потрібно зауважити, що у молодшому шкільному віці діти опановують новий для себе вид діяльності – навчальну. Одначе, ігрова діяльність не втрачає для них значимості, хіба що змінюється спрямованість гри: вона набуває дидактичних ознак і стає більш інтелектуально зорієнтованою.

Ігрова діяльність в контексті наступності дошкільної та початкової освіти була предметом розгляду Н. Гавриш, Т. Піроженко, Г. Тарасенко, О. Чепки та ін. Дослідники О. Мельниченко і В. Третяк у своїх публікаціях систематизували та проаналізували основні проблеми, що вирішувалися у публікаціях науковців на теренах України у педагогічній теорії ігрової діяльності, а також здійснили спробу з'ясування провідних закладів вищої освіти та науки України, де така теорія отримала найбільший розвиток [2, с. 233-238].

Народні ігри, безумовно, мають великий потенціал для розвитку розумової активності дітей молодшого шкільного віку. Вони сприяють розвитку логічного мислення, пам'яті, уяви, кмітливості і винахідливості, тренуванню вольових зусиль, формуванню м'яких навичок (роботи в команді, співробітництва, знаходження правильних рішень, тощо). Крім того, в ході етнодидактичної гри активізується не лише розумова сфера дитини, а й пробуджується живий інтерес до процесу пізнання, який супроводжується позитивними емоціями, дитячою безпосередністю, доброзичливим сміхом. На нашу думку, за таких умов інтелектуальна сфера дитини буде задіяна максимально й при цьому відбуватиметься її розвиток.

Отже, народні ігри можуть стати ефективним засобом виховання розумової активності дітей молодшого шкільного віку. Існує нагальна необхідність обґрунтування доцільного вибору гри у конкретній дидактико-виховній ситуації, а також її адаптації у відповідності з освітніми цілями й оцінки результативності використання.

Список використаних джерел

1. Кіт Г. Г., Сімоновська С. С. Розумовий розвиток молодшого школяра в контексті реалізації нової парадигми освіти. *Система неперервної освіти вчителів початкової школи*. 2021. URL : <https://sno.udpu.edu.ua/index.php/naukovo-metodychna-robota/91>
2. Мельниченко О., Третяк В. Вирішення проблем ігрової діяльності в українській педагогічній науці: останнє десятиліття. *Молодий вчений*. 2019. № 10 (74), С. 233-238. URL : <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-10-74-54>

ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДО НАВЧАННЯ У ДІТЕЙ ЧЕРЕЗ ПОЗАУРОЧНІ ЗАХОДИ З УЧАСТЮ БАТЬКІВ

Федоренко Дар'я – здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Сучасний освітній процес став важливою складовою суспільного розвитку, і від успіху цього процесу залежить майбутнє нації. У цьому контексті, питання фор-

мування позитивного підходу до навчання у дітей стає актуальним завданням для батьків, вчителів і всієї освітньої спільноти. Позаурочні заходи, які включають участь батьків, надають великий потенціал для досягнення цієї мети.

Діти - це майбутнє, і їхня готовність до навчання і розвитку визначається великою мірою їхнім ставленням до навчання. Позитивний підхід до навчання включає в себе бажання вчитися, цікавість до знань, ініціативність у власному навчанні та розвитку. Він формується на ранніх стадіях дитячого розвитку і визначається впливом різних факторів, включаючи взаємодію з батьками, оточенням і особистим досвідом.

Позаурочні заходи, де батьки беруть активну участь разом із своїми дітьми, надають унікальну можливість впливати на їхнє ставлення до навчання. Однією з перших теоретичні і прагматичні аспекти співпраці батьків і школи зв'язала професорка соціології Джой Епштейн. Ще 1982 року вона ініціювала низку досліджень, які засвідчили залежність якості освіти від ефективності співпраці батьків, вчителів і адміністрації школи. 1996 року дослідниця разом із послідовниками узагальнила рамкові умови, що включають шість основних типів активностей батьків, що поєднують відносинами партнерства сім'ю, школу та громаду: батьківство, спілкування, волонтерство навчання вдома, ухвалення рішень, співпраця з громадою. [1]

Дослідження в галузі педагогіки та психології навчання свідчать про важливість позитивного підходу до навчання для досягнення високих результатів і розвитку особистості. Розуміння, як формувати цей підхід через позаурочні заходи з участю батьків, може стати ключовим кроком у покращенні якості освіти та підготовці молодого покоління до майбутніх викликів і можливостей.

Позаурочні заходи, які залучають батьків до активної участі, відкривають перед дітьми безмежні можливості для навчання і розвитку. Батьки, беручи участь в позаурочних активностях, можуть стати прикладом для своїх дітей. Їхня участь демонструє важливість навчання та саморозвитку як життєвої цінності. Діти спостерігають, як батьки активно вживаються в ролі учнів або учасників, долають труднощі, розвивають навички і досягають цілей. Цей приклад може сприяти формуванню в дітей позитивного ставлення до навчання як до цікавого і важливого процесу. У зв'язку з цим, Микитенко Л.С. учителька початкових класів ліцею №11 м. Новоград-Волинського Житомирської області, провела дослідження про важливість співпраці батьків у шкільному житті учнів. Разом з дитиною батьки теж повинні вчитися в початковій школі. Для них працює

Школа батьківства - це тісна співпраця вчителя і психолога школи щодо організації та реалізації просвітницької роботи з батьками класу через систему продуманих батьківських зборів, тренінгів, анкетування, індивідуального консультування і постійного педагогічно-психологічного супроводу сімей упродовж навчання у початковій школі. Вона запропонувала такі новаторства, як : батьківські збори – консультації, батьківські збори «тет-а-тет», показові уроки для батьків, спільні уроки з батьками, збори-чаювання. [2].

Позаурочні заходи з участю батьків створюють можливість для близького спілкування і взаєморозуміння між дітьми і їхніми батьками. Це сприяє покращенню сімейних стосунків і сприяє створенню сприятливого психосоціального середовища для розвитку дітей. Діти відчувають підтримку та зацікавленість батьків у їхніх досягненнях, що може позитивно вплинути на їхню самооцінку та віру у власні сили.

Список використаних джерел:

1. Краще разом. Що таке педагогіка партнерства і навіщо вона в НУШ. URL. :<https://nus.org.ua/articles/pedagogika-partnerstva-shho-tse-take-ta-yak-zrozumity-chy-vona-ye-u-shkoli/>
2. Микитенко Л.С. Партнерство заради дитини. URL. : <https://conf.zippo.net.ua/?p=334>

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

Шиманська Катерина – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Робота з формування культури мови молодших школярів багатогранна. Один з її напрямів - розвиток орфоепічно правильної мови молодших школярів. Це означає, що вчителю потрібно вдосконалювати їхню вимовнослухову культуру, формувати хорошу дикцію, розвивати промовистість мовлення, підвищувати культуру живого слова.

Увага до орфоепічної сторони мови молодших школярів визначається безліччю факторів, серед яких пріоритетним є соціальні. Грамотне усне мовлення сприяє швидкості, легкості спілкування між людьми, надає промові комунікативної досконалості. У житті сучасного суспільства надзвичайно розширилася сфера впливу живого слова, що впливає на людину.

Усе це змушує пред'являти високі вимоги до мовлення молодших школярів. Завдання свідомого оволодіння нормами мовлення, виховання максимальної поваги до багатих традицій української мови зараз не тільки висувається на перший план, а й визначається як найважливіше суспільне завдання вчителя початкових класів.

Програми з літературного читання для початкових класів О.Савченко та Р.Шияна [1] зобов'язують працювати над звуковою стороною мови молодших школярів на упродовж усього початкового етапу навчання.

Літературне читання – це початковий ступінь єдиного та безперервного курсу літератури початкової школи, який передбачає дві взаємопов'язані цілі. Перша з них полягає в тому, щоб збуджувати в учнів інтерес до учіння, розвивати увагу, усне мовлення, розум, збагачувати пам'ять живими образами та влучними словами для вираження цих образів.

Друга мета полягає в тому, щоб навчити молодших школярів усвідомлено сприймати зміст творів словесного мистецтва, укладений у художніх образах, створених силою письменницького таланту, розвинути в юному читачеві творчу фантазію, здатність до асоціативного мислення [1].

Сформулюємо загальні завдання вчителя у формуванні культури мови молодших школярів:

- 1) забезпечити для них сприятливе мовне і мовленнєве середовище (сприйняття мови дорослих, читання книг і т. д.);

2) створювати під час уроку літературного читання ситуацію спілкування, мовні ситуації, мотивацію власного мовлення молодших школярів, розвивати їх інтереси, потреби та можливості самостійного мовлення;

3) забезпечити правильне засвоєння молодшими школярами достатнього лексичного запасу, граматичних форм, синтаксичних конструкцій, логічних зв'язків, активувати вживання слів, побудову конструкцій;

4) вести постійну спеціальну роботу з формування культури мови на різних рівнях: вимовному, словниковому, морфологічному, синтаксичному, на рівні зв'язного мовлення;

5) створити в класі атмосферу вимог до хорошого, правильного мовлення;

б) розвивати не тільки мову-говоріння, але й аудіювання.

Дотримуючись вимог сучасної методики викладання літературного читання у початковій школі, вчитель організовує роботу над найпростішими типами тексту. Майже кожен урок літературного читання має бути з переказом тексту молодшими школярами. При цьому вчитель пояснює учням, що у переказі має звучати жива мова школяра, а не заучений або зазубрений зразок, слід використовувати лексику, мовні звороти та синтаксичні конструкції, взяті зі зразка. Повинна проводитися робота над такими видами переказів: докладний, близький до тексту, короткий чи стислий, вибірковий, з перебудовою тексту, з творчим доповненням.

При цьому варто дотримуватись такої послідовності: від докладного переказу (і вибіркового) до стиснутого переказу (він пов'язаний зі складанням плану).

Ще одним цікавим видом роботи на уроках літературного читання є повідомлення (повідіть). Повідомлення є видом усного монологу молодших школярів під час уроків.

Робота з вироблення умінь готувати такі виступи сприяє посиленню практичної спрямованості викладання дитячої літератури, озброєнню молодших школярів інтелектуально-мовленнєвими вміннями, розвитку творчих здібностей, підготовки до активної участі у комунікативній діяльності. Повідомлення допомагають молодшим школярам глибоко освоювати літературу як мистецтво слова, розвивати усне та письмове мовлення у взаємозв'язку.

Також однією з технологій формування мовної культури молодших школярів на уроці літературного читання є робота в групі. Групова форма навчальної роботи передбачає включення групи учнів до спільного планування навчальної діяльності, сприйняття та з'ясування інформації, обговорення, взаємний контроль.

Види роботи з формування мовної культури молодших школярів з використанням групових форм роботи під час уроків літературного читання:

1. Дописати вірш чотирма рядками.
2. Підібрати синонімічний ряд.
3. Словами, жестами та мімікою прочитати вірш.
4. «Слово до слова – вірш створився» (кожен у групі доповнює розповідь своїми реченнями, доки не створяться римовані рядки).

5. Запитую я, а ти відповідаєш одним словом (один учень запитує, інший відповідає).

6. Поширення речень. Пропонують завдання поширити речення (одне речення для всіх груп або для кожної групи своє). Після колективного обговорення діти виходять до дошки та один з учасників називає речення у первісному вигляді.

Потім група хором вимовляє поширене речення. Порівнюємо варіанти, вибираємо найкращі [3].

Таким чином, потенціал уроків літературного читання полягає в тому, що:

- вчитель виступає еталоном мовної культури;
- вчитель застосовує суб'єкт-суб'єктний підхід у навчанні молодших школярів під час уроків літературного читання;
- вчитель організовує взаємодію молодших школярів у груповій формі навчання.

На уроках літературного читання у молодших класах у вчителя є величезні можливості значно прискорити формування мовної культури молодших школярів за допомогою спеціальної організації навчальної діяльності.

Правильно поставити тему, зацікавити нею, викликати бажання взяти участь у її обговоренні, активізувати роботу школярів – одна з головних проблем удосконалення системи формування мовної культури молодших школярів.

Список використаних джерел

1. Вербещук С. В. Формування мовленнєвої культури учнів початкової школи в процесі літературного читання: автореф. дис. ... канд. пед. наук. спец.: 13.00.02. Херсон, 2016 23 с.
2. Качак Т. Б. Літературна освіта молодших школярів: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2017. 44 с.
3. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 3-4 клас. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б. 3-4 клас. URL: <https://mon.gov.ua/osvita/navchalni-programi> на ... (дата звернення: 30.09.2023).

ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З УЧНЯМИ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА НЕТРАДИЦІЙНИХ УРОКАХ

Шпак Оксана – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Розвиток пізнавальних інтересів дитини - один з найважливіших чинників успішності навчання. Всі зусилля педагога сформувані у дітей будь-які уявлення чи поняття приречені на неуспіх, якщо не вдалося зацікавити учнів навчальним предметом. На даний час формування і розвиток пізнавального інтересу є однією з актуальних проблем сучасної освітньої школи. Педагогічною наукою і практикою протягом тривалого часу доведена необхідність теоретичної розробки цієї проблеми та її реалізації.

Таким чином, серед багатьох завдань початкової освіти за Концепцією «Нової української школи» формування і розвиток навчально-пізнавального інтересу школярів, який є фундаментом розвитку особистості молодшого школяра в цілому, є одним із найбільш складних і актуальних.

Дидактична взаємодія на уроці уявляється в цьому контексті як співпраця в підсистемах: «особистість вчителя - особистість учня»; «особистість учня – особис-

тість учня», «особистість учня – клас». В усіх цих підсистемах постійно і незмінно відбувається взаємодія вчителя й учня як двох особистостей. Саме її і можна вважати провідним педагогічним механізмом діалогу, який відбувається на уроці.

Сьогодні, на жаль, в педагогічній практиці ще існує авторитарний стиль спілкування - учитель над дітьми. Багатьма батьками та учителями він сприймається як єдино правильний, «серйозний» стиль, за якого виключається «загравання» з учнями. За авторитарного стилю роботи вчитель - панівна фігура, недосяжна, а іноді навіть страхітлива. Він вказує - вони виконують його накази. При ньому учні сильні, багато знають, вміють, без нього - дещо пам'ятають але нічого не вміють. Ініціатива їхня скута, самостійність зведена до мінімуму. Вчитись і щось робити їм нецікаво. За такого навчання дуже низька якість і глибина засвоєння знань, бо нові знання учень мовчки сприймає з пояснень вчителя. Відпадає потреба думати, а наслідком цього є невміння пояснити свою думку, грамотно дати зв'язну відповідь на запитання. Адже мовчання учня біля дошки - це мовчання його думки.

Іноді учень хоче зрозуміти, розібратися в матеріалі, який пояснює вчитель, але боїться перепитати його про незрозуміле, порадитися з ним, бо ділове спілкування на уроці фактично забороняється. Форма такого спілкування, його зміст в учителя авторитарного стилю має тільки контрольно-оцінний характер. Ділове спілкування, якщо його можна так назвати, за таких умов навчання існує під час взаємоперевірки виконання завдань. До того ж, цей прийом застосовується таким учителем як штучна інновація, данина часові чи моді. «Санкціоноване» спілкування тільки зовні нагадує співробітництво. Привнесена в авторитарний стиль як інородне тіло, така взаємоперевірка, по суті, ним і залишається, не даючи продуктивного наслідку. Це просто інсценівка взаємодії, бо тут не створюються умови для обміну мотивами дій, доказами, врешті, переконаннями у правильності своїх думок.

Усі письмові самостійні завдання на етапі застосування набутих знань виконуються учнями лише індивідуально. А це веде до прояву елементів егоїзму, прагнення закрити долонею, аркушем паперу те завдання, що виконується в зошиті. Пізніше таке офіційне спілкування приводить до масового списування. Отже, за авторитарного стилю взаємодії учасників навчально-виховного процесу ділове й особистісне спілкування має офіційну спрямованість, епізодичний характер, виявляється на примітивному рівні. Учень не виступає як партнер по спілкуванню в побудові та організації навчальної діяльності. Він є тільки об'єктом, який задіяний у цю діяльність для засвоєння знань, умінь і навичок. Учитель в цьому разі не володіє механізмами розвитку комунікативних умінь молодших школярів на кожному етапі навчального процесу, часто не вміє спілкуватися сам.

Сьогодні на часі той демократичний характер взаємовідносин педагога й учнів, який називається педагогікою співробітництва, діалогу. За таких взаємовідносин учень є не тільки об'єктом впливу, а й самокерованою, самостійною та вільно діючою особистістю, повноправним співучасником педагогічного процесу. Учитель у навчально - виховному процесі постійно підтримує контакт з учнями, створює відповідну психологічно комфортну обстановку для сприймання, міцного засвоєння навчального матеріалу.

Функції контакту різні. Так, методична функція полягає в тому, щоб зосередити увагу учнів на значущих моментах, «втягти» учнів у доцільну послідовність

його засвоєння. Евристична функція виявляється в активізації допитливості учнів, створенні проблемної ситуації під час навчання, «провокуванні» пошуку її розв'язання. Контрольна функція, або функція зворотного зв'язку, дає змогу вчителю дізнатися, наскільки повно і правильно сприймають учні його повідомлення. Морально-етична функція полягає в тому, щоб привернути до себе клас, заволодіти його довір'ям, з одного боку, а з другого - ця функція допомагає регулювати моральне самопочуття дітей на уроці, створюючи ситуацію успіху.

Методи встановлення контакту також різноманітні. До них належать: емоційно-психологічний зачин уроку, створення проблемної ситуації, стимулювання творчості «в цю мить», відповіді на запитання, зміст самих запитань, інтонаційна гама викладу, зміни в емоційному тоні фрагментів уроку, «режисура» та ін.

Таким чином, успіх організації нестандартного уроку під час розв'язання проблемної ситуації на етапі засвоєння нових знань чи виконання завдань на етапі застосування набутих знань на практиці залежить від того, як засвоєні прийоми спілкування, розвинута техніка мовлення, мовленнєвий етикет, уміння володіти своїм організмом: міміка, жест, погляд, постава, манера триматися під час розмови, зустрічі.

Список використаних джерел

1. Нова Українська Школа / <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
2. Нестандартні уроки в початковій школі / Упоряд. О. Кондратюк. К. 2005. 128 с.
3. Нестандартні уроки в початковій школі / Упорядник Л. І. Нечволод. Харків: *ТОРСІНГПЛЮС*. 2007. 87 с.
4. Нестандартні уроки української мови в 2 класі // *Початкове навчання*. 2006. № 6(82) лютий. С. 8-11
5. Малафійк І. Дидактика новітньої школи: Навчальний посібник / І. Малафійк. К. : Вид. Дім «Слово». 2015. 632 с.
6. Павленко Л. П. Сучасний урок в початковій школі Харків: *Основа*. 2005

СТРУКТУРА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Шупик Ольга – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Для розробки оптимальної методики, яка сприяє оперативному опануванню інтелектуальними вміннями, потрібно чітко визначити всі елементи діяльності. З цих позицій схарактеризуємо складові структури інтелектуальних умінь здобувачів початкової освіти.

На уроках літературного читання оптимально використовувати такі методи формування пізнавальних умінь: формулювання проблем; рефлексію різних видів робіт під час самостійної діяльності; смислове та читання -перегляд у процесі аналізу твору в цілому; моделювання у створенні цілісності образів твору; пошук матеріалу, що виражається у перечитуванні тексту, роботі з словниками; у інформації щодо біографії автора, у аналізі тексту; перегляді мультфільмів основі сюжету твору;

структурування інформації та її логічна організація, яка характеризується аналізом, синтезом, порівнянням, систематизацією, класифікацією, узагальненням, моделюванням, встановленням причинно-наслідкових зв'язків, абстрагуванням, доказом, дослідженням, проведенням аналогій; осмисленням жанрів твору, їхньої композиції, усвідомленням їхньої образної виразності; тренування умінь формулювати висновки, яке відбувається у ході зіставлення поставленого завдання та власних можливостей, врахування та адаптації до уявлень (інтерпретації) досліджуваного твору [2, с.26].

І.Лов'янова вважає загальнонавчальні вміння найбільш важливими у структурі інтелектуальних, диференціюючи їх на 4 групи: мисленнєві, які виражаються у здатностях проводити аналіз, синтез, порівняння, установлення причинно-наслідкових зв'язків, формулювання висновків та узагальнень; інформаційні, які характеризуються здатністю до конструювання інформації – від тексту до таблиці, схеми, плану; опису, прочитання формул, таблиць, схем, креслень; комунікативні, які передбачають вміння групової роботи, парної, грамотного висловлювання власних думок; організаційні, які спрямовані на самостійне роботу з завданнями за алгоритмом, вміння самоперевірки й самооцінки [там само].

За О.Башманівським, існують такі складники інтелектуальних умінь школярів: змістово-інформаційний, контрольо-результативний, мотиваційно-цільовий, операційно-діяльнісний, діагностико-коригувальний [1, с. 96].

Мотиваційно-цільовий складник виражає розуміння здобувачем вагомості формування інтелектуальних умінь, передбачає створення вчителем сталої мотивації для процесу їх розвитку. З мети виокремлюють навчальні завдання, у яких виділяють те, що здобувач уже засвоїв, та те, що йому варто вивчити. Складова сприяє стимулюванню механізму появи інтелектуальних умінь на різних етапах процесу [там само].

Змістово-інформаційна складова забезпечує ознайомлення школярів зі специфікою навчально-пізнавальної діяльності, яка спрямована на розвиток інтелектуальних умінь. Управління формуванням умінь та навичок навчання здобувачів виражається у керуванні зовнішніми чинниками – установленням змісту навчального матеріалу, розподіл його за часом, вибір методів навчання; організація згідно з визначеними завданнями умов діяльності учнів, визначення потрібного терміну поетапного шліфування умінь та навичок навчально-пізнавальної діяльності [там само].

У структурі цієї складової вагомим є навчально-пізнавальне завдання як модель проблемної ситуації, з якої починається мислення [там само, с. 97].

Операційно-діяльнісний компонент акумулює опанування знань предмета через цілеспрямовано організовану діяльність учнів, яка узгоджується з метою створення орієнтовного складника інтелектуальної діяльності. Найважливішим методом у вивченні змісту предмета є дидактичні завдання та вправи, які будуються згідно зі складовими інтелектуальної діяльності: аналіз, узагальнення; порівняння; здогад та інтуїція, встановлення причинно-наслідкових зв'язків; завдання, які мають вибір вирішення; завдання алгоритмічного типу, які передбачають упорядкування мисленнєвих дій; завдання дослідницького типу, які сприяють розвитку інтелектуальних умінь [там само, с. 98].

Діагностико-коригувальна елемент інтелектуальних умінь передбачає аналіз стану сформованості інтелектуальних умінь для подальшого корегування. Способа-

ми управління діяльністю здобувачів у опануванні умінь є такі: прямий, який надає спеціальні орієнтири чи алгоритми; непрямий, що виражається в сукупності навчальних завдань [там само].

Контрольно-результативний складний інтелектуальних умінь забезпечує здійснення постійного контролю у процесі та результатах розвитку інтелектуальних умінь. Тут важливим елементом повинен виступати оперативний контроль та корекція.

За І.Лов'яною, структура інтелектуальних умінь є такою: організаційний, мисленнєвий, інформаційний та комунікативний компоненти [2, с. 33].

Мисленнєва складова інтелектуальних умінь учнів передбачає уміння опанування знань про структуру мисленнєвих операцій; уміння здійснювати мисленнєві операції (аналіз, синтез, абстракцію, узагальнення, порівняння, конкретизацію); уміння виконувати переміщення засвоєних способів діяльності; бачити нову проблему в звичайній ситуації; уміння формулювання теоретичних та практичних узагальнень [там само, с. 34].

У інформаційній складовій інтелектуальних умінь учнів відображено уміння використання прийомів мислення для здобуття знань (визначення в інформації головного; подача матеріалу у вигляді схеми; поєднання явищ та предметів у групи, класи згідно з важливими схожими ознаками, прочитання таблиць, схем, раціональне запам'ятовування); здатність самостійно комбінувати відомі способи діяльності в нові; створення правил-орієнтирів дефініції головного, порівнянь; сходинки від абстрактного до конкретного; розшифрування узагальнень [там само].

Комунікативна складова інтелектуальних умінь школярів характеризується здатністю до висловлювань власних ідей, побудовою зв'язних висловлювань, мотивації власної діяльності; здатністю до висловлювань ставлення до явищ, фактів у парній чи груповій роботі; обґрунтування власних поглядів; опанування способів дедуктивного та проблемного доведення [там само].

Організаційна компонента інтелектуальних умінь учнів виражається у здатності до прийняття мети, яку визначив учитель, у вияві інтересу до навчання; здійснення розумових, сенсорних чи практичних дій, операцій, прийомів у певній послідовності; осмислення власної діяльності; в умінні самостійно визначати мету діяльності; докладати волю; організовувати власну працю задля досягнення результатів; у пошуці важливих знань, шляхів з метою вирішення визначених задач; у вияві бажань удосконалюватись; у здійсненні самоконтролю та самооцінки [там само].

Отже, у структурі інтелектуальних умінь учнів початкових класів є такі компоненти: мисленнєвий, інформаційний, комунікативний, організаційний.

Список використаних джерел

1. Башманівський О.Л. Формування інтелектуальних умінь старшокласників у процесі навчання предметів мовно-літературного циклу: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 193 с.
2. Лов'янова І. В. Формування інтелектуальних умінь старшокласників у процесі вивчення предметів природничого циклу: дис. ... канд. пед. наук. спец.: 13.00.09. Кривий Ріг, 2009. 208 с.

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Юрченко Юлія – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Сучасна система освіти являє собою культурний простір, спрямований на навчання, виховання та розвиток учнів, на формування культурних форм поведінки, наявність яких розширює можливості мислення, формує спосіб життя та стиль поведінки особистості.

Формування культури здоров'я – це цілеспрямований процес сприяння усвідомленню учнями цінності здоров'я, формування відповідального ставлення до нього та організація цього процесу відповідно до його індивідуальних можливостей та певних умов. Однією із суттєвих умов є стимулювання активності учнів у процесі формування культури здоров'я. Реалізація цієї умови забезпечується спонуканням в учнів внутрішніх протиріч, які активізують їх поведінку з позицій цінностей свого здоров'я. Природна активність дитини має бути спрямована в соціальне русло, завдяки такій «самодіяльності» можливе формування культури здоров'я [2].

Наступною умовою є збагачення школярів знаннями про культуру здоров'я. Процес набуття таких знань відбувається під впливом усієї сукупності подій у їхньому житті: різноманітних соціальних та побутових (сімейних) впливів, в результаті ознайомлення школярів з природою, спілкування з однолітками та дорослими, осмислення досвіду своєї поведінки тощо. Проте найбільшого значення має цілеспрямована робота вчителя зі змістом освіти, що забезпечує формування уявлень в учнів про культуру здоров'я особистості, стимулює виникнення позитивних емоцій, відповідних поглядів.

У сучасній школі акцент зміщується на формування інтелектуальної активності, тоді як біологічною закономірністю дитячого розвитку є вдосконалення рухової активності. У цей період у дитини формується усвідомлена мотивація для фізичного вдосконалення, виробляється звичка піклуватися про свій фізичний стан і фізичні якості – силу, витривалість, швидкість, спритність, режим дня, рухову активність. Таким чином, формуванню культури здоров'я школярів сприяє – використання в навчальній діяльності методів оздоровчої роботи, пов'язаних із фізичною активністю школяра. Рухова активність включає комплекс оздоровчих заходів, що використовуються в ході освітнього та виховного процесу: застосування фізкультурних пауз; використання дидактичних завдань, пов'язаних із фізичними вправами; застосування локальної гімнастики до різних частин тіла (пальців, шиї та інших.); спонукання зорово-рухової активності у просторі; застосування комплексів профілактичних заходів щодо запобігання розвитку короткозорості [2].

Однією з найважливіших педагогічних умов для формування культури здоров'я молодших школярів є організація практичної діяльності та спілкування в колективі та родині. Включення учнів в практичну діяльність допомагає розширити та поглибити уявлення про здоровий спосіб життя, а також переконати на власному досвіді в соціальній та особистісній значущості їх поведінки, спрямованій на збереження здоров'я.

Розкриємо методичні засади організації діяльності та спілкування школярів у процесі формування умінь здорового способу життя. Діяльність, спілкування, буття (спосіб життя) дитини є тими сферами та основними засобами, за допомогою яких, батьки мають можливість виховувати здорову дитину. Провідним засобом у цьому є ігрова діяльність [3]. Виховна сутність ігрової діяльності полягає в тому, що через виконувани роль, підпорядкування правилам гри, учень виробляє в собі певні вміння, переживає той стан, який викликає прояв тієї чи іншої риси характеру, як би тренуючи себе у відповідній поведінці.

Також процес формування культури здоров'я може здійснюватися шляхом практичної діяльності за зразком. Завдяки прагненню бути схожим на такий зразок, дитина намагається у своєму повсякденному житті виявляти необхідні якості. Спостерігаючи та аналізуючи «живі» зразки поведінки, учні осмислюють свою поведінку, відносять її за зразком. Найбільш дієво та інтенсивно культура здоров'я формується в оздоровчо-гігієнічній діяльності [1].

Формування культури здоров'я успішно відбувається у суспільно-корисній трудовій діяльності. Формування позитивного ставлення до праці, бажання працювати призводить до накопичення запасу життєвої сили, яка захищає від багатьох хвороб, подовжуючи життєве існування. Одним із видів трудової діяльності є виконання дитиною будь-якого доручення (помити взуття, почистити одяг тощо). Важливо, щоб діти знаходили у своїй трудовій діяльності застосування тих знань та вмінь, які вони набувають у школі.

Великі можливості для формування культури здоров'я школярів укладено у художньо-естетичній діяльності. Вона створює позитивні емоції та збагачує внутрішній світ дитини, що допомагає їм повніше реалізувати свої уявлення про здоров'я. Використання художніх текстів (чи уривків), що містять опис ситуацій та особливостей дій у них головних героїв з висновками про культуру здоров'я, створюють певний психологічний настрій, що активізує мислення [2].

Організація регулярної практичної діяльності та спілкування школярів, як у школі, так і в умовах сімейного виховання надає виховній роботі цілісного характеру. Педагоги та батьки орієнтуються те що, щоб брати участь у вирішенні особисто значимих проблем, із якими стикаються школярі, з метою формування культури здоров'я [1].

Виділені основні види діяльності є загальними, можуть бути видозмінені чи конкретизовані залежно від вікових особливостей та можливостей дітей, умов реалізації їх у конкретній школі.

Таким чином, навчальна та позанавчальна діяльність школяра стимулюється характером відносин, які встановлюються між педагогом та учнями. Організація роботи з формування культури здоров'я учнів передбачає створення ефективних умов реалізації цього процесу. Це дозволяє педагогу на основі результатів діагностики прогнозувати та конструювати процес виховання, орієнтувати його на конкретний результат.

Список використаної літератури

1. Єжова О. Здоровий спосіб життя. Навчальний посібник. Суми : Університетська книга, 2017. 127 с.

2. Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження: колективна монографія / за заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. Харків : Вид. Рожко С. Г., 2017. 488 с.

3. Желева О.І. Формування навичок здорового способу життя: метод. посіб. Золотоноша, 2014. 147с.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

Ющенко Наталія – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Питання ставлення людини до довкілля, з'ясування місця і ролі людини щодо природи постає гостро у всьому світі та набуває дедалі більшої актуальності планетарного характеру. Саме тому на особливу увагу заслуговує екологічна освіта майбутніх учителів, високий рівень професійної підготовки якої є потенційною позитивною умовою масштабного впливу на формування екологічної культури школярів.

Основи дбайливого ставлення до природи необхідно закладати у початковій школі. Молодший шкільний вік найбільш цінний етап у розвитку екологічної культури особистості. Саме в цей час слід закладати моральні основи, розвивати почуття прекрасного, вміння бачити красу природи. У наші дні питання екологічного виховання набули великого значення і вирішувати їх – це задача сучасної школи.

Науково-теоретичну основу дослідження склали праці, у яких висвітлена проблема наступності та шляхи її реалізації в навчанні і вихованні на різних вікових етапах (Б. Ананьєв, Ю. Бабанський та ін.); розкрито особливості організації педагогічного процесу початковій школі, з ознайомленням учнів молодших класів з природою (Н.Бібік, Н. Коваль, А. Васильєва, І. Зверев, В. Бондаренко, З. Плохій, Г.Марочко, Д. Мельник, Н. Лисенко, Л. Нарочна, С. Ніколаєва, П.Саморукова, Н. Пустовіт, Г. Пустовіт, Д. Хайдурова, Н. Яришева, В.Лисенко та ін.) [1].

Підготовка майбутніх фахівців до формування екологічної свідомості школярів має бути невід'ємною та ґрунтовною в системі освіти. Оскільки незважаючи на те, що проблема покращення екологічного стану всієї планети знаходиться в центрі уваги наукових діячів різних галузей, все ж таки провідна роль у вирішенні екологічних проблем належить системі екологічного виховання, яке здійснюється у закладах освіти. Саме тому якість екологічної освіти залежить від знань, обізнаності, рівня підготовки педагога до розв'язання завдань екологічного виховання учнів.

Термін «екологія» був вперше запропонований Е. Геккелем ще у 1866 р. [2]. На основі цього визначення побудовані інші, більш сучасні розгорнуті визначення даного терміну.

Екологічна освіта – це неперервний процес засвоєння учнями знань, цінностей і понять, спрямований на осмислення і оцінку взаємозв'язків між людьми, їх культурою та навколишнім середовищем, що забезпечує поступальний розвиток

навичок прийняття екологічно доцільних рішень, а також засвоєння відповідних правил поведінки в навколишньому середовищі [3].

Екологічна компетентність – це індивідуальна і колективна (суспільна) здатність усвідомлювати нерозривний зв'язок кожної окремої людини і всього людства загалом з цілісністю і відносною незмінністю природного середовища існування людини, усвідомлення необхідності використання цього розуміння у практичній діяльності, вміння і звичка діяти стосовно природи, не порушуючи зв'язок і колообіг природного середовища, сприяти їхньому поліпшенню для життя нинішнього і майбутніх поколінь людей.

Формування екологічної компетентності відбувається у процесі екологічної освіти й відповідно покликане слугувати провідником екологічної культури у змісті освіти, створює мотивацію для ціннісної орієнтації у навчальних конструктах. Екологічна компетентність як психолого-педагогічна категорія може розглядатися як «сектор» життєвої компетентності, який стосується широкого спектру взаємодії особистості і навколишнього середовища.

Формування екологічної компетентності учнів початкових класів повинно поєднуватися з екологічним вихованням. І це може бути успішно виконано у такій формі навчання, як гра. Навчально організована ігрова діяльність формує досвід, дозволяє досягти свого повного самовираження, активності та свободи дій, належним чином поєднаних з вимогами взаємної поваги, знанням навколишнього середовища, відчуттям краси природи та її гармонії, розвитком почуття любові та турботи про свої предмети.

У «Концепції екологічної освіти України» найголовнішим завданням екологічної освіти визначено формування екологічної компетентності, що передбачає:

- виховання розуміння сучасних екологічних проблем держави й світу, усвідомлення їх важливості, актуальності й універсальності;
- відродження кращих традицій українського народу у взаємовідносинах з довкіллям, виховання любові до рідної природи;
- формування розуміння необхідності узгодження стратегії природи і стратегії людини на основі ідеї універсальності природних зв'язків, подолання спожи-вацького ставлення до природи;
- розвиток особистої відповідальності за стан довкілля на місцевому, регіональному, національному і глобальному рівнях, уміння прогнозувати особисту діяльність і діяльність інших людей та колективів;
- розвиток умінь приймати відповідальні рішення щодо проблем навколишнього середовища, оволодіння нормами екологічно грамотної поведінки; виховання глибокої поваги до власного здоров'я та вироблення навичок його збереження. [4].

Формування екологічної компетентності учнів здійснюється як у навчальному процесі, так і у позакласній діяльності. Педагогічною наукою визначені основні принципи екологічного виховання учнів і формування їх екологічної компетентності.

До них належать:

- принцип міждисциплінарного підходу, що вимагає точного визначення місця і ролі кожного предмета в загальній системі екологічної освіти; взаємне погодження змісту, форм і методів роботи; логіку розвитку провідних ідей і понять, їх постійне вивчення і поглиблення;

- принцип систематичності і безперервності вивчення екологічного матеріалу, що реалізується за умови урахування ступенів навчання (початкової, базової, повної загальної середньої освіти), вікових та індивідуальних особливостей учнів;
- принцип єдності інтелектуального й емоційно-вольового компонентів у вивченні і поліпшенні учнями навколишнього середовища;
- принцип взаємозв'язку глобального, національного і регіонального розкриття екологічних проблем у навчальному процесі.

Отже, підвищенню ефективності формування екологічної компетентності сприяє її тісний зв'язок з традиційним народним вихованням любові до природи.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Проблема методів виховання в сучасній школі. Педагогіка і психологія. 1996. № 4. С. 136-141.
2. Волкова Н.П. Педагогіка. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вид. центр «Академія», 2001. 576с
3. Пустовіт Г.П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1-9 класів у позашкільних навчальних закладах: Монографія. К.: Луганськ: Альма-матер, 2004. 540 с.
4. Савченко, О. Я. Удосконалення професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів. Початкова школа. 2001. С. 1-4.

СЕКЦІЯ 7.
ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ:
НАЦІОНАЛЬНА СПЕЦИФІКА ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО
ТРЕНЕРА-ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Башавець Наталія – докторка педагогічних наук, професорка кафедри теорії і методики фізичної культури та спортивних дисциплін Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Лавренчук Іван – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 017 Фізична культура і спорт Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Проблемою вдосконалення професійної компетентності тренерів різних видів спорту опікувалися науковці Башавець Н., Федорищак Р., Бондарович О., Овчарук В., Рубан А., аспектами вдосконалення професійної компетентності вчителя фізичної культури – Іваній І., Омельяненко І. Фазлеєв Н. та ін.

Професійна підготовка тренера-вчителя фізичної культури повинна здійснюватись на основі компетентнісного підходу з обґрунтуванням відповідних цілей та завдань.

У сучасних умовах виникає потреба у підготовці фахівців, здатних інтегрувати знання та розв'язувати складні задачі у сфері фізичної культури і спорту, впроваджувати інновації в умовах невизначеності з урахуванням аспектів соціальної та етичної відповідальності.

Згідно з Національним класифікатором професій ДК 003:2010 фахівці, які здобули освіту за освітньо-професійною програмою 017 Фізична культура і спорт можуть обіймати такі посади: викладачі університетів та вищих навчальних закладів; методист з фізичної культури; керівник секцій спортивного напрямку; професіонали з управління проектами та програмами; керівники підрозділів у сфері культури, відпочинку та спорту.

Інтегральна компетентність, яка має бути сформована у них – це здатність розв'язувати задачі дослідницького та/або інноваційного характеру у сфері фізичної культури і спорту.

Загальні компетентності, якими майбутні фахівці мають володіти є: здатність діяти соціально відповідально та свідомо; здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел; здатність до адаптації та дії в новій ситуації; здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми; здатність генерувати креативність; здатність розробляти проекти та управляти ними; здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети; здатність працювати в міжнародному контексті.

Фахові компетентності: здатність до критичного осмислення проблем у сфері фізичної культури і спорту, оригінального мислення та проведення досліджень; здатність розробляти та реалізовувати інноваційні проекти у сфері фізичної культури і спорту; здатність здійснювати науково-педагогічну діяльність у закладах вищої освіти; здатність управляти робочими або навчальними процесами у сфері фізичної

культури та спорту, які є складними, непередбачуваними та потребують нових стратегічних підходів; здатність розв'язувати проблеми у сфері фізичної культури та спорту у нових або незнайомих середовищах за наявності неповної або обмеженої інформації з урахуванням аспектів соціальної та етичної відповідальності; здатність до самоосвіти, самовдосконалення та саморефлексії для успішної професіоналізації у сфері фізичної культури і спорту; здатність планувати, організовувати та здійснювати самостійні наукові дослідження з проблем фізичної культури і спорту; здатність впроваджувати у практичну діяльність результати наукових досліджень, спрямованих на розв'язання прикладних завдань у сфері фізичної культури і спорту; усвідомлювати принципи професійної та академічної етики і необхідність їх дотримання; здатність до розроблення, аналізу ефективності алгоритму змагальної діяльності, забезпечення його реалізації; здатність до організаційно-управлінської діяльності та регулювання ресурсним забезпеченням в галузі фізичної культури та спорту.

Сучасний тренер-вчитель фізичної культури має вміти аналізувати особливості, протиріччя та перспективи розвитку сучасної сфери фізичної культури і спорту, критично осмислювати проблеми у галузі та на межі галузей знань; ухвалювати ефективні рішення щодо розв'язання проблем у сфері фізичної культури і спорту, генерувати й порівнювати альтернативи, оцінювати ризики та ресурсні потреби; вільно обговорювати результати професійної діяльності, досліджень та інноваційних проєктів у сфері фізичної культури та спорту державною та іноземною мовами усно і письмово; зрозуміло і недвозначно доносити власні знання, висновки та аргументацію з питань фізичної культури та спорту до фахівців і нефахівців; розробляти і викладати спеціалізовані навчальні дисципліни у закладах вищої освіти; відшукувати необхідну інформацію у науковій літературі, базах даних, інших джерелах, аналізувати та оцінювати цю інформацію; застосовувати сучасні цифрові технології та спеціалізоване програмне забезпечення, методи статистичного аналізу даних для розв'язання складних задач фізичної культури та спорту; організовувати ефективну роботу колективу, спрямовану на досягнення визначених цілей з урахуванням економічних, правових та етичних аспектів; розробляти та реалізовувати наукові і прикладні проєкти, спрямовані на розв'язання проблем інноваційного характеру у сфері фізичної культури і спорту, а також дотичні до неї міждисциплінарні проєкти; здійснювати управлінські функції на рівні структурного підрозділу в галузі фізичної культури і спорту; здійснювати ефективне економічне регулювання фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності.

Висновки. Компетентнісний підхід до професійної підготовки тренера-вчителя фізичної культури, ґрунтується на міждисциплінарних, інтегрованих вимогах сучасності до результату освітньої діяльності і потребує подальших наукових досліджень,

Список використаних джерел

1. Башавець Н.А., Федорищак Р.Л., Бондарович О.П., Овчарук В.В., Рубан А.К. Вдосконалення професійної компетентності тренерів різних видів спорту «Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)»: журнал. № 8(14) 2023. С. 402-415.

2. Башавець Н., Іваній І, Мусхаріна Ю., Мельнік А. Еволюція та перспективи вдосконалення професійної освіти в галузі фізичної культури та спорту в Україні Наукові записки БДПУ (<https://pedagogy.bdpu.org.ua/>) Серія: Педагогічні науки. Вип. 1. 2023. С.247-255.

3. Башавець Н.А. Шляхи вдосконалення освітньо-професійної програми «Фізична культура і спорт» здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти Інноваційна педагогіка, Вип. 40, Вид дім «Гельветика» 2021. С. 219-223

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА

Грона Наталія – докторка педагогічних наук, доцентка кафедри української мови і літератури Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, Україна

Одним із напрямів реформування змісту педагогічної освіти є впровадження компетентнісного підходу, який формує вчителя, здатного переконливо висловлювати свої думки, майстерно впливає словом на здобувачів освіти. На сучасному етапі модернізації освіти в Україні, у контексті розбудови нової української школи кардинально змінюється політика фахової підготовки майбутніх учителів-словесників.

Широкомасштабна військова агресія росії в Україну ще більшою мірою актуалізувала націєтворчі, громадянські цінності професії вчителя, риси культуромовної особистості, котрий/котра «утверджує українську мовну стійкість молодих громадян у суспільстві (Закон України (2020). З березня 2023 року Кабінет Міністрів в Україні схвалив «Стратегію розвитку читання на період до 2032 року», відповідно до якої увиразнилась і тенденція до читання як життєвої стратегії. Учителю має впливовим словом забезпечувати стійкий інтерес до формування компетентного мовця-читача, здатність протидіяти атакам та пропаганді росії задля посилення інформаційного спротиву нашої країни.

В умовах воєнних реалій сьогодення загострилось і розуміння націєтворчої ролі педагогічної риторики як духовної зброї українського народу, передумови формування стійкості духу, патріотичного виховання, запоруки державної безпеки й незалежності. Особлива роль учителя-словесника, який володіє культурою слухання, мислення, спілкування, відчуває енергетику рідного слова, формує простір власної мовно-риторичної картини світу з урахуванням специфіки мовленнєвої взаємодії як у форматі офлайн, так і онлайн.

Набувають нового змісту показники педагогічного професіоналізму, зокрема, здатність не обмежуватися передаванням нової інформації, а керівництво активною інтелектуально-мовленнєвою діяльністю школярів, менторський підхід, створення потреби в аналізі досліджуваного факту, спонукання до роздумів, пошуків вирішення проблеми. З урахуванням цього здобувачам освіти необхідно оволодіти мовленнєво-риторичною діяльністю, яка має забезпечити бездоганне володіння словом та прийомами ефективної комунікації.

Мета статті – виокремити основні аспекти методики підготовки вчителя-словесника до мовленнєво-риторичної діяльності.

Базовим поняттям у нашому дослідженні є «риторична компетентність». Науковці по-різному тлумачать це поняття. За В. Ницетою, риторична компетентність охоплює сукупність знань про мову, мовлення, спілкування та комунікабельність (ініціативність, здатність до включення в комунікацію). Нам імпонує його думка, адже науковець визначає міжпредметний характер *риторичної компетентності*, яка поєднує в собі складники інших професійних компетентностей педагога, які визначені в Професійному стандарті (Професійний стандарт за професіями, 2020). «Риторична компетентність – це вищий рівень комунікативної компетентності; володіння риторичними знаннями, уміннями, навичками, якостями особистості, що визначають здатність і готовність до ефективного спілкування»[2, с.23].

У працях вітчизняних та зарубіжних науковців виділено різні компоненти риторичної компетентності педагога, зокрема, С. Толочко визначає три компоненти риторичної компетентності викладачів: мотиваційно-ціннісний (професійно-педагогічні цінності та інтерес до риторичної діяльності; професійно-педагогічна готовність до провадження належної риторичної діяльності; потреба в самоактуалізації, професійно-риторичній самореалізації та саморозвитку; професійно-гуманістичні якості та прагнення до вдосконалення власної риторичної діяльності), когнітивний (знання предмета та структури риторики; знання законів, функцій, базових категорій риторики; знання ресурсів, механізмів, закономірностей, прийомів та засобів риторики) та діяльнісно-креативний (професійно-гуманістичні вміння управління комунікативним процесом та здійснення бажаного впливу на аудиторію; вміння використовувати риторичні знання в професійно-педагогічній діяльності, соціально-культурному житті та публічній сфері; вміння та здатність розв'язувати комунікативні завдання у складних і непередбачуваних ситуаціях професійного спілкування засобами риторики) [3, с.52].

В аспекті формування риторичної компетентності продуктивним навчальним інструментарієм є завдання професійно-риторичного змісту під час вивчення методики навчання української мови, наприклад, перегляньте виступ учителя Артура Пройдакова – кращий учитель 2021 за версією Global Teacher Prize Ukraine – на Всеукраїнському онлайн-форумі «Українська— мова перемоги» (у вільному онлайн-доступі), проаналізуйте риторичну культуру вчителя; доберіть ситуативні завдання для роботи над будь-яким жанром (за вибором): інформаційні, фатичні, оцінювальні, етикетні та ін.

Формування риторичної компетентності вчителя-словесника в сучасних умовах полягає в широкому запровадженні завдань і вправ оновленого змісту, які враховують професійно-риторичну підготовку майбутніх учителів в умовах диджиталізації освіти. Відповідно до запитів сучасного суспільства й освіти майбутній фахівець повинен конструктивно й системно мислити, креативно виражати своє ставлення до світу, бути толерантним до думки інших, готовим до гармонійної мовленнєвої взаємодії.

Список використаних джерел

1. Грона Н. В. Формування культури професійного спілкування в майбутніх фахівців ЗМІ Академічна культура дослідника в освітньому просторі: європейський та національний досвід: збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної

конференції (м. Суми, 12-13 травня 2022 року) / за ред. О. М. Семеног. – Суми : Видавництво СумДПУ імені А. Макаренка, 2022. С.57-61

2. Нищета В.А. Методика навчання риторики в школі: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2014. 194 с.

3. Толочко С.В.. Формування риторичної компетентності викладачів у післядипломній педагогічній освіті. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» ім. Т.Г. Шевченка, 2020. № 13, с. 51–59.

ЧИННИКИ КАР'ЄРНОГО ЗРОСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Гурман Лілія – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Ключовою складовою успіху зростання рівня конкурентоспроможності закладу освіти забезпечення постійного просування педагогічних кадрів по кар'єрній щабліні. Сучасний керівника закладу освіти з метою забезпечення ефективного функціонування закладу освіти на ринку освітніх послуг повинен постійно застосовувати заходи, спрямованих на оновленням здобутих знань і підвищенням професійної компетентності підлеглих працівників. Також він має компетентно керувати педагогічним персоналом як важливим ресурсом закладу освіти, створювати сприятливі умови для кар'єрного зростання.

У ході наукових розвідок ми з'ясували, що науковці виділяють зовнішні (соціальні, організаційні) й внутрішні (індивідуальні, індивідуально-психологічні) чинники. Зокрема, Н. Ортікова пропонує до зовнішніх чинників кар'єрного зростання віднести:

- вплив соціально-професійного оточення,
- тип закладу освіти,
- організаційно-управлінські процеси,
- кар'єрні норми й організаційні цінності,
- систему стимулювання досягнень [].

Серед внутрішніх (індивідуально-психологічних) чинників учена виділяє: мотиваційні, когнітивні, емоційно-вольові, інтелектуальні особливості суб'єкта кар'єрного зростання, зокрема:

- вмотивованість до кар'єрного зростання,
- наявність комунікативних та організаторських здібностей та високого рівня професійної відповідальності,
- прагнення до статусного зростання,
- сформованість організаційно-ділових якостей,
- переважання конкретного стилю діяльності,
- вироблення індивідуального стилю кар'єри [2, с.250].

Вагомим чинником кар'єрного зростання є мотивація до кар'єри, складовими аспектами якої є: кар'єрний інсайт, ідентифікація з кар'єрою, кар'єрна стійкість.

Кар'єрний інсайт характеризується ступенем усвідомлення працівниками своїх сильних та слабких сторін, реальних організаційних ситуацій, сформованістю чітких кар'єрних цілей. Ця складова надає енергію, що стимулює кар'єрне зростання. Працівники, які здатні до кар'єрного інсайту, мають реалістичний рівень кар'єрних очікувань, володіють можливостями щодо професійного та особистісного просування, здатні до активних дій щодо досягнення поставлених цілей. Вони прагнуть до самонавчання, активно долучаються до процесу самотренування, вміють економити та ефективно використовувати час.

Кар'єрна ідентичність виражається в ставленні педагогічних працівників до відповідної роботи та закладу; осмислення норм, правил, прийнятих в закладі; готовність діяти згідно корпоративної культури. Особи з високим рівнем кар'єрної ідентичності намагаються досягти своїх кар'єрних цілей, які передбачають визнання, підвищення заробітної плати, агітаційні можливості або керівні ролі.

Кар'єрна стійкість передбачає сформованість у працівників здатності адаптуватися до швидко змінюваної роботи або навколишнього середовища; наполегливості у дотриманні кар'єрної поведінки та досягненні кар'єрних цілей [3].

У працях Л. Богуш робиться акцент на тому, що кар'єрне зростання необхідно презентувати в кількох аспектах (особистісному, соціальному й організаційному), які лежать в основі моделювання цілісного «Я-образу» фахівця з високим рівнем компетентності [1, с. 118]. Особистісний аспект кар'єрного зростання характеризується здатністю пояснити цей процес з позиції самого суб'єкта, проектування власної кар'єри, професійного майбутнього, способів щодо професійного самовираження, своїх успіхів у кар'єрі. Соціальний аспект виявляється у відношенні фахівця до кар'єри з точки зору соціальних груп. Це виявляється в історично існуючих кар'єрних маршрутах, шляхах здобуття успіхів у кар'єрі, усвідомлення способів та методів просування конкретного фахівця по шаблинах кар'єрного зростання, розробці індивідуальної траєкторії кар'єрного зростання в освітній галузі. Організаційний аспект передбачає визнання кар'єри як спеціально організованого професійного зростання, руху кар'єрними сходами, удосконалення фахових можливостей [1].

Отже, кар'єрне зростання педагогічних працівників характеризується усвідомленою позицією в колективі, цілеспрямованою поведінкою, їх просуванням за посадою в освітній галузі відповідно наявному рівню професійної кваліфікації.

Список використаних джерел

1. Богуш Л. Становлення кар'єри майбутнього фахівця з міжнародної інформації у процесі професійної підготовки. *Молодь і ринок*. 2018. № 2 (157). С. 117–122.
2. Ортікова Н. В. Чинники кар'єрного зростання фахівців державної служби зайнятості та визначення психодіагностичного інструментарію їх дослідження. *Науковий журнал «Габітус»*. 2020. С. 249–255. URL: http://habitus.od.ua/journals/2020/12_2020/part_2/45.pdf
3. London M., R. Noe. London's Career Motivation Theory: An update on measurement and research. *Journal of Career Assessment*, 2007, Vol. 5. P. 61–68.

ГУМАНІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВІДКРИТОГО МИСТЕЦЬКО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Дворник Юрій – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інструментально-виконавської підготовки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

В Енциклопедії освіти поняття «відкритий освітній простір» (Open Educational Space), трактується як «...простір, що надає суб'єктам можливості самовизначення власного образу та вибору шляхів побудови індивідуальної освітньої траєкторії для його формування». В цьому просторі «реалізуються особливості й принципи відкритої освіти, зокрема забезпечується доступність відкритих інформаційно-освітніх ресурсів світової спільноти в будь-який час та з будь-якого місця» тощо [5].

Розробка концепції відкритого мистецько-освітнього простору це результат активної діяльності вчених, музикантів, педагогів. Їх вихід за ustalені рамки, бажання до діалогу, розширення існуючого уявлення про світ і його сучасні можливості, сприяв утвердженню ідеї відкритості. Дослідженнями відкритого освітнього простору займалися вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема В. Биков, С. Даунс, Т. Крамаренко, І. Кулага, В. Осадчук, О. Спирін та ін.

Серед позитивних сторін відкритого освітнього простору вчені називають гнучкість освітнього процесу, його індивідуалізацію, доступність до освіти незалежно від соціально-економічного статусу, часу і місця перебування як її здобувачів, так і викладачів, розширення і поглиблення джерельно-інформаційної бази та широкий доступ до неї, доступ до статистичних даних, результатів досліджень, до освітніх ресурсів.

Відкритий освітній простір сприяє обміну знань і досвіду між різними учасниками освітнього процесу, це й реальна можливість здобувати освіту протягом життя та її доступність кожному, оскільки використання відкритих джерел та програмного забезпечення зменшує й витрати на освіту. Відкритий освітній простір стає все більш доступним, гнучким та ефективним.

Відкрита освіта – це передусім і нові методи та прийоми навчання, викладання, підготовки і організації освітнього процесу; це нові підходи до освіти, базовані на продуктивному і творчому використанні новітніх технологій, і, як наголошують дослідники, це не самі по собі новітні технології, а їх творче новаторське використання в освітній та мистецькій сфері [1]

На думку Н. Касярум, «для сучасного світового освітнього простору характерні важливі тенденції: перехід від елітарної вищої освіти до високоякісної освіти для всіх; поглиблення міждержавної співпраці в освіті; збільшення в змісті освіти гуманітарної складової; поширення інновацій при збереженні національних традицій країн» [2].

Слід підкреслити, що провідною ідеєю Європейського простору вищої освіти стало не лише зближення та інтеграція, а ще й збереження унікальності і цілісності національних систем вищої освіти та заперечення їх уніфікації. Все зазначене повною мірою можна розглядати в контексті становлення і розвитку відкритого мистецько-освітнього простору. Простору, який створений заради людей, їх майбутнього, в якому утверджуються ідеї демократії та гуманізму [2].

Звичайно, що існування такого простору, стало можливим завдяки появі інформаційних технологій, нових способів передачі інформації та збільшення швидкості її передачі.

Можна із впевненістю говорити про те, що відкритий мистецько-освітній простір має й більш значний гуманістичний потенціал по відношенню до закритого простору, оскільки мистецтво та освіта стають джерелом творення людини планетарного масштабу, дозволяють людям зануритися в різноманітні аспекти світової культурно-мистецької спадщини, бачити світ з різних кутків та спільно вирішувати глобальні проблеми. Відсутність кордонів відкритого простору уможливило поглиблення міжкультурного діалогу, сприяє взаєморозумінню між його учасниками.

Поява нових публічних просторів для мистецьких та культурних подій, безперешкодний доступ до них всіх бажаючих, долучення світової спільноти до вивчення багатства культур різних народів, мультикультурного обміну, можливості широко презентувати власну культуру розширює світогляд, збагачує інтелектуальний та емоційний спектр особистості.

Як зазначає В. Осадчук, відкрита освіта як чинник випереджувального розвитку суспільства сприяє становленню нової людини, відкритої до знань та до світу [4], сприяє більшому розумінню між людьми, сприяє миру та гармонії в сучасному світі.

Список використаних джерел

1. Відкрита освіта: новітні технології у навчальному процесі та освітньому менеджменті як засіб інтенсифікації розвитку освітньо-наукової системи України. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/vidkrita-osvita-novitni-tekhnologii-u-navchalnomu-procesi-ta>
2. Касярум Н. Освітній простір: становлення поняття. URL: <http://dspace.rnpri.edu.ua/bitstream/123456789/2203/1/Kasjarum.pdf>
3. Крамаренко Т. Г. Використання технологій відкритої освіти і дистанційного навчання у процесах модернізації підготовки педагогів. URL: <http://surl.li/mtxwv>
4. Осадчук В. В. Розвиток відкритої освіти як феномена XXI століття. Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. 2022. Вип. 1 (21). URL: <http://www.adult-education-journal.com.ua/index.php/aej/article/view/202/166>
5. Спірін О. М. Відкритий освітній простір. Енциклопедія освіти / Нац. акад. пед. наук України: 2-ге вид., допов. та перероб. Київ: Юрінком Інтер, 2021. С. 122–123. URL: <http://surl.li/mtxgxx>.

МИСТЕЦЬКО-ОСВІТНІ ТРАДИЦІЇ НІЖИНСЬКОЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ: ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ПРОСТІР

Кавунник Олена – доцент, кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри музичної педагогіки та хореографії НДУ ім. Миколи Гоголя

Мистецько-освітні традиції ніжинської вищої школи XIX-початку XXI століть становлять яскраву й дивовижну складову історії та сьогоденні закладу. Вони відомі в Україні, за межами держави завдяки концертно-виконавській творчості хо-

рових, оркестрових, хореографічних, театральних колективів, окремих виконавців-вокалістів, баяністів, піаністів, які стверджують відомий вислів «творчість - це здивування, яке ніколи не закінчується». Про це свідчить й історія, коли 200 літ потому в Ніжині відкрилася Гімназія вищих наук, що після низки реформацій позиціонується з 2004 р. як державний Університет імені Миколи Гоголя.

Цей процес досліджений в численних працях науковців закладу, особіно доктора філологічних наук, професора Г. В. Самойленка, кандидатів історичних наук О. Г. Самойленка, О. В. Ростовської, архіваріуса В. І. Симоненка, теологів О. С. Морозова, С. О. Чутченка, кандидатів мистецтвознавства Л. О. Дорохіної, Т. В. Ляшенко, авторки цих рядків. Та перша науково-популярна праця «Мистецькі спомини» належить викладачу-хормейстеру тоді ще Інституту народної освіти Ф. Д. Проценку. Книга побачила світ 1993 р. завдяки Благодійному Фонду «Ніжин» на чолі з його керівником-краєзнавцем Миколою Шкурко.

Значимість досліджень кожного з представлених вище авторів стверджує й відомий вислів «Без минулого немає майбутнього», викарбуваний на стенді у фундаментальній бібліотеці ім. академіка Лаврівського нашого закладу.

Саме минуле, розпочате 1820 р. з відкриття в Ніжині коштом Олександра та Іллі Безбородьків Гімназії вищих наук, стверджує життєвість цієї думки в сьогоденні.

Для прикладу в контексті історико-культурного становлення національної освіти України Гімназія вищих наук явила собою феномен освітньої політики початку ХІХ ст. Вона стала, за словами випускника Гімназії, письменника й поета Є. Гребінки, чудовим розплідником ідей правди і щастя, сонцедайних думок.

Часовий взаємозв'язок мистецько-освітніх традицій сприяв формуванню чинника культуротворення як потреби особистості в її розвитку. В ряду з викладачами закладу їх розвитку сприяли його керівники. У Гімназії, це – директор Іван Орлай, що турбувався про музично-естетичне виховання гімназистів. У наступні десятиліття ним опікувалися у різні роки ректори, особіно, Марк Іванович Повод, філолог, що мав ще й фахову освіту скрипаля. Показове ім'я академіка, філолога Федора Степановича Арвата - музиканта в душі, ініціатора встановлення 1990-го р. в Ніжині першого в Україні пам'ятника Вчительці. Його наступники - ректори Василь Павлович Яковець, кандидат фізики-математичних наук, Олександр Дмитрович Бойко, доктор політології - палкі прихильники розвитку творчих колективів на музично-педагогічному факультеті молодіжного хору «Світич». Нині діючий ректор НДУ імені Миколи Гоголя, кандидат історичних наук Олександр Григорович Самойленко, з дитинства постійний відвідувач концертів піаністки Ведди Розен, вокалістів Марії Бровченко, Наталії Даньшиної, Валерія Курсона, Світлани Козлової, Ніни Крутько, вокального дуету у складі Алли Хоменко та Валентини Коробко, «ніжинського дуету баяністів» у складі Володимира Дорохіна та Миколи Шуиського, молодіжного Хору «Світич», хореографічних колективів «Забава», «Дивертисмент». Педагогам-музикантам важливою була представленими ректорами фінансова підтримка для придбання костюмів, інструментів, послуг автотранспорту для здійснення творчих поїздок колективів Університету .

Розвитку мистецько-освітніх традицій сприяли й форми вокального, хорового, інструментального та оркестрового виконавства . Так, у Гімназії вже від початку

відкриття гімназисти грали на сцені аматорського театру, співали на богослужіннях у Свято-Олександрівській церкві, відкритій при Гімназії 1824 р., в симфонічному оркестрі розучували інструментальні твори. Як відомо, на сцені шкільного театру до 1827 р. геніально грав, потихеньку режисував, після занять записував народні пісні гімназист Микола Гоголь. Чи не стали ці заходи засадничими для формування світогляду юних гімназистів, осібно, Гоголя, який пізніше писав: «Кожен має займатися своєю справою, тихо молячись в тиші». Адже не є випадковим той факт, саме в Ніжині уродженцю Полтавщини Миколі Гоголю було відкрито 1881 р. перший у світі пам'ятник! Саме у новому корпусі Університету викарбовано слова Гоголя «моє серце завжди належатиме рідній Україні». У цьому і є вплив мистецької музичної, театральної освіти, отриманої Гоголем у Гімназії вищих наук Ніжина, яка сприяла формуванню національного світогляду, музично-естетичної освіти Гоголя-письменника, актора, режисера, професора історії, філософа, рівно як його друзів-поетів Євгена Гребінки, Віктора Забіли, історика-сходознавця й дипломата Костянтина Базілі.

На зламі ХХ-ХХІ століть чинниками мистецько-освітніх традицій ніжинської вищої школи лишаються традиції родинного виховання батьків, спів, гра на інструментах яких стають дітям за приклад. Набувають значимості навчальні програми з проблематики мистецької освіти. Чим далі популярними стають форми активної поза аудиторної практики, як-от концерти, конкурси, фестивалі, гастролі. На українському та міжнародному музично-інформаційному просторі лідером за кількістю виступів є цьогорічний ювіляр - молодіжний хор «Світич», креатив незмінних диригентів якого - професорів Людмили Шумської й Людмили Костенко є за приклад їх студентам-наступникам справи хорового, оркестрового мистецтва в містах України, країнах Європи. Цікаво, що у «Світичі» співають студенти-природознавців, філологи, музиканти, що є свідченням наступності й культуровідповідності в розвитку вокально-хорових традицій від хормейстерів-першопрохідців Федора Проценка, Віктора Іконника, Лариси Вишневої, Лілії Тевзадзе. Але саме «Світич» є презентантом високого освітнього іміджу Університету на всеукраїнському та міжнародному музично-інформаційному просторі. В ряду перших виступів хору в Європі була Білорусь, а суммарно це - 15 церков в містах Італії, Австрії, Франції, на острові в Греції, церкву на якому в далекі 1840-ві роки відвідав й Микола Гоголь. Хор впродовж 30-ти літ гідно представляє мистецькі, вокально-хорові традиції Університету на культурно-мистецьких теренах в Києві, Чернігові, Львові, Вишгороді, Ніжині, Конотопі, Козельці, військовій частині смт Десна України, містах Польщі, Німеччини, Франції, Італії, Австрії, Греції, Туреччини. Колектив демонструє творчий зріст завдяки набутим на репетиціях, зміцненим на численних міжнародних фестивалях, конкурсах, виконавським традиціям якісно довершеного хорового багатоголосного співу.

Важливим чинником мистецько-освітніх традицій Ніжинської вищої школи - дефініції професора Г. В. Самойленка, на зламі ХХ-ХХІ століть лишаються комунікації з видатними митцями – диригентами, виконавцями-музикантами, театралами, хореографами України. У такий спосіб зберігається традиція попередніх століть представлена в закладі зустрічами: у ХІХ столітті зі славетними Т. Г. Шевченко, М. В. Лисенко; на зламі ХХ-ХХІ-го: з видатним істориком-науковцем М. Грушев-

ським, Президентами України Л. Кучмою, В. Ющенко, музикантами А. Авдієвським, П. Майбородою, Є. Савчуком, вокалістками Є. Мирошніченко, В. Антонюк; у 20-ті роки ХХІ ст. – композиторами М. Скориком, Л. Дичко, О. Костіним та багатьма іншими знаковими постатями національної музичної культури України. Ці зустрічі становлять важливу складову творчого розвитку особистості, сприяють розвитку міжрегіональних та міжнародних контактів з митцями країн Європи для набуття досвіду, який, у свою чергу, збагачує мистецький діалог, мистецько-освітні традиції Ніжинської вищої школи.

У сучасності їх продовжують випускники першого в Україні музично-педагогічного факультету, як-от: Іван Корінь, нині диригент Національного академічного оркестру народних інструментів України; Олександр Білошапка – директор Дитячо-юнацького центру Дарницького району Києва; Оксана Нестеренко, народна артистка України, солістка Академічного ансамблю пісні і танцю Національної гвардії України, професор факультету музичного мистецтва Київського національного університету культури, Юрій Ільчук, заслужений артист України, соліст Черкаської філармонії; лауреати міжнародних, всеукраїнських вокальних конкурсів Ярослав Йотка - викладач Університету, Сергій Охонько, співак, вчитель музики, регент у Соборі Пресвятої Богородиці м. Конотоп.

Культуротворчість педагогів-музикантів, їх вихованців-студентів класу вокалу, хорового диригування, інструментального виконавства на факультеті - з 2004 р. факультеті культури і мистецтв, свідчила про активний розвиток музичного мистецтва як суттєвої складової театрального та сакрального (церковного) дійства, паростки якого з'явилися вже у першій половині ХІХ ст. й сприяли розвитку інновації педагогів, як-от у композиторській творчості Микола Мельник, Микола Шумський, Олена Спіліотті, вряду студентів Володимир Гливацький.

У контексті мистецько-освітніх інновацій в ніжинській вищій школі яскравий приклад становлять мистецькі виконавські школи, формуванню, яких з 1980-х років сприяли завдяки музично-педагогічній діяльності вокалістка М. Бровченко, піаністка В. Розен. І це нова сторінка в розвитку мистецько-освітніх традицій закладу. Їх наступники виконують важливу соціотворчу місію зберігати й розвивати музичні інструментально-виконавські, вокальні, сценічно-хореографічні національні традиції для нащадків-школярів, студентської молоді міст, селищ рідного краю. Вони переконливо стверджують значимість мистецької освіти як чинника творчого розвитку особистості.

Таким чином мистецько-освітні традиції ніжинської вищої школи становлять важливий концепт національної культури України. На зламі ХХ-ХХІ століть, посиленого сьогоднішнім воєнним часом, вони є важливим чинником стратегії розвитку тріади «культура-мистецтво-освіта» як концепту переосмислення її векторів шляхом впровадження смислоутворюючих й націєтворчих інновацій на зміну централізації та уніфікації освітнього процесу попередніх десятиліть.

Як специфічна освітня галузь у сучасних державотворчих процесах України, мистецько-освітні традиції ніжинської вищої школи сприяють збереженню духовної спадщини народу, формують естетичний досвід особистості як потребу культуротворення в площині мистецтва й освіти України.

ПРОБЛЕМА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Кривуш Маргарита – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Рівень професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів та його особистісні якості залишаються пріоритетними чинниками успіху модернізації сучасної початкової освіти, результативності використання нових педагогічних технологій. У «Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 року» передбачено підвищення частки та якості інноваційної діяльності в закладах вищої освіти.

Нині провідною програмою модернізації системи освіти в Україні є «Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки» (2020 р.). Відповідно до неї постійно зростаючи вимоги до збільшення обсягу знань, до якого необхідно вивести майбутнього вчителя початкових класів за роки навчання у закладі вищої освіти, підвищення вимог до його професійної, психолого-педагогічної і методичної підготовки не може не викликати гостру потребу всебічного та глибокого дослідження системи формування в студентів ОП 013 «Початкова освіта» професійних навичок, зовнішніх і внутрішніх чинників становлення фахівців цього профілю, розкриття закономірностей й особливостей професійної підготовки та застосування їх у освітньому процесі.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні основ підготовки майбутніх учителів початкових класів до впровадження інтерактивної технології в освітній процес початкової ланки освіти.

Актуальність дослідження обраної теми посилюється наявністю суперечностей між:

- потребою суспільства в творчих учителях початкових класів, здатних ефективно діяти в нестандартних ситуаціях і недостатньою розробленістю науково-педагогічних і методичних підходів до реалізації проблем;
- новою «суб'єкт – суб'єктною» парадигмою освіти, що передбачає інтерактивну взаємодію викладача і студентів майбутніх учителів початкових класів та реальним станом практики навчання здобувачів освіти першого та другого рівня вищої освіти за традиційною системою;
- дидактичними можливостями інтерактивної технології в процесі розвитку творчих здібностей майбутніх учителів початкових класів і недостатнім рівнем її реалізації у закладах вищої та середньої освіти.

Подолання цих суперечностей можливе за умов створення і запровадження у закладах вищої освіти України системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до використання інтерактивної технології у їх освітньому процесі.

У сучасному швидко змінюваному світі неможливо майбутніх учителів початкових класів під час навчання у закладі вищої освіти озброїти всіма знаннями, вміннями і навичками, котрі їм будуть необхідні для педагогічної і виховної діяльності. Але мати «фаховий» світогляд, бути здатними до оперативного реагування на будь-які зміни в технологічному процесі, спроможними передбачити наслідки цих

змін, планувати свої дії, самостійно визначати найбільш раціональні прийоми праці, управляти колективом учнів, і зокрема бути готовими до впровадження інтерактивних технологій вони мають.

З огляду на це викладачі ЗВО, що працюють з студентами цієї спеціальності у закладах вищої освіти шукати нові підходи до навчання та організації освітнього процесу. Адже саме від рівня професійної і методичної підготовки майбутніх учителів початкових класів, сформованості їх професійних якостей значною мірою залежить успішне виконання соціального замовлення держави на фахівця з високою професійною компетентністю цього профілю.

Певним аспектам організації освітнього процесу у закладах вищої освіти України у ракурсі філософії освіти присвячені наукові дослідження В. Андрущенка, Я. Боллобаша, Л. Губернського, Г. Кловак, В. Кременя, А. Погрібного. Особливості підготовки студентів закладів вищої освіти до застосування новітніх технологій розглядаються у працях І. Авдєєва, М. Богданова, Н. Гупана, П. Гусака, І. Зязюна, О. Кіяшко, Л. Коваль, Н. Кічук, В. Лозової, О. Маркової, С. Максименка, Н. Павленко, О. Пехоти, Н. Побірченко, Н. Шолохова.

Питання інтеграції теорії і практики у професійній підготовці педагогічних працівників висвітлюються у роботах О. Адаменко, В. Мадзігона, Н. Ничкало, Н. Чепурної тощо.

Окрему увагу дослідженню проблем інтерактивного навчання приділяють як українські вчені, так і дослідники закордоном: С. Бізяєва та О. Сорочинська визначають можливості інтерактивного навчання з метою розвитку здібностей та особистісних якостей здобувачів освіти та їх пізнавальних інтересів; А. Алімпієва та Н. Бондаренко – екзистенційних цінностей; М. Вінокурова та І. Сімаєва – комунікативної компетенції і спілкування; Р. Рафікова – творчих здібностей студентів.

Викликають особливий інтерес також питання розробки інтерактивних навчальних курсів (І. Горбаченко), застосування інтерактивних форм навчання для здобувачів освіти у педагогічних вузах (Т. Добриніна) та інтеракції у передпрофільну освіту учнів (А. Закиєва), розробки варіативних моделей інтерактивного навчання (В. Чистов).

Отже, незважаючи на посилення інтересу дослідників до проблеми впровадження інтерактивних технологій навчання у освітній і управлінській процес закладів освіти різних типів, питання формування готовності майбутніх учителів початкових класів до впровадження інтерактивних технологій та створення педагогічних умов підготовки майбутніх управлінців до такого роду діяльності вимагають постійного поглибленого дослідження.

Список використаних джерел

1. Гергега Т. Інтерактивні методи на уроках. Сучасні технології. Ч. 2. К.: Ред. загальнопед. газ., 2005. С. 20-30.
2. Мороз О. Г. Підготовка майбутнього вчителя: зміст та організація : навч. посіб. / О. Г. Мороз, В. О. Сластьонін, Н. І. Філіпченко. К. : Либідь, 1997. 168 с.
3. Пометун О. І. Сучасний урок: Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко; [за ред. О. І. Пометун]. К. : А.С.К., 2004. 192 с.

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ

Криловець Микола – доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

У педагогіці вищої школи обґрунтовано концептуальні засади сучасної педагогічної освіти. Значний внесок у розробку культурологічних засад змісту і технології педагогічної освіти зробили С. У. Гончаренко, В. М. Мадзігон, Л. Б. Паламарчук, Л. Ф. Мелько, О. В. Сухомлинська, М. В. Ярмаченко та інші.

У межах культурологічного підходу системотворним фактором професійно-особистісного становлення майбутнього вчителя географії є формування його географічної культури.

Про роль і значення географії для загальнолюдської культури та освіти писали багато відомих людей. В їх працях мова йшла про географію як явище культури, про значення географічної культури як складової загальнолюдської культури, про те, що географічна культура бере на себе роз'яснення ряду процесів і явищ у природі та суспільстві, знайомить з соціально-економічними основами виробництва, орієнтує на розумну поведінку людей у довкіллі і багато іншого.

Географічній культурі належить особливе місце у структурі складових педагогічної майстерності. Вона визначає виховний потенціал педагога, чутливість вихованців до його впливів, порад, настанов, здатність налагоджувати у спілкуванні з учнями теплі, відверті, доброзичливі стосунки.

Питання про географічну культуру, географічну освіченість молодого покоління, а отже, і всього народу залишається досить актуальним: адже рівень цієї освіченості, від робітника до міністра, залишається не досить високим. Про це свідчать немало прикладів географічного невігластва при здійсненні ряду соціально-економічних заходів, не кажучи вже про деформацію самого поняття про всебічно освічену особистість.

Зрозуміло, що причини такої невтішної ситуації потрібно шукати у шкільній географічній освіті, престиж якої, на жаль, постійно знижується, не зважаючи на зусилля багатьох відомих учених. Свідченням може бути стан шкільної географічної освіти в Україні і в деяких європейських країнах, у яких ми захопились запозиченням досвіду.

Очевидно, що саме вчителю географії належить вирішувати це нелегке і важливе завдання: здійснювати формування географічної культури підростаючого покоління. Таким чином, процес професійної підготовки учителів географії потребує вагомих коректив, які дають можливість приділяти особливу увагу процесу формування географічної культури студентів географічного відділення факультету. Оволодіння географічною культурою майбутніми вчителями географії в соціальному і особистісному напрямках – запорука їх професіоналізму й активної життєвої позиції, здатності зробити свій внесок у соціальне становлення підростаючого покоління.

Географічна культура є складовим елементом професійно-педагогічної культури вчителя географії, необхідним компонентом творчої самореалізації та профе-

сійного самовдосконалення особистості фахівця, готовності до інновацій і новаторства. Вона передбачає наявність у молодого фахівця системи географічних знань, умінь і особистісних якостей.

Майбутній учитель географії має стати не тільки географом-професіоналом, а й проповідником масової географічної культури серед учнівської молоді, оскільки географічні знання необхідні кожному громадянину сучасного цивілізованого суспільства. Для цього його необхідно ознайомити з головними географічними вченнями, теоріями, концепціями, гіпотезами, навчити географічно мислити, географічної мови тощо.

Оволодіння географічною культурою передбачає також знайомство з методами географічної науки: методом опису, картографічним методом, порівняльно-географічним, кількісним, математичним, методом моделювання, аерокосмічним (дистанційним), геоінформаційним, геохімічним, геофізичним та палеогеографічним методами.

Підготовка вчителя географії неможлива без оволодіння ним мовою географії, яка включає в себе такі компоненти: поняття і терміни, мова наукових фактів, мова цифр, мова географічних дат, мова географічних назв, мова уявлень (образів) і особливо мова карти.

Показником сформованості географічної культури в майбутніх учителів географії можуть служити вміння: аналізувати, узагальнювати та систематизувати теоретичний матеріал; порівнювати, оцінювати, пояснювати географічні події на основі здобутих знань; розглядати географічні ідеї та досягнення у їх розвитку та конкретних умовах; використовувати різні джерела знань, зіставляти і критично аналізувати інформацію з них; виділяти фактори зміни епох у розвитку географічної науки; орієнтуватись у періодизації географічної науки; користуватись науковою термінологією; складати конспекти, готувати реферати, доповіді, брати участь у дискусіях, оцінювати події та окремих людей у розвитку географічної науки; робити висновки щодо діяльності дослідників, мандрівників, науковців; працювати з картографічним матеріалом, читати його, використовувати для аналізу та узагальнення здобутих знань; визначати хронологічні рамки подій, співвідносити історико-географічні події; складати хронологічні та порівняльні таблиці, графіки, діаграми, картограми тощо; аргументовано відстоювати власні погляди на ту чи іншу проблему; виявляти розбіжності в різних позиціях; критично ставитися до тенденційної інформації; організовувати та проводити з учнями польові дослідження, екскурсії, походи; пропагувати географічні знання.

Список використаних джерел

1. Криловець М. Г. Фахова та методична підготовка майбутніх учителів географії: теорія і практика / М.Г. Криловець. Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2007. 301 с.
2. Паламарчук Л.Б. Соціокультурна складова змісту шкільних курсів географії: теорія і практика / Л.Б. Паламарчук. К.: Київ, ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. 412 с.

РОЛЬ ПОЛЬОВИХ ПРАКТИК У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ

Криловець Микола доктор педагогічних наук, професор Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Одними із важливих складових частин у підготовці вчителів географії, і в той же час досить специфічними, є польові практики з географічних дисциплін.

Польові практики є логічним продовженням аудиторних навчальних занять і відіграють немалу роль у професійній підготовці вчителя географії до майбутньої педагогічної діяльності. Вони закріплюють теоретичні знання, дозволяють оволодіти методами, уміннями й навичками польових досліджень, сприяють розвитку пізнавальної активності студентів, виробляють навички самостійної роботи з інструментами і приладами, навички краєзнавчої та організаторської роботи. Від рівня розвитку організаторських здібностей, умінь і навиків залежить прояв у подальшому творчої активності та ініціативи випускника вузу. Природа – це лабораторія для географа. На конкретних природних об'єктах студенти виявляють тісні взаємозв'язки між компонентами природи, обдумують причинно-наслідкові залежності між ними, що є важливим для формування розуміння природи і створює певні передумови формування цілісної системи світогляду.

У підготовчий період польових практик необхідно звернути увагу на техніку безпеки, розглянути завдання польової практики, шляхи їх вирішення, розподілити обов'язки між студентами, розробити розпорядок дня на час практики, розглянути (обумовити) разом з адміністрацією вузу питання транспортування, проживання, харчування, дозвілля і санітарної гігієни студентів і викладачів.

На польових практиках студенти збирають колекції гірських порід, мінералів, гербарії, фотографують цікаві об'єкти природи тощо. Ці матеріали мають краєзнавчу цінність і використовуються як наочні посібники у процесі викладання географічних дисциплін та оформленні навчальних кабінетів у вузі та школі. Як правило, використані на заняттях наочні посібники, виготовлені руками студентів, підвищують інтерес до них, сприяють активізації пізнавальної діяльності учнів та студентів. Удосконаленню проведення польових практик, на наш погляд, сприятиме введення в програму польових практик елементів педагогічної діяльності, а саме: студентам, які проходили практики з топографії, геології, метеорології, гідрології та геоморфології, на заключному етапі дається методика проведення подібних робіт з учнями під час практичних занять на місцевості (у процесі проходження педпрактики). При цьому студент виконує роль керівника. Він комплектує шкільні бригади, проводить вступну бесіду, дає завдання і виводить на місцевість для проведення робіт. На завершення учні вчаться оформляти матеріали у звіті. Необхідну консультацію студенти отримують у викладача вузу. Така робота посилює професійну спрямованість польових практик, підвищує до них інтерес і виробляє певні педагогічні та організаторські навички, необхідні майбутньому вчителю.

При проведенні практик в експедиційних умовах різко зростає науково-дослідницька спрямованість підготовки студентів до майбутньої роботи, розширюється їх науковий світогляд, посилюється пізнавальна активність студентів.

Участь студентів у дослідницьких роботах переконує їх у необхідності підвищення рівня знань, викликає бажання навчитися самостійно вести пошук джерел знань, оволодіти методами дослідницької роботи. Керівники експедицій як наставники сприяють розвитку індивідуальних нахилів студентів в обраній галузі знань, що, зрештою, теж сприяє підвищенню професійної підготовленості студентів. Життя в польових експедиційних умовах потребує від студентів дисциплінованості, організованості, чіткого виконання поставлених завдань, прояву взаємовиручки, а іноді – мужності, витримки, спритності та винахідливості в екстремальних ситуаціях. Усі ці якості потрібні майбутньому вчителю – вихователю підростаючого покоління.

Наукові дослідження не тільки сприяють збагаченню, накопиченню наукових знань, але і дозволяють виробити вміння вести систематичні спостереження у природі, виробляють навички краєзнавчої та організаторської роботи, сприяють екологічному вихованню. Під час експедицій у студентів формуються певні природоохоронні навички. Набуті в експедиціях знання і навички студенти успішно реалізують під час навчання у вузі і в подальшій своїй роботі. Вони виступають із доповідями на вузівській науковій студентській конференції, на всеукраїнських студентських наукових конференціях, результати своїх досліджень публікують у виданнях молодих учених. Найбільш здібні оформляють результати наукових досліджень у вигляді магістерських робіт. Після закінчення вузу деякі випускники, колишні активні учасники наукових експедицій, продовжують спеціалізуватися у вибраній галузі науки.

Основні завдання польової практики полягають у закріпленні теоретичних знань, практичних умінь, навичок, отриманих студентами на лекціях, практичних і лабораторних заняттях; оволодінні методами польових досліджень (збір фактичного матеріалу, зразків порід, статистичних даних, їх систематизація, узагальнення, підготовка наукових звітів); розширенні кола теоретичних понять і практичних умінь як бази для подальшого вивчення фізико- та економіко-географічних дисциплін; розвитку у студентів географічного мислення, вміння виявляти та встановлювати певні закономірності та причинно-наслідкові зв'язки між різними процесами і явищами, між компонентами природи, природою і господарською діяльністю людини; розширенні географічного світогляду майбутнього вчителя географії, підвищенні його професійно-географічної культури, долученні до національних святинь та культурних надбань нашої держави.

Польові практики повинні мати яскраво виражену професійну спрямованість. Особливу увагу під час практик необхідно приділяти тим видам робіт, які широко використовуються у шкільній практиці, на факультативних заняттях. Важливе місце на навчально-польових практиках має відводиться виховній роботі серед студентів.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ ЯК ФОРМА РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Куц Людмила – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Новгородський Руслан – кандидат педагогічних наук, доцент, докторант кафедри психокорекційної педагогіки та реабілітації Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, Україна

Сучасний стан соціально-економічного розвитку українського суспільства породжує ряд нових проблем у соціальних відносинах, призводить до зміни стереотипів життєдіяльності, створює невизначеність перспектив та зумовлює зниження загальнокультурного рівня підростаючого покоління. Також виникає дефіцит сприятливого соціального середовища для ефективної соціалізації підростаючого покоління. Вирішення цих проблем вимагає комплексного втручання соціальних працівників, чиє професійне завдання полягає в допомозі людям. Тому одним із провідних напрямів соціальної роботи виступає консультування.

Надання консультацій, що походить від латинського *consultare* (радитися, піклуватися), стало важливою складовою культури сучасного індустріального суспільства. Цей вид професійної діяльності широко поширився у 60-ті роки ХХ століття, коли були створені перші асоціації професійних консультантів. Процес консультування виступає предметом дослідження різних галузей людинознавчих наук: медичної, психологічної, соціально-педагогічної, соціальної роботи та інших. Зокрема, соціально-педагогічне консультування розглядали Л. Завацька, А. Капська, Г. Раковська, В. Сорочинська, Т. Шишковець та ін., в галузі соціальної педагогіки численні роботи цій проблемі присвятили І.Зверева, І. Грига, М. Гуліна, В. Лютий, Т. Семигіна, С. Харченко та ін.

Сучасний дослідник С. Харченко та його однодумці наголошують, що консультування слід розглядати крізь призму роботи з індивідуумами та їх взаєминами, що спрямовані на розвиток, підтримку їх у складних життєвих обставинах та розв'язання проблем. Серед класифікацій форм консультативної допомоги учений виділяє соціально-педагогічне консультування, предметом якого може виступати сприяння у вирішенні сімейних конфліктів, гармонізації дитячо-батьківських та подружніх відносин [3, с. 6-7].

Соціально-педагогічне консультування – це процес, в рамках якого спеціаліст здійснює консультації та надає поради в галузі соціальної та педагогічної сфер з метою вирішення питань, пов'язаних із навчанням, вихованням та соціалізацією осіб, що потребують такої допомоги. Серед контингенту соціально-педагогічних консультацій можуть виступати діти, які постраждали від домашнього насильства. Згідно чинного законодавства, зокрема Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» основними різновидами домашнього насильства є: психологічне, фізичне, економічне, сексуальне [1].

Соціальний працівник, що здійснює соціально-педагогічне консультування жертв домашнього насильства, зокрема дітей, повинен мати теоретичні знання з технології консультування та проблеми домашнього насильства, розуміти особливості роботи з даною групою отримувачів соціальних послуг, вміти адаптувати консуль-

тативний діалог до їхніх потреб і очікувань. Також важливо володіти навичками активного слухання, пояснень, визначення пріоритетних аспектів соціальних проблем, аналізу та узагальнення інформації, переконання, стимулювання отримувача соціальних послуг до активної комунікації, регулювання динаміки консультативного діалогу та ефективного знаходження шляхів вирішення їхніх проблем.

В рамках соціально-педагогічного консультування дітей, що стали жертвами домашнього насильства, соціальний працівник має спрямувати у соціально-інформаційну сферу (забезпечення інформацією щодо питань соціального захисту, допомоги та підтримки, діяльності соціально-педагогічних служб підтримки та їх спектру послуг); соціально-правову сферу (дотримання основних прав дитини та людини), соціально-реабілітаційну сферу (надання реабілітаційних послуг, зокрема у денних центрах з кризовою кімнатою при спецслужбі первинного соціально-психологічного консультування осіб, які постраждали від домашнього насильства), соціально-психологічну сферу (відновлення сприятливого мікроклімату родині, усунення негативних впливів і труднощів взаємостосунків з батьками); соціально-педагогічну сферу (створення необхідних умов для реалізації прав батьків на виховання дітей, усунення педагогічних помилок і конфліктних ситуацій у взаємостосунках, забезпечення виховання дітей у сім'ях груп ризику).

Важливу роль в сучасних умовах соціально-педагогічне консультування набуває в рамках роботи «Денного центру для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статті», який було відкрито при Ніжинському міському Центрі соціальних служб. Саме в даному центрі надається комплексна соціально-психологічна та первинна допомога дітям, що стали жертвами домашнього насильства, створюються умови для короткострокового або цілодобового перебування цієї категорії у «кризовій кімнаті». В рамках даного центру соціальні працівники намагаються шляхом соціально-педагогічного консультування здійснити первинну оцінку безпеки дитини, заходи із забезпечення її фізичної та психологічної безпеки, покращити психо-емоційний стан дітей, що постраждали від домашнього насильства, запобігти виникненню депресивних станів, сприяти подоланню життєвих та психологічних криз; разом з психологом та фахівцем із соціальної роботи здійснити рефлексію над ситуацією та стати на шлях подолання «синдрому жертви». Важливо, що такий денний центр з «кризовою кімнатою» надасть дітям, що стали жертвами домашнього насильства, перебувати в ньому упродовж десяти днів (передбачається, що за цей час постраждала особа за підтримки фахівців з соціальної роботи зможе знайти постійне безпечне місце проживання).

Таким чином, можемо зазначити, що новостворена форма допомоги та підтримки особам, що постраждали від домашнього насильства «Денний центр для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статті» створений з метою надання дітям безпеки, допомоги та можливостей для повноцінного фізичного, психологічного та соціального відновлення після домашнього насильства та сімейної реінтеграції.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (дата звернення 15.10.2023 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

2. Пожидаєва О. В. Сутність та види консультування в соціально-педагогічній діяльності. Вісник Запорізького національного університету: зб. наук. пр. Сер. Педагогічні науки. 2012. №1(17). С. 22–25.

3. Харченко С. Я., Краснова Н. П., Юрків Я. І. Соціально-педагогічне консультування : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.; Держ. закл. „Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012. 403 с.

ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ У СТУДЕНТІВ ХОРЕОГРАФІВ ВНЗ НА УРОКАХ НАРОДНО-СЦЕНІЧНОГО ТАНЦЮ

Максименко Віра – викладачка кафедри музичної педагогіки та хореографії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

На сучасному етапі розвитку хореографічної освіти значно підсилюються вимоги щодо професійних (фахових) компетенцій майбутніх хореографів. Реалізація творчого потенціалу особистостей стає мірою й критерієм оцінки розвитку соціально-культурного простору. Особливу увагу варто звернути на проблему специфіки підготовки високопрофесійного викладача-хореографа у педагогічних закладах. Завдяки творчості людина формує нову соціальну реальність, а розвиток її творчих здібностей розширює її самореалізацію у суспільстві. Осмислення творчого потенціалу дасть можливість визначити шляхи вдосконалення творчих здібностей студентів-хореографів в процесі фахової підготовки.

Однією з профілюючих дисциплін у системі вищої хореографічної освіти є вивчення народно-сценічного танцю, що допомагає розвиватися студентам фізично, прищеплює вміння координувати рухи, витривалість і техніку правильного дихання, музичність, національний колорит, артистичність, віртуозність виконання складних і швидких рухів в певній манері та формує у них художньо-творчий потенціал.

Наш співвітчизник В. Моляко розробив концепцію формування творчої особистості та реалізації її творчого потенціалу. Творчий потенціал вчений розглядає в якості інтегративної властивості особистості, котра характеризує міру можливостей здійснювати творчу діяльність, готовність та здатність до творчої самореалізації й саморозвитку. На думку В. Моляко, творчий потенціал – це прихована від будь-якого зовнішнього спостереження система; навіть сам носій творчого потенціалу іноді мало або зовсім не знає про свої творчі можливості. Але про наявність творчого потенціалу можна вести розмову лише на основі здійсненої людиною діяльності (певний винахід, написана книга, картина, створений фільм тощо).

Науковець підкреслює: «Творчість, важлива сама по собі як створення нового, оригінального, важлива також і як стимулятор діяльності, що сприяє розвитку пізнавальної сфери і розвитку особистості в цілому» [4, с. 12].

Інший вчений вважає, що тільки у творчості відбувається формування людини і саме через творчість виявляється її неповторна індивідуальність. При цьому В. Романець вказує на такі особливості творчості: а) творчість передбачає наявність яскраво вираженої самоорганізації особистості; б) у творчості виявляється її найважливіша функція – комунікативність, адже автор твору призначає його іншим людям (у ньому митець виражає певну ідею і хоче передати її іншій людині); в) аксіологічний

(ціннісний) аспект творчості – поза ціннісним аспектом творчість втрачає сенс; цінність творчості полягає у позитивній продуктивності творця; г) причина зумовленості творчості полягає у творчій діяльності, оскільки людина прагне реалізувати свою свободу [5, 665].

Народно-сценічний танець, джерелом якого є народна творчість, пройшов довгий і складний шлях свого розвитку. Під народно-сценічним танцем ми розуміємо народний танок, оброблений для сцени та доповнений новими виразними засобами при збереженні основних національних особливостей [3, 21]. В процесі тривалої роботи професійного балетмейстера, він набуває надзвичайно багаті палітри засобів виразності, яка вимагає від танцюриста віртуозної техніки та манери виконання із збереженням водночас національних особливостей танцю.

Основою народно-сценічної хореографії, як і взагалі танцювального мистецтва, є танцювальний рух, пластика, темп, ритм тощо. Велике значення у розвитку традицій народного танцю має посібник Євгенія Васильовича Зайцева та Юрія Валентиновича Колесниченко «Основи народно-сценічного танцю», який вийшов у 1976 р. Урок народно-сценічного (характерного) танцю складається з двох розділів – занять біля палки та на середині залу.

Бажано перед вивченням будь якого народного танцю розказати студентам про історію народу, географічне положення, з якими країнами межує, костюми, характерні рухи, музику, манеру виконання тощо. Поряд із традиційними формами занять викладач може використовувати і низьку нових сучасних активних форм навчання. Це можуть бути: тренінги, майстер-класи, ситуативні завдання та проблемні заняття, перегляд відеоматеріалу та їх аналіз тощо.

Вивчення народно-сценічного танцю допоможе студентам орієнтуватися в різноманітності жанрів і форм народного мистецтва. Протягом всього курсу вони вивчають елементи різних танців світу. Велика увага приділяється роботі в парі і манерою виконання, характерною для кожної національності.

Отже, сформованість художньо-творчого потенціалу майбутнього викладача хореографії відбувається в результаті комплексної фахової підготовки. У формуванні танцюриста народно-сценічний танець відіграє значну роль. Вивчаючи танці різних народів, їхній стиль та манеру виконання, танцюрист набуває знань, необхідних для творчого сприйняття і емоційного відтворення художніх образів. Художньо-творча діяльність студентів-хореографів, проявляється у прагненні збагачувати й урізноманітнювати власний творчий пошук, дає можливість самореалізації й саморозвитку, а також застосовувати власні знання та уміння в майбутній педагогічній діяльності.

Список використаних джерел

1. Виговська О. І. Творча педагогічна діяльність. В 2 ч. Ч. 2. – Київ, НПУ, 1997. – 21 с.
2. Володько В.Ф. Методика викладання народно-сценічного танцю. Частина друга. Навчально-методичний посібник. К.: ДАКККіМ. 2003. 123 с.
3. Зайцев Є. Основи народно – сценічного танцю. Ч.1- К.,1975.- 223 с.
4. Моляко В.А. Творческая конструкторология (пролегомены). К. : Освіта України, 2007. 388 с.
5. Роменець В. А. Психологія творчості: Навч. посібник. 3-тє вид. К.: Либідь, 2004. 288 с.

ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК ЧИННИК УДОСКОНАЛЕННЯ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Мельниченко Анна – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Педагогічна взаємодія грає важливу роль у формуванні морально-духовних цінностей дітей молодшого шкільного віку. Вона сприяє передачі цінностей і норм поведінки через такі шляхи:

Приклад вчителя: Педагог може стати прикладом для учнів у справедливості, толерантності, чесності та інших моральних цінностях.

Комунікація: Вчителі мають можливість спілкуватися з дітьми та обговорювати моральні питання, розкривати ситуацію, де цінності важливі.

Позитивне навчання: Використання позитивного підходу до виховання позитивно впливає на моральний розвиток учнів.

Міжособистісні стосунки: Педагоги можуть створити сприятливу атмосферу в класі, де діти навчаються бути емпатичними, співчутливими та допомагати одному [4]

Провідними ідеями, на основі яких необхідно будувати виховання, є: любов і повага до людей, рідної мови, віри, культурно-історичної спадщини рідного народу; ідейна переконаність, відданість духовним і національним ідеалам, суспільна активність і висока громадянськість; вимогливість до себе, потреба у саморозвитку та самовдосконаленні [3].

У нашому житті вихованість оцінюється за різними принципами та нормами, що склалися уже традиційно. Це добрі справи та вчинки які людина

могла зробити. Тому завданням морального виховання є:

- виховувати доброзичливість, чуйність, здатність співчувати, готовність надати допомогу людині котра у біді;
- виховувати прагнення жити та діяти за законами загальнолюдської моралі;
- поступово прилучати дітей до моральних норм і принципів суспільства;
- направлять свідомість дітей їх почуття, поведінку на оволодіння і розвиток моралі суспільства;
- створювати моральний статус особистості. [2]

Процес морального виховання в сучасних умовах має бути орієнтованим не на особистість, якою легко керувати, а на особистість, яка самовизначається. Це принципово змінює ключову місію сучасного виховання: не нав'язувати дітям цінності суспільства, а спонукати йти до них через власну соціально-моральну практику, досвід, надаючи можливість кожній дитині діяти як особистість, яка самовизначається [1].

Процес залучення дітей до духовно-моральних цінностей є тривалим у часі, молодший шкільний вік визначається як найбільш сенситивний, оскільки саме в цей період закладаються основи світогляду і моральності, усвідомлюється необхідність духовноморальних цінностей і якостей, визначаються взірці, формується мо-

ральна поведінка [3]. Педагогічна взаємодія є ключовим чинником у вихованні морально-духовних цінностей дітей молодшого шкільного віку, допомагаючи їм розуміти і внутрішньо використовувати ці цінності.

Список використаних джерел:

1. Моральне виховання учнів початкових класів. URL: http://ekhsuir.kspu.edu/xmlui/bitstream/handle/123456789/11680/Somuk_ped_2020.pdf?sequence=1
2. Моральне виховання: соціально-психологічні аспекти. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/psychology/27613/>
3. Потапчук Т. Формування духовно-моральних цінностей в учнів молодшого шкільного віку як психолого-педагогічна проблема. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/15898/1/%d0%9f%d0%be%d1%82%d0%b0%d0%bf%d1%87%d1%83%d0%ba%2c%2056-53.pdf>
4. Формування духовно-моральних цінностей дітей молодшого шкільного віку в родині / за заг. ред. Т.І. Туркот. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти». 2016. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/00081c-ed13.doc.html>.

СТРУКТУРА ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ КЕРІВНИКА ОРКЕСТРУ

Ніжинець Софія – здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Новгородська Юлія – кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Важливою умовою соціальної адаптації керівників до реалій сучасної цивілізації, специфіки діяльності інструментального колективу, що функціонує в режимі ефективного розвитку, є рівень сформованості організаційної культури самого керівника. Організаційну культуру керівника оркестру будемо розглядати як складне особистісне інтегральне утворення, що характеризується сукупністю знань, умінь і навичок, необхідних для злагодженої роботи усіх учасників оркестру, організації їх міжособистісної взаємодії; наявністю професійних та особистісних якостей, які забезпечать ефективність управлінської діяльності на високому рівні відповідно до норм, правил та традицій, прийнятих у колективі.

Нам імпонує думка С. Пільової, яка трактує організаційну культуру як «інтегративне особистісне утворення, що включає знання організаторської діяльності, уміння розв'язувати організаторські завдання, сформованість професійних, особистісних, управлінських умінь та якостей, що дозволять йому належним чином здійснювати організаторську діяльність у майбутній професії» [3].

Виходячи з даного визначення, представимо структуру організаційної культури керівника оркестру як чотирьох компонентного явища [1].

Когнітивна складова передбачає усвідомлення керівником значущості управлінської діяльності, психолого-педагогічних, методичних, фахових знань, знань про

особливості організаційної культури особистості, своєї ролі у реалізації організаційної діяльності з учасниками оркестру, специфіку налагодження міжособистісної взаємодії між учасниками оркестру; розуміння культурних норм та усвідомлення доцільності їх дотримання.

Емоційно-ціннісний компонент характеризується поєднанням моральних цінностей та установок, виступає основою формування мотивів організаційної культури керівника, що визначається рівнем усвідомлення необхідності оволодіння та вияву організаційної культури у взаємодії з іншими. У міжособистісній взаємодії відбувається передача не тільки певної інформації, а й емоційний підтекст. Переживання тих чи інших емоцій і почуттів впливає на злагодженість роботи в колективі, створення психологічного клімату; формування умінь розуміти та вербалізувати свої почуття; вироблення толерантної установки на спілкування; усвідомлення мотивів своєї поведінки.

Велику роль для реалізації даного компоненту відіграють комунікативні вміння, які забезпечують ефективність спілкування і співіснування керівника з усіма учасниками оркестру. До комунікативних належать такі вміння, як: прагнення ініціювати відкритість до контактів, визнання ініціативи інших; готовність до спілкування, що виражається вербально, жестами та мімікою; уміння вислуховувати іншого, не перебиваючи, цінувати довірливі стосунки в колективі.

Діяльнісний компонент виявляється в умінні керівника використовувати здобуті знання про організаційну культуру для вирішення завдань оркестрової діяльності, здатності діяти в стандартних і нестандартних ситуаціях відповідно норм і правил поведінки, прийнятих в колективі; сформованості умінь та навичок внутрішньої групової й командної взаємодії, заснованої на принципах корпоративної етики; уміння узгоджувати свої дії з діями оточуючих, вибирати оптимальний стиль спілкування з учасниками оркестру.

Вагоме значення для реалізації діяльнісного компонента відіграють такі специфічні властивості керівника, як:

- організаторська проникливість – виявляється в здатності керівника чутливо розуміти внутрішній стан іншої особи, її настрій та самопочуття; умінні визначити місце конкретного члена колективу у спільній взаємодії, що буде найліпше відповідати його індивідуальним особливостям;
- здатність до активного психологічного впливу – полягає в умінні доцільно використовувати весь інструментарій засобів впливу на людей – від іронічної посмішки до суворого наказу;
- придатність до організаторської роботи – характеризується сформованістю у керівника потреби добровільно брати на себе організаторські обов'язки, самостійно включатися до організаторської діяльності.

Рефлексивний компонент організаційної культури поєднує в собі здатність керівника до аналізу власної діяльності та вчинків інших людей, з'ясування причини та наслідків своїх дій, визнання своїх помилок; сприйняття себе в усій повноті поведінкових проявів.

Ми підтримуємо думку О. Власової, яка визначає такі ознаки наявності рефлексії: глибина та критичність мислення; відкритість, прагнення до діалогу, толерантне ставлення до точки зору інших людей; прояв гнучкості при виборі альтер-

нативних варіантів вирішення проблеми; варіативність та пластичність у комунікативних стратегіях; прийняття відповідальності за вибір рішення [2].

Важливими в управлінській діяльності керівника оркестру є конфліктологічні вміння, які проявляються в здатності розв'язувати й попереджати конфліктні ситуації, що перешкоджають досягненню бажаного результату спільної діяльності на умовах співпраці та взаємодії; налагоджувати психологічне благополуччя всередині колективу, яке створює комфортні умови праці, забезпечує конструктивну управлінську діяльність.

Отже, усі схарактеризовані компоненти організаційної культури керівника становлять цілісну систему, побудованої на соціальному партнерстві усіх суб'єктів діяльності, спрямуванні інтелектуального та духовного потенціалу на ефективну реалізацію спільної мети.

Список використаних джерел

1. Бровко К. А. Змістові характеристики корпоративної культури студентів університету. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2020 р., № 69, Т. 2. С.42-46. URL: http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2020/69/part_2/9.pdf
2. Власова О. І. Педагогічна психологія: [навч. посібник]. К., 2005. 315 с.
3. Пільова С. Г. Основи формування організаційної компетентності майбутніх учителів: [курс лекційних та практичних занять]. Одеса:, 2013. 36 с. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/619/1/%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%20%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf>

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНО-МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Паламар Світлана – кандидатка педагогічних наук, старша наукова співробітниця, заступниця декана з наукової роботи факультету педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка

Світові політичні, соціально-економічні трансформації актуалізують модернізаційні процеси у вищій освіті України, ставлячи нові вимоги до її якості. У глобальному вимірі впливовими чинниками для освіти є постійно зростаюча конкуренція на ринку праці, високий рівень технологізації індустріального виробництва й громадських послуг, виникнення нових сфер діяльності та професій. Такі процеси зорієнтовують національні освітні системи на відкрите і гнучке навчання, результати якого сприятимуть адаптуванню особи до обставин, що швидко змінюються. Це, своєю чергою, позначається на відповідній трансформації напрямів підготовки майбутніх фахівців для загальної середньої освіти. Нині питання оновлення напрямів розвитку освіти загострилось у зв'язку з численними викликами, зумовленими надзвичайними та масштабними за своїми наслідками ситуаціями – спочатку тривалими пандеміями, а потім – воєнним станом у країні.

Прогресивний розвиток суспільства нині потребує таких фахівців у галузі освіти, які б мали сформовані професійні компетентності, вміли навчатися упродовж життя, ставити цілі та досягати їх, приймати самостійні рішення, креативно й критично мислити, працювати в команді, вирішувати конфлікти, спілкуватися у багатокультурному середовищі, володіти та використовувати інформаційно-комунікативні технології, орієнтуватися на ринку праці тощо. Це все й зумовило значні реформування у галузі освіти. Тому якість освіти набуває особливої уваги і залежить від учителя, який нині повинен виконувати роль коуча, фасилітатора, тьютора, модератора, який зможе реалізувати завдання Нової української школи, а саме: сформувати всебічно розвинену особистість, здатну до критичного мислення; сформувати патріота з активною позицією, який діятиме згідно з морально-етичними принципами і буде здатний приймати відповідальні рішення, поважати гідність і права людини; сформувати інноватора, здатного змінювати навколишній світ, розвивати економіку за принципами сталого розвитку, конкурувати на ринку праці [3]. Вчитися впродовж життя зможе лише такий учитель, якому будуть притаманні професійні компетентності. На сьогодні актуальними питаннями є: яким повинен бути вчитель і які трудові функції повинен виконувати, щоб досягти реалізації основних завдань Нової української школи.

Проте, в контексті викликів сьогодення, задекларованих в державних нормативних документах, а саме, в концепції «Нової української школи» (2016 р.), в Законі України «Про освіту» (2017 р.), компетентнісний підхід отримав нового осмислення, пов'язаного зі створенням школи, орієнтованої на розвиток компетентностей, а не на запам'ятовування фактів, де діти будуть навчатися через діяльність. При цьому наскрізними, тобто спільними для всіх інших є, за Законом України «Про освіту» (2017 р) такі вміння, як: читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми. Тобто є очевидним, що реформування сучасної середньої освіти в Україні пов'язане з впровадженням компетентнісного підходу.

Концептуальні засади компетентнісного підходу обґрунтовано у дослідженнях О. Субетто, І. Байденко, І. Зимньої, Ю. Татура. Сучасний науковий дискурс проблеми реалізації компетентнісного підходу у різних ланках освіти представлений студіями В. Баркасі, І. Бондаренко, П. Бачинського, Н. Бібік, С. Вітвицької, І. Драч, О. Дубасенюк, Я. Кодлюк, О. Локшиної, С. Ніколаєнко, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, С. Сисоєвої, Г. Терещук, С. Трубачевої, Н. Фоменко та ін. Різні таксономії компетенцій, що визнані педагогічною спільнотою розробляються у працях О. Бондаревської, А. Деркача, І. Зимньої, Н. Кузьміної, А. Маркової, Л. Петровської та ін. Загальні аспекти ключових компетентностей розкриваються в роботах А. Вербицького, П. Горностая, В. Донія, І. Єрмакова, І. Зимньої, В. Ляшенка, Г. Несен, О. Овчарук, В. Серікова, Л. Сохань та інших. Низка науковців (М. Аріян, А. Богуш, Є. Верещагін, І. Воробйова, Н. Гез, В. Кононенко та ін.) висвітлюють у своїх студіях суттєві складники змісту предметних компетентностей.

Незважаючи на значний науковий інтерес учених до проблеми фахової підготовки, зокрема на засадах компетентнісного підходу, у вітчизняній педагогіці

відсутні дослідження, які стосуються формування предметно-методичної компетентності майбутніх учителів початкової школи в процесі фахової підготовки.

Підготовка вчителя Нової української школи повинна відповідати вимогам часу й засновуватися на засадах компетентнісного підходу, зацентрованому в парадигмі сучасної освіти [2]. У професійному стандарті за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» втілено сучасний підхід до визначення та опису професійних компетентностей педагога, у переліку яких однією з найвагоміших є предметно-методична компетентність. Предметно-методична компетентність передбачає: «Здатність моделювати зміст навчання відповідно до обов'язкових результатів навчання учнів, зокрема застосувати сучасні методики і технології моделювання змісту навчання учнів предметів (інтегрованих курсів); здатність формувати та розвивати в учнів ключові компетентності та уміння, спільні для всіх компетентностей; здатність добирати і використовувати сучасні та ефективні методики і технології навчання, виховання і розвитку учнів, зокрема застосовувати інноваційні технології навчання; здатність розвивати в учнів критичне мислення; здатність здійснювати оцінювання та моніторинг результатів навчання учнів на засадах компетентнісного підходу» [4].

Відповідно до Закону України «освітній процес система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей» [1]. Національною рамкою кваліфікацій професійна кваліфікація вчителя визначається як стандартизована сукупність здобутих особою результатів навчання та компетентностей, що дають змогу виконувати певний вид роботи або провадити професійну діяльність, а Професійним стандартом за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти» встановлюється перелік компетентностей, якими має володіти педагог як учасник освітнього процесу. В цьому документі в переліку трудових функцій та професійних компетентностей, що входять до них, вказана й предметно-методична компетентність, яка тлумачиться як «здатність моделювати зміст навчання відповідно до обов'язкових результатів навчання учнів» [5]. Крім того, означена компетентність передбачає здатність вчителя формувати та розвивати в учнів ключові компетентності та уміння, спільні для всіх компетентностей, здійснювати оцінку та моніторинг результатів навчання учнів на засадах компетентнісного підходу. Реалізація позицій, викладених в Професійних стандартах, передбачає трансформацію ролі вчителя з передавача знань і навчального змісту на проактивного учасника навчального процесу. З огляду на це, під час підготовки українських вчителів доцільно використовувати концепцію В. Кувенховена для того, щоб озброїти їх необхідними компетентностями. Структура, створена В. Кувенховеном, включає в себе чотири категорії: цілеспрямоване навчання, нові цілі та навчальні підходи; метод кейсів; маршрути навчання та розвитку; формування компетентностей [6].

Беремо сміливість стверджувати, що становлення вчительської компетентності, зокрема предметно-методичної, передбачає можливість обирати, розвивати та адаптувати наявні вміння для того, щоб мати змогу впоратися із ситуаціями, застосовуючи творчі, інноваційні стратегії навчання. З огляду на це, окремого вивчення

потребують прогностична, організаційна та оцінювально-аналітична компетентності, які уможливають виконання педагогами функції управління освітнім процесом.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [Дата звернення 26 жовтня 2023 р.]
2. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
3. Паламар С. Компетентнісний підхід як методологічний орієнтир модернізації сучасної освіти. Освітологічний дискурс. 2018. № 1-2 (20-21) с. 267–278.
4. Паламар С., Нежива Л. Застосування ІК-технологій у контексті предметно-методичної компетентності майбутніх вчителів початкових класів. Збірник наукових праць. Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка, 2023, №39 (1). с. 51–58.
5. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=22469103-4e36-4d41-b1bf-288338b3c7fa&title=RestrProfesiinikhStandartiv>
6. Kouwenhoven W. Competence-based Curriculum Development in Higher Education: a Globalised Concept? / Wim Kouwenhoven // Technology Education and Development / Edited by Aleksandar Lazinica and Carlos Calafate. – [Rijeka] : InTech, 2009. – P. 1-22.

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ: ТЕХНОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ

Полюхович Галина – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти Рівненського державного гуманітарного університету, Україна

Одним із основних завдань сучасної теорії й практики підготовки майбутніх учителів початкових класів є формування їхньої життєвої та професійної компетентності, тобто сукупності фізичних й інтелектуальних якостей людини і властивостей, необхідних їй для всебічної реалізації в соціумі, повноцінного особистісного існування та професійної реалізації.

Вивчення психолого-педагогічної літератури уможливає твердження про те, що технології професійного зростання досить позитивно впливають на формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів і безпосередньо пов'язані із розробленням змісту педагогічного знання, методики організації освітнього процесу у вищій школі, орієнтованого на особистість здобувача освіти, формування його професійної складової.

Питання якісної фахової підготовки майбутніх учителів відображено в наукових розвідках Н. Бібік, В. Бондаря, М. Вашуленка, О. Савченко, Г. Тарасенко,

З. Шевців та ін. Зокрема, В. Бондар акцентує увагу на необхідності використання технології управління освітнім процесом початкової школи, дотримання різного роду принципів управління, які забезпечують ефективність формування високого професіоналізму майбутніх фахівців [1].

Дослідженнями Є. Лодатко доведено, що успішне формування професійних компетентностей майбутнього учителя молодших класів потребує переходу до такої моделі освіти, яка б враховувала не лише вимоги сучасного суспільства, а й потреби, інтереси та особистісні якості особистості студента [2].

Вчені Н. Кушнір та В. Шакошко наголошують на потребі застосування технологій професійного зростання, сучасних методів навчання, які орієнтовані на розвиток самостійності та творчості майбутніх вчителів початкових класів, активізацію їхніх пізнавальних процесів та зростання інтересу до освоєння нових професійних знань, на діяльнісні підходи до організації освітнього процесу [3].

Серед різновидів педагогічних технологій найважливіше місце займають технології, які відрізняються за типом організації та управління пізнавальною діяльністю: структурно-логічні; інтеграційні; ігрові; комп'ютерні; діалогові; тренінгові та інші.

Дослідники наголошують на тому, що важливу роль відіграють технології професійного зростання, які використовуються у процесі підготовки вчителя початкових класів. Так, С. Сосоева стверджує, що ефективність професійно-творчої підготовки значною мірою залежить від урахування при технологізації освітнього процесу основних закономірностей і етапів творчого процесу, оскільки основним етапам творчого процесу відповідають різні складові кінцевого продукту творчої діяльності студентів, що забезпечує можливість педагогічного управління та самоуправління цим процесом. Вченою створено психолого-педагогічну структуру творчої навчальної діяльності, яка враховує закономірності творчого процесу: бажання, жива зацікавленість, ентузіазм, потяг до формулювання проблеми, психологічна готовність до її вирішення; наявність знань, умінь та навичок, необхідних для чіткого усвідомлення і формулювання завдання; зосередження зусиль та пошуки додаткової інформації для розв'язування завдання [4].

Таким чином, сучасні тенденції розвитку освіти стимулюють потребу удосконалення професійних умінь учителя початкових класів. Технології професійного зростання є важливою складовою підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Список використаних джерел

1. Бондар В. Теорія і технологія управління процесом навчання в школі. Київ, Україна: ФАДА, ЛТД, 2000. 191 с.

2. Лодатко Є.О., Кондрашова Л.В. Вчитель початкової школи у соціокультурному вимірі суспільства. Київ: Слово, 2015. 232 с.

3. Кушнір Н. О., Шакошко В. В. Підготовка вчителя початкової освіти і виклики нової української школи, Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки, №39, 2019, С. 92-99.

4. Сисоева С. Педагогічні технології і професійний розвиток особистості. Prace Naukowe. Pedagogika 10, 2001, С. 741-754.

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У ВІТЧИЗНЯНІЙ СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ

Проніков Олександр – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки, психології та методики фізичного виховання Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка, Україна

Із реформуванням сучасної вітчизняної освітньої системи виключно важливого значення набуває проблема формування якісно нового управлінського потенціалу в галузі освіти. Разом з тим, більшість випускників закладів вищої освіти (ЗВО) недостатньо підготовлені до активної управлінської діяльності. Тож необхідність підготовки високопрофесійних керівників, здатних здійснювати управління в галузі освіти актуалізується.

Формування управлінської культури вчителя, як менеджера, перебуває на перетині двох проблем: професійної підготовки й формування загальної культури та менеджменту як виду соціального управління. Можемо констатувати наявність парадоксальної ситуації: задля забезпечення успішної діяльності в менеджменті, як показує теоретичний і емпіричний досвід ринкових відносин, необхідна спеціальна підготовка. Учитель має опанувати знання й вміння з загального та педагогічного менеджменту. Але у вітчизняних ЗВО зазначена проблема вирішується недостатньо ефективно [1].

Аналіз теорії та практики показує, що у всіх розвинених країнах світу підготовці вчителів до управлінської діяльності в сфері освіти сьогодні приділяється дедалі більше уваги.

Досвід підготовки до управлінської діяльності учителів в США, ФРН, Японії та інших зарубіжних країнах, свідчить про тенденцію постійно розширюваного спектру спеціальностей і спеціалізацій, залежно від потреб суспільства. Зокрема, активізувалися спроби знайти нові підходи до вивчення управлінської культури з метою виявлення її суттєвих характеристик і параметрів. Наприклад, у практичній діяльності управлінська культура реалізується через систему певних функцій. Їх зміст обумовлений метою і завданнями управління, особливостями управлінської структури, соціокультурними і психологічними особливостями співробітників організації [2, с. 75].

Отже, управлінська культура вчителя виявляється: в процесі професійної управлінської діяльності; характеризує особливості свідомості, поведінки, спілкування та управління керівника; забезпечує усвідомлення та культуро-доцільність виконання професійних обов'язків; стимулює творчий розвиток (особистісне зростання, само-актуалізацію) керівника в процесі його роботи. Тому важливим завданням є пошук шляхів, форм і сучасних технологій розвитку і саморозвитку професійної культури керівника закладу освіти.

Управлінська культура також вирішує декілька задач, зокрема: концентрує багаторічний управлінський досвід; створює можливості для його вивчення та засвоєння; передає його новим суб'єктам, а також транслює його у суспільство; цінності управлінської культури співвідносяться з кожним конкретним суб'єктом, його менталітетом, темпераментом, характером, соціальним досвідом; визначає стиль керівництва, систему відносин між учасниками, спрямованість особистості об'єктів

і суб'єктів управління; здійснює вплив на формування і виховання особистості як моральної, так і аморальної; створює можливості ефективно впливати на подолання консерватизму і бюрократизму; сприяє розвитку професійної компетентності керівників і співробітників, підвищенню якості управлінських рішень (як на етапі їх прийняття, так і виконання), значно знижує рівень конфліктності.

Міжнародний досвід також свідчить, що найважливішою особливістю професійного знання керівника є його комплексність, що вимагає від нього здібності синтезувати різні науки, сфери життєдіяльності. Стержень синтезу – вирішення професійних завдань, аналіз виробничих ситуацій, які викликають необхідність осмислення психологічної суті явищ, вибору способів взаємодії на основі пізнаних законів сформованої особистості [3, с126].

Вирішення кожної окремо взятої задачі актуалізує всю систему знань особистості управлінця, які є одним цілим. Ознакою високої культури взагалі і, зокрема, управлінської, є не міра відмінностей між керівником і колективом, а міра їх єдності. Такою єдністю досягається стабільність і розвиток колективу.

Аналіз міжнародного досвіду формування культури сучасного управлінця в сфері освіти дозволяє визначити для вітчизняних ЗВО завдання формування управлінської компетентності у майбутніх вчителів на етапі їх підготовки. Важливими умовами вирішення цього завдання у ЗВО є: підготовка до готовності здійснення управлінської діяльності на засадах культури відповідності; управлінська культура набуває цілісності в процесі професійної діяльності, розвиваючись від управлінської компетентності до рівня управлінського професіоналізму; основою цього процесу є самоосвіта та цілеспрямоване вдосконалення управлінського професіоналізму.

Список використаних джерел

1. Васильченко Л. В. Управлінська культура і компетентність керівника. Харків: Вид. Група «Основа», 2007. 176 с.
2. Носко М.О., Проніков О.К. Управлінська підготовка майбутніх учителів. Тези VI міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні проблеми підготовки та професійного удосконалення працівників сфери освіти. Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка. 23-24 квітня 2020 р. Черкаси. Чабаненко Ю.А. С.74-76.
3. Проніков О.К. Управлінська підготовка майбутніх учителів у закладах вищої освіти. Збірник тез VIII Міжнародної інтернет-конференції «Сучасна українська освіта: стратегії та технології навчання молоді і дорослих». Університет Григорія Сковороди в Переяславі. Переяслав. 23- 24 лютого 2023 р. С.125-129.

ЕКОНОМІЧНІ ЗНАННЯ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ

Пронікова Ірина – кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри педагогіки і методики викладання історії та суспільних дисциплін Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка, Україна

Розробка і впровадження в навчальний процес закладів вищої освіти (ЗВО) програм з підвищення фінансової грамотності є сьогодні надзвичайно актуальним

для України. Досвід успішних країн світу доводить, що вирішальна роль у економічному зростанні належить якості людських ресурсів, зокрема, достатньому рівню економічної свідомості особистості.

Підвищення рівня фінансової грамотності вчителів є одним з основних напрямків формування її інвестиційного ресурсу. Фінансова освіта необхідна людині протягом всього життя. Здобувачам освіти у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) вона надає перше уявлення про цінність грошей, прищеплює навички планування бюджету і принципів формування заощаджень, у дорослому віці – формує свідому і ефективну поведінку в прийнятті фінансових рішень [1]. Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) визначає фінансову грамотність як «комплекс знань, вмінь, навичок, ставлення та поведінки людини, необхідних для ухвалення важливих фінансових рішень та для досягнення особистого фінансового добробуту» [5].

У загальному розумінні фінансова грамотність – це те, як ми ставимося до грошей, управляємо фінансами, плануємо майбутнє. Але, значна частина громадян має недостатній рівень знань для розуміння основних фінансових продуктів і планування свого бюджету, недооцінює свої ризики і часто приймає неефективні рішення з управління власними фінансами [4].

Призначення шкільної економічної освіти – виховати молоду людину, здатну не лише сприймати, а й застосовувати економічні знання, перетворюючи їх на основний ресурс суспільно-економічного розвитку. До виконання таких завдань мають бути готовими вчителі [3].

Цікавим прикладом позитивних змін в методичній підготовці вчителів є досвід кафедри педагогіки і методики викладання історії та суспільних дисциплін Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка. Зокрема, студенти магістратури опановують курс «Фінансова грамотність в старшій школі», а студенти бакалаврату – «Підприємливість та фінансова грамотність в школі». Отримані знання дозволяють майбутнім вчителям сформулювати систему знань про сучасні фінансові продукти та послуги. В результаті підготовки здобувачі освіти повинні знати: фундаментальні економічні категорії; явища, властиві фінансовій сфері; основні види фінансових послуг та їх юридичні аспекти; уміти: знаходити інформацію про конкретні види фінансових послуг, що надаються різними фінансовими установами; визначати доцільність користування тими чи іншими фінансовими послугами; оцінювати переваги та недоліки різних фінансових продуктів.

Аналіз динаміки процесу практичної підготовки учителів дає змогу також визначити перспективу та шляхи її здійснення. Сутність цього процесу полягає в тому, що реформування вищої освіти в Україні здійснюється на теоретичному та практичному рівнях.

Теоретичний рівень передбачає обґрунтування концептуальних засад діяльності педагогічних ЗВО та їх адаптацію до ринкових умов, науковий відбір змісту професійно-методичної підготовки учителів та прогнозування подальших змін у закладах загальної середньої освіти.

Практичний рівень сприятиме: розробці державних стандартів професійно-методичної підготовки учителів, оновленню комплексу навчально-методичного забезпечення з урахуванням вітчизняного та світового досвіду; запровадження курсів

підвищення кваліфікації вчителів з урахуванням регіональних потреб, моніторинг професійної діяльності випускників педагогічних ЗВО [2].

Перспективними напрямками практичної підготовки учителів є: створення в кожному педагогічному ЗВО власної системи методичної підготовки майбутніх учителів; відкриття регіональних науково-методичних комплексів; розроблення гнучких варіативних освітніх програм підготовки майбутніх учителів; впровадження у програму підготовки учителів курсу лекцій з історії розвитку зарубіжної та вітчизняної освіти та використання накопиченого досвіду; організація спецкурсів і спецсеминарів для вчителів піл час підвищення кваліфікації.

Список використаних джерел

1. Пронікова І. В. Фінансова грамотність як складова економічного виховання учнівської молоді. Наукові записки Малої академії наук України: зб. наук. праць. Серія : Педагогічні науки. 2017. Вип. 9. С. 188-194.

2. Пронікова І. В. Засади шкільної економічної освіти в Україні початку ХХІ століття. Особливості формування соціально активної та професійно зорієнтованої особистості: матеріали Всеукр. Наук.-практ. конф. Ніжин, 28 березня 2018 р.); за заг. ред. Булавенко С. Д. Ніжин: Вид. ПП Лисенко М.М., 2018. С. 265-268.

3. Пронікова І. В. Фінансова грамотність здобувачів освіти в закладах післядипломної педагогічної освіти в цифровій економіці. Вісник національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка. Випуск 22 (178). Серія: Педагогічні науки. Чернігів. 2023. С.118-121.

4. Радзішевська Д.В. Підвищення фінансової грамотності населення України як один із пріоритетів державної політики на сучасному етапі. URL : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Radzishevaska.pdf>

5. OECD. Financial Literacy Skills for the 21st CENTURY. PISA 2012 Results: Students and Money (Vol. VI). OECD Publishing. 2014. 204 p. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264208094en.pdf?expires=1593172050&id=id&accname=guest&checksum=CCD0A4F737902B635C0DC1BA23CDA120>

ПРОБЛЕМА АКТИВІЗАЦІЇ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ МУЗИЧНО-ТЕОРЕТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Спілюті Олена – кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри музичної педагогіки та хореографії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

У процесі навчання музиканта активізація творчого мислення, розвиток творчих навичок та здібностей відбувається у ході вивчення цілого комплексу фахових дисциплін, зокрема теоретичних. Якість та успішність цього процесу залежить від багатьох факторів, а саме: розробки методичних принципів, ефективних методів та спеціальних завдань, які сприяють формуванню творчого мислення.

Кожний музично-теоретичний курс (елементарна теорія музики, сольфеджіо, гармонія, поліфонія, аналіз музичних творів) має свій зміст, специфіку викладання,

методику, але об'єднує їх наявність творчих форм роботи та завдань. Так, композиція та імпровізація, розглядаючи їх окремими видами музично-творчої діяльності, мають факультативне призначення, але як форма та зміст цієї діяльності передбачаються у музично-теоретичних дисциплінах [1].

Пристаючи до композиції, слід зосередитися на головному, а саме: переконати студентів у тому, що вміння створювати музику та імпровізувати мають велике значення в їх майбутній музично-педагогічній діяльності.

Першим етапом формування умінь створення музики та імпровізації стає навчання будувати музичні теми і мелодії. Створення тем та мелодій вимагає знання певних правил та усвідомлення логіки музичного розвитку.

Враховуючи складність початку створення мелодії, тобто знаходження імпульсу, ефективним є використання вправ, які були розроблені Гвідом д'Арецо (твори на основі випадковості). Також, доцільним є метод створення мелодії «Від простого до складного», який складається з наступних етапів: перший етап – створення «мелодичного каркасу»; другий етап – вар'ювання (жанрове моделювання); третій етап – написання другого голосу; четвертий етап – добір акомпанементу.

Творчі методи роботи на заняттях з музично-теоретичних дисциплін сприяють розвитку музичних здібностей, творчої ініціативи у ставленні до музики, вихованню естетичного смаку, а також підвищенню ефективності навчального процесу. Так, на заняттях з гармонії такі види діяльності, як вирішення гармонічних завдань та гра гармонічних послідовностей вже мають творчий початок. Вирішуючи ці завдання, студент може висловлювати свою музичну думку. Важливою формою творчої роботи з гармонії є імпровізація за фортепіано. Цей вид діяльності допомагає глибше зрозуміти закономірності гармонічної мови, повніше усвідомити виражальну та формотворчу роль гармонії у комплексі з іншими компонентами музики. Імпровізація розвиває творчі здібності, гармонічний слух, музичну пам'ять, почуття форми, стилю тощо.

Уміння і навички імпровізації та композиції можна розвивати в курсі стильової гармонії, який передбачає розкриття інтонаційної концепції музики. Як і в загальному курсі гармонії, стильова гармонія включає кілька видів практичної діяльності. Крім необхідності засвоєння теоретичного матеріалу, а саме розуміння гармонічних особливостей музичної мови композитора і стилю, студент повинен використовувати ці здобутки у виконавській і педагогічній практиці. Теоретичні здобутки можна отримати завдяки аналізу музичних прикладів і виразити у вигляді музичного моделювання [2].

Музичне моделювання – це вид практичної діяльності, яка припускає створення прикладу (у будь-якій формі) за моделлю (наприклад, модель головної партії сонати Й. Гайдна, В. Моцарта, Л. Бетховена, або жанрового напрямку: вальсу, маршу, танцю, балади тощо). Моделюючи об'єкт дослідження та вдосконалення, студент заглиблюється в його сутність, характерні властивості.

Процес музичного моделювання складається з таких етапів: а) визначення мети моделювання та постановка завдання, аналіз твору, який підлягає моделюванню; б) розробка моделі у вигляді ідей, які фіксуються схемою (тобто мелодичних, ритмічних, гармонічних, логіко-конструктивних засобів музичної виразності, які характерні для даного композитора, стилю або жанру). На цьому етапі відбувається

створення моделі на основі попереднього інтонаційно-образного та контекстно-історичного аналізу для виявлення умов дії музичних закономірностей та проведення аналізу результатів; в) процес музичної побудови методом перебору варіантів, порівняння, аналізу, співставлення, міркування [3]. Мета цього етапу – перевірка відповідності дібраних засобів музичної виразності характеристикам об'єкта, логічність побудови моделі; г) аналіз результатів музичного моделювання. На цьому етапі відбувається порівняння отриманої композиції заданого твору шляхом виконання на інструменті, після чого робляться висновки щодо відповідності отриманої моделі характеристикам цього твору.

У процесі музичного моделювання відбувається конструювання складних інтонаційних поєднань, які визначають жанрові та стилістичні особливості музичного твору. Введенням у музичне моделювання стає ознайомлення студентів з музичними зразками композиторів, які зверталися до портретування різних стилів. Прикладом слугували п'єси «Шопен» з «Карнавалу» Р. Шумана; «Пам'яті Й.С. Баха» Б. Бартока; «До наслідування Альбеніса» тощо.

До низки методичних прийомів створення ситуацій, які вимагають активізації творчого мислення, ми пропонуємо вправу з музикуванням у дузі певного композитора. Головною умовою завдання стає завершення музичного фрагменту, який складається з 3-4 тактів. Студентам пропонується зіграти каденцію, чи відобразити друге речення. Ця вправа формує навички імпровізації, яка можлива лише на базі набутих умінь створювати музику. Тому формування вмінь імпровізації є складним процесом творчого навчання. Обов'язковою частиною творчого завдання «музикування у дузі» є звернення до оригіналів, а саме побачити, як це зроблено автором [3].

Отже, наведені методичні принципи, творчі форми роботи та завдання створюють необхідні умови розвитку творчих здібностей студентів, активізують процес їх музично-творчої діяльності, допоможуть глибше розуміти музичну мову та її побудову. Впровадження у навчальний процес творчих форм роботи сприятимуть активізації творчого мислення студентів.

Список використаних джерел

1. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва : теорія і методика викладання мистецьких дисциплін / Падалка Г. М. К. : Освіта України, 2008. 274 с.
2. Ростовський Олександр Якович Теорія і методика музичної освіти. Навчально-методичний посібник Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2011. 640 с.
3. Спіліоті О. В. Формування музично-інтонаційного мислення майбутніх учителів музики у процесі фахової підготовки : дис.... канд. пед. наук : спец. 13.00.02. Теорія та методика музичного навчання / Спіліоті О. В. Ніжин, 2012. 271 с.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ

Суржук Тетяна – кандидатка педагогічних наук, доцентка, завідувачка кафедри теорії і методик початкової освіти Рівненського державного гуманітарного університету, Україна

Походзіло А. здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти Рівненського державного гуманітарного університету

Нагальною проблемою закладів вищої педагогічної освіти є підготовка нової генерації вчителів, здатних забезпечити запити сучасної освітянської практики, зокрема початкової школи. Від рівня фахової підготовки здобувачів спеціальності «Початкова освіта», залежить їх професіоналізм, ефективність навчально-виховного процесу в початковій школі. Майбутні вчителі повинні набути уміння продукувати власний стиль педагогічної діяльності; бути готовими до творчої праці, впровадження інноваційних підходів у системі впровадження інтегрованого навчання, яке ґрунтується на комплексному підході, розгляді освіти крізь призму загальної картини світу. На становлення такого фахівця великою мірою впливають освітнє та матеріально-просторове середовище, в якому він формується, та конкретні умови, під впливом яких здійснюється освітній процес.

Відтак для професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів в контексті формування в учнів системності знань і вмінь переносити ідеї та методи, способи розумової діяльності, набуті в процесі вивчення одних дисциплін, в умови вивчення інших, особливу увагу слід зосередити на визначенні педагогічних умов, що забезпечать ефективність перебігу процесу підготовки здобувачів у цьому напрямку в закладі вищої освіти.

Педагогічними умовами вважають обставини, що сприяють розвитку чи гальмуванню освітнього процесу; сукупність об'єктивних можливостей змісту навчання, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей, наявних в освітньому закладі для успішного вирішення поставлених завдань.

Словник-довідник з професійної педагогіки [4, с. 190] дає таке трактування поняття «педагогічні умови» – це обставини, від яких залежить та відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей.

Науковці А. Алексюк, А. Аюрзанайн, П. Підкасистий, В. Козаков дефініцію «педагогічні умови» розглядають як чинники, що впливають на процес досягнення мети. При цьому поділяють їх на зовнішні (позитивні відносини викладача і здобувача; об'єктивність оцінки освітнього процесу; місце навчання, приміщення, клімат тощо) і внутрішні (індивідуальні властивості здобувачів: стан здоров'я, властивості характеру, досвід, уміння, навички, мотивація тощо).

Як стверджує Т. Гуцан [1], педагогічні умови повинні віддзеркалювати структуру готовності майбутніх фахівців до діяльності в умовах профільного навчання і містити передбачені компоненти технології формування готовності моделі або технології. О. Пюра [3, с. 172] характеризує «педагогічні умови» як сукупність взаємопов'язаних і взаємозумовлених чинників, що забезпечують бажану ефективність освітнього процесу та сприяють досягненню поставлених цілей. Підкреслимо, що у

педагогічній теорії виокремлюють необхідні та достатні педагогічні умови розвитку педагогічного явища [2]. Наголошується, що без дотримання необхідних умов результат не може бути досягнутим, а виконання достатніх умов забезпечує розвиток процесу в цілому.

Узагальнивши наведені вище тлумачення, під педагогічними умовами професійної підготовки здобувачів до здійснення інтегрованого навчання будемо розуміти сукупність обставин, що дозволяють ефективно організувати освітній процес для досягнення необхідного рівня готовності майбутніх учителів початкових класів до формування в учнів умінь використовувати способи розумової діяльності (читати, уявляти, розуміти, аналізувати, розв'язувати). Одиницями зрощення міжпредметної інтеграції дисциплін мовно-літературної та інших освітніх галузей можуть бути усвідомлення елементів значення слова, лексичного і граматичного; уміння правильно вживати слова в мовленні; вдумливо читати.

Вважаємо, що професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів до здійснення інтегрованого навчання учнів буде ефективною, якщо будуть враховані такі педагогічні умови:

- спрямованість фахової освіти на розвиток у майбутніх вчителів початкових класів стійкої професійно-орієнтованої мотивації до майбутньої педагогічної діяльності;

- використання в процесі вивчення психолого-педагогічних, методичних і лінгвістичних курсів традиційних та інноваційних форм, методів і засобів роботи, що дозволять здобувачам усвідомити існуючі проблеми, змодельовати різні ситуації у сфері формування інтегрованих знань учнів;

- забезпечення взаємозв'язку теоретико-методичної та практичної підготовки здобувачів задля налагодження успішної навчальної роботи щодо розвитку в учнів уваги, пам'яті, спостережливості, кмітливості, самостійності; формування в учнів мовленнєвої, комунікативної та читацької компетентностей.

Визначені педагогічні умови спрямовані на забезпечення якісної професійно-практичної підготовки майбутніх учителів початкових класів у середовищі ЗВО до здійснення інтегрованого навчання учнів. Для їхнього дотримання доцільно розробити відповідні модулі фахових дисциплін, завдань для педагогічної практики, спрямованих на поглиблення знань і практичних умінь здобувачів у напрямку здійснення інтегрованого навчання на уроках у початкових класах.

Список використаних джерел

1. Гуцан Т. Г. Педагогічні умови формування готовності майбутніх вчителів економіки до профільного навчання старшокласників. URL:<http://intkonf.org> (дата звернення 11.09.2023).

2. Марко М. Аналіз педагогічних умов формування готовності студентів до застосування навчально-ігрових технологій у сучасному освітньому просторі. *Педагогічний процес: теорія і практика*. №4 (59). С.108–112.

3. Пюра О. С. Педагогічні умови формування комунікативних умінь і навичок майбутніх педагогів. Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: наук.-теорет. зб. Педагогіка. Психологія. Філософія. 2011. Вип. 22. С. 171–174.

4. Словник-довідник з професійної педагогіки / ред.-упоряд. А. В. Семенова. Одеса: Пальміра, 2006. 272 с.

ІННОВАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Хитра Вікторія – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

На сучасному етапі розвитку освітнього середовища роль вчителя виходить за рамки традиційних методів навчання. Очікується, що вчителі повинні бути інноваційними та адаптуватися до потреб своїх учнів, щоб забезпечити якісну освіту. Інноваційна діяльність вчителя – це діяльність, спрямована на впровадження в освітній процес нових методів, прийомів, технологій, які дозволяють підвищити ефективність навчання та виховання учнів.

Інноваційна діяльність вчителя є важливою складовою його професійної діяльності, оскільки вона дозволяє: покращити якість освіти: інноваційні методи та технології дозволяють зробити навчання більш ефективним і цікавим для учнів, що сприяє їхньому успішному навчанню та розвитку: розвивати творчі здібності учнів: інноваційні методи та технології дозволяють учням проявити свою творчість і самостійно мислити, що сприяє їхньому всебічному розвитку; підвищити професійну майстерність вчителя: інноваційна діяльність дозволяє вчителю розвивати свої професійні навички та вдосконалювати свій педагогічний досвід [1].

Найважливішим показником професіоналізму вчителя, його готовності до інноваційної діяльності є інноваційна компетентність. У словнику з професійної педагогіки поняття компетентність визначається «як спеціальним шляхом структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень, які набуваються у процесі навчання, що дозволяють людині визначати, тобто ідентифікувати і розв'язувати незалежно від контексту (від ситуації) проблеми, що є характерними для певної сфери діяльності [5, с. 234].

Складність феномену інноваційної компетентності педагогів спричинила наявність різних підходів до розуміння його сутності. Так, О. Ігнатович визначає досліджуваний феномен як «сукупність спеціальних теоретичних знань з педагогічної інноватики та теорії інноваційної педагогічної діяльності, умінь ефективно застосовувати їх на практиці» [3, с. 273].

О. Цюняк під інноваційною компетентністю розуміє «інтегральну характеристику, яка включає здатність до розробки, освоєння та втілення інновацій в практику професійної діяльності, що ґрунтуються на відповідних знаннях та вміннях фахівця, через сформованість необхідних якостей, здібностей та досвіду» [6].

Ми підтримуємо думку С.Загороднього, який трактує інноваційну компетентність як «інтегральну особистісну характеристику, що визначає здатність до розробки, освоєння та втілення інновацій у діяльності освітніх закладів, ґрунтується на відповідних знаннях, вміннях, особистісних якостях і наявності управлінського досвіду» [2, с. 7].

Отже, інноваційна компетентність забезпечує особистісно-професійний розвиток учителя, сприяє успішному освоєнню та застосуванню педагогічних інновацій в освітньому процесі, свідчить про здатність генерувати й творчо модифікувати нововведення в педагогічному процесі.

О. Проценко та С. Юрочко провели ґрунтовний аналіз досліджень педагогічної інноватики та виявили найпоширеніші риси інноваційної компетентності педагога, до яких віднесено:

- особистісна орієнтація на оволодіння новим, готовність змінити спосіб поведінки, стиль мислення;
- суб'єктивність постановки цілей, досягнення цілей та самореалізація;
- чіткість роботи, усвідомлення важливості соціальних інновацій, включення до соціальної творчості;
- відповідність компетенцій структурі інновацій;
- ефективність способів впровадження системи знань, навичок на всіх етапах інноваційного процесу, вміння творчо вирішувати професійні проблеми;
- цілісність набору компетенцій, що складають елемент інноваційних компетентностей як системного утворення;
- високий рівень професіоналізму, заснований на розумінні та вдосконаленні свого педагогічного досвіду [4].

Оскільки інноваційна компетентність є інтегративним явищем, розглянемо його структуру. Узагальнення результатів аналізу наукових розвідок та врахування особливостей педагогічної діяльності вчителя, дає змогу виділити чотири компоненти в її структурі: мотиваційний, змістовий, процесуально-діяльнісний та рефлексивний.

Мотиваційний компонент інноваційної компетентності передбачає здатність учителя до освоєння і впровадження педагогічних інновацій в освітній процес; сформованість інтересу до теоретичних проблем, наукових досліджень, вмотивованості до реалізації інноваційної діяльності; наявність бажання до саморозвитку в галузі педагогічної інноватики.

Змістовий компонент є інформаційною основою інноваційної діяльності вчителя, характеризується належним обсягом та глибиною необхідних даних із педагогічної інноватики, наявністю теоретичних та методичних знань в галузі інноваційної діяльності.

Процесуально-діяльнісний компонент у структурі інноваційної компетентності вчителя передбачає сформованість сукупності умінь (діагностичних, проєктувальних, конструктивних, комунікативних і організаторських), які сприяють інноваційній діяльності в освітньому процесі.

Рефлексивний компонент виявляється в умінні вчителя здійснювати саморегуляцію інноваційної діяльності, аналізувати та оцінювати педагогічні нововведення; осмислювати причини успіхів і невдач, знаходити шляхи подолання неефективних способів діяльності [2, с.8].

Таким чином, інноваційна компетентність вчителя – це важливий шлях до підвищення якості освіти та всебічного розвитку учнів. Постійно шукаючи шляхи вдосконалення своєї практики, вчителі можуть сприяти розробці нових методик викладання, стратегій та дизайну навчальних програм. Їхні інноваційні практики можуть надихати та впливати на інших педагогів, що призведе до колективного покращення практики викладання та навчання в школах. Це, у свою чергу, забезпечить конкурентоспроможність закладу освіти на ринку освітніх послуг.

Список використаних джерел

1. Галас О. В. Інноваційна діяльність вчителя в умовах сучасної школи. – К.: Видавництво «Світ успіху», 2020. 160 с.
2. Загородній С. П. Розвиток у керівників загальноосвітніх навчальних закладів інноваційної компетентності у системі післядипломної освіти: автореф. дис...канд. пед. наук. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Вінниця, 2017. 23 с. URL: <https://library.vspu.net/jspui/handle/123456789/5158>
3. Ігнатович О.М. Психологічні основи розвитку фахової інноваційної культури педагогічних працівників: монографія. Київ: ТОВ «Центр учбової літератури», 2009. 287 с.
4. Проценко О., Юрочко С. Інноваційна компетентність педагога: зміст і структура. *Молодь і ринок*. 2015. №5 (124). С. 51-55.
5. Словник-довідник з професійної педагогіки / За ред. А.В. Семенової. Одеса: Пальміра, 2006. 482 с.
6. Цюняк О.П. Формування інноваційної компетентності майбутніх магістрів початкової освіти у закладах вищої освіти. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/3899>

FEATURES OF THE PROFESSIONAL TRAINING SYSTEM IN PEDAGOGICAL UNIVERSITIES OF THE PRC

Mai Zhenlung – graduate of the third (educational and scientific) level of higher education, specialty 011 Educational, pedagogical sciences, Nizhyn Mykola Gogol State University, Ukraine

Education in China is primarily managed by the state education system, which reports to the Ministry of Education. All citizens must attend school for at least nine years, known as nine years of compulsory education, which is funded by the government. Compulsory education includes six years of primary education, usually starting at age six and ending at age twelve, followed by three years of lower secondary education (junior high school). Some provinces have five years of primary education, but four years for junior high schools. Lower secondary education is followed by three years of upper secondary school, by the end of which secondary education is completed. Laws governing the education system include the Degrees Regulations, the Compulsory Education Law, the Teachers' Law, the Education Law, the Vocational Education Law and the Higher Education Law.

In the progress of civilization, the People's Republic of China pays a lot of attention to the formation of a new generation of specialists capable of working in a situation of uncertainty and cultural diversity. The analysis of the educational programs of the Sichuan Pedagogical University showed that the emphasis in the training of specialists is on such aspects as: a competent approach and a quick response to changes in the educational and informational environment, the presence of a socially responsible desire for professional self-development, the acquisition of new technologically advanced skills, a conscious change in the professional behavior in the working environment, involvement in organizational processes, coordination of subsystems [1].

In China, teacher training for primary and secondary schools is carried out in the system of pedagogical educational institutions, which includes secondary pedagogical schools, pedagogical and advanced training institutes. Higher pedagogical educational institutions are represented by higher pedagogical schools, pedagogical universities and institutes, pedagogical institutes of foreign languages and physical culture pedagogical institute (in addition, there are pedagogical faculties and courses at some universities). Applicants who have completed high school and passed the competitive selection of the unified state entrance exams are invited here. The results of the student examinations (gaokao) are the only criteria for admission, and most candidates only have one chance, and testing takes place once a year.

For secondary school graduates entering pedagogical universities, there are certain benefits: excellent students can be enrolled without entrance exams. In a situation where higher education in the country is mainly on a commercial basis, most students of pedagogical universities study for free

As you know, Sichuan Pedagogical University is essentially one of the most modern scientific and educational centers [2]. In the environment of this university, the classical traditions of Chinese folk culture and educational philosophy are organically combined with modern innovative processes in the aspect of social and academic partnership. A characteristic feature of studying at the university is the creation of an environment of social partnership between participants in the educational process and local residents. Emphasis is placed on active cooperation with the community [2]. The basis of the content of the educational program is the principle of multiculturalism, which determines the goal of education - the development of the individual as an indicator of the level of development of the country, and the development of individuality as a lever of the civilizational progress of national education. The educational trend is multiculturalism, which manifests itself in the following directions: professional management, scientific and pedagogical, content-methodical, social partnership, value. The educational space is formed as a set of social objects, real objective factors that have a positive impact on the achievement of the defined goal of the educational process, and the emphasis is placed on creating favorable conditions for the manifestation of an active life and civic position of students and teachers. Thanks to the creation of an open social and subject-oriented research space, cultural, social, and academic diversity is formed for students, under the conditions of which they have the opportunity to gain valuable experience of cooperation and active life [2]. It should be noted that the recipients have the opportunity to implement programs of educational volunteering, social and cultural support of socially vulnerable categories of the population, learn to show tolerance and understanding of cultural diversity [2].

The created human-centered atmosphere makes it possible to exist comfortably and fully, as well as to get practical experience of adequate behavior and useful activities that have an individual character. Thus, social practices, volunteer support of socially vulnerable categories of the population form the skills of self-expression among representatives of different cultures, social strata, levels of education, etc. Exchange of ideas, active reflection helps to form a whole complex of flexible socially significant skills. Colleges within the structure of Sichuan Pedagogical University (specializing in the study of Chinese language and literature, mathematics, computer technologies).

Provides is the provision of continuous education, there is a scientific research sector, subject laboratories and a center for working with personnel, which makes it possible to create a wide spectrum of multiculturalism. This is, first of all, a large library, which makes it possible to form communities of intercultural communication, interpenetration of cultures, transformation of generations. Certification centers for all areas of master's training offer a number of social practices, when applicants - master's students join regional programs to support various categories of the population, in particular - the spread of primary and general education, the development of sports, and the formation of healthy lifestyle skills in the population. With the support of the National Fund of Social Sciences, this university implemented more than 400 projects of a multicultural orientation, synthesized with the development of high technologies, Tenth-Five [2]. The quality of implemented projects is evidenced by the extremely high publication activity of the awardees, teachers, and scientists of this university, as well as numerous awards and distinctions. The reputation of Sichuan Pedagogical University is quite high among specialized higher education institutions in Europe and the USA. Therefore, the positions of affiliated, honorary professors, and honorary titles of academicians of the Chinese Academy of Sciences are in demand.

The study of materials from open network resources proves that multiculturalism is the driving trend of the development of Sichuan Pedagogical University. This idea is implemented in the following aspects of organization and content-methodical support of the educational process [2]:

- Modernization of communication resources, creation of open research space on educational network platforms of university structures, for example, so-called global clusters, 3D textbooks, virtual laboratories, museums, etc. The flexibility and versatility of the created educational content allows a representative of any scientific and educational community to participate in the educational process 24/7.

- Involvement in the development of artificial intelligence systems, for example, generators of information advisors, interactive hubs in which the digital environment becomes to some extent a partner, interactive research laboratories, digital music centers, entertainment programs for the socialization of people with special educational needs, practices of using mobile applications to embody into the practice of the «university in your pocket» idea.

- Virtualization and creation of conditions for the development of mathematical thinking, when the applicant learns to think in formulas, diagrams, use the latest interfaces using gesture projection technologies, etc. The multicultural aspect of the educational environment at the Sichuan Pedagogical University is implemented through the involvement of university students and partner institutions in holding scientific conferences, round tables, where students and teachers gain valuable experience in scientific communication. Traditional participation in festivals, concerts, holidays, exhibitions, cultural events for the study of national traditions on a provincial, regional and state scale is also interesting. Such measures are usually aimed at popularizing the values of Chinese culture, their organic synthesis with European cultural values. Conclusions. Summarizing the above, we note that multiculturalism as an educational trend, based on the example of Sichuan Pedagogical University, implies corporateness and openness in the creation of educational content and joint research space. In these processes, programs

aimed at mastering technologies by profession, participation in events of interdisciplinary content are prominent.

The administrative aspect involves the involvement of applicants, graduates, and teachers in the development of relevant educational content. Volunteer initiatives, projects of social significance involve the popularization of the values of national cultures, the promotion of the achievements of participants in the educational process, the development of successful strategies for the formation of personality - a participant in the creation of a multicultural space, and the improvement of the experience of social and cultural practices. To the prospects of further development of the topic, we propose to include the issue of comparative analysis of the experience of intercultural cooperation of teachers, students and successful university graduates.

References

1. Razumenko T.O. Dance education in China: analysis of offline and online trends. Theory and methods of teaching and education. 2020. No. 49. P. 80–87. DOI: <https://doi.org/10.34142/23128046.2020.49.07> (Date of access 10/20/23)
2. 四川师范大学 [SICNU – Sichuan Pedagogical University] URL : <https://www.sicnu.edu.cn/> (Date of access 20.10.23)

СЕКЦІЯ 8.

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ВИКЛИКИ НАСЛІДКІВ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ У ОСВІТНЬО-РОЗВИВАЮЧІЙ РОБОТІ ПОЗАШКІЛЛЯ

Алатиренко Мирослава – кандидатка педагогічних наук, доцентка, керівниця гуртка «Основи екологічного дизайну» Чернігівської обласної станції юних натуралістів, Україна

Початок роботи у цьому навчальному році виявивсь таким, яким і мав бути в реаліях військового режиму. Гурткова робота з дітками 1-4 класів, віком 6-11 років дає можливість стверджувати про різноманітні наслідки двох років військових подій, які, на нашу думку, ускладнились ще й попереднім «режимом» ковідних карантинів.

Спостерігаючи за дітьми у процесі роботи (виготовлення поробок, малювання сюжетних і декоративних композицій, тематичних малюнків, розмови і бесіди у ході ігрових і освітньо-виховних видів діяльності) поступово виявлено логопедичні й інші недоліки стану розвитку дітей зазначеного віку.

Враховуючи вікові особливості дітей, пошук можливих для застосування у позашкільній (гуртковій) роботі методів і засобів, спрямованих на покращення робочої атмосфери і корегуючого впливу на розвиток вихованців здійснювався у коректній формі, без порушень правил психологічної етики (самостійний пошук навчально-дидактичних матеріалів з необхідних тем і матеріалів логопедичного характеру в електронних і друкованих варіантах, консультації з шкільним психологом щодо стану інклюзивних учнів, відбору матеріалів для кожної групи та ін.).

Стан дослідженості проблеми, знаходиться в активній розробці і вивченні, про що свідчать висновки найсвіжіших науково-практичних заходів щодо зазначених складностей. Зокрема, Ю.Галецька зауважила на участі проф. О.П.Глоби у Міжнародному консорціумі центрів реабілітації в Україні та країнах-партнерів 04.04.2023, м. Київ. За підсумками роботи якого наголошено на необхідності розробки концепції діяльності, розробки комплексної методики реабілітації військово-службовців з ПТСР, заснованої на активізації їх особистісного розвитку та психофізичних можливостей (світоглядно-методологічна сфера) [1], що здається дивним після 9 років військових подій в АТО і 2022, 2023 рр., невже раніше цього не можна було зробити?

У науковій сфері – наголошено на необхідності проведення міждисциплінарних фундаментальних і прикладних досліджень у напрямку розвитку наук про Людину..., включаючи сферу психологічної адаптації та медичної реабілітації та оздоровлення постраждалих від війни. Загалом, зазначені висновки щодо роботи у науковій сфері націлені на накопичення досвіду і відбір ефективних методів і технологій роботи з реабілітації і виправлення наслідків.

Щодо дій у освітній сфері, увагу акцентовано на а) вивченні інформації; б) підготовці фахівців з розвитку і створення системи реабілітації і технологій; в) розробці навчально-методичного забезпечення реабілітаційних і пост реабілітаційних з; г) створенні центрів реабілітації, фінансуванні відповідних закладів і служб, та ін. [1].

У висновках консорціуму і розглядуваній проблемі, на нашу думку, є дуже недоречним і критичним, конфліктуюче вживання «нового» комп'ютеризовано-тех-

нізуючого терміну-слововиразу «квантової психології» [Див. там само], але це могло б стати темою окремої публікації.

Важливо, що в рамках консорціуму проводилась наукова конференція студентів і магістрів «Логопедія і спеціальні методики». Але поки результати вийдуть у світ в якості навчально-дидактичних матеріалів, необхідний час, який у ході практичної щоденної роботи з дітьми спливає швидко і неминуче втрачається.

Харківські психо- і політтехнологи, разом з програмістами на запит щодо логопедичних вправ запропонували електронний сайт з розгорнутою теорією для студентів I курсу спеціальності «Логопедія» з класифікацією усіх 14 «видів» логопедичних порушень і спец термінологією. Отже, «артикуляційні вправи, мовна терапія і техніки вільного мовлення» [2], потрібні студентам які вчать теорію, а в практичній роботі, з реальними дітками 6-11 років потрібні конкретні дидактичні матеріали для застосування в якості рухливих перерв, руханок, ігрових і розвиваючих вправ у гуртковій роботі з різноманітних тем.

Враховуючи, що 14 перелічених порушень логопедичної проблематики спостерігаються фрагментарно майже у 100% дітей, зазначимо на конкретних окремих ситуаціях-доказах, які є виключно ситуаціями спричиненими війною.

Так, у ході підготовки малюнків до Дня захисників і захисниць, для передачі військовим ЗСУ, хлопчик 6 років не міг придумати що малювати і розповів своє найближче минуле. «...Ми були в Іспанії.. у мене було дві вчительки. А якою мовою вони розмовляли? – одна іспанською, друга українською...» При намаганні згадати щось іспанською нічого не може згадати, у говорінні українською деякі літери ще треба тренувати.

Дівчинка, яка просила підписати малюнок, бо ще не вміє писати, розповіла про те, що вона перебувала у Польщі, зазначаючи, що може всі слова говорити польською. На прохання щось сказати, не змогла вимовити жодного слова, тільки якусь невпевнену словоформу, плутаючись в україномовному говорінні. І тільки переходячи на побутову російську довійськового періоду і гармонійного стану психіки, дитина (дівчинка), як і більшість гуртківців, може вільно і впевнено висловлювати свої думки.

Це тільки два фрагменти, інші з метою коректності і враховуючи обмеженість обсягів публікації, не будемо тут оприлюднювати.

Загалом україномовне говоріння відбувається ще з ускладненнями і плутанням. Вільно діти висловлюються лише російською мовою з діалектизмами і дитячими сленгами, яка була актуальною у до військовий період, період психологічного комфорту дитячої особистості.

Вважаємо об'єктивними причинами втрати 4 років часу розвитку навичок і вмінь молодших школярів наступні:

2020, 2021 – карантинні умови і обмеження живого спілкування;

2022, 2023 рр. – безлад і психологічний стрес військового стану.

Нема потреби у тезах згадувати про сенситивні періоди і про психологічні особливості дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. Зазначимо, лише, що першою допомогою, яку вдалось знайти для реального застосування стала методична розробка (друкований посібник) «Домашня логопедія» [3]. Що ми і намагаємось використовувати, враховуючи, що логопедичні заняття, які мають проводитись тричі на день, на нашу думку, проводяться в сьогоденних реаліях наступним чином

I – зранку на уроках під час мовних вправ з вчителями; II – у гуртковій діяльності, у роботі ГПД; III – вдома з батьками.

Вважаємо, що талановиті діти, сьогодні як ніколи мають право на розвиток у роботі гурткових занять позашкілля.

Список використаних джерел

1. Галецька Ю. 09.04.2023. Участь у Міжнародному консорціумі центрів реабілітації в Україні та країнах-партнерів // Електронне джерело Logo.kpnu.edu.ua. Дата запиту – 20.10.2023.

2. 15.06.2023, Логопедія: Вирішення //Електронне джерело: <http://2day.kh.ua>> Дата запиту – 20.10.2023.

3. Журавльова А., Федієнко В. Домашня логопедія. Для роботи з дітьми від 4 років, 4-7. Книга для батьків, які хочуть самі навчити дитину правильно вимовляти звуки. – Х. ВД «Школа». – 2019, 48с.

ТРАНСФОРМАЦІЙНИЙ СТИЛЬ ЛІДЕРСТВА: ГЕНДЕРНИЙ РАКУРС

Батенко Аліна – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтва Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, Україна

Тема лідерства є однією з надзвичайно захоплюючих і динамічних, і це стосується не лише наукового співтовариства, а й суспільства загалом, яке поступово усвідомлює важливість лідерської ролі в забезпеченні сталого розвитку у всіх сферах життєдіяльності людини. Поняття лідерства активно досліджується у науці, і ця діяльність розпочалася ще у 1920-х роках. Протягом цього періоду вченими було розроблено більше 65 різних кваліфікаційних систем, кожна з яких володіє своїм підходом до визначення лідерства [4].

Зазвичай, успішні лідери використовують один або кілька стилів керівництва та вміло переходять від одного до іншого, в залежності від ситуації. До прикладу, Д. Гоулман, Д. Бояціс і А. Маккі виокремили шість різних стилів лідерства [3]. Чотири з них - ідеалістичний, навчальний, комунікативний і демократичний - можуть вдихнути та надихнути співробітників, що призводить до підвищення продуктивності. З іншого боку, два інших стилі - амбіційний і авторитарний - хоча можуть іноді бути важливими, повинні використовуватися з великою обережністю.

Поняття «трансформаційне лідерство» було вперше введено в науковий обіг соціологом і дослідником харизматичного лідерства J.V. Downton у 1973 році, а пізніше це поняття було докладно розроблене американським істориком та дослідником президентського лідерства J.M. Burns у 1978 році. За Бернсом, трансформаційне лідерство полягає у тісній співпраці між лідером та підлеглими з метою взаємодопомоги у підвищенні рівня моральності та мотивації один одного.

Більшість сучасних соціальних психологів схиляються до такого розуміння трансформаційного лідерства, як стилю керівництва, в якому лідер вчиняє кроки для збільшення усвідомленості послідовників щодо правильних та важливих аспектів досягнення спільних цілей, а також впливає на їх особистісний розвиток. В контексті групи, трансформаційне лідерство допомагає учасникам групи перевищити

власні особисті інтереси та отримати більший розгляд у процесі прийняття рішень, які призводять до позитивних результатів для всієї групи (команди), організації та суспільства в цілому.

У сучасному світі лідери-жінки досягають успіху, не вдаючись до прийняття традиційних стилів керівництва, які базуються на командуванні та контролі. Чоловіки та жінки, які працюють на аналогічних керівницьких посадах, зазвичай заробляють приблизно однакову кількість грошей і мають подібний рівень конфлікту між роботою і сім'єю. Проте, коли вони розглядають свої стилі керівництва, виявляються значущі відмінності, пов'язані з особливостями гендерної соціалізації.

Так, жінки-лідерки частіше практикують підходи, які можна охарактеризувати як «інтерактивне лідерство», де вони прагнуть забезпечити, щоб кожна взаємодія з колегами була позитивною для всіх учасників. Вони сприяють активній участі, діляться владою та інформацією, та роблять зусилля, щоб кожна особа відчувала свою важливість та була заохоченою [2].

Жінки як лідерки мають значний потенціал корисного внеску в різних сферах діяльності через наступні аспекти:

1. Різноманітність підходів. Жінки як лідерки здатні внести різноманітність у структури управління, оскільки вони зазвичай мають відмінний від більшості досвід і підходи до вирішення проблем, що сприяє трансформаціям і інноваціям в організаціях.

2. Емпатія та співпереживання. Жінки в ролі лідера часто володіють властивостями, такими як емпатія та співпереживання. Ці властивості сприяють розвитку позитивних міжособистісних відносин в колективі, які стають основою для створення та підтримання здорового організаційного клімату.

3. Гнучкість та адаптабельність. Жінки можуть бути більш гнучкими та адаптабельними в умовах невизначеності та плинності, що дозволяє їм більш успішно справлятися з трансформаційними процесами та різкими змінами на ринку.

4. Керівництво командами. Жінки часто виявляють сильні лідерські якості у керівництві командами, здатні об'єднувати людей навколо спільної мети та вести їх до досягнення цієї мети.

5. Рішучість та стійкість. Жінки можуть бути дуже рішучими та стійкими у досягненні своїх цілей. Ця властивість особливо важлива в умовах трансформації, коли виникають виклики та труднощі.

6. Підвищення представництва. Збільшення участі жінок на різних рівнях управління може призвести до більшої рівності та різноманітності в організаціях, сприяючи кращим рішенням та трансформаціям.

7. Менторство та підтримка. Підтримка жінок у лідерських ролях та їхнє менторство може сприяти розвитку їхнього лідерського потенціалу та здатності до трансформацій.

Внесок жінок у сучасний менеджмент є беззаперечним. Варто зауважити, що гендерна соціалізація, накладає певні обмеження, фокусує жінок на завданнях встановлення потреб людини, відповідальності за відносини та розвиток. Однак ці особливості в сучасних умовах функціонування є вкрай значущими і складають базу для відкритого до змін трансформаційного управління організаціями.

Підсумовуючи та беручи до уваги вище зазначені аспекти, приходимо до висновку про необхідність створення сприятливого середовища для розвитку жінок

як лідерів. Середовище, що зокрема, підтримує здатність лідерок до трансформацій. Для досягнення цієї мети можна вжити такі заходи:

1. Створення програм розвитку лідерських навичок для жінок, що ґрунтуються на моделях «жіночого лідерства». Розробка та впровадження програм, спрямованих на подолання стереотипів лідерства та підвищення лідерських навичок у жінок, може значно підвищити їхню готовність до лідерства та трансформацій.

2. Рівні можливості для чоловіків та жінок у вирішенні ключових питань. Забезпечення рівних можливостей для жінок та чоловіків у прийнятті рішень на ключових посадах і у важливих сферах діяльності допоможе їм виявити свій потенціал як лідерок.

3. Створення культури включеності в організаціях. Розвиток культури, яка сприяє включеності та рівності, допоможе створити середовище, де жінки відчують себе підтриманими і можуть реалізувати свої лідерські можливості без обмежень.

Ці заходи спільно сприятимуть розвитку жінок як лідерів і зроблять можливим їхню більшу участь у процесах трансформації в організаціях та суспільстві загалом.

Висновок. Лідерство залишається складною та багатогранною темою, яка продовжує привертати увагу дослідників та суспільства через свій важливий вплив на розвиток та досягнення успіху у різних сферах життя. Лідерство вивчається вже понад століття, і за цей час було розроблено багато різних підходів до визначення лідерства.

Особливу увагу в останні роки приділяється вченими трансформаційному лідерству, яке сприяє підвищенню мотивації та продуктивності співробітників, сприяє створенню позитивного соціально-психологічного клімату в колективі. Все частіше відзначається важливість відходу від маскулінного стереотипу лідерства та підноситься унікальний внесок жінок в різні сфери діяльності, менеджмент організацій, зокрема. Трансформаційний стиль лідерства дозволяє найбільш гармонійно поєднати особливості гендерної соціалізації жінок та цілі й завдання менеджменту освіти. Цінність жіночих підходів до лідерства визначається такими чинниками: різноманітність підходів, емпатія, гнучкість, рішучість та здатність до керівництва командами. Таким чином, жінки-лідерки здатні підтримати процеси зростання організації та персоналу, можуть забезпечити реальну модернізацію освіти. Підтримка та розвиток жіночого лідерства важливі для створення більш ефективних, недискримінаційних та інклюзивних організацій.

Список використаних джерел

1. Зливков В.Л. Автентичне лідерство в контексті сучасної соціально-політичної ситуації. Київ: НАДУ, 2008. 336 с.
2. Теорія і практика формування лідера: навчальний посібник / О.Г. Романовський, Т.В. Гура, А.Є. Книш, В.В. Бондаренко. Харків, 2017. 100 с.
3. Goleman D., Boyatzis R.E., McKee A. Primal Leadership: Unleashing the Power of Emotional Intelligence / Daniel Goleman, Richard E. Boyatzis, Annie McKee. Harvard:Business Press, 2013. 306 p.
4. Northouse P. G. Leadership: Theory and Practice. Western Michigan University, 2016. 520 p.
5. Rosener J. Ways women lead. *Harvard Business Review*, 1990. P. 119-125.

ШЛЯХИ АКТУАЛІЗАЦІЇ МОТИВАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Бахієв Еміралі – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Україна

Найголовнішою цінністю України є її народ і тому потрібно працювати на благо, прогрес та розвиток нації. Основна мета освіти полягає в вихованні гармонійної і всебічно розвиненої особистості з науковим світоглядом. Одним з найважливіших викликів сучасної освіти є формування та актуалізація у здобувачів мотивації до навчання. Здобувач вищої освіти має вміти працювати з різними джерелами інформації, бути здатним до самоосвіти і ділової комунікації, самостійно і відповідально приймати рішення, критично мислити тощо. Тенденції сучасної освіти полягають в переході від традиційного інформаційно-пояснювального підходу до інноваційно-творчого [1].

Для досягнення успіху у будь-якій сфері недостатньо одного таланту та знань, необхідна ще мотивація та бажання плідно працювати, незважаючи на невдачі. Томас Алва Едісон казав: «Наш великий недолік у тому, що ми надто швидко опускаємо руки. Найбільш вірний шлях до успіху – весь час пробувати ще раз». Необхідно бути постійному русі, будувати нові моделі та експериментувати з ними [2].

Активізація навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти передбачає насамперед активізацію їх мислення, оскільки з усіх пізнавальних психічних процесів провідним є саме мислення. Разом з тим треба зауважити, що без стійкої мотивації та бажання здобувача вищої освіти вчитися всі старання викладачів не дадуть очікуваних наслідків.

Свідомий вибір наукової проблеми, осмислення та пошук міжпредметних зв'язків, розуміння значності своїх досліджень, практичного використання цих знань та розробок, проведення евристичної бесіди, заохочення і сприяння вільного, плюрального мислення є основними напрямками, що забезпечують актуалізацію мотивації здобувачів вищої освіти. Здобувач вищої освіти має самостійно шукати та знаходити шляхи вирішення тих чи інших проблем, а викладач – направляти, регулювати та допомагати в цьому.

З метою актуалізації мотивації до навчання, формування цілісної наукової картини світу і всебічного розвитку здобувача вищої освіти слід залучати до різних науково-практичних конференцій, наукових турнірів та олімпіад. Це допоможе йому бути конкурентоспроможним, вміти аргументувати та захищати свою точку, втілювати азарт до перемог, розвивати лідерські навички, заводити знайомства в сфері своїх інтересів та сприяти створенню наукових груп або гуртків. Тільки в умовах вільної конкуренції ідей та думок, тільки в процесі дискусії можна прийти до істини. Все наше життя – це вічна конкуренція, вічна боротьба різноманітних ідей та течій. І тільки сильні ідеї перемагають, а сила полягає в правдивості, доброчесності науковця, правдивості результатів та висновків. Потрібно постійно працювати над собою, самовдосконалюватись, самостійно аналізувати свої помилки та виправляти їх, критично мислити не тільки по відношенню до своїх опонентів, а й до себе.

Таким чином, самостійне здобування знань та аналізу інформації можуть значно підвищити мотивацію та збільшити ступінь зацікавленості здобувачів вищої освіти до різних дисциплін, сприяє творчому та мисленню, розвитку практичних навичок. Викладачу, в свою чергу, надається широке та нове поле для реалізації принципово нових форм і методів навчання та самовдосконалення. Теорія, практика і дослідження доповнюють один одного та сприяють формуванню всебічно розвиненої особистості.

Список використаних джерел

1. Кобзар М. Проблема формування мотивації навчальної діяльності в сучасних умовах.// <https://vseosvita.ua/library/problema-formuvanna-motivacii-navcalnoi-dialnosti-v-sucasnih-umovah-186543.html>
2. Жук К. Томас Едісон винахідник та бізнесмен. Investory.news. [Електронний ресурс]. Режим доступу <https://investory.news/tomas-edison-vinaxidnik-ta-biznesmen/>.

РОЗВИТОК УМІННЯ ДОЛАТИ СТРАХ У ДІТЕЙ П'ЯТИ–СЕМИ РОКІВ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Бобро Лілія – кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри дошкільної освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

На сучасному етапі розвитку української держави особливої актуальності набуває проблема формування особистості високого рівня духовності й культури, здатної самостійно й відповідально визначати свою позицію серед інших, гнучко реагувати на зміни в оточуючій дійсності, бути емоційно врівноваженою й компетентною, виражати свою індивідуальність.

Події в Україні, пов'язані з війною, стрімкі соціально-економічні зміни, що відбуваються останнім часом, на жаль, не сприяють становленню здорової особистості, породжують негативні емоції – тривогу, страх, розгубленість. У ситуації соціальної нестабільності сучасна дитина зазнає впливу несприятливих факторів, здатних не тільки загальмувати розвиток її потенційних можливостей, але й деформувати процес особистісного зростання взагалі, емоційно-вольової сфери зокрема.

Т. Даценко зазначає, що найсильнішою негативною емоцією є страх, який визначає очікування і передбачення невдачі при здійсненні дії, що повинна бути виконана в цих умовах. Авторка вважає, що невдачі, які збігаються із необхідністю знову повторювати безуспішні дії, призводять до страху перед цими діями [2].

З точки зору Н. Пов'якель, О. Скляренко, страх – це негативний емоційний стан людини, який виникає під час отримання інформації про загрозу її біологічному чи соціальному стану, про реальну чи уявну небезпеку. Автори зазначають, що на відміну від емоцій страждання, болю, які викликаються реальними діями, небезпечними для існування людини, страх може виникати навіть при прогнозі, передбаченні ймовірних загроз. Інтенсивність почуття страху варіюється в широкому діапазоні відтінків (побоювання, переляк, жах) залежно від темпу надходження інформації про ту чи іншу загрозу та індивідуальної чутливості людини.

Страх, на думку зазначених вчених, знижує життєдіяльність організму, паралізує енергію. Заслуговує на увагу тлумачення Н. Пов'якель і О.Скляренко про страх як один із засобів виховання, фактор регуляції поведінки [4].

Згідно підходу Т. Даценка, педагогічна проблема полягає не в усуненні страху, а в тому, щоб дошкільник був здатний до належних реакцій в ситуаціях, які викликали дане почуття. На його думку, страхи по-різному впливають на поведінку дитини: одних – паралізують, а для інших слугують збудником активних дій. Автор зазначає, що почуття страху необхідне всім в тій чи іншій формі або мірі. Не варто усувати нижчі й більш грубі форми страху, слід прагнути до зміни нижчих і первинних мотивів і збудників на більш високі [3].

Як зазначає Т. Титаренко, особистісне зростання дитини дошкільного віку є активним процесом, в якому окультурюються потреби, вдосконалюються прагнення, формується здатність брати на себе відповідальність за досягнення конкретних цілей та розв'язання складних задач, розвивається вміння здійснювати самостійні вибори та приймати власні рішення, закладається певна система життєво важливих цінностей [5].

Згідно підходу І. Глазкової, процес подолання дошкільником бар'єрів протікає поетапно. Він починається з «первинної оцінки» дитиною 5-7 років ситуації; потім передбачається оцінка особистістю власних можливостей, включаючи потенційну підтримку з боку оточуючих; далі передбачається оцінка нею існуючої проблеми на основі невдачі або отримання нової інформації, уточнюючого характеру [1].

Таким чином, проблема вміння долати страхи у дітей є надзвичайно актуальною. Її вирішення є нагальною потребою. Розвиваючи вміння долати страх, ми надаємо можливість підростаючому поколінню бути стресостійкими, готуємо їх до різних напружених життєвих ситуацій, формуємо розуміння того, як поводити себе у таких ситуаціях, як підтримати себе та самодопомогти.

Список використаних джерел

1. Глазкова І. Я. Стратегії подолання бар'єрів навчальної діяльності. *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. 2011. № 2 (9). С. 90.
2. Даценко Т. О. Ресурси особистості, спрямовані на подолання страху: психологічний захист і копінг-стратегії. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*: зб. наук. праць Луганськ, 2014. № 3 (35). С. 150-155.
3. Даценко Т. О. Психологічна підтримка дітей із подолання вікових страхів: системний підхід та основні принципи. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*: зб. наук. праць Сєверодонецьк, 2015. № 2 (37). С. 116-123.
4. Пов'якель Н. Психологія дитячих страхів. Бібліотека «Шкільного світу». Психолог. Бібліотека. 2011. № 1. С. 3-126.
5. Титаренко Т. М. Індикатори психологічного здоров'я особистості. *Психологічні науки: проблеми і здобутки*. 2016. Вип. 9. С. 196–215.

РЕСУРСНА СИСТЕМА СУБ'ЄКТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Воляннюк Наталія – докторка психологічних наук, професорка, завідувачка кафедри психології та педагогіки Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Ложкін Георгій – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології та педагогіки Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

У розв'язання проблем, пов'язаних з можливим докладанням творчих зусиль людини залучені різні галузі наук, в тому числі і психологія, яка вивчає психологічний потенціал суб'єкта діяльності. Саме об'єктивні і суб'єктивні ресурси дозволяють суб'єкту педагогічної діяльності професійно розвиватися та бути максимально ефективним. Ресурси виступають одним із ключових елементів професійної діяльності, адже дозволяють їй суб'єкту вирішувати актуальні завдання, досягати цілей [1]. Ресурси – це все те, що суб'єкт педагогічної діяльності використовує, щоб задовольнити вимоги освітнього середовища. Найбільш суттєво роль ресурсів проявляється в несприятливих або невизначених ситуаціях, коли наявні виклики вимагають від суб'єкта педагогічної діяльності мобілізації. Успішність подолання складних ситуацій безпосередньо залежить від розуміння власних ресурсів, вміння їх виявляти та ефективно їх використовувати. Наше сприймання, оцінка та інтерпретація змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі залежать від когнітивних, емоційно-вольових та поведінкових ресурсів. Ресурси одночасно є динамічною частиною внутрішнього світу та інструментом для взаємодії із зовнішнім світом [2].

В психологічній науці існує чимала кількість вдалих і невдалих спроб упорядкування та систематизації ресурсів. Наведемо одну з існуючих у психологічній науці класифікацій ресурсів. Відповідно до неї, всі ресурси умовно поділяють на:

1. матеріальні (дохід, житло, одяг)
2. нематеріальні (честь та добре ім'я, ділова репутація, гідність особистості, особиста недоторканність,
- 3) психологічні ресурси: зовнішні та внутрішні.

Зупинимося на аналізі психологічних ресурсів. Зовнішні ресурси - це все те, що підтримує суб'єкта педагогічної діяльності із зовнішнього світу. У кожній людини свій набір джерел сили. Зовнішні ресурси, як і внутрішні, є у кожній людини. Хоча не завжди наявність і підтримка помітні. Використання лише одних внутрішніх ресурсів не дасть змогу людині довго існувати, вона повинна знайти, створити, відповідне середовище і вступити з ним у взаємообмін. Це друзі, родичі, колеги, хобі, улюблена робота, спорт, книги, природа, соціальна активність. Важливо постійно розширювати коло знайомств із успішними діловими партнерами.

Щодо внутрішніх ресурсів – це все те, що закладено в людині природою та накопичено у процесі життєдіяльності. Це знання, вміння, навички, досвід, інтереси, світогляд, переконання, цінності, здібності, характер, темперамент та ін.). До внутрішніх ресурсів відносять й психічні стани. Стан «я в ресурсі» означає наявність сил та енергії для ефективного розв'язання поставлених питань, досягнення цілей. До таких станів слід віднести: оптимальний стан психічної активності (зосередженість, зацікавленість), стан, пов'язаний із підвищеною психічною активністю (радість, захоплення), стан функціонального комфорту. До групи внутрішніх психологічних ресурсів належать і система регуляторних механізмів. Це вольові (здатність підпорядкува-

ти поведінку цілям, здатність стримувати небажані прояви активності) та емоційні ресурси (усвідомлення, розуміння, здатність вербально і не вербально їх виявляти та емоційна регуляція), які необхідні для подолання складних життєвих ситуацій та досягнення цілей. До групи внутрішніх ресурсів відносять особистісні конструкти, такі як: життєстійкість, локус контролю, самооцінка, оптимізм та толерантність до невизначеності.

Актуалізація означених ресурсів дозволяє суб'єкту педагогічної діяльності бути стійким до впливу ситуативних подразників.

Отже, ресурсність суб'єкта педагогічної діяльності виявляється не в окремих якостях, а в цілісній системі, що включає ієрархічні та динамічні характеристики відображення: від елементарних психічних процесів до стійких властивостей особистості (цінності, індивідуальні смисли і т.д.), які можуть бути використані для забезпечення оптимуму функціонування. Ресурсна система суб'єкта педагогічної діяльності є сукупністю взаємопов'язаних елементів, що утворюють єдине ціле, взаємодіють між собою та мають єдину мету. Це не просто сукупність елементів, а сукупність відносин між ними.

Список використаних джерел

1. Volianiuk, N.; Lozhkin, G.; Simkova, I. Fatores de deformação profissional da personalidade dos professores na escola superior da Ucrânia. Revista Ibero-Americana de Estudos em Educação, Araraquara, v. 17, n. 2, p. 1578–1593, 2022. DOI: 10.21723/riaee.v17i2.17018 Disponível em: <https://periodicos.fclar.unesp.br/iberoamericana/article/view/17018>

2. Даценко О.А. Психологічний ресурс особистості як наукова парадигма. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія. Том 31 (70) № 4 2020. С.22-27. DOI <https://doi.org/10.32838/2709-3093/2020.4/03>

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ВНУТРІШНІЙ РЕСУРС ПОДОЛАННЯ ЕМОЦІОГЕННИХ СИТУАЦІЙ

Горянська Анжела – кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Ефективність стратегічного управління освітньою організацією в умовах нестабільного зовнішнього середовища залежить від створення відповідних педагогічних умов. Однією з таких умов є сформоване стратегічне мислення керівника.

У наш час таких суспільних викликів як глобалізація, демократизація, інформатизація, технологізація, комп'ютеризація, для організацій різного профілю, зокрема, і освітніх, створюється простір постійних ризиків та складного прогнозування майбутнього. Відповідно ця ситуація вимагає від керівників нових вмінь: визначати тенденції розвитку закладу освіти з урахуванням нестабільності зовнішнього середовища, передбачати та профілактично працювати із загрозами, вираховувати фактори негативного впливу у майбутньому русі освітньої організації в конкурентному середовищі, бачити нові можливості ресурсного забезпечення та обирати безпечний та успішний шлях розвитку.

У такому разі особливого значення сьогодні набувають слова Дена Ловело та Лені Мендоса: «У сьогоднішньому висококонкурентному світі розум стратега стає активом, ціна якого завжди зростає» [4].

Саме стратегічне мислення дає змогу керівнику закладу освіти адекватно сприймати ситуацію, критично її осмислювати, визначати перспективний курс розвитку освітньої організації в умовах небезпек та динамічно змінюваних умов її існування, ідентифікувати фактори нестабільності та займати найбільш вигідну позицію у довготривалій боротьбі на ринку освітніх послуг.

Отже, сьогодні керівник має відрізнятись сформованим стратегічним мисленням, яке дозволяє бачити систему в сукупності факторів, причин та наслідків для успішного розвитку організації.

За словами Л. Даниленко та Л. Карамушки, «стратегічне мислення являє собою усвідомлення діяльності організації, мети її розвитку, шляхів її досягнення, необхідності спостереження й урахування впливів внутрішнього та зовнішнього середовища, формування стратегій і рішень, налагодження діяльності з метою її здійснення [3, с. 76].

О. Зайченко вважає, що стратегічне мислення пов'язане з «орієнтацією на розпізнавання та адекватне реагування на зміни в середовищі – нові можливості та потенційні загрози; логічне обґрунтування форм і методів залучення та використання ресурсів для довгострокового розвитку; координування усіх напрямів діяльності; усвідомлення можливостей і масштабів впливу суб'єкта на формування середовища, а не лише реагування на зміни; орієнтацію на керівництво процесами розвитку в довгостроковому періоді через формування системи стратегічного управління, що виявляється в налаштуванні та ініціюванні процесу змін, а не захист і наслідування» [1].

На думку Г. Мінцберга, «стратегічне мислення включає синтезування, використання інтуїції, творчого підходу, а також розуміння де і на якому рівні повинна знаходитися організація в середньо- і довготривалому періоді» [2].

Стратегічне мислення спирається на дані емпіричних досліджень та інтуїції, розумінні потреб споживачів та цінності синергії, знаходженні розумного балансу між оперативними задачами та завданнями стратегічних періодів. Воно стає запорукою прийняття важливих стратегічних рішень, які дають змогу встановити зв'язок між реальним становищем організації сьогодні та її майбутніми перспективами розвитку.

Науковці визначають стратегічне мислення як певний процес роздумів над перевагами та слабкими сторонами організації задля уникнення помилок в майбутньому, як критичний погляд на сутність сьогоднішніх проблем з урахуванням небезпек та ризиків, як інтелектуальну діяльність з обрання найбільш ефективних шляхів руху.

У такому разі стратегічне мислення як вища міра думання, дає змогу керувати обставинами, розпізнавати та адекватно реагувати на зміни в середовищі, координувати аналітико-планові та виконавські напрямки діяльності освітньої організації. Саме тому стратегічне мислення сьогодні є важливим та необхідним вмінням сучасного керівника. Відсутність такого мислення в управлінців призводить до втрачених можливостей, незапланованих витрат, марнування ресурсів та зниження конкурентоздатності.

Сучасний менеджер має розвивати в собі вміння передбачати майбутні проблеми, прогнозувати багатоваріантні сценарії, аналізувати перспективні шляхи отримання бажаних результатів на основі теоретичного та практичного досвіду управління, творчо підходити до розробки стратегічних кроків за умови наукової обґрунтованості сутності явищ та подій, системно сприймати проблеми, оцінювати наслідки рішень та дій, своєчасно реагувати на зміни середовища, і, навіть, пристосовувати середовище до потреб освітньої організації, стійко реагувати на дестабілізуючий вплив чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, зберігати збалансоване бачення ситуації.

Отже, на нашу думку, формування стратегічного мислення керівника освітньої організації як міцне підґрунтя прийняття стратегічних рішень в умовах змінно-го середовища існування закладу освіти є важливою педагогічною умовою ефективності стратегічного управління та забезпечення конкурентоспроможності освітньої організації на ринку освітніх послуг.

Список використаних джерел

1. Зайченко О. Стратегическое мышление как корпоративная компетенция. *Консалтинг в Україні*. 2011. № 56. С.11–17.
2. Мінцберг Г. Зліт і падіння стратегічного планування / Пер. з англ. К. Сисоєва. К.: Вид-во Олексія Капусти, 2008. 412 с.
3. Освітній менеджмент: навч. посіб. / За ред. Л. Даниленко, Л. Карамушки. К.: Шкільний світ, 2003. 400 с.
4. Dan Lovallo, Lenny Mendonca. Strategy's strategist: An interview with Richard Rumelt, November 2007. URL: <http://www.mckinseyquarterly.com>

РОЛЬ ВИКЛАДАЧА У ПСИХОЛОГІЧНІЙ ПІДТРИМЦІ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Дубова Галина – викладачка Київського фахового коледжу туризму та готельного господарства, Україна

Рязанцева Оксана – викладачка Відокремленого структурного підрозділу «Класичний фаховий коледж СумДУ», Україна

Воєнні події, які відбуваються в Україні, є стресом для всіх учасників освітнього процесу. За таких умов істотно зростає роль психологічної служби у системі освіти щодо забезпечення своєчасного і систематичного надання психологічної та соціально-педагогічної підтримки всім учасникам освітнього процесу відповідно до цілей та завдань системи освіти.

Вагомого значення набуває забезпечення психологічно комфортного освітнього середовища для всіх учнів та забезпечення якісного освітнього процесу для дітей, які мають психологічну травму, надання компетентностей педагогічним працівникам щодо роботи з дітьми з психологічною травмою, забезпечення підтримки педагогічних працівників та залучення батьків до освітнього процесу [5, с.15].

Сьогодні, під час війни, навчальний заклад став для здобувачів освіти головним осередком, який дає змогу отримувати не лише знання, але й психологічну підтримку, відчуваючи належність до студентської спільноти. Тому для викладачів потрібно обережно підходити до своєї педагогічної роботи й налаштовувати освітній

процес таким чином, щоб він був комфортним й для здобувачів освіти, й для самих педагогів. Найбільш безпечна форма організації навчально-виховного процесу в умовах воєнного стану – дистанційна. Під час проведення онлайн-занять викладачі мають проводити консультації зі здобувачами освіти, інтегровані заняття, навчальні заняття-бесіди, творчі заняття. Також бажано залучати здобувачів освіти до активної роботи, до висловлювання своїх думок, почуттів, ідей, пропозицій, надавати можливість їм спілкуватися між собою. В умовах війни ці заняття важливі для здобувачів освіти головним чином саме в соціально-психологічному аспекті, ніж у навчальному. Як зазначає Державна служба якості освіти України, значну частину педагогічного процесу варто присвятити організації спілкування здобувачів освіти у месенджерах; виконанню здобувачами освіти вправ та завдань, що передбачають врегулювання емоційного стану, психологічне розвантаження тощо [1].

У ситуації, що склалася, необхідно змістити акцент з успішності у навчанні на підтримку та нормалізацію психологічного стану здобувачів освіти. Зараз це нормально. Ми всі можемо і повинні брати участь у цьому в рамках нашого предметного викладання.

Провідну функцію у підтримці позитивного емоційного стану учнів відіграє гармонійний психологічний стан самого викладача, зокрема, його психологічне здоров'я, адже стан психологічного спокою та гідний приклад моральної, врівноваженої, доброзичливої поведінки педагога справляють значний підсвідомий вплив на формування світосприйняття здобувача освіти.

Продемонструвати власний спокій і врівноваженість – це найлегший спосіб допомогти здобувачам освіти заспокоїтися. Дайте можливість здобувачам освіти висловитися: нехай вони розкажуть про свій настрій та свої справи. Коли людина називає (говорить) про свої емоції, змінюється активність деяких відділів мозку і знижується тривожність. Не забороняйте здобувачам освіти поговорити про свій сум і гнів, але обов'язково зосередьте на маленьких перемогах, сильних сторонах і хороших новинах. Ви повинні мати можливість відкривати щось позитивне щодня! Навчіть своїх здобувачів освіти бачити це і помічати. У вашому арсеналі має бути багато тем для розмов, здатних змінити емоції співрозмовника. Якщо ви знаєте, що хтось із ваших здобувачів освіти пережив серйозний травматичний досвід, не запитуйте подробиць про це. Повторення деталей може неодноразово травмувати психіку. Також майте на увазі, що розповідь про страшні події в групі може травмувати інших слухачів. Якщо здобувачу освіти потрібно поділитися, краще запропонувати їй індивідуальні бесіди після занять, якщо це можливо, або довірити це завдання психологу.

Прищепіть здобувачам освіти ідею, що ми повинні щодня виконувати численні соціальні, фізичні та когнітивні завдання, незалежно від того, хочемо ми цього, чи не хочемо, чи не можемо. Треба підтримувати зв'язок з рідними та знайомими і запитати хоча б одне: «Як справи?» Бо для кожного важлива єдність і підтримка. Особливо під час стресу нам потрібно рухатися. Це стабілізує нас, підвищує свідомість і дає сили для подальших дій. Активні та принаймні відносно інтенсивні рухи, такі як щонайменше три присідання або ходьба по колу. А ще нам потрібен розум і здатність вчитися, запам'ятовувати й аналізувати та планувати. Тому дуже важливо підтримувати цю функцію активною. Вивчайте та запам'ятовуйте щонайменше одну річ щодня, наприклад іноземну мову, медичні інструкції чи іншу корисну інформацію. Важливо вчитися, а не просто дивитися!

Дотримання цих простих правил і порад допоможе зберегти нормальний емоційний стан здобувачів освіти.

Список використаних джерел

1. Як вчителю організувати свою роботу під час війни: рекомендації Державної служби якості освіти [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://sqe.gov.ua/yak-vchitelyuorganizuvati-svoyu-robotu-p/>
2. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність: Науково-методичний збірник/ за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці «Букрек». 2022. 140 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ЗБЕРЕЖЕННЯ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я УСІХ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Здоровець Тетяна – практична психологиня Талалаївського ліцею Талалаївської сільської ради Ніжинського району Чернігівської області, Україна

Питання забезпечення та збереження психологічного здоров'я особистості в сучасних умовах набуває все більшої актуальності. Під час війни та після її закінчення увага до ментального здоров'я учасників освітнього процесу має бути на особливо високому рівні, оскільки саме рівень психологічного благополуччя матиме вплив на загальний стан здоров'я, економічне відновлення та добробут країни. В сучасному освітньому середовищі існують фактори, які можуть спричинити негативний вплив на психічне здоров'я учасників освітнього процесу.

На думку науковців основою психологічного здоров'я є прагнення людини стати і залишатись самою собою, незважаючи на усі труднощі життя [13]. Визначаючи структуру психічного здоров'я, автори зазначали, що основними її компонентами є позитивне ставлення до себе, самоактуалізація особистості, оптимальний розвиток, особиста автономія, психічна інтеграція, реалістичне сприймання оточуючих, уміння адекватно впливати на інших тощо.

Серед критеріїв психологічного здоров'я, основними є наступні:

- серед властивостей особистості: оптимізм, зосередженість, урівноваженість, етичність, адекватний рівень вимог (домагань), почуття обов'язку, впевненість у собі, невразливість до образ (уміння позбавлятися образ), працелюбство, незалежність, природність, відповідальність, почуття гумору, доброзичливість, терпимість, самоповага, самоконтроль;

- серед психічних станів: стійкість, зрілість почуттів, володіння негативними емоціями, вільний природний прояв почуттів та емоцій, здатність радіти, збереження звичного оптимального самопочуття;

- серед психічних процесів: адекватне сприйняття самого себе; здатність до логічної обробки інформації; критичність мислення; креативність; знання себе; дисципліна розуму [9].

Розглядаючи проблему підтримки психологічного здоров'я усіх учасників освітнього процесу, актуальними є наступні умови: прийняття невизначеності та фрустраційна толерантність.

Прийняти невизначеність та зорієнтуватися в наявній життєвій ситуації допоможе толерантність до невизначеності, яка також розглядається як здатність людини знаходити сенс життя в складних умовах [1].

Толерантна до невизначеності особистість демонструє такі можливості як:

- здатність приймати рішення, розв'язувати проблеми в ситуаціях, коли складно передбачити всі можливі наслідки та в умовах значного дефіциту фактів щодо наявної ситуації;

- здатність опиратись відсутності логіки у інформації що надходить;

- здатність сприймати нові, незнайомі та ризиковані ситуації як стимулюючі;

- здатність організувати себе і застосовувати дієву соціально-психологічну установку, яка передбачає активізацію афективного, когнітивного та поведінкового компонентів в складній ситуації; – здатність відчувати та продукувати позитивні емоції в неоднозначних ситуаціях шляхом сприймання їх не як загрози, а як певного виклику;

- готовність пристосуватись до невизначеної ситуації і використовувати ті можливості, які є в наявності [7].

Таким чином, прийняття невизначеності та розвинена толерантність до невизначеності допомагає особистості уникати зневіри, не опускаючи руки, активізувати та мобілізувати усі наявні індивідуальні ресурси для самопомоги та самопідтримки психологічного здоров'я.

Особливої уваги, заслуговує, така умова як фрустраційна толерантність особистості. Здатність особистості протистояти несприятливим надважким викликам сучасного світу, адаптуватись до навколишнього середовища в умовах війни актуалізує зазначену якість особистості як ніколи.

Висновки. Отже, ментальне здоров'я реалізується в соціальному, емоційному та духовному благополуччі і виступає провідною потенційною передумовою забезпечення життєвих потреб особистості, досягнення власних цілей, адекватної та оптимальної взаємодії з людьми та соціальним оточенням.

Безпечне освітнє середовище є станом освітнього середовища, для якого властиві безпечні умови навчання, комфортна міжособистісна взаємодія, дотримано права і норми безпеки кожного учасника освітнього процесу. Визначають три аспекти безпеки освітнього простору: психологічний, екологічний та інформаційний. До ознак безпечного освітнього середовища належать якість взаємин, комфортність та задоволеність. Для збереження психологічного здоров'я необхідні: увага до внутрішнього світу особистості, її захопленість та інтересів, переживань і почуттів, знань та здібностей, ставлення до себе та оточуючих.

Список використаних джерел:

1. Блохіна І.О., Москаленко О.В До проблеми вивчення психологічного здоров'я особистості. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія. Режим доступу: https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/2_2022/15.pdf

2. Гусєв А.І. До проблеми формування та розвитку толерантності до невизначеності. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. № 12. Психологічні науки. К., 2007. № 17(41). Ч. 1. С. 101–113.

3. Завгородня О.В. Курганська Л.О. Психологічне здоров'я людини: теоретичні аспекти та прикладні аспекти: монографія К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2008. С. 43–50.

4. Коцан І.Я., Ложкін, Г.В., Мушкевич М.І. Психологія здоров'я людини. Луцьк : Вежа, 2011. 430 с

5. Павленко Г.В. Толерантність до невизначеності як ресурс психологічного благополуччя студентів. Актуальні проблеми психології, 2019. Т. 7, вип. 47. URL: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v7/i47/20.pdf>

6. Толкунова І.В., Гринь О.Р., Смоляр І.І, Голець О.В. Психологія здоров'я людини / за ред. І.В. Толкунової. Київ, 2018. 156 с.

7. Чиженко Н. Фрустраційна толерантність особистості як афективний компонент оптимізму. Психологія і особистість, 2006. № 2(10). Ч. 2. С. 146–155.

8. Шевченко А.М. Теоретичні аспекти дослідження психологічного здоров'я особистості. Організаційна психологія. Економічна психологія, 2018. № 1(12).

9. Ярема Н.Ю. Психологічне здоров'я особистості. Юридична психологія, 2015. № 2. С. 106–113.

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Клименко Дарина – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Війна внесла корективи в усі сфери життя людини. З моменту повномасштабного вторгнення росії в Україну минув один рік. За цей час ми навчилися бути сильнішими, витривалішими, мудрішими. Рік життя в контексті війни залишає відбитки на психологічному здоров'ї українців та українок – на здатності мріяти, планувати, адаптуватися, приймати зміни і втрати. Психологічна підтримка учасників освітнього процесу в умовах війни є надзвичайно важливою, оскільки військові конфлікти і воєнні події можуть призвести до серйозних стресів і психологічних травм, особливо серед дітей, підлітків, вчителів та батьків.

Психологічна підтримка учасників освітнього процесу початкової школи в умовах війни має вирішальне значення через низку вагомих причин:

- стрес і травми внаслідок воєнних подій: Військові конфлікти і воєнні події призводять до серйозного стресу і психологічних травм, особливо серед дітей. Психологічна підтримка допомагає виражати та обробляти ці емоції та травми.

- психологічне благополуччя та навчання: Емоційний стан учнів початкових класів безпосередньо впливає на їхню здатність навчатися. Психологічна підтримка допомагає покращити концентрацію, зберегти мотивацію до навчання та підтримує їхній успіх у школі.

- соціальна адаптація та взаємодія: умови війни можуть вплинути на соціальну адаптацію учнів початкової школи і їх взаємодію з однолітками та вчителями. Психологічна підтримка допомагає полегшити цей процес та створює підтримуюче оточення.

- розвиток навичок копінгу: психологічна підтримка вчить учнів початкових класів розвивати навички копінгу, які допомагають їм впоратися зі стресом і складними ситуаціями [2].

Вплив війни на психіку дітей є серйозною та тривожною проблемою, оскільки вони дуже чутливі до негативних впливів навколишнього середовища. Воєнні події можуть мати надзвичайно шкідливий вплив на їхнє психічне становище, викликаючи стрес, тривогу та травму. Ось деякі з можливих способів, якими воєнні події впливають на дітей молодшого шкільного віку:

Стрес і тривога: Діти відчують стрес через загрозу для своєї особистої безпеки та безпеки своєї родини. Вони можуть постійно боятися атак та вибухів, що створює тривожну атмосферу.

Травма: Діти можуть бути свідками жахливих подій, які можуть призвести до психічної травми. Ця травма може включати втрату близьких родичів, травми власної особистості або травми під час евакуації чи втечі з небезпечних областей.

Розділення від родини: Воєнні конфлікти можуть призвести до розділення дітей та їхніх батьків або інших близьких родичів через евакуацію, розселення та інші обставини. Це може викликати великий стрес і тривогу у дітей.

Зниження якості життя: Війна може призвести до зниження якості життя, включаючи обмежену доступність їжі, води, медичних послуг та освіти. Це також може вплинути на психічний стан дітей, які страждають від нестачі та недоліків.

Втрата нормального дитячого дозвілля: Діти, які знаходяться в умовах воєнного конфлікту, можуть втратити можливість для звичайних дитячих ігор та розваг. Це може мати великий вплив на їхній психічний стан і соціальний розвиток.

Навчання та розвиток: Військові конфлікти можуть перервати освіту дітей, що може вплинути на їхній подальший розвиток і майбутнє.

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР): Багато дітей, які пережили воєнний конфлікт, розвивають ПТСР – серйозний психічний розлад, що супроводжується повторюваними страшними снами, флешбеками, тривогою та депресією [1].

Для полегшення впливу війни на психіку дітей важливо надавати їм підтримку та допомогу від батьків, родини та професіоналів у галузі психології. Це може включати в себе психологічну консультацію, психотерапію, реабілітаційні програми та надання безпечного та стабільного оточення для дітей.

Понад половини українських вчителів скаржаться на емоційне вигорання, а понад 70% учнів початкової школи проявляють ознаки когнітивного стресу: втома, роздратованість і неможливість зосередитися. Такі результати дослідження оприлюднила освітня фундація GoGlobal, тому психологи в закладах освіти грають важливу роль у створенні сприятливого освітнього середовища, яке сприяє фізичному та психічному здоров'ю учнів і педагогів. Але, разом з тим, учні початкових класів мають велику прив'язаність до своїх вчителів, тому вчитель повинен мати психологічну стійкість до будь яких факторів.

Психологи та вчителі початкових класів в умовах війни виконують ряд функцій:

Психологічна допомога учням початкових класів: Учні можуть зіткнутися з різними психологічними труднощами, такими як стрес, тривога, депресія. Психологи та вчителі надають підтримку та консультування учням, які зіткнулися з такими проблемами, сприяючи покращенню їхнього психічного стану та навчальних досягнень.

Підтримка педагогів: Психологи також можуть надавати підтримку та консультування педагогам на засадах партнеоської взаємодії. Вони можуть допомагати вчителям вирішувати проблеми в класі, впоратися зі складними учнями, розробляти методики роботи з дітьми з різними психологічними потребами та створювати позитивне та інклюзивне навчальне середовище.

Профілактика психологічних проблем: Психологи та вчителі можуть проводити профілактичну роботу серед учнів, спрямовану на запобігання психологічним проблемам. Це включає в себе проведення тренінгів, лекцій та групових занять з психологічної підтримки.

Консультування батьків: Психологи та педагоги початкової школи можуть надавати поради та консультувати батьків щодо питань виховання та розвитку своїх дітей, а також допомагати їм подолати проблеми, які виникли в умовах війни [3].

З урахуванням всіх цих функцій психологи та педагоги початкової школи в закладах загальної середньої освіти є важливими фахівцями, які сприяють не тільки психічному здоров'ю учнів, але й загальному успіху школи та створенню позитивного освітнього середовища. До них важливо надавати доступ учнів для забезпечення всебічної психологічної підтримки та розвитку.

Психологічна підтримка в умовах війни вимагає специфічних підходів та урахування особливостей цього складного контексту. Ось порівняння основних відмінностей між психологічною підтримкою в нормальних умовах та в умовах війни:

Безпека і травми:

В умовах війни діти можуть бути свідками насильства, руйнування та втрати близьких. Психологічна підтримка повинна спрямовуватися на допомогу відновленню психічного здоров'я в умовах травматичних подій.

Під час війни важливо забезпечити безпеку учителів початкових класів та дітей, оскільки конфлікт може призвести до небезпеки для життя і здоров'я всіх учасників.

Посттравматичний стрес:

В умовах війни посттравматичний стрес може бути дуже поширеним серед дітей. Психологи та педагоги повинні бути підготовлені до роботи з цими дітьми і надавати допомогу для подолання травм та стресу.

Психологи, та педагоги повинні мати розуміння симптомів посттравматичного стресового розладу (ПТСР) і використовувати ефективні методи лікування.

Усі зазначені вище аспекти показують, що психологічна підтримка учасників освітнього процесу, особливо початкової школи, є необхідною в умовах війни, оскільки вона сприяє збереженню психічного здоров'я та допомагає впоратися зі стресом та травмою, забезпечує підтримку в навчанні та створює сприятливе соціальне оточення. Психологічна підтримка в умовах війни також важлива для того, щоб допомогти учням початкових класів і не тільки їм, розвивати резилієнтність та навчати навичкам, які допоможуть їм управляти своїми емоціями і турботами.

Список використаних джерел

1. Бевз. Г. Як подолати паніку та психічні зриви: рекомендації. ВМГО «Студентська республіка». URL: <https://cutt.ly/NHrmbLh> (Дата звернення 19.10.2023).
2. Горностаї. П. Як пережити стрес війни: поради психолога. *Vesti.ua*. URL: <https://cutt.ly/> (Дата звернення 19.10.2023).

3. Дворник. М., Кочубейник. О. 5 кроків допомоги постраждалим в умовах надзвичайної ситуації. Інфографіка-інструкція. URL: <https://cutt.ly/oHrIRNe> (Дата звернення 19.10.2023).

4. Сміт, П. Діти та війна: навчання технік зцілення. Інститут психічного здоров'я УКУ, 2014. 84 с.

ПСИХОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА: ДОСВІД УЧАСТІ В ТРЕНІНГАХ ЦЕНТРУ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ

Клипа Наталія – кандидатка філологічних наук, доцентка, заступник декана факультету філології, історії та політико-юридичних наук Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Розвиток української науки й освіти в європейському просторі вимагає від науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти швидкого реагування на сучасні виклики та врахування національних і транснаціональних перспектив. Суттєву допомогу в цьому викладачам надають різноманітні курси підвищення кваліфікації та Центри професійного розвитку.

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя (разом з іншими закладами вищої освіти України) від 2021 року є учасником проєкту UTTERLY за програмою Еразмус+ «Центри сертифікації викладачів: інноваційні підходи до досконалості викладання». Метою цього проєкту є демонополізування формальних систем професійного розвитку та сертифікації викладачів університетів шляхом створення чотирьох незалежних Національних центрів сертифікації викладачів та десяти їхніх філій, які будуть об'єднані в одну загальну мережу та зосередяться на підвищенні якості викладання в університетах. З метою сприяння модернізації систем вищої освіти для просування європейських освітніх інновацій шляхом сертифікації професійних університетських викладачів та на виконання конкретних цілей проєкту, а саме створення загальної мережі центрів сертифікації викладачів, орієнтованої на підвищення якості університетського викладання; запровадження програми сертифікації професійних університетських викладачів на основі європейських передових практик та освітніх інновацій для забезпечення вищої педагогічної якості, рішенням Вченої ради Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя було схвалено Положення про Центр професійного розвитку в рамках проєкту Еразмус+ «Центри сертифікації викладачів: інноваційні підходи до досконалості викладання» та створено Центр професійного розвитку в Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя (Протокол № 6 засідання Вченої ради університету від 29 грудня 2022 року) [1].

Протягом травня-червня 2023 року викладачі НДУ мали можливість підвищити свою професійну майстерність на курсах та тренінгах у Центрі професійного розвитку. Зокрема, тренінг партнерського спілкування, який проводили доц. Щотка О.П., доц. Горянська А.М., доц. Пісоцький В.П., ст.в. Гришко В.В., було сфокусовано на розвитку трьох soft skills: активне слухання, стійкість та відновлення в стресових ситуаціях спілкування, навички переконуючого впливу та протидії

маніпуляціям в діловій взаємодії. Тренінг сприяв розвитку навичок ділової комунікації, які забезпечують психологічну взаємодію в процесі руху до спільної мети.

У процесі становлення викладача вищої школи особливу роль відіграє психологічна компетентність, що виявляється у змісті й формах здійснюваних психолого-педагогічних впливів. Саме підвищенню рівня психологічної культури та покращенню психолого-педагогічної підготовки викладачів вищої школи сприяв курс вдосконалення викладацької майстерності «Психологічні основи викладацької діяльності. Психологія особистості викладача», прочитаний кандидатом психологічних наук, керівником центру забезпечення якості вищої освіти, доцентом кафедри професійної та соціально-гуманітарної освіти Криворізького національного університету Тарасенко О.В. у рамках проєкту UTTERLY за програмою Еразмус + на новій LMS системі, розроблений в рамках цього проєкту.

Завдяки поєднанню теоретичних знань і практичних навичок із актуальних питань психології особистості, психології праці, психології управління, конфліктології у професійній діяльності цей курс сприяє розвитку як загальних, так і професійних компетентностей викладача закладу вищої освіти, зокрема, володіння комунікативними навичками, здатність проявляти емпатію, здатність проявляти толерантність та повагу до культурної різноманітності; здатність проводити навчальні заняття та забезпечувати досягнення запланованих результатів навчання з урахуванням індивідуальних особливостей і потреб студентів; здатність консультувати студентів з предмета навчальної дисципліни відповідно до їхніх індивідуальних освітніх потреб; здатність здійснювати індивідуальний супровід студента під час навчання [2].

Список використаних джерел

1. Зарубіжний досвід професійної підготовки педагогів : аналітичні матеріали / [Авшенюк Н.М., Дяченко Л.М., Котун К.В., Марусинець М.М., Огієнко О.І., Сулима О.В., Постригач Н.О.]. Київ : ДКС «Центр», 2017. 83с.
2. Мірошник С.І. Професійний розвиток педагога: сучасні підходи / С.І. Мірошник // Народна освіта. 2016. Випуск №2 (29). – Режим доступу : www.narodnaosvita.kiev.ua/.

ПРОБЛЕМА ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ У ВІТЧИЗНЯНИЙ ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ

Король Володимир – старший викладач кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Проблема розвитку пізнавальних інтересів завжди цікавила педагогів і психологів. Значний внесок у розвиток теорії пізнавального інтересу внесли і вітчизняні вчені.

Серед них – видатний педагог К.Д. Ушинський, якому належить заслуга глибокого психологічного обґрунтування природи пізнавального інтересу. У ньому він вбачав основний внутрішній механізм учіння. Педагог переконливо довів, що зовнішній механізм примушення не дає позитивного результату. Важливо заохотити до навчання, збудити у учня зацікавленість і, зосередивши увагу на об'єкті,

створити умови для переходу її у допитливість. Саме перехід від зацікавленості до допитливості має забезпечити весь хід навчання і виховання.

Ці педагогічні ідеї і настанови К. Д. Ушинського знайшли подальший розвиток у науково-психологічній діяльності видатних вітчизняних вчених 60-70-х років XIX ст. М.І.Пирогова, П. Ф. Каптерева, В. Я. Стоюніна, М. О. Корфа та ін.

Для педагогічних поглядів М.І. Пирогова характерним був зв'язок інтересу до пізнання з інтересом до морального становлення особистості. Щоб повною мірою використати виховний потенціал, який несе в собі наука, вчитель має постійно підвищувати інтерес до більш глибокого її опанування. І зробити це можна, як вважає М.І. Пирогов, за допомогою вдосконалення методики навчання. Він доводить, що через методику розкривається зміст науки, відкривається особистість учителя-носія науки, а все разом сприяє духовному розвитку учнів, збуджуючи у них допитливість. «Досвідчені наставники, - зазначає він,- діють як дипломати; вони не виказують, що знають... Простий натяк, недоговорене іноді швидше викличуть зацікавлення, ніж самий детальний виклад справи».

Роль пізнавальних інтересів активно вивчали вітчизняні вчені кінця XIX початку XX ст. О.І. Анастасієв, М.І. Демков, Т. Г. Лубенець, О. П. Нечаєв та інші.

Серед праць з проблеми формування пізнавального інтересу пожовтневого періоду виділяються дослідження Л. Гордона. Розглядаючи особливості цієї проблеми, він єдиний дійшов висновку, що інтерес належить до мотивів людської діяльності і є глибоко усвідомленим виявом особистості. Інтерес позитивно стимулює, активізує всі без винятку психічні процеси і тим самим робить діяльність людини енергійнішою, повнокровнішою. «Не може бути, щоб людина мала якийсь інтерес і водночас залишалась байдужою до життя, бездіяльною. Коли виникає інтерес, у неї з'являється піднесений настрій, вона усвідомлює ситуацію, пов'язану з об'єктом її зацікавлення, відчуває глибокий внутрішній зв'язок цього об'єкта із своєю особистістю. Усе це викликає у людини сильне, непереборне прагнення до об'єкта інтересу, готовність напружувати всі сили, наполегливо працювати, переборювати будь-які труднощі, перешкоди, які можуть виникати в ході реалізації інтересу» [1, с. 32].

В. О. Сухомлинський велику увагу приділяв вихованню інтересу як розвитку потреби в знаннях, що є своєрідною підготовкою до повноцінного духовного і творчого життя. Великий педагог зазначав: «Я вбачаю найважливішу мету уроку в тому, щоб запалити в маленькій дитині вогник жадоби пізнання» [3, с. 20].

Сучасна психологія вбачає у пізнавальному інтересі важливий засіб навчання, розвитку і формування особистості учня в цілому. В основі підходу до розв'язання теоретичних проблем виховання у школярів інтересу до пізнання лежать сьгодні напрацювання таких учених, як Л. І. Божович, В. Г. Друзь, Н. Г. Морозової, С. Л. Рубінштейна, Г. І. Щукіної та інших.

Відомий психолог С. Л. Рубінштейн характеризує інтерес як «специфічний мотив пізнавальної діяльності людини», як «мотив, який діє в силу своєї усвідомленої значущості й емоціональної при-вабливості» [4, с. 117].

На думку Г. І. Щукіної, «саме пізнавальний інтерес робить учня «відкритим» для навчання. Пізнавальні інтереси лежать в основі активності, самостійності школяра».

Н.Г. Морозова дуже доречно зазначає, що інтерес складається з трьох обов'язкових компонентів: «1) позитивної емоції стосовно до дійсності; 2) наявності пізнавального аспекту цієї емоції; 3) наявності безпосереднього мотиву, що йде від самої діяльності...» [2, с. 176].

Отже, як показує аналіз досвіду минулого, класики надавали великого значення мотивації навчання і вбачали її формування у необхідності розвивати пізнавальний інтерес та створювати для цього належні умови.

На сучасному етапі розвитку психологічної науки йдуть активні пошуки оптимальних шляхів становлення, розвитку і збагачення пізнавальних інтересів учнів з тим, щоб вони, перетворившись на стійку рису особистості, сприяли самореалізації інтелектуального потенціалу.

Список використаних джерел

1. Гордон Л.Д. Психологія і педагогіка інтересу. К.: Рад. шк., 1940. 124 с.
2. Свір Н.В., Нежальська В.В. Розвиток пізнавальних інтересів на уроках географії у 6 та 7 класах: Навчально-методичний посібник до курсу «Основи викладання географії». Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2010. 44 с.
3. Сухомлинський В.О. Інтерес до уміння - важливий стимул навчальної діяльності учнів. //Вибрані твори у 5-ти томах. К.: Рад. шк., 1977. Т.5. С.7-210.
4. Чебикін О.Я., Яблонська Н.В., Вдовиченко О.В. Реалізація концептуальних положень системно-діяльнісної теорії підготовки вчителя, виходячи з вимог кредитно-модульної системи. Наука і освіта. 2005. №7-8. С. 113-121.

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Мордовець Світлана – вчителька Криворізької гімназії № 37 Криворізької міської ради Дніпропетровської області, Україна

В Україні практично немає дитини, яка не зазнала б впливу війни. Пережитий стрес може спричинити проблеми з фізичним і ментальним здоров'ям, але дорослі не завжди здатні їх розпізнати. Водночас діти мають високий потенціал до відновлення. Що ж таке ментальне здоров'я?

За даними ВООЗ, ментальне здоров'я – це стан повного душевного та емоційного благополуччя, яке дозволяє людині реалізовувати потенціал, вільно жити, спілкуватися, творити. Не просто пасивно реагувати на життя, а відтворювати його, тобто бути активним членом соціуму.

Війна виснажує нас фізично та психічно. Попри те, що наша психіка здатна адаптуватися під будь-які складнощі, кожен день бойових дій у рідній країні пережити надзвичайно складно. У цей непростий час варто підтримувати себе, рідних та близьких. Це життєво необхідно для того, щоб зберегти здоров'я – фізичне та психічне. Після хвилі емоцій, які ми всі пережили, наша психіка поволі стабілізується. Ми думаємо про те, що буде далі, як діяти в новій реальності, звикаємо до невизначеності та все одно будуємо плани на майбутнє. Усвідомлюємо, що все змінилось і треба жити відповідно до нових умов. Дуже важливо вийти на фазу адаптації, у якій ми діятимемо раціонально, усвідомлено та більш стійко. Як допомогти, особливо дитині?

Психотерапевт – не єдиний, хто має опікуватися ментальним здоров'ям. Це завдання стосується багатьох:

Батьки: змалку слід створювати для дитини здорову й доброзичливу атмосферу в сімейному колі. Адже психіка формується саме в сім'ї і те, що закладеться в ранньому дитинстві, залишається на все життя (самооцінка; вміння спілкуватися і розуміти себе та інших).

Вчителі: не завжди батьки можуть вчасно помітити зміни в поведінці своєї дитини. Особливо це стосується підлітків – вони більш замкнуті, а більшість часу проводять у школі та з друзями. Тому вчителям варто звертати увагу на поведінку своїх учнів, будувати з ними довірливі відносини, допомагати вирішувати конфлікти.

Війна в Україні стала стресом для усіх учасників освітнього процесу. За таких умов істотно зростає роль всіх педагогічних працівників, які можуть надавати першу психологічну допомогу та підтримку усім учасникам освітнього процесу відповідно до мети та завдань функціонування системи освіти. Перша психологічна допомога – це сукупність заходів загальнолюдської підтримки та практичної допомоги ближнім, які відчувають емоційне напруження та страждання. Таку допомогу може надати не лише практичний психолог, а також вчитель, знайомий з правилами надання першої психологічної допомоги. Її надання не передбачає значної професійної підготовки, достатньо педагогічних знань, отриманих в межах загальноосвітнього психологічного інформування, і природної здатності проявляти співчуття, людяність.

Фізичні та емоційні стани людини взаємопов'язані і тому здатні взаємовпливати один на одного. Під час напружених емоційних станів у дитини змінюється міміка, темп мовлення, з'являється метушливість, змінюється дихання, пульс, колір обличчя, можуть з'явитися сльози. Рекомендуємо впровадження «психологічної хвилинки», яка допоможе здобувачеві освіти впоратися зі стресом та його наслідками, емоційно налаштуватися на урок, на плідну роботу. Це дасть змогу створити сприятливу атмосферу, що дозволить дітям розслабитися, зняти емоційне напруження, відновити почуття безпеки та психоемоційного комфорту, що є природним механізмом стабілізації.

Приклади «психологічних хвилинок»: глибоке та повільне дихання; запах квітів; модифіковане дихання Лева; психогімнастичні вправи; психогімнастика «Тренуємо емоції»; тілесні техніки боротьби зі стресом; вправи на зняття м'язового напруження. (З досвіду роботи шкільного психолога Вікторії Дмитренко).

Регулярне виконання «психологічних хвилинок» у зручний час та при слушній нагоді допоможе здобувачеві освіти стати більш спокійним, врівноваженим, а також дозволить краще зрозуміти свої почуття. Вчитель має сам визначити, коли і у який час потрібно провести «психологічну хвилинку».

Доцільне вживання слів підтримки до дітей «Ми в порядку», «Я з вами», «Ми дорослі. Ми знаємо, що робити», «Зараз усі допомагають Збройним Силам України, тож всі мають бути пильними. Якщо побачиш якісь покинуті речі або щось дивне – скажи мені, я дуже сподіваюся на твою уважність»...

Список використаних джерел

1. За матеріалами керівника психологічної служби «Центр розвитку дитини» Дитячого центру здоров'я ім. Анни Мазуренко Романа Андрієвського. Як сирени можуть вплинути на дитину та коли варто йти до психолога. <https://tvoemisto>.

tv/exclusive/mentalnyy_shchyt_yak_poturbuvatysya_pro_psyhichne_zdorovya_dytyny_p_id_chas_viny_140701.

2. <https://prozdorovia.in.ua/mentalne-zdorov-ia/>

3. Освітній омбудсмен України. Як підтримати та заспокоїти дитину під час війни. <https://eo.gov.ua/yak-pidtrymaty-ta-zaspokoity-dytynu-pid-chas-viny/2022/02/28/> (2022, 28 лютого).

СТАНОВЛЕННЯ САМООЦІНКИ І СВІДОМОГО «Я» В МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Нечипоренко Дарина – здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Молодший шкільний вік є важливим етапом в розвитку особистості, що відповідає періоду навчання в початковій школі. Зазвичай, цей період охоплює віковий діапазон від 6 (7) до 10 (11) років, як визначають більшість вчених. Саме під час цього віку людина набуває важливі навички, засвоює знання та розвиває вміння, які будуть корисними протягом всього її життя.

Після вступу до початкової школи дитина молодшого шкільного віку стає більш організованою, відповідальною і виконавчою, і здобуває новий статус - статус школяра.

Коли дитина вступає до школи, самосвідомість набуває нового рівня і постає як внутрішня позиція. Учень починає визначати себе як об'єкт навчальної діяльності, у нього формується Я-образ. Це є результатом усвідомлення глибинної природи людини, що дозволяє їй виокремити себе з-поміж інших. Це є результатом усвідомлення глибинної природи людини, яка дозволяє їй відрізнити себе від інших (успішних і неуспішних у навчанні, заохочених і покараних, тих, з ким хочеться дружити, і тих, з ким не хочеться). У початковій школі коло соціальних контактів дитини значно розширюється, що неминуче впливає на її первинну «Я-концепція», тобто сукупність ставлень до себе.

Школа сприяє самостійності учнів, звільняє їх від батьківського впливу і надає широкі можливості для дослідження навколишнього світу (фізичного і соціального). У порівнянні з поведінкою дітей дошкільного віку, поведінка школярів є більш важливою для них, оскільки вони вже змушені брати на себе відповідальність за себе. У початковій школі вже оцінюються інтелектуальні, соціальні та фізичні здібності дитини. Як наслідок, школа стає джерелом вражень, які допомагають розвивати самооцінку дитини. Тут і досягнення, і невдачі дитини стають офіційними, постійно фіксуються і оприлюднюються. Тому з цього моменту необхідно перейняти дух оціночного підходу, який пронизує все життя.

Для формування ставлення до свого Я, діти потребують зовнішньої інформації про себе, тобто уваги з боку оточення. Тому вони намагаються привернути до себе увагу, іноді в найдивніший (з точки зору дорослого) спосіб, наприклад, конфліктуючи з однолітками або порушуючи дисципліну в класі.

Самооцінка молодших школярів характеризується недостатньою стабільністю та адекватністю. Це пов'язано з особливостями самосприйняття учня: образ «Я» невіддільний від соціально схвалюваних позитивних рис. Студенти створюють образ себе відповідно до суспільних уявлень про моральні, естетичні та фізичні якості. Емоційно-ціннісне ставлення до себе пов'язане з вірою в те, що ти є хорошою людиною. Переживання та усвідомлення того, що вони заслуговують на визнання з боку інших, спонукає учнів бути позитивними.

У роботі з молодшими школярами важливо враховувати їхній оптимізм і здатність бачити переважно позитивні риси в собі. Важливо підтримувати їх високу самооцінку. Проте, щоб прагнення зберегти позитивне уявлення про себе не перетворилося на надмірне самовдоволення і не стало перешкодою для особистісного розвитку, важливо підтримувати гармонію між їхніми амбіціями (оцінка себе, очікування) і реальними діями.

Якщо між прагненнями молодшого школяра і його поведінкою виникає значне розходження, і він виявляє егоїстичну поведінку, але це не відверто осуджується оточенням, то це може призвести до надмірно завищеної самооцінки. Це в свою чергу може спонукати дитину до неправильних способів самовираження серед своїх ровесників, утруднювати взаємодію з педагогами та створювати плутані уявлення про себе. Тому важливо надавати велике значення формуванню здорової самооцінки у дітей під час підготовки до школи і під час адаптації до навчання в школі.

Ще однією особливістю самооцінки серед дітей молодшого шкільного віку є те, що диференціація за змістом є слабкою. По-перше, оцінка навчальних досягнень перенесена на оцінку моральних та інших якостей. Якщо учні мають переважно негативний досвід у навчальних ситуаціях, це може призвести не лише до негативного уявлення про себе як про учня, а й до розвитку негативної самооцінки в цілому.

Самооцінка молодших школярів також характеризується відсутністю самокритики. Вони частіше помічають помилки та недоліки своїх однолітків, ніж власні. На думку психологів, самокритика і самосприйняття, які неможливо контролювати як свідомий процес прийняття рішень, виникають опосередковано через пізнання тих, хто їх оточує. Усвідомлення інших відбувається відносно легше, ніж усвідомлення самого себе. Тому процес самопізнання дещо відстає від здатності розпізнавати інших. На ранніх етапах психічного розвитку дитини це відставання є досить вираженим. Ця закономірність притаманна різним формам самопізнання, зокрема самокритиці.

Позитивно спрямована активність дитини є ключовим психологічним фактором в становленні особистості і розвиває потребу у постійному самовдосконаленні.

Список використаних джерел

1. Журба К. О., Бех І.Д., Докукіна О.М., Федоренко С.В., Шкільна І.М. Національно-культурна ідентичність у становленні особистості: монографія. Київ.2019. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/718615/1.pdf> (Дата звернення 20.102023)

РОЗВИТОК ОСВІТИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОСТОРИ: НАЦІОНАЛЬНІ ВИКЛИКИ

Охріменко Вікторія – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

***Анотація.** Дана наукова робота присвячена вивченню та аналізу психологічної підтримки учасників освітнього процесу в умовах війни. У контексті сучасних конфліктів, які супроводжуються загрозою для освіти та психічного здоров'я учасників, розглядаються стратегії та методи надання психологічної підтримки студентам, вчителям та іншим працівникам освітніх закладів.*

Ключові слова: психологічна підтримка, учасники освітнього процесу, педагогічна підтримка, навчання в умовах війни, вплив військового конфлікту на освіту, освітня політика в умовах війни, робота педагога під час війни.

Поставка проблеми. Сьогодні військові конфлікти і війни створюють складні умови для навчання та психічного здоров'я всіх учасників освітнього процесу, включаючи учнів, студентів, вчителів, професіоналів у сфері освіти та батьків. Учасники освітнього процесу можуть переживати травматичний стрес через наближеність до воєнного конфлікту, втрати, пережиті травматичні події та загрозу особистої безпеки. Військові дії можуть перешкоджати нормальному навчанню, знижувати доступ до освіти та порушувати навчальні процеси, що може впливати на здобуття знань і навичок учасників освітнього процесу.

Метою статті є привернення уваги до важливості психологічної підтримки учасників освітнього процесу в умовах війни та підкреслення необхідності врахування психологічних аспектів у політиці в галузі освіти та підтримки всіх, хто стикається з цими труднощами.

Виклад основного матеріалу. Психологічна підтримка учасників освітнього процесу в умовах війни є важливою складовою забезпечення їхнього фізичного та психічного благополуччя. Військові конфлікти та війни можуть мати серйозний вплив на психологічне становище учнів, вчителів, батьків та інших учасників освітнього процесу. Ось кілька способів, які можуть бути використані для забезпечення психологічної підтримки учасників освітнього процесу в таких умовах:

1. Проведення тренінгів та семінарів: Організація тренінгів та семінарів для вчителів та інших освітніх працівників щодо психологічних аспектів військових конфліктів та способів підтримки учнів.

2. Психологічні консультації: Забезпечення можливості для учнів, вчителів та батьків отримувати психологічну підтримку від кваліфікованих фахівців. Це може бути індивідуальні консультації або групові зустрічі.

3. Психологічні клуби та групи підтримки: Створення клубів або груп підтримки, де учасники можуть обмінюватися досвідом, розмовляти про свої почуття та виявляти підтримку одне одному.

4. Включення до навчального процесу: Збереження структурованого навчального середовища може бути корисним для учнів. Регулярні уроки, домашні завдання та інші рутинні аспекти навчання можуть допомогти учням відчувати стабільність.

5. Інформаційна підтримка: Забезпечення учасників освітнього процесу актуальною інформацією про ситуацію в регіоні та способи захисту свого психічного здоров'я.

6. Співпраця зі спеціалізованими організаціями: Велика кількість неприбуткових організацій ініціюють проекти з психологічної підтримки в районах, які переживають війну. Співпраця з такими організаціями може бути корисною для надання додаткових ресурсів.

7. Залучення родин: Залучення батьків та родин до процесу підтримки учнів є важливим. Сімейна підтримка може бути важливим чинником у психологічному відновленні дітей.

8. Важливо пам'ятати, що психологічна підтримка повинна бути індивідуальною і враховувати особисті потреби та особливості кожного учасника освітнього процесу. Організація такої підтримки може відігравати ключову роль у відновленні психічного здоров'я і здатності до навчання в умовах війни.

Зважаючи на важливість психологічної підтримки учасників освітнього процесу в умовах війни, ось кілька коротких тез:

1. Психологічна підтримка сприяє психічному здоров'ю: Психологічна підтримка допомагає учасникам освітнього процесу подолати стрес, тривогу і травми, які можуть виникнути внаслідок військових подій.

2. Сприяє здатності до навчання: Підтримка сприяє стабільності та нормалізації навчального процесу, що допомагає учням і вчителям зосередитися на навчанні та досягати успіхів.

3. Забезпечує важливий ресурс для подолання травм: Психологічна підтримка надає учасникам освітнього процесу можливість висловлювати свої почуття та думки, що може сприяти зціленню психологічних травм.

4. Підтримка родин: Психологічна підтримка допомагає родинам у збереженні їхнього психологічного здоров'я та відносин під час війни, що сприяє підтримці дітей та їх навчанню.

5. Сприяє розвитку резилієнтності: Психологічна підтримка може сприяти розвитку резилієнтності учасників освітнього процесу, тобто їхньої здатності адаптуватися та відновлюватися після стресових ситуацій.

6. Залучення до участі в спільноті: Психологічна підтримка може допомогти учасникам освітнього процесу відчувати себе частиною спільноти, що сприяє їхній самооцінці та соціальному взаємодії.

7. Забезпечення навичок саморегуляції: Учасники освітнього процесу можуть навчитися ефективно керувати своїми емоціями та стресом, що є важливими навичками для подолання труднощів у військових умовах.

8. Індивідуальний підхід: Психологічна підтримка повинна бути індивідуальною та адаптованою до потреб кожного учасника освітнього процесу, враховуючи їхні особисті обставини та досвід.

Забезпечення психологічної підтримки учасникам освітнього процесу в умовах війни є важливою мірою для збереження їхнього психічного та емоційного благополуччя та сприяє покращенню якості навчання і життя в ці складні часи.

Висновок. В контексті сучасних військових конфліктів, зокрема тих, які супроводжуються загрозою для освіти та психічного здоров'я учасників освітнього

процесу, психологічна підтримка виявляється надзвичайно важливою складовою. Наша стаття дозволила розглянути цю проблему ближче і виявити деякі важливі аспекти.

Війна і конфлікти створюють травматичний стрес та негативно впливають на психічне здоров'я учасників освітнього процесу. Освіта також стає складно доступною через руйнування і обмеження безпеки, що ставить під загрозу нормальний навчальний процес. Ці проблеми потребують негайного уваги та дій.

Психологи, соціальні працівники та педагоги грають важливу роль у наданні психологічної підтримки учасникам освітнього процесу в умовах війни. Вони можуть надавати психологічну допомогу, сприяти реабілітації та реінтеграції, а також розробляти спеціалізовані психологічні стратегії.

Список використаних джерел:

1. Влад С. П. Дитяча психотравма: посіб. / С. П. Влад; упоряд. А.Г. Козлова. К.: Вид. група «Шкільний світ», 2018. 112с.
2. Основи психологічних знань про психічні розлади для військового психолога: метод. посіб. / О.М. Кокур, Н.А. Агаєв, І.О. Пішко, Н.С. Лозінська. К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2018. 310 с.
3. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: метод. посіб. / З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос та ін.; за ред. З. Г. Кісарчук. К.: Логос, 2015. 207 с.
4. Як вчителю організувати свою роботу під час війни: рекомендації Державної служби якості освіти [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://sqe.gov.ua/yak-vchitelyuorganizuvati-svoyu-robotu-p/>.

ЖИТТЄВИЙ ПРОСТІР УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Тимошенко Олексій – кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та практичної психології, декан факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Психологічний стан учасників освітнього процесу, які опинились в зоні активних воєнних дій, вказує на те, що участь у війні, так само, як і перебування в епіцентрі природного лиха, призводить до психологічної травми з віддаленими наслідками. В таких умовах виникають фактори, які впливають на психічний стан людини. Основні з них такі:

- відчуття екзистенційної небезпеки та загрози життю;
- фізичний та психічний стрес;
- особливості травматичної ситуації;
- тривала неможливість задовольнити потреби першої необхідності;
- особливості місцевості проведення бойових дій, середовища та ландшафту.

Життєвий простір в різних психологічних концепціях розглядається як образ світу, картина світу, життєвий світ і як окремий компонент психологічного просторово-часового світу людини. Життєвий простір включає в себе психологічний, який поєднує комплекс фізичних, соціальних і психологічних явищ, з якими людина себе ототожнює. Простір є рухливим і залежить від інтенсивності і осмисленості життєдіяльності людини. Він може розширюватися за наявності невизначених перспектив, що відповідає стадії життєвого пошуку, залишатися стабільним в разі набуття відповіді і звужуватися при виникненні надцінної ідеї, в стані закоханості тощо.

В цілому, під час переживання життєвої кризи відбувається:

1) зміна розмірів життєвого простору (наприклад, розширення психологічної перспективи у напрямку минулого, зменшення у напрямку майбутнього, зміна за параметрами реальне/ірреальне) [2]. В цьому випадку життєвий простір особистості зазнає суттєвих змін – перспектива майбутнього набуває нечітких обрисів, в емоційному фоні домінує тривога, страх, паніка.

2) хаотична диференціація кожного рівня життєвого простору, де соціальні відносини і сфери діяльності втрачають звичні взаємозв'язки. Переструктурування в системі взаємовідносин, комунікації стає важливою ознакою кризи. В цій системі зменшується кількість контактів, оскільки під час війни значна кількість людей виїхала за межі країни або області. Також змінилась рольова структура в системі взаємостосунків, наприклад, набуття нових соціальних ролей – військового, переселенця, волонтера змінює і систему смислових зв'язків, настанов та особистісних сенсів. У зміні соціальних взаємовідносин відображаються і вікові особливості людини. Зокрема, за результатами роботи Кусікової С., Зливкової В., Лукомської Л. досліджуваним віком від 13 до 18 років найбільше властиві такі травми війни, як відокремленість від членів сім'ї, найчастіше від батька, однак нерідко й переміщення з сиблінгами без обох батьків (97,86%); смерть домашніх тварин (97,88%); переїзд на гірше місце проживання (91,49%). Найбільше травми війни, на думку дослідників, вплинули на систему цінностей та переконань підлітків та молоді, які стикнулися з неконтрольованим і небезпечним світом [1].

3) зменшення загальної рухливості і зміна жорсткості (збільшення, або зменшення) життєвого простору. Для одних простір стає надміру рухливим, новим та незнайомим. Зокрема для тих, хто знаходиться за кордоном, в іншій країні, психологічний простір може як розширитись, так і зменшитись, залежно від адаптації людини. Проте система знаків та символів, яким означається простір, стає складною для сприйняття і розуміння.

Для забезпечення благополуччя особистості учасників освітнього процесу, безпеки життєвого простору має суттєве значення резилієнс, що розуміється як безперервний, активний процес появи нових сил і ресурсів адаптації та відновлення.

В україномовній психологічній літературі «резилієнс» перекладають як «стресостійкість, життєстійкість, життєздатність, стійкість до травми, емоційна стійкість, які вживаються для позначення ресурсів опанування стресовими та травмуючими подіями, психологічними наслідками травматичного стресу, втрати та інших лих» [3, с.66]. Конкретні завдання заходів із психосоціальної підтримки та психічного здоров'я (ПЗПСП), які базуються на підході резилієнс, полягають у створенні та забезпеченні:

- атмосфери безпеки, спокою, приналежності;
- умов для відновлення та стійкості, віри у власні сили та впевненості в собі;
- надання можливостей, надії та мотивації.

Говорячи про роль закладів освіти у формуванні та розвитку резилієнс у здобувачів освіти, важливо наголосити на екологічності взаємодії. Екологічна резилієнс у діяльності закладу освіти передбачає, що педагог і педагогічний колектив загалом спроможні створити відповідні соціально-психологічні умови в навчальному класі, які зменшуватимуть негативний вплив актуальних воєнних подій в Україні на дитину.

Список використаних джерел

1. Кусікова С.Б, Зливкова В.Л., Лукомська Л.О. Вікові особливості переживання травм війни: інтегративний підхід. *Науковий вісник Херсонського державного університету*, 2022. Випуск 2. С.64-70.
2. Lewin K. Principles of Topological Psychology. Read Books, 2008 360 с.
3. Психосоціальна підтримка учасників освітнього процесу. Навчально-методичний посібник. / Андрєєнкова В. Л., Войцях Т. В., Гриців І. П., Мельничук В. О., Сабліна Н. О., Флякковська О. В., Харьківська Т. А. К., 2023. 149 с.

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Токар Ірина – здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Бобро Артур – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

На сьогодні питання психологічної підтримки учасників освітнього процесу в умовах війни є одним з найактуальніших в Україні. Ситуація в країні негативно відобразилась на компонентах психіки, а саме на увазі, зосередженості, сприйнятті, мисленні та відчутті безпеки. Педагогам, важливо розібратися в способах психологічної підтримки учнів та навчитися правильно застосовувати їх на практиці.

За показниками, війна неабияк вплинула психічне здоров'я учнів та вчителів 54% педагогів помітили у себе ознаки професійного вигорання, а також було виявлено когнітивні прояви стресу в 75% дітей. Діти втрачають мотивацію до навчання, стають більш тривожними та розгубленими, відчувають апатію та страх.

Опитування ЮНІСЕФ показує, що:

- 59,9% учнів вважають, що їхні знання з певних предметів погіршилися.
- До трійки основних причин, що вплинули на успішність, увійшли втома та стрес (55,2%), навчання онлайн (51,9%) та неадаптованість навчальної програми під формат навчання (37,6%).

- Список предметів, з якими респонденти відчули найбільші труднощі, очолюють математика (68,2%), хімія (39,7%) та фізика (39,4%).

- 64,8% учнів шкіл та студентів зазначили, що пропускали заняття минулого року.

- Основними причинами пропусків занять були відсутність електроенергії (50%), тривоги та обстріли (49,3%) і втома (39,3%).

Можемо прослідкувати, що психологічна допомога є дуже важливим інструментом в успішності та прогресивності роботи учасників освітнього процесу.

Насамперед, якщо ми говоримо про заклади освіти, психолог має проаналізувати стан учасників освітнього процесу та спрямувати свою роботу на основні проблеми.

Педагогам необхідно створити комфортні умови у класі або в аудиторії, створити «ситуацію успіху» та підібрати якомога цікавіші методики у викладанні матеріалу. Вчитель, частково, має виконувати роль психолога у класі, вирішувавши конфлікти, підбадьорююючи та мотивуєючи учнів до роботи. Також повинен виявляти та вирішувати проблеми неуспішності учнів.

Президентка Національної психологічної асоціації (ТВС) Валерія Палій розповіла, що команда українських психологів вже розробила концепцію школи, чутливої до психічного здоров'я. Наразі готується пілотний проект – навчання у кількох українських навчальних закладах. І що важливо, у такій моделі відповідальність покладається не лише на вчителів. Акцент також є на грамотність батьків і персоналу. Навіть кухарі чи водії шкільного автобуса щодня контактують з дитиною. І вони іноді можуть побачити її з того боку, з якого може не бачить учитель – у якійсь неформальній взаємодії.

Важливими є навчання та супервізія. Щоб шкільні психологи не залишались сам на сам зі своїми проблемами. Гарна ідея – створення груп першої підтримки, де фахівці зможуть отримувати необхідну допомогу, обговорювати складнощі. Тоді вони будуть ефективніше працювати.

Отже, психологічна підтримка учасників освітнього процесу є однією з ключових моментів в успішному протіканні навчального процесу. Від цього залежить не тільки інтелектуальний розвиток, а також особистісний розвиток, світлогляд, почуття безпеки та впевненість у власних силах.

Список використаних джерел

1. <https://osvitoria.media/experience/osvita-v-umovah-vijny-yak-zminylysyavchyteli-ta-uchni-za-mynulyj-rik/> (дата звернення 17.10.23)

2. <https://www.unicef.org/ukraine/stories/learning-gaps-among-young-ukrainians>. (дата звернення 17.10.23)

3. <https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/yakist-osvity-v-umovah-viyny-web-3.pdf>. (дата звернення 16.10.23)

ПСИХОЛОГІЧНА СЛУЖБА ТА ЇЇ НАПРЯМКИ РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Щербина Юлія – старша викладачка кафедри іноземних мов Сумського національного аграрного університету, Україна

Війна в Україні стала стресом для усіх учасників освітнього процесу. За таких умов істотно зростає роль всіх педагогічних працівників, які можуть надавати першу психологічну допомогу та підтримку усім учасникам освітнього процесу відповідно до цілей та завдань функціонування системи освіти.

Без сумніву, найголовніше під час війни – це стабільний психологічний стан людини, без якого життя та навчання в кризових умовах не можуть бути успішними. Задля запобігання будь-яких негативних, стресових ситуацій та підвищення психологічної культури всіх учасників навчально-виховного процесу, на базі вищих освітніх закладів створюються психологічні служби, які спрямовують свою діяльність за такими напрямками:

- консультативно-методична допомога всім учасникам навчально-виховного процесу з питань навчання студентів, виховання у них рис культурної, соціально зрілої особистості;
- захист психічного і фізичного здоров'я студентів і викладачів, орієнтація на здоровий спосіб життя, попередження наркоманії, СНІДу, злочинності, расової нетерпимості, алкоголізму серед студентів;
- взаємодія та координація зусиль з кураторами академічних груп університету, громадськими організаціями, студентським самоврядуванням, органами охорони здоров'я, соціальними службами для молоді, органами місцевого самоврядування;
- психологічне забезпечення навчально-виховного процесу у навчальному закладі, пошук і виявлення обдарованих студентів, визначення причин неуспішності та незадовільної поведінки, психологічний супровід студентів, що потребують допомоги [1].

На базі Сумського національного аграрного університету психологічна служба реалізує такі проекти: психологічні години спілкування з елементами тренінгу, тренінгові заняття зі студентськими групами щодо згуртування колективу, формування життєвих цінностей, адекватної самооцінки, позитивного мислення та активної життєвої позиції.

За ініціативи першої леді Олени Зеленської, за підтримки Всесвітньої організації охорони здоров'я у співпраці з Координаційним центром з психічного здоров'я при Кабінеті Міністрів України та ГО «Безбар'єрність», була створена всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як?». Нещодавно у Сумському НАУ було проведено онлайн зустріч зі студентським активом університету, на якій практичний психолог розповіла про програму ментального здоров'я та обговорила зі студентами важливі питання: Що робити якщо опускаються руки? Як зупинити паніку? Як допомогти собі та близьким впоратися зі стресом? Також психологиня університету познайомила студентів з аптечкою психологічної допомоги, де кожен зміг не тільки дізнатися щось нове, але й поділитися своїм досвідом у використанні вправ, технік та методик [3].

Робітники психологічної служби допомагають студентам: 1) пізнати себе краще, 2) навчитись розуміти себе і свої переживання та адекватно виражати почуття;

3) полюбити себе та життя; 4) позбутися страхів, переживань, відчуття самотності та інших неприємних відчуттів; 5) дізнатися як зберегти або відновити душевну рівновагу; 6) стати впевненим у собі, у своїх силах; 7) навчитись ставити цілі та досягати поставленої мети; 8) навчитись самостійно організувати навчальну діяльність та досягати успішних результатів; 9) навчитись розуміти інших людей та їх проб-леми; 10) дізнатися як налагодити стосунки з оточуючими людьми та зберегти їх; 11) сформувати навички ефективного спілкування; 12) навчитись уникати конфліктів та «правильно» виходити з них; 13) знайти вихід із проблемної ситуації [2].

Отже, основною метою діяльності психологічної служби університету є психологічний супровід педагогічного процесу, захист психічного здоров'я і соціального благополуччя всіх його учасників.

Список використаних джерел

1. Бондар В.І. Психологічна служба : підручник. Київ: Ніка-Центр, 2016. 362с.
2. Лукова С.В., Моргун В. Ф., Сєдих К. В. Муліка К. М. Сиротюк А. Діяльність психологічної служби: методичні та етичні акценти: методичний посібник. Полтава: 2007. 157с.
3. Психологічна служба: сайт URL: <https://snau.edu.ua/psixologichna-sluzhba/>

PSYCHOLOGICAL RECOVERY AND PERSONAL GROWTH OF STUDENTS DURING THE WAR

Shchotka Oksana – candidate of Psychological Sciences (Ph. D.), associate professor of the department of pedagogy, primary education, psychology and management, Nizhyn Mykola Gogol State University, Ukraine

Most psychological research on the impact of traumatic events of war on personality focuses on negative consequences: post-traumatic stress disorder, depression, anxiety, short life expectancy, etc. Our empirical research focused on the positive side of trauma.

The positive effects of traumatic events were first described by Joseph, Tedeschi, and Calhoun. This happened in the 90s of the last century (Tedeschi & Calhoun, 1996). In their opinion, traumatic events help a person find new opportunities. Currently, there is a separate direction of psychological research: resilience, recovery and personal growth after trauma and crisis. In Ukraine, this direction of research began to develop actively since 2014, since the beginning of the war. For example, this research by V. Klimchuk (2021), V. Panok (2021), T. Tytarenko (2020), and others Ukrainian scientists.

The aim of our research is to find out the peculiarities of the interrelationship of the processes recovery and personal growth of higher education students in the conditions of the war in Ukraine. We sought to define a strategy of psychological support for students in the de-occupied territories.

To realize the aim, we used such qualitative and quantitative **research methods**:

- Narrative interview «How did the war change my life?».
- Psychodiagnostic methods: Post Traumatic Growth Inventory; Hospital Anxiety and Depression Scale; Life Satisfaction Scale; Adaptation of methods in Ukraine has been completed Zlyvkov V.L., Lukomska S.O., Fedan O.V. (2016).

- Content analysis.
- Correlation analysis by the Pearson method.

The research included two stages: the first stage was conducted after the de-occupation of the region (April-May 2022); the second stage of the research took place at the end of the year (December 2022) during blackout. Our subjects were students living in Kyiv, Chernihiv and Sumy regions. total number of 266 people.

Main results.

1. The analysis of the narrative showed that students formed three types of narratives about changes as a result of the war: 1) narratives of loss/despair («all my happy life is flushed down the toilet»); 2) narratives of growth /losses («thanks to the war and losses, I began to appreciate my family and every day of life more»); 3) narratives of defense («at first it was scary, but then I started to live like before». Narratives of 2-3 types dominated the research sample.

2. We have noticed a tendency to restore the psychological well-being of students. In particular, a decrease in the level of anxiety and depression was recorded, as well as an increase in the level of satisfaction with the respondents' life.

3. The long-term impact of war stressors prompts a third of students to deeply rethink themselves and the world. The main transformations concern the awareness of the value of life and spiritual values. During the war, there is a positive reinterpretation of the value of relationships with people, and students also notice in themselves a new ability to distinguish between controlled and uncontrolled things. A small number of respondents are able to positively reinterpret their own resources as a result of the war.

4. No significant correlation was found between indicators of recovery and post-traumatic growth. Recovery takes place at the expense of psychological defenses and coping. Post-traumatic growth is associated with the processing of pain. Deep rethinking as a result of the traumatic events of the war does not make a person happy, but it helps to fill life with truly important things.

Conclusions. Based on the obtained results, it can be concluded that it is important to help students to accept the changed reality, to understand and experience the pain of loss, to assimilate the experience of overcoming the challenges of war. We can apply two strategies for working with students: to develop students' stress resistance through the formation of coping skills, and also to help overcome the crisis and develop a new value system.

References

1. Зливков В.Л., Лукомська С.О., Федан О.В. (2016). Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях. К.: Педагогічна думка.
2. Климчук В.О. (2021). Психологія посттравматичного зростання. Кропивницький : Імекс-ЛТД.

3. Панок В. Г., Ткачук І. І. (ред.). (2021). Технології психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій (з досвіду роботи). Київ: Ніка-Центр.

4. Титаренко Т. М. (2020). Посттравматичне життєтворення: способи досягнення психологічного благополуччя. Кропивницький : Імекс-ЛТД.

5. Diener, E., & Lucas, R. E. (1999). Personality and subjective wellbeing. In: D. Kahneman, E. Diener, & N. Schwarz (eds.). Well-being: The foundations of hedonic psychology (pp. 213-229). New York: Russell Sage Foundation.

6. Tedeschi, R. G., & Calhoun, L. G. (1996), The posttraumatic growth inventory: Measuring the positive legacy of trauma. *Journal of Traumatic Stress*, 9, 455–471.

THE ROLE OF PLAYING IN PSYCHOANALYTIC PEDAGOGY OF DONALD WINNICOTT

Vertel Anton – Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor, Doctoral Student of Pedagogy Department of Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko

Donald Winnicott – a British psychoanalyst, pediatrician and educator, one of the most outstanding psychoanalysts of our time (1896-1971), believed that playing is a sublimation of impulses and a search for self-awareness. He investigated the role and influence of playing in the real process of the child's interaction in the social circle. D. Winnicott attached special significance to playing, both in child development and in psychoanalytic therapy. Psychoanalysis works at the intersection of two areas of playing – the patient and the psychotherapist. The work of a psychoanalyst and a psychoanalytically oriented teacher is carried out when two people play together. Therefore, where playing is not possible, the psychoanalyst/teacher's job is to move the child from a state where he cannot play to a state where he can. A psychoanalyst who cannot play does not fit for the job.

He believed that a child's ability to play is related to including the things that interest him in his life space, through obtaining pleasure. The British psychoanalyst wrote about the universality of playing, and that it facilitates growing up and engages in group relationships.

He devoted his latest book «Playing and Reality» [1] to defining the essence of playing behavior. In it, D. Winnicott cites a number of provisions characterizing a child's motivation for play:

1. To understand the idea of playing, it is useful to think about the enthusiasm that is inherent in the playing of young children. This is an important state close to self-immersion.

2. This playing space does not refer to inner psychic reality. It is outside the individual, but it is not the external world.

3. In this playing space, the child collects objects or phenomena from the outside world in order to apply them in working with elements drawn from his inner world.

4. The child draws some set of imaginary possibilities, and this can be called a kind of hallucination; the child lives with these dreams, surrounding them with some elements of the outside world [3].

5. The development proceeds directly from the phenomenon of transition to playing, then in joint playing and further to culturally related experiences. Cultural experience occurs where there is creativity in life that manifests itself in playing.

6. Playing actually brings pleasure. But if the anxiety reaches an unbearably high level, it breaks playing.

Playing is universal, and it is a sign of health; it facilitates growing up, therefore, and has a positive effect on health; playing involves group relations; it can become a form of communication with oneself and others. D. Winnicott called playing the main work of the child. And he argued: everything that takes time away from playing hinders development.

If the child cannot play, then it is necessary to create conditions that will give him the opportunity to start doing it (playing). During playing, you can start communication, except for the extreme degree of immaturity of the child.

Playing, D. Winnicott believed, should be centered not only on the child, but also on his parents. Parents who are interested in the child seeing himself through the prism of the attitudes of individual members of the family, are included in an interactive game with the child, and note that this has a positive effect on the child's development [2].

References

1. Winnicott D.W. *Playing and Reality*. London: Routledge, 2005. 232 p.
2. Winnicott D.W. *The Child and the Family*. London: Tavistock Publications Ltd; First Edition, 1957. 158 p.
3. Winnicott D.W. *The Child, the Family and the Outside World*. London: Pelican Books, 1964. 236 p.

СУЧАСНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Задніченко Тетяна – магістр 2 курсу «013 Початкова освіта» НДУ ім. Миколи Гоголя

Білоусова Надія – кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Україна

Сучасна початкова освіта весь час реагує на нові цивілізаційні виклики та суспільні реалії, враховує тенденції та перспективи розвитку людства, а тому потребує постійного оновлення навчально-виховної практики, що відповідає темпам цивілізаційного розвитку та соціальним вимогам суспільства. Сучасні освітні технології нині активно досліджуються педагогами-теоретиками та практиками та широко застосовуються в умовах освітнього процесу.

Узагальнююючи різні підходи до вивчення проблеми дослідження, можемо зазначити, що освітня технологія – це спосіб спільної діяльності вчителя та учнів,

для якого притаманні передусім послідовність у реалізації дій (алгоритмічність), постійне і систематичне вимірювання рівня навчальних досягнень і сформованості виховних якостей (діагностичність), взаємозв'язок основних елементів технології, якими є мета, зміст, форми, методи, засоби взаємодії учасників педагогічного процесу та результат (системність). Освітня технологія є відкритою педагогічною системою, котра складається з концептуально-цільових (мета, що відповідає освітнім концепціям), змістових (зміст технології), процесуальних (технологічний процес: форми, методи, засоби взаємодії суб'єктів та об'єктів технології), результативно-аналітичних (результат та його аналіз) компонентів [9, с. 32].

В освітньому процесі початкової школи використовується велика кількість різноманітних технологій: очевидно, їх стільки ж, скільки і визначень самого поняття. Дослідження доводять, що загальноприйнятої класифікації технологій у початковій школі немає. З огляду на це у своєму дослідженні ми спираємося на наступну класифікацію:

1. Технології на основі гуманно-особистісної орієнтації педагогічного процесу, до яких відносимо технологію розвивального навчання, технологію особистісно-орієнтованого навчання, педагогічна технологія співробітництва, технологія «Створення ситуації успіху».

2. Педагогічні технології на основі активізації та інтенсифікації діяльності учнів, до яких належать: ігрові технології, технологія проблемного навчання, проектна технологія, інтерактивна технологія навчання, технологія розвитку критичного мислення [8, с. 22].

3. Технології на основі ефективності управління та організації освітнього процесу, що включають технології рівневої диференціації та технології індивідуалізації навчання.

4. Педагогічні технології на основі дидактичного удосконалення і реконструювання матеріалу базуються на використанні інтегрованої освітньої технології.

5. Інформаційно-комунікаційні технології навчання передбачають застосування комп'ютерних технологій та, зокрема, розкривають основи дистанційної освіти, що є досить актуальною проблемою сучасної школи.

Розкриваючи особливості освітньої концепції мовної підготовки молодших школярів слід зазначити, що основне призначення мовної освіти в початковій школі – забезпечити загальний розвиток учнів, виробити в них мотивацію до вивчення мов, розвивати вміння слухати і розуміти мовлення, навчити читати і писати, на основі доступної мовної теорії формувати практичні вміння і навички (зокрема й комунікативні), а найголовніше – уміння вчитися [1, с.3].

Аналіз досліджуваної проблеми переконливо свідчить про те, що в процесі організації певної діяльності для її ефективності необхідно виділяти певні умови реалізації даної сукупності процесів. Відповідно, нами визначено педагогічні умови, які ефективно впливають на впровадження освітніх технологій. Це, зокрема, визначення середовища, в якому безпосередньо відбувається навчально-виховний процес; розвиток технологічної компетентності вчителя, розвиток пізнавальної діяльності учня [2].

Зважаючи на вищезгадані теоретичний аналіз досліджуваної проблеми та визначені нами педагогічні умови впровадження освітніх технологій, нами було орга-

нізовано роботу на етапі емпіричного дослідження, що безпосередньо, розкриває сутність визначених умов.

Умовою визначення середовища, в якому безпосередньо відбувається навчально-виховний процес передбачає організацію роботи з орієнтацією на співробітництво; розвиток особистісного потенціалу; єдність теорії та практики; принцип активності, що спонукає особистість до активної позиції у навчанні. Нами було здійснено діагностику особистісної мотивації молодших школярів, що дозволило нам визначити значущість навчальної діяльності учнів та їх прагнення до взаємодії в колективі.

Іншою вагомою частиною дослідницької діяльності було передбачено реалізацію умови розвитку технологічної компетентності вчителів. З метою реалізації даної умови на початковому етапі дослідження було проведено анкетування вчителів початкової школи, що дозволило нам визначити стан впровадження сучасних освітніх технологій в практичній діяльності. Так, ми визначили, що значна частина педагогічного колективу активно впроваджує в освітній діяльності педагогічні технології та постійно вдосконалюють свої професійні навички.

Особливості організації роботи із впровадження та застосування сучасних освітніх технологій в умовах навчальної діяльності освітнього закладу передбачали визначення найбільш відповідних технологій, відповідно до мовно-літературної освітньої галузі, а також вимог та викликів сучасної початкової школи та методичного обґрунтування їх застосування.

Ще одним із векторів нашого емпіричного дослідження стало діагностування пізнавальної активності учнів початкової школи на уроках української мови та літературного читання під впливом впровадження сучасних освітніх технологій у навчально-виховному процесі. У ході дослідження було виявлено, що впровадження сучасних освітніх технологій ефективно впливає на розвиток пізнавальної діяльності та мотивацію учнів початкових класів.

Отже, впровадження інноваційних освітніх технологій у процесі роботи має важливе значення, оскільки сприяє підвищенню професійної підготовки та науково-методичної компетентності вчителів, яка безпосередньо відноситься до здійснення процесу соціальної адаптації учнів, сприяє розвитку системи продуктивного навчання, підвищенню якості освітніх послуг, співтворчості учителів, учнів та їх батьків; школярі підвищують свою освіченість, творчу активність, здійснюється процес соціальної адаптації, розвиток відповідальності за власне життя, життя оточуючих.

Література:

1. Бакуменко Ю. Сучасна концепція мовної освіти в Україні як засіб усебічного розвитку особистості. Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес: тези доповідей Міжнар. наук.-теор. конференції студентів і аспірантів, 2-3 квітня 2013 р.: у 2 ч. – Ч. 2. - Харків: НТУ «ХП», 2013. С. 99-100.
2. Глушак А.О. Педагогічні умови використання інноваційних технологій у освітньому процесі сучасної школи / Всеукраїнська науково-практична конференція «Традиційні та інноваційні підходи у сфері сучасних педагогічних досліджень». Київ. 16 березня. 2020р.,
3. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології : підручник. 3-тє вид., випр. К. : Академвидав, 2015. 304 с.

4. Михайліченко М.В., Рудик Я.М. Освітні технології: навчальний посібник. К.: ЦП «КОМПРИНТ», 2016. 583 с.
5. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота [та ін.] ; ред. О. М. Пехота. К. : А.С.К., 2004. 256 с.
6. Пометун О.І., Пирожено Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук. метод. посіб. К. : Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.
7. Сисоєва С.О. Технології педагогічної творчості в системі освітніх технологій. Освітні технології у школі та вузі (До 210-річчя заснування м. Миколаєва): Матеріали науково-практичної конференції 23-26 вересня 1997 р. К., ІЗМН, 1998. С. 287-293.
8. Царенко, М.О., Усаченко О.П. Сучасні інтерактивні технології навчання в освіті. Наша школа. 2013. № 3. С. 21-27.
9. Янкович О. І., Кузьма І. І. Освітні технології у початковій школі: навчально-методичний посібник. Тернопіль: ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2018. 266 с.

Наукове видання

РОЗВИТОК ОСВІТИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОСТОРИ:
НАЦІОНАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ ПЕРСПЕКТИВИ
Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції
2-3 листопада 2023 року
м. Ніжин, Україна

Підписано до друку 27.11.2023 р.
Гарнітура Times New Roman
Замовлення №

Формат 60x84/16
Обл.-вид. арк. 27,50
Ум. друк. арк. 23,13

Папір офсетний
Тираж ел. вид.

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя.
м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3^А
(04631) 7-19-72
E-mail: vidavn_ndu@ukr.net
www.ndu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2137 від 29.03.05 р.